T. C.
BAŞBAKANLIK DEVLET PLÂNLAMA TEŞKİLÂTI

INTERNATIONAL MONETARY FUND
Joint Library
Washington, D. C. 20431
INTERNATIONAL BANK FOR RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT

Turkey. Devlet planlama teşkilat..

Kalkınma Planı
1963-1967
BİRİNCİ BEŞ YIL

1966 YILI PROGRAMI

95659

8A
338.91
T84d
1966

İÇİNDEKİLER

Sahife

BAKANLAR KURULU KARARNAMESİ VE EKLİ KARAR 1

BÖLÜM: I

PLÂNLI DÖNEMDE TÜRK EKONOMİSİNDE MEYDANA GELEN GELİŞMELER 7

Gayrisafi Millî Hasıla 7

Üretim 11

Yatırımlar 15

Fiyatlar 20

Para ve Kredi 21

Kamu Maliyesi 22

Dış Ticaret 23

BÖLÜM: II

1966 PROGRAMININ GENEL YAPISI VE HEDEFLERİ 29

Programın Ana Hedefleri 29

1966 Programının Dayandığı Temel Veriler 29

1966 Programı Makro Dengeleri 30

BÖLÜM: III

TOPLUM YAPISIYLA İLGİLİ SORUNLAR 35

Nüfus Politikası 47

İstihdam ve İnsangücü 49

İş ve İşçi Sorunları 53

Sosyal Güvenlik 57

Gelir Dağılımı Politikası 59

İskân Sorunları 64

Sahife

BÖLÜM : IV

SEKTÖR PROGRAMLARININ GENEL GÖRÜNÜŞÜ 69

TARIM 84

Bitkisel ve Hayvansal Üretim 88

Hayvancılık 101

Su Ürünleri 104

Ormancılık 107

MADENCİLİK 115

Kömür ve Diğer Madenler 117

Petrol ve Petrol Ürünleri Sanayii 146

İMALÂT SANAYİİ 167

Gıda- İçki - Tütün Sanayii 188

Gıda Sanayii 188

İçki Sanayii 198

Tütün Mamulleri Sanayii 205

Dokuma ve Giyim Eşyası Sanayii 211

Orman Ürünleri İşleme Sanayii 222

Kâğıt Sektörü 233

Basım Sanayii 247

Deri - Kösele İşleme Sanayii 255

Lâstik Sanayii 260

Kimya Sektörü 269

Çimento 297

Çimentodan Yapılan Gereçler Sanayii 311

Pişmiş Kilden Yapı Malzemesi 316

Cam ve Camdan Mamul Eşya 323

Seramik Sanayii 329

Demir - Çelik ve Metalurji Sektörü 337

Madeni Eşya Sanayii 358

Makine İmalât Sanayii (Elektrik ve Tarım Makinaları Dışında) 367

Tarım Alet ve Makinaları İmalât Sanayii 380

Elektrik Makina Cihaz ve Malzemeleri İmalât Sanayii 394

Sahife

Mahalli İdareler 592
Döner Sermayeli Daireler 594
İktisadi Devlet Teşekkülleri 595
Özel Sektörün Finansmanı 609
Para ve Kredi Politikası 612
Fiyat Politikası 626
Dış Ekonomik İlişkiler 629

YENİDEN DÜZENLEME MESELELERİ 632

İdarede Yeniden Düzenleme 632
Kamu İktisadi Teşekküllerinin Yeniden Düzenlenmesi 638
Toprak Reformu ve Tarımsal Gelişme Tedbirleri 641
Kamu Sektörünün Tümüyle İlgili Diğer Tedbirler 663

ÖZEL SEKTÖRE REHBERLİK 667

YABANCI SERMAYE 672

BÖLÜM: VI

TOPLUM KALKINMASI 685

DENGELİ KALKINMA ARAÇLARI (UYGULAMALI PLÂNLAR) 686

BÖLÜM: VII

UYGULAMANIN İZLENMESİ 693

Genel Değerlendirme 693
1966 Yılında Uygulamanın İzlenmesi 694

	Sahife
Elektronik Sanayii	408
Taşıt Onarım ve İmalât Sanayii	410
Karayolu Taşıtları İmalât Sanayii	413
Demiryolu Taşıtları İmalât Sanayii	424
Gemi İnşaat Sanayii	434
Küçük Sanayi ve El Sanatları	442
İNŞAAT SEKTÖRÜ	446
ENERJİ	453
Birincil Enerji	453
İkincil Enerji (Elektrik)	456
Havagazı ve Kok	466
ULAŞTIRMA	472
Taşıma	472
Haberleşme	497
Radyo ve Televizyon	508
Ulaştırma - Haberleşme Yatırımları	512
TURİZM	515
KONUT	526
EĞİTİM	534
Sanayi İçinde Eğitim	545
Kültür Faaliyetleri	548
Araştırma	550
Uluslararası Bilimsel ve Teknik Dayanışma	553
SAĞLIK	555
Sosyal Hizmetler	565
Diğer Kamu Hizmetleri	566
BÖLÜM: V	
PROGRAMIN FİNANSMANI	573
Kamu Sektörünün Finansmanı	573
Genel ve Katma Bütçeler	586

Karar Sayısı : 6/5769

Planlama Merkez Teşkilâtınca hazırlanıp, Yüksek Planlama Kurulu tarafından incelendikten sonra adı geçen Kurulca 25/11/1965 tarihli ve 1965-1 sayılı raporuyla Bakanlar Kuruluna sunulan ilişik «Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1966 Yılı Programı»nın 30/9/1960 tarihli ve 91 sayılı Kanunun 15 inci maddesine göre kabulü ve sözü geçen Yıllık Programın uygulama esaslarına ait ilişik Kararlı birlikte yürürlüğe konulması, Bakanlar Kurulunca 30/11/1965 tarihinde, kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI
C. GÜRSEL

Başbakan *S. DEMİREL*	Devlet Bakanı *C. BİLGEHAN*	Devlet Bakanı *R. SEZGİN*	Devlet Bakanı *K. OCAK*
Devlet Bakanı *A. F. ALİŞAN*	Adalet Bakanı *H. DİNÇER*	Milli Sa. Bakanı V. *C. BİLGEHAN*	İçişleri Bakanı *F. SÜKAN*
Dışişleri Bakanı V. *F. SÜKAN*	Maliye Bakanı *İ. GÜRSAN*	Milli Eğit. Bakanı *O. DENGİZ*	Bayındırlık Bakanı *E. ERDİNÇ*
Ticaret Bakanı *M. ZEREN*	Sağ. ve Sos. Y. Bakanı *E. SOMUNOĞLU*	Güm. ve Tek. Bakanı *İ. TEKİN*	Tarım Bakanı *B. DAĞDAŞ*
Ulaştırma Bakanı *S. ÖZTÜRK*	Çalışma Bakanı *A. N. ERDEM*	Sanayi Bakanı *M. TURGUT*	En. ve Ta. Kay. Bakanı *İ. DERİNER*
Turizm ve Tanıtma Bakanı *N. KÜRŞAT*	İmar ve İskân Bakanı *H. MENTEŞEOĞLU*	Köy İşleri Bakanı *S. O. AVCI*	

1966 YILI PROGRAMININ UYGULAMA ESASLARINA AİT KARAR

1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planındaki hedef ve ilkelere uygun olarak 1966 Yılı Programı metninde belirtilmiş bulunan yatırımlar, yeniden düzenleme, sektör programlarının uygulanması, iktisadi ve sosyal politikaların uygulanması ile ilgili tedbirler, bunlara ilişkin esaslara uygun olarak ilgili kuruluşlarca zamanında ele alınacak ve dikkatle takip edilecektir.

2. 1963, 1964 ve 1965 Yılı Programlarında yer alıp süreleri içinde yerine getirilememiş ve halen yürürlükte olan tedbirler 1966 Programına ek olarak Devlet Planlama Teşkilâtınca yayınlanacaktır. Geçen yıllarda süreleri içinde yerine getirilememiş ve 1966 yılında öngörülen tedbirlerle kaldırılmamış olan bu tedbirlerin de 1966 yılı içinde yerine getirilmesi esastır.

3. Programda kendilerine görev verilen kamu kuruluşları Programın başarıyla uygulanabilmesi ve hedeflerinin gerçekleşebilmesini sağlamak üzere birer çalışma programı hazırlayacaklar ve bu programa göre gerekli bütün çalışmaları eksiksiz olarak yapacaklardır. Diğer kurum veya kuruluşlarla işbirliği yapılması gereken durumlarda bu işbirliği öncelikle gerçekleştirilecektir.

4. 1965 yılı içinde yapılması gereken, fakat yıl içinde tamamlanmamış yatırımlar ile 1965 yılına sirayet eden ve tamamlanmamış olan

yatırımlar 1966 Yılı Programında yer almış olup bunların öncelikle tamamlanması esastır.

5. Kamu sektörü yatırımlarının finansmanı; genel ve katma bütçeli daireler, döner sermayeli idareler ve mahalli idarelerde kendi bütçeleriyle, iktisadi devlet teşekküllerinde, bu kuruluşların öz kaynakları, genel bütçede öngörülen ödenekler, sağlanmış ve sağlanacak kredilerle karşılanacaktır. Her çeşit hizmet ve yatırımların gerçekleştirilmesinde, kaynakların en verimli şekilde kullanılması ve program hedeflerine en az harcama gerektirecek şekilde ve öngörülen sürelerde ulaşılması esastır.

6. Programda yer alan yatırım projelerinin bütçeler ile iş programlarında değişiklik ve aktarma yapılmasını gerektirmeyecek şekilde ve öngörülen sürelerde gerçekleştirilmesi esastır. Bununla birlikte, harcama programlarında yıl içinde değişiklik yapmak zorunluğunda kalınırsa aşağıdaki usul uygulanacaktır :

a. Genel ve Katma Bütçeli daireler yatırımlarında :

(1) Genel ve katma bütçeli dairelerin yatırım ve gelişme harcamalarında değişiklik yapılması, ilgili kanunlar hükümlerine tabidir. Ancak, yatırım harcamalarıyla ilgili olarak bölümler arasında aktarma yapılması, ek veya olağanüstü ödenek verilmesiyle ilgili kanun tasarılarının hazırlanmasında, önceden Planlama Merkez Teşkilâtının müsbet mütalâası alınacaktır.

(2) Genel ve katma bütçeler ile verilmiş olan ödeneklerde, Bütçe Kanununda harcama konusu özel olarak zikredilmemiş ise sadece Programda yer verilmiş olan projelere harcama yapılacak ve bu husus Maliye Bakanlığınca yakından izlenip sonuçlar yatırımcı dairelerce projeler itibariyle üçer aylık raporlarla Devlet Planlama Teşkilâtına intikal ettirilecektir.

Hazinece karşılanması öngörülen yatırım ödemelerinin, miktar ve zamanı olarak yatırım projelerinin isteklerine göre ayarlanması için Maliye Bakanlığınca gerekli tedbirler zamanında alınacaktır.

(3) Yatırım ödeneklerinin toplu olarak verildiği hallerde projeler arasında zorunlu değişiklikler, toplu ödeneğin yüzde 10 unu aşmamak kaydıyla yürürlükteki usul çerçevesinde ilgili kuruluşlarca Devlet Planlama Teşkilâtına önceden bilgi verilmek suretiyle yapılabilecektir. Bunun üstündeki değişiklikler ilgili Bakanlığın teklifi üzerine Planlama Merkez Teşkilâtının müsbet mütalâası üzerine Maliye Bakanlığınca yapılabilir.

b. İktisadi Devlet Teşekkülleri yatırımlarında :

(1) İktisadi Devlet Teşekkülleri, yatırım programlarında öngörülen toplam yatırım harcaması içinde kalmak ve genel yatırım programlarının yüzde 10 unu aşmamak kaydıyla, projeler arasında zorunlu gördükleri aktarmaları Devlet Planlama Teşkilâtına bilgi vermek kaydıyla yapabilirler. Ancak bu yolda, programda yer almamış projelere harcama yapılmaz veya üretimle doğrudan doğruya ilgili olmayan yatırımlara öncelik verilmez.

(2) Teşekkültlerin yatırım ve finansman programlarının yürütülebilmesi için zorunlu görülen değişikliklerin yapılmasında iktisadi devlet teşekkülleri toplam yatırımlarının azaltılmaması esası gözönünde bulundurulacaktır. Bu teşekkültlerin yatırım ve finansman programlarında ilgili teşekkül yatırımları toplamının yüzde 10 unu geçmiyen değişiklikler, ilgili kuruluşun teklifi üzerine, Devlet Planlama Teşkilâtına bilgi verilmek suretiyle Maliye Bakanlığınca yapılabilir. Bunun üstündeki değişiklikler Devlet Planlama Teşkilâtının müsbet mütalâası alınarak Maliye Bakanlığınca yapılır.

(3) Belli bir projenin uygulanması sırasında yatırım tutarında bir artış olacağı tesbit edilirse durum, Maliye Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilâtına bildirilir. Yüzde 20 yi geçmiyen artışlarda Devlet Planlama Teşkilâtının müsbet mütalâası üzerine yatırıma devam edilmesine Ma-

liye Bakanlığınca karar verilebilir. Bu miktarın üstündeki artışlarda konu Yüksek Plânlama Kurulunca incelendikten sonra Bakanlar Kurulunun kararına sunulur.

(4) Bir teşekküle açılan kredi limitinin o teşekkülce kullanılamıyacağının anlaşılması halinde Devlet Plânlama Teşkilâtının mütalâası alınarak kullanılmıyacak olan kaynağın başka teşekküllerin yatırım finansmanında kullanılması Maliye Bakanlığınca sağlanır.

(5) Teşekküllerin programda öngörülen veya yıl içinde ortaya çıkan iştirak talepleri, (Sermaye arttırma dâhil), Maliye Bakanlığı ve Devlet Plânlama Teşkilâtının müşterek mütalâası alınarak, 440 sayılı kanunun 4 üncü maddesi hükümlerine göre Bakanlar Kuruluna intikal ettirilir.

(6) İktisadi devlet teşekküllerinin verimli çalışmaları ve yatırım uygulamalarının izlenmesi konularında Yüksek Denetleme Kurulu gerekli bilgilerin sağlanmasında Devlet Plânlama Teşkilâtı ile sıkı bir işbirliği halinde çalışacaktır.

c. Mahallî İdareler ve Döner Sermayeli İdareler Yatırımları :

Mahallî idarelerin programlarındaki değişiklikler bu idarelerin bütçe usullerine; döner sermayeli idarelerin programlarındaki değişiklikler de 6 ncı maddenin (a) bendindeki hükümlere tabidir.

7. İdame yatırımları, ancak programda öngörülen idame ve tamamlama yatırım projeleri harcama miktarı içinde kalmak şartiyle ve mevcut tesislerin idame ettirilmesi için kullanılacaktır. Bu ödenekler hiç bir şekilde yeni sabit sermaye yatırımları için kullanılmıyacaktır.

8. Yatırım programlarının aksaksız ve zamanında uygulanmasını sağlamak amacıyla bütün yatırımcı kuruluşlar yatırım ve finansman safhalarını aşağıda belirtilen esaslar dahilinde bir zamanlama sistemine göre uygulayacaklardır.

a. Kuruluşlar, yatırım programlarına dâhil olacak ön projeleri en geç 1966 Mayıs ayı sonuna kadar tamamlıyarak ilgili Bakanlığa ve Devlet Plânlama Teşkilâtına tevdi edeceklerdir. İlgili bakanlıklar, ön projeler hakkındaki görüş ve mütalâalarını, projeleri değerlendirerek en geç Ağustos ayı sonunda Yüksek Plânlama Kurulu'nda incelenip gelecek yıl programına ithalini mümkün kılacak sürede Devlet Plânlama Teşkilâtına göndereceklerdir.

b. Projelerin yıllık programlara alınmasından sonra, kuruluşlar, varsa gerekli görülen değişiklik ve ayarlamaları yaparak kesinleştirecekleri projeleri Yıllık Yatırım ve Finansman Programına dâhil edilmek üzere en geç Eylûl ayı sonuna kadar (Bunlardan maliyeti 15 milyon liranın üzerinde olanlar Devlet Plânlama Teşkilâtına da) ilgili Bakanlığa göndereceklerdir ve en geç Ekim ayı sonuna kadar ilgili Bakanlık bu projeleri Maliye Bakanlığına intikal ettirecektir. Maliye Bakanlığı, Devlet Plânlama Teşkilâtının mütalâasını almak suretiyle, bunlarla ilgili yatırım ve finansman programını tesbit ederek en geç Kasım ayı sonunda Bakanlar Kuruluna sunacaktır.

c. Kasım ayı sonuna kadar Bakanlar Kurulundan geçirilerek sonuçlandırılan yatırımların uygulanması ve zamanında hizmete alınması için gerekli bütün işlemleri yapmakla kuruluşlar yetkili ve sorumludurlar.

d. Yatırımcı daire ve kuruluşlar belli başlı yatırım konularının teklif isteme, ihale, inşaat, montaj ve tecrübe işletmesine alınış gibi safhalarını zamanlıyan bir Termin Programını Devlet Plânlama Teşkilâtınca hazırlanmış örneklere göre tanzim ederek Devlet Plânlama Teşkilâtına tevdi edeceklerdir. Yatırım faaliyetlerinin bu zamanlama içerisinde seyri Devlet Plânlama Teşkilâtınca kısa fasılalarla izlenerek gerekli koordinasyon sağlanacak, güçlük ve gecikmeleri önleyici tedbirler ilgililerin dikkatine getirilecektir. Devlet Plânlama Teşkilâtı yatırımların uygulama durumunu ikişer aylık tablolar halinde koordinasyon, güçlük ve gecikmelerin önlenmesiyle ilgili tedbirleri de belirten raporlarla birlikte Başbakanlığa bildirecektir.

9. İl koordinasyon kurullarının görevi, kamu kuruluşlarının 1966 programına göre o ilde yapmaları öngörülmüş bulunan yatırımların plân

ve program ilkelerine uygun şekilde ve belirtilen süre içinde gerçekleştirilmesi için gerekli işbirliği ve koordinasyonu sağlamak ve program uygulamasını il seviyesinde izlemektir.

İldeki yatırımların Plân ve Programdaki ilkelere uygun şekilde ve belirtilen süre içinde gerçekleştirilmesi konusunda gerekli koordinasyon ve işbirliğinin sağlanabilmesi için yatırımcı dairelerin :

a. O yıl için programlanmış yatırımlardan, o il'e isabet edenlerle ilgili çalışma programlarını hemen hazırlıyarak il koordinasyon kuruluna vermeleri,

b. Koordinasyon ve işbirliğini gerektirecek meseleleri il koordinasyon kuruluna getirmeleri,

c. Yatırımların uygulanması sırasında ortaya çıkan ve aksamağa sebep olabilecek meseleleri il koordinasyon kuruluna bildirmeleri, gereklidir. İl koordinasyon kurulları kendilerine getirilen konular üzerinde çözüm ve yardım yolları arayacak, çözemediği konuları üst makamlara ileteceklerdir.

Böylece, Kalkınma Plânının hedeflerine ulaşmasını sağlamak üzere, yatırımcı daire ve kuruluşlar arasında ve valinin başkanlığındaki bu kurul aracılığiyle, devamlı ve sıkı bir işbirliği ve koordinasyonun gerçekleştirilmesi ve uygulama sırasında çıkabilecek güçlüklerin ilk kademede bu yetki ve imkânlar içinde çözümlenmesi sağlanacaktır.

10. Programın uygulanması il seviyesinde, «İl Koordinasyon Kurulları» yardımıyla valiler tarafından izlenecektir. Uygulama sırasında ortaya çıkabilecek aksaklıkların gecikilmeden bu seviyede giderilmesi esastır.

11. Programda kendilerine görev verilen kamu kuruluşları programın kendileriyle ilgili bölümlerinin uygulanmasını, Devlet Plânlama Teşkilâtı da Programın tümünün uygulanmasını aşağıdaki esaslar çerçevesinde izleyecektir.

a. Her bakanlık kendisine bağlı daire, idare ve iktisadi devlet teşekkülerinin Programla ilgili çalışmalarını, elde edilen sonuçları ve karşılaşılan güçlükleri üçer aylık dönem raporlarıyla Devlet Plânlama Teşkilâtına bildirecektir.

b. Rapor dönemleri 1 Ocak - 31 Mart, 1 Nisan - 30 Haziran, 1 Temmuz - 30 Eylül ve 1 Ekim - 31 Aralık olarak tesbit edilmiştir. Genel ve katma bütçeli dairelerin birinci dönem raporlarında bir önceki mali yıl ile yeni mali yıla ait uygulama durumu ayrı ayrı gösterilecektir.

c. Raporlar, Devlet Plânlama Teşkilâtı'nca hazırlanacak örneğe uygun olarak,

(1) Programa ekli proje listesindeki yer alış sırasıyla yatırım projelerinin dönem sonuna göre, nakit ve kredili harcama olarak gerçekleşme miktar ve oranlarını,

(2) İcra plânındaki sıraya göre, 1966 icra plânında yer alan tedbirlerle 1963, 1964 ve 1965 Programlarında öngörülüp sonuçlandırılamamış tedbirler konusundaki çalışmalar hakkında açık ve ayrıntılı bilgileri,

(3) Yerine getirilememiş herhangi bir tedbirin yerine getirilememesi veya gecikme sebebinin mevzuat, finansman, idari işlemler ve diğer yönlerden özet olarak açıklamayı,

(4) İktisadi devlet teşekkülleri ile döner sermayeli idarelerin işletme faaliyeti sonuçlarını,

içine alacaktır.

d. Raporlar dönem sonunu izleyen en geç 15 gün içinde Devlet Plânlama Teşkilâtı'na gönderilmiş olacaktır.

12. 1967 Yılı Programında yer alacak ana tedbirler Programı yürürlüğe koyan kararname metnine girecek şekilde hazırlanacaktır. Önceki yılın değerlendirilmesi; tahliller, gelecek yıla ait tahmin ve projeksiyonlar Hükümetin yeni yıl içinde izliyeceği iktisadi ve sosyal politikayı yansıtan Programın gerekçesi niteliğini taşıyacaktır.

Yatırımlar, geçen yıllarda başlayıp devam edenler, yeniden başlatılacak olanlar ve gelecek yıllarda Programa alınabilecek olanlar şeklinde tasnif edilecektir.

13 — Bu karar 30/11/1965 tarihinde yürürlüğe girer.

BİRİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLÂNI

1966 YILI PROGRAMI

BÖLÜM I

PLÂNLI DÖNEMDE TÜRK EKONOMİSİNDE MEYDANA GELEN GELİŞMELER

Türk ekonomisinde Plân döneminde meydana gelen gelişmeleri değerlendirmek için, bu dönemde başlıca ekonomik gösterge ve büyüklüklerde ortaya çıkan değişmeler ve bunların sebepleri aşağıda özetlenmiştir.

1. GAYRİSÂFİ MİLLİ HASILA :

Kalkınma Plânında rakamla ifade edilen en önemli hedef gayrisâfi millî hasılanın yılda yüzde 7 oranında artmasıdır. Tablo 1 bu hedefin hangi oranda gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir.

Tabloda da görüldüğü gibi gayrisâfi millî hasıla 1963 yılında yüzde 7,5 lik bir artışla plân hedefini aşmıştır. Ancak 1964 yılında yüzde 4,3 lük bir artış hızı ile Plân hedefinin gerisinde kalınmıştır. Öte yandan Devlet İstatistik Enstitüsünün 1965 yılı için yapılan gayrisâfi millî hasıla ön tahminlerine göre, bu yılda da artış hızı Plân hedefine ulaşamıyacaktır.

Tablo 2 de çeşitli sektörlerde programlanan ve gerçekleşen gelişme hızları gösterilmiştir.

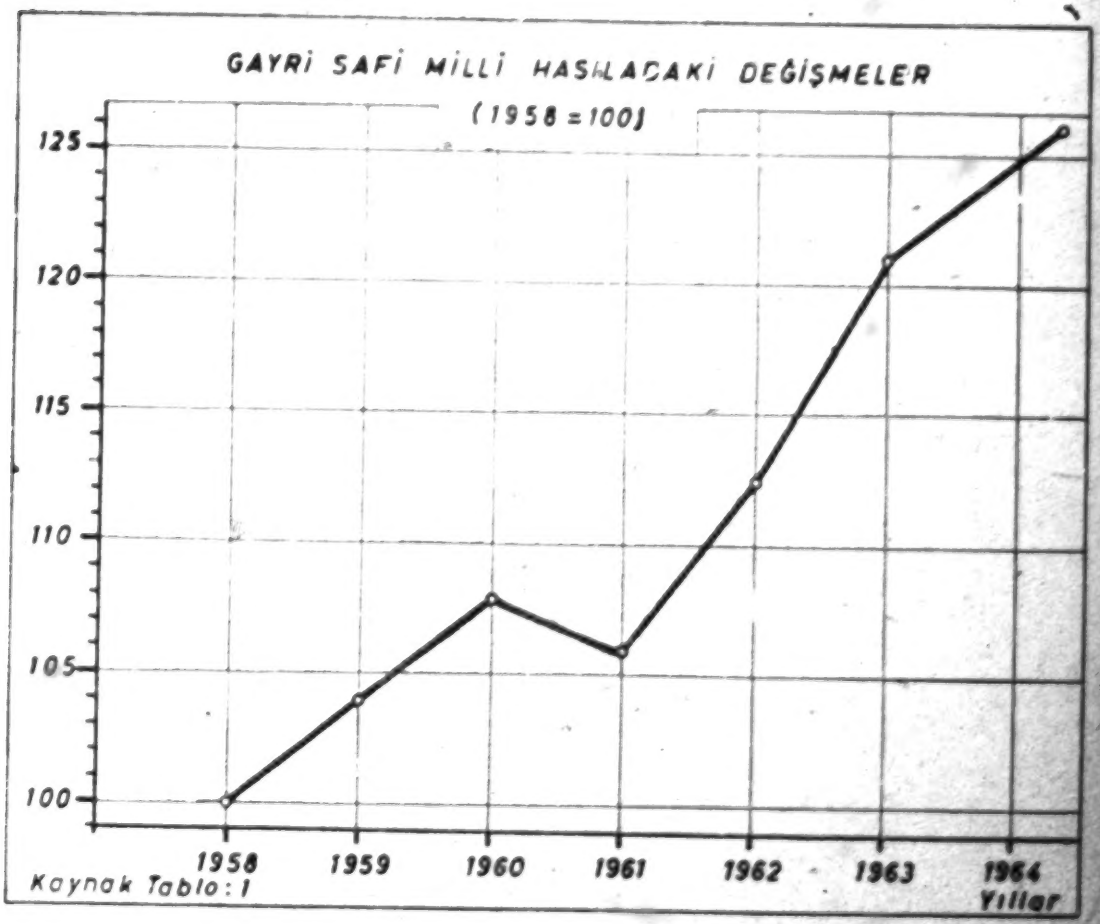

TABLO : 1 — Ana Sektörlere Göre Hedefler ve Gerçekleşme Durumları

(Milyon TL.)
(1961 fiyatlarıyla)

	1961	1962	1963				1964			
	Gerçekleşen	Gerçekleşen	Program	Gerçekleşen	Pr. %	Gerç. %	Program	Gerçekleşen	Pr. %	Gerç. %
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Tarım	17.306,0	18.275,8	19.043,4	19.628,2	4,2	7,4	20.452,6	19.549,7	4,2	— 0.4
Sanayi	7.310,8	7.815,2	8.799,9	8.440,4	12,6	8,0	9.503,9	9.166,3	12,6	8.6
İnşaat	2.364,7	2.485,3	2.733,8	2.614,5	10,5	5,2	2.875,9	2.768,2	10,5	5.9
Diğerleri	22.099,4	23.516,4	25.162,1	25.307,8	7,0	7,6	27.077,9	26.912,8	7,0	6.3
Gayri safi milli hasıla	49.080,9	52.092,7	55.739,2	55.990,9	7,0	7,5	59.910,3	58.397,6	7,0	4.3

Tabloda görüldüğü gibi 1963 yılında tarım sektörünün üretimi - özellikle hububat üretimi - rekor seviyelere yükselmiş ve tarım geliri yüzde 7,4 oranında artmıştır. Oysa bu sektörde gelir artışı için Plânın gösterdiği hedef ortalama yüzde 4,2 dir. Ancak gelişme hızındaki yüksekliğin nedenini yalnız tarım gelirindeki artışa bağlamak mümkün değildir. Çünkü anılan yılda inşaat sektörü dışında sanayi sektöründeki artış ve diğerleri başlığı altında toplanan sektörlerin ortalama artışı toplam yüzde 7 nin üstünde gerçekleşmiştir. Her ne kadar sanayideki artış Plân hedeflerinin altında kalmış ise de 1962 de ulaşılan hızdan daha büyük bir hız elde edilmiştir. Bu açıklamanın da gösterdiği gibi tarım sektöründeki artış hızı Plân hedefine ulaşmakla kalsaydı 1963 yılında gayrisâfi millî hasıla yüzde 6,4 oranında artmış olacaktı.

Tarım sektörü gelirinin 1964 yılında 1963 e göre binde 4 oranında düşmesi kalkınma hızını olumsuz yönde etkilemiş, öte yandan sanayi ve başka sektörlerde plânlanan hızda bir gelişme olmamıştır. Gerçekten sanayi sektöründe ulaşılan yüzde 8,6 lık hız bir önceki yılda kaydedilen artış hızından yüksek olmakla beraber Plân hedefi olan yüzde 12,6 lık artış hızının altında kalmıştır. Tarım geliri Plân hedefi kadar olsa idi, 1964 yılında gayrisâfi millî hasıla yüzde 5,9 oranında bir artış gösterececkti. Öte yandan tarımdaki düşmeye rağmen diğer sektörlerde Plân hedefleri gerçekleşseydi, gayrisâfi millî hasıla yüzde 5,5 oranında artacaktı.

Çeşitli sektörlerde gerçekleşen artış hızlarının iki yıllık ortalaması ile Plân hedefleri Tablo 2 de karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

TABLO : 2 — Ana Sektörlere Göre Plânlı Dönemde Artış Hızı Ortalaması

(Yüzde)

	1963 - 1964 Plân Hedefi	Gerçekleşme (İki yıl ortalaması)
	(1)	(2)
Tarım	4,2	3,5
Sanayi	12,6	8,6
İnşaat	10,5	5,7
Diğerleri	7,0	7,2
Gayrisâfi millî hasıla	7,0	6,0

TABLO : 3 — Milli Gelir Tahminleri

(Milyon T. L.)
(1961 fiyatlarıyla)

	1961 (1)	1962 (2)	% (3)	1963 (4)	% (5)	1964 (6)	% (7)
Tarım	17 306,0	18 275,8	5,6	19 628,2	7,4	19 549,7	— 0,4
Sanayi	7 310,8	7 815,2	6,9	8 440,0	8,0	9 166,3	8,6
İnşaat	2 364,7	2 485,3	5,1	2 614,5	5,2	2 768,8	5,9
Ticaret	3 852,1	4 098,6	6,4	4 434,7	8,2	4 674,2	5,4
Ulaştırma	2 873,5	3 043,0	5,9	3 295,6	8,3	3 523,0	6,9
Mali müessese, serbest meslekler	3 117,8	3 292,4	4,6	3 522,9	7,0	3 783,6	7,4
Konut	1 581,0	1 671,1	5,7	1 763,0	5,5	1 877,6	6,5
Devlet hizmetleri	4 182,0	4 424,5	5,8	4 769,6	7,8	5 079,6	6,5
Yurtiçi gelirleri	42 587,9	45 105,9	5,9	48 468,9	7,4	50 422,8	4,0
Dış alem gelirleri	— 250,0	— 231,5	7,4	— 217,1	6,2	— 197,3	9,1
Safi milli hasıla (Faktör Fi)	42 337,9	44 874,4	6,0	48 251,9	7,5	50 225,5	4,1
Vasıtalı vergiler	4 550,0	4 927,7	8,3	5 297,3	7,5	5 556,9	4,9
Safi milli hasıla (Piyasa Fi)	46 887,9	49 802,1	6,2	53 549,1	7,5	55 782,4	4,2
Aşınma eskime	2 193,0	2 290,6	4,5	2 441,8	6,6	2 615,2	7,1
Gayri safi milli hasıla	49 080,9	52 092,7	6,1	55 990,9	7,5	58 397,6	4,3

2. ÜRETİM :

a. *Tarım üretimi :*

Çeşitli tarım ürünleri üretiminin Planlı dönemde gösterdiği gelişmeler Tablo 4 de endeks şeklinde gösterilmiştir.

TABLO : 4 — Tarım Üretimi Endeksi

(1948 - 1953 = 100)

	1962 (1)	1963 (2)	Yüzde değişme (3)	1964 (4)	Yüzde değişme (5)
Hububat	167,8	197,8	17,9	163,4	— 17,4
Bakliyat	147,7	151,7	2,7	147,4	— 2,8
Sınai bitkiler	179,0	205,5	14,8	228,0	11,0
Genel endeks (*)	170,2	198,4	16,6	180,7	9,0

Kaynak : Ticaret Bakanlığı Konjonktür Dairesi

(*) Endeks hayvanlar ve hayvansal ürünleri kapsamamaktadır.

Ticaret Bakanlığı Konjonktür Dairesince hazırlanan tarım üretimi endeksi incelendiği zaman 1963 yılında tarımsal üretimin 1962 yılındaki üretime göre büyük bir hızla arttığı görülmektedir. 1963 deki artış oranı yüzde 16,6 dır. Hububatın bu yıl, yüzde 17,9 artması yanında diğer ürünlerde de önceki yıllara göre yüksek artış hızları kaydedilmiştir. Bakliyat üretiminin yüzde 2,7 ve sınai bitkiler üretiminin de yüzde 14,8 gibi bir oranla artmış olması 1963 artış hızının büyümesini etkilemiştir.

Böylece 1963 yılı tarımsal üretim yönünden oldukça iyi bir yıl olmuş, bazı ürünlerde rekor seviyelere ulaşılmıştır. Bunun başlıca sebebi bu yılda hava şartlarının çok elverişli olmasıdır. Bunun yanında sulama ve gübreleme ile ilgili tedbirler de bu gelişmeyi etkilemiştir.

Sulama ve gübreleme ile birlikte alınan diğer tedbirlere rağmen 1964 yılında hava şartlarının kötü olması kötü tarım üretimi endeksinde yüzde 9,0 oranında düşüşe sebeb olmuştur. Özellikle hububat üretimi yüzde 17,4 seviyesinde bir düşme göstermiştir. 1964 yılında bakliyat üretimi de yüzde 2,8 oranında düşmüştür. Bu yıl yalnız sınai bitkiler üretiminde yüzde 11,0 oranında bir artış olmuştur. Özellikle tütün, pamuk, pancar ürünleri üretimi önemli oranlarda artmıştır.

1965 yılı da 1964 yılı gibi tarım üretimi yönünden iyi bir yıldır. Bu yıl 1964 deki düşmeye karşılık hububat üretiminde artış beklenmekteyse de, meyve, sebze ve sınai bitkiler üretiminde önemli düşmeler tahmin edilmektedir.

b. *Sınai Üretim :*

Milli gelir serilerinin incelenmesinde de görüldüğü gibi Planlı dönemde sanayi sektörü geliri Plân hedefleri kadar olmamakla birlikte devamlı olarak artmıştır. Bu artış 1963'de yüzde 8,0, 1964'de ise yüzde 8,6 olmuştur.

Sanayi sektörü gelirindeki bu gelişme sınai üretimin Planlı dönemde devamlı ve gittikçe büyüyen oranlarla arttığını göstermektedir. Tablo 5 de başlıca sınai maddelerin üretimleri gösterilmiştir.

Sınai üretimde 1962 yılının ikinci yarısında başlayan canlanma 1963 de daha hızlanarak devam etmiştir. Bu yıl yerli dokuma, yün ipliği ve krom üretimi dışında başlıca sınai mamullerin üretimi artmış bulunmaktadır. Taşkömürü üretimi yüzde 4,6, linyit üretimi yüzde 17,9 artış göstermiştir. Üretimi yüzde 42,6 azalan krom dışında madencilik sektöründeki artışlar 1962 yılındakinden daha büyük olmuştur.

1963 yılında imalât sanayi üretiminde, 1962 de düşme gösteren ham demir ve pik üretimi yüzde 35,7, çelik ingot üretimi yüzde 37,0, haddehane yarı mamul ve mamulleri yüzde 34,3 artmıştır.

1963 yılında çimento üretimi yüzde 16,5 lik bir artış göstermiştir. Kâğıt ve kimyevi gübreler üretimindeki artış oranları 1962 de ulaşılanlardan daha büyük olmuştur. Kâğıt üretimi yüzde 11,7, kimyevi gübreler üretimi yüzde 94,9 oranında artmıştır.

Dokuma sanayiinde 1963 yılında kısmi bir iyileşme olmuştur. Pamuk ipliği üretimi 1962 de binde 4 oranında düşme gösterdiği halde 1963 de yüzde 2,5 oranında artmıştır. Pamuklu dokuma üretiminde ise yüzde 3,3 artış olmuştur. Yün ipliği ve yünlü dokuma üretimleri 1963 yılında da düşmüştür. Ancak yün ipliği üretiminin düşme hızı yavaşlamıştır. Buna

TABLO : 5 — Başlıca Sınai Maddeler Üretimi

Maddeler	Birim	1962	1963	% Fark	1964	% Fark
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Taşkömürü (tuvönan)	Bin ton	6 485,3	6 793,4	+ 4,7	7 140,9	+ 5,1
Linyit (tuvönan)	Bin ton	3 052.6	3 633,1	+ 19,0	4 238,7	+ 16,7
Krom (48 tenörlü) (a)	Bin ton	180,6	103,6	— 42,6	213,3	+ 105,8
Ham petrol	Bin ton	592,0	745,0	+ 25,8	921,4	+ 23,7
Petrol ürünleri	Bin ton	2 633,2	3 398,8	+ 29,3	4 081,8	+ 20,1
Ham demir ve pik (a)	Bin ton	222,0	301,2	+ 35,7	400,3	+ 32,9
Çelik ingot	Bin ton	241,9	332,1	+ 37,3	405,4	+ 22,1
Haddehane yarı mamul ve mamulleri (a)	Bin ton	428,5	580,1	+ 35,4	682,7	+ 19,7
Çimento (a)	Bin ton	2 323,3	2 697,8	+ 16,5	2 939,9	+ 9,0
Kâğıt	Bin ton	97,0	113,2	+ 11,7	113,4	—
Kimyevi gübreler	Bin ton	167,9	327,2	+ 94,9	311,7	— 4,7
Pamuk ipliği (a)	Ton	28 125,0	28 835,0	+ 2,5	29 859,0	+ 3,5
Pamuklu dokuma	Bin metre	159 195	164 494	+ 3,3	169 011	+ 2,7
Yün ipliği (a)	Ton	2 622	3 094	+ 18,0	2 951	— 3,9
Yünlü dokuma (a)	Bin metre	4 288	4 446	+ 3,7	4 446	—
Elektrik	Mil.Kw/st.	3 553,4	3 964,9	+ 11,6	4 434,8	+ 11,9

(a) Kamu sektörü üretimi.

karşılık, yünlü dokuma üretimi 1962 den daha büyük bir oranda düşmüştür.

Elektrik üretimi 1963 de yüzde 11,6 artmıştır.

1964 yılında sınai üretim diğer yıllardan çok daha iyi olmuştur. Gösterge olarak alınan başlıca sınai maddelerden yalnız yün ipliği ve kimyevi gübreler üretiminde düşme olmuş, diğer mamullerin üretimleri artmıştır. Kâğıt üretimi ise kapasitenin artırılamaması yüzünden geçen yıllar seviyesinde kalmıştır.

Madenlerin üretimi 1964 de de artmaya devam etmiştir. Linyit üretimi yüzde 7, taşkömür üretimi yüzde 5,1 ve krom üretimi yüzde 105,8 oranında artmıştır. Ham petrol üretimi yüzde 23,7 petrol ürünleri yüzde 20,1 oranlarında artış göstermiştir.

İmalât sanayiinde en önemli artışlar demir-çelik endüstrisinin üretiminde olmuştur. Ham demir ve çelik üretimi yüzde 32,9, çelik ingot üretimi yüzde 22,1 ve haddehane yarı mamul ve mamulleri üretimi yüzde 19,7 artmıştır.

Çimento üretimindeki artış geçen iki yıla göre az (yüzde 9,0) olmuştur. Dokuma sanayindeki düzelme devam etmiş, pamuk ipliği ve pamuklu dokuma üretimi bu yıl da artarken, yünlü dokuma geçen yılın düşüşüne karşılık bu yıl aynı seviyede kalmıştır. Dokuma sanayinde yalnız yün ipliği üretiminde yüzde 3,9 luk bir düşme olmuştur.

1964 de elektrik üretimi yüzde 11,5 oranında artmıştır.

Devlet Planlama Teşkilâtınca yapılan sınai üretim endeksine göre 1964 yılında sınai üretim yüzde 11,6 oranında artmıştır. Yüzde 18,3 lük bir artışla madencilik üretimi sanayi üretimindeki artışta en büyük payı almıştır. İmalât sanayi artış hızı yüzde 10,7 dir. En büyük artışlar gıda sanayi, petrol ürünleri, petrolden başka mamuller, demir çelik ve metalurjide olmuştur.

TABLO : 6 — 1964 Yılı Sınai Üretim Endeksi (1963 = 100)

	Ağırlığı (1)	Endeks değeri (2)
TOPLAM SANAYİ	100,0	111,6
I. Madencilik	12,7	118,3
II. İmalât sanayi	82,1	110,7
1. Gıda	36,3	124,6
2. İçki ve tütün	9,8	103,9
3. Dokuma	23,2	103,4
4. Kimya	7,9	107,0
5. Petrol üretimi	3,4	125,5
6. Metalden başka mamuller	5,5	122,6
7. Demir-çelik ve metalurji	9,8	122,7
8. Metal mamulleri	9,2	108,2
9. Taşıt araçları	3,5	97,9
10. Diğer imalât dalları	11,4	99,7
III. Elektrik ve havagazı	5,2	110,4

3. YATIRIMLAR :

a. Toplam Yatırımlar :

Yıllık Programlarda öngörülen yatırımların gerçekleşme durumu Tablo 7 de gösterilmiştir.

TABLO : 7 — Kamu Yatırımları ve Özel Yatırımların Gerçekleşme Durumu

(Milyar T. L.)

	1963		1964	
	Düzeltilmiş Program	Gerçekleşme	Program	Gerçekleşme
	(1)	(2)	(3)	(4)
Kamu	5,62	5,14	6,85	5,66
Özel	4,20	5,00	4,50	4,85
TOPLAM YATIRIMLAR	9,82	10,14	11,35	10,51

Tablo 7 de görüldüğü gibi kamu sektörü her iki yılda da yatırım hedeflerini gerçekleştirememiştir. Özel sektör yatırımları ise tahmin edilen miktarların üstünde olmuştur. Bu duruma göre 1963 de 9 milyar 820 milyon lira olarak öngörülen yatırımlar 10 milyar 140 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. 1964 yılında gerçekleşen miktar 10 milyar 510 milyon liradır. Oysa Programda bu yıl için 11 milyar 350 milyonluk yatırım öngörülmüştür.

b. Kamu Sektörü Yatırımları :

Yukarıda belirtildiği gibi iki uygulama yılını kapsayan dönemde kamu sektörü Planda öngörülen hedefleri gerçekleştirememiştir. Bu geri kalma yıllara ve kamu kuruluşlarına göre değişik bir durum göstermektedir.

TABLO : 8 — Kamu Sektörü Yatırımlarının Gerçekleşme Durumu (*)

(Milyon T. L.)

	1963			1964		
	Program	Gerçekleşme	%	Program	Gerçekleşme	%
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Genel bütçeli daireler Katma bütçeli daireler	3 018,9	2 834,8	93,9	3 397,3	3 187,3	93,8
Döner sermayeli idareler	287,4	254,5	88,5	264,4	250,3	94,7
İktisadi devlet teşekkülleri	1 950,7	1 616,7	82,9	2 653,5	1 759,9	66,3
TOPLAM	5 257,0	4 706,0	89,5	6 315,2	5 197,5	82,3
Mahalli idareler	501,0	436,0	87,0	529,2	463,0	87,5
TOPLAM	5 758,0	5 142,0	89,3	6 844,4	5 660,5	82,7

(*) 1962 yılında kamu sektörü yatırımları gerçekleşme oranı yüzde 89,5 dir.

Tablo 8 de görüldüğü gibi kamu yatırımlarında yüksek gerçekleşme oranına 1963 yılında ulaşılmıştır. Bu yıl toplam kamu yatırımlarının yüzde 89,3 ü gerçekleştirilmiştir. 1964 yılında ise gerçekleşme oranı yüzde 82,7 olmuştur. Yatırımcı daireler gözönünde tutulduğunda 1963 yılında en düşük gerçekleşme yüzde 82,9 ile iktisadi devlet teşekküllerinde olmuştur. Genel ve katma bütçeli daireler yatırımlarının gerçekleşme oranı yüzde 83,9 dur. Mahalli idareler yatırımlarda yüzde 87,0 oranında bir gerçekleşme sağlamışlardır. Döner sermayeli idareler yatırımlarının gerçekleşme oranı yüzde 88,5 olmuştur.

1964 yılında bütün kamu kuruluşlarının yatırım gerçekleştirme oranları 1963 de ulaşılanlardan küçük olmuştur. Özellikle iktisadi devlet teşekkülleri 1964 yılında yatırım hedeflerinin gerisinde kalmışlardır. En yüksek gerçekleşme oranı yüzde 94,7 ile döner sermayeli idarelerde elde edilmiştir. Bundan sonra yüzde 93,8 ile genel ve katma bütçeli daireler gelmektedir. Mahalli idareler ve katma bütçeli idareler 1963 de hedefleri aştıkları halde bu yıl iktisadi devlet teşekküllerinden sonra en düşük gerçekleşmeleri elde etmişlerdir.

Tablo 9 da görüldüğü gibi kamu yatırımlarının sektörlere dağılımında en yüksek gerçekleşme oranları «Diğer Hizmetler» başlığı altında toplanan sektörlerde elde edilmiştir. 1963 ve 1964 de gerçekleşme oranları sırasıyla yüzde 92,2 ve 107,4 olmuştur. Düşük gerçekleşme 1963 de sağlık yatırımlarında, 1964 de imalât sanayiinde meydana gelmiştir.

1964 yılında sağlık, konut ve diğer hizmetler dışında sektörlerde 1963 e göre daha düşük gerçekleşme oranları elde edilmiştir. Sağlık sektöründe gerçekleşme oranı yüzde 76,2 den yüzde 87,6 ya, konut sektöründe yüzde 80,5 ten yüzde 83,8 e, diğer hizmetlerde yüzde 92,2 den 107,4 e çıkmıştır. En önemli düşmeler imalât sanayi ve ulaştırmada olmuştur. Gerçekten imalât sanayiinde 1963 de 88,1 olan gerçekleşme oranı 1964 de yüzde 56,0 a düşmüştür. Ulaştırma yatırımlarında 1963 de yüzde 96,8 bir gerçekleşme sağlanırken, 1964 de gerçekleşme oranı yüzde 80,8 olmuştur.

TABLO : 9 — Kamu Yatırımlarının Sektörlere Dağılımı (a)

(Milyon TL.)

Sektörler	1963 Program	1963 Gerçekleşme	1963 %	1964 Program	1964 Gerçekleşme	1964 %	1963 + 1964 Program	1963 + 1964 Gerçekleşme	1963 + 1964 %
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Tarım	829,0	746,9	90,1	1 176,2	1 022,8	86,9	2 005,2	1 769,7	88,2
Madencilik	347,1	304,2	87,6	508,4	340,9	67,0	855,5	645,1	75,4
İmalât sanayi	704,9	620,8	88,1	1 071,3	600,5	56,0	1 776,2	1 221,1	68,7
Enerji	428,6	391,1	91,3	753,6	585,4	77,7	1 182,2	976,5	82,6
Ulaştırma	1 210,3	1 171,4	96,8	1 279,5	1 033,5	80,8	2 489,8	2 204,9	88,5
Turizm	80,3	77,4	86,4	121,0	95,8	79,2	210,3	173,2	82,3
Konut	218,4	175,8	80,5	179,2	150,2	83,8	397,6	326,0	82,0
Sağlık	147,2	112,2	76,2	198,7	172,3	86,7	345,9	284,5	82,2
Diğer hizmetler	1 265,8	1 167,5	92,2	1 113,8	1 196,3	107,4	2 379,6	2 363,8	99,3
TOPLAM	5 231,6	4 767,3	91,1	6 401,7	5 197,5	81,2	11 633,3	9 964,3	85,6

(a) Mahalli idareler yatırımları hariç.

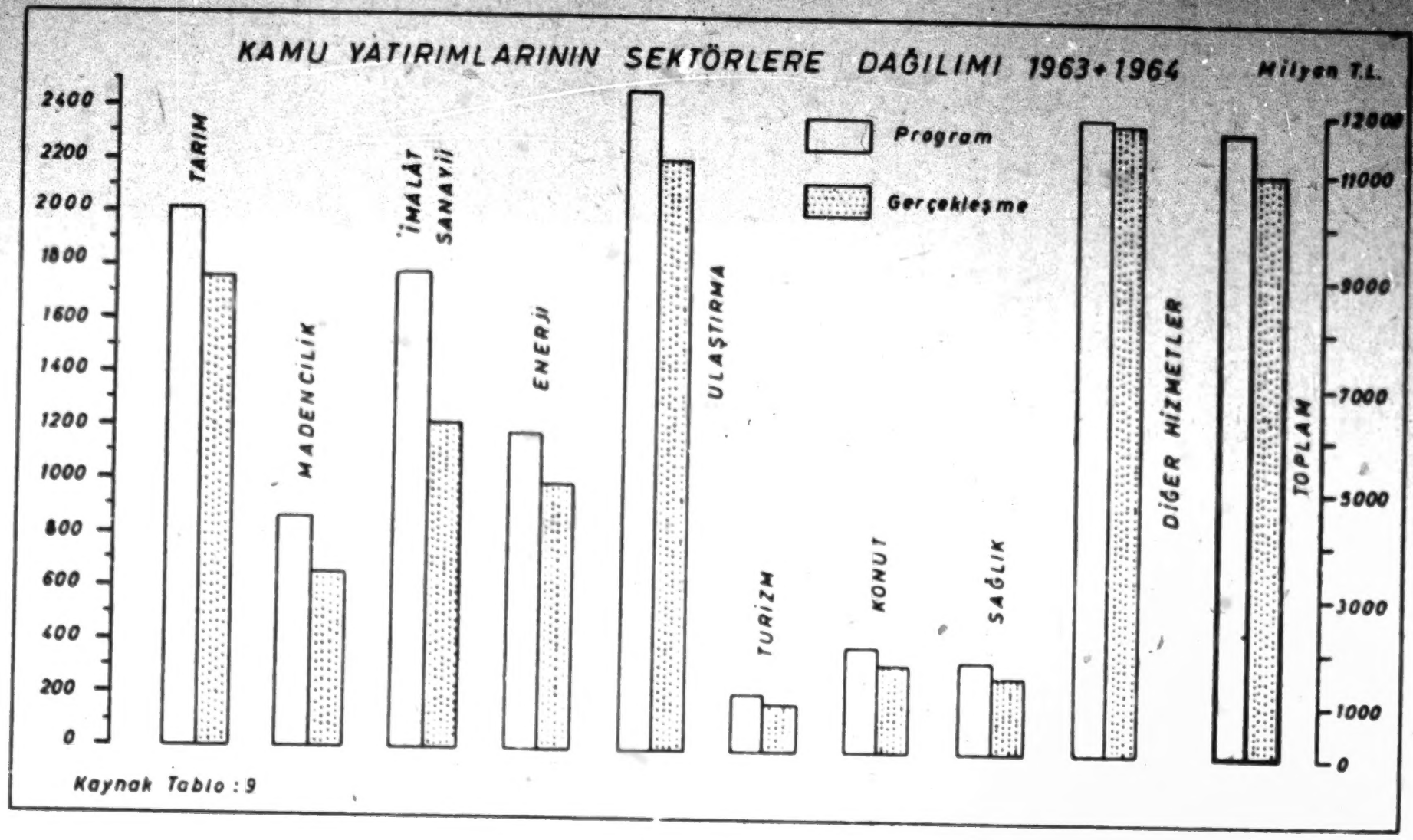

Kaynak Tablo : 9

4. FİYATLAR :

Türkiye'de genel fiyat seviyesi 1960 dan sonra istikrar kazanmıştır. Tablo 10 da Planlı dönemde toptan eşya fiyatları ile Ankara ve İstanbul geçinme endeksleri yıllık ortalamalarının artış hızları gösterilmiştir.

TABLO : 10 — Fiyat Endeksleri (Yıllık Ortalamaların Artış Hızları)

(1953 = 100)

(Yüzde olarak)

	1962	1963	1964
	(1)	(2)	(3)
1. Toptan eşya fiyatları endeksi	5,7	4,2	— 0,7
a. Gıda maddeleri ve yemler	8,8	4,2	— 1,9
b. Sanayi ham maddeleri ve yarı mamulleri	—	3,8	1,8
2. Ankara geçinme endeksi	3,8	6,1	1,9
3. İstanbul geçinme endeksi	3,8	6,5	0,8

1950 - 1960 döneminde 1950 - 1953 arasında yılda ortalama yüzde 3,2, 1954 - 1958 arasında yüzde 13,7 artan toptan eşya fiyatları endeksi, aşırı fiyat yükselişlerini önlemek için daha önce konmuş olan tahditlerin kaldırılması kambiyo kurlarının değiştirilmesi ile 1959 yılında yüzde 19,5 oranında yükseldikten sonra 1960 dan beri enflasyonist baskıların giderilmesi için uygulanan stabilizasyon politikası sonucu durulma dönemine girmiştir. Toptan eşya fiyatları endeksi 1960 ve 1961 yıllarında sırasıyla 5,3 ve 2,9 oranlarında artmıştır.

Planlı döneme geçiş yılı olan 1962 de genel fiyat seviyesi yüzde 5,7 oranında artmış, bu artış tamamiyle gıda maddeleri ve yem fiyatlarının bir önceki yıla göre 8,8 oranında yükselmesinden ileri gelmiştir. Gayrisâfi millî hasılada yüzde 7,5 oranındaki artışla Planın gelişme hızı hedefinin aşıldığı, ekonomik faaliyetlerin canlandığı, ekonomide önemli tıkanıklıkların görülmediği 1963 yılında toptan eşya fiyatları endeksi yüzde 4,2 oranında yükselmiştir.

1964 ün ilk yarısında, bir önceki yılın sonunda başlayan ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlama durgunluk şeklini almıştır. Ekim ayına kadar 1963 seviyesinin altında ilerleyen toptan eşya fiyatları endeksi ancak yılın ikinci yarısında alınan para ve mali politika tedbirlerinin ekonomik faaliyetler üzerindeki olumlu sonuçları ile bu seviyeyi aşmıştır. Buna rağmen 1964 yılında genel fiyat seviyesi 1963 e göre binde 7 kadar düşmüştür. Bu, endeks içindeki ağırlığı daha yüksek olan gıda maddeleri ve yem fiyatlarının yüzde 1,9 oranında düşmesinden ileri gelmiş, sanayi ham maddeleri ve yarı mamulleri fiyatlarındaki yüzde 1,8 i bulan artış bu düşüşün yönünü değiştirememiştir.

1965 yılının ilk sekiz aylık döneminde genel fiyat seviyesi belirli ölçüde artmıştır. 1965 Ağustos ayında mevsimlik hareketler gözönünde tutularak düzeltilmiş toptan eşya fiyatları endeksi bir önceki yıl seviyesine göre yüzde 8,6 oranında yükselmiştir. Düzeltilmiş endekslere göre artış aynı dönemde gıda maddeleri ve yemler grupunda yüzde 9,9, sınai

ham madde ve yarı mamullerinde yüzde 2,1 oranındadır. Böylece gıda maddeleri ve yem fiyatlarındaki artış, endeksi daha çok etkilemiştir.

Ankara ve İstanbul geçinme endeksleri de genellikle toptan eşya fiyatları endeksi yönünde hareket göstermiştir.

1962, 1963 ve 1964 yılarında endeksler Ankara için sırasiyle 3, 8, 6, 1; 1, 9 İstanbul içinde 3, 8; 6, 5; 0, 8 oranlarında yükselmiştir. 1965 yılının ilk sekiz ayında toptan eşya fiyatları endeksi gibi, Ankara ve İstanbul endeksleri de, yaz aylarına doğru düşmesi gerektiği halde, ters yönde hareket etmiştir. 1964 Aralık ayına göre 1965 Ağustos'unda mevsimlik hareketleri giderilmiş Ankara geçinme endeksi yüzde 7,0, İstanbul geçinme endeksi ise yüzde 5,6 oranlarında artmış bulunmaktadır.

5. *PARA VE KREDİ :*

1962 - 1964 yılları arasında para, kredi ve mevduat hacmindeki değişmeler aşağıdaki Tablo 11 de mutlak rakamlar olarak ve gelişme hızları itibariyle gösterilmiştir.

TABLO : 11 — Para, Kredi, Mevduat

(Milyon TL.)

	1962	1963	Fark %	1964	Fark %
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Toplam para arzı	10 964	12 167	11,0	13 999	15,0
Banknot + ufaklık para	4 527	4 926	9,2	5 835	18,7
Kaydi para	1 950	1 999	2,5	2 230	11,6
Vadesiz tasarruf mev.	4 487	5 242	16,8	5 934	13,2
Emisyon hacmi	5 327	5 803	9,0	6 848	18,4
Banka kredileri	10 362	11 886	14,7	13 454	13,2
Merkez Bankası kr.	1 824	3 151	72,7	4 140	31,4
Bankalar mevduatı	9 418	10 516	11,6	12 010	14,2

1962 yılında uygulanan para ve kredi politikası ile harekete getirilen ekonomi iyi bir hasat yılı olan 1963 de canlılık kazanmıştır. 1963 yılında toplam para arzı yüzde 11,0 oranında artmış, bu artışta banknot hacmindeki yükselmenin payı 1962 ye göre daha az olmuştur. 1960 ve 1961 yıllarında bankalar sisteminden çekilen ve elde tutulan nakit miktarının ekonomiye yeniden dönmeye başlaması ile 1962 de yüzde 13,8 oranında yükselmiş olan bankalar mevduatı 1963 de 1962 ye göre daha düşük bir hızda olmak üzere yüzde 10,9 oranında artmıştır. Banka kredileri de 1962 deki sıçramadan sonra 1963 de yüzde 14,7 oranı ile daha yavaş artmıştır. Buna karşılık Merkez Bankası kredilerinin artış hızı yüzde 72,7 oranı ile 1962 ye göre daha fazladır.

1963 yılının sonuna doğru ekonomik faaliyetlerdeki canlılığın azalması şeklinde görülen ve 1964 yılının ilk yarısında daha belirli hal alan durgunluğun genişlemesini önlemek için 1964 yılının ortalarında mali ve moneter tedbirler alınmıştır. Moneter tedbirler genellikle halkın likidite tercihinin yükselmesi ile kaynakları azalan bankaların kaynaklarının artırılmasını finansman güçlüğü çekilen faaliyet kollarına finansman kolaylıkları getirilmesini ve yatırım harcamalarının hızlandırılmasını amaç edinmiştir. Bu tedbirlerin etkisi ile yılın ikinci yarısında emisyon

hacmi yükselmiş, yıl sonunda toplam para arzı 1963 sonuna göre yüzde 15 oranında artmıştır. 1964 yılında banknot - ufaklık para hacmindeki artış yüzde 18,7 oranını bulmuştur.

1964 yılında bankalar mevduatındaki artış 1963 e göre daha hızlı olmuş ve son aylardaki hızlanma ile yüzde 14,2 oranını bulmuştur. Buna karşılık kredilerin genişleme hızı son aylardaki hızlı artışa rağmen yüzde 11,6 oranı ile 1963 yılındaki artış hızına erişememiştir. 1964 de Merkez Bankası kredileri 1963 deki yüzde 72,7 artışa karşılık yüzde 31,4 oranında artmıştır. Merkez Bankası kredilerinin artışında kamu sektörüne açılan kredileri daha fazla olmuştur.
lan krediler daha fazla olmuştur.

6. KAMU MALİYESİ :

a. *Konsolide Bütçe Gelirleri :*

1963 - 1964 yıllarında konsolide bütçe gelirlerindeki gelişmeler Tablo 12 de gösterilmiştir.

TABLO : 12 — Konsolide Bütçe Gelirleri 1963 - 1964

(Milyon T.L)
(Cari fiyatlarla)

	1963	Yıllık artış %	1964	Yıllık artış %
	(1)	(2)	(3)	(4)
Toplam vergi gelirleri	8 424	18,4	9 258	9,9
a. Vasıtasız vergiler	2 753	17,8	3 025	9,9
b. Vasıtalı vergiler	5 671	18,7	6 233	9,9
Diğer kamu gelirleri	564	70,9	545	— 3,4
Özel gelirler	2 505	69,1	2 020	— 19,4
Toplam genel bütçe gelirleri	11 494	28,6	11 824	2,9
Katma bütçe gelirleri	374	10,9	389	4,0
Toplam konsolide bütçe gelirleri	11 867	28,1	12 213	2,9
Karşılık paralar hariç				
Toplam konsolide bütçe gelirleri	10 071	22,8	10 910	8,3

Toplam konsolide bütçe gelirlerinde yıllık artışlar 1963 yılında yüzde 28,1; 1964 yılında yüzde 2,9 seviyesine ulaşmıştır. Ancak konsolide bütçe gelirleri arasında yer alan ve borçlanma niteliğinde olan karşılık para gelirleri düşüldüğü takdirde toplam gelirlerdeki gelişme 1963 yılında yüzde 22,8; 1964 yılında yüzde 8,3 oranında olmuştur.

Gerçekten bu dönemde karşılık para gelirlerinde yıllar itibariyle önemli miktarda değişmeler vardır. 1963 yılında 1 milyar 796 milyona varan karşılık para gelirleri 1964 yılında 1 milyar 304 milyona düşmüştür. Bu durum yalnız yardım veren kaynakların çabalarındaki kararsızlığı göstermekle kalmamakta; yatırımlar, gelir, istihdam üzerindeki etkisi ile de sakıncalı olmaktadır.

Toplam vergi gelirlerindeki artış 1963 yılında yüzde 18,4; 1964 yılında yüzde 9,9 oranında olmuştur. 1963 yılında vergi gelirlerinde, yıl içinde çıkarılan yeni vergi kanunlarının ve 1963 yılında ekonomik faali-

yetlerdeki canlılığın sonucu olarak hızlı bir artış meydâna gelmiştir. Bu artış, toplam vergi gelirlerinde yüzde 18,4, vasıtasız vergilerde yüzde 17,8 ve vasıtalı vergilerde yüzde 18,7 oranına ulaşmıştır. Öte yandan, vergi gelirlerindeki gelişme 1964 yılında yavaşlamış ve bu yıl toplam vergi gelirleri, yalnız yüzde 9,9 oranında artmıştır. 1964 yılında vergi gelirlerindeki artış oranlarının düşük olması bu yılın ilk yarısında ekonomik faaliyetlerde görülen durgunluk ve ithalâtın düşük bir seviyede gerçekleşmiş olmasından ileri gelmiştir.

Temmuz 1965 tahsilâtına dayanılarak yapılan tahminlere göre 1965 yılında konsolide bütçe gelirlerinin yüzde 15,0 artacağı ve 14 milyar 45 milyon liraya ulaşacağı tahmin edilmektedir. Vergi gelirlerinin ise yüzde 14,6 artarak 10 milyar 595 milyon lira olacağı umulmaktadır. Vasıtalı vergilerin yüzde 15,2, vasıtasız vergilerin yüzde 13,2 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

b. Konsolide Bütçe Giderleri :

1963 - 1964 yıllarında konsolide bütçe giderleri Tablo 13 de gösterilmiştir. Ancak 1964 yılından itibaren Bütçe giderlerinin üçlü tasnife göre ayrılması yıllar arasında karşılaştırma imkânını ortadan kaldırmaktadır.

TABLO : 13 — Konsolide Bütçe Giderleri 1963 - 1964

(Milyon TL.)

	1963 (a)	%	1964	%
	(1)	(2)	(3)	(4)
Cari giderler	6 546		6 785	3,6
Yatırım giderleri	2 797		3 062	9,5
Sermaye teşekkülü ve transferler	2 559		3 048	19,1
TOPLAM GİDERLER	11 902	26,2	12 895	8,3

(a) 1963 yılı için Bütçe giderlerinin üçlü tasnife göre bölünüşü geçici hesaplara dayanmaktadır.

1963 yılında toplam konsolide bütçe harcamaları bir önceki yıla göre yüzde 26,2 artarak 11 milyar 902 milyon lira olmuştur. Bunun 6 milyar 546 milyon lirasının cari giderler, 2 milyar 797 milyon lirasının yatırım giderleri, 2 milyar 559 milyon lirasının sermaye teşekkülü ve transfer şeklinde olduğu hesaplanmaktadır.

1964 yılında cari harcamalar yüzde 3,6 oranında artarak 6 milyar 785 milyon liraya ulaşmıştır. Yatırım harcamaları yüzde 9,5 oranında artmış, genel ve katma bütçelerce yapılan yatırımlar 3 milyar 62 milyon lira olmuştur. En büyük artış sermaye teşekkülü ve transferler kaleminde görülmektedir. Bu kalem 1964 yılında yüzde 19,1 artarak 3 milyar 48 milyon lira olmuştur. Toplam harcamalar ise yüzde 8,3 oranında bir artış göstermiştir.

7. DIŞ TİCARET :

Türkiye'nin dış ticaretinin gelişme imkânları, sorunları ve çözüm yolları dış ilişkiler bölümünde incelenmiş, burada yalnız 1963 - 1964 yıl-

ları arasında dış ticaretin durumu tesbit olunmuştur. Tablo 14 bu dönemde dış ticaretin gelişmesini göstermektedir.

TABLO : 14 — Dış Ticaret

(Milyon Dolâr)

	1962	1963	Fark %	1964	Fark %
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
İthalât	619,4	687,6	11,6	537,4	— 21,9
İhracat	381,2	368,1	— 3,5	410,8	11,6
Açık	238,2	319,5	34,1	126,6	— 60,4
İthalâtın ihracata oranı	61,5	53,5		76,4	

1962 - 1963 yılları arasında Türkiye'nin ithalâtı 619 milyon 400 bin dolârdan 687 milyon 600 bin dolâra yükselmiş ise de 1964 yılında 1963 e göre yüzde 21,9 oranında (150 milyon 200 bin dolâr) azalmıştır. İhracat 1962 ye göre 1963 de yüzde 3,5 oranında düşmüş, 1964 de tekrar yüzde 11,6 oranında artmıştır. 1963 yılında dış ticaret açığı 319 milyon 500 bin dolâra yükselmiş, 1964 yılında ihracatın artması, ithalâtın azalması ile 126 milyon 600 bin dolâra inmiştir. 1963 yılında ithalâtın ihracata göre daha hızlı artması dolayısıyla ithalâtın ihracatla karşılanabilen kısmı yüzde 53,5 e düşmüş, ancak 964 de bu oran yüzde 76,4 yükselmiştir.

Dış ticaret alanındaki gelişme 1965 yılında da devam etmiş, plânın 1965 yılı için öngördüğü ihracat hedefine 1964 yılında ulaşılmıştır. 1965 yılında 410 milyon dolârlık hedefin çok aşılacağı, 450 milyon dolâr civarında bir ihracat hacmına ulaşılacağı tahmin edilmektedir. Öte yandan yurt dışındaki işçilerin sağladıkları döviz gelirleri de 20 milyon dolâr yerine 50 milyon dolârın üstünde gerçekleşecektir.

Tablo 15 de ihracatın ana gruplar altında kompozisyonu görülmektedir.

TABLO : 15 — İhracatın Kompozisyonu

(Milyon Dolâr)

	1963	Toplam içindeki payı %	1964	Toplam içindeki payı %
	(1)	(2)	(3)	(4)
Tarım ürünleri	284,2	77,2	311,5	75,8
Madencilik ve taş ocakçılığı ürünleri	10,6	2,9	14,9	3,7
Sanayi ürünleri	73,3	19,9	84,3	20,5

1963 - 1964 döneminde ihraç malları içinde tarım ürünlerinin payı azalmış, sanayi ürünlerinin payı yükselmiştir. Tarım ürünleri içinde geleneksel ihraç mallarından pamuğun ihraç değeri bu dönemde artış göstermiş; tütünün ihraç değeri ise 1963 de düşmüş, 1964 de yükselmiştir.

İthalâtın yatırım malları, ham maddeler ve tüketim malları olarak kompozisyonunun incelenmesi şu sonucu vermektedir. 1963 - 1964 yılları arasında toplam ithalât içinde yatırım malları ithalâtının payı ge-

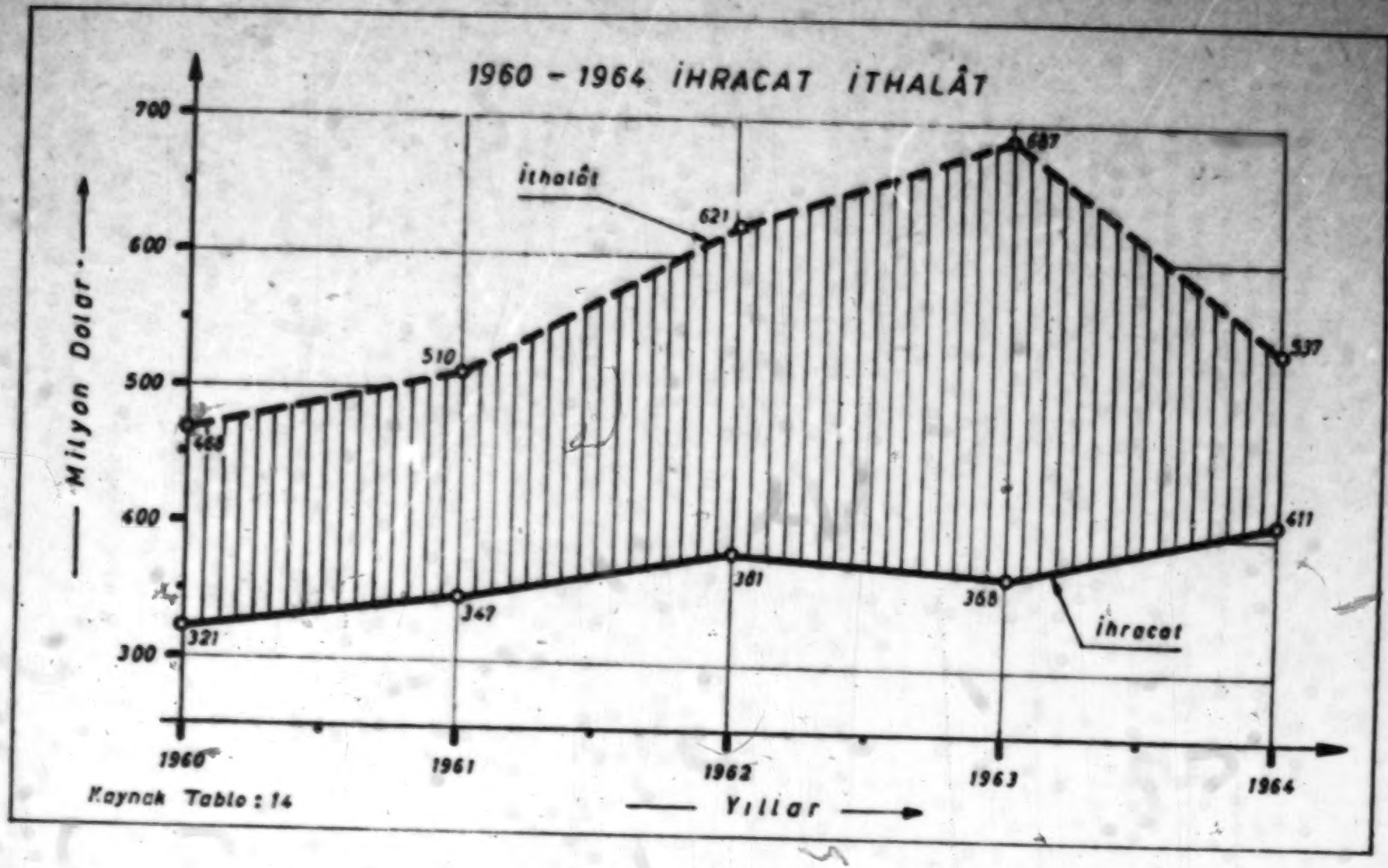

Kaynak Table : 14

nelikle değişmemiş tüketim mallarının payı azalmış, ham maddelerin payı ise yükselmiştir. Tablo 16 bu gruplara göre ithalâtın kompozisyonunu göstermektedir.

TABLO : 16 — İthalâtın kompozisyonu

(Milyon Dolâr)

	1963	Toplam İçindeki Payı %	1964	Toplam İçindeki Payı %
	(1)	(2)	(3)	(4)
Yatırım malları	253,6	36,9	196,7	36,6
Ham maddeler	331,8	48,2	298,9	55,6
Tüketim malları	102,1	14,9	41,8	7,8
TOPLAM	687,5	100	537,4	100

İncelenen dönemde ithalât değerlerinin içinde Ereğli Demir ve Çelik Fabrikası için yapılan ithalât ve Amerikan zirai mahsul fazlaları ithalâtı da bulunmaktadır. Özelliği bulunan bu ithalât değeri çıkarıldığında bu kalemler dışında kalan ithalâtın gidişi büyük bir farklılık göstermemektedir. Tablo 17 de ithalât rakamları bu şekilde verilmiştir.

TABLO : 17 — Surplus ve Ereğli Demir - Çelik Müessesesi İthalâtı Dışında Kalan İthalât

	1963 (Mil. $)	1964 (Mil. $)
Toplam ithalât	687,5	537,4
Surplus ithalâtı	— 87,5	— 32,7
Ereğli Demir - Çelik	— 79,0	— 19,6
	521,0	485,1

Bu karşılaştırma, 1964 yılında ithalât hacmindeki önemli azalmayı daha çok zirai mahsul fazlaları ve Ereğli Demir Çelik Fabrikaları ithalâtının etkilediğini göstermektedir.

8. SONUÇ :

Açıklamalardan anlaşılacağı gibi plânlı dönemde öngörülen ortalama yüzde 7 gelişme hızına henüz ulaşılamamış bulunmakla beraber ekonominin ortalama gelişme hızı plânsız döneme göre yüksek olmuştur.

Plânlı dönemde yatırım hedeflerinin gerçekleştirilememesi programlanan kalkınma hızına ulaşmayı engellemektedir. 1964 yılında bu sonuç açık olarak görülmektedir.

Plânlı döneminde ortaya çıkan en olumlu sonuçlardan biri dış sektörde, özellikle ihracatımızda meydana gelen gelişmelerdir. 1964 de 1965 yılının ihracat hedefine ulaşılmış olup, 1965 de çok daha büyük bir ihracat hacmi gerçekleştirilecektir.

Plânlı kalkınmanın önemli ve olumlu sonuçlarından biri de ekonomide istikrarın korunmasıdır. 1963 ve 1964 yıllarında bu sonuca ulaşıldığı söylenebilir. 1965 de meydana gelen enflasyonist baskının, alınacak uygun tedbirlerle, giderilmesi mümkündür.

BÖLÜM II

1966 PROGRAMININ GENEL YAPISI VE HEDEFLERİ

1. PROGRAMIN ANA HEDEFLERİ :

1966 Yılı Programı, Plân Hedefleri ve Stratejisi ile Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında tesbit edilmiş olan temel ilkelere göre, hazırlanmıştır. 1966 Yılı Programının amacı, bu temel ilkelere göre ekonominin hızlı ve dengeli kalkınmasını sağlamak ve ortaya çıkan yeni sorunlara uygun çözüm yolları bulmaktır.

Daha önceki yıllar programlarında olduğu gibi 1966 Yılı Programının ana hedefleri, Türk ekonomisinin yüzde 7 hızla gelişmesini ve dış ödemeler dengesindeki açığın zamanla azalmasını sağlamak, yeni istihdam imkânları yaratarak işsizliği azaltmak, çeşitli gelir grupları arasında sosyal adalet dengesinin ve yatırımların yurt içinde dengeli bir şekilde dağılımının gerçekleşmesine çalışmaktır.

Bu hedeflere göre 1966 yılında gayri sâfi millî hasıla 1964 fiyatlariyle 75 milyar 340 milyon liraya ulaşacak, dış açık 234 milyon dolâr olacaktır. 1966 Programında ulaşılması öngörülen makro büyüklükler Tablo 18 de gösterilmiştir.

TABLO : 18 — 1966 Programının Makro Hedefleri

(1964 Fiyatlariyle)

	Birim	1966 Hedefi	1965 Programına Göre Değişme
	(1)	(2)	(3)
Gayri sâfi millî hasıla	Milyar T. L.	75,3	+ 7,0
Nüfus başına gelir	Bin T. L.	2,3	+ 4,0
Toplam yatırım	Milyar T. L.	14,5	+ 12,5
İthalât	Milyon $	725,0	+ 9,0
İhracat	Milyon $	450,0	+ 9,7
Cari işlemler açığı	Milyon $	234,0	+ 13,0

2. 1966 PROGRAMININ DAYANDIĞI TEMEL VERİLER :

1966 Yılı Programının dayandığı temel veriler aşağıda özetlenmiştir.

a. Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından Kasım 1965 de yapılan ön tahminlere göre 1965 yılında gayri sâfi millî hasılanın sabit fiyatlarla yüzde 5,3 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

b. 1966 Programındaki makro büyüklükler ve hedefler gayri sâfi milli hasılanın daha önceki yıllardaki gerçekleşme durumu gözönünde bulundurularak yeniden tesbit edilmiştir.

c. 1966 yılında dış tasarrufların hesaplanmasında son yıllardaki gelişmeler gözönünde bulundurulmuş ve Plândaki tahminler buna göre düzeltilmiştir.

d. Plân hedeflerini reel olarak gerçekleştirebilmek için bu hedeflerin bilinen en son yılın fiyatlarıyla hesaplanması esasına göre, 1966 Programında büyüklük ve hedefler 1964 fiyatlarıyla gösterilmiştir.

Yatırımların 1964 fiyatlarıyla verilebilmesi amacıyla yatırım malları için özel bir yatırım malları fiyat endeksi hazırlanmıştır. Bu endekse göre yatırım malları fiyatları 1963 e göre yüzde 3,7, 1961 e göre yüzde 10,7 oranında artış göstermektedir.

e. Önceki yıllar programlarında yer alan bazı projelerin dış finansmanı ile ilgili ödemelerinin 1966 yılında yapılabileceği gözönünde bulundurularak kamu sektörü yatırım hedefleri bu oranda artırılmıştır. Bu duruma göre 1966 yılı toplam yatırımları gayri sâfi milli hasılanın yüzde 19,2 sine ulaşmaktadır.

f. Kamu cari harcamaları, Plânda öngörülen seviyeler aşılmış bulunmakla beraber, artan yatırım harcamalarının özellikle gelişme harcamalarında zorunlu kıldığı hizmet artışı gözönünde tutularak belli sınırlar içinde artırılmıştır.

g. Yatırımların sektörlere dağılımı Kalkınma Plânında öngörülen dağılım esas alınmakla birlikte, uygulama sonuçları ve sektörlerdeki gelişmelere göre düzenlenmiştir.

3. *1966 PROGRAMI MAKRO DENGELERİ :*

1966 Yılı Programı makro dengeleri geçen yıllar programlarında olduğu gibi beş dengeden meydana gelmektedir. Bunlar,

a. Kaynaklar ve harcamalar dengesi,
b. Ekonominin dış dengesi,
c. Kamu sektörü dengesi,
d. Yatırım tasarruf dengesi,
e. Yatırımların sektörlere dağılımında sağlanacak dengedir.

Bu dengelerin gerçekleştirilmesi ölçüsünde Plânın öngördüğü dengeli ve hızlı kalkınma sağlanabilecektir.

a. Kaynaklar ve harcamalar dengesi :

1966 yılı hedeflerine ulaşabilmek için gerekli kaynaklar ve bunların kullanımı Tablo 19 da gösterilmiştir.

TABLO : 19 — Kaynaklar ve Harcamalar Dengesi
(1965 - 1966 Tahminleri)

(Milyar T. L.)
(1964 Fiyatlarıyla)

	1965	1966	%
	(1)	(2)	(3)
Gayri sâfi millî hasıla	71,30	75,34	5,7
Dış açık	1,86	2,11	13,4
TOPLAM KAYNAKLAR	73,16	77,45	5,9
Kamu yatırımları	7,70	8,75	13,6
Özel yatırımlar	5,18	5,75	11,0
TOPLAM YATIRIMLAR	12,88	14,50	12,5
Kamu cari harcamaları	11,80	13,21	11,9
Diğer harcamalar	48,48	49,74	2,6
TOPLAM HARCAMALAR	73,16	77,45	5,9

(1) Kaynaklar :

1966 yılı gayri sâfi millî hasılası, 1965 yılında ulaşılması umulan seviye yüzde 7 artırılarak bulunmuştur. Buna göre, 1966 yılında gayri sâfi millî hasılanın 1964 fiyatlariyle 75 milyar 340 milyon lira olacağı tahmin edilmiştir. Kalkınma Planına göre 1966 yılında dış tasarrufların gayri sâfi millî hasılasının yüzde 3,2 si kadar olması öngörülmüştü. Ancak geçtiğimiz yıllarda dış kaynak sağlamada ve sağlanan kaynakların kullanımında çeşitli güçlüklerle karşılaşılmıştır. Öte yandan yine son iki yılda ihracat ve görünmeyen kalemlerde meydana gelen olumlu gelişmeler dolayısıyla Türk ekonomisinin daha az oranda dış tasarruflara başvurması zorunlu ve mümkün duruma gelmiş bulunmaktadır. Bu durumda, 1966 Yılı Programında dış kaynaklar gayri sâfi millî hasılanın yüzde 2,8 i oranında olmak üzere 1964 fiyatlarıyla 2 milyar 110 milyon lira olarak hesaplanmıştır.

Diğer bir deyimle Plânda 1966 yılı yatırımlarının yüzde 83,2 si iç tasarrufla, yüzde 16,8 i dış tasarrufla karşılanması öngörüldüğü halde 1966 Programında bu oranlar yüzde 85,5 ve yüzde 14,5 olmaktadır.

Böylece Türkiye 1966 yılında, kalkınmasının finansmanında kendi öz kaynaklarına, Plân da öngörülenden daha yüksek bir seviyede dayanmakta ve fedakârlığını artırmaktadır.

Bu duruma göre 1966 yılında toplam kaynaklar, 1964 fiyatlariyle 77 milyar 450 milyon liraya ulaşmaktadır.

(2) Harcamalar :

1966 yılında toplam yatırım harcamaları 1964 yılı fiyatlariyle 14 milyar 450 milyon lira olarak öngörülmektedir. Bu duruma göre 1966 yılında toplam yatırımlar 1965 yılı Programına göre yüzde 12,5 oranında artmaktadır. Toplam yatırımların kamu-özel sektör arasındaki ayırımı Plânda öngörülen seviyeye uymaktadır.

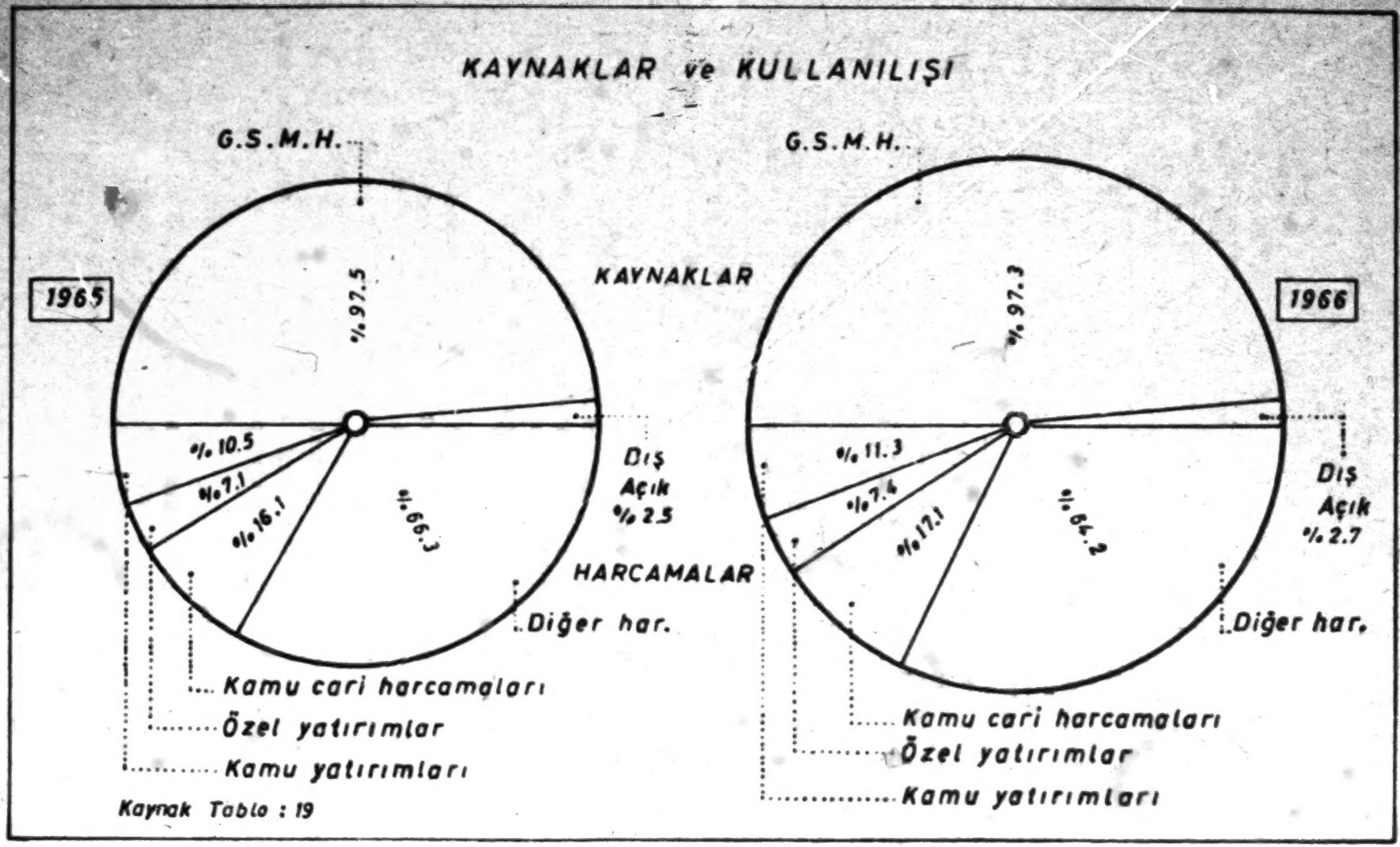

Kaynak Tablo : 19

1966 yılında kamu yatırımları 8 milyar 750 milyon lira olarak tesbit edilmiştir. Bu duruma göre kamu sektörü yatırımlarında 1965 yılı Programına göre yüzde 13,6 oranında artış olmaktadır. 1966 yılında özel sektör yatırımlarının bir önceki yıl seviyesinden yüzde 11 oranında bir artışla 5 milyar 750 milyon liraya ulaşacağı öngörülmüştür. 1966 yılında alınacak tedbirlerle özel sektör yatırımlarının bu seviyede gerçekleştirilmesine çalışılacaktır.

1966 yılında kamu cari harcamaları 13 milyar 210 milyon lira olarak tesbit edilmiştir. Kamu cari harcamaları genel ve katma bütçelerdeki cari harcamalar ile transfer ve sermaye teşkili harcamalarını ve mahalli idarelerin cari harcamalarını içine almakta, genel ve katma bütçeden diğer kuruluşlara ve özel sektöre yatırım amacıyla yapılan transferler bunun dışında kalmaktadır. Bu durumda kamu cari harcamaları 1965 Programına göre yüzde 11,9 oranında artmaktadır.

Toplam kaynakların yatırımlar ve kamu cari harcamaları dışında kalan kısmı stok değişmelerini de kapsayacak şekilde özel tüketim harcamaları olarak kullanılacaktır. Bu harcamalar 1966 yılında bir önceki yıl seviyesine göre yüzde 2,5 oranında bir artış göstererek 49 milyar 740 milyon liraya ulaşacaktır. 1965 yılında kabul edilen kanunların da etkisiyle tüketim niteliğindeki kamu cari harcamalarının yüzde 13,4 gibi yüksek bir oranda artması, genel denge içerisinde diğer harcamaların artış hızının önemli oranda düşmesine yol açmış bulunmaktadır.

b. Ekonominin dış dengesi :

Programın harcama ve diğer hedeflerine ulaşıldığında 1966 yılında cari işlemler dengesi açığının 234 milyon dolâr olacağı tahmin edilmiştir

TABLO : 20 — 1965 - 1966 Yılları Dış Ödemeler Dengesi Tahminleri

(Milyon Dolâr)

	1965	1966	Fark	%
	(1)	(2)	(3)	(4)
CARİ İŞLETMELER DENGESİ	— 207	— 234	— 27	— 13,0
— Ticaret dengesi	— 255	— 275	— 20	— 7,8
İthalât	— 665	— 725	— 60	— 9,0
İhracat	410	450	+ 40	+ 9,7
— Görünmeyen kalemler	2	23	+ 21	+ 1050,0
— Enfrastrüktür off-shore gelir	46	18	— 28	— 60,9
SERMAYE HAREKETLERİ	207	234	+ 27	+ 13,0
— Dış borç ödemeleri	— 187	— 143	+ 44	+ 23,5
— Diğerleri (surplus, özel yabancı sermaye, sağlanan yatırım kredileri) (a)	140	156	+ 16	+ 11,4
— Program kredisi ihtiyacı	254	221	— 33	— 13,0

(a) Sağlanan yatırım kredileri net durumu göstermektedir. Gerçekte proje kredilerinden kullanmalar 137 milyon dolâra ulaşacak, bunun 50 milyon dolârı peşin ödeme olacaktır.

1966 yılında ihracatın 1965 Programına göre 40 milyon dolâr (Yüzde 9,7) artacağı, ithalâtın da 60 milyon dolâr (Yüzde 9,0) yükseleceği öngörülmüştür. Böylece ithalât 725 milyon dolâra, ihracat 450 milyon dolâra ulaşacak ve geçen yıl programında 255 milyon dolâr olarak tahmin edilen ticaret dengesi açığı 1966 yılında 265 milyon dolâr olacaktır.

1966 yılının diğer bir özelliği 1965 yılında 2 milyon dolâr fazla ile programlanan görünmeyen kalemler dengesinin 1966 yılında 21 milyon dolâr artmasıdır. Bu artışın en önemli nedeni yurt dışındaki işçilerin resmi yollarla yurda göndereceğleri tasarruflar olacaktır. 1965 yılında 20 milyon dolâr tahmin edilen bu tasarrufların 1966 yılında 70 milyon dolâra ulaşması beklenmektedir.

Bu duruma göre, ekonominin gayrisâfi dış sermaye ihtiyacı, 234 milyon dolârı cari işlemler açığı, 50 milyon dolârı proje kredileri peşin ödemeleri ve 143 milyon dolârı dış borç ödemeleri olarak 427 milyon dolâra ulaşmaktadır. Bunun 206 milyon dolârlık kısmı PL 480 yardımları, özel yabancı sermaye, yatırım kredileri ve diğer kalemler ile finanse edilecektir. Geri kalan 221 milyon dolâr ise Türkiye'nin 1966 yılında program finansmanı ihtiyacını göstermektedir.

c. Kamu sektörünün dengesi :

Kamu sektörü dengesi Tablo 21 de 1965 yılı ile karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

1966 yılında kamu sektörünce toplam olarak 21 milyar 963 milyon lira harcama yapılacaktır. Bu duruma göre, kamu sektörü harcamaları, 1965 yılı programındaki yüzde 8,3 artışa karşılık 1966 yılında yüzde 14,9 oranında artmaktadır.

21 milyar 963 milyon liralık harcamanın 10 milyar 240 milyon lirası cari harcamalar, 8 milyar 750 milyon lirası yatırım harcamaları ve 2 milyar 973 milyon lirası net transfer harcamalarıdır. Bu duruma göre, kamu harcamaları gayri safi milli hasılanın yüzde 29,1 ine ulaşmaktadır. Kamu cari harcamalarının oranı ise yüzde 17,5 dir. Oysa Plâna göre kamu cari harcamalarının gayri safi milli hasıla içindeki payının yüzde 15,9 olması gerekirdi.

KAMU GELİRLERİ ve KAMU HARCAMALARI

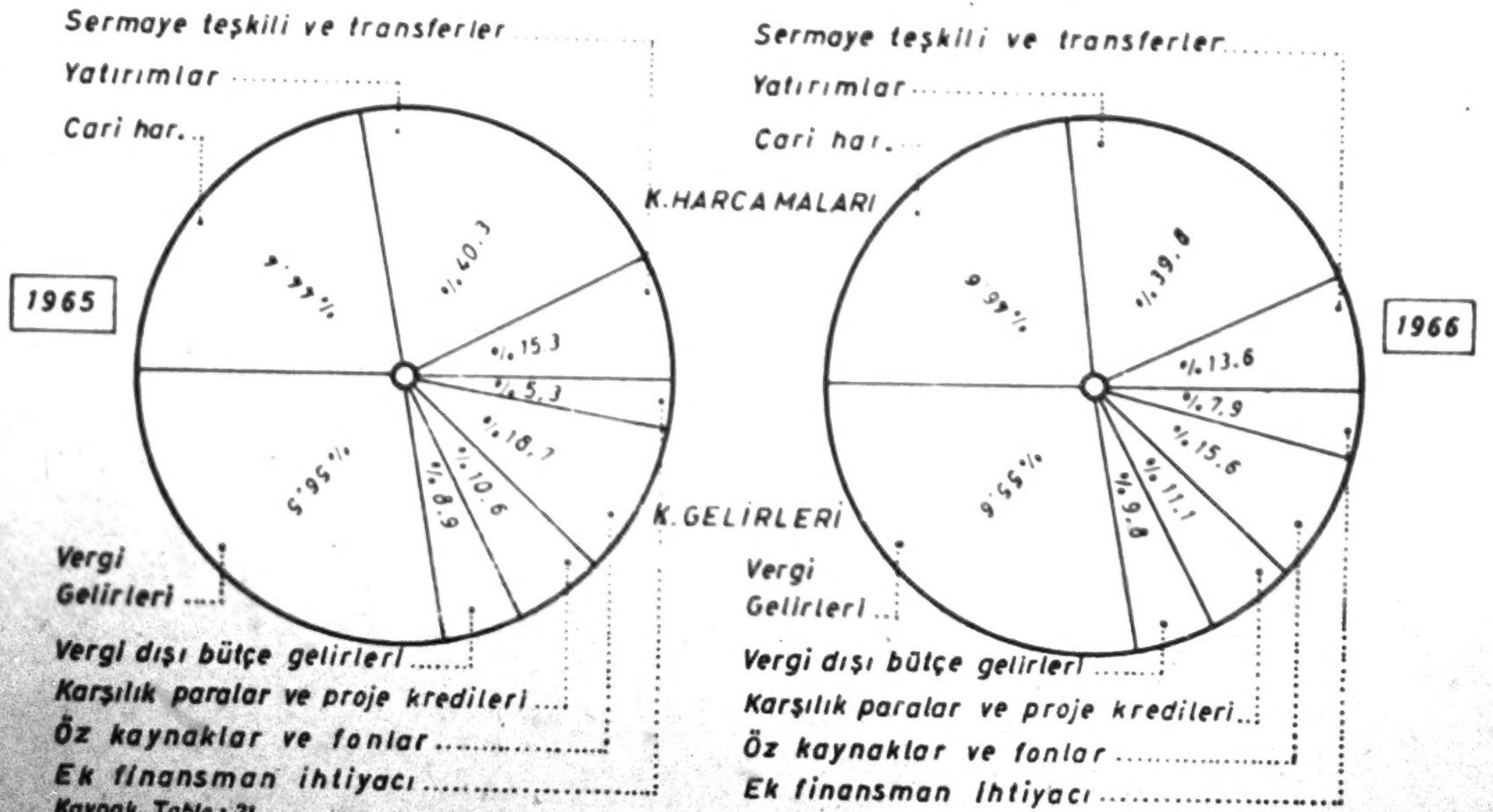

Kaynak Tablo: 21

TABLO : 21 — Kamu Sektörü Gelir ve Harcama Dengesi

(Milyon TL.)
(Cari fiyatlarla)

	1965	1966	Fark	%
	(1)	(2)	(3)	(4)
KAMU HARCAMALARI :				
1. Cari harcamalar	8 490	10 240	+ 1 750	+ 20,6
2. Yatırımlar	7 700	8 750	+ 1 050	+ 13,6
3. Sermaye teşkili ve transferler	2 921	2 973	+ 52	+ 1,8
TOPLAM HARCAMALARI	19 111	21 963	+ 2 852	+ 14,9
KAMU GELİRLERİ :		(a)		
1. Vergi gelirleri	10 800	12 215	+ 1 415	+ 13,1
2. Vergi dışı bütçe gelirleri	1 700	2 145	+ 445	+ 26,2
3. Karşılık paralar ve proje kredileri	2 025	2 435	+ 410	+ 20,2
4. Öz kaynaklar ve fonlar	3 577	3 430	— 147	— 4,1
TOPLAM GELİRLER	18 102	20 225	+ 2 123	+ 11,7
EK FİNANSMAN İHTİYACI	1 009	1 738	+ 729	+ 72,2
GENEL TOPLAM	19 111	21 963	+ 2 852	+ 14,9

(a) 1965 Ekim tahsilâtına dayanılarak yapılan tahminler.

Kamu gelirlerinin 1965 Programına göre yüzde 11,7 oranında bir artışla 20 milyar 225 milyon liraya ulaşması beklenmektedir. Bu miktarın 12 milyar 215 milyon lirası vergi gelirleri, 2 milyar 145 milyon lirası vergi dışı bütçe gelirleri, 2 milyar 435 milyon lirası karşılık paralar ve proje kredisi, geri kalan 3 milyar 430 milyon lirası mahallî idareler, döner sermayeler ve iktisadi devlet teşekküllerinin öz kaynakları toplamıdır. Bu durumda öz kaynaklar ve fonlar kalemlerinde bir önceki yıl programına göre azalma olacaktır. Öz kaynaklar ve fonlardaki azalmanın başlıca nedeni 1966 yılında iktisadi devlet teşekküllerinin 1965 Programında öngörülen miktardan daha az kaynak yaratmalarının beklenmesidir.

Kamu gelirleri tahminleri ön tahminler niteliğindedir. Daha sonraki vergi tahsilât durumlarına göre yeni tahminler yapılacaktır.

Tablo 21 in incelenmesinden 1966 yılında kamu sektörünün 1 milyar 738 milyon lira ek finansmana ihtiyacı olduğu görülmektedir. Bu açığın nasıl karşılanacağı kamu sektörünün finansmanı bölümünde incelenmiştir.

d. Yatırım-tasarruf dengesi ve yatırımların sektörlere dağılımı :

1966 yılında yapılacak yatırımların bir yandan kamu ve özel sektör arasındaki dağılımı öte yandan çeşitli kamu kuruluşları arasındaki dağılımı daha önceki yıllar programları ile karşılaştırmalı olarak Tablo 22 de gösterilmiştir.

TABLO : 22 — Yatırımların Dağılımı (Özel - Kamu) *(Milyon TL.)*

	1963 (a)	1964 (a)	%	1965 (b)	%	1966 (c)	%
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
TOPLAM YATIRIMLAR :	9,82	11,35	15,6	12,70	11,2	14,50	14,2
KAMU YATIRIMLARI :	5,62	6,85	21,9	7,70	12,4	8,75	13,6
Genel ve katma bütçe	3,02	3,40	12,6	3,93	15,6	4,83	22,9
İktisadi devlet teşekkülleri	1,94	2,65	36,6	2,91	9,8	2,95	1,4
Mahalli idareler	0,39	0,53	35,9	0,57	7,5	0,66	15,8
Döner sermayeli idareler	0,27	0,27	—	0,29	7,4	0,31	6,9
ÖZEL YATIRIMLAR	4,20	4,50	7,1	5,00	11,1	5,75	15,0

(a) 1962 fiyatları ile
(b) 1963 fiyatları ile
(c) 1964 fiyatları ile

1966 yılı yatırımlarının sektörlere göre dağılımı geçen yıl programı ile karşılaştırmalı olarak Tablo 23 de gösterilmiştir.

1966 yılı yatırım-tasarruf dengesi ve bu büyüklüklerin gayrisâfi milli hasılaya oranları geçen yıllar programları ile karşılaştırmalı olarak Tablo 24 de gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi 1966 yılında gayrisâfi milli hasılanın geçen yıllara göre daha büyük bir kısmı yatırımlara ayrılmaktadır. Yatırımlara ayrılan miktarlar 1963, 1964 ve 1965 yıllarında sırasıyla gayrisâfi milli hasılanın yüzde 16,7, 18,1 ve 18,2 si oldukları halde, bu miktar 1966 yılında gayrisâfi milli hasılanın yüzde 19,2 ine çıkmaktadır.

1966 yılının diğer bir özelliği de yatırımların daha büyük bir kısmının iç tasarrufla karşılanmasıdır. 1963, 1964, 1965 yıllarında iç tasarruflar gayrisâfi milli hasılanın yüzde 12,2, 14,1 ve 15,5 i; olmasına karşılık, 1966 da iç tasarrufların gayrisâfi milli hasılaya oranı yüzde 16,4 olmaktadır. Bu 1966 yılında yatırımların gerçekleştirilmesi için daha fazla fedakârlık yapılacağını göstermektedir.

TABLO : 23 — 1965-1966 Programlarında Yatırımlar

(Milyon TL.)
(Cari fiyatlarla)

	1965 Programı				1966 Programı				Özel Farkı		Kamu Farkı		Toplam Farkı	
	Özel	Kamu	Toplam	% Dağılım	Özel	Kamu	Toplam	% Dağılım	TL. (5-1)	% (5/1)	TL. (6-2)	% (6/2)	TL. (7-3)	% (7/3)
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
Tarım	757,0	1 519,6	2 276,6	17,7	900,0	1 637,5	2 537,5	17,5	+ 143,0	18,9	+ 117,9	+ 7,8	+ 260,9	+ 11,5
Madencilik	207,4	605,9	813,3	6,3	220,0	663,4	883,4	6,1	+ 12,6	5,8	+ 57,5	+ 9,5	+ 70,1	+ 8,6
İmalât	1 140,7	1 187,7	2 328,4	18,1	1 200,0	1 043,7	2 243,7	15,5	+ 59,3	5,2	— 144,0	— 12,1	— 84,7	— 3,6
Enerji	114,0	1 001,3	1 115,3	8,6	100,0	1 297,9	1 397,9	9,6	— 14,0	— 12,3	+ 296,6	+ 29,6	+ 282,6	+ 25,3
Ulaştırma	362,9	1 400,9	1 763,8	13,7	500,0	1 710,0	2 210,0	15,2	+ 137,1	37,8	+ 309,1	+ 22,0	+ 446,2	+ 25,3
Hizmetler	41,5	639,8	681,3	5,3	300,0	871,8	1 171,8	8,1	+ 258,5	622,9	+ 232,0	+ 36,2	+ 490,5	+ 72,0
Konut	2 385,1	134,3	2 519,4	19,6	2 300,0	217,0	2 517,0	17,4	— 85,1	— 3,6	+ 82,7	+ 61,6	— 2,4	— 0,1
Eğitim	10,4	803,6	814,0	6,3	15,0	898,3	913,3	6,3	+ 4,6	44,2	+ 94,7	+ 11,8	+ 99,3	+ 12,2
Sağlık	10,4	246,0	256,4	2,0	15,0	289,1	304,1	2,1	+ 4,6	44,2	+ 43,1	+ 17,5	+ 47,7	+ 18,6
Turizm	155,6	160,9	316,5	2,4	200,0	121,3	321,3	2,2	+ 44,4	28,5	— 39,6	— 24,6	+ 4,8	+ 1,5
TOPLAM	5 185,0	7 700,0	12 885,0	100,0	5 750,0	8 750,0	14 500,0	100,0	565,0	10,9	+ 1 050,0	+ 13,6	1 615,0	12,5

TABLO : 24 — Yatırım Tasarruf Dengesi

(Milyon TL.)

	1963 (a)	1964 (a)	%	1965 (b)	%	1966 (c)	%
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Gayrisâfi millî hasıla	58,70	62,80	7,0	69,84	11,2	75,34	7,5
Gayrisâfi yatırımlar	9,82	11,35	15,6	12,70	11,9	14,50	14,2
Yatırım/GSMH	% 16,7	% 18,1	—	% 18,2	—	% 19,2	—
Yurtiçi tasarruf	7,15	8,85	23,6	10,84	22,5	12,39	14,3
Yurt dışı tasarruf (Dış açık)	2,66	2,50	6,0	1,86	— 25,6	2,11	+ 13,4
TOPLAM TASARRUF	9,82	11,35	15,6	12,70	11,9	14,50	14,2
Yurtiçi tasarruf	% 12,2	% 14,1	—	% 15,5	—	% 16,4	—
Yurt dışı tasarruf	% 4,5	% 4,0	—	% 2,7	—	% 2,8	—

(a) 1963 fiyatlariyle
(b) 1963 fiyatlariyle
(c) 1964 fiyatlariyle

SEKTÖRLERE GÖRE 1965 YATIRIMLARI
Milyon T.L
0
200
400
600
800
1000
1200
1400
1600
1800
2000
2200
2400
2600
TARIM
MADENCİLİK
İMALÂT
ENERJİ
ULAŞTIRMA
HİZMETLER
KONUT
EĞİTİM
SAĞLIK
TURİZM
Özel
Kamu
Kaynak Tablo: 23

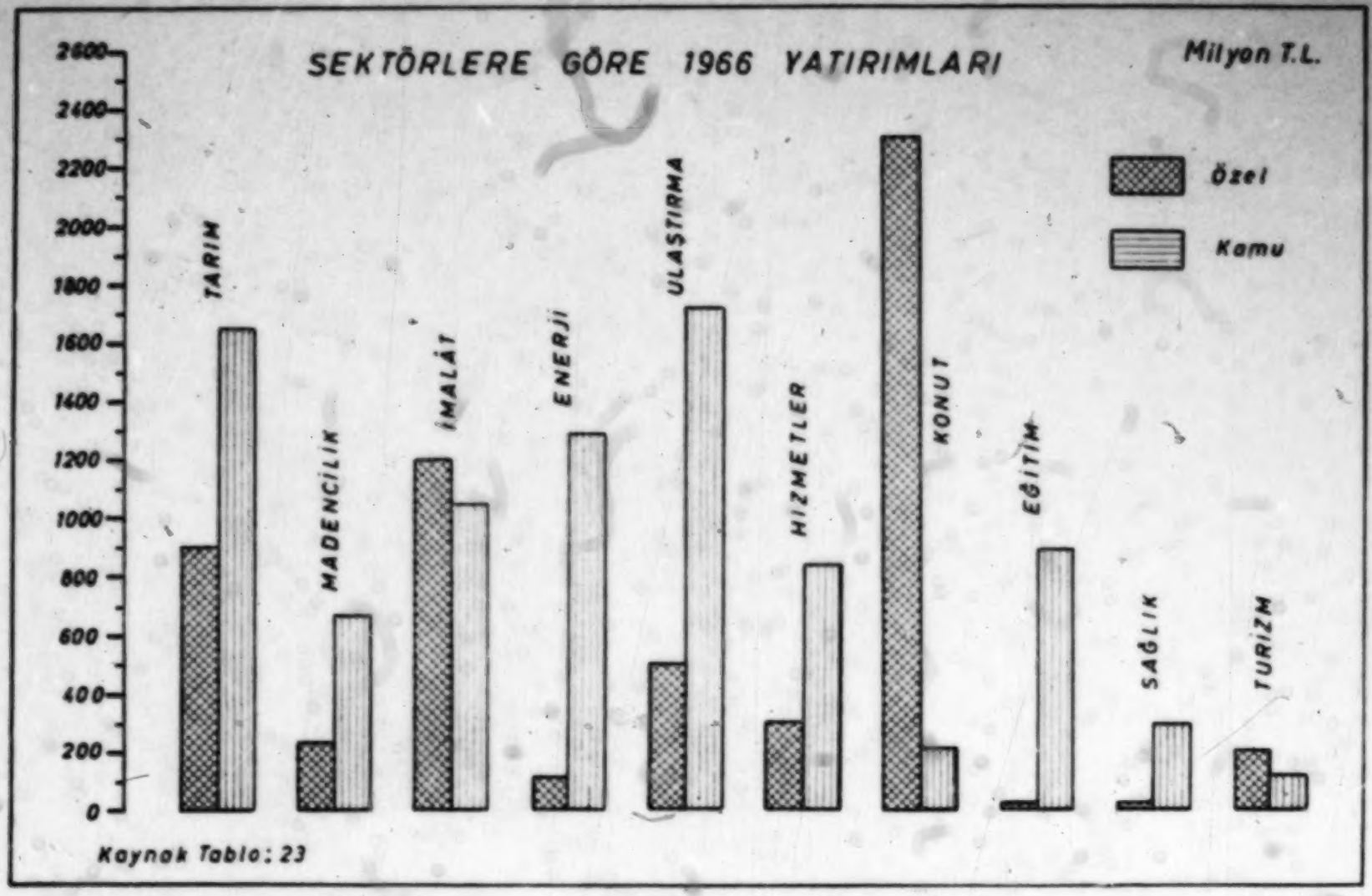
SEKTÖRLERE GÖRE 1966 YATIRIMLARI
Milyon T.L.
2600
2400
2200
2000
1800
1600
1400
1200
1000
800
600
400
200
0
TARIM
MADENCİLİK
İMALÂT
ENERJİ
ULAŞTIRMA
HİZMETLER
KONUT
EĞİTİM
SAĞLIK
TURİZM
Özel
Kamu
Kaynak Tablo: 23

BÖLÜM III

TOPLUM YAPISIYLA İLGİLİ SORUNLAR

Kalkınma Plânının sosyal hedefleri, Plânın bütünü içinde üç yönlü bir fonksiyonla yer almıştır. Bunlardan birincisi, Kalkınma Plânının, iktisadi hedeflerine ulaşabilmesine yardım etmektir.

İkincisi, sosyal yapıyı değiştirici etken olmasıdır.

Üçüncüsü ise Kalkınma Plânının sosyal hedeflerinin Plânın temel ilkesi olan sosyal adaleti gergeçleştirici yönüdür.

Konu ancak bu üç açıdan değerlendirildiği zaman Kalkınma Plânının sosyal hedeflerinin ne ölçüde gerçekleştiği ortaya çıkar. Sosyal hedeflere varıştaki tüm başarı, aşağıda ele alınan sosyal konuların bu üç açıdan değerlendirilmesiyle ölçülmeye çalışılmıştır.

Söz konusu üçlü ayırım yönünden 1966 yılı, Kalkınma Plânında gösterilen sosyal hedeflere ulaşma yolundaki başarıyı değerlendirme imkânının belirdiği ilk yıl olmaktadır.

Kalkınma Plânının uygulamaya başlanmasından bu yana geçen üç yılın verdiği genel görüş imkânı, sosyal konularda seçilmiş olan politikaların ve bunların gerçekleşmesi için yıllık programlarda verilmiş olan yönlerin doğruluğunu göstermektedir. Öte yandan önceki yılların programlarında üzerinde durulan gecikmeler ve yürürlüğe koyma eksiklikleri bu gün bir tablonun bütününü görmenin verdiği açıklıkta ortaya çıkmaktadır.

Bu bakımdan, Kalkınma Plânının sosyal hedeflerinin düğüm noktası olan istihdam ve insangücü konusundaki uygulama üzerinde özellikle durmak gerekir. İstihdam açısından 14 milyon toplam işgücü içinde 1 500 000 işsiz veya gizli işsizin bulunduğu bir ülke ile 20 milyona çıkan işgücü hacmine rağmen işsizliğin 700 000 e indirildiği bir ülke arasında yalnız nicelik bakımından değil, hayat görüşü ve yaşama düzeni bakımından farklar vardır. Adam başına gelir seviyesini düşürmeden işsizliğin azaltılması mutluluğun artması ve sosyal sorunların beraberlerinde getirdikleri güçlüklerin azalması anlamını taşır.

İstihdam ve insangücünün bu kilit durumunun bir diğer önemli yönü de, sosyal güvenlik, sağlık, konut gibi sosyal politikaların üzerinde uygulanabileceği yapıyı sağlamasıdır. Bu yapının kendisi ortaya çıkmazsa ona bağlı olan bu politikaların uygulama imkânları da o derece sınırlı olur.

Buna karşılık, sosyal hedeflerin tümünün uygulama alanı ve ortamı olduğu görülen, istihdam ve insangücü konularındaki gelişmeler ümit verici değildir. 1963, 1964 ve 1965 yıllarında Kalkınma Plânında öngörülmesi istihdam konusunda Plânda öngörülen seviyeden geri kalınmasına yol açmıştır. İnsangücü konusunda ise eğitimde belirli standartların sağlanmamış olması, ekonominin gerektirdiği nitelikte insangücünün elde edilememesi sonucunu vermiştir.

Uygulamadaki güçlüklerin bir diğer yönü de kamu kurumlarının sorumlu oldukları yatırımları - istenen nicelikte gerçekleştirmiş olsalar bile - istenen nitelikte gerçekleştirememiş olmalarıdır. Kalkınma Plâ-

nında istenen niteliği getirmeyen bir salt nicelik gerçekleşmesi, hedeflerden çok önemli bir uzaklaşma sayılmalıdır. Örneğin, öğretmen-öğrenci oranını kötüleştirmek pahasına bir sınıf birimi meydana getirilmesi başarılı bir uygulama sayılamaz.

Yıllık programlarda üzerinde durulan tedbirler ve uyarmalar uygulama aksaklıklarının nedenleri hakkında bilgi vermektedir. Plânlı dönemde kamu kurumlarına şimdiye kadar karşılaşmadıkları sorumluluklar yüklenmektedir. Bu tür sorumluluğun en genel ifadesi «Plânlı çalışma» ilkelerinin bu kurumlarca en küçük birimden itibaren benimsenmesi ve kurumların, işlerini bu ilkelere göre yürütmeleridir. Bu kurumlara yön veren güç, kendi iç gelişmelerinin şekillendirici etkisi değil, Kalkınma Plânının genel ilkeleri olmalıdır. Bu nedenle, bir çok kamu kurumlarında bu değişimi sağlayacak plânlama birimlerinin kurulması öngörülmüştür. Belirtmek gerekir ki, kamu kurumlarının plân öncesi içe dönük tutumları yerine dışa, Kalkınma Plânının genel ilkelerine dönük davranışları daha yerleşememiştir. Gecikmelerin arkasındaki nedenlerden biri de kamu kurumlarının Kalkınma Plânından önce geliştirmiş oldukları politikaların zamanla Kalkınma Plânına uygun bir şekilde değiştirilmemiş olmasıdır.

Sosyal hedeflerin bir kısmının gerçekleştirilmesi kurumlararası işbirliğini sağlayacak kurulların çalışmalarına ve uygulanabilir kararlar vermelerine bağlıdır. Bu, modern ekonominin kaçınılmaz - ve önümüzdeki yıllarda önemi gittikçe artacak olan - bir yönüdür. Bu alandaki çalışmaların istenen düzeye ulaşamadığı görülmektedir.

Kamu kurumlarının Kalkınma Plânına bağlı çalışmalarını destekleyecek yasa değişiklikleri uygulamada önemli bir sorun olarak tanımlanabilir. Bu konulardaki çalışmalar kamu kurumlarınca istenen hızla ele alınıp gerçekleştirilmemiştir.

Kalkınma Plânının sosyal hedeflerine ulaşmada yukarıda değinilen geri kalmalar olmuşsa da modern bir sosyal yapıyı sağlayacak olan bazı temel yasaların konmuş olması ve bu alandaki ana ilkelerin uygulanması sayı olarak ifadesi mümkün olmayan olumlu gelişmeler sağlamışrülen yüzde 7 ye oranla daha düşük kalkınma hızlarının elde edilmiş tır. Örneğin, toplu sözleşme, grev lokavt yasaları Türkiye'deki iş ve işçi sorunlarını yeni bir sosyal yapı ve Anayasa'nın öngördüğü bir düzen içine getirmiştir. Sosyalizasyon programının başlaması, sağlık şartlarını iyileştirdiği, kişisel ilişkileri değiştirdiği ölçüde toplumu modern iktisadi gelişmenin gerektirdiği davranışa getirici bir etki ile de kendini göstermeğe başlamıştır. Sosyal güvenlik sisteminde yapılan değişikliklerde de büyük bir vatandaş kitlesi için aynı etki görülebilir. Öte yandan sosyal hedeflerin gerçekleştirmeyi öngördüğü benzer programlardaki ve bu arada özellikle konut programlarındaki geri kalmalar sosyal yapıyı olumlu bir şekilde etkilemede önemli bir kayıp sayılmalıdır.

Yukarıda açıklandığı gibi sosyal yapı ile ilgili sorunların tümüne birden bakılıp bir genel değerlendirme yapılırsa, Kalkınma Plânının şimdiye kadarki uygulanmasından elde edilecek sonuç Plânda öngörülen sosyal hedeflerin gerek nicelik gerekse nitelik bakımından doğru ve tutarlı olduğunu ortaya koymakta ve istenen sosyal gelişmenin sosyal alanda seçilen politikaların gayretle uygulanmasına bağlı bulunduğunu göstermektedir.

NÜFUS POLİTİKASI

1. GENEL DURUM :

a. Nüfus plânlaması konusundaki hazırlık çalışmaları Kalkınma Plânının yürürlüğe girmesinden önce başlamıştı. «Nüfus Plânlaması Hakkında Kanun» ise, iki yıllık bir gecikme ile 1/4/1965 tarihinde kabul edilmiştir. Bu kanunun temel hükümleri Kalkınma Plânında ana hatları belirtilen yeni nüfus politikasına uygundur ve aşağıdaki esasları getirmektedir :

Kanun, nüfus plânlamasını «fertlerin istedikleri sayıda ve istedikleri zaman çocuk sahibi olmaları» şeklinde tanımlamıştır.

Nüfus plânlaması uygulaması gebeliği önleyici tedbirlerle sağlanacak ve tıbbi zorunluklar dışında gebelik sona erdirilemeyecek, sterilizasyon ve kastrasyon işlemleri yapılamıyacaktır.

Konu ile ilgili eğitim, öğretim ve uygulama Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelik esaslarına göre askeri, resmi ve gönüllü kuruluşlarla işbirliği yapılarak yürütülecektir.

Bu amaçla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı gebeliği önleyici ilâç ve araçları muhtaç olanlara parasız veya maliyetinden ucuz fiyatla vermeğe, verdirmeğe, sattırmak için tedbir almaya yetkili kılınmıştır.

b. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı olarak Nüfus Plânlaması Müdürlüğü kurulması bu alanda olumlu bir adımdır. Ancak bu müdürlüğe güç kazandıracak hukuki yapı henüz sağlanmamıştır.

Nüfus plânlaması esaslarını ve çalışmalarını tesbit etmek üzere «Nüfus Plânlaması Çalışma Komitesi» ve ilgili kanunda söz konusu olan «Nüfus Plânlaması Komitesi» kurulmuştur. Nüfus Plânlaması uygulamasına İlmi Komitenin tavsiyelerine göre yön verilecektir. Bu komitelerin, kalkınma çabamız içindeki önemi ortada olan nüfus plânlamasının başarısında taşıdığı sorumluluk çok büyüktür.

Bugüne kadar kullanılmasına ruhsat verilmeyen ilâç ve araçların denenmesi için belirli sağlık kurumları seçilmiştir. Bu kurumların çeşitli bölgesel özellikleri ortaya çıkaracak bir dağılımda ve sayıda olduğu söylenemez. Bu denemelerin önemi diğer bölgelere de yayılabilmelerinde toplanmaktadır. Oysa bu gibi bir yayılmanın ne zaman ve hangi kıstaslara göre yapılacağı sorunu ele alınmamıştır.

İllerde bütün yurtta yapılacak uygulamada illerde yeni örgüt kurulmayıp mevcut hastahane kliniklerinden, sağlık ocakları ve ana-çocuk sağlığı merkezlerinden faydalanılması programın maliyetini düşürücü bir husustur. Özel kuruluşların «nüfus plânlaması» ile ilgilenmesini sağlamak amacıyla merkezi Ankara'da olan «Aile Plânlaması Derneği» kurulmuştur. Uzman sağlanması, dışarıda personel yetiştirilmesi ve malzeme yardımı konularında çeşitli dış kuruluşlarla temaslara başlanmıştır.

c. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Ankara'da düzenleyeceği birer haftalık üç kursta, çeşitli illerden gelen sağlık personeline aile plân-

laması uygulaması konusunda eğitim verecektir. Kursları bitirenler de kendi illerinde düzenliyecekleri kurslarla diğer sağlık personelini eğiteceklerdir. Merkezden gidecek ekipler bu eğitimi destekleyeceklerdir. Ancak, 1965 yılı başlangıcında yapılması düşünülen bu kurslar İlmi Komitenin yapacağı değerlendirmelerden sonraya bırakılmıştır. Bunun da programın tümünü geciktirici etkisi olmuştur.

d. Okulların programlarına eklenecek bilgilerle öğrencilerin, Milli Savunma Bakanlığının ordu içi eğitim sistemiyle büyük çoğunluğu köylük bölgelerden gelen gençlerin nüfus planlaması konusunda eğitilmesi çalışmaları ön hazırlık safhasındadır. Köy İşleri Bakanlığı ve Üniversiteler bu konuda Yıllık Programlarla belirli sorumluluklar yüklenmiş bulunmaktadır.

Programın başarısı, bölgelerin ve kişilerin toplumsal ekonomik ve kültürel özelliklerine göre seçilen metot ve haberleşme araçları ile halka yaklaşılmasına bağlıdır.

1963 yılında bütün Türkiye'yi kapsıyan ve halkın davranışını gösteren bir araştırma dışında bu konuda daha ayrıntılı araştırmalara gidilmemiştir.

e. İlâç ve malzemenin seçimi ve halka ulaştırılması çalışmaları henüz deneme safhasındadır. Bu araçların gerektiğinde halka parasız olarak sağlanması için hazırlıklar tamamlanmamıştır.

f. Aile planlaması programının demografik araştırmalarla desteklenmesi zorunludur. Devlet Planlama Teşkilâtı'nın ve Devlet İstatistik Enstitüsünün yaptığı çalışmalar dışında konu gereken önemi ile ele alınmış değildir.

2. *TEDBİRLER :*

a. Nüfus planlaması ile ilgili uygulama prensiplerini ve sorunlarını tesbit, çözüm yolları getirme ve uygulamada etkiyi arttırmak amacıyla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile bu konuda büyük sorumlulukları olan Milli Savunma Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Tarım Bakanlığı ve Köy İşleri Bakanlığı Müsteşarlarının katılacağı bir «Nüfus Planlaması Uygulama İşbirliği Komitesi» kurulacaktır.

b. Nüfus planlaması konusunda sağlık personeline sistemli eğitim verebilmek amacıyla, bir sağlık araştırma ve eğitim müessesesinde eğitim merkezi kurulacak ve 1966 yılında çalışmaya başlayacaktır.

c. Sosyalleştirme programı içinde nüfus planlaması uygulaması özel bir imkâna sahip bulunmaktadır. Bu imkânın kullanılmasındaki ilkeler tesbit edilecektir. Sosyalleştirme bölgelerinde vazife gören sağlık personeli bu konuda eğitilecektir. Bu bölgelerin dışındaki yerlerde, uygulamada, mevcut hastahane, ana-çocuk sağlığı merkezleri ve diğer sağlık tesislerinden faydalanılacaktır.

d. Uygulamanın başlayacağı her ilde istatistik tutulmasına önem verilecektir. Gereken metedoloji geliştirilecektir.

e. Halka parasız verilecek ilâçların ve araçların dağıtımı konusunda kıstas ve uygulama esaslarını gösterir bir yönetmelik hazırlanacaktır.

f. İlâç ve araçların ithalinden çok yurt içinde yapım imkânları araştırılacaktır.

İSTİHDAM VE İNSANGÜCÜ

1. GENEL DURUM :

a. Kalkınma Plânında hedef mevcut işgücüne mümkün olan en yüksek istihdam seviyesinin sağlanması olarak ifade edilmiştir. Bu hedefe ulaşmak ve işsizlik sorununu çözmek amacıyla, çalışanların mesleki seviyelerini yükseltmek, her kademede yeterliliğe dayanan bir çalışma politikası ile yetişenleri yerinde kullanmak, gerektiğinde sağlam bir sosyal hareketlilik yaratmakta, çalışan nüfusun çeşitli meslek gruplarına bölünüşündeki dengesizlikleri ortadan kaldırmak ve daha sonra dengeli bir dağılım sağlamak öngörülmüştür.

Kalkınma Plânının istihdam insangücü konusunda öngördüğü hedefleri gerçekleştirmek için 1963, 1964, 1965 programlarında yer alan tedbirlerin tüm olarak uygulanamaması ve ekonomimizdeki gelişmenin Kalkınma Plânında verilen hedeflerin altında kalması, istihdam sorununun çözümünde üç yılın sonunda beklenen ilerlemenin elde edilememesine yol açmıştır.

Türkiye'de istihdam konusunda yeterli istatistikler henüz geliştirilmemiştir. Bununla birlikte, 1955 ve 1960 nüfus sayımlarında alınan sektörlere göre istihdam rakamları ve aynı yıllar için sektörler itibariyle gerçekleşen katma değerlerden elde edilen istihdam elâstikiyetleri ile 1962 - 63 - 64 yıllarında sektörlerin gerçekleşmiş katma değerlerinden yararlanarak bu yıllar için sektörlerin istihdam büyüklükleri bulunmuş ve istihdamdaki gelişmelerin eğilimi izlenmiştir.

TABLO : 25 — Sektörlerdeki istihdam durumu

Sektör	1962 (1)	1963 (2)	1964 (3)
Tarım	9 737 490	9 835 449	9 835 449
Maden	77 330	86 842	93 491
İmalât	965 700	1 039 625	1 114 457
İnşaat	317 130	336 490	354 620
Ticaret	408 960	425 920	437 790
Ulaştırma	256 280	267 210	283 650
Hizmet	752 330	801 880	849 430
Elektrik	15 000	15 000	15 000
TOPLAM	12 530 220	12 800 418	12 983 889

Kaynak : Devlet Plânlama Teşkilâtı

TABLO : 26 — Sektörlere göre istihdamın yıllık artışlarının Kalkınma Planı projeksiyonları ile karşılaştırılması

(Bin)

Sektör	1962 - 63	Kalkınma Planı 1962 - 63	1963 - 64	Kalkınma Planı 1963 - 64
Tarım	98,0	140,0	00,0	140,0
Sanayi	102,8	90,0	99,6	100,0
Hizmetler	80,4	150,0	75,9	160,0
TOPLAM	281,2	380,0	175,5	400,0

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı.

1963 yılında gerçekleşen istihdam artışı Kalkınma Planında öngörülen seviyeden yüzde 26 geride kalmıştır. Bu geri kalma hizmetler Sektöründe Kalkınma Planında öngörülen ölçüde gelişmenin sağlanamamasından ileri gelmiştir. 1963 yılında tarımda yüzde 7,4 gibi Kalkınma Planında öngörülenden daha yüksek bir üretim artışı elde edilmiş olmasına rağmen, bu sektörde istihdam elâstikiyetinin düşük olması sebebiyle yüksek bir istihdam artışı sağlanmamış ve 1963 yılında ekonomide tüm olarak Kalkınma Planında öngörülenden yukarda bir kalkınma hızı sağlanmış olması sanayi ve hizmetlerdeki geri kalmayı kapatamamıştır.

1964 yılında gelişme hızı Kalkınma Planında öngörülen ölçüde olmamıştır. Bu geri kalmanın istihdama etkisi Kalkınma Planında öngörülen istihdam artışını yarıya indirmiştir.

1965 yılı için sektörlere göre yapılan ön tahminlerin verdiği gelişme hızlarının önümüzdeki yıllar için Kalkınma Planında öngörüldüğü seviyede gerçekleşeceği varsayılsa bile 1963 - 64 yıllarında bugüne kadarki gerçekleşen gelişme hızlarındaki geri kalma sonucu olarak Kalkınma Planı istihdam projeksiyonlarına göre 1967 yılı için tahmin olunan işsizliğin 900 000 den 1 400 000 e, 1972 yılında 800 000 den 1 300 000 e, 1977 yılında ise 700 000 den 1 200 000 e çıkacağı anlaşılmaktadır. Önümüzdeki yıllarda Kalkınma Planında öngörülen gelişme hızlarının altında kalınırsa durum daha da güçleşecektir.

b. Açık işsizliği ve tarımdaki gizli işsizliği gidermede yardımcı olacak tedbirlerden tarım dışı alanlarda çalışma imkânları yaratma, el sanatları ve küçük sanayi ile uğraşanlara yeni teknikleri öğretme, daha fazla işgücü kullanabilecek projeleri ve teknolojileri tesbit etme, halktan gelecek gönüllü katılmaları değerlendirme amacı ile öngörülmüş olanlar ilgili kuruluşlarca ilke olarak kabul edilmiş fakat bu konularda gerekli araştırmalara henüz başlanmamış veya sınırlı gelişmeler kaydedilmiştir. Bu tedbirlerle ilgili olarak icracı dairelerin faaliyetleri henüz değerlendirilebilecek nitelikte değildir.

c. Mevcut elemanların kendi ihtisas alanlarında kullanılmalarını sağlamak amacı ile öngörülmüş tedbirlerin uygulanabilmesi, günün ihtiyaçlarına uygun bir personel rejimi ve kadro kanunlarının hazırlanmasına bağlıdır. Bu konuda, Devlet Personel Dairesince çalışmalar yapılmış, Devlet Memurları Kanunu Tasarısı kanunlaşmıştır. Bu kanun be-

lirli bir düzen getirmekle beraber Plân ilkelerine tüm olarak uymamaktadır. İnsangücünün hareketliliğini azaltması, belirli alanlarda sınırlı insangücüne sahip olan Türkiye'de modern ve hızla gelişen ekonominin gerektirdiği esnekliğin kaybolmasına ve bunun sonucu önemli darboğazların ortaya çıkmasına yol açacaktır. İş ve İşçi Bulma Kurumunun rehberlik ve işe yerleştirme servislerinin daha etkili duruma getirilmesi bölgelerarası işçi hareketlerinin düzenlenmesi ile ilgili tedbirler uygulanmamış ve insangücü açığı olan sektörlerdeki personelin yurt dışında çalışma nedenleri konusundaki araştırmalara başlanmamıştır.

d. İnsangücü açıklarını kapatmak amacıyla çeşitli konularda elemanlar yetiştirmek için yıllık programlarda öngörülen tedbirlerin uygulanmasına başlanmış, fakat sonuçları değerlendirecek nitelikte bilgi elde edilememiştir.

Teknik yardım programlarının eleman açığını giderme ve eleman yetiştirme yönünden uygulanmasının değerlendirilmesi çalışmalarına devam edilmektedir.

e. İşgücünün yurt dışına gönderilmesi tedbiri uygulanmakta olup ilgili rakamlar Tablo 27 de gösterilmiştir.

TABLO : 27 — Dış Ülkelere Gönderilen İşçiler

Yıllar	Erkek (1)	Kadın (2)	*(Bin)* Toplam (3)
1961	1,4	0,046	1,44
1962	10,6	0,5	11,1
1963	27,7	2,5	30,3
1964	62,0	4,1	66,1
1964 (*)	19,5	4,7	24,2
1961 - 65 Son durum	121,3	12,6	133,4

(*) 1965 ilk altı ayın sonucu

Kaynak : İş ve İşçi Bulma Kurumu

Vasıflı işçilerin yurt dışına gönderilmemesini öngören tedbirin uygulanması olarak İş ve İşçi Bulma Kurumu, «Dış Ülkelere İşçi Gönderme Talimatı» na gerekli hükümleri koymuştur. Fakat işçilerin meslek gizlemeleri veya İş ve İşçi Bulma Kurumunu aracı olarak kullanmaktan kaçınmaları yoluyla yurt dışına çıkış önlenemediğinden bu tedbir tam olarak uygulanamamaktadır. İş ve İşçi Bulma Kurumunun bir araştırmasına göre yurt dışına işçi olarak gitmek üzere müracaat edenlerin yüzde 20 sinin vasıflı ve yarı vasıflı işçi olduğu anlaşılmaktadır.

f. İstihdam insangücü istatistiklerinin düzenli ve devamlı olarak toplanması ve bu konuda gerekli araştırmaların yapılması amacı ile öngörülmüş tedbirlerin uygulanması gecikmiş, bazı araştırmalar henüz başlamamıştır. Bu konuda Devlet İstatistik Enstitüsü, İş ve İşçi Bulma Kurumu, Milli Prodüktivite Merkezi sorumlu kuruluşlardır.

Plân ve programlarda alınması öngörülen tedbirler arasında büyük bir önem taşıyan istatistiki bilgi toplanması ve gerekli araştırmaların yapılmasındaki gecikmeler, istihdamın yıllara göre gerçek miktarını ölçme imkânını vermemektedir.

Öte yandan, ekonominin bazı kesimleri için zaman zaman yapılan çalışmalar ve toplanan bilgiler bu kesimlerdeki istihdam durumu hakkında sınırlı bilgi vermekte, ancak belirli bir kesim için ilgili kuruluşların topladığı istatistiki seriler arasında söz konusu çalışmaların değişik kapsamlara ve yöntemlere dayanması nedeni ile karşılaştırmaları engelleyecek tutarsızlıklar bulunmaktadır. İstihdam konusunda Devlet Planlama Teşkilâtının araştırmaları devam etmektedir.

2. *TEDBİRLER :*

a. İşgücü yoğunluğuna dayanan ve sermaye tasarruf edici teknolojilerin geliştirilmesi için yıllık programlarda sorumlu kılınan kuruluşların bugüne kadar yaptıkları çalışmalar Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumunca değerlendirilecek ve bilimsel yönden desteklenecektir.

b. Kamu yatırımcı kuruluşları, yıllık yatırım projeleri tekliflerini Devlet Planlama Teşkilâtına «Daha fazla istihdam yaratıcı» alternatif projeler olarak getireceklerdir.

c. İstihdam ve insangücü istatistikleri ve araştırmaları ile ilgili tedbirlerin uygulanmasında 1963, 1964 ve 1965 Programlarında sorumlu kuruluşlar olarak belirtilen Çalışma Bakanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Sosyal Sigortalar Kurumu, İş ve İşçi Bulma Kurumu, Milli Prodüktivite Merkezi bu tedbirlerle ilgili faaliyetlerini 1966 yılı içinde sonuçlandıracaklardır.

İŞ VE İŞÇİ SORUNLARI

1. GENEL DURUM :

Kalkınma Planında iş ve işçi sorunlarına çözüm yolu bulunması «İşçilerin, diğer sosyal kategorilerin sahip olduğu iktisadi ve sosyal haklardan yararlanması, toplumu kuran sınıflar arasında bir dengenin sağlanması» yönünden öngörülmüştür.

1963 yılı içinde iş ve işveren ilişkilerini yeni bir düzene kavuşturan Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunu ile Sendikalar Kanunu yürürlüğe girmiş ve aynı yıl içinde uygulanmasına geçilmiştir.

1964 yılı sonuna kadar özel ve resmi sektöre ait 2924 işyerini ve 391.838 işçiyi kapsayan 824 toplu sözleşme imzalanmıştır. 77 iş anlaşmazlığının 75 i grev ve ikisi lokavtla sonuçlanmıştır. Tozlu sözleşmeler, çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve ücretlerin ayarlanması bakımından olumlu bir gelişme niteliğindedir.

Devlet Planlama Teşkilâtınca yapılmış bir araştırma, toplu sözleşmelerin belirli ücret artışları sağladığını ortaya koymaktadır. Ancak, bu konuda değerlendirme yapılırken üzerinde önemle durulması gereken husus, toplu sözleşme düzenine girilmemesi halinde de ücretlerde belirli bir artışın olacağı gerçeğidir.

Bu artış, kamu sektöründe 1960 yılından, toplu sözleşme düzenine girilen 1964 yılı başına kadar yıllık ortalama olarak yüzde 7,1, iştiraklarda ise yüzde 17 olmuştur. Bu hesaba sosyal yardımlar dahildir. Öte yandan toplu sözleşme düzenine girilen 1964 yılında, 1963 yılına oranla ücret artışı sosyal yardımlar dahil olduğu halde kamu kesiminde yüzde 13,6; iştiraklerde ise yüzde 18,7 olmuştur. Bu durumda, kamu kesiminde 1964 yılından önce ortalama ücret artışı yüzde 7,1; 1964 yılında 1963 yılına oranla yüzde 13,6 olduğuna göre, aradaki yüzde 6,5 fark, toplu sözleşmelerin genel ücret artışı içinde sebep olduğu artış payını göstermektedir. İştiraklerde ise 1960 - 1963 devresi ortalama ücret artışı yüzde 17,4 iken 1964 de 1963 e oranla yüzde 18,7 olduğuna göre aradaki yüzde 1,3 lük fark, iştirakler için toplu sözleşmelerin ücret artışı içindeki payını göstermektedir.

TABLO : 28 — Kamu kesiminde yıllara göre işçi ücreti endeksi

Yıllar	Günlük ortalama toplam ücret (1)	Zincirleme endeks (2)	Günlük ortalama toplam ücret (3)	Zincirleme endeks (4)	Toplam ücret zincirleme endeksin ortalaması (5)
1960	13	100	18	100	
1961	15	115,3	21	116,6	
1962	16	106,6	21	100	107,1
1963	16	100	22	104,7	
1964	18	112,5	25	113,6	113,6
					Fark 106,5

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı.

Yeni Sendikalar Kanununun uygulama safhasına geçildiği 1963 Program devresinden sonra, 1964 yılı sonuna kadar Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonuna bağlı sendika ve üye sayısı, sendikaların bağlı bulunduğu federasyonlara göre aşağıda gösterilmiştir.

TABLO : 29 — Türkiş'e bağlı federasyonlara göre sendika ve sendikalı işçi sayısı (1964 yılı sonu)

Sendikanın bağlı olduğu federasyonun adı	Sendika sayısı (1)	Üye sayısı (2)
Toleyis	20	8 540
Müskirat işçileri	32	55 696
Demiryolları işçileri	22	15 983
Maden işçileri	25	53 586
Harp - İş	20	16 889
Yapı - İş	3	780
Metal - İş	13	3 780
Yol - İş	16	10 100
Tes - İş	10	2 804
Türkiye Tipi sendikalar	25	185 067
Türk-İş'e direk bağlı sendikalar	29	16 341
GENEL TOPLAM	205	369 566

Kaynak : Türk-İş

Ayrıca 1965 yılında Türkiye Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu ile «İşçi Konseyi» adında merkezi bir teşekkül kurulmuştur.

3008 sayılı İş Kanununun uygulanma alanını genişleten, genel olarak çalışma mevzuatının sağlamış olduğu hak ve menfaatlerden daha çok sayıda işçileri yararlandıran ve Kalkınma Planının öngördüğü ilke ve amaçlara uygun olan İş Kanunu Tasarısı Çalışma Bakanlığı tarafından hazırlanmış ve Büyük Millet Meclisine sunulmuştur.

Çalışma Bakanlığını daha etkili kılacak ve kendinden beklenen fonksiyonların yerine getirilmesini sağlayacak olan Çalışma Bakanlığı Teşkilâtı Kanun Tasarısı son şeklini almamıştır.

Tarım sektöründe işçi olarak çalışanlar bugünkü çalışma mevzuatının dışındadır. Şimdiye kadar çeşitli yönleri ile üzerinde durulmuş bulunan bu konu 1964 yılı içinde Çalışma ve Tarım Bakanlıkları tarafından birlikte ele alınmıştır. Çalışma Bakanlığı, 1964 yılı içinde tarım iş kolunda asgari ücretlerin tesbiti çalışmalarını genişletmiş, diğer yandan tarım iş kolunda işçi haklarını koruyacak ve ücretlerin düşürülmesini önleyecek şekilde aracılık müessesesini düzenleyen bir tasarıyı hazırlayarak Büyük Millet Meclisine sunmuştur.

İş yerlerinde modern organizasyon metodlarının ve iş incelemesi tekniklerinin uygulanması konusundaki çalışmalar sınırlı kalmıştır. 1963 yılında Bakanlıklararası bir komisyonca bu konu ile ilgili bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporun geliştirilmesi 1964 ve 1965 yılı Programlarında Çalışma ve Sanayi Bakanlıkları ile Milli Prodüktivite Merkezine görev

olarak verilmişti. Sorumlu kuruluşlar çeşitli nedenlerle konuyu gereken şekilde ele alamamışlardır. Bugün, geniş anlamı ile modern organizasyon metodları ve iş incelemesi teknikleri sadece Sümerbank tarafından uygulanmaktadır. 1964 yılı içinde Etibank da 9 maden işyerinde uygulamaya başlamıştır.

2. TÜRKİYE DIŞINDA ÇALIŞMAKTA OLAN İŞÇİLERİMİZLE İLGİLİ SORUNLAR :

TABLO : 30 — Yurt dışına giden işçilerin ülkelere ve yıllara göre dağılımı

Memleketler	1961	1962	1963	1964	20 Haziran 1965
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Almanya	1 476	11 025	23 436	54 902	112 063
Belçika	—	—	5 605	6 651	12 507
Holanda	—	—	231	2 958	4 223
Avusturya	—	160	937	1 434	4 231
İsviçre	—	—	36	193	325
Fransa	—	—	63	25	88
Somali	—	—	—	13	16
İngiltere	—	—	—	—	8
GENEL TOPLAM	1 476	11 185	30 328	66 176	133 461

Kaynak : İş ve İşçi Bulma Kurumu

İşçilerimizin, gönderme safhası yerleşme ve organizasyonla ilgili problemleri, İş ve İşçi Bulma Kurumunun yürütülücüğünde 1964 yılında kurulmuş olan «Bakanlıklararası Koordinasyon Komitesi» nde ele alınarak incelenmektedir. Komitenin çalışmaları faydalı olmakla beraber yeterli değildir. Dışarıya giden işçilerimizin sosyal ve ekonomik durumları ile ilgili problemlerinin çözümü için 1965 Programında öngörülen tedbirlerin alınmasında önemli gecikmeler olmuştur.

3. TEDBİRLER :

a. Genel Politika ile İlgili Tedbirler :

(1) Tarım alanında çalışan işçileri kapsamı içine alacak olan «Tarım İşçilerinin Çalışma Şartlarının Tanzimine Mütedair Kanun Tasarısı» nın kanunlaştırılmasına çalışılacaktır.

(2) Maden ocaklarında iş emniyeti ve işçi sağlığı ile ilgili olarak yapılmış olan incelemelerin ışığı altında, bu konudaki tedbirlerin alınmasına başlanacaktır.

(3) Yeni «İş Kanunu Tasarısı» nda hükümlü ve sakatların çalıştırılmaları ile ilgili hükümler öngörülmektedir. 1966 yılında hükümlü ve sakatlar hakkında ayrıntılı istatistiki bilgiler toplanacak ve özellikle sakatların rehabilitosyonları ile ilgili ön çalışmalar Adalet, Çalışma ve Sağlık Bakanlıkları tarafından birlikte yapılacaktır.

b. Türkiye dışında çalışmakta olan işçilerimizle ilgili tedbirler :

(1) 1966 yılı, bu konuda alınması öngörülen tedbirlerin etkilerini göstereceği yıldır. Bu bakımdan tedbirlerin alınmasındaki gecikmeler giderilecek ve etkileri, değerlendirilmek amacıyla izlenecektir.

(2) Batı Avrupa'daki istihdam durumu ve insangücü talebi izlenerek gönderme ile ilgili yeni işçi kayıtları potansiyel talebe göre ayarlanacak, gönderilmeleri uzun süre alacak olan işçiler mevcut çalışma düzenlerini bozmamaları için uyarılacaktır.

(3) Belirli bir süre sonunda yurda dönecek olan Türk işçilerini döndükleri zaman kârlı ve devamlı bir iş sahibi kılmak ve bu amaçla yurt dışındaki tasarruflarını değerlendirmek üzere prodüktif yatırımlara yönelen bir yatırımcı kuruluş örgütlendirilecektir. Bu kuruluş yurt dışındaki Türk işçilerini hissedar yapacaktır. Kuruluşun hazırlık çalışmaları Devlet Planlama Teşkilâtı, Maliye, Dışişleri ve Çalışma Bakanlıklarınca yapılacaktır.

SOSYAL GÜVENLİK

1. GENEL DURUM :

Sosyal güvenlik alanında, Kalkınma Planı'na göre atılmış önemli bir adım olan «Sosyal Sigortalar Kanunu» çalışanlar için yeni güvenlikler getirmiştir. Bu yeniliklerden biri olan «Hastalık Sigortası» ile sağlık konusunda bir güvenlik aracı niteliğindeki sosyalleştirme programları arasında koordinasyon sağlamak ve çatışmaları önlemek gerekli olmaktadır.

«Sosyal Sigortalar Kanunu'nun uygulama alanı, önümüzdeki yıllarda hızla gelişebilecektir. 1965 yılı tahminleri bu gelişmenin ilk işareti olarak belirmektedir.

TABLO : 31 — Sosyal Sigortalar Kurumuna Bağlı Sigortalı Sayısında Gelişmeler

Yıllar	Sigortalı sayısı (1)	Genel endeks (2)	*1960 = 100* Zincirleme endeks (3)
1960	620 900	100	100
1961	688 819	111	111
1962	680 125	110	99
1963	718 120	116	106
1964	765 317	123	107
1965 (T)	800 000	129	105

Kaynak : Sosyal Sigortalar Kurumu

«T. C. Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü İşçileri Emekli Sandığı» ile «Askeri Fabrikalar Tekaüt ve Muavenet Sandığı» nın «Sosyal Sigortalar Kurumu» ile birleştirilmesi için hazırlanmış olan tasarı, ilgililerce verilecek bilgilerin değerlendirilmesi için, Çalışma Bakanlığında bulunmaktadır. Bu kurumların birleştirilmesiyle, sosyal güvenlik düzeni içinde birliği sağlayacak önemli adımlardan biri atılmış olacaktır.

Sürekli işçiler için işsizlik sigortası kurulması imkânları üzerindeki çalışmalar devam etmektedir. «İşsizlik Sigortası Kanunu Ön Tasarısı» henüz son şeklini almamıştır.

Serbest meslek sahipleri ve esnaf için hastalık, ihtiyarlık ve ölüm sigortası kurulması imkânları üzerinde, yıllık programlarda öngörülmüş olmasına rağmen henüz bir çalışma yapılmamıştır.

Tarım işçilerinin genel sosyal güvenlik düzenine alınması konusundaki çalışmalara devam edilmektedir. Bu çalışmaların gerçekleşme süresine kadar, kamu sektöründeki tarım işçilerinin sosyal güvenliklerinin toplu sözleşmeler yolu ile kısmen sağlanması yoluna gidilmiştir. Tarım Bakanlığı ve Bakanlığa bağlı kuruluşlar, işveren olarak, işçi sendikaları ile sosyal güvenlik bakımından da bazı haklar sağlıyan toplu sözleşmeler yapmaktadırlar. «Tarım İşçilerinin Çalışma Şartlarının Tanzimine Mütedair Ön Kanun Tasarısı» üzerindeki çalışmalar ilerlemektedir.

Yeni personel düzeninde Devlet memurları için öngörülen sosyal güvenlik imkânlarının gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla, T. C. Emekli Sandığı Kanunundaki yeterli olmıyan güvenlik haklarının «Devlet Memurları Kanunu» na uygun olarak değiştirilmesi yolundaki çalışmalar ilerlemektedir. Bu konuda ilgili kuruluşlar arasında işbirliğine devam edilmektedir.

Kalkınma Planı, sosyal sigorta fonlarının, iktisadi ve sosyal kalkınma hedeflerine yöneltilerek sosyal sigortacılığın niteliğine uygun ve bu fonlarla karşılanacak yüklemleri sürekli ve güvenle yerine getirecek yönde işletilmesini öngörmüştür.

2. *TEDBİRLER :*

a. Sosyal güvenlik konusunda Kalkınma Planı gereğince alınması gereken tedbirler 1963, 1964, 1965 Yıllık Programlarında açıklanmış, ancak bu konularda uygulama sınırlı kalmıştır. Sözü geçen tedbirler gerçekleştirilmeden bu alanda yeni adımlar atılması mümkün görülmediğinden ilgili kuruluşların sorumlu oldukları tedbirleri 1966 yılı içinde tamamlamaları gerekmektedir.

b. Tarım sektöründe çalışanların sosyal güvenlik kapsamına alınmaları konusundaki inceleme ve hazırlık çalışmalarına devam edilecektir. Bu konuda ilk kademe olarak, «Tarım İşçilerinin Çalışma Şartlarının Tanzimine Mütedair Ön Kanun Tasarısı» nın kanunlaştırılması sağlanacaktır.

c. Sosyal Sigortalar Kurumunun ve T. C. Emekli Sandığının ellerindeki fonların kullanılmasındaki esaslar, bu fonları Kalkınma Planı ilkelerine uygun ve verimli alanlara yöneltmeği sağlıyacak şekilde geliştirilecektir.

d. İşsizlik Sigortası Kanun tasarısı üzerindeki çalışmalar sonuçlandırılacaktır.

e. Kimsesiz çocuklarla dul, yetim, ihtiyar ve sakatların durumları ile ilgilenecek olan Sosyal Hizmetler Teşkilâtı üzerinde durulacaktır.

GELİR DAĞILIMI POLİTİKASI

1. GİRİŞ :

Kalkınma Planında gelir dağılımı politikasının ana ilkeleri, başlıca hedefleri ve hedefe götürücü politika araçlarının özellik ve nitelikleri belirtilmiştir. Plân gelir dağılımı ile güdülen sosyal hedeflerin yanında, kalkınma çabalarını destekliyecek gerekli yatırımların yapılmasını sağlamak üzere ek kaynakların tc;'anmasını/ da öngörmektedir. Başka bir deyimle gelir dağılım hedeflerine varırken kalkınma için gerekli yatırımların yapılmasını önleyecek veya geciktirecek bir tutumdan kaçınılacak, daha yüksek bir düzeyde âdil gelir dağılımının sağlanmasına çalışılacaktır. Seçilen politika araçları bu iki amacı optimum şekilde gerçekleştirecek nitelikte olacak, biri diğeri için feda edilmiyecektir.

2. ANA HEDEFLERİN UZLAŞTIRILMASININ GEREKLİLİĞİ :

Gelir dağılım politikası sadece ülkede yaşayan fertlerin gelirleri arasındaki büyük farklılıkları giderici bir amaç güdebilir. Bu anlamda daha âdil gelir dağılımı politikası sosyal açıdan güdülmesi gerekli, yararlı bir politika olarak izlenebilir. Ancak iktisaden gelişmekte olan ülkeler, gelir dağılım politikalarını aynı zamanda kalkınmaya yönelmiş bir politika olarak düzenleyip yürütme zorundadırlar. Kalkınmaya yönelmiş bir dağılım politikasının araçları diğer amaca yönelmiş politika araçlarından farklı değildir. Ancak bir amacın gerçekleşmesi için kullanılan araçların yoğunluk ve keskinliği, iki amacı aynı anda uzlaştırarak optimum dozajı sağlamak için kullanılacak araçların yoğunluk ve keskinliğinden şüphesiz farklı olacaktır.

Geri kalmış memleketlerde fert başına düşen geliri artırmakla beraber, genel olarak fertlerin gelirleri arasındaki göze batıcı farklılıkları da kaldırmak amacına ulaşmak çözülmesi gereken bir sorundur. Salt kalkınmaya yönelmiş bir gelir dağılımı politikası güdülse dağılımın (1) gelirlerini yalnız tüketime yöneltenlerden tasarruf edenlere, (2) tasarruf edip yatırım yapmayanlardan yatırıma yönelenlere, (3) yatırımları, üretimi artırmayanlardan üretime yönelenlere doğru yapılması gerekirdi. Ne varki sosyal açıdan ve diğer düşüncelerden ötürü daha adil bir dağılım politikasından da vazgeçilemiyeceğine göre ve hatta dağılım politikasının bu yönüne ağırlık verildiğine göre, optimum uzlaşma noktası bulunacak, hem kalkınma sağlanacak, hem de gelirlerin daha adil dağılımı yönünde izlenen amaca ulaşılacaktır.

3. UYGULANAN GELİR DAĞILIMI POLİTİKASININ ÖZELLİK VE NİTELİKLERİ :

Plân döneminde izlenen gelir dağılımı politikası daha adil bir dağılım niteliği göstermektedir. Kullanılan başlıca araçlar kamu harcamalarının dağılımı ve vergilemedir. Yıllık programlarda eğitim, sağlık, yol, içme suyu, enerji ve diğer kamu hizmetlerinin yapılmasında ve yayılmasında bu husus gözönünde tutulmuştur.

Bölgeler arasında denge sağlamak amacı ile vergilemenin bir araç olarak kullanılmasına da kısmen başvurulmuştur. Gerçekten yatırım indirimi uygulamasında geri kalmış bölgeler arasında özel koşullar öngörülmüştür.

Fertler ve gelir grupları arasında daha adil bir gelir dağılımı için kullanılan metotlar ve araçlar şöyle özetlenebilir :

a. Vergilemenin dağılım aracı olarak kullanılması :

(1) Memur ve hizmetliler ve işçilerin gelir paylarının artırılmasını amaç edinen bazı tedbirler alınmıştır. En az geçim indirimi hadlerinin artırılması, gelir vergisinde götürü gider indiriminin kabulü ve uygulanmaya başlanması bu sınıfların gelir paylarının artmasını sağlamıştır.

(2) Tarım kazançlarının vergilendirilmesi ve bunun 1965 yılında orta çiftçilere doğru kaydırılması ve asgari vergi ile takviye edilmesi bu gelir grupu ile ilgili âdil dağılım politikasının yanında kalkınmaya yönelme politikasına da yer verildiğini göstermektedir. Ancak umulan vergi hasılatı 1965 yılında da sağlanmadığına göre bu yöndeki gayretlere devam edilecektir.

(3) Gelir vergisinin mütterakkiliği yüksek kazançlılar için artırılmış, düşük kazançlılar için azaltılmıştır. Bina ve Emlâk Vergisi, Veraset ve İntikal Vergisi, Hususi Otomobil Vergisi Kanunlarında yapılan değişiklik, Dış Harcamalar Vergisinin 1963 yılında uygulanmaya başlanması ile gelir dağılımının daha âdil bir yönde gerçekleşmesi için yararlı bazı tedbirler alınmış olmaktadır.

b. Kanun yolu ile güdülen dağılım politikası :

Gelir dağılımı politikasının bir aracı da kanun yolu ile istenen dağılım yönünde gerekli tedbirlerin alınmasıdır. Uygulanan Plân döneminde kanun yolu ile izlenen dağılım politikası işçilerin ve memurların gelir paylarının artırılması yönünde olmuştur. Toplu Sözleşme Grev ve Lokavt Kanununun kabulü, asgari ücret ayarlamaları, işçilerin, memur ve hizmetlilerin maaşlarına yapılan zam da bu grupların gelir paylarının artmasını sağlamıştır. Sigortalı işçilerin ortalama günlük kazançlarının gösterdiği seyir bunu ortaya koymaktadır. Cari fiyatlarla 1961 de 15,64 lira olan ortalama günlük ücret, 1962 de 16,52 lira, 1963 de 17,91 lira, 1964 de 18,39 lira, 1965 in ilk ayında 19,46 lira ikinci ayında 18,65 lira olmuştur.

c. Fiyat politikasının dağılım aracı olarak kullanılması :

Dağılım politikasının diğer bir aracı fiyatlandırmada gözetilen hususlardır. Fiyat politikasını kullanarak sektörler arasındaki değişim

hadleri etkilenebilir. Sanayi ve tarım sektörlerinin ürettikleri mallara uygulanan fiyat politikası yolu ile gelir dağılımına istenen yön verilebilir.

Devlet, Plânın uygulandığı dönemde de, izlediği fiyat politikası ile bazı ana tarım ürünlerini desteklemiştir. Fındık, tütün, pancar ve 1965 de alım fiyatları artırılan tahıl desteklenen ürünler olmuştur. Ancak fiyat desteklemelerinin gelir dağılımına etkisi ve bu yönden elde olunan sonuçlar araştırma konusu yapılmaya değer görülmektedir.

d. Kurumsal değişiklikler yapacak tedbirler :

Gelir dağılımında kurumsal değişikliklerle gelirin kişilerden şirket ve kooperatiflere aktarılmasının, tüketimi azaltma ve yatırımı teşvik yönünden, dolayısiyle kalkınmaya yönelme bakımından önemi küçümsenemez. Damga Resmi Kanununun bu yöndeki önleyici hükümlerini kaldıran Damga Vergisi Kanunu ile bu türlü kurumlaşmalar, eskiye nispetle, teşvik edilmiştir. Sermaye piyasasının kurulması konusundaki çalışma ve hazırlıklar bu yönde yararlı olacaktır.

e. Fiyat istikrarının sağlanmasına da çalışılmış, 1963 ve 1964 yıllarında oldukça iyi sonuçlar alınmıştır denebilir. Ancak 1965 yılının ilk yarısındaki gelişmeler, 1966 yılında, fiyat istikrarı konusunu üzerinde önemle durulması gerekli bir hale getirmiştir.

4. UYGULAMANIN DOĞURDUĞU ETKİLER :

Gelir dağılımı politikasının uygulanması, bugüne kadar, yeterli etkiyi doğurmuştur denemez.

a. Vergilendirme yolu gelir dağılımı yönünden istenen sonuçları verecek nitelikte değildir :

Vergilendirme gelir dağılımının en etkili ve önemli silâhıdır. Oysa gelir vergisi, istisna ve muafiyetler ve tarımsal vergilemede Türkiye'nin tarım bünyesine uygun vergileme tekniğinin bulunamaması ve vergi idaresinin kurulamaması yüzünden, vergi adaleti, dolayısiyle vergi yükünün ödeme gücüne göre âdil dağılımı sağlanamamıştır. Gelir vergisi sadece ücret ve maaşlılardan gerçek miktarı ile toplanmış, tüccar, büyük çiftçi ve sanayiciden arzulanan gelir kamu sektörüne akıtılamamıştır.

Öte yandan özellikle vasıtasız vergilerin gelir dağılımındaki olumlu ve arzulanır nitelikleri ve ağırlıkları büyük olduğu halde, ülkemizde vasıtasız vergiler istenen ölçüde artmamış, vasıtalı vergiler ise önemli bir gelişme göstermiştir. Gerçekten vasıtasız vergilerin gayrisâfi milli hasılaya oranla 1962 de 4,23, 1963 de 4,38, 1964 de 4,56 olduğu halde vasıtalı vergilerin gayrisâfi milli hasılaya oranları aynı yıllarda, sırasiyle 6,65, 9,04, 9,40 olmuştur.

b. Kanun yolu ile gelir dağılımına etki istenen ölçü ve nitelikte değildir :

Kanun yolu ile gelir dağılımına etki yapmak sınırlı ölçüde kalmış, özellikle toprak reformunun çıkarılamaması en etkin aracın kullanılmaması anlamını taşıdığına göre, dağılım politikasından arzulanan sonucun alınmasını geciktirmiştir.

c. Fiyatlandırmanın gelir dağılım politikasının bir aracı olarak kullanılması :

Yukarıda fiyat politikasının hangi alanda ve ne gibi ürünler için gelir dağılımına etki yapacak yönde kullanıldığı belirtilmiştir. Ancak şu hususa özellikle işaret etmek gerekir ki toprak reformu yapılmadan tarımsal ürün fiyatlarının ayarlanması yolu ile gelir dağılımına olumlu yönde etki yapmak mümkün olmayabilir. Ülkemizdeki toprak dağılımının oransız olduğu saptandığına, piyasaya tarımsal ürün sevkeden çiftçiler de daha çok büyük çiftçiler olduğuna göre, destekleme fiyatları yolu ile çiftçilere aktarılan gelirler düşük gelirlilerden daha çok yüksek gelirlilerin gelirini artırmakta ve istenmeyen ters sonuçlara götürmektedir.

5. GELİR DAĞILIMI İÇİN 1966 YILINDA İZLENECEK POLİTİKA :

Gelir dağılımını etkileyen faktörlerin başında toprak dağılımı gelmektedir. Toprak reformuna 1966 yılında başlanması Planın gelir dağılımında güttüğü hedeflere varabilmek için zorunludur. Böylece gelir grupları arasındaki dikey dağılıma ek yatay dağılım da sağlanmış olacaktır. Tarım sektöründen alınan dolaysız vergilerin önemsizliği ve fiyat politikasının bazan tersine işleyen tedbirleri gözönünde tutulursa, toprak reformu ile sağlanacak yatay gelir dağılımı hem adaletin sağlanması yönünden, hem de toprağın daha iyi işlenmesi ve verimin artırılması sonucunda kalkınma amacı yönünden çok yararlı olacaktır.

Beş Yıllık Planla kalkınmaya yönelen âdil bir gelir dağılımı politikası güdüldüğüne göre milli gelirdeki payını artırmak için uğraşılan gelir gruplarının da, kalkınmaya gerekli fonları sağlamak üzere, fedakârlıkta bulunmaları gerekecektir. Milli gelirden aldıkları paylar arttıkça, artan kısmın tamamen tüketime gitmesini önlemek ve bu grupların da tasarruf yaparak kalkınmaya katılmalarını sağlamak gerekecektir.

Bu konuya ilişkin olarak alınabilecek tedbirler vardır: Düşük gelirli grupların gelir paylarının artırılmasına paralel olarak yaşama için gerekli asgari gelir seviyesinin üstünde artan gelir kısmının tamamen tüketime gitmesi vergiler, mecburi tasarruflar ve elverişli biriktirme alternatifleri göstererek, zorlayıcı olmayan bir yolla sağlanabilir. Şirketleşme ve kooperatifleşme teşvik edilerek ücretlilerin kâra iştirak etmeleri için gerekli ortamın hazırlanmasına çalışılabilir.

Ücret-kâr dağılımında da Devletin, kalkınma gayretlerini, âdil dağılım yanında, gözetmesi beklenir. Ücret-kâr oranının ücretliler lehine değişimi soyut anlamda savunulan bir yol olarak düşünülmemelidir. Asgari ücretlerin üstünde verimliliği artıran ücret artımları ne kadar gerekli ise, verimliliği artıran daha iyi iş ilişkileri kurma yolunda alınacak tedbirler de o derece yararlı olacaktır.

1966 yılında da, önceki yıllarda olduğu gibi vergilendirme aracılığı ile gelir dağılımı politikası izlenecektir. Bu arada gelir vergisinin özellikle tarım kazançlarının vergilendirilmesi ile ilgili hükümlerin vergi adaletini sağlama ve kalkınma için bu sektörlerden Devlete fon aktarımını geliştirme yönünde değiştirilmesine ve iyileştirilmesine çalışılacaktır.

Eğitim imkânının her fert için sağlanması sosyal gruplar arasında fırsat eşitliğinin yaratılması yönünden de çok önemlidir. Eğitimde fırsat eşitliği, özellikle orta öğretim seviyesinde parasız yatılı öğrenci okutma uygulamasının genişletilmesi ve yüksek öğretimde de burs verilen öğrenci sayısının artırılması ile sağlanacaktır.

Kamu hizmetlerinden yararlanmada, yararlanan yurtdaşın ödeme gücü de gözönünde tutularak, hizmetin mali yüküne katılması, daha çok veya daha kaliteli hizmet görülmesi sağlanacaktır. Özellikle eğitimde ve sağlık hizmetlerinde kullanılacak olan bu araç daha âdil bir gelir dağılımı sağlamaya yararlı olacaktır.

Yatırımların, daha ziyade istihdam yaratıcı, işgücü yoğunluklu olmaları da gözetilecektir. Böylece gelir dağılımından beklenen sosyal amaca daha emin ve dolaysız bir yoldan yaklaşılmış olacaktır.

İSKÂN SORUNLARI

1. GENEL DURUM :

İskân politikası çok yönlü kalkınmaya en uygun düşecek yurt ölçüsünde bir tabii kaynak - sermaye - insan dengesi kurmağa yönelen tedbirler sistemi olarak ifade edilebilir. Böyle bir politika içinde yapılmak istenen, yurt ölçüsünde, vatandaşların bulundukları veya yeni yerleştikleri çevrelerde belirli bir seviyede yaşama ve kendi kendilerine hayatlarını kazanma imkânını verecek temel şartların hazırlanması, kendilerine belirli bir gelişme şansı verilmesidir. Gelişme imkânları kırsal alanda tarımsal konularda olabileceği gibi daha büyük yerleşme merkezleri için de düşünülebilir.

Tabii kaynaklar - sermaye - insan dengesinin sağlanması için belirli nüfus hareketlerini yöneltmek, bu amaçla nüfus hareketlerini etkileyen araçları - nüfus artışı ve teknolojik gelişmeleri de gözönünde tutarak - kullanmak, kalkınmanın gereği olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de kaynakları işleyen sermaye ve insangücü, bölgeler ve sektörler arasında dengesiz bir dağılım göstermekte, tabii kaynaklar optimal olarak işletilmemektedir. Bu durum iskân sorununun önemini artırmaktadır.

Tarım sektöründe nüfus fazlası vardır. Yalnız ormaniçi ve kenarında 13 bin yerleşme biriminde 10 milyon insan yaşamaktadır. Bunlardan 6 bin yerleşme biriminden 2 bininin başka yerlere nakli zorunlu görülmektedir. Orman içi ve kenarlarında bulundukları yerlerde kalkındırılamıyacak, dolayısiyle başka bölgelere veya sektörlere aktarılması gerekli olan fazla nüfus 4 milyon olarak tahmin edilmektedir. Bu, kaynaklarla dengesiz nüfusun olumsuz etkisi sonucu, ormanların büyük ölçüde tahribi iklimi ve toprak kaynaklarını da etkilemektedir.

Öte yandan ilkel şartlarda hayvancılıkla geçinmeğe çalışan gezici aşiretleri yerleştirmek gerekmektedir. Bunlardan yirmi ilde iskân edilmelerini isteyen aile sayısı 5 bin 500, kapsadığı nüfus 31 bin 500 dür. Göçebe nüfusun tamamını yerleştirmek üzere genel bir program henüz hazırlanmamıştır.

Ülkemizde yerleşme yerlerinin genellikle korunma nedeni ile seçilmiş olması ve bunun doğurduğu güçlükler, ormanların tahribi sonucunda iklimde ortaya çıkan sertleşme ve Türkiye'nin jeolojik bakımdan tüm olarak sağlam bir zeminde olmaması sonucu, birçok yerleşme birimleri tabii âfetlere uğramakta, dolayısiyle çok defa buralarda oturanların başka yerlere aktarılması gerekmektedir.

Kırsal alanda başlayan iskân sorununun sonuçları düzensiz şehirleşme hareketleriyle büyük merkezlerde de hissedilmektedir.

Türkiye sınırlarının dışında kalan topraklarda yaşayan soydaşlarımızın Türkiye'ye göç etme isteklerine cevap vermek çözümlenecek yerleşme sorunlarını artırmaktadır.

Sanayi ve alt yapı yatırımları bazı durumda büyük arazi boşaltmaları gerektirmektedir. Bunların yanında askeri veya asayiş nedenleriyle de bazı alanların boşaltılması istenmektedir. Çok defa bu nüfusa başka yerlerde yine tarım sektöründe yer bulunması gerekmektedir. Bütün bu gerekler karşısında iskânla ilgili konularda durumu bütünüyle görmeğe yarayacak yeterli bilgi mevcut değildir.

Afetler, iskân, orman köylerinin kalkındırılması ve gecekondu konularında ilgili kuruluşların çalışmaları ve yerleşme ile ilgili olarak yapılan fiziki plânlama faaliyetleri, sorunun tümünün ağırlığı yanında yeterli olamamaktadır.

2. *TEDBİRLER :*

a. İskân politikasının tesbitinde bilinmesine ihtiyaç duyulan konularda birbiri ile tutarlı bir tedbirler sistemi kurabilmek için mevcut durumu bütünüyle daha belirli olarak ortaya koyacak bilgilerin toplanması, bilgi olmayan konularda yeni araştırmaların yapılması, toplanan bilgilerin bir merkezde devamlı ve sistemli olarak derlenmesi ilgili kuruluşlarca sağlanacaktır.

b. Derlenecek bilgilerin ışığında bir iskân politikası geliştirilmesi çalışmalarına başlanacaktır. Bu çalışmalar toprak reformu hazırlıkları ile ilişkili kılınacaktır.

c. Tarım sektöründen sanayi ve hizmet sektörlerine düzenli bir geçiş sağlamak amacıyla yerleşme birimlerinin buna göre plânlanması yanında, toplum kalkınması programlarıyla iş öncesi eğitim programları kırsal alanlarda geliştirilecektir.

d. İskân politikasının yönü, toplum kalkınması, çevresel fizik plânları ile Kalkınma Plânı gerekleri gözönünde tutularak seçilecektir.

e. Yurdumuzda göçmenlerin yerleştirilmesi ile ilgili kuruluşların çalışmaları bu konuda Dışişleri Bakanlığı emrinde bulunacak bir fonla desteklenecektir.

BÖLÜM IV

SEKTÖR PROGRAMLARININ GENEL GÖRÜNÜŞÜ

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

1. Katma değer ve üretim :

Plânlı dönemin ilk yıllarında çeşitli ekonomik faaliyet dallarında meydana gelen gelişmelerin sonucunda 1961 yılı fiyatlariyle 1962 de 52,1 milyar lira olan gayrisâfi millî hasıla, 1964 yılı sonunda yüzde 12,1 artarak 58,4 milyar lirayı bulmuştur. Gelişme hızının 1965 yılında yüzde 5,3 civarında kalacağı ve bu suretle gayrisâfi millî hasılanın sabit fiyatlarla 61,5 milyar liraya ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu durumda, plân hedeflerine göre 1965 yılı sonunda 1962 ye göre yüzde 22,5 artması beklenen gayrisâfi millî hasıla, yüzde 18 artmış olmaktadır. Kalkınmakta olan diğer ülkelerle karşılaştırıldığında elde edilen ortalama yüzde 5,9 luk gelişme hızı küçümsenmiyecek bir oran olmakla beraber üç yıl sonunda Plân hedeflerinden yüzde 4,7 kadar geri kalınmış olmaktadır.

1961 - 1964 döneminde ekonominin üç ana sektöründe meydana gelen gelişmeler Tablo 32 ve 33 de özetlenmiştir.

Birinci Beş Yıllık Plân'da katma değerin tarımda yüzde 4,2, madencilikde yüzde 9,3, imalâtda yüzde 12,9 enerjide yüzde 13,0 artacağı varsayıldığından, Plân'ın gayrisâfi millî hasıla ile ilgili hedeflerinin gerçekleştirilememesinin bu temel sektörlerin tümünün öngörülen hızla gelişememesinden ileri geldiği anlaşılmaktadır. Gerçekten de Devlet İstatistik Enstitüsünden alınan bilgilere göre hava şartlarının elverişli olduğu 1963 yılında tarımsal katma değer yüzde 7,5 artmış, fakat 1964 ve 1965 de hemen hiçbir gelişme kaydedilememiştir. 1963 yılında madencilik katma değeri yüzde 10,5 artarak Plân hedeflerini aşarken imalât sanayiinde gelişme hızı ancak yüzde 8,9 olmuştur. 1964 ve 1965 yıllarında da sektörlerdeki gelişme hızlarının 1963 de elde edilenden çok farklı olmadığı tahmin edilmektedir. Tarım sektörünün yurtiçi gelirler içindeki payı 1962 de yüzde 40,6 iken bu oran 1964 yılında yüzde 39,1 e düşmüş buna karşılık sanayiin payı yüzde 17,4 den yüzde 18,1 e yükselmiştir.

Sonuç olarak 1962 - 1964 devresinde, ekonominin Plân'da beklenen yönde gelişmekle beraber bu gelişmenin öngörülenden daha yavaş bir tempoda gerçekleşmekte olduğunu ifade etmek mümkündür.

Tarım sektöründe, Plân dönemi başlangıcında ekilebilir arazinin sınırına varılmış bulunması sebebiyle, üretim artışının ancak tarımda uygulanmakta olan geleneksel ve ilkel teknolojinin modernleştirilmesi yoluyla sağlanabileceği düşünülmüştü.

1964 ve 1965 yıllarında hava şartlarının çok elverişli olmaması yanında tarımsal teknolojiyi modernleştirmek amacıyle düzenlenen kredi, tarımsal yayım, suni gübre kullanımı, sulama ve makineleşme ile ilgili

gelişme programları, makineleşme hariç tutulacak olursa, tam olarak gerçekleştirilememiştir. Tarım sektörüne sağlanan kredilerin 1963 de yüzde 8,3, 1964 de yüzde 29,5 artmış; yatırımlar yüzde 90 oranında gerçekleştirilebilmiş, sulama faaliyetleri bu sektöre önemli yatırımlar yapılmasına rağmen beklenilen hızla gelişememiştir.

Planın gelişme hedeflerinin tam olarak gerçekleştirilememesinden tarım sektöründeki geri kalmalar kadar sanayi yatırımlarının da öngörülen sürelerde tamamlanamamasının ve mevcut kapasitenin gereğince kullanılamamasının rolü olmuştur. İmalât sanayiinde ve enerji sektöründe de üretim ve katma değer hedeflerine ulaşılamamıştır.

Ekonominin başlıca sektörlerinde Planlı dönemde meydana gelen üretim artışları Tablo 34 de gösterilmiştir. 1962 ye oranla tarımsal üretimin 1965 sonunda yüzde 9,4 artacağı beklenmektedir. Bu dönemde, en önemli üretim artışları, demir çelik ve metalurji, elektrik makinaları, kimya, kâğıt, tarım aletleri ve madencilik sektörlerinde elde edilmiştir. Enerji üretiminin 1962 - 1965 döneminde yüzde 35 kadar bir artış göstermesine rağmen yatırımlarda meydana gelen gecikmeler İkinci Beş Yıllık Plân döneminde darboğaz yaratabilecek niteliktedir.

Sanayi üretim endeksi, 1963 e göre 1964 de yüzde 11 artmıştır. 1965 sonunda endeksin yeniden yüzde 13 yükseleceği beklenmektedir.

TABLO : 32 — Yurtiçi gelirleri içerisinde sektörlerin payları

(Bin TL. ve % olarak)
(1961 fiyatlariyle)

	1961		1962		1963		1964	
	TL.	%	TL.	%	TL.	%	TL.	%
Tarım	17 306	40,6	18 275	40,6	19 628	40,5	19 588	39,1
Sanayi	7 311	17,2	7 815	17,3	8 440	17,4	9 166	18,1
Hizmetler inşaat	17 972	42,2	19 016	42,1	20 401	42,1	21 689	42,8
Yurtiçi gelirleri	42 589	100,0	45 106	100,0	48 469	100,0	50 443	100,0
GSMH	49 081	—	52 093	—	55 991	—	58 420	—

TABLO : 33 — Sektörlerin Gelişme Hızları

(% olarak)

	1962	1963	1964	Ortalama
Tarım	5,6	7,4	— 0,2	4,3
Sanayi	6,9	8,0	8,6	7,8
Hizmetler, inşaat	5,8	7,3	6,3	6,5
Yurtiçi gelirleri	5,9	7,5	4,1	6,0
GSMH	6,1	7,5	4,3	6,0

TABLO : 34 — Sektörlerde Üretim Hedefleri Endeksi

	Endeksler (1962=100)			Yüzde değişmeler (Zincirleme endeks)		
	1963	1964	1965	1963	1964	1965
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Tarım	108,3	107,8	109,4	108	99	101
Madencilik	111,7	133,3	137,4	112	119	103
İmalât Sanayii						
— Demir - Çelik ve metalurji	110,4	134,4	195,9	110	122	146
— Madeni eşya	110,4	104,6	117,6	110	95	112
— Kâğıt	123,4	147,4	148,5	123	119	101
— Deri ve kösele işleme	106,6	116,2	108,6	106	109	93
— Tarım alet ve makinaları	277,0	227,1	261,9	277	82	115
— Elek. Mak. Cihaz ve mal.	126,0	141,5	168,7	126	112	119
— Kimya	119,4	127,4	150,4	119	107	118
Enerji	109,2	118,1	134,2	109	108	113

2. Yatırımlar :

Kalkınma Planı, 1963 - 1964 arasındaki iki yılda Beş Yıllık dönemde yapılması gereken toplam yatırımların yüzde 34,2 sinin gerçekleştirilmesini öngörmüş bulunmaktadır. Buna karşılık bu iki yılda yapılan yatırımlar Beş Yıllık Plân hedefinin ancak yüzde 32 si kadardır. Gerçekten de 1963 ve 1964 yıllarında yapılması gerekli toplam yatırım tutarı Plân'a göre 20,3 milyar lira iken bu dönem içinde gerçekleştirilen yatırımlar 1961 fiyatları ile ancak 19 milyar lirayı bulmuştur.

Plân hedefleri, Yıllık Programlar ile belirli ölçülerde değiştirilmiştir. Tablo 35 de görüleceği gibi, 1963 - 65 dönemi için Plân ve Programlarda öngörülen yatırım toplamları arasında önemli bir fark yok ise de, yatırımların sektörlere dağılımında yapılan değişiklik oldukça büyüktür. Özellikle turizm yatırımları söz konusu devrede yüzde 41, ulaştırma yatırımları yüzde 8,6 artırılmıştır. Ancak Yıllık Programlar ile yapılan değişiklikler, Plân'ın genel hedefini değiştirici nitelikte olmamış ve gene yatırımların çoğunluğu imalât, konut, tarım ve ulaştırma sektörlerine ayrılmıştır.

1963 - 1965 döneminde tarım sektörü yatırımlarının büyük bir kısmı sulamaya yapılmaktadır. Öte yandan söz konusu dönemde sanayileşme yolunda sarfedilen çabaların sonucunda madencilik, petrol, demir - çelik, metalurji, metalden başka mamuller, makine, kimya madeni eşya ve kâğıt sektörlerinde önemli kapasite artışları sağlamak üzere geniş ölçüde yatırım yapılması öngörülmüştür. Ekonominin çeşitli sektörlerinde yapılması tasarlanan yatırımların proje sayısı ve büyüklüklerine göre dağılımı Tablo 36 da verilmiştir. 1964 - 1965 döneminde yatırım programına alınan 5893 projeden toplamı 100 milyonu aşan 20 projenin başlıcaları petrol boru iletim hattı, Petro - Kimya kompleksi, azot sanayi, kraft ve sülfat selülozu tesisleri ile mihaniki hamur fabrikalarıdır.

TABLO : 35 — Plân ve Programlarda Yatırımlar *(1962 fiyatlariyle)*

Sektörler	Plân 1963 TL. (1)	Plân 1964 TL. (2)	Plân 1965 TL. (3)	Plân Toplam TL. (4)	Plân Toplam % (5)	Program 1963 TL. (6)	Program 1964 TL. (7)	Program 1965 TL. (8)	Program Toplam TL. (9)	Program Toplam % (10)	Fark 1963 TL. (11)	Fark 1964 TL. (12)	Fark 1965 TL. (13)	Fark Toplam TL. (14)	Fark Toplam % (15)
Tarım	1 213,2	1 712,2	2 182,0	5 107,4	15,8	1 226,4	1 720,3	2 107,3	5 054,0	15,6	+ 13,2	+ 8,1	— 74,7	— 53,4	— 1,1
Madencilik	457,8	735,2	794,6	1 987,6	6,1	472,1	717,1	754,9	1 944,1	6,0	+ 14,3	— 18,1	— 39,7	— 43,5	— 2,2
İmalât Sanayii	2 166,3	2 359,9	2 276,9	6 803,1	20,9	2 161,0	2 348,8	2 143,0	6 652,8	20,5	— 5,3	— 11,1	— 133,9	— 150,3	— 2,2
Enerji	706,4	850,0	1 057,9	2 614,3	8,1	552,9	867,4	1 041,0	2 461,3	7,6	— 153,5	+ 17,4	16,9	— 153,0	— 5,9
Ulaştırma	1 298,0	1 355,9	1 482,3	4 136,2	12,8	1 416,9	1 436,6	1 640,2	4 493,7	13,9	+ 118,9	+ 80,7	+ 157,9	+ 357,5	+ 8,6
Hizmetler	581,0	426,1	637,0	1 644,1	5,1	649,5	427,0	636,8	1 713,3	5,3	+ 68,5	+ 0,9	— 0,2	+ 69,2	+ 4,2
Konut	2 085,0	2 229,0	2 390,0	6 704,0	20,7	2 100,7	2 137,9	2 280,4	6 519,0	20,1	+ 15,7	— 91,1	— 109,6	— 185,0	— 2,8
Eğitim	660,0	783,0	795,0	2 238,0	6,9	681,6	805,5	762,1	2 252,2	7,0	+ 24,6	+ 22,5	— 32,9	+ 14,2	+ 0,6
Sağlık	200,5	230,1	278,2	708,8	2,2	209,3	205,5	239,8	654,6	2,0	+ 8,8	— 24,6	— 38,4	— 54,2	— 7,7
Turizm	145,5	148,2	164,7	458,4	1,4	156,5	199,2	291,2	646,9	2,0	+ 11,0	+ 51,0	+ 126,5	+ 188,5	+ 41,1
TOPLAM	9 513,7	10 829,6	12 058,6	32 401,9	100,0	9 629,9	10 865,3	11 896,7	32 391,9	100,0	+ 116,2	+ 35,7	— 161,9	— 10,0	— 3,1

TABLO : 36 — Plânlı Dönemde Başlayan Yatırımların Büyüklüklerine ve Sektörlere Göre Dağılımı (Kamu Sektörü)

(Aded)

Yıllar / Sektörler/Milyon TL.	1963 0-1	1963 1-5	1963 5-15	1963 15-50	1963 50-100	1963 100	1964 0-1	1964 1-5	1964 5-15	1964 15-50	1964 50-100	1964 100	1965 0-1	1965 1-5	1965 5-15	1965 15-50	1965 50-100	1965 100	Toplam 0-1	Toplam 1-5	Toplam 5-15	Toplam 15-50	Toplam 50-100	Toplam 100
Tarım	377	70	29	16	1	1	320	71	20	8	5	1	742	128	25	13	1	—	1439	269	74	37	7	2
Madencilik	24	17	10	8	1	—	33	18	3	2	1	1	44	23	2	3	2	—	101	58	15	13	4	1
İmalât	25	26	21	14	1	—	29	23	16	11	2	4	75	27	2	4	1	—	129	76	45	29	4	4
Enerji	112	75	6	5	1	4	220	51	2	6	—	—	297	92	10	4	—	2	629	218	18	15	1	6
Ulaştırma	104	82	24	19	4	3	216	52	14	10	—	—	131	34	8	4	1	1	451	168	46	33	5	4
Turizm	2	6	1	—	1	—	113	18	1	2	—	—	46	3	2	1	—	—	161	27	4	3	1	—
Konut	2	5	4	3	—	2	—	1	4	—	—	—	2	2	3	—	—	—	4	8	11	3	—	2
Eğitim	19	30	16	4	—	—	69	147	20	—	1	—	164	210	37	4	—	—	252	387	73	8	1	—
Sağlık	86	131	23	3	—	—	54	16	9	2	—	—	55	40	8	1	—	—	195	187	40	6	—	—
Hizmetler	96	83	21	—	2	1	37	9	2	—	—	—	317	48	2	1	—	—	450	140	25	1	2	1
TOPLAM	847	525	155	72	11	11	1091	406	91	41	9	6	1873	607	99	35	5	3	3811	1538	351	148	25	20

Plânlı dönem içinde çok sayıda projeye bağlanmış olmakla beraber, yatırım programının uygulanmasında, önümüzdeki yıllarda üretim konusunda darboğazlar yaratabilecek ölçüde, geri kalmalar olmuştur. Gerçekten de, Program hedeflerine göre 1963 ve 1964 yıllarında 1961 fiyatları ile yapılması öngörülen toplam yatırımların 20,5 milyar lira olmasına karşılık, gerçekleştirilebilen yatırım tutarı 19,0 milyar liradır. Böylece, iki yıl sonunda yüzde 7,3 oranında (1 milyar 496 milyon lira) bir geri kalma olmuştur. Ancak, proje maliyetlerinin proje hazırlığı sırasında genellikle düşük tahmin edildiği hatırlanacak olursa, fiziki hedeflerden geri kalmanın daha da büyük olduğu ortaya çıkar.

Toplam yatırımların gerçekleşme durumları ana sektörler itibariyle Tablo 37 de verilmiştir. Görüleceği gibi, gerçekleşme oranları yüzde 58,3 ile yüzde 160,5 arasında değişmektedir. İki yıl sonunda gerçekleşme oranının yüzde 92,7 ye vardığı anlaşılmaktadır.

Sanayi grupunu meydana getiren madencilik, imalât ve enerji yatırımlarının gerçekleşme durumu hem ortalamanın altındadır, hem de diğer bütün sektörlerden daha düşüktür. Gerçekten de toplam yatırımlarda gerçekleşme, hedeflerin yüzde 7,3 altında iken sanayi yatırımlarında geri kalma yüzde 16,6 (1 milyar 185 milyon lira) kadardır.

Tarım yatırımlarında gerçekleşme oranı ortalamaya çok yakın, hizmet yatırımları ortalamanın oldukça üzerindedir. Toplam yatırım hedefinden iki yıl sonunda yüzde 7,3 geri kalmanın esas sebebi sanayi grupu yatırımlarının gerçekleştirilmesinde karşılaşılan güçlüklerdir. Sanayi yatırımlarının ileri bir tekniği ve dikkatli bir organizasyonu gerektirmesi, özellikle bu yatırımlarda ithalât payının yüksek olması uğranılan başarısızlığın sebepleri olmuştur. Kâğıt fabrikaları, petro kimya kompleksi, petrol boru hattı gibi büyük sanayi projelerinde kredi sağlıyacak yabancı kuruluşların aşırı bir titizlik göstermeleri ve kredi vermede umulmadık güçlükler ortaya çıkarmaları iktisadi gelişmemizde itici ve sürükleyici bir rol oynıyacak sanayi yatırımlarının, gerçekleştirilememesine yol açmıştır.

Ekonomik gelişmenin sanayi üretim kapasitesini artırmak ile yakın bir ilişkisi olduğu hatırlanacak olursa, önümüzdeki yıllarda bu sektörde meydana gelen gecikmeleri giderecek tedbirler alınmadığı ve yatırım temposu hızlandırılmadığı takdirde, kalkınmasını kendi kaynakları ile devam ettirebilen bir ekonomik bünyeye sahip olma yolundaki plânın temel hedefine ulaşılamıyacağı anlaşılır. 1966 Programı, ileride belirtileceği gibi bu ihtiyaca cevap verecek şekilde hazırlanmış ve sanayi grupu yatırımları plân hedeflerine göre yüzde 10,9 ve imalât sanayii yatırımları yüzde 20,2 oranlarında artırılmıştır. 1966 programının ekonomide plân hedeflerine göre beliren dengesiz gelişmeyi kısmen olsun düzelteceği beklenmektedir. Buna rağmen, sanayi yatırımlarında iki yılda meydana gelen geri kalma 1 milyar 884 milyon lira iken 1966 programı ile plâna göre yapılan artırma ancak 445 milyon lira (Yüzde 23,6) kadardır.

İmalât sektöründe dokuma, madeni eşya ve lâstik dallarında Program hedefleri aşılmış buna karşılık özellikle taşıt onarım ve imalâtı, tarım aletleri ve kimya sanayii sektörlerinde geri kalınmıştır.

TABLO : 37 — Ana sektörler itibariyle yatırımların gerçekleşme durumu

(Milyon T. L.)
(1961 fiyatlariyle)

SEKTÖRLER	Program			Gerçekleşme			Program hedefinin % si olarak gerçekleşme			Mutlak değer olarak Fark		
	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
I. TARIM :	1226,4	1720,3	2946,7	1244,3	1446,0	2690,3	101,5	84,1	91,3	+ 179	— 274,3	— 256,4
II. SANAYİ :	3186,0	3933,3	7119,3	2998,2	2936,3	5934,5	94,1	74,7	83,4	— 187,8	— 997,0	— 1184,8
1. Madencilik	472,1	717,1	1189,2	383,5	516,6	900,1	81,2	72,0	75,7	— 88,6	— 200,5	— 289,1
2. İmalât Sanayi	2161,0	2348,8	4509,8	2216,3	1788,8	4005,1	102,6	76,2	88,8	+ 55,3	— 560,0	— 504,7
3. Enerji	552,9	867,4	1420,3	398,4	630,9	1029,3	72,1	72,7	72,5	— 154,5	— 236,5	— 391,0
III. HİZMETLER :	5217,5	5211,7	10429,2	5262,7	5111,8	10374,5	100,9	98,1	99,5	+ 45,2	— 99,9	— 54,7
1. Ulaştırma	1416,9	1436,6	2853,5	1475,8	1273,2	2749,0	104,2	88,6	96,3	+ 58,9	— 163,4	— 104,5
2. Eğitim	684,6	805,5	1490,1	562,3	745,6	1307,9	82,1	92,6	87,8	— 122,3	— 59,9	— 182,2
3. Sağlık	209,3	205,5	414,8	122,0	172,8	294,8	58,3	84,1	71,1	— 87,3	— 32,7	— 120,0
4. Turizm	156,5	199,2	355,7	138,2	154,2	292,4	88,3	77,4	82,2	— 18,3	— 45,0	— 63,3
5. Konut	2100,7	2137,9	4238,6	2299,2	2080,5	4379,7	109,4	97,3	103,3	+ 198,5	— 57,4	+ 141,1
6. Diğer hizmetler	649,5	427,0	1076,5	665,2	685,5	1350,7	102,4	160,5	125,5	+ 15,7	+ 258,5	+ 274,2
GENEL TOPLAM	9629,9	10865,3	20495,2	9505,2	9494,1	18999,3	98,7	87,4	92,7	— 124,7	— 1371,2	— 1495,9

Not : Program rakamı 100,0, 1964 Program rakamı, 104,4, 1963 gerçekleşmesi 106,7 1964 gerçekleşmesi 110,7 ile deflate edilmek suretiyle bulunmuştur.

TABLO : 38 — Ana sektörler itibariyle kamu yatırımlarının gerçekleşme durumu *(Milyon T. L.)*

(1961 fiyatlariyle)

SEKTÖRLER	Program			Gerçekleşme			Program hedefinin % si olarak gerçekleşme			Mutlak değer olarak Fark		
	1963	1964 (104,4)	1963 + 1964	1963 (106,7)	1964 (110,7)	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
I. TARIM :	826,4	1145,6	1972,0	703,5	940,2	1643,7	85,1	82,1	83,4	— 122,9	— 205,4	— 328,3
II. SANAYİ :	1616,0	2342,3	3958,3	1209,1	1463,9	2673,0	74,8	62,5	67,5	— 406,9	— 878,4	— 1285,3
1. Madencilik	367,1	487,2	854,3	303,8	308,8	612,6	82,8	63,4	71,7	— 63,3	— 178,4	— 241,7
2. İmalât Sanayi	716,0	1032,7	1748,7	510,6	551,3	1061,9	71,3	53,4	60,7	— 205,4	— 481,4	— 686,8
3. Enerji	532,9	822,4	1355,3	394,7	603,8	998,5	74,1	73,4	73,7	— 138,2	— 218,6	— 356,8
III. HİZMETLER :	3315,6	3068,0	6383,6	2906,6	2709,0	5615,6	87,7	88,3	88,0	— 409,0	— 359,0	— 768,0
1. Ulaştırma	1356,9	1302,5	2659,4	1288,4	1002,1	2290,5	95,0	76,9	86,1	— 68,5	— 300,4	— 368,9
2. Eğitim	674,6	795,9	1470,5	554,8	736,6	1291,4	82,2	92,5	87,8	— 119,8	— 59,3	— 179,1
3. Sağlık	194,3	198,3	392,6	116,4	163,8	280,2	59,9	82,6	71,4	— 77,9	— 34,5	— 112,4
4. Turizm	106,5	132,2	238,7	100,7	100,0	200,7	94,6	75,6	84,1	— 5,8	— 32,2	— 38,0
5. Konut	343,8	222,2	566,0	274,8	183,6	458,4	79,9	82,6	81,0	— 69,0	— 38,6	— 107,6
6. Diğer hizmetler	639,5	416,9	1056,4	571,5	522,9	1094,4	89,4	125,4	103,6	— 68,0	+ 106,0	+ 38,0
GENEL TOPLAM	5758,0	6555,9	12313,9	4819,2	5113,1	9932,3	83,7	78,0	80,7	— 936,8	— 1442,8	— 2381,6

Not : a) *Mahalli idareler yatırımlarının % 88 gerçekleştiği varsayılmıştır*

b) *Sektörlerde yatırım malları fiyatlarının eşit oranlarda arttığı varsayılmıştır.*

c) *1963 program rakamı 100,0, 1964 program rakamı 104,4, 1963 gerçekleşmesi 106,7, 1964 gerçekleşmesi 110,7 ile deflate edilmek suretiyle bulunmuştur.*

Öteyandan kamu yatırımları, Tablo 38 de gösterildiği gibi, 1963 - 1964 dönemi sonunda sabit fiyatlarla yüzde 80,7 oranında gerçekleştirilmiştir. Toplam yatırımlardaki eğilime uygun olarak sanayi yatırımlarındaki geri kalma en fazladır (Yüzde 32,5), buna karşılık tarım yatırımları ortalamaya yakın ve hizmet yatırımları ise ortalamanın üzerinde gerçekleşmiştir.

Enerji sektöründe, yatırımların zamanında gerçekleştirilememesi yanında talebin tahminlerden daha hızla artma eğiliminde olması önümüzdeki yıllarda ekonomide dar boğazların doğmasına yol açabilecek niteliktedir.

3. *Gelişme politikaları :*

Birinci Beş Yıllık Plân'da 1963 - 1967 döneminde gayrisâfi millî hasılanın yılda ortalama olarak yüzde 7, buna karşılık tarımsal katma değerin yüzde 4,2 artması öngörüldüğünden, zaman içerisinde ekonomide meydana gelecek yapısal değişimin sağlanması önemli ölçüde sanayi sektörünün gelişimine bağlı olacaktır.

Sanayileşme amaciyle plânlı dönemde izlenen politika şu üç ana bölümde özetlenebilir :

a. Sanayinin gelişmesi için zorunlu olan ulaştırma, enerji gibi alt yapı yatırımlarını hızla tamamlamak.

b. Ekonominin bazı kilit ve prodüktif sektörlerine doğrudan yatırım yapmak.

c. Özel sektör yatırımlarını artırmak ve ekonominin prodüktif alanlarına yöneltmek üzere kredi ve vergi politikaları yanında bir seri teşvik edici ve düzenleyici diğer tedbirleri almak.

Kamu kuruluşlarınca çeşitli sektörlere sanayii geliştirmek amacıyla yapılan yatırımlar Tablo 38 de gösterilmiştir. Plânlı dönemde özel sektör yatırımlarını artırmak ve prodüktif sahalara yöneltmek üzere fiyatlar genel seviyesinin ve Türk lirasının istikrarının sağlanması yanında alınan diğer tedbirler ise aşağıda özetlenmiştir.

Kredi politikası : 1964 yılından bu yana Merkez Bankası reeskont hadlerinin indirilmesi suretiyle yıllık programlarda belirtilen bazı sanayi dallarına, ihracat ve tarım kredilerinde olduğu gibi yüzde 5,25 reeskont ve yüzde 9 faiz haddinin uygulanmasına başlanmıştır. Merkez Bankası tarafından sanayi sektörünün kredi ihtiyacını karşılamak üzere ayrılmış bulunan 600 milyon liralık kredinin yarısı normal diğer yarısı da düşük reeskont haddine tabidir. Ancak, henüz ayrılmış bulunan kredinin tümü kullanılamamaktadır. Önümüzdeki devrede demir-çelik ve metalurji sektörünün de kararın kapsamına alınması sonucunda krediden faydalanma oranının yükseleceği beklenmektedir.

Öte yandan, iktisadi devlet teşekküllerinin yatırımlarında karşılaşılan finansman güçlüklerini ortadan kaldırmak üzere bir Devlet Yatırım Bankası da kurulmuş bulunmaktadır. Özel sektöre uzun vâdeli ve düşük faizli yatırım kredisi sağlıyacak diğer bir bankanın kuruluş çalışmaları da ilerlemektedir.

Vergi politikası : Plânlı dönemde alınan vergi politikası ile ilgili tedbirler sonucunda bir yandan kamu sektörü yatırımları için yeni finans-

man imkânları yaratılırken öte yandan özel sektör yatırımlarının belirli faaliyet dallarına kanalize edilmesine çalışılmıştır.

1963 yılında kabul edilen 202 sayılı kanun ile plân hedeflerine uygunluğu tesbit edilecek yatırımlar dolayısiyle yapılan harcamaların bir kısmının vergiye tabi gelir matrahından indirilmesi ilkesi kabul edilmiştir. Bu ilkenin uygulanması olarak Mart 1963 - Mayıs 1965 devresinde tutarı 700 milyon lirayı bulan 125 yatırım indirimi müracaatı olmuştur. Bunlar arasında dokuma ve giyim eşyası, gıda, madeni eşya, demir-çelik ve metalurji, kimya, turizm ve diğer bazı sektörlerde yapılan yatırımlar ile ilgili 92 müracaat kabul edilmiş ve gerekli indirimler yapılmıştır.

Aynı zamanda, yapılan değişikliklerle «hızlandırılmış amortisman» usulü vergi sistemine getirilmiştir. Böylece özel teşebbüslerin sabit kıymetlerini kısa zamanda amorti ederek yeniden yatırılabilir fonların yaratılması imkânları genişletilmiştir.

Bu dönemde vergi sistemi ile ilgili olarak alınan diğer bir tedbir gümrük vergileri alanındadır. 6/3485 sayılı Bakanlar Kurulu kararı uyarınca hazırlanmış bulunan yönetmeliğe göre plân hedeflerine uygunluğu tesbit edilecek sektörlerle ilgili yatırım maddeleri ithalâtından alınan gümrük vergisi nisbetlerinin değiştirilmesi, ya da alınan verginin taksitle bağlanması mümkün olmaktadır. Haziran 1965 sonuna kadar ithalât tutarı 57,2 milyon liraya varan 15 taksitlendirme talebinden 14 ü kabul edilmiş bulunmaktadır.

Özellikle mamul madde ihracını teşvik etmek amaciyle, ihraca konu olan mamulün üretiminden alınan vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlemeler mamulün ihracı anında ihracatçıya iade edilmektedir. Böylece, bir yandan ihracat yapma, iç piyasada satmaya nazaran daha kârlı hale getirilirken, öte yandan dünya pazarlarında fiyat bakımından rekabet edebilme imkân dahiline girmektedir. Alınan sonuçlardan, mamul madde ihracı konusunda vergi iade sisteminin olumlu etkileri olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer tedbirler : Plânlı dönemde alınan çeşitli diğer tedbirler ile özellikle imalât sanayiinin geliştirilmesine çalışılmıştır. Bu arada, yatırımlarda yurt içinde yapılabilen yerli parçaların ithalinin yasaklanması, montaj sanayi talimatının yürürlüğe konmuş olması ve genellikle kotaların hazırlanması sırasında yurt içinde yeteri miktar ve nitelikte üretilebilen malların ithalinin yasaklanması gibi tedbirler belirtilebilir.

II. 1966 HEDEF VE TAHMİNLERİ :

Türk ekonomisini Kalkınma Plânında belirtilen hedeflere yaklaştırabilmek amaciyle hazırlanmış bulunan 1966 Programında çeşitli sektörlerde meydana gelmesi beklenen gelişmeler ve tesbit edilen hedefler aşağıda özetlenmiştir.

1. Üretim :

1966 yılında çeşitli ekonomik faaliyetlerde meydana gelecek gelişmenin plânlı dönemin ilk yıllarından çok farklı olmıyacağı tahmin edilmektedir.

1966 yılı üretim endeksi ana sektörler itibariyle Tablo 39 da verilmiştir.

TABLO : 39 — Üretim Artışları

SEKTÖRLER	Endeks 1963 = 100			Zincirleme endeks		
	1964 (a)	1965 (b)	1966 (c)	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
I. TARIMSAL ÜRETİM	99,6	101,0	105,5	99,6	101,4	104,5
II. SINAİ ÜRETİM	111,6	125,5	139,7	111,6	112,4	111,3
a. Madencilik (d)	118,3	127,4	138,6	118,3	107,7	108,8
b. İmalât sanayii	110,7	125,4	140,0	110,7	113,3	111,6
c. Elektrik havagazı	111,5	123,8	137,7	111,5	111,0	111,2

a. *Gerçekleşmiş rakamlar*
b. *Gerçekleşeceği tahmin olunan rakamlar*
c. *Program tahminleri*
d. *Petrol ürünleri işleme sanayi imalât içindedir.*

Görüleceği gibi plânlı dönemin ilk yıllarındaki eğilime uygun olarak 1966 yılında da sınai üretimin hızla artacağı buna karşılık tarımsal üretimdeki artış hızının daha yavaş olacağı tahmin edilmektedir. Gerçekten, 1966 yılında sınai üretim yüzde 11,3 artarken tarımsal üretimdeki artış hızının yüzde 4,5 çevresinde kalacağı beklenmektedir.

2. *Yatırımlar :*

1966 yılında çeşitli sektörlerde yapılacak yatırımların 1965 Program hedeflerini yüzde 14,2 aşarak 14,5 milyar lirayı bulacağı tahmin edilmektedir.

1966 yılı yatırımlarının sektörler ve yatırımcı dairelere göre dağılımı Tablo 40 da verilmiştir. Görüleceği gibi 1966 yılı için programlanan yatırımların yüzde 39,7 sinin özel sektör tarafından yapılacağı tahmin edilmektedir.

Plân hedeflerine göre kamu sektöründe 8 milyar 510 milyon liralık yatırım yapılması gerekirken, geçmiş yıllarda sağlanmış bulunan bazı dış finansman imkânlarının ancak bu yıl kullanılabilir hale gelmesi dolayısı ile kamu sektörü yatırımları 8 milyar 750 milyon lira olarak programlanmış bulunmaktadır. 1966 yılı yatırımlarının plân hedefleri ile karşılaştırması Tablo 41 de verilmektedir. Görüldüğü gibi, yeni yatırım fırsatlarının doğması, geçmiş yıllarda çeşitli sektörlerde yatırım programlarının farklı oranlarda uygulanmış ve ekonominin bazı sektörlerinde talep ve üretim bakımından Plâna göre farklı gelişmelerin meydana gelmiş olması gibi nedenlerle toplam yatırımların sektörlere dağılımında Plân hedeflerinden belirli ölçülerde ayrılmak zorunlu olmuştur. Özellikle, turizm yatırımları yüzde 73,5, imalât yatırımları yüzde 20,1 artırılmış buna karşılık, tarım ve konut yatırımları indirilmiştir.

TABLO : 40 — 1966 Yılı Yatırımlarının Sektörler ve Yatırımcı Dairelere Göre Dağılımı

(Milyon TL.)
1964 fiyatlarıyla

Sektörler	Genel ve katma bütçe	İktisadi Devlet Teşekkülleri	Döner sermayeler	Mahalli idareler	Kamu toplamı	Özel yatırımlar	Toplam yatırımlar	Yüzde
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
I. TARIM	1.380,6	19,6	222,3	15,0	1.637,5	900,0	2.537,5	17,5
II. SANAYİ	668,2	2.154,6	22,2	160,0	3.005,0	1.520,0	4.525,0	31,2
1. Madencilik	69,0	586,4	8,0	—	663,4	220,0	883,4	6,1
2. İmalât	82,3	942,2	9,2	10,0	1.043,7	1.200,0	2.243,7	15,5
3. Enerji	516,9	626,0	5,0	150,0	1.297,9	100,0	1.397,9	9,6
III. HİZMETLER	2.780,8	777,2	64,5	485,0	4.107,5	3.330,0	7.437,5	51,3
1. Ulaştırma	1.041,7	528,3	—	140,0	1.710,0	500,0	2.210,0	15,2
2. Turizm	38,5	57,8	—	25,0	121,3	200,0	321,3	2,2
3. Konut	152,0	—	15,0	50,0	217,0	2.300,0	2.517,0	17,4
4. Sağlık	213,7	65,4	—	10,0	289,1	15,0	304,1	2,1
5. Eğitim	802,0	—	41,3	55,0	898,3	15,0	913,3	6,3
6. Diğer hizmetler	532,9	125,7	8,2	205,0	871,8	300,0	1.171,8	8,1
TOPLAM	4.829,6	2.951,4	309,0	660,0	8.750,0	5.750,0	14.500,0	100,0

TABLO : 41 — 1966 Yatırımlarının Plân Oranlarına Dağılımı ile Program Dağılımının Karşılaştırılması

(Bin T. L.)
(1964 Fiyatlariyle)

	1966 Plân Dilimi		1966 Programı		Fark	
	TL.	%	TL.	%	TL.	%
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Tarım	2 810	19,7	2 538	17,5	— 272	— 9,7
Madencilik	870	6,1	883	6,1	+ 13	+ 1,5
İmalât	1 868	13,1	2 244	15,5	+ 376	+ 20,1
Enerji	1 341	9,4	1 398	9,6	+ 57	+ 4,3
Ulaştırma	2 011	14,1	2 210	15,2	+ 199	+ 9,9
Hizmetler	1 113	7,8	1 172	8,1	+ 59	+ 5,3
Konut	2 810	19,7	2 517	17,4	— 293	— 10,4
Eğitim	913	6,4	913	6,3	—	—
Sağlık	342	2,4	304	2,1	— 38	— 11,1
Turizm	185	1,3	321	2,2	+ 136	+ 73,5
TOPLAM	14 263	100,0	14 500	100,0	+ 237	+ 1,7

TABLO : 42 — 1966 Yılı Yatırımlarının 1965 Program Hedefleri ile Karşılaştırılması

(Milyon T. L.)
(Cari Fiyatlarla)

	1965 Programı		1966 Programı		Fark	
	TL.	%	TL.	%	TL.	%
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Tarım	2 249,6	17,7	2 537,5	17,5	+ 287,9	+ 12,8
Madencilik	805,9	6,3	883,4	6,1	+ 77,5	+ 9,6
İmalât	2 287,7	18,1	2 243,7	15,5	— 44,0	— 1,9
Enerji	1 111,3	8,6	1 397,9	9,6	+ 286,6	+ 25,8
Ulaştırma	1 750,9	13,7	2 210,0	15,2	+ 459,1	+ 26,2
Hizmetler	679,8	5,3	1 171,8	8,1	+ 492,0	+ 72,3
Konut	2 434,3	19,6	2 517,0	17,4	+ 82,7	+ 3,4
Eğitim	813,6	6,3	913,5	6,3	+ 99,7	+ 12,3
Sağlık	256,0	2,0	304,1	2,1	+ 48,1	+ 18,8
Turizm	310,9	2,4	321,3	2,2	+ 10,4	+ 3,3
TOPLAM	12 700,0	100,0	14 500,0	100,0	+ 1800,0	+ 14,2

1966 yılı yatırımlarının 1965 Program hedefleri ile karşılaştırılması Tablo 42 de verilmiştir. Cari fiyatlarla 1966 yatırımları 1965 Programına göre yüzde 14,2 daha fazladır. (1 Milyar 800 Milyon)

1966 yılı kamu sektörü yatırımlarının özellikleri Tablo 43 ve 44 de belirtilmiştir. Görüldüğü gibi enfrastrüktür yatırımları toplam kamu yatırımlarının yüzde 50 sini kapsamakta, buna karşılık prodüktif yatırımların toplam içindeki payı yüzde 29 civarında kalmaktadır.

Enfrastrüktür yatırımların, ötedenberi toplam kamu yatırımlarının çok büyük bir kısmını kapsaması, bu sahada uygulanan tekniğin basit ve alışılmış olması kadar bu yatırımların finansmanında yabancı kaynaklardan kredi sağlamanın da özellikle kolay olmasının rolü vardır. Gerçekten de tek veya çok taraflı uluslararası finansman müesseseleri, imalât gibi prodüktif sektörlerden çok alt yapı yatırımlarının finansmanına katılmayı belirli şekilde tercih etmektedir. Kaldı ki, çeşitli kamu kuruluşlarından gelen yatırım tekliflerinin de büyük bir kısmı yol yapımı gibi enfrastrüktür olanlara yönelmiş bulunmaktadır. Bu alandaki aşırı yatırım eğilimine karşılık madencilik, imalât gibi sektörlerde yatırım talebi ve proje yetersizliği yüzünden güçlüklerle karşılaşılmakta ve dolayısı ile toplam kamu yatırımlarının ancak dörtte bir kadar kısmı prodüktif alanlara yönelmektedir.

Öte yandan, bakım ve idame yatırımlarının toplam yatırımların ancak 6,4 ünü teşkil ettiği, buna karşılık kapasite artışına yönelen yatırımların yüzde 93,6 yı bulduğu görülmektedir.

1966 Yatırım Programının dış para ihtiyacı Tablo 45 de verilmiştir. 14,5 milyar tutarındaki yatırım programının gerçekleştirilebilmesi için 2 milyar 726 milyon lira karşılığı dış paraya ihtiyaç olacağı (Yüzde 19,4) ve bunun yüzde 37 sinin imalât sanayiinde kullanılacağı tahmin edilmektedir.

TABLO : 43 — 1966 Kamu Sektörü (Mahalli İdareler Hariç) Yatırımlarının Dağılımı

(Milyon T. L.)
(1964 fiyatlarıyla)

Sektör	Bakım ve idame yatırımları (1)	% (2)	Net kapasite artışı yaratacak yatırımlar (3)	% (4)	Toplam yatırımlar (5)
Tarım	128.2	7.9	1.494.3	92.1	1.622.5
Madencilik	14.5	2.2	648.9	97.8	663.4
İmalât	81.7	7.9	952.0	92.1	1.033.7
Enerji	2.2	0.2	1.145.7	99.8	1.147.9
Ulaştırma	259.9	16.6	1.310.1	83.4	1.570.0
Konut	—	—	167.0	100.0	167.0
Eğitim	6.7	0.8	836.6	99.2	843.3
Sağlık	1.7	0.6	277.4	99.4	279.1
Turizm	23.5	24.4	72.8	75.6	96.3
Hizmetler	—	—	666.8	100.0	666.8
TOPLAM	518.4	6.4	7.571.6	93.6	8.090.0

TABLO : 44 — 1966 Kamu Sektörü (Mahalli İdareler Hariç) Yatırımlarının Özelliklerine Göre Dağılımı

(Milyon TL.)
(1964 Fiyatlarıyla)

Sektör	Enfrastrüktür yatırımları	%	Sosyal amaçlı yatırımlar	%	Prodüktif yatırımlar	%	Toplam yatırımlar
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Tarım	1.062.2	65.5	48.8	3.0	511.7	31.5	1.622.5
Madencilik	—	—	15.6	2.4	647.8	97.6	663.4
İmalât	—	—	2.0	0.2	1.031.7	99.8	1.033.7
Enerji	1.126.1	98.1	0.8	0.1	21.0	1.8	1.147.9
Ulaştırma	1.515.5	96.5	46.5	3.0	8.0	0.5	1.570.0
Konut	—	—	167.0	100.0	—	—	167.0
Eğitim	—	—	843.3	100.0	—	—	843.3
Sağlık	—	—	279.1	100.0	—	—	279.1
Turizm	23.5	24.4	2.0	2.1	70.8	73.5	96.3
Hizmetler	316.9	47.5	316.1	47.4	33.8	5.1	666.8
TOPLAM	4.044.2	50.0	1.721.0	21.3	2.324.8	28.7	8.090.0

TABLO : 45 — 1966 Yılı Yatırımlarının Dış Para İhtiyacı (Milyon TL.)
(1964 fiyatlarıyla)

Sektörler	Genel	Katma	İktisadi Dev. Teş.	Döner Ser. İda.	Mahalli idareler	Kamu	Özel	Genel toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Tarım	35,9	75,3	1,5	10,5	—	123,2	165,0	288,2
Madencilik	8,0	—	198,7	—	—	206,7	150,0 (a)	356,7
İmalât	—	27,6	453,5	2,7	—	483,1	470,8	953,9
Enerji	—	238,0	181,7	2,0	10,0	431,7	70,0	501,7
Ulaştırma	58,0	83,4	201,4	—	—	342,8	200,0	542,8
Hizmetler	19,6	—	2,5	—	—	22,1	—	22,1
Konut	—	—	—	—	—	—	—	—
Eğitim	6,7	—	—	—	—	6,7	—	6,7
Sağlık	4,9	—	—	10,6	—	15,5	—	15,5
Turizm	3,0	—	25,4	—	—	28,4	10,0	38,4
TOPLAM	136,1	424,3	1 064,7	25,8	10,0	1 66	1 065,8	2 726,0

(a) Yalnız petrol.

TABLO : 46 — 1966 Yılı Sektör Yatırımlarının Dış Para Oranları

(Milyon TL.)
(1964 fiyatlarıyla)

Sektörler	1966 dış para ihtiyacı (1)	1966 toplam yatırımı (2)	Yüzde (1/2) (3)
Tarım	288,2	2 537,5	11,2
Madencilik	356,7	883,4	40,4
İmalât Sanayii	953,9	2 243,7	42,5
Enerji	501,7	1 397,9	35,9
Ulaştırma	542,8	2 210,0	24,6
Hizmetler	22,1	1 171,8	1,9
Konut	—	2 517,0	—
Eğitim	6,7	913,3	0,7
Sağlık	15,5	304,1	5,1
Turizm	38,4	321,3	12,0
TOPLAM	2 726,0	14 500,0	18,8

TARIM

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planındaki tarım sektörü ile ilgili hedefler başlıca iki noktada özetlenebilir :

a - Tarım sektörü üretimini, artan tüketim ve sınai ham madde ihtiyacını karşılayacak; aynı zamanda ihracatın gelişmesini sağlıyacak seviyelere çıkarmak,

b - Planın, gelir dağılımı, istihdam yaratma, beslenmenin iyileştirilmesi gibi sosyo-ekonomik amaçlarına hizmet etmek.

1. Üretim :

Kalkınma Planında tarım sektöründe her yıl üretimin ortalama yüzde 4,7, katma değerin de yüzde 4,2 oranında artması öngörülmüştür.

1963 ve 1964 yılları programlarında tesbit edilen üretim ve katma değer artış hızı hedefleri ve bunların gerçekleşme durumu Tablo 47 de gösterilmiştir.

Tabloda görüleceği üzere tarım sektöründe programlarda öngörülen gelir artış hızı yüzde 80 oranında gerçekleşmiş bulunmaktadır. İki yılda da elde edilen tarımsal üretimde hava şartlarının etkisi büyük olmuştur.

Kalkınma planında tarımsal üretim hedeflerine erişmek için, yayım hizmetlerinin geliştirilmesi, arazi kullanılmasının düzenlenmesi, sulanan alanların artırılması, makinalaşma, daha çok gübre, iyi tohumluk kullanılması, iyi bakım ve yemleme, mücadele hizmetlerinin genişletilmesi gibi teknik tedbirlerin alınması öngörülmüştür. Bu konuların bir kısmında elde edilen gelişmeler Tablo 53 de gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi sözü edilen konularda belirli gelişmeler elde edilmiş olmakla birlikte tarımın ve özellikle bunun içinde yaklaşık olarak yüzde 30 yer tutan hububatın hava şartlarının gidişine bağlılığının üretim seviyesine önemli etkisi olmaktadır.

Bu bakımdan 1963 yılında üretim program hedefinden fazla olduğu halde, 1964 yılında Program hedefi gerçekleşemediği gibi, üretim 1963 yılı seviyesinden de az olmuştur.

TABLO : 47 — Tarım Sektöründe Üretim ve Gelir Artış Hızı Gerçekleşme Durumu

	Program hedefi bir önceki yıla göre (%)			Gerçekleşme bir önceki yıla göre (%)			Gerçekleşme oranı (%) (6)/(3)
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Üretim değeri	5,1	5,5	10,6	8,6	— 0,4	8,2	77
Katma değer	4,0	5,0	9,0	7,4	— 0,2	7,2	80

2. *Yatırımların gerçekleşmesi :*

Tablo 48 de toplam tarım yatırımlarının gerçekleşme durumu gö rülmektedir :

TABLO : 48 — Tarım Yatırımlarının Gerçekleşmesi

(Milyon T. L.)

	Program hedefi			Gerçekleşme			Gerçekleşme oranı %		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu sektörü	826	1 145	1 971	703	940	1 643	85,1	82,1	83,3
Özel sektör	400	575	975	541	506	1 047	135,3	88,0	107,4
TOPLAM	1 226	1 720	2 946	1 244	1 446	2 690	101,5	84,1	91,3

Tarım sektöründe öngörülen yatırım hedeflerinin iki yılda ortalama yüzde 91,3 oranında gerçekleşmiş olduğu [illegible]lmaktadır. Özellikle çiftçi yatırımları tahmin edilenin üstünde gerçekleşmiştir. Bu, tarım alet ve makinaları yatırımlarının Plânda öngörülen miktarları aşmasından ileri gelmiştir. Bu durumu, Tablo 53 deki tarım makinaları miktarlarından açıkça görmek mümkündür.

Kamu yatırımları öngörülen hedeflerden yüzde 20 kadar geri kalmıştır. Bunun başlıca nedenlerinden biri plânlı dönemin gerektirdiği proje hazırlama düzeninin kurulamamış olmasıdır. Yatırımcı kuruluşlar yıllık programların yapılmasında bir yıl önceden proje hazırlamakta güçlük çekmektedirler. Bu yüzden yıl içinde inşaat yapılabilecek zamanın bir kısmı proje hazırlığı ve ihale işlerine ayrılmakta ve yatırımlar geri kalmaktadır.

Müteahhit - idare ilişkilerinin iyi düzenlenmesi ihtiyacı, arazide yapılacak işler için hava şartlarının elverişli olmaması, birbirine bağlı olan işlerin zaman içinde iyi sıralanmamış olması ve döviz güçlükleri yatırım konusunda geri kalmaların başlıca nedenleri arasındadır.

Geçen iki yılın değerlendirilmesi bakımından üzerinde durulması gereki olan bir başka nokta da, yatırımların bileşimidir. Tarım yatırımlarının yüzde 50 kadarını, Plânda öngörüldüğü şekilde, sulama yatırımları teşkil etmektedir. Yıllık programlarda bu konu için Plânda öngörülen sınırlar içinde gerekli finansman imkânı ayrılmış ve harcama oranları yüzde 80 nin üstünde gerçekleşmiş olmakla birlikte sulamaya açılacak alanlar bakımından Tablo 53 de görüldüğü gibi hedeften yüzde 26 geri kalınmıştır.

Sulama dışında kalan başlıca tarım yatırımları arazi iyileştirme ve toprak muhafaza, meyvacılık, hayvancılık, orman ağaçlama ve orman [illegible]ları, çeşitli araştırma ve üretme müesseselerine ait tesislerin kurulması ya da, kurulmuş olanların eksiklerinin tamamlanmasıdır.

Arazi iyileştirme ve toprak koruma yatırımları arasında yer alan teraslama işlerinden, bitki örtüsünün kurulmaması ve bunların devamlılığının sağlanamaması yüzünden beklenen sonuç alınamamıştır. Mera ıslâhı, gösteri için küçük parçalar halinde dağınık olarak yapılmaktadır. Bu yaklaşım, meralar Hazine malı veya köy orta malı olduğundan beklenen sonucu vermemektedir.

Meyvacılık yatırımları başlıca iki grup halinde yapılmaktadır. Bir grup yatırımlar yabani zeytin ve fıstık alanlarının verimli hale getirilmesidir. Şüphesiz bu faydalı bir yatırım alanıdır. İkinci grup yatırımlar, toplu meyvalık ve bağ kurulmasını çiftçilere öğretmek amacıyla yapılan gösteri tesislerinden ibarettir.

Hayvancılık yatırımlarının çoğunluğu, tabii ve suni tohumlama ve laboratuvarlarıdır. Bu alanda yaratılan kapasitenin tam olarak kullanılıp kullanılmadığı henüz ortaya çıkarılamamıştır.

II. 1966 HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Üretim hedefleri :

Sektörün çeşitli alt kollarına ait üretim tahminleri, ilgili kısımlarda belirtilmiştir.

1966 yılı toplam tarım üretiminin 1965 yılına göre yüzde 4,4 artacağı, katma değer artışının da yüzde 3,9 olacağı tahmin edilmiştir. Bu

tahminler 1963, 1964 ve 1965 yıllarıyla karşılaştırmalı olarak Tablo 49 da gösterilmiştir.

TABLO : 49 — Tarım Üretim Değerleri

(Milyon TL.)
(1961 fiyatlarıyla)

Üretim kolu	Değerler				Yüzde değişmeler		
	1963	1964	1965	1966	1964	1965 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Hububat	9 773	8 355	8 650	8 950	85	103	103
Bakliyat	498	487	487	500	98	100	103
Endüstri bitkileri	4 205	4 892	4 794	5 010	116	98	105
Meyva ve sebzeler	3 740	4 294	4 165	4 400	115	97	106
Diğerleri	194	156	160	165	80	103	103
TOPLAM	18 410	18 184	18 256	19 025	99	100	104
Hayvanlar	2 731	2 835	2 950	3 100	104	104	105
Hayvan ürünleri	4 388	4 331	4 482	4 705	99	103	105
Küçük evcil hayvanlar	457	458	476	500	102	104	105
TOPLAM	7 576	7 624	7 908	8 305	101	105	105
Orman ürünleri	243	254	289	320	105	114	111
Balıkçılık	108	140	140	150	130	100	107
Diğerleri	869	886	885	910	102	100	103
GENEL TOPLAM	27 206	27 088	27 478	28 710	100	101	104
Katma değer	21 722	21 650	21 892	22 745	100	101	104

2. *1966 yatırımları :*

Kamu kuruluşlarınca toplam olarak tarım sektöründe 1 milyar 640 milyon liralık yatırım yapılması öngörülmüştür. Çiftçilerin yapacakları yatırım miktarının ise 900 milyon lira olacağı tahmin edilmektedir. Buna göre, 1966 yılında toplam tarım yatırımları 2 milyar 537 milyon lira olacaktır. Yatırımların dağılımı Tablo 50 de gösterilmiştir.

TABLO : 50 — 1966 Tarım Yatırımları

	(Milyon TL.)
Genel ve katma bütçe	1 360,6
Döner sermaye	222,3
İktisadi devlet teşekkülleri	19,6
Mahalli idareler	15,0
Kamu toplamı	1 637,5
Özel yatırımlar toplamı	900,0
GENEL TOPLAM	2 537,5

BİTKİSEL VE HAYVANSAL ÜRETİM

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

1. Üretim hedefleri :

1963 ve 1964 programlarında tesbit edilen fizik üretim hedefleri, gerçekleşen miktarlar ve gerçekleşme oranları Tablo 51 de gösterilmiştir.

Tablo incelendiğinde hububat üretiminin 1963 yılında program tahminini büyük ölçüde aştığı, 1964 yılında ise tahmin edilenden bir miktar az olduğu görülmektedir.

Her iki yılda da tahmin edilen üretimin üstünde gerçekleşenler şeker pancarı, pamuk, elma, sebzeler ve zeytindir. Genellikle endüstri bitkileri ve doğrudan doğruya pazar için üretilen ürünlerde ya Program tahminlerinin üstünde ya da, yaklaşık olarak tahmin edilen seviyelerde üretim elde edilmiştir. Söz konusu ürünlerde sulama, gübre ve iyi tohumluk kullanma, zararlıların mücadele v.b. daha yoğun olarak uygulandığından bunlar, hava şartlarına hububata oranla daha az bağlı bulunmaktadırlar. Ayrıca verim çağına girmiş olan elma ve zeytin alanlarının genişlemesi — zeytinyağı ihracatının artması bunların üretiminin artmasını etkiliyen faktörler olarak görülmektedir.

TABLO : 51 — *Program Hedeflerine göre, 1963 - 1964 Yılları Üretim Gerçekleşme Durumu*

(Bin ton)

	Program tahminleri			Gerçekleşme			Gerçekleşme oranı		
	1963	1964	Toplam	1963	1964	Toplam	1963	1964	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Buğday	8 210	8 400	16 610	10 000	3 300	18 300	122	99	110
Arpa	3 575	3 640	7 215	4 288	3 200	7 488	120	88	104
Mısır	1 037	1 140	2 177	990	1 000	1 990	96	88	91
Pirinç	149	170	319	130	100	230	87	59	72
Ş. pancarı	2 738	3 333	6 171	3 281	4 678	7 959	120	140	129
Tütün	135	139	274	132	175	307	98	126	112
Pamuk	235	245	480	257	326	583	109	133	121
Patates	1 750	1 808	3 558	1 600	1 700	3 300	91	94	93
Ayçiçeği	126	72	198	87	165	252	69	229	127
Çay (Yaş)	38	53	91	47	50	97	124	94	107
Bakliyat	416	430	846	381	370	751	92	86	89
Portakal	264	287	551	300	268	568	114	93	103
Şeftali	93	100	193	63	70	133	68	70	69
İncir (Kuru)	55	45	100	50	55	105	91	122	105
Elma	260	275	535	327	300	627	126	109	117
Fındık	95	104	199	88	195	283	93	188	142
Üzüm	3 068	3 150	6 210	2 693	2 600	5 293	88	83	85
Sebze	3 410	3 580	6 990	3 605	3 800	7 405	106	106	105
Zeytin	436	507	993	619	600	1 219	127	118	123
Et (a)	543	574	1 117	475	490	965	87	85	86
Süt	3 210	3 616	6 826	3 384	3 481	6 865	105	96	101
Yapağı	48	47	95	45	47	92	94	100	97
Tiftik	9,3	9,3	19,1	8,9	8,5	17,4	91	91	91
Yumurta	77,7	77,7	155,4	73,4	74,7	148,1	94	96	95

(a) Program hedefleriyle gerçekleşen miktarların hesabında kullanılan doğuran hayvanlar farklıdır. Bu bakımdan Programda, gerçekleşme arasındaki farkın bir kısmı bu sebepten dağılmaktadır.

Tohumluk Programı yürütülemediğinden mısır, ekim alanlarının genişletilmesi ve tüketimlerinin artırılması konusunda etkili tedbirler alınamadığından bakliyat ve patates, başka faktörlerin yanında hastalık etkisiyle üzüm üretimi, 1963 ve 1964 yıllarında Programda tahmin edilen miktarların altında kalmıştır. Pirinç üretimi de fiyat istikrarsızlığı yüzünden tahmin edilen seviyelerin altında gerçekleşmiştir.

Elde bulunan verilere göre hayvansal üretim tahmin edilen hızla gelişmemiş olmakla birlikte, öteki üretim kollarına oranla daha az dalgalanma göstermiştir. Ayrıca, hayvansal üretimin tablo 51 de görülenden daha hızlı bir gelişme gösterdiği hakkında belirtiler vardır. Ancak bugünki istatistik toplama sistemi bu gelişmeleri yansıtmamaktadır.

2. *Tüketim ve talep :*

Planın ilk iki yılında tarım ürünleri tüketim durumu Tablo 52 de gösterilmiştir.

Tablo 52 deki maddelerden buğday tüketimi Kalkınma Planındaki nüfus başına buğday tüketimine ait kabullerden hareket edilerek, diğer maddeler üretimden hareket edilerek tahmin edilmişlerdir. Bu hesapların yapılışında et üretiminin canlı hayvan şeklinde stok'a geçen kısmı göz önünde tutulmuştur. Diğer maddelerde stok değişimi olmadığı kabul edilmiştir. Kullanılan bu hesap metodu dolayısıyla tablodaki bilgilere dayanarak talepteki gelişmeler hakkında belirli sonuçlar çıkarmanın doğru olmıyacağı açıktır.

TABLO : 52 — Program hedeflerine göre, 1963 -1964 yılları Tüketim gerçekleşme durumu *(Bin ton)*

ÜRÜNLER	1962 Tüketim (1)	Program hedefi			Gerçekleşme			Gerçekleşme oranı %		
		1963 (2)	1964 (3)	1963 + 1964 (4)	1963 (5)	1964 (6)	1963 + 1964 (7)	1963 (8)	1964 (9)	1963 + 1964 (10)
Buğday	5 745	5 930	6 152	12 077	5 930	6 152	12 070	100	100	100
Pirinç	135	106	124	230	100	72	172	94	58	75
Mısır	745	846	807	1 653	930	940	1 870	110	116	113
Diğer hububat	820	1 088	1 025	2 113	1 050	810	1 860	96	79	88
Bakliyat	288	323	339	662	302	294	596	93	87	90
Sebzeler	2 480	2 394	2 525	4 919	2 700	2 850	5 550	113	113	113
Patates	1 130	1 180	1 265	2 445	1 230	1 320	2 550	104	104	104
Elma	290	221	230	451	294	270	560	133	117	124
Portakal	200	227	239	466	270	245	515	119	103	111
Üzüm	2 415	2 367	2 436	4 803	1 875	1 860	3 735	79	76	78
Et	430	459	491	950	452	481	933	98	98	98
Süt	3 281	3 204	3 616	6 82.	3 384	3 481	6 865	106	96	101
Yumurta	50	70	73	14.	45	50	99	70	68	69

3. *Tarımsal gelişme ile ilgili hedefler :*

Tarımsal üretimde artış sağlayacak başlıca alanlardaki gelişmeler Tablo 53 de gösterilmiştir.

Gelişme ile ilgili konulardan traktör ve traktör pulluğu dışındakilerde iki yıllık hedefin altında kalınmıştır. Bununla birlikte makinalaşmada da dengesiz bir durum vardır. Traktör miktarındaki gelişmeye karşılık diğerlerinde hedefin çok altında gerçekleşme olmuştur. Makinalaşmaya ait bu rakamlar, 1950 lerde meydana gelen ve esas olarak toprak sürme ile ilgili traktör ve pulluğa dayanan alışkanlığın devam ettiğini gösterir niteliktedir. Bundan çıkarılabilecek sonuç tarımda istenilen teknolojik değişikliğin yapılabilmesi için gerekli tarım alet ve makinalarının kullanılmasının desteklenmesinde özel tedbirler alınmasının gerektiğidir.

Sulamaya açılan alanlar bakımından hedeften yüzde 26 geri kalınmıştır. Bu durum Planın sulama hedefinin tam olarak gerçekleşmesinin güç olacağını göstermektedir. Projelerin inşaat mevsiminin başında hazır bulunmaması, müteahhit idare ilişkilerinden doğan problemler, arazi ihtilâfları geri kalmanın başlıca nedenleri olarak görülmektedir. Tarım Sektörü için kilit yatırımları teşkil eden sulama alanında geri kalmanın bu sektörün toplam üretim hedefine olumsuz etkisi olacağı açıktır. Öte yandan sulamaya açılmış alanlardan da tam olarak faydalanılmamakta, sulu tarım usulleri bu alanlarda yeter hızla gelişmemektedir. Bu sonuçta, sulama yatırımlarındaki yaklaşımın etkisi olmuştur. Gerçekten ana tesislerin inşaatına öncelik verilmiş, sulu tarım bütün yönleriyle birlikte ve aynı ağırlıkta ele alınmamıştır.

TABLO : 53 — Tarımsal gelişme ile ilgili hedeflerin gerçekleşmesi

KONU	Birim	Program			Gerçekleşme			Gerçekleşme oranı %		
		1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
1. Sulamaya açılacak alan	1000 Hektar	60	95	155	41	73	114	63	77	74
2. Gübre	1000 Ton	460	665	1 125	422	532	954	92	80	85
3. İyi tohumluk	1000 Ton	100	165	265	113	101	214	113	61	81
4. Makinalaşma										
Traktör	Aded	6 000	6 000	12 000	9 279	7 790	17 069	155	130	142
Selektör, triör	»	500	1 000	1 500	303	858	1 161	61	86	77
Biçerdöğer	»	650	650	1 300	374	453	827	56	70	64
Hububat mibzeri (Hayvanla çekilen)	»	13 000	13 000	26 000	579	519	1 098	5	4	4
Traktör pulluğu	»	3 000	3 000	6 000	4 705	4 055	8 760	157	135	146
Traktör mibzeri (Hububat)	»	1 700	1 700	3 400	165	174	339	10	91	10
Harman	»	1 500	1 500	3 000	710	942	1 652	47	63	55
Pamuk mibzeri (Hayvanla çekilir)	»	2 500	2 500	5 000	559	1 273	1 832	22	51	34
Suni tohumlama laboratuvarı	»	12	31	43	12	31	43	100	100	100
Damızlık ithali	»	388	242	630	388	242	630	100	100	100

Kimyevi gübre kullanımında, Plân öncesi döneme göre 1963 ve 1964 yıllarında çok hızlı bir gelişme olmakla birlikte, Plânda öngörülen hedefler tam olarak gerçekleşememiştir.

Tarımda üretimi kısa sürede artıracak en önemli bir araç olması bakımından kimyevi gübre kullanımının gelişmesi üzerinde özel bir ilgi ile durulmaktadır. Gübre kullanımını artırmak üzere öngörülen tedbirleri başlıca üç grupta toplayabiliriz. Birinci grupta gübrelerin fayda ve kullanma yolunu öğretici çalışmalar bulunmaktadır. Bununla ilgili olarak 1963 yılında 5832, 1964 yılında ise 6100 gösteri yapılmıştır.

İkinci grup tedbirler gübre arzında kararlılığın sağlanması, dağıtım ve fiyatlarla ilgilidir. Azotlu ve fosforlu gübrelerin ithali ve yurtiçi dağıtımı ile esas kuruluş olarak Türkiye Zirai Donatım Kurumu sorumlu kılınmıştır. Bu sistem, gübrelerin bölgesel dağılımını ve ihtiyacın karşılanması bakımından ortaya çıkan problemleri kolaylıkla görmeğe imkân sağlamıştır. Ancak aynı sistem, Donatım Kurumunun bu büyük programın gerektirdiği dağıtım düzenine sahip olmaması yüzünden, özellikle başlangıçta aksaklıklara sebep olmuştur. Bu yüzden yer yer gereksiz stoklar veya gübre bulunmaması halleriyle karşılaşılmıştır.

Dağıtımdaki sözü edilen sistemle birlikte, azotlu ve fosforlu gübrelerin yurdun her yerine tek fiyatla satılması politikası da yürürlüğe konmuştur.

Üçüncü tedbir, Ziraat Bankasında yalnız kimyevi gübreler için kullanılmak üzere özel bir kredi fonunun ayrılmasıdır. Bu kredilerin kullanılmasında başlangıçta, şahıs kredi sınırlarının düşük olması, borçlu çiftçilerin kredi alamaması, kredi kooperatiflerine üye olmıyan çiftçilerle, üye olanlar arasındaki ayırım gibi hususlardan doğan güçlükler meydana gelmiştir. 1963 yılında 150 milyon liralık kredi fonundan 107 milyon lira, 1964 yılında ise 210 milyon liralık fondan 153 milyon lira kullanılmıştır. Görülüyor ki gübre kredisi fonu çiftçilerce tam olarak kullanılamamıştır. Bundan anlaşıldığına göre bu fonun daha kolaylıkla işler hale getirilmesine ihtiyaç vardır.

Bu tedbirlerin her birinin ayrı ayrı gübre kullanımındaki artışta ne ölçüde etkili olduğu bilinmemektedir. Bununla birlikte, sistemi daha etkili kılmak için Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş. ve kooperatiflere de Donatım Kurumu yanında görev ve haklar verilmiştir.

Gübre miktarı bakımından Plân hedeflerinin gerçekleşmemesi fosforlu gübre kullanımının hedeften yüzde 26 kadar geri kalmasından ileri gelmiştir. Fosforlu gübre çoğunlukla hububat üretiminde kullanılmaktadır. Yurdumuzda çok yaygın olarak ve genellikle çiftçinin kendi kendine yetme endişe ve alışkanlığı içinde yapılan hububat üretiminde teknolojik değişikliklerin nisbeten yavaş yayılacağı beklenmekte idi. Ancak, fosforlu gübre tüketiminin tahmin edilen seviyeye ulaşamamasında, bu gübre arzının kullanma zamanına iyi uydurulamaması ve hububat fiyatı ile süper fosfat fiyatları arasındaki ilişkinin önemli ölçüde etkisi olması mümkün görülmektedir. Gerçekten 1963 yılında ithal edilen süper fosfatın yüzde 50 si kullanma mevsimine hazır olacak zamanda, yüzde 50 si kullanma mevsimi içinde ithal edilmiştir. 1964 yılında ise süper fosfatın yüzde 80 i kullanma mevsiminde ithal edilmiştir. Aynı mevsim içinde yurda giren gübrelerin, yurt içinde dağılımı ve çiftçi eline geçmesinin güçlüğü ortadadır.

Öte yandan süper fosfat-buğday fiyat ilişkisi çeşitli ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'de süper fosfatın çiftçiye, öbür ülkelerden daha pahalıya mal olduğu görülmektedir. 1962/63 fiyat ilişkisine göre bir kilo buğdayla, Fransa'da 607, İtalya'da 656, Federal Almanya'da 540, Amerika Birleşik Devletlerinde 336 gram süper fosfatın etkili maddesi olan P_2O_5 i almak mümkündür. 1965 yılındaki fiyat ilişkisine göre bu miktar Türkiye'de 300 gramdır.

Bütün bunlar süper fosfat kullanımının artırılması için yeni tedbirlerin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Tohumluk programının yürütülmesi geniş ölçüde tarım kredilerine bağlanmıştır. Kredilerin bugünkü donmuş hali yüzünden yeni programlara kolaylıkla uyması mümkün olmamaktadır. Bu yüzden sözleşmeli çiftçiler eliyle tohumluk üretiminin beklenen hızla gelişmiyeceği tahmin edilmektedir.

Hayvancılıkla ilgili çalışmalardan suni tohumlamalar ve damızlık ithali Program hedefine uygun olarak gerçekleşmiştir. Ancak tohumlama projelerinin hayvancılıkta gelişmeyi sağlıyacak yem üretimi, pazarlama ve işleme gibi projelerle tamamlanmasına ihtiyaç vardır. Ayrıca, yeni açılmış olan tohumlama tesislerinin kapasitelerinin altında kullanıldığı hakkında da ciddi belirtiler vardır.

4. Dış Ticaret :

Birinci Plân döneminin ilk iki yılında başlıca tarım ürünleri ihracatı Program tahminleriyle karşılaştırılmalı olarak Tablo 54 de gösterilmiştir.

1963 ve 1964 yılları toplam ihracatı dikkate alındığında fındık ve pamuk ürünleri dışında genellikle miktar yönünden programlarda öngörülen tahminlerin altında kalındığı anlaşılmaktadır. Özellikle mercimek, balık, arpa ve kuru incir ihracatındaki geri kalış dikkati çekmektedir.

Pamuk ve fındık ihracatında hedefin aşılmasını büyük ölçüde üretimdeki artışa bağlamak mümkündür. Özellikle pamuk için bu durum söz konusudur.

Canlı hayvan ihracatı da 1962 de gösterdiği gelişmeyi sürdürememiştir. 1962 yılındaki bu gelişme hedeflerin konmasında göz önünde tutulmuştur. Bu bakımdan ihracat tahminleri tam olarak gerçekleşememiştir. 1962 yılındaki gelişme ve ondan sonraki değişiklik 1962 yılında konan ihracat rejiminin uygulama şeklinden ileri gelmiştir.

İhracatta göze batan bir başka nokta da geleneksel mallarımız dışında olup ihracının gelişmesi beklenen taze meyvalarda bu gelişmenin henüz elde edilememiş olmasıdır.

TABLO : 54 — Program hedeflerine göre, 1963 - 1964 yılları ihracat gerçekleşme durumu

ÜRÜN	Birim	Program tahmini			Gerçekleşme			Gerçekleşme oranı %		
		1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Arpa	1000 Ton	70	60	130	58	36	94	83	60	72
Mercimek	»	31	30	61	21	13	34	68	43	56
Kuru üzüm	»	75	60	135	66	52	118	88	87	87
Kuru incir	»	26	40	66	27	25	52	105	63	79
Fındık	»	40	43	83	42	49	91	105	114	110
Portakal ve mandalina	»	13	15	28	12	7	19	96	47	69
Limon	»	13	14	27	12	6	18	96	43	68
Tütün	»	60	60	120	45	57	102	75	95	85
Pamuk	»	100	100	200	135	152	287	135	152	144
Sığır	1000 Baş	90	150	240	115	86	201	128	57	84
Koyun	»	350	650	1 000	561	423	984	161	65	98
Kıl keçi	»	250	350	600	274	228	502	110	65	84
Yapağı	1000 Ton	5	5	10	4	5	9	80	100	90
Tiftik	»	6	5	11	7	3	10	117	60	91
Balık	»	11	9	20	6	7	13	55	78	65

II. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Bitkisel üretim :

a. TALEP VE TÜKETİM :

Tarım ürünleri tüketim tahminleri Tablo 54 de gösterilmiştir. Bu tahminler Kalkınma Planının nüfus başına tüketim varsayımları ve geçen yılların gerçekleşen üretim miktarları üzerinden yapılmıştır.

TABLO : 55 — Başlıca Bitkisel Ürünler Yurtiçi Tüketim Tahminleri

(Bin Ton)

Ürünler	1965 (a)	1966	1966 1965 = 100
	(1)	(2)	(3)
Buğday	6 387	6 638	104
Mısır (b)	878	878	100
Pirinç	135	130	97
Bakliyat	374	356	95
Diğer hububat	1 063	1 065	100
Patates	1 230	1 380	112
Sebzeler	2 925	3 000	103
Portakal	276	283	103
Elma	293	297	101
Üzüm	2 250	2 315	103

(a) 1965 yılı Program tahminlerinden tohumluk zayiat miktarları çıkarılarak buraya konulmuştur.

(b) Yem dâhil.

b. ÜRETİM :

1963, 1964 yılı üretimleri ve 1965 yılına ait son tahminler ve Plân hedefleri gözönünde tutularak 1966 yılı için yapılan üretim tahminleri Tablo 56 da gösterilmiştir.

TABLO : 56 — Başlıca Bitkisel Ürünler ve Yurtiçi Üretim Tahminleri

	1965 (a)	1966	1966 1965 = 100
	(1)	(2)	(3)
Buğday	8 650	8 850	102
Arpa	3 750	3 800	101
Mısır	1 100	1 100	100
Pirinç	150	160	107
Bakliyat	420	400	95
Şeker pancarı	3 900	4 000	103
Tütün	145	140	97
Pamuk	300	325	108
Patates	1 600	1 800	112
Ayçiçeği	120	170	142
Sebzeler	4 000	3 900	97
Portakal	310	320	103
Limon	80	80	100
Şeftali	95	80	84
Çay (Yaş)	65	60	92
Elma	325	330	101
Üzüm (Taze)	3 250	3 325	102
İncir (Taze)	225	200	89
Fındık	110	120	109
Zeytin	550	550	100

(a) 1965 Programı tahminleri.

1966 yılı üretim tahminleri genel olarak talebi karşılamaktadır. Yalnız yağlı tohumlar üretimi bitkisel yağ talebini karşılamaktan uzaktır.

Tabloda görülen maddelerden mısır, pirinç, bakliyat, tütün ve şeftali 1966 üretim tahminleri ilk üç yılın sonuçları gözönünde tutularak Plânda öngörülen üretim hedeflerinden daha düşük tutulmuştur.

c. DIŞ TİCARET :

Başlıca bitkisel ürünlerin 1966 ihracat tahminleri Tablo 57 de gösterilmiştir.

TABLO : 57 — Başlıca Bitkisel Ürünler İhracat Tahminleri

(Bin Ton, Milyon TL.)

Ürünler	1965 (a)		1966		1966 1965 = 100	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Arpa	35	18	15	7	43	39
Mercimek	35	32	15	16	43	50
Fındık (İçi)	45	486	55	495	122	102
Kuru üzüm	60	171	60	180	100	105
Taze üzüm	—	—	10	9	—	—
Kuru incir	30	54	25	50	83	93
Portakal, mandalina	13	10	15	15	116	154
Limon	13	14	13	13	100	100
Tütün	80	900	60	810	75	90
Pamuk	130	675	170	882	131	131
Diğerleri (b)	—	191	—	239	—	125
TOPLAM	—	2 551	—	2 716	—	106

(a) 1965 Program tahminleri.
(b) Orman ürünleri dâhil.

d. TEDBİRLER :

(1) Tarımsal bünye :

Tarımsal bünyenin iyileştirilmesine ilişkin tedbirler kısaca toprak reformu olarak tanımlanmaktadır. Bugün yurdumuzda mevcut dağınık tarla işletmeciliği, özellikle sulu tarım sisteminin istenilen hızla gelişmesi bakımından bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca, bugünkü tasarruf düzeni araziyi işletenlerin teknik ıslahat yapması için gerekli teşvik edici unsurları taşımamaktadır. Bu bakımdan arazi mülkiyetindeki dengesiz dağılımı gidererek sağlıyacağı sosyal faydaları yanında tarımdaki teknik gelişmeye etkisi dolayısiyle de Toprak Reformu Kanununun çıkarılmasına çalışılacaktır.

(2) Arazi kullanma :

Yurdumuzda bir yandan sürülmemesi gereken mera ve orman arazisi sürülmekte; öte yanda da zorunlu olmadığı halde bazı bölgelerde arazi nadas bırakılmaktadır. Bu durum arazi kullanılmamasının düzenlenmesi için biribirini tamamlıyan ciddi tedbirlerin alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu amaçla :

1964 ve 1965 yılları programlarında yer almış olan ve arazilerin kabiliyetlerine göre sınıflandırılmasını, bu sınıflara göre kullanılmasını öngören tedbirler üzerindeki çalışmalar titizlikle devam ettirilecek ve konuya ilişkin mevzuat hazırlanacaktır.

TOPRAKSU Genel Müdürlüğü arazi sınıflandırma çalışmalarını 5 yılda bitirecek şekilde bir program hazırlayacak ve bu programın gerektirdiği düzeni kuracaktır. Bu çalışmalarda, orman ziraat işleri, Devlet Su İşleri ve Harita Genel Müdürlükleri ile gerekli işbirliği yapılacaktır.

Arazi kullanılmasiyle ilgili olarak, üretim politikalarının yürütülmesine dayanak olmak üzere yurdumuzda belirli ürün alanlarının tesbiti konusu incelenecek ve ilgili çevrelere yeni ürünlerin tanıtılması üzerinde durulacaktır.

Ayrıca, mümkün görülen bölgelerde ve özellikle sulama imkânı sağlanan alanlarda nadas bırakılan arazinin azaltılması işi ele alınacaktır. Ekim nöbetinde yem bitkilerinin yer alması ve yem bitkileri projelerinin, özellikle hayvancılık projelerinin uygulandığı yerlerde de alınması gözönünde tutulacaktır.

(3) Mera ıslâhı :

Meraların yurdumuzda bugünkü kullanılış şeklinin toprak muhafaza ve hayvancılığımızın gelişmesine olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir. Bu yönlerden taşıdığı önem gözönünde tutularak, meraların iyileştirilmesini sağlıyacak, faydalanma hak ve sistemini düzenliyecek mevzuatın gecikmeden çıkarılmasına çalışılacaktır.

(4) Üretim :

Üretim tekniğinin iyileştirilmesi tarımsal gelişmemiz bakımından küçüksenemiyecek bir imkân taşımaktadır. Söz konusu imkânın değer-

lendirilmesi için tarımsal yayım ve araştırma hizmetlerinin amaçları belli projelere bağlanmak suretiyle tekniğin iyileştirilmesine ve bölgelerin belirli tarım tekniği ile ilgili problemlerinin çözümüne yöneltilmesi sağlanacaktır.

Bu hizmetlerin yürütülmesinde ihraç edilmekte olan veya ihracı mümkün görülen ürünlerle yağlı tohumlara öncelik verilecektir.

İhraç edilmekte ve ihracatı gelişmeye elverişli ürünlerin dış alıcıların isteklerine uygun olmalarını sağlamak üzere tohum ve fidandan başlayarak üretim safhasında gerekli tedbirler alınacak, üretimde standartlaşma ve devamlılık sağlanacaktır. Bununla ilgili olarak kamu kuruluşlarında yetiştirilmekte olan tohum ve fidanların özelliklerine göre envanteri tesbit edilecek ve bunlar dış isteklere uydurulacaktır. Özel üreticilerin de aynı yöne gitmesi desteklenecektir. Özellikle taze meyva ve sebzelere olan dış talebin yıl içindeki mevsimlik dağılımı gözönünde tutularak üretimin buna göre düzenlenmesine yardım edilecektir.

(5) Kredi :

Şimdiye kadar verilegelmekte olan kısa vâdeli tarım kredileri çiftçilerin girdiler için gerekli finansman ihtiyacını karşılamağa yöneltilecektir. Bunda gübre ve iyi vasıflı tohumluğa öncelik tanınacaktır. Kredilerin ürünler arasındaki dağılımında ihracatında güçlükle karşılaşılmıyan ürünlerle, bitkisel yağ ham maddelerine öncelik verilecektir.

Kredilerin dağılımında üretim hedeflerinin gerçekleştirilmesi esas tutulacaktır.

(6) Makinalaşma :

Çiftçileri aydınlatıcı çalışmalarda ve tarım makinaları kredilerinin verilmesinde tarım tekniğinde iyileşme sağlıyacak toprak işleme, ekim aletleri üzerinde öncelikle durulacaktır.

e. GELİŞME İLE İLGİLİ HEDEFLER VE TEDBİRLER :

(1) Sulama :

(a) 100 bin hektar alan sulamaya açılacaktır. Bunun 60 bin hektarı büyük su projeleriyle gerçekleştirilecektir.

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünce ana tesisleri bitirilmiş olan büyük su projeleri alanlarında sulu tarımı daha hızlı geliştirmek üzere tamamlayıcı yatırımların yapılması için gereken mevzuat hazırlanacak ve örgütleşme konusu ele alınacaktır. Bugün yürütülegelmekte olan yayım hizmetleri ile sulanan alanlarda yeter hızla gelişme sağlanamamaktadır. Bu bakımdan önemli proje alanlarından başlamak üzere bu alanlar için özel yayım teşkilâtı kurulması konusu incelenecektir.

Su haklarını düzenleyen kanun tasarısı ile sulama birlikleri tasarısı hazırlıkları tamamlanacaktır.

b. Toprak ve su kaynaklarımızın geliştirilmesi için yapılan yatırımlardan yararlananların güçlerinden her sahada faydalanmak yolunda tedbirler alınacaktır.

(2) Gübreleme :

400 bin ton azotlu, 550 bin ton fosforlu, 30 bin potaslı olmak üzere 980 bin ton kimyevi gübre kullanılması hedef alınacak, ithal programları ve yurtiçi üretim gözönünde tutularak bu hedefe göre düzenlenecektir.

Azotlu gübre tüketimi Plân hedefine uygun gelişmekte ise de, fosforlu gübre tüketimi Program hedeflerinden 1963 te yüzde 25, 1964 te yüzde 36 geri kalmıştır. Bu alanda gelişme sağlanması için öğretici çalışmalar ve kredi tedbirleri yanında, ürün fiyatları ile fosforlu gübre fiyatları arasındaki oranın da değiştirilmesi gerekli görülmektedir. Bu amaçla :

(a) Yerli imal edilen fosforlu gübrenin Türkiye Zirai Donatım Kurumu ve Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş. ne maliyeti 25 kuruş/kg.'a indirilerek bugünkü fabrikadan alış fiyatı ile bunun arasındaki farkın Devletçe söz konusu kuruluşlara ödenmesi.

(b) İthal edilen fosforlu gübrelerin maliyeti de, bunların P_2O_5 oranı gözönünde tutularak yerli imal edilen gübre için tesbit edilen seviyede tutulması ve farkın Türkiye Zirai Donatım Kurumu ile, Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş. ne ve ithalât yapan kooperatife Devletçe ödenmesi, ele alınacaktır.

(c) Türkiye Zirai Donatım Kurumu ve Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş taşıma, dağıtım ve satış masraflarında mümkün olan tasarrufu sağlayıcı tedbirleri alacaklardır.

(3) Tohumluk :

Sertifikalı ve kontrollu tohumluk üretim ve dağıtım hedefi toplam olarak 200 bin ton olacaktır. Dağıtım konusunda Tarım Bakanlığına bağlı kuruluşlar dışında Toprak Mahsulleri Ofisi, kredi bakımından T. C. Ziraat Bankası mümkün olan desteği sağlayacaklardır.

2. *Hayvancılık :*

Kalkınma Plânı hayvancılığın özel problemlerini dört grup altında toplanmıştır.

- Aşırı otlatma problemini halletmek,
- Tarım işletmelerinde bitkisel üretimle hayvancılığı birlikte yürütmek ve hayvancılık işelmelerinin teşekkülünü sağlamak,
- Hayvan hastalıklariyle savaş ve yerli hayvanları ıslâh etmek,
- Hayvansal ürünlerin işlenmesini ve değerlendirilmesini sağlamak,

a. *TALEP VE TÜKETİM TEDBİRLERİ :*

Hayvansal ürünlerin tüketimi ve talep tahminleri üretim, ihracat ve Kalkınma Plânının nüfus başına tüketim varsayımları nazarı dikkate alınarak yapılmıştır. Bu tahminler Tablo 58 de gösterilmiştir.

TABLO : 58 — Hayvan ürünleri tüketim tahmini *(Bin Ton)*

Maddeler	1965 (a)	1966	1966 1965 = 100
	(1)	(2)	(3)
Et	495	524	105
Süt	3 634	3 779	104
Yapağı	—	47	—
Tiftik	—	4	—
Keçi kılı	—	6,6	—
Yumurta	—	77,2	—

b. *ÜRETİM :*

1966 yılı hayvan ürünleri üretimi her yıl damızlık sürülerde ve ferdi verimlerde meydana gelen artışlar 1963, 1964 ve 1965 yılları üretimlerine ait miktar ve tahminler ve Plân hedefleri gözönünde tutularak hesaplanmıştır. (Tablo 59).

TABLO : 59 — Hayvan ürünleri üretim tahmini *(Bin Ton)*

Maddeler	1965 (a)	1966	1966 1965 = 100
	(1)	(2)	(3)
Et	515	540	105
Süt	3 634	3 779	104
Yapağı	50	52	104
Tiftik	—	8	—
Keçi kılı	—	8,5	—
Yumurta	—	77,6	—

c. *DIŞ TİCARET :*

Başlıca hayvan ürünlerinin 1966 yılı ihracat tahminleri Tablo 60 da gösterilmiştir. Kaçak hayvan ihracatını önleyecek tedbirlerin alınması ve iyi bir organizasyonla canlı hayvan ihracatının geliştirileceği düşünülmüştür.

TABLO : 60 — Hayvan ürünleri ihracat tahminleri *(Milyon TL.)*

	Birim	1965 (a)		1965		1966 1965 = 100	
		Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Sığır	Bin baş	120	59	100	70	83	118
Koyun	Bin baş	600	81	800	108	133	133
Keçi	Bin baş	300	27	350	31	116	115
Yapağı	Bin ton	5	42	5	41	100	100
Tiftik	Bin ton	6,5	117	4	68	62	58
Diğerleri	Bin ton	—	32	—	37	—	113
TOPLAM		—	358	—	355	—	99

(a) 1965 Program tahmini.

4. TEDBİRLER :

(1) Bugünkü damızlık sığır yetiştiriciliği yalnız Devlet kurumlarında yapılmaktadır. Buna paralel olarak memleket sığırcılığının daha hızla ıslâh ve gelişimini sağlamak amacıyla müsait bölgelerde özel sektör bünyesinde damızlık sığır yetiştirme nüveleri kurulacaktır.

(2) Et ve süt sığırcılık işletmelerini geliştirmek amacıyla bu türlü işletmelerin gelişebileceği bölgelerden başlanmak suretiyle sığır soy kütükleri tesisi, kültür ırkı sığırların tescili yapılacak ve düzenli işletmelerin teşekkülüne çalışılacaktır.

(3) Canlı hayvan alım-satımlarında hayvanların bakım, besleme, sulama, barındırma ve her türlü kontrollerin sağlanması amacıyla belli yerlerde teşkilâtlı terminal ve mezat tipi pazar yerleri inşa edilecek ve buralarda faaliyette bulunan pazarlama müesseselerine ait düzenleyici talimat çıkarılacaktır.

(4) Hayvancılık kredileri artırılacak ve işletme karakteri gösteren yetiştiricilere kontrollü olarak tesis kredileri ile besi kredileri verilmesine öncelik tanınacaktır.

(5) Üretici bölgelerde hayvan alımları, kesim, et olarak muhafaza ve başlıca tüketici bölgelere dağıtma faaliyetleri Et ve Balık Kurumu tarafından yapılacak ve bu suretle üretici bölgelerden tüketici bölgelere masrafı ve fire kaybına sebebiyet veren canlı hayvan akımı önlenmeye ve et pazarlama hizmetleri geniş ve etken bir şekilde yapılmaya çalışılacaktır.

(6) Tiftik üretimini geliştirmek amacıyla Beypazarı pilot bölge olarak alınacak ve buradaki tiftik keçisi yetiştiricileri yetiştirme konularında eğitilecek ve yetiştiricilerin damızlık teke ihtiyaçları mevcut depolardan sağlanacaktır.

Bu sahadaki çalışmaların başarılı olabilmesi ve tiftik mahsulünün kalite ve randıman esasına göre değerlendirilmesi amacıyla yetiştiricilerin tiftik pazarlama kooperatifleri kurmaları sağlanacaktır.

(7) Özellikle süt ve et hayvancılığı yönünde gelişim gösteren bölgelerdeki yetiştiriciler yetiştirme, bakım, besleme ve ürünlerin pazarlanması konularında eğitileceklerdir.

(8) Et üretiminde büyük kayıplar doğuran ve kaşak tâbir olunan süt kuzusu yetiştiriciliğini yetiştirme, bakım, besleme ve pazarlama yönünden ıslah etmek amacıyla süt kuzusu yetiştirilen bölgelerdeki Devlet müesseselerinde demostrasyonlar yapılacak yetiştiricilere bu çalışmalar gösterilecek, mahiyeti hakkında bilgiler verilecek ve aynı tarzda yetiştirme yapacak yetiştiricilere kredi ve hizmet öncelikleri tanınacaktır.

(9) Canlı hayvan ve et ihracatını geliştirmek amacıyla halen ihraç yapılan Suriye, Lübnan ve Ürdün gibi ülkeler dışında, özellikle İtalya-Avusturya-Almanya gibi ithalâtçı ülkelere de canlı hayvan veya et olarak ihraç imkânları araştırılacaktır.

Diğer taraftan kaçak hayvan ihracatını önleyici tedbirlerin alınmasıyla ilgili olarak yurt içinde ve kaçak hayvan ihracatı yapılan ülkelerde gerekli incelemeler yapılacaktır.

(10) Suni tohumlama yapılan ıslah çalışmalarına devam edilecek tohumlama faaliyetleri özellikle et ve süt hayvancılığı yönünden gelişmeye müsait bölgelerin ele alınan kısımlarında, bütün hayvanların tohumlanmasını mümkün kılacak şekilde yürütülecek ve faaliyette bulunan suni tohumlama istasyonlarının tam kapasite ile ve etken bir şekilde çalışmaları esas tutulacaktır.

(11) Yerli yapağı üretimini teşvik ve artırmak amacıyla istihsalin arttığı nispetle ithalâtın kısıtlanması tedbirleri alınacaktır.

(12) Bursa veya Balıkesir merkez olmak üzere ve merinos koyunu yetiştiren bölgeleri içine alan bir merinos yünü pazarlama kooperatifi kurulacak ve merinos koyunu yetiştiricilerinin bu kooperatife girmeleri kredi ve teknik hizmet kolaylığı gösterilerek desteklenecektir.

(13) Merinos projesinin öngördüğü ve yetiştiriciye teşvik amacıyla verilecek prim ve mükâfatların gerektirdiği kaynak 1966 bütçesinde temin olunacaktır.

(14) Salgın hayvan hastalıkları ile savaş, hastalıkların çeşit ve niteliklerine göre hazırlanacak bir program gereğince yapılacaktır.

(15) Ekonomik bakım, besleme ve pazarlama usul ve metodlarını uygulamak, özellikle Doğu Bölgesi hayvan yetiştirici ve besicilerinin teşkilâtlandırılma ve eğitilmelerini kapsayan geniş çapta bir hayvan besleme faaliyetlerini gerçekleştirmek amacı ile teknik imkânlarla donatılmış modern besi sahaları kurulması konusu incelenecektir.

3. *Su ürünleri :*

a. *DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :*

(1) ÜRETİM :

Su ürünleri 1963 ve 1964 yılları üretiminin gerçekleşme durumu Tablo 61 de gösterilmiştir.

Su ürünleri kaynaklarımızın oldukça zengin olduğu bilinmekle birlikte, üretim seviyesi düşük ve yıldan yıla dalgalanma göstermektedir. Üretim tahminlerinin tam gerçekleşememesinin nedenleri olarak tüketim alışkanlıkları, üretim ve pazarlamada teşkilâtlanma ihtiyacı ve kamu hizmetlerinin yeniden düzenlenmemesi gibi hususlar görülmektedir. Bu üretim kolunda bütünü ile Plân hedeflerinin gerçekleşmiyeceği anlaşılmaktadır.

(2) DIŞ TİCARET :

Su ürünleri ihracatının iki yıllık gerçekleşme durumu Tablo 62 de gösterilmiştir. Üretimde olduğu gibi ihracatta da Program hedeflerinden önemli ölçüde geri kalınmıştır. Bunda doğrudan doğruya ihracatla ilgili faktörlerin etkisi olduğu gibi; üretimde belirtildiği üzere bu üretim kolunun yurdumuzdaki bünye düzensizliğinin de etkisi olduğu düşünülmektedir.

TABLO : 61 — Su Ürünleri Üretim Tahminleri ve Gerçekleşme Durumu

(Bin Ton)

	Program			Gerçekleşme			Gerçekleşme oranı %		
	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Su ürünleri	60	100	160	60	80	140	100	80	87

TABLO : — 62 Su Ürünleri İhracatı

(Bin Ton)

	Program tahmini			Gerçekleşme			Gerçekleşme oranı %		
	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Su ürünleri (Taze)	11	9	20	6	7	13	54	77	65

b. 1966 TAHMİNLERİ :

Planda, gerek iç sularımızda ve gerekse denizlerimizde zengin balık saklançlarının bulunması sebebiyle balık üretiminde büyük bir artışın olabileceği tahmin edilmiştir. Ancak böyle bir neticenin elde edilebilmesi için mevzuat ve teşkilâtla gerekli iyileştirmenin yapılması, balık üretimi ve pazarlama konularında gerekli araç ve donatım temini, taşıma ve saklama tesislerinin yapılması, araştırma, eğitim ve kredi ihtiyaçlarının karşılanması için yatırım ve tedbirler öngörülmüştür.

(1) Talep tahminleri :

Tüketim alışkanlıkları ve pazarlama yetersizliğinden ötürü su ürünleri tüketiminin özellikle iç bölgelerde istenilen seviyede artamıyacağı tahmin olunmuştur.

1966 yılı tüketimi üretim ve ihraç miktarları nazarı itibare alınarak 78 bin ton olarak hesaplanmıştır.

(2) Üretim :

1966 yılı su ürünleri üretiminin 100 bin ton kadar olacağı tahmin edilmiştir.

(3) Dış Ticaret Etkisi :

Su ürünleri ihracatı çoğunlukla Akdeniz ve Orta Avrupa Ülkelerine yapılmaktadır. İhracatın yüzde 80 den fazlasını taze ve dondurulmuş balıklar teşkil etmektedir.

1966 yılı su ürünleri ihracatının 12 bin ton olacağı ve 23 milyon liralık döviz sağlıyacağı tahmin edilmektedir.

(4) Tedbirler :

(a) Balıkçılık mevzuatını, modern anlayışlara göre düzenliyecek, Su Ürünleri Kanun Tasarısının kanunlaşması ve balıkçılık hizmetlerini düzenli bir şekilde yürütecek su ürünleri teşkilâtının bir an evvel kanunlaşması için çalışılacaktır.

(b) Küçük balıkçıların kooperatifleşmeleri desteklenecek, balıkçı malzemelerinin ve kredilerin bu kooperatifler eliyle sağlanması gözönünde tutulacaktır.

(c) Balık satış ve soğuk muhafaza yerlerinin kooperatifler eliyle kurulması konusu ele alınacaktır.

(d) Balıkçılıkla ilgili mevzuat çıkarılıncaya kadar bu alandaki araştırmalar Ticaret Bakanlığının Koordinatörlüğü ile İstanbul Üniversitesi Hidrobiyoloji Araştırma Enstitüsüne yaptırılacaktır. İç sular bakımından da Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün çalışmalarından faydalanılacaktır. Araştırma sonuçlarının balıkçılara ulaştırılması esas olacaktır.

(e) Av yerleri ile balıkçılık limanları arasında barınaklar, can kurtarma ve haberleşme tesislerinin tamamlanması imkânları üzerinde durulacaktır.

ORMANCILIK

1. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Ormancılık için öngörülen ana ilkeler üç grupta toplanmıştır :

— Ormanları korumak ve sürekliliğini sağlamak,

— Bozuk ormanları imar ve ıslah etmek, ormanların niteliklerini yükseltmek, verimlerini artırmak ve ormanları rasyonel işletmek,

— Ağaçlandırmalar yoluyla yeni orman alanları kazanmak ve su havzalarının doğal ve ekolojik dengesini sağlamak,

Ormancılık sektöründe ekonomik faaliyetlerin geniş bir alana yayılmış olması nedeniyle Plânda öngörülen hedeflere ulaşabilmek için alan güvenliğinin öncelikle sağlanması gerekmektedir. Memleketimiz ormanlarının korunmasında insan müdaheleleri, doğal faktörlerden daha çok güçlük yaratmaktadır.

Bu müdahaleler iki yönlüdür :

Birincisi ormanların azalmasına ve bünyelerinin bozulmasına sebep olan ticari özellikteki kaçak kesimler ve otlatmalar,

İkincisi yaşamak için gerekli maddeleri sağlamak amacıyla girişilen orman bünyesini bozucu, alanını azaltıcı faaliyetlerdir.

Çoğu hallerde her türlü gıda sağlamak için elverişli bir ortam olmayan ormanların bu zararlı müdahale şekillerinden kurtarılması daha çok yerleşme politikası ve rasyonel arazi kullanma rejiminin getireceği düzeltici tedbirlerle mümkün olabilir.

Orman içinde yaşıyan tarımsal nüfusun ormanların bünye ve miktarlarına yapacağı olumsuz etki, ormancılık, bitkisel üretim ve hayvancılık faaliyetlerinin birlikte düzenlenmesiyle giderilebilir.

a. TALEP VE TÜKETİM :

Orman ürünleri tüketimi Tablo 63 de gösterilmiştir. Görüleceği gibi taşınması pahalı olan orman ürünlerinin kullanma yerlerine ulaştırılamamış olması nedeniyle talep tahminleri tamamen gerçekleşememiştir.

Kullanılacak odun tüketiminin program tahminleri seviyesinde gerçekleşmemesinin ayrıntılı nedenleri şunlardır :

(1) Üretilen malların bir kısmının yıl içinde ormandan depoya taşınamaması sonucu satışa hazır duruma getirilememesi,

(2) Üretim miktarının tüketimden fazla olduğu bölgelerden talep olan kullanma yerlerine taşıma güçlüğü ve taşıma masraflarının yüksek oluşu,

TABLO : 65 — Orman Ürünleri Tüketimi

(Bin Metreküp)

Ürünler	Program Tahmini			Gerçekleşme			Gerçekleşme Oranı %		
	1963	1964	Toplam	1963	1964	Toplam	1963	1964	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kullanılacak odun	2 900	3 076	5 976	2 720	2 939	5 659	93	96	94
Yakacak odun	12 092	13 000	25 092	10 561	11 401	21 962	86	88	87

(3) Kullanılacak odun fiyatlarındaki yükseklik,

(4) Kullanılmasına istenilen ölçüde alışılmıyan orman ürünleri işleme sanayi mallarına karşı beklenen talep seviyesine ulaşamamış olması dolayısiyle bu sanayi dalına yeter derecede ham madde girmemesi,

Genel kullanılacak odun tüketimi içinde tomruk tüketiminde yüzde 9, maden direkte yüzde 9, tel direkte yüzde 14 ve sanayi odununda yüzde 56 yıllık ortalama artışlar olmuştur.

Öte yandan kullanılacak odun stoklarında yılda ortalama yüzde 15 artış olmuştur. Buna karşılık Türkiye'yi onsekiz orman başmüdürlüğüne ayıran bölgeler ayrı ayrı incelendiğinde bazı bölgelerde talebin karşılanması için stoklardan da harcanması gerekmiş, bazı bölgelerde ise üretim ve stok, talebin karşılanmasına yetmemiştir.

Bu durumun giderilebilmesi için orman ürünlerinin olduğu gibi ve ihtiyaç olan yerlere aşırı fiyat yükselmelerine sebep olmayacak şekilde taşınması veya orman ürünleri şekillerinin orman ürünleri işleme sanayiinde fiziki veya kimyevi yollarla değiştirilerek ihtiyaç olan yerlere ulaştırılması gerekir.

Kullanılacak odun grupu içindeki tel direk tüketiminde köy elektrifikasyonu çalışmalarının hızlanmış olması, sanayi odunu tüketiminde ise üretimi artan bitkisel ürünlerin daha fazla miktarının ambalâjlanması nedeniyle artış olmuştur.

Yakacak odun tüketimi resmi kayıtlara göre genel olarak yılda yüzde 2 oranında azalmıştır. Serbest piyasa satışları bakımından azalmanın nedeni olarak maden kömürü, linyit ve elektrik enerjisi ve son yıllarda çok yaygın olan bütan gazın ısıtma ve pişirme maksatlarıyla kullanılması gösterilebilir. Örnek olarak şehirsel yakacak odun tüketimi 1962 yılına göre, 1963 de yüzde 12 ve 1964 yılında yüzde 9 oranında azalmıştır. Öte yandan ormanlardan usulsüz olarak sağlanmakta olup, resmi kayıtlara girmeyenlerle birlikte toplam yakacak odun tüketiminin artmakta olduğu söylenebilir.

b. ÜRETİM :

Program tahminlerine göre ormancılıktaki fiziki üretimin gerçekleşme durumu Tablo 64 de gösterilmiştir.

Tablodan program tahminlerine ulaşılamadığı anlaşılmaktadır.

Verimli ormanların amenajman planlarının henüz bitirilmemiş olması, orman yolu yapımının bu verimli alanlara yeter oranda yöneltilmemiş bulunması ve koruma güçlüğü dolayısıyla muhafazakâr bir ormancılık tekniğinin uygulanması program tahminlerine ulaşılamamasının başlıca nedenleridir.

Üretimde yıllık ortalama artış kullanılacak odunda yüzde 9 kadardır. Yakacak odun üretiminde ise yılda ortalama yüzde 2 kadar azalış görülmektedir.

TABLO : 64 — Ormancılıkta Üretim

(Bin Metreküp)

Ürünler	Program Tahmini			Gerçekleşme			Gerçekleşme Oranı %		
	1963	1964	Toplam	1963	1964	Toplam	1963	1964	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kullanılacak odun	3 000	3 500	6 500	2 865	2 843	5 708	96	81	88
Yakacak odun	10 500	14 400	24 900	7 939	8 436	16 375	75	60	67

Kullanılacak oduna giren mallardan tomrukta yıllık ortalama artış yüzde 10, maden direğinde yüzde 12, tel direkte yüzde 12 ve sanayi odununda yüzde 36 dır.

c. YATIRIMLAR :

Ormancılık yatırımlarının program tahminlerine göre gerçekleşme durumu Tablo 65 te gösterilmiştir.

Ormancılık yatırımlarının düşük olmasının başlıca nedeni ağaçlandırma yatırımlarının tamamen gerçekleştirilememesidir. Çoğu hallerde arazi ihtilâfları ve bazen de faaliyetin zamanlanmasındaki isabetsizlikler dolayısiyle ağaçlandırma yatırımları gerçekleşmemiştir. Bunlardan özellikle orman içi ağaçlandırmaları yüzde 76 oranında gerçekleştirilmiştir.

Yeni orman yolları yapımındaki gerçekleşme oranı yüzde 90, buna karşılık yapılan üretimin büyük bir kısmının üzerinde taşındığı eski yolların onarım faaliyetindeki gerçekleşme ise yüzde 74 olmuştur.

Ormanların bünyesini iyileştirici orman bakım ve temizleme yatırımları da yüzde 72 gibi düşük bir oranda gerçekleşmiştir.

Orman ürünlerinin artışına birinci derecede etkili olacak orman envanteri ve amenajman çalışmaları ise yüzde 137 oranında gerçekleştirilmiştir.

Sınırlama çalışmaları da gereken seviyede olmamıştır. Özellikle orman içi ağaçlandırmaların gerçekleşmesinde mülkiyet ihtilâflarını çözümleyecek sınırlama çalışmalarının yer metodları yerine daha modern olan aerofotogrametri kullanarak hızlandırılması gerekmektedir.

TABLO : 65 — 1963 - 1964 Yılları Ormancılık Yatırımları Programı Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu

(Milyon T. L.)

Sektör	Program Tahmini			Gerçekleşme			Gerçekleşme Oranı %		
	1963	1964	Toplam	1963	1964	Toplam	1963	1964	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Ormancılık	184	209	393	158	193,3	351,3	93	110	105

Diğer taraftan sınırlama çalışmalarının etkenliği bitkisel üretim ve hayvancılık çalışmalarının orman için nüfusun en büyük ölçüde yararlanacağı seviyeye ulaşmasına bağlıdır.

Özellikle orman envanterinin yapıldığı ve orman amenajman planlarının hazırlandığı yerlerde bu iş birliği kolaylıkla sağlanabilir.

Arazinin rasyonel kullanılmasıyla ilgili bu gibi çalışmalarda orman içi tarım arazilerinin de ele alınması için ilgili kuruluşlar arasında işbirliği yapılmasına ihtiyaç vardır.

Bu çalışma ile birlikte yerleşme sorunu da ele alınarak merkezlerin tesbiti ve bu yerlerde özellikle orman ürünleri işleme sanayiinin geliştirilmesi mümkündür.

2. *1966 hedef ve tahminleri :*

a. *TALEP TAHMİNLERİ :*

Orman ürünlerinden kullanılacak odun talebinin 1966 yılında 3 milyon 900 bin metreküp olacağı tahmin edilmiştir. Yakacak odun talebinin köy ve kasabalarda (Özellikle orman içi) değişmiyeceği (Artan nüfusa karşılık soba kullanılması ve özellikle açık ocakların ıslah edilmesi nedeni ve köylerden şehirlere nüfus akışı dolayısiyle) şehirlerde ise pişirme maksatları için elektrik ve son yıllarda tüketimi artan bütan gaz kullanılması, konutların çok katlı olarak inşa edilmesiyle merkezi ısıtma sistemlerinin dolayısiyle kömürün yakılması yakacak odun miktarını azaltacaktır. Bu nedenlerle 1966 yılı yakacak odun talebinin 11 milyon metreküpe ulaşacağı tahmin edilmiştir.

b. *ÜRETİM TAHMİNLERİ :*

1966 yılı kullanılacak odun üretiminin 3 milyon 400 bin metreküpe ulaşacağı tahmin edilmiştir.

1964 yaz aylarında katî amenajman planları tamamlanan Antalya Orman Başmüdürlüğü (Antalya, İsparta, Burdur illerini içine alır) ormanlarının üretime katılmasının 1966 yılında olacağı ve bugünkü yol durumu ve personel ile Türkiye genel üretimine 400 bin metreküple katılacağı gözönünde tutularak bu tahmin yapılmıştır. Aslında eski planlar ile (İstikşaf planları) yeni planlar (Katî amenajman planları) arasındaki fark bir milyon metreküp kadardır.

Özellikle sahil mıntıkasının kızılçam ormanlarında gerekli tedbirler alınırsa Türkiye toplam üretimine katkı daha da fazla olabilir.

Özel sektör üretiminin 1966 yılında 500 bin metreküp olacağı tahmin edilmiştir. Elde mevcut güvenilir istastistiki bilgiler olmamasına rağmen, idare müddeti çok kısa (12 - 15 yıl) olan kavak plantasyonlarından her geçen yıl artan miktarlarda üretim yapıldığı gösönüne alınırsa, 1966 yılı içinde bu miktarın daha da artacağı söylenebilir.

c. *DIŞ TİCARET :*

(1) *İthalât :*

Orman ürünleri bakımından ithal edilen maddelerden en önemlileri sellülozlu odun ve maden direklerdir.

1965 yılında Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesine tahsis edilen 240 bin metreküplük orman ürünleriyle bu sanayi dalının 1966 yılında da ihtiyacını memleket içinde sağlıyacağı gözönünde tutulmuş ve Türkiye Kömür İşletmelerinin de 1965 yılında Rusya ve Romanya'dan beklenmedik bir şekilde yaptığı 45 bin metreküplük maden direği ithalâtının tekerrür etmiyeceği düşünülerek, 1966 yılında 400 metreküplük ve 1 milyon Türk Lirası değerinde mal ithal olunacağı tahmin edilmiştir.

(2) İhracat :

1965 yılında gelişen fırınlaşmış kayın kereste ihracatının daha da gelişerek meşe kereste ve ikincil orman ürünleriyle birlikte 7 500 metmetreküpe ulaşacağı (25 milyon lira değerinde) tahmin edilmiştir.

Arap ülkelerine yumuşak (Özellikle sedir) ve az miktarda da sert kereste ve tomruk ihracıyla bu miktar ve değerin artacağı söylenebilir.

d. TEDBİRLER :

(1) Orman Genel Müdürlüğünün hava fotografları ile envanter ve amenajman plânlarını yaptığı bölgelerde arazi kullanma yönünden ilgili kuruluşlar da çalışmaya katılacak ve gereken işbirliği sağlanacaktır. (Bitkisel üretim ve arazi kabiliyeti sınıflarının tesbiti, hayvancılık etüdleri yerleşme - enerji - su havzaları amenajmanı gibi).

(2) Orman servetimizin korunması, geliştirilmesi ve bakımı ile iktisadi ve teknik gereklere uygun olarak işletilmesi ve özellikle ihracat alanında yeterli sonuç alınması gibi iki ana konunun ayrı ayrı ele alınarak esaslı bir etüde bağlanması ve gerekli organizasyonların getirilmesi sağlanacaktır.

(3) Orman Genel Müdürlüğünün orman ürünleri fiyatlarını daha gerçekci bir usul ile bulması sağlanacaktır.

(4) Kavak ve okaliptüs gibi hızlı gelişen ve kısa zamanda kâr getiren plântasyonların sayı ve alan bakımından çoğalması için Ziraat Bankası sermayesine mahsuben teşekkül ettirilen kredilerin banka mevzuatına değil hazırlanan özel sektör projelerini gerçekleştirecek tekniğe bağlı kalarak kullanılması sağlanacaktır.

(5) Ormanlarda haşere mücadele çalışmalarına hız verilecektir.

(6) Orman yollarının yapılmasında insan gücünün kullanılmasına ve yolların en verimli orman sahalarında tamamlanmasına öncelik verilecektir.

(7) Orman mallarının üretimine orman içi nüfusun katılması, alet ve ekipman kredisi verilmek ve orman kooperatifleri kurulmak suretiyle sağlanacaktır.

(8) Orman içi ve kenarındaki halka iş sağlayarak ormanı daha çok benimseten ve ormanın kendiliğinden korunması konusu üzerinde durulacak ve bununla ilgili olarak, reçine üretimine elverişli ormanların 6000 ton ham reçine verecek miktarının plânlaması yapılacaktır.

MADENCİLİK

Madencilik sektörü geçmiş yıl programlarındaki ayırıma uygun olarak «Kömür ve diğer madenler» ve «Petrol ve Petrol Ürünleri» olmak üzere iki ana grupta incelenmiştir. Petrolün aranması yanında, aslında imalât sektörü ile ilgili bulunan işleme faaliyeti ve ticaret hizmetleriyle ilgili olan dağıtım işi de mukayese imkânını bozmamak için 1966 Programında da bu alt sektörde ele alınmıştır.

1964 yılı sonunda madencilik sektörü üretim değeri 1 milyar 837 milyon lira olmuştur. Aynı yıl içinde 208 milyon liralık ihracat ve buna karşılık da bu sektörle ilgili 601 milyon liralık ithalât yapılmış ve net dış ticaret etkisi, ithalât fazlası olarak 393 milyon lira olmuştur.

Madencilik sektöründe 1963 ve 1964 yılında öngörülen yatırımlar dönem sonunda yüzde 74,9 olarak gerçekleşmiştir.

Bu sektörle ilgili 1966 yılı üretim ve yatırım tahminleri Tablo 66 ve 67 de verilmiştir. Üretim değerinin 1964 yılına göre yüzde 17,5 ve yatırımların ise 65,2 artış göstereceği tahmin edilmektedir.

TABLO : 66 — Madencilik Sektörü Toplam Üretim Değeri *(Milyon T. L.)*

Sektör	Değer					Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks)				Genel Endeks 1962 = 100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
Madencilik	1 378	1 540	1 837	1 894	2 149	111,7	119,3	103,1	113,5	155,9

TABLO : 67 — Madencilik Sektörü Yatırımları *(Milyon T. L.)*

(Cari Fiyatlarla)

Kuruluşlar	Değer					Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks)			
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu Sektörü	233,6	324,2	341,9	617,6	663,4	138,7	105,5	180,6	107,4
Özel Sektör	. .	85,0	230,0	205,2	220,0	. .	270,6	89,2	107,2
TOPLAM	. .	409,2	571,9	822,8	883,4	. .	139,8	143,9	107,4

A. KÖMÜR VE DİĞER MADENLER

1. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Plânlı devreye girdiğimiz son iki yıl uygulamasının sonuçları ile plân ve programların ışığı altında madencilik sektörünün - petrol hariç - bu iki yılda ne yönde ve ne miktarda bir gelişme kaydettiği, yurt ekonomisine katkısının ne oranda olduğu aşağıda incelenmiş ve sektörün yurt ihtiyaçlarına tam olarak cevap verebilmesi için alınması gerekli tedbirler «1966 Yılı Hedef ve Tahminleri» bölümünde açıklanmıştır.

1. Üretim ve talep :

Yaklaşık olarak 1962 yılı seviyesinde gerçekleşen 1963 yılı üretim değeri Program hedefinin yüzde 12 altında kalarak 771 milyon 600 bin lirayı bulmuştur. 1964 yılı toplam madencilik üretim değeri ise 1963 seviyesini yüzde 15 aşarak 884 milyon 700 bin liraya varmıştır. Söz konusu yılın üretim değeri Program tahminlerini yüzde 3 geçmiştir. Bakır cevheri üretimi yıldan yıla değişmektedir. 1962 yılında 769 bin ton olan bakır üretimi 1963 yılında 728 bin tona düşmüş ve 1964 yılında 804 bin tona yükselmiştir. Öte yandan demir cevheri üretimi de 1963 yılında 1962 ye göre yüzde 20 azalmış buna karşılık 1964 yılında yüzde 33 artarak 818 bin ton olmuştur. Krom cevheri üretimi ise dünya pazarlarında meydana gelen fiyat dalgalanmalarına uygun olarak 1963 yılında yüzde 54 azalmış 1964 te fiyatların tekrar yükselmesi sonucunda 1962 seviyesine yaklaşarak 397 bin tona varmıştır. Madenciliğimiz içerisinde özel bir yeri olan taşkömürü ve linyit üretimi 1962 den bu yana devamlı artışlar göstererek 1964 yılında sırası ile 4 449 ve 4 016 bin tona ulaşmıştır. Madencilik Sektörüne dâhil diğer malların üretim miktarları geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 68 de verilmiş bulunmaktadır.

Tablo 70 de de görüleceği gibi 1964 yılı için yapılan talep tahmini büyük ölçüde gerçekleşmiştir. Özellikle petrol sondajlarında kullanılan barit ile inşaat ve dekorasyonda kullanılan mermer tüketimi artmaktadır.

TABLO : 68 — Ana Mallar İtibariyle Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi

Ana mallar	Birim	1962	Program hedefi			Gerçekleşme			Program hedefinin % olarak gerçekleşme		
			1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Antimuan	Ton	3 400	1 500	4 000	5 500	3 100	2 899	5 999	207	72	109
Bakır cevheri	Ton	769 174	—	—	—	727 972	803 500	1 531 472	—	—	—
Barit	Ton	1 900	—	5 000	5 000	1 000	5 800	6 800	—	116	136
Kolemanit	Ton	113 900	65 000	120 000	185 000	93 000	129 266	222 266	143	108	120
Civa «SAF»	Ton	92	90	150	240	98	90	188	109	60	78
Çinko	Ton	7 000	—	15 000	15 000	4 900	5 686	10 586	—	37	71
Çinkolu kurşun ve kurşun konsantre	Ton	6 800	12 500	32 000	44 500	7 000	11 282	18 282	56	35	41
Demir cevheri	Ton	772 900	950 000	1 500 000	2 450 000	616 000	817 530	1 433 530	65	55	59
Fluorit	Ton	600	—	2 000	2 000	700	2 111	2 811	—	106	141
Krom	Ton	434 400	325 000	300 000	625 000	200 000	396 694	596 694	62	132	95
Kükürt	Ton	18 500	19 000	20 000	39 000	19 700	22 200	41 900	104	111	107
Lületaşı	Ton	82	135	150	285	150	123	273	111	82	96
Maden kömürü «Taş»	Ton	3 893 000	4 175 000	4 220 000	8 395 000	4 152 900	4 448 513	8 601 413	99	105	102
Maden kömürü «Linyit»	Ton	2 979 000	3 800 000	4 000 000	7 800 000	3 312 000	4 015 688	7 327 688	87	100	94
Manganez	Ton	21 000	25 000	50 000	75 000	20 400	29 865	50 265	82	60	67
Manyezit	Ton	9 700	—	45 000	45 000	9 700	36 748	46 448	—	82	103
Mermer	m³	16 000	—	20 000	20 000	15 000	20 000	35 000	—	100	175
Pirit	Ton	197 000	90 000	100 000	190 000	97 000	121 523	218 523	108	122	115
Zımpara	Ton	3 400	9 000	10 000	19 000	8 400	15 378	23 778	93	154	125

Not : Bakır cevheri üretiminin Program tahminlerinde yer almamasının sebebi, tahminlerin blister bakırı üretimine göre yapılmış olması ve blister bakırın da 1965 yılında metalurji sektörüne bağlanmış olmasındadır.

TABLO : 69 — *Madencilik Sektörü Üretim Kompozisyonu* (T.L.)

	GERÇEKLEŞME				1964 yılında gelişme
	1963	Toplamın % si	1964	Toplamın % si	1963 = 100
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Antimuan	4 030 000	0,52	3 768 700	0,43	94
Bakır cevheri	50 958 040	6,60	56 243 530	6,36	110
Barıt	50 000	0,01	290 000	0,03	580
Kolemanit	15 045 000	1,95	19 389 900	2,19	129
Civa «Saf»	3 920 000	0,51	3 600 000	0,41	92
Çinko	708 000	0,09	682 320	0,08	96
Çinkolu kurşun ve kurşun Konsantre	931 000	0,12	1 466 660	0,17	158
Demir	18 024 000	2,34	24 525 900	2,77	136
Fluorit	331 000	0,04	998 503	0,11	302
Krom	20 450 000	2,65	39 669 400	4,48	194
Kükürt	9 500 000	1,23	11 100 000	1,25	117
Lületaşı	1 500 000	0,20	1 230 000	0,14	82
Maden kömürü «Taş»	460 972 000	59,74	493 784 943	55,82	107
Maden kömürü «Linyit»	165 600 000	21,46	200 784 400	22,69	121
Manganez	2 346 000	0,31	3 434 475	0,39	146
Manyezit	485 000	0,06	1 837 400	0,21	379
Mermer	7 500 000	0,97	10 000 000	1,13	133
Pirit	8 730 000	1,13	10 937 070	1,24	125
Zımpara	504 000	0,07	922 680	0,15	183
TOPLAM	771 584 040	100,00	884 665 881	100,00	115

TABLO : 70 — Yurtiçi Talep ve Tüketim Karşılaştırması

Ana mallar	Birim	Program (Talep)			Gerçekleşme (Tüketim)			Program % Gerçekleşme		
		1963	1964	Toplam	1963	1964	Toplam	1963	1964	Toplam
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Bakır «Cevher»	Bin Ton	—	860,0	—	739,9	822,1	—	—	96	—
Barıt	Bin Ton	—	1,0	—	1,0	1,5	—	—	150	—
Demir	Bin Ton	—	1 145,0	—	588,0	1 043,0	—	—	91	—
Fluorit	Bin Ton	—	2,0	—	0,7	2,1	—	—	105	—
Krom	Bin Ton	—	—	—	—	7,0	—	—	—	—
Kükürt	Bin Ton	—	20,0	—	19,7	23,0	—	—	115	—
Lületaşı	Bin Ton	—	—	—	0,090	—	—	—	—	—
Maden kömürü «Taş»	Bin Ton	—	4 220,0	—	4 142,9	4 425,9	—	—	105	—
Maden kömürü «Linyit»	Bin Ton	—	4 000,0	—	3 312,0	4 051,4	—	—	101	—
Mermer	Bin M³	—	7,0	—	11,0	14,6	—	—	209	—
Pirit	Bin Ton	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zımpara	Bin Ton	—	—	—	—	8,3	—	—	—	—

2. *Yatırımlar :*

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında 1963 - 1967 arasındaki beş yıllık devrede kamu sektörünün 1 350 milyon lira yatırım yapacağı öngörülmüş ve 1963, 1964 Yıllık Programları ile de bu miktarın yüzde 37 sinin (500,1 milyon lira) yapılacağı tahmin edilmişti. Dönem sonu uygulamasına göre yatırımların 374,4 milyon liralık kısmı gerçekleşmiştir. Bu ise Birinci Beş Yılda madencilik sektörüne yapılması düşünülen yatırımların yüzde 28,1 idir. Plânda öngörülen hedeflere erişememenin başlıca nedenleri yatırımcı kuruluşların yeni proje hazırlıklarını çok yavaş yürütmeleri ve mevcut projelerin uygulanmasında karşılaşılan finansman güçlükleridir.

a. Etüd ve arama yatırımları :

Yurt yüzeyinde yürütülen maden arama faaliyetleri konusunda özel sektör gayet sınırlı bir rol oynamakta, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü büyük bir sorumluluk yüklenmektedir. Risk derecesi yüksek olan bu faaliyetlerin planlamasına esas teşkil edecek ayrıntılı jeolojik haritaların hazırlanması henüz gereken önemde ele alınmamış ve bu konuda yeterli bir program geliştirilmemiştir. Dolayısı ile maden arama sahalarının seçimi ve faaliyetlerinin düzenlenmesi için gerekli jeolojik bilgiler genellikle yetersiz olduğundan maden arama konusunda yatırım fırsatları sınırlıdır.

TABLO : 71 — 1963-1964 Yılları Madencilik Yatırımları Program Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu *(Bin TL.)*

(1961 fiyatlarıyla)

	PROGRAM			GERÇEKLEŞME			Programın % si olarak gerçekleşme		
	1963 (1)	1964 (2)	1963+1964 (3)	1963 (4)	1964 (5)	1963+1964 (6)	1963 (7)	1964 (8)	1963+1964 (9)
Kamu sektörü	251 144	248 942	500 086	205 817	168 548	374 365	82	68	75
Özel sektör	5 000	47 892	52 892	4 686	36 124	40 810	94	75	77
TOPLAM	256 144	296 834	552 978	210 503	204 672	415 175	82	69	75

TABLO : 72 — Kamu Sekrörü Madencilik Yatırımları *(Bin TL.)*

Cari fiyatlarla

	PROGRAM			GERÇEKLEŞME			Programın % si olarak gerçekleşme		
	1963 (1)	1964 (2)	1963+1964 (3)	1963 (4)	1964 (5)	1963+1964 (6)	1963 (7)	1964 (8)	1963+1964 (9)
I. Etüd ve arama yatırımları	40 765	55 195	95 960	40 907	43 416	84 323	100	79	88
II. İşletme yatırımları	210 379	204 700	415 079	178 700	143 218	321 918	25	70	78
TOPLAM	251 144	259 895	511 039	219 607	186 634	406 241	27	72	79

TABLO : 73 — Kamu Sektörü Madencilik Yatırımları *(Bin TL.)*

1961 fiyatlariyle

	PROGRAM			GERÇEKLEŞME			Programın % si olarak gerçekleşme		
	1963 (1)	1964 (2)	1963+1964 (3)	1963 (4)	1964 (5)	1963+1964 (6)	1963 (7)	1964 (8)	1963+1964 (9)
I. Etüd ve arama yatırımları	40 765	52 869	93 634	38 338	39 209	77 547	94	74	83
II. İşletme yatırımları	210 379	196 073	406 452	167 479	129 340	296 819	80	66	73
TOPLAM	251 144	248 942	500 086	205 817	168 549	374 366	82	68	75

TABLO : 74 — Kamu Sektörü Madencilik Yatırımları

(Bin TL.)
(Cari fiyatlarla)

	İşletme + Etüd ve Arama Yatırımları								
	PROGRAM			GERÇEKLEŞME			Programın % si olarak gerçekleşme		
	1963 (1)	1964 (2)	1963+1964 (3)	1963 (4)	1964 (5)	1963+1964 (6)	1963 (7)	1964 (8)	1963+1964 (9)
Bakır	15 844	25 848	41 692	16 393	23 510	39 903	103	91	96
Bakır pirit	7 076	6 754	13 830	3 147	1 911	5 058	44	73	38
Civa	589	1 054	1 643	621	663	1 284	105	63	78
Demir	24 937	13 363	38 300	11 521	6 117	17 638	46	46	46
Kolemanit	4 218	7 201	11 419	1 414	3 989	5 403	34	55	47
Krom	16 450	4 272	20 722	10 712	3 387	14 099	65	79	68
Kurşun - Çinko	392	800	1 192	68	749	817	17	94	69
Kükürt	3 207	9 415	12 622	2 549	2 309	4 858	79	25	38
Taşkömürü	86 108	115 740	201 848	76 208	89 455	165 663	89	77	82
Linyit	47 411	32 528	79 939	40 693	17 664	58 357	86	54	73
Diğerleri (1)	6 471	10 724	17 195	7 266	10 294	17 560	112	96	102
Arama ön etüdleri (2)	11 083	22 196	33 279	9 524	17 737	27 261	86	80	82
Müteferrik işler	27 358	10 000	37 358	39 491	5 849	45 340	144	58	121
TOPLAM	251 144	259 895	511 039	219 607	186 634	406 241	87	72	79

TABLO : 75 — Kamu Sektörü Madencilik Yatırımları

(Bin TL.)
(1961 fiyatlariyle)

	İşletme + Etüd ve Arama Yatırımları								
	PROGRAM			GERÇEKLEŞME			Programın % si olarak gerçekleşme		
	1963 (1)	1964 (2)	1963+1964 (3)	1963 (4)	1964 (5)	1963+1964 (6)	1963 (7)	1964 (8)	1963+1964 (9)
Bakır	15 844	24 758	40 602	15 364	21 232	36 596	97	86	90
Bakırlı pirit	7 076	6 470	13 546	2 950	4 435	7 385	42	69	55
Civa	589	1 010	1 599	582	598	1 180	99	59	74
Demir	24 937	12 799	37 736	10 797	5 525	16 322	43	43	43
Kolemanit	4 218	6 898	11 116	1 325	3 602	4 927	31	52	44
Krom	16 450	4 091	20 541	10 039	3 058	13 097	61	75	64
Kurşun - Çinko	392	766	1 158	64	677	741	16	88	64
Kükürt	3 207	9 018	12 225	2 389	2 085	4 474	75	23	37
Taşkömürü	86 108	110 862	196 970	71 423	80 787	152 210	83	73	77
Linyit	47 411	31 157	78 568	38 137	15 951	54 088	80	51	69
Diğerleri (1)	6 471	10 272	16 743	6 810	9 296	16 106	105	90	96
Arama ön etüdleri (2)	11 083	21 261	32 344	8 926	16 018	24 944	81	75	77
Müteferrik işleri	27 358	9 580	36 938	37 011	5 285	42 296	135	55	115
TOPLAM	251 144	248 942	500 086	205 817	168 549	374 366	82	68	75

(1) Antimuan, alüminyum, altın ve gümüş, endüstriyel ham maddeler (Mermer, perlit, bentonit gibi), fosfat, manganez, uranyum v.s.

(2) Jeofizik, jeolojik, v.s. etüdler.

TABLO : 76 — Kamu Sektörü Madencilik Yatırımları

(Bin TL.)
(Cari fiyatlarla)

	İşletme Yatırımları								
	PROGRAM			GERÇEKLEŞME			Programın % si olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Bakır	15 794	24 527	40 321	12 103	22 133	34 236	77	90	85
Bakırlı pirit	7 076	5 754	12 830	3 147	4 111	7 258	44	71	57
Civa	589	554	1 143	621	213	834	105	38	73
Demir	21 153	8 530	29 683	7 847	3 361	11 208	37	39	38
Kolemanit	4 218	7 051	11 269	1 414	3 971	5 385	34	56	48
Krom	16 450	3 947	20 397	10 712	3 112	13 824	65	79	68
Kurşun - çinko	392	500	892	68	499	567	17	100	64
Kükürt	3 207	9 415	12 622	2 549	2 309	4 858	79	25	39
Taşkömürü	86 108	115 740	201 848	76 208	89 455	165 663	89	77	82
Linyit	41 292	26 682	67 974	37 033	13 448	50 481	90	50	74
Müteferrik işler	14 100	2 000	16 100	26 998	606	27 604	191	30	171
TOPLAM	210 379	204 700	415 079	178 700	143 218	321 918	85	70	78

TABLO : 77 — Kamu Sektörü Madencilik Yatırımları

(Bin TL.)
(1961 fiyatlariyle)

	PROGRAM			İşletme Yatırımları GERÇEKLEŞME			Programın % si olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Bakır	15 794	23 493	39 287	11 343	19 988	31 331	72	85	80
Bakırlı pirit	7 076	5 512	12 588	2 950	3 713	6 663	42	67	53
Cıva	589	531	1 120	582	192	774	99	36	69
Demir	21 153	8 170	29 323	7 354	3 036	10 390	35	37	35
Kolemanit	4 218	6 754	10 972	1 325	3 586	4 911	31	53	45
Krom	16 450	3 780	20 230	10 039	2 810	12 849	61	74	64
Kurşun - çinko	392	479	871	64	451	515	16	94	59
Kükürt	3 207	9 018	12 225	2 389	2 085	4 474	75	23	37
Taşkömürü	86 108	110 862	196 970	71 423	80 787	152 210	83	73	77
Linyit	41 292	25 557	66 849	34 707	12 144	46 851	84	48	70
Müteferrik işler	14 100	1 917	16 017	25 303	548	25 851	179	29	161
TOPLAM	210 379	196 073	406 452	167 479	129 340	296 819	80	66	73

TABLO : 78 — Kamu Sektörü Madencilik Yatırımları

(Bin TL.)
(Cari fiyatlarla)

	PROGRAM			Etüd ve Arama Yatırımları GERÇEKLEŞME			Programın % si olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Bakır	50	1 321	1 371	4 290	1 377	5 667	8 580	104	413
Bakırlı pirit	—	1 000	1 000	—	300	300	—	30	30
Civa	—	500	500	—	450	450	—	90	90
Demir	3 784	4 833	8 617	3 674	2 756	6 430	97	57	75
Kolemanit	—	150	150	—	18	18	—	12	12
Krom	—	325	325	—	275	275	—	85	85
Kurşun - çinko	—	300	300	—	250	250	—	83	83
Kükürt	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Taşkömürü	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Linyit	6 119	5 846	11 965	3 660	4 216	7 876	30	72	366
Diğerleri (1)	6 471	10 724	17 195	7 266	10 294	17 560	112	96	102
Arama ön etüdleri (2)	11 083	22 196	33 279	9 524	17 737	27 261	86	80	82
Müteferrik işler	13 258	8 000	21 258	12 493	5 243	17 736	94	66	83
TOPLAM	40 765	55 195	95 960	40 907	43 416	84 323	100	79	88

(1) Antimuan, alüminyum, altın ve gümüş, endüstriyel ham maddeler (Mermer, perlit, bentonit gibi) fosfat, manganez, uranyum v.s.)
(2) Jeofizik, jeolojik v.s. etüdler

TABLO : 79 — Kamu Sektörü Madencilik Yatırımları

(Bin TL.)
(1961 fiyatlariyle)

	PROGRAM			Etüd ve Arama Yatırımları GERÇEKLEŞME			Programın % si olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Bakır	50	1 265	1 315	4 021	1 244	5 265	8 042	98	400
Bakırlı pirit	—	958	958	—	722	722	—	75	75
Civa	—	479	479	—	406	406	—	85	85
Demir	3 784	4 629	8 413	3 443	2 489	5 932	91	54	71
Kolemanit	—	144	144	—	16	16	—	11	11
Krom	—	311	311	—	248	248	—	80	80
Kurşun - çinko	—	287	287	—	226	226	—	79	79
Kükürt	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Taşkömürü	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Linyit	6 119	5 600	11 719	3 430	3 807	7 237	56	68	68
Diğerleri (1)	6 417	10 272	16 743	6 810	9 296	16 106	105	91	96
Arama ön etüdleri (2)	11 083	21 261	32 344	8 926	16 018	24 944	81	75	77
Müteferrik işler	13 258	7 663	20 921	11 708	4 737	16 445	88	62	79
TOPLAM	40 765	52 869	93 634	38 338	39 209	77 547	94	74	83

(1) Antimuan, aliminyum, altın ve gümüş, endüstriyel ham maddeler (Mermer, perlit, bentonit gibi) fosfat, manganez, uranyum v.s.
(2) Jeofizik, jeolojik v.s. etüdler

1963, 1964 yıllarında etüd ve arama amacıyla toplam madencilik yatırımlarının yüzde 21 ini kapsayan 77,5 milyon lira harcanmıştır. Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünün yaptığı arama masrafları yurdumuzun maden potansiyelini tesbite yönelmiş «à fond perdu» harcamalardır. Enstitüce 1963, 1964 yıllarında bulunan cevher rezervleri aşağıda gösterilmiştir.

Alüminyum Cevheri	23 800 000 Ton	—	Seydişehir	(Konya)
	16 500 000 Ton	—	Saimbeyli	(Adana)
	7 000 000 Ton	—	Alanya	(Antalya)
	20 000 000 Ton	—	Milâs	(Muğla)
	1 500 000 Ton	—	Bolkardağı	
Linyit	17 000 000 Ton	—	Kavacık	(Balıkesir)
	2 000 000 Ton	—	Karahan	(Erzurum)
	2 000 000 Ton	—	Sütkans	(Erzurum)
	2 000 000 Ton	—	İspir	(Erzurum)
	13 000 000 Ton	—	Malkara	(Tekirdağ)
Demir Cevheri	2 000 000 Ton	—	Hornovil	(Sivas)
	500 000 Ton	—	Otlukliise	(Sivas)
	500 000 Ton	—	Bizmişen	(Sivas)
	1 500 000 Ton	—	Kesikköprü	(Ankara)
	250 000 Ton	—	Bünyan	(Kayseri)
Asfaltit	6 000 000 Ton	—	Şırnak	(Siirt)
Manyezit	10 000 000 Ton	—	Meram	(Konya)
Pirit	3 000 000 Ton	—	Küre	(Kastamonu)
Antimuan Cevheri	50 000 Ton	—	Turhal	(Tokat)
Fosfat	80-90 000 000 Ton	—	Mazıdağı	(Mardin)

Etüd ve aramalarda en fazla ağırlık 7,2 milyon lira ile kömür ve 5,9 milyon lira ile demire ve 5,3 milyon lira ile bakıra verilmiştir. Alüminyuma 4,3 milyon lira, fosfata 2,6 milyon lira, bakır, bakırlı pirit, kurşun, çinko, civa, antimuana 2,2 milyon lira harcanmıştır. Yurdumuzun suni gübreye olan ihtiyacı gözönünde bulundurularak kendi öz kaynaklarımızdan ham madde temini cihetine gidilmiş, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü tararafından fosfat aramalarına başlanmıştır. Aramalar devam etmekte olup henüz bir sonuç alınamamıştır. Asfaltitten iyi neticeler alınmakta, rezervin daha da artması beklenmektedir. Alüminyum cevheri aramaları neticesi yurdumuzda 70 milyon ton cevher rezervi tesbit edilmiştir. Mevcut alüminyum yataklarının fizibilite etüdleri yapılmaktadır.

b. İdame ve üretimi artırmaya matuf yatırımlar.

Dönem sonu uygulanmasında toplam madencilik yatırımlarının yüzde 79 u (296,8 milyon lira) idame ve üretimi artırmaya yönelen sahalara yapılmıştır. 199,1 milyon lira ile (Etüd, idame ve üretimi artırmaya mâtuf yatırımların yüzde 67 si) ağırlık özellikle taş kömürü ve linyitlerin idame ve üretimlerinin artırılmasına verilmiştir. 1964 yılında Alpagut Linyit İşletmesi (Çorum) faaliyete geçmiştir.

Her ne kadar programlarda öngörülen hedeflere ulaşılmışsa da yine de üretim yurdumuzun gelişen sanayi ve ısınma ihtiyacını karşılamak-

tan uzaktır. Yeni sahaların bulunup bir an evvel işletilmeye açılması ve mevcut tesislerin tevsii zorunludur. Taş kömürü ve linyit dışında mevcut bakır ve bakırlı pirit, civa, kükürt maden yataklarının tevsiine gidilmiştir. Önümüzdeki yıllarda bu madenlerin üretiminde artışlar beklenmektedir.

Bugüne kadar tesbit edilmiş maden yataklarımız bir kısmı rantabl olmadığı, bir kısmı da fizibilite etüdleri henüz tamamlanmadığı için işletilmemektedir.

TABLO : 80 — Maden Cevheri Rezervlerimiz (a)

Madenin cinsi	Görünür, muhtemel ve mümkün rezerv (Ton)	
Altın ve Gümüş	284 000	
Alünit	34 000 000	
Alüminyum	70 000 000	
Amyant	20 000	
Antimuan	124 000	
Arsenik	50 000	
Asfaltit	6 000 000	
Bakırlı Pirit	19 455 500	
Bakır	39 394 347	
Barit	3 000 000	
Bazr Tuzları	156 000 000	
Civa	500 000	
Çinko	284 000	
Demir	190 000 000	«Büyük kısmı yüksek tenörlü cevherdir»
Diyatomit	9 110 000	
Fluorit	100 000	
Fosfat	100 000 000	(b)
Grafit	122 200	
Lületaşı	Milyonlarca ton	(b)
Krom	5 692 000	
Kurşun	2 530 000	
Kurşun - Çinko	2 242 000	
Bakır - Çinko	2 920 000	
Kükürt	750 000	
Linyit	750 000 000	
Jips	Milyonlarca ton	(b)
Maden Kömürü	1 278 468 000	
Manyezit	11 000 000	
Manganez	785 000	
Mermer	Milyonlarca ton	(b)
Perlit	»	» »
Sodyum - Sülfat	»	» »
Talk	7 700	
Uranyum	700	«Metal»
Wolfram	10 000 000	
Zımpara	59 000 000	

(a) Bugüne kadar yapılan araştırmalar sonucunda tesbit edilmiş rezerver olup yurdumuzun nihayi maden potansiyelini göstermemektedir.

(b) Jeolojik rezerv

3. *İhracat :*

Maden Sektörü üretiminin büyük kısmı ihraç edilmektedir. 1963 ve 1964 dönemi sonunda toplam olarak 220,2 milyon lira tutarında maden cevheri ihraç edilmiştir. 91,4 milyon lira olan 1963 yılı maden ihracatımız aynı yıl için yapılan program tahminin yüzde 66 sı seviyesinde kalmış ve 1962 yılı ihracatına göre de yüzde 38 azalma göstermiştir.

1964 yılında 128,8 milyon lira olarak gerçekleşen maden ihracatımız ise program tahminin yüzde 99 unu bulmuş ve 1963 yılına göre artış oranı yüzde 41 e ulaşmıştır. Bu iki yıldaki maden ihracatının toplam ihracatımız içindeki payı sırasıyla yüzde 2,75 ve 3,47 dir. Böylece toplam ihracat içindeki madencilik sektörünün payı 1963 den 1964 e yüzde 26 artmıştır.

Bu dönem içinde çeşitli maden cevherleri arasında krom ihracatı özellik göstermiştir. Bir taraftan Rusya'nın yüksek tenörlü krom cevherlerini düşük fiyatla dünya piyasasına sürmesi, diğer taraftan Amerika Birleşik Devletlerinin çelik sanayii üretimindeki gerileme nedenleriyle 1963 yılında krom ihracatı hızla düşmüş, birçok işletmeler faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır. Ancak 1963 sonlarından itibaren normale dönen piyasa şartları ile birlikte krom ihracatımız tekrar yükselmeye ve eski pazarlar kazanılmaya başlanmıştır. Krom ihracat miktarı 213 bin tondan 1964 de 344 bin tona yükselmiştir. Krom cevheri bu değişmelere rağmen Tablo 83 de de görüleceği gibi maden ihracatımızın en büyük kısmını kapsamaya devam etmektedir. Aynı tablonun incelenmesinden çıkan sonuca göre dönem içindeki ikinci büyük ihraç kalemi kolemanit (Borasit) tir. Dış pazarlarda kolemanitlerimize karşı artan talep ihracatı teşvik etmiştir. Türkiye bugün Avrupa pazarında Amerika Birleşik Devletlerinden sonra en büyük satıcı durumunda bulunmaktadır. Maden ihracatı kompozisyonu içinde payı yıldan yıla artan diğer bir maden cevherimiz civadır. Son yıllarda fiyatların yükselmesi civa ihracatımızı teşvik etmektedir. Bu dönemde ihracatına başlanan yüksek tenörlü manyezite karşı dış talep de hızla gelişmektedir.

TABLO : 81 — Madencilik Sektörü İhracatı

(Ton)

Ana mallar	1962	Program tahminleri 1963 (1)	Program tahminleri 1964 (2)	Program tahminleri 1963+1964 (3)	Gerçekleşme 1963 (4)	Gerçekleşme 1964 (5)	Gerçekleşme 1963+1964 (6)	Program tahminlerinin % olarak gerçekleşme 1963 (7)	Program tahminlerinin % olarak gerçekleşme 1964 (8)	Program tahminlerinin % olarak gerçekleşme 1963+1964 (9)
Antimuan	2 751	2 500	4 000	6 500	4 000	2 629	6 629	160	66	102
Kolemanit	88 480	65 000	100 000	165 000	92 000	118 408	210 408	142	118	128
Civa «saf»	75	68	150	218	94	111	205	138	74	94
Çinko	7 000	—	15 000	15 000	800	1 926	2 726	—	13	18
Çinkolu kurşun ve kurşun «konsantre»	2 450	12 500	22 000	34 500	7 000	2 540	9 540	56	12	28
Demir	171 641	150 000	150 000	300 000	12 000	—	12 000	8	—	4
Krom	349 576	300 000	300 000	600 000	213 000	344 134	557 134	71	115	93
Lületaşı	50	135	115	250	40	58	98	30	50	39
Manganez	22 4833	25 000	24 000	49 000	12 000	18 140	30 140	48	76	62
Manyezit	—	—	30 000	30 000	—	28 939	28 939	—	96	96
Mermer «M³»	3 347	5 000	—	5 000	4 000	5 344	9 344	80	—	187
Pirit	110 686	80 000	100 000	180 000	85 000	95 650	180 650	106	96	100
Zımpara	3 300	—	10 000	10 000	8 000	9 217	17 217	—	92	172

TABLO : 82 — Madencilik Sektörü ihracatı *(Bin TL.)*

Ana mallar	1962	Program tahminleri			Gerçekleşme			Program tahminlerinin % olarak gerçekleşme		
		1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Antimuan	3 845,6	3 164,0	5 604,8	8 768,8	5 319,1	5 799,2	11 118,3	168	103	127
Kolemanit	24 362,8	18 170,4	21 696,0	39 866,4	24 026,5	29 595,2	53 621,7	132	136	134
Civa «saf»	3 257,1	3 399,0	5 966,4	9 365,4	3 801,3	7 184,0	10 985,3	112	120	117
Çinko	2 608,9	226,0	2 983,2	3 209,2	334,5	554,1	888,6	148	19	28
Çinkolu kurşun ve kurşun «konsantre»	632,5	3 390,0	4 700,8	8 090,8	2 554,7	1 335,2	3 889,9	75	28	48
Demir	11 978,9	12 204,0	10 576,8	22 780,8	758,5	—	758,5	—	—	—
Krom	81 574,3	81 360,0	59 664,0	141.024,0	40 133,9	63 313,5	183 447,4	49	106	73
Lületaşı	1 642,6	587,6	1 175,2	1 762,8	1 290,9	642,8	1 933,7	220	55	110
Manganez	4 180,1	6 780,0	4 339,2	11 119,2	2 422,7	3 174,9	5 597,6	36	73	50
Manyezit	—	—	2 802,4	2 802,4	—	3 263,4	3 263,4	—	116	116
Mermer	1 837,0	2 034,0	—	2 034,0	1 489,8	1 703,1	3 192,9	73	—	157
Pirit	10 540,6	7 232,0	9 944,0	17 176,0	8 407,2	11 311,8	19 719,0	116	114	115
Zımpara	813,6	217,0	1 175,2	1 392,2	849,8	932,0	1 781,8	392	79	128
TOPLAM	146 674,0	138 764,0	130 628,0	269 392,0	91 388,9	128 809,2	220 198,1	66	99	82

TABLO : 83 — Madencilik Sektörü İhracat Kompozisyonu *(Bin TL.)*

	Program				Gerçekleşme			
	1963	%	1964	%	(5)	(6)	(7)	(8)
	(1)	(2)	(3)	(4)	1963	%	1964	%
Antimuan	3 164,0	2,28	5 604,8	4,29	5 319,1	5,82	5 799,2	4,50
Kolemanit	18 170,4	13,10	21 696,0	16,61	24 026,5	26,29	29 595,2	22,98
Civa «sâf»	3 399,0	2,45	5 966,4	4,57	3 801,3	4,16	7 184,1	5,58
Çinko	226,0	0,16	2 983,2	2,28	334,5	0,37	554,2	0,43
Çinkolu kurşun ve kurşun «konsantre»	3 390,0	2,44	4 700,8	3,60	2 554,7	2,80	1 335,2	1,04
Demir	12 204,0	8,80	10 576,8	8,10	758,5	0,83	—	—
Krom	81 360,0	58,63	59 664,0	45,67	40 134,0	43,91	63 313,5	49,15
Lületaşı	587,6	0,42	1 175,2	0,90	1 290,9	1,41	642,7	0,50
Manganez	6 780,6	4,89	4 339,2	3,32	2 422,7	2,65	3 174,9	2,46
Manyezit	—	—	2 802,4	2,15	—	—	3 263,4	2,53
Mermer	2 034,0	1,47	—	—	1 489,8	1,63	1 703,1	1,32
Pirit	7 232,0	5,21	9 944,0	7,61	8 407,2	9,20	11 311,8	8,78
Zımpara	217,0	0,15	1 175,2	0,90	849,8	0,93	932,0	0,73
TOPLAM	138 764,0	100,00	130 628,0	100,00	91 389,0	100,00	128 809,3	100,00

II. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Talep :

1966 yılı, kömür ve diğer madenlere ait yurtiçi talep tahminleri Tablo 84 de, geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

2. Üretim :

1966 yılı, kömür ve diğer madenlere ait yurtiçi üretim tahminleri Tablo 85 de, geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

3. Talep ve üretim karşılaştırması :

Yurdumuzun maden cevheri talebinin büyük kısmı yurtiçi üretim ile karşılanmakta az miktarda barit, fluorit v.s. ithal edilmektedir. Kurulmakta olan öğütme tesislerinin tamamlanmasıyla barit üretiminin artacağı ve Petrol Şirketlerinin barit ithalinin duracağı tahmin edilmektedir. Metalurji Sanayiinde katık maddesi olarak kullanılan fluorit cevheri üretiminin artması ve ithalâtın önlenmesi ise bir bakıma yurdumuzda bu cevheri talep edenlerin metalürjik fluorit bazını düşürmesi ile ilgilidir.

TABLO : 84 — Madencilik (Kömür ve Diğer Madenler) Sektörü Yurtiçi Talep Tahminleri

(Ton)

Başlıca madenler	Miktar					Yüzde değişmeler				Genel Endeks 1962 = 100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Bakır cevheri	780 400	743 000	822 100	800 000	800 000	95	111	97	110	103
Barit «Tuvönan»	1 900	1 000	1 500	3 000	15 000	53	150	200	500	790
Kolemanit	—	—	—	—	5 000	—	—	—	—	—
Çinko	—	—	—	—	4 000	—	—	—	—	—
Çinkolu kurşun ve kurşun konsantro	—	—	—	—	6 000	—	—	—	—	—
Demir cevheri	600 000	588 000	1 043 000	1 600 000	1 800 000	98	177	153	113	300
Florit	600	700	2 100	2 500	3 000	117	300	119	120	500
Krom cevheri	—	—	7 000	20 000	25 000	—	—	286	125	—
Kükürt «saf»	18 500	19 700	23 000	20 500	22 000	107	117	89	107	119
Lületaşı	32	90	—	—	130	281	—	—	—	406
Maden kömürü «taş»	3 887 000	4 142 900	4 425 900	4 410 000	4 500 000	107	107	100	102	116
Maden kömürü «linyit»	2 979 000	3 312 000	4 051 400	4 100 000	4 250 000	111	122	101	104	143
Mermer «m³»	12 700	11 000	14 600	12 000	12 000	87	133	82	100	94
Pirit	—	—	—	20 000	20 000	—	—	—	100	—
Zımpara	—	—	8 300	9 000	10 000	—	—	108	111	—

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü

TABLO : 85 — Kömür ve Diğer Madenler Üretim Tahmini

(Ton)

Başlıca madenler	Miktar					Yüzde değişmeler (Zincirleme Endeks)				Genel Endeks 1962 = 100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Antimuan	3 400	3 100	2 899	3 000	3 500	91	94	103	117	103
Bakır cevheri	769 174	727 972	803 500	800 000	800 000	95	110	100	100	104
Barit	1 900	1 000	5 800	15 000	15 000	53	580	259	100	789
Kolemanit	113 900	93 000	129 266	125 000	150 000	82	139	97	120	132
Sıva «saf»	92	98	90	100	110	107	92	111	110	120
Çinko (konsantre, ayıklanmış, kavrulmuş)	7 000	4 900	5 686	7 000	8 000	70	116	123	114	114
Kurşun (konsantre) ve çinkolu kurşun	6 800	7 000	11 282	15 000	21 000	103	161	133	140	309
Demir cevheri	772 900	616 000	817 530	1 600 000	1 800 000	80	133	196	113	233
Fluorit	600	700	2 111	2 500	3 000	117	302	118	120	500
Krom	434 400	200 000	296 694	425 000	450 000	46	196	107	106	104
Kükürt	18 500	19 700	22 200	22 500	22 500	107	113	101	100	122
Lületaşı	82	150	123	160	200	183	82	130	125	244
Maden kömürü «taş»	3 893 000	4 152 900	4 448 513	4 410 000	4 500 000	107	107	99	102	116
Maden kömürü «linyit»	2 979 000	3 312 000	4 015 688	4 100 000	4 250 000	111	121	102	104	143
Manganez	21 000	20 400	29 865	30 000	35 000	97	146	100	116	167
Manyezit	9 700	9 700	36 748	50 000	75 000	100	379	136	150	773
Mermer «M»	16 000	15 000	20 000	15 000	20 000	94	133	75	133	125
Pirit	107 000	97 000	121 523	120 000	125 000	91	125	99	104	117
Zımpara	3 400	8 400	15 378	20 000	20 000	247	183	130	100	588
TOPLAM üretim değerleri (Bin T. L.)	772 600	771 584	884 666	888 669	967 034	100	115	100	109	125

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü

TABLO : 86 — 1966 Yılı Ana Mallar Dengesi

(Ton)

Ana mallar	Üretim (1)	Tüketim (2)	İhracat (3)
Antimuan	3 500	—	3 500
Bakır cevheri	800 000	800 000	—
Barıt	15 000	15 000	—
Kolemanit	150 000	5 000	145 000
Civa «Saf»	110	—	110
Çinko «Konsantre» ayıklanmış, kavrulmuş	8 000	4 000	4 000
Kurşun «Konsantre» ve çinkolu kurşun	21 000	6 000	15 000
Demir cevheri	1 800 000	1 800 000	—
Fluorit	3 000	3 000	—
Krom	450 00	25 000	425 000
Kükürt	22 500	22 000	—
Lületaşı	200	130	70
Maden kömürü «Taş»	4 500 000	4 500 000	—
Maden kömürü «Linyit»	4 250 000	4 250 000	—
Manganez	35 000	—	35 000
Manyezit	75 000	—	75 000
Mermer «M³»	20 000	12 000	8 000
Pirit	125 000	20 000	105 000
Zımpara	20 000	10 000	10 000

Taşkömürü ve linyit üretimi yurtiçi talebi karşılayamamaktadır. Talep ile üretim arasındaki fark ısıtmada odun, tezek gibi ticari olmayan yakıtların kullanılması ile kapatılmaktadır. Taşkömürü üretiminde darboğazlar meydana gelmiştir. Üretimin kısa sürede artırılamıyacağı ve Plân ilkeleri gözönüne alınarak üretimi artırma çalışmaları yanında sanayiinin çeşitli kollarında taşkömürünün linyit ile ikamesi imkânları araştırılmalıdır.

Yurdumuzda kurulan ikinci büyük Demir-Çelik Fabrikası ile demir cevherine yurtiçi talep artmıştır.

Demir-Çelik sanayiinin uzun vâdeli talebini karşılayabilmek için yüksek tenörlü cevherlerin yanında düşük tenörlü cevherlerin de kullanılma imkânlarının ilgili kuruluşlarca araştırılması zorunlu görülmektedir.

4. İhracat etkisi :

Madencilik sektörünün ihracat etkisi Tablo 87 de gösterilmiştir. Yurt içinde pek azı tüketilmekte olan madenlerimizin bakır ve civa cevherleri dışında büyük bir kısmının yerin altından çıktığı gibi veya basit ayıklama, kavurma ameliyelerine tabi tutulduktan sonra ihraç edilmesi dolayısiyle madenlerimizden gereği gibi faydalanılamamaktadır. Toplam ihracatımız içinde payı yüzde 3,5 olan madenlerimizi yurdumuzda kurulacak cevher zenginleştirme ve izabe tesislerinde işleyip ihraç etmek durumuna gelindiğinde maden ihracından sağlanan döviz kazançları hızla artacaktır.

TABLO : 87 — Madencilik Sektörü İhracat Etkisi

(Bin TL.)
(Cari fiyatlarla)

Başlıca maddeler	DEĞER			Yüzde değişmeler (Zincirleme endeks)						Genel endeks 1962 = 100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Antimuan	3 845,6	5 319,1	5 799,2	6 328,0	7 751,8	138	109	109	123	202
Kolemanit	24 362,8	24 026,5	29 595,2	31 640,0	35 391,6	99	123	107	112	145
Civa «Sâf»	3 257,1	3 801,3	7 184,1	9 040,0	12 927,2	117	169	126	143	397
Çinko	2 608,4	334,5	554,2	904,0	1 121,0	13	166	163	124	43
Çinkolu kurşun ve kurşun konsatte	532,4	2 554,7	1 335,2	3 164,0	6 780,0	480	52	237	214	1 273
Demir	11 978,9	758,5	—	—	—	6	—	—	—	—
Krom	81 574,2	40 134,0	63 313,5	72 320,0	76 840,0	49	158	114	106	94
Lületaşı	1 642,6	1 290,9	642,7	723,2	759,4	79	50	113	105	46
Manganez	4 180,1	2 422,7	3 174,9	4 520,0	5 152,8	58	131	142	114	123
Menyazit	—	—	3 263,4	5 424,0	7 910,0	—	—	166	146	—
Mermer	1 337,0	1 489,8	1 703,1	1 808,0	2 531,2	111	114	106	140	189
Pirit	10 540,6	8 407,2	11 311,8	11,526,0	12 339,6	80	135	102	107	117
Zımpara	813,6	849,8	932,0	994,4	1 084,8	104	110	107	109	133
TOPLAM	146 673,3	91 389,0	128 809,3	148 391,6	170 583,4	62	141	115	115	116

Kolemanit üretim ve ihracatında her ne kadar artış görülmekte ise de kapasitenin altında çalışılmakta olduğundan mevcut rezervlerimiz yeteri kadar değerlendirilememektedir. Avrupa'ya ihraç ettiğimiz kolemanit cevherlerini işleyecek tesislerin azlığı cevher ihracatımızı sınırlamaktadır. Bandırma Asitborik Fabrikasının tamamlanmasından sonra bu konuda ihraç imkânları artacaktır.

Yüksek tenörlü manganez cevherleri tükenmekte, üretim ve buna paralel olarak ihracatı azalmaktadır. Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü 1963, 1964 yılı aramalarında ümitli bir saha bulamamıştır.

Son iki yıldır ihraç etmeye başladığımız yüksek nitelikteki manyezitler Avrupa piyasalarında aranmaktadır. Özel sektörün önemli yatırımlar yaptığı manyezitlerde önümüzdeki yıllar büyük artış beklenmektedir.

Yükselen fiyatlar dolayısiyle civaya kamu ve özel sektör tarafından gösterilen ilgi artmaktadır. Etibank'ın yakın bir gelecekte işletmeye açacağı Konya Civa Madenleri ile civa ihracatının artması öngörülmektedir.

Kamu sektörünün elinde bulunan pirit madenlerimizin tevsiine ve elde edilecek cevherin yurt içinde işlenmesi için çalışmalara başlanmıştır.

TABLO : 88 — Madencilik (Kömür ve Diğer Madenler) Sektörü Yatırımları

(Milyon T. L.)
(Cari Fiyatlarla)

Kuruluş	1962	1963	1964	1965 T	1966 T						Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks)			
					Yeni Başlayan İşler		Başlamış İşler		Toplam					
					Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam				
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
											1963	1964	1965 T	1966 T
Kamu sektörü	155,0	219,6	186,6	290,0	20,9	166,1	24,5	125,9	45,4	290,9	142	85	155	100
Özel sektör	..	5,0	40,0	50,0	..	..	..	..	..	70,0	..	800	125	140
TOPLAM	..	224,6	226,6	340,0	..	..	..	..	..	360,9	..	101	150	106

TABLO : 89 — Kamu Sektörü Yatırımları
(Etüd ve Arama İşletme Yatırımları)

(Bin T. L.)
(Cari Fiyatlarla)

	1963	1964	1965 T	1966 T	Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks) 1964	1965	1966	Genel Endeks 1963 = 100 1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Bakır	16 393	23 510	29 656	36 888	143	126	124	225
Bakırlı pirit	3 147	4 911	6 197	13 131	156	126	212	417
Civa	621	663	2 808	7 292	107	424	260	1 174
Demir	11 521	6 117	21 654	12 723	53	354	59	110
Kolemanit	1 414	3 989	2 090	5 685	282	52	272	402
Krom	10 712	3 387	4 438	4 799	32	131	108	45
Kurşun - çinko	68	749	3 018	3 098	1 101	403	103	4 556
Kükürt	2 549	2 309	3 325	3 090	91	144	93	121
Taş kömürü	76 208	89 455	92 312	94 900	117	103	103	124
Linyit	40 693	17 664	77 964	61 617	43	441	79	151
Diğerleri	7 266	10 294	14 168	13 179	142	138	93	181
Arama ön etüdleri	9 524	17 737	20 498	19 151	186	116	93	201
Müteferrik işler	39 491	5 849	11 866	15 321	15	203	129	39
TOPLAM	219 607	186 634	289 994	290 874	85	155	100	132

TABLO : 90 — Kamu Sektörü İşletme Yatırımları

(Bin T. L.)
(Cari Fiyatlarla)

	1963	1964	1965 T	1966 T	Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks) 1964	1965	1966	Genel Endeks 1963 = 100 1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Bakır	12 103	22 133	28 298	34 680	183	128	123	287
Bakırlı prit	3 147	4 111	2 956	12 423	131	72	430	395
Civa	621	213	250	1 084	34	117	434	175
Demir	7 847	3 361	18 554	5 239	43	552	28	67
Kolemanit	1 414	3 971	2 090	5 685	281	53	272	402
Krom	10 712	3 112	3 988	4 224	29	128	106	39
Kurşun - çinko	68	499	462	890	734	93	193	1 309
Kükürt	2 549	2 309	3 225	3 015	91	140	93	118
Taş kömürü	76 208	89 455	90 312	94 900	117	101	105	125
Linyit	37 033	13 448	70 600	53 115	36	525	75	143
Müteferrik işler	26 998	606	1 650	885	2	272	54	3
TOPLAM	178 700	143 213	222 385	216 140	80	155	97	121

TABLO : 91 — Kamu Sektörü Etüd ve Arama Yatırımları *(Bin T. L.)*
(Cari Fiyatlarla)

	1963	1964	1965 T	1966 T	Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks) 1964	1965	1966	Genel Endeks 1963 = 100 1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Bakır	4 290	1 377	1 358	2 208	32	99	162	51
Bakırlı pirit	—	800	3 241	708	—	405	22	—
Civa	—	450	2 558	6 208	—	568	243	—
Demir	3 674	2 756	3 100	7 484	75	112	241	204
Kolemanit	—	18	—	—	—	—	—	—
Krom	—	275	450	575	—	164	128	—
Kurşun - çinko	—	250	2 556	2 208	—	1 022	86	—
Kükürt	—	—	100	75	—	—	—	—
Taş kömürü	—	—	2 000	—	—	—	75	—
Linyit	3 660	4 216	7 364	8 502	115	175	115	232
Diğerleri	7 266	10 294	14 168	13 179	142	138	93	181
Arama ön etüdleri	9 524	17 737	20 498	19 151	186	116	93	201
Müteferrik işler	12 493	5 243	10 216	14 436	42	195	141	116
TOPLAM	40 907	43 416	67 609	74 734	106	156	111	190

5. *Yatırım tahmini :*

Kömür ve diğer madenlere ait yatırım tahminleri Tablo 88 de gösterilmiştir.

1966 yatırımlarının yüzde 20 si maden aramalarına ayrılmıştır. Ağırlık geçen yıllarda olduğu gibi kömür, demir endüstriyel ham maddeler ve Türkiye'nin jeolojik haritasının çıkarılmasına verilmiştir. Arama yatırımlarının dışında Taşkömürü Havzasının ve Küre Bakırlı Piritlerin tevsii üzerinde durulmuş, Uludağ, Wolfram yataklarının işletilmesi için fizibilite etüdünün yapılmasına karar verilmiştir.

6. *Tedbirler :*

a. Taş kömürüne artan yurtiçi talebi karşılayabilmek için Türkiye Kömürleri İşletmesi Kurumu mevcut istihsal ünitelerinin üretimini artıracak tedbirleri alacak, yeni istihsal ünitelerinin (Sieges) işletmeye alınması konusunu en kısa zamanda inceleyecektir.

b. İhraç ve ithal ikamesi mühim miktarlara varması mümkün görülen taş ocağı nizamnamesi hükümlerine giren özellikle mermer, perlit ve benzeri maddelerden, hükümlerin geniş çapta işletmeciliğe girişmeyi köstekleyici olması yüzünden gerekli şekilde faydalanılamamaktadır. Bu gibi maddelerin de Maden Kanunu kapsamına alınması veya aynı maksadı sağlıyacak yeni mevzuat çıkarılması, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından ele alınacaktır.

c. İlgili kuruluşlar tarafından maden cevheri ihracatımızın bugünkü seviyesinden daha ileri bir seviyeye getirilmesi için dış pazar etüdleri yapılacaktır.

d. Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü jeolojik harita hazırlama faaliyetlerinin amaç ve temposunu tekrar gözden geçirecek, bu konudaki çalışmalarını hızlandıracak ve yabancı uzman potansiyelinden daha geniş ölçüde yararlanma yollarını araştıracaktır. Bu iş için Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünün 1966 Yatırım Bütçesine bir milyon lira konmuştur.

e. Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü yaptığı etüd ve aramalardan alınan sonuçları değerlendirecek, bulunmuş maden vasfını kazanmış cevher yataklarının kati durumlarını, fizibilitelerini belirten detaylı nihai raporları hazırlayacak bir ünite kuracaktır.

f. Maden Yardım Komisyonunun :

(1) Çalıştırdığı uzmanların maden yatakları hakkında madencilere geniş bilgi vermelerini,

(2) Vergi, tarife, nizamnamelerin maden endüstrimizi ne nispette etkilediğinin araştırılmasını

(3) Madencilere yapılan teknik ve mali yardımların maden ihracatımıza, yurt ekonomisine büyük katkısı olacak madenlere yönelmesini sağlayacak etüdler yapması faydalı olacaktır.

g. Maden kaynaklarımızın kısa zamanda ve verimli bir şekilde işletilebilmesi ve dış idameler dengemizde olumlu ve devamlı bir etki yaratabilmesi maksadı ile Maden Kanunu Tasarısı hazırlanarak yıl içinde T. B. M. M. sine sunulacaktır.

PETROL VE PETROL ÜRÜNLERİ SANAYİİ

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

1. Ham petrol üretimi :

Kalkınma Planının uygulanmaya başlandığı 1963 yılından bu yana petrol ve petrol ürünleri sektöründe önemli gelişmeler meydana gelmiştir.

Gerçekten de Tablo 92 de görüleceği gibi, 1962 yılında 595 400 ton olan ham petrol üretimi 1963 yılında 744 900 tona ve 1964 yılında ise 921 400 tona yükselmiştir.

Bu arada 1963 yılı üretim tahminleri aynen gerçekleşmiş 1964 yılı üretimi ise program tahminlerinden yüzde 6,6 fazla olmuştur.

Öte yandan rafinerilerde işlenmekte olan ham petrolün 1962 yılında yüzde 20,6 sı yurtiçi kaynaklardan karşılanmakta iken 1963 ve 1964 yıllarında petrol ürünlerine olan talebin ham petrol üretim imkânlarından daha hızlı artması sebebiyle bu oran sırasıyla yüzde 18,7 ve 19,6 ya düşmüştür. 1965 yılında bu miktarın yüzde 23,4 e ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bilinen petrol rezervleri bugünkü üretimin çok üstünde olmasına rağmen taşıma imkânlarının yeterli olmaması gibi nedenlerle bulunan rezervlerden yeterli üretim seviyesi sağlanamamıştır. Bu neden ile talebin bir kısmının ithalât ile karşılanması yoluna gidilmektedir. Batman - İskenderun arasındaki boru hattı tamamlanıncaya kadar söz konusu üretimin hızla artmasına imkân görülmemektedir. Bu boru hattı tamamlandıktan sonra geniş ölçüde ithalât ikamesi sağlanacaktır.

Ham petrol üretimini artırmak çabaları ile ilgili olarak 1963 ve 1964 yıllarında; 9 bin 234 km² genel ve 10 bin 40 km² detay olmak üzere toplam 19 bin 27 km² jeolojik etüd yapılmıştır. Bu yıllar içinde 86,03 ekip/aylık çalışma ile 26 bin 343 km² lik sahanın gravimetrik ve magnetometrik etüdü yapılmış ve 2 bin 641,6 km lik de sismik profil çalışma tamamlanmıştır.

Bu çalışmaların Türkiye Petrolleri A. O. lığı tarafından yapılan kısmı 4 bin 500 km² genel, 5 bin 450 km² detay olarak toplam 9 bin 950 km² jeolojik etüd ve 18 bin 63 km² lik sahada gravimetrik ve magnetometrik etüd ile 701,61 km lik sismik profil araştırmadır.

Ayrıca 1963 yılında 13 şirket tarafından 52 bin 303,68 km² lik 114 arama bölgesinde 84 bin 178 metre tutan 23 arama ve 27 de inkişaf sondajı olmak üzere toplam 50 sondaj yapılmıştır. Bunlardan 25 kuyu petrolü çıkmıştır. Bu sondajlardan 25 228,66 metre tutan 14 arama sondajı ile 34 212,20 metrelik 23 inkişaf sondajı Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı tarafından 19 579,19 km² lik bir sahada yapılmış ve 22 kuyu petrolü olarak tamamlanmıştır. 1963 yılında Türkiye Petrolleri A. O. tarafından Çelikli - 1 kuyusu bulunmuştur.

TABLO : 92 — Petrol Sanayii Ana Mallar İtibariyle Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi

(Bin Ton)

Ana mallar	Program hedefi				Gerçekleşme			Program hedeflerinin % olarak gerçekleşmesi		
	1962	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
Ham petrol	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Petrol ürünleri :	595,4	. .	864,0	. .	744,9	921,4	1 666,3	. .	106,6	. .
— Benzin	522,9	683,3	756,0	1 434,3	541,1	633,9	1 175,0	79,2	83,8	81,6
— Gazyağı	281,9	399,7	476,6	876,3	395,6	476,3	871,9	98,9	99,9	99,5
— Motorin	615,7	784,5	939,0	1 723,5	879,7	1 089,9	1 969,0	112,1	116,1	114,3
— Fuel-Oil	1 115,0	1 533,1	1 669,0	3 202,1	1 429,3	1 693,2	3 122,5	93,2	101,5	97,5
— LPG	6,0	. .	20,0	. .	11,1	23,8	34,9	. .	119,0	. .
— Asfalt	90,1	. .	122,0	. .	119,4	100,9	220,3	. .	82,7	. .
— Jet yakıtı	—	—	—	—	—	14,7	14,7	. .	. .	—

1964 yılında ise 39 869,98 metre tutarında 19 aded arama ve 24 936,40 metre tutarında ise 16 aded inkişaf sondajı olmak üzere toplam 45 kuyunun 81 054 metreyi bulan sondajı yapılmıştır. 4 yeni petrollü saha bulunmuştur. Bunlar Başur, Şelmo, Beykan ve Batıkayaköydür. Bu çalışmaların Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı tarafından yapılan kısmı ise 20 504 87 metrelik 10 arama ve 21 161 66 metrelikte 13 inkişaf sondajı olarak toplam 45 733 53 metrelik 23 sondajdır.

2. *Petrol ürünleri - üretim ve tüketim :*

Tablo 93 de Azami motorin esasına göre çalışan mevcut rafinerilerin ham petrol işleme kapasiteleri ve bunun kullanılımı gösterilmiştir. Bu kapasite, madeni yağlar hariç bugün için yurt ihtiyaçlarını karşılamaya yeterlidir. Kapasiteye yeni bir ilâve yapılmadan Mersin ve İzmit rafinerilerinin kapasitelerindeki esneklik dolayısiyle, yılda işlenebilecek ham petrol miktarının 5 milyon 500 bin tona çıkarılması mümkündür. Ek kapasiteye 1967 yılından sonra ihtiyaç olacağı tahmin edilmektedir.

Mevcut rafinerilerin 1963 ve 1964 yılı üretim sonuçları Tablo 92 de gösterilmiştir. Bu tablo ile talebi gösteren Tablo 94 ün karşılaştırılmasından da görüleceği gibi ancak yurt içinde üretilmeyen jet yakıtı ve uçak benzini ile yurtiçi üretimi tüketimi karşılamıyan gazyağı ithal edilmiştir.

Petrol ve petrol ürünleri sektörünün kompozisyonu plân ve programlarda öngörülenden büyük bir sapma göstermemiştir. 1963 yılı sonuçlarına göre 1964 yılı Programında da değişiklik yapılmıştır. Toplam petrol ürünleri içinde 1963 ve 1964 yıllarında benzinin payı program tahminlerinden daha düşük olmuş, buna karşılık motorinin payının yüzde 24 civarında olacağı tahmin edilirken bu oran yüzde 28 e çıkmıştır. Durum mevcut fiyat dengesizliğinden ileri gelmektedir.

Petrol ürünlerinin üretim ve tüketim artış hızları Tablo 96 ve 97 de verilmiştir.

TABLO : 93 *Rafineriler İtibariyle İşlenecek Ham Petrol Kapasitesi*

(Bin Ton)

	1962		1963		1964		1965		Toplamlarda % değişmeler (Zincirleme endeks)		
	Toplam	Kullanım %	Toplam	Kullanım %	Toplam	Kullanım %	Toplam	Kullanım %	1963	1964	1965
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Batman	600	82,1	700	80.1	700	85,7	700	100,0	116.6	100,0	100,0
Mersin	3 200	45,5	3 200	64,2	3 200	81,1	3 200	76,6	100,0	100,0	100,0
İzmit	1 000	93,4	1 000	99,0	1 000	115,6	1 000	125,0	100,0	100,0	100,0
TOPLAM	4 800	60,0	4 900	73,7	4 900	88,8	4 900	89,8	100,0	100,0	100,0

TABLO : 94 — Talep ve Tüketim Gerçekleşmesi

(Bin Ton)

	1962 Tüketim	Program talep tahminleri			Gerçekleşme			Talebin program tahminlerinin % olarak gerçekleşmesi		
		1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
İşlenecek ham petrol	2 886,8	3 630,4	4 183,0	7 813,4	3 615,8	4 355,5	7 971,3	99,6	104,1	102,0
İç	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dış										
TOPLAM	2 886,8	3 630,4	4 183,0	7 813,4	3 615,8	4 355,5	7 971,3	—	104,1	102,0
BP.										
İç	1,7	..	10,0	..	8,8	21,5	30,3	..	..	..
Dış	3,8	..	..	..	2,9	1,7	4,6	..	..	..
TOPLAM	5,5	..	10,0	..	11,7	23,2	34,9	..	232,0	..
Benzin										
İç	510,5	545,7	707,0	1 252,7	545,7	633,2	1 178,9	100,0	89,5	94,1
Dış	—	—	—	—	21,0	—	21,0	—	—	—
TOPLAM	510,5	545,7	707,0	1 252,7	566,7	633,2	1 199,9	103,8	89,5	95,8
Gazyağı										
İç	397,9	424,7	490,0	914,7	449,1	463,6	912,7	105,7	94,6	99,8
Dış	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	397,9	424,7	490,0	914,7	449,1	463,6	912,7	105,7	94,6	99,8
Motorin										
İç	737,7	784,5	949,0	1 733,5	875,5	1 039,4	1 914,9	111,6	109,5	110,4
Dış	0,3	..	..	..	21,4	15,1	36,5	..	..	..
TOPLAM	738,0	..	..	..	896,9	1 054,5	1 951,4	..	..	..
Fuel-Oil										
İç	421,8	500,0	801,5	1 301,5	578,7	869,7	1 448,4	115,7	108,5	111,3
Dış	603,9	..	..	..	725,9	690,3	1 416,2	..	..	..
TOPLAM	1 025,7	..	..	..	1 304,6	1 560,0	2 864,6	..	..	..

TABLO : 95 — Petrol Sanayiinin Kompozisyonu *(Bin Ton)*

	Program				Gerçekleşme			
	1963		1964		1963		1964	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Benzin	683,3	20,0	756,0	19,7	541,1	16,7	633,9	16,3
Gazyağı	399,7	11,7	476,6	12,4	395,6	12,2	476,3	12,2
Motorin	784,5	23,1	939,0	24,4	879,7	27,1	1 089,9	28,0
Fuel-Oil	1 533,1	45,1	1 669,0	43,5	1 429,3	44,0	1 693,2	43,5
TOPLAM	3 400,6	100,0	3 840,6	100,0	3 245,7	100,0	3 893,3	100,0

TABLO : 96 — Üretim Artış Hızları *(Ton)*

Ana Ürünler	1962	1963	% Artış	1964	% Artış	Pİ'ndaki Artış Hızı %
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Ham petrol	595,4	744,9	25,1	921,4	23,6	
Petrol ürünleri						
— LPG	6,0	11,1	85,0	23,8	114,4	
— Benzin	522,9	541,1	3,4	633,9	17,1	8
— Gazyağı	281,9	395,6	40,3	476,3	20,4	8
— Motorin	615,7	879,7	42,8	1 089,9	23,9	10
— Fuel - Oil	1 115,0	1 429,3	28,1	1 693,2	18,5	
— Asfalt	90,1	119,4	32,5	100,9	5,5	
— Jet yakıtı	—	—	—	14,7	—	
— Nafta	—	20,9	—	47,2	—	

TABLO : 97 — Tüketim Artış Hızları *(Ton)*

Ana Ürünler	1962 (1)	1963 (2)	% Artış (3)	1964 (4)	% Artış (5)
İşlenecek ham petrol	2 886,8	3 615,8	25,2	4 355,5	20,4
LPG	1,7	8,8	518,0	21,5	244,3
Benzin	510,5	545,7	6,8	633,2	16,0
Gazyağı	397,9	449,1	19	464,6	13,2
Motorin	737,7	875,5	13	1 039,4	18,7
Fuel - Oil	421,8	578,7	37	869,7	56,3
TOPLAM	2 069,6	2 457,8	23,6	3 037,3	46,7

Bu tablolardan da görüleceği gibi çeşitli petrol ürünlerinin tüketim ve üretimi 1963 ve 1964 yıllarında şu yönde gelişmiştir.

Benzin üretim ve tüketimi program tahminlerinin üstünde olmakla birlikte diğer petrol ürünlerinin üretim ve tüketim oranlarına göre artış hızı düşüktür. Bunun başlıca nedeni, fiyat ayarlamaları ile düzeltilmeye çalışılan fakat hala devam eden benzin ve motorin fiyatları arasındaki dengesizliktir. Bu nedenle de talep benzinden motorine kaymakta ve motorin tüketimi, Plân devresinin başında yapılan tahminlerin çok üstünde gerçekleşmekte, devamlı artış göstermektedir. Ancak halen bu talep yurtiçi kaynaklarla karşılanabilmektedir.

Gazyağı üretim ve tüketimde geçmiş yıllara göre 1963 yılında görülen artışın nedeni fiyat dengesizliğidir. Petrol ürünleri fiyatları arasındaki bu dengesizliği ve bu nedenle bazı ürünlerdeki normal üstü artışları önlemek için 1963 yılında 187 Sayılı Kanun'la akaryakıtlara toplu vergi zammı yapılmıştır. Ancak bu zam üretim ve tüketimi eşitleme amacına uygun yapılmadığından çeşitli petrol ürünleri tüketimini daha dengesiz duruma sokmuştur. Bu durumu düzeltmek için 6/7/1965 tarihinden itibaren gazyağı ve motorin fiyatları artırılmıştır. Bundan sonra gazyağı tüketimi normal bir düzene girmiş ve 1964 yılı 1963 e göre yüzde 3,2 bir artış göstermiştir. Artış hızının azalmasında yeni bir ikame ürünü olarak piyasaya çıkan LPG de rol oynamıştır. Bu nedenler ile de 1964 Yılı Programında 40 bin ton olarak tahmin edilen gazyağı ithalâtı yerine 38 bin ton ithal yapılmış. Yurtiçi üretim tüketimi karşıladığından bu ithalât fazla stok olarak kalmıştır. İlerdeki yıllarda gazyağında bir açık olmıyacağı tahmin edilmektedir.

1963 ve 1964 yıllarında Fuel - Oil'e olan yurtiçi talep hızla artmış, buna rağmen beliren üretim fazlasının bir kısmı ihraç edilmiştir. Ancak bu ihracat düşük fiyatla yapılmıştır.

Plân devresinin başında çok yeni bir enerji kaynağı olan LPG (Sıvılaştırılmış petrol gazları) talebi son iki yılda hızla artmıştır. Bu artışlar, 1963 de 1962 ye göre yüzde 518, 1964 de 1963 e göre yüzde 244,3 olmuştur. Dağıtım şebekesinin genişlemesiyle bu artışın devam edeceği tahmin edilmektedir.

3. *Yatırımlar :*

Petrol arama ve işleme çalışmaları ile ilgili olarak 1963 ve 1964 Yılı Programında öngörülen yatırımlar ve bunların gerçekleşme durumu Tablo 98 de verilmiştir. Petrol sanayiinde bu iki yılda yapılması yatırım programları ile öngörülen yatırımlar 1961 fiyatları ile 636 milyon 211 bin liradır. İki yıl sonunda programın yüzde 76,7 si gerçekleştirilmiş ve yatırımlar 1961 fiyatları ile 484 milyon lirayı bulmuştur. Bu yatırımların 238 milyon 300 bin lirası kamu sektörü tarafından yapılmıştır. Bu alanda yatırım yapan kamu kuruluşları Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü, Türkiye Petrolleri A. O. ve Petrol Ofisidir. Bu kuruluşların yatırımları 1963 yılında yüzde 84,5 ve 1964 yılında da yüzde 58,9 oranlarında gerçekleşmiştir. 1964 yılındaki geri kalmanın başlıca nedenleri Türkiye Petrolleri A. O. nın büyük projelerinin özellikle Batman - İskenderun arası boru hattı ile Vacuum ünitesi için gerekli dış finansmanın prog-

TABLO : 98 — 1963 - 1964 Yılları Programlarında Öngörülen Petrol Sektörü Yatırımları *(Bin TL.)*
1961 Fiyatları ile)

Yatırımlar	1963	1964	1963+1964	1963	Program hedeflerinin yüzdesi olarak gerçekleşme 1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Özel sektör	100 000	181 992	281 992	74 976 (a)	171 588 (a)	246 384	75,0	94,3	87,3
Kamu sektörü	116 000	238 219	354 219	98 031	140 251	238 282	84,5	58,9	67,2
TOPLAM	216 000	420 211	636 211	173 007	311 839	489 666	80,1	74,2	76,1

NOT : (a) 1963 ve 1964 Yılında özel arama ve tasfiye şirketlerince yurda gösterilen yabancı sermaye toplamıdır.

ramlanan sürede sağlanamamış olması ve ihale safhasında meydana gelen gecikmelerdir.

1964 yılında yapılan kamu yatırımlarının yüzde 66,3 ü arama yatırımları, yüzde 12,4 ü üretim ve rafinaj yatırımları ve yüzde 21,3 ü ise taşıma, dağıtım ve satış yatırımlarıdır.

4. *Dış ticaret :*

İthalât ve ihracat konusunda 1963 ve 1964 Yıllarında Program tahminlerinin üstünde bir gerçekleşme olmuştur. Özellikle ham petrol ithalâtı rafinerilerde işlenen ham petrol miktarının hızla artması nedeniyle 1963 ve 1964 Yılı Programlarında öngörülen tahminlerden yüzde 12,8 fazla olmuştur. 1963 yılı ham petrol ithalâtı, 1962 yılına göre yüzde 55,9 ve 1964 yılı ise 1963 yılı ithalâtına göre yüzde 20,5 artış göstermiştir.

Üretim âzami motorin esasına göre düzenlendiği için özellikle benzin (nafta) ve fuel - oil'de üretim fazlalığı söz konusu olmakta ve ihraç imkânlarına göre bu ürünler dış ülkelere satılmaktadır.

Petrol sanayi, net dış ticaret etkisi, ithalât fazlası olarak iki yılda 956 milyon lira (1963 yılında 434 ve 1964 yılında 522 milyon lira) olmuştur.

TABLO : 99 — 1963 - 1964 Yılları Programlarında Öngörülen Petrol Sektörü İthalâtı *(Bin TL.)*

Ana mallar	Program tahminleri				Gerçekleşme			Program hedeflerinin % olarak gerçekleşmesi		
	1962	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1. HAM PETROL :	275 985	360 000	481 500	841 500	430 461	518 732	949 193	+ 119,5	+ 107,7	112,8
2. PETROL ÜRÜLERİ :										
a. Gazyağı	42 110	19 000	11 340	20 340	14 751	12 160	29 911	+ 163,9	+ 107,2	132,3
b. Oto benzini	6 129	—	—	—	—	—	—	—	—	—
c. Uçak benzini)	1 701		1 290		1 233	695	1 928			
d. Jet yakıtı (	2 645	9 000	3 200	13 490	2 916	2 358	5 274	46,1	67,9	53,4
e. Motorin	43 929	—	—	—	—	—	—	—	—	—
f. Fuel-Ail	2 997	—	—	—	—	—	—	—	—	—
g. Makina yağı	63 360	..	..	..	65 430	67 500	132 930	..	..	..
TOPLAM : 2	162 871	18 000	15 830	33 830	84 330	82 713	167 043	—	—	—
GENEL TOPLAM : (1+2)	438 856	378 000	497 330	875 330	514 791	601 445	1 116 236	..	..	..

TABLO : 100 — İthalât ve Tüketim Karşılaştırılması

Ana mallar	Tüketiminin yüzdesi olarak ithalât			
	1962	1963	1964	1965 T
	(1)	(2)	(3)	(4)
Ham petrol	79,4	81,3	80,4	76,6
Gazyağı	32,7	10,1	8,2	7,3
Oto benzîin	4,4	—	—	—
Motorin	22,0	—	—	—

Stok hareketleri :

Petrol sanayii 1963 ve 1964 yılı stok hareketleri Tablo 102 de görülmektedir. Burada verilen stok rakamları rafineri ve ana depo yıl sonu stoklarıdır.

1963 yılı başlarında Batman Rafinerisindeki yerli ham petrolden üretilen petrol ürünlerinin çekilmemesi normal üstü stoklara sebep olmuştur. Bu durum karşısında 1/6/1963 ve 3/6/1963 tarihlerinde çıkarılan, 6/1784 ve 6/1787 sayılı kararnameler ile «yerli ham petrol ürünlerinin tamamının yurt içinde tüketimini sağlamak maksadıyla Petrol Kanunu ve Dış Ticaret Rejimi esaslarına göre yabancı memleketlerden yurda getirilen ham petrolden elde edilen petrol ürünlerinin rafinerilerden satış ve devir suretiyle ve özel antrepo sistemi dahilindeki tevziat müesseseleri tarafından yurda ithali Ticaret Bakanlığının müsaadesine tabi» kılınmıştır. Bundan sonraki devrelerde de bu kararlar etkisi ile stoklar normal seviyeye inmiştir.

TABLO : 101 — 1963 - 1964 Yılları Programlarında Öngörülen Petrol Sektörü İhracatı

(Bin TL.)

	Program tahminleri				Gerçekleşme			Program tahminlerinin % olarak gerçekleşmesi		
	1962	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
LPG	904,9	..	1 005,3	—	510,5	345,7	856,2	..	34,4	..
Nafta, Benzin	—	..	—	—	7 045,0	7 390,4	14 435,4	..	—	..
Motorin	4 443,0	..	—	—	4 291,5	1 542,0	5 833,5	..	—	..
Fuel-Oil	50 103,0	..	70 376,4	—	69 414,6	69 739,8	139 154,4	..	99,1	..
TOPLAM	55 450,9	..	71 381,7	—	81 261,6	79 017,9	160 279,5	..	110,7	..

TABLO : 102 — Ana Mallar İtibariyle Stok Hareketleri

(Ton)

Ana mallar	1962	1963	1964	Yüzde değişmeler 1963	Yüzde değişmeler 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Ham petrol	109 788	71 732	107 062	— 34,7	+ 49,2
Petrol ürünleri :					
LPG	768	255	829	— 66,8	+ 325,1
Benzin	38 319	24 989	34 832	— 34,8	+ 39,4
Gazyağı	30 959	21 575	54 498	— 30,3	+ 252,6
Motorin	54 485	28 824	56 607	— 40,2	+ 97,4
Fuel-Oil	18 091	27 764	45 947	+ 53,5	+ 65,5
Uçak benzini	4 348	109	182	— 97,5	+ 66,9
Jet yakıtı	304	378	303	+ 24,3	— 19,9
Solventler	216	147	322	— 32,0	+ 219,0
Asfalt	1 652	1 533	1 141	— 7,2	— 25,6

Kaynak : Ticaret Bakanlığı Akaryakıt Şubesi.

II. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Talep :

Çeşitli petrol ürünlerinin 1966 yılı için tahmin edilen yurtiçi talep miktarları, önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 103 de gösterilmiştir.

Bu tahminler 1964 yılı sonuçları dikkate alınarak yapılmıştır. 1964 yılı ve 1965 yılının ilk 9 aylık sonuçlarına dayanılarak 1965 yılı talep tahminlerinin yıl sonunda aşağıda gösterildiği gibi gerçekleşeceği beklenmektedir.

Benzin	590	Bin Ton
Gazyağı	491,4	Bin Ton
Motorin	1 140,4	Bin Ton
Fuel-Oil (No. 4, 5, 6)	1 216,0	Bin Ton

2. Üretim :

Yurtiçi talebi karşılamak amacı ile düzenlenen üretim miktarlarına varmak için 1966 yılında işlenecek ham petrol miktarı ve bundan elde edilecek ürünler Tablo 104 de önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tabloda görülen 1965 yılı Programı üretim tahminlerinin 1964 yılı ve 1965 yılının ilk 9 aylık sonuçlarına göre aşağıda gösterilen miktarlarda gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Ham petrol	1 400	Bin Ton
Benzin	702	Bin Ton
Gazyağı	491	Bin Ton
Motorin	1 220	Bin Ton
Fuel-Oil	1 216	Bin Ton

Bu üretim miktarlarını gerçekleştirmek üzere 1966 yılında Batman Rafinerisinin normal kapasitesinin yüzde 7,1 üstünde, İzmit Rafinerisinin yüzde 50 üstünde çalışacağı ve Mersin Rafinerisinde kapasitenin yüzde yüzünün kullanılacağı varsayılmıştır.

TABLO : 103 — Petrol Sanayii Yurtiçi Tüketim Tahminleri

(Bin Ton)

Başlıca Maddeler	Miktar					Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks)				Genel Endeks 1962 = 100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
LPG	1,7	8,8	21,5	32,4	50,0	518,0	244,3	150,7	154,3	2 941,2
Benzin	510,5	545,7	633,2	736,0	747,0	107,0	116,0	116,2	101,5	146,3
Motorin	737,7	875,5	1 039,4	1 116,0	1 382,7	119,0	118,7	107,3	123,9	187,4
Gazyağı	397,9	449,1	463,6	543,0	521,0	113,0	103,2	117,1	95,9	130,9
Fuel - Oil	421,8	578,1	869,7	1 060,0	1 600,0	137,0	150,3	121,9	150,9	379,3
TOPLAM	2 069,6	2 427,8	3 027,4	3 487,4	4 300,7	117	124,7	115,2	123,3	207,8

Kaynak : Petrol Dairesi Reisliği

TABLO : 104 — Petrol Sanayii Yurtiçi Üretim Tahminleri

(Bin Ton)

	Miktar					Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks)				Genel Endeks 1962 = 100
	1962	1963	1964	1965 (*)	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1. İŞLENECEK HAM PETROL :										
a. Yerli	595,7	674,5	852,4	1 030,0	1 650,0	113	126,4	120,8	160,2	276,9
b. İthal	2 291,7	2 941,3	3 503,1	3 373,0	3 700,0	128	119,1	96,3	109,7	161,4
2. BAŞLICA PETROL ÜRÜNLERİ :	2 886,8	3 615,8	4 355,5	4 403,0	5 350,0	125	120,4	101,1	121,5	185,3
a. LPG	6,0	11,1	23,3	32,4	50,0	185	214,4	136,1	154,3	833,3
b. Benzin	522,9	541,1	633,9	753,0	747,0	104	117,1	118,8	99,2	142,8
c. Nafta	—	20,9	47,2	—	55,2	—	225,8	—	—	—
d. Jet yakıtı	—	—	14,7	—	75,0	—	—	—	—	—
e. Gazyağı	281,9	395,6	476,3	504,6	521,0	140	120,3	105,9	103,2	184,8
f. Motorin	615,7	879,7	1 089,9	1 116,0	1 382,7	143	123,9	102,3	123,9	224,6
g. Fuel - Oil	1 115,0	1 429,3	1 693,2	1 515,8	2 080,5	128	118,5	89,5	137,2	186,6
h. Asfalt	90,1	119,4	100,9	140,0	140,0	133	84,5	38,7	100,0	155,4
j. Solvent	1,5	1,6	1,5	2,1	2,3	106	93,7	140,0	109,5	153,3
PETROL ÜRÜNLERİ TOPLAMI	2 633,2	3 398,7	4 081,4	4 063,9	5 053,7	129	120,1	99,6	124,3	191,9
Başlıca Petrol Ürünleri Üretim Değerleri TOPLAMI (Bin T. L.)	605 677	768 648	951 716	1 004 898	1 182 000	126,9	123,8	105,6	117,6	195,1

(*) 1965 Yılı Program tahminleri.

TABLO : 105 — 1966 Yılı Ham Petrol ve Petrol Ürünleri Dengesi

(Bin Ton)

Ana mallar	Üretim (1)	İthalât (2)	Tüketim (3)	İhracat (4)
1. İşlenecek ham petrol	1650,0	3700,0	5350,0	—
2. Başlıca petrol ürünleri :				
a. LPG	50,0	—	50,0	—
b. Benzin	747,0	—	747,0	—
c. Nafta	55,2	—	—	55,2
d. Jet yakıtı	75,0	11	86,0	—
e. Gazyağı	521,0	—	521,0	—
f. Motorin	1382,7	—	1382,7	—
g. Fuel - Oil	2080,5	—	1600,0	480,5

3. Talep ve üretim karşılaştırması :

1966 Yılında talep ve üretim imkânları arasındaki fark dolayısıyla yurt içinde üretilmeyen uçak benzini ile yurt ihtiyaçlarının tümü üretimle karşılanamıyan bir miktar jet yakıtı (11 bin ton) ile parafin, vazelin, madeni yağ ve hususi müstahzarlar ithal edilecektir. (Tablo 105). Buna karşılık tüketimden fazla olan petrol ürünleri ihraç edilecektir. Yurtiçi ham petrol üretim imkânları 1963 ve 1964 bulgularıyla daha genişlemiş bulunmaktadır. Bulunan petrollerin en kısa zamanda geliştirilmesi ilkesine uyularak kaynakların işletilmesi ve ham petrol taşıma kapasitesinin artırılması zorunluluğu duyulmaktadır. 1966 Yılında 700 bin ton ham petrol, demir ve kara yolu ile taşınabilirse üretim 1.650.000 tonu aşabilecektir.

Azami motorin esasına göre düzenlenen üretim sonunda ortaya çıkan nafta ve fuel - oil imkânlarına göre ihraç edilmektedir. Ancak 1965 yılı başından beri rafinerilerin kullandıkları ithal ham petrolünü değiştirdiklerinden üretim fazlası fuel - oil miktarında bir düşme meydana gelmiştir. Bu yoldaki çalışmaların daha olumlu sonuçlar vereceği tahmin edilmektedir.

LPG talebi büyük bir gelişme göstermektedir. Bu gelişme gazyağı tüketimini olumsuz yönde etkilemektedir. Hızla artabilecek esneklikte olan bu ihtiyacın karşılanabilmesi ancak Batman ve ATAŞ Rafinerilerince kurulan tesislerin tamamlanması ile gerçekleşecektir.

1964 yılında yapılan fiyat düzeltmeleri sonunda gazyağındaki normal üstü tüketimin duraklaması sebebiyle 1966 yılı gazyağı talebinin yurtiçi üretimle karşılanacağı beklenmektedir.

Motorin üretim ve tüketimindeki artış oranının mevcut şartlar altında 1966 yılında da devam edeceği tahmin edilmektedir.

4 Dış Ticaret etkisi :

a. İhracat etkisi :

Petrol ürünleri ihracat tahminleri, geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 106 da verilmiştir. Bu duruma göre 480,6 bin ton 6 numara fuel - oil ve 55,2 bin ton da nafta ihracı öngörülmektedir.

İhracat imkânları yurtiçi üretim fazlasına ve dış pazarlama durumuna göre hesaplanmıştır.

TABLO : 106 — Petrol Sanayii İhracat Etkisi

(Bin T. L.)
(Cari Fiyatlarla)

Maddeler	Değer					Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks)				Genel Endeks 1962 = 100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
LPG	904,9	510,5	345,7	—	—	56	67,7	—	—	—
Benzin + Nafta	—	7 045,0	7 390,4	16 158,6	9 191,0	—	104,9	218,6	56,9	—
Motorin	4 443,0	4 291,5	1 542,0	—	—	97	35,9	—	—	—
Fuel - Oil	50 103,0	69 414,6	69 739,8	41 534,1	47 570,0	139	100,5	65,2	114,5	94,9
TOPLAM	55 450,9	81 126,0	79 017,9	57 692,7	56 761,0	146	97,4	73,0	98,4	102,3

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü

Not : Dış satışlara yabancı gemilere verilen yakıtlar (Bunker) dâhil değildir.

TABLO : 107 — Petrol Sanayii İthalât Etkisi

(Bin T. L.)
(Cari Fiyatlarla)

Maddeler	Değer					Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks)				Genel Endeks 1962 = 100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1. HAM PETROL İTHALÂTI :	275 985	430 461	518 732	486 000	549 450	156	121	94	113,0	199,1
2. PETROL ÜRÜNLERİ										
a. Gazyağı	42 110	14 751	12 160	12 900	—	35	82	106	—	—
b. Oto benzini	6 129	—	—	—	—	—	—	—	—	—
c. Uçak benzini	1 701	1 233	695	1 290	650	73	56	185	50	38
d. Jet yakıtı	2 645	2 916	2 358	3 200	3 500	110	81	136	109	132
e. Motorin	43 929	—	—	—	—	—	—	—	—	—
f. Fuel - Oil	2 997	—	—	—	—	—	—	—	—	—
g. Madeni yağlar	63 360	65 450	67 500	69 300	72 000	—	—	—	—	—
3. TOPLAM	162 871	84 330	82 713	86 690	76 150	—	—	—	—	—
4. GENEL TOPLAM 1 + 2	438 856	514 791	601 445	572 690	625 600	—	—	—	—	—

Kaynak : Petrol Dairesi Reisliği

b. İthalât etkisi :

Petrol sektöründe ithalâtın büyük kısmı ham petrol şeklind 3700,0 Milyon ton). Bunun dışında bir miktar uçak benzini, jet y makina yağı, parafin ve vazelin ithal edilmektedir.

Tablo 106 ve 107 nin karşılaştırılmasında da görüleceği gibi rol sanayiinin net dış ticaret etkisinin ithal fazlası olarak 1966 yı 568 milyon 839 bin lira olacağı tahmin edilmektedir.

5. Yatırım tahminleri :

Petrol sanayii yatırım tahminleri Tablo 108 de gösterilmiştir

1966 yılı yatırımlarının kamu sektörü olarak ayrıntıları Tablo da gösterilmiştir.

TABLO : 108 — Petrol Sanayii Yatırım Tahminleri

(Milyon T. L.)

(Cari fiyatlarla)

	Değer					Yüzde değişm (Zincirleme En		
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Özel sektör	. .	80,0	190,0	155,2	150,0	. .	237,5	81,7
TOPLAM	. .	185,6	345,3	482,8	522,5	.	186,0	139,8
Kamu sektörü	78,6	104,6	155,3	327,6	372,5	133,1	148,5	210,9

TABLO : 109 — Petrol Sanayii 1966 Yılı Yatırımları

(Milyon T. L.)

(1964 fiyatlarıyla)

	Yeni başlayan işler		Başlamış işler		Genel topla	
	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	To
Kuruluşlar	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(
Kamu sektörü	70 170	192 500	91 115	180 000	161 285	372

6. Tedbirler :

a. Artan petrol ürünleri talebini karşılamak için 1967 yılından men sonra ek kapasiteye ihtiyaç olacaktır. Türkiye Petrolleri A. O kapasite artışını sağlayacak bir rafinerinin etüdünü 1966 Mart a kadar tamamlayacak, ön projesini hazırlıyacaktır.

b. 1963, 1964 ve 1965 Yılı Programlarında yıllık programlarda görülmüş bulunan tedbirlerin uygulanması sağlanacaktır.

c. Yerli ham petrol üretiminin artırılmasına ilişkin tedb önemle uygulanacaktır.

d. Ham petrol ithalâtının dünya cari fiyatlarına uygun seviy olmasını sağlayacak tedbirler öncelikle uygulanacak ve ham petrol i lâtı da, petrol ürünlerinde olduğu gibi kota içine alınacaktır.

e. İran, Pakistan ve Türkiye arasındaki «Bölgesel Kalkınma için işbirliğine ilişkin işlemler, ilgili iktisadi kamu kuruluşlarınca yerine getirilecektir.

f. Petrol ürünleri dağıtım şirketlerinin her türlü ithalatının normal kota ve tahsisli yoldan yapılması için gerekli tedbirler alınacaktır.

g. İran'daki Naft'i Shah veya Moghan Sahalarından 400 000 ton ham petrolün ithalinin ekonomik olup olmadığı Türkiye yetkili makamlarınca incelenecek ve bu konudaki karar en kısa zamanda İran'a bildirilecektir (RCD Kararı).

h. Türkiye'de İran ve Pakistan işbirliği ile düzenlenecek ortak bir petrol arama şirketi kurulması hakkındaki karar Moghan sahası ile ilgili kararla birlikte veya hemen sonra alınacaktır (RCD Kararı).

j. Sınır bölgelerindeki satış istasyonları ile ilgili bilgi ve proje teatisine devam edilerek bu istasyonların kurulması ve işletilmesinin bu üç ülkenin milli şirketleri tarafından ayrı ayrı mı yoksa birlikte mi yapılacağı öncelikle tesbit edilecektir (RCD Kararı).

k. Petrol işlerinin düzenlenmesindeki sorumluluk ve yetki Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının bünyesinde toplanmıştır. Ancak bu işlemin tatbikatta da yürütülebilmesi için kuruluş kanunu öncelikle çıkarılacaktır.

l. Petrol ürünleri alanında alınacak mali ve idari tedbirler ile

(1) Hızla artan motorin tüketiminin (dizel motorları ve ithal ham petrolünden elde edilen ürünler nedeniyle) doğurduğu dış finansman yükünün azaltılmasına ve

(2) Üretimi hızla artan yerli ham petrol içindeki motorin oranının düşük olması dolayısiyle talebi karşılamak için fazla miktarda ham petrol gerekeceği, bunun ise diğer ürünlerdeki özellikle fuel-oil'deki üretim fazlasının (surplüs) çoğalmasına yol açacağı gözönüne alınarak motorin tüketiminin ayarlanmasına çalışılacak;

(3) Ayrıca enerji fiyatlarına yapılacak ve enerji tüketimini hedef tutan zam ve indirimlerin yetkili bir teknik ekip tarafından incelenerek karara bağlanması sağlanacaktır.

j. 11 Mayıs 1959 günkü Paris Konsolidasyon Anlaşmasının 13 üncü madesi uyarınca yapılmış anlaşmalar ile Petrol Şirketleri Türkiye'deki yatırımlarında kullanılmak üzere Türk parası çekebilmektedirler.

Her ne kadar, yapılan anlaşmalara göre (Borç tasviyesi anlaşması) 1964 yılından öteye bir ödeme yapılması gerekmiyorsa da, bu konudaki talepler devam etmektedir. Bu uygulamayı önlemek için gerekli tedbirler alınacaktır.

İMALÂT SANAYİİ

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plân'ındaki yüzde 7 kalkınma hızının gerçekleştirilmesi geniş ölçüde sanayide meydana gelecek gelişmeye bağlanmış bulunmaktadır. Ortalama yıllık artış hızının tarım alanında yüzde 4,2 buna karşılık sanayide yüzde 12,9 olması gerekeceği hesaplanmıştır.

Sanayide ortalama yüzde 12.9 luk bir artış hızının sağlanabilmesi için Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı dönemindeki sanayi politikamız; bir kısım ana ilkelerden hareketle devletin ekonomik hayata doğrudan müdahalesi yanında çeşitli özendirici tedbirleri ve araçları da beraberinde getirmiş bulunmaktadır. Doğaldır ki, sanayi politikamızın araçları getirilirken, Plân dönemi başındaki Türkiye'nin sanayi yapısı (Stürktürü), sanayi üretim faktörlerinin (Doğal kaynaklar, işgücü, sermaye, müteşebbis ve/veya sevk-i idareci) Türkiye'deki dağılımı da gözönünde bulundurulmuştur.

Plân döneminin ilk yarısında tüm imalât sanayiinde Plân hedeflerine tam olarak varılamadığı, bununla beraber geçmiş yıllara oranla daha hızlı bir gelişmenin sağlandığı söylenebilir. Sanayi gelişmede, tüm imalât sanayii ile sanayi bölümleri arasındaki ilişkinin de izlenmesi ve belli yönde değişmesine çaba gösterilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, tüm imalât sanayiinde bu dönemde meydana gelen gelişmeler belirtilirken, çeşitli sanayiler kendi aralarında, genellikle ürettikleri malların cinslerine göre bölümlere ayrılmış bulunmaktadır.

1. Üretim :

İmalât sanayiindeki gelişme büyük ölçüde üretim değerlerindeki artışla ve üretimin sektörler arasındaki dağılımının değişmesiyle belirtilebilir. Ayrıca, iş yeri sayılarındaki artışlar, firmaların ekonomik ve mali yapılarındaki gelişmeler de bu açıdan birer gösterge olarak kullanılabilir. Ancak, bu alanda önceki yıllarla karşılaştırmalı rakamlar elde bulunmadığı için, imalât sanayiindeki gelişmenin başlıca ölçülerinden biri olarak sanayi üretimindeki artışlar alınmıştır.

1963 ve 1964 yıllarında imalât sanayii üretim değerlerindeki değişmeler Tablo 110 da gösterilmiştir. Tablo 110 da görüleceği gibi 1963 ve 1964 yılları için programlanan üretim değerleri hemen tam olarak gerçekleşmiş bulunmaktadır. Ancak, son yapılan hesaplarla bazı sektörlerde 1962 yılı için Plân tahminlerinden daha yüksek değerler bulunduğundan, 1963 ve 1964 yılları gelişme hızları, tahmin edilen hızlardan daha düşük olmuştur.

Genellikle tüketim malı üreten sanayilerin tüm imalât sanayii içindeki payı 1962 yılında yüzde 67,8 iken, 1964 yılı sonunda yüzde 65,5 olmuştur. Bu dönemde, gıda, içki, tütün sanayii toplam üretim değeri hızlı bir şekilde artmış, bunun yanında üretim hedeflerine varılmaması sebebiyle dokuma ve giyim eşyası sanayii toplam üretim değeri bir miktar gerilemiştir.

Genellikle ara malı üreten sanayilerin tüm imalât sanayii içindeki payı 1962 yılında yüzde 17,1 iken 1964 yılı sonunda yüzde 18,6 ya çıkmıştır. Bu dönemde özellikle kâğıt, demirden başka mamuller ve demir - çelik ve metalurji sanayilerinde hızlı gelişmeler kaydedilmiştir.

Genellikle yatırım malı üreten sanayilerin tüm imalât sanayii içindeki payı 1962 yılında yüzde 12,9 iken 1964 yılı sonunda yüzde 14,0 olmuştur. Bu dönemde bu grup sanayi içindeki gelişmeler yeterli olmamıştır.

Tablo 110 da görüldüğü gibi yurdumuzun imalât sanayiinin çok önemli bir kısmı genellikle tüketim malı üretmektedir. Sanayi gelişmeyle birlikte bu oranın azalarak, genellikle ara malı ve yatırım malı üreten sanayi gruplarıyla denge kurması zorunlu olmaktadır. Plân döneminin ilk yarısında bu yönde bir gelişme olduğu görülmektedir.

Bu dönemde ara malı üreten sanayilerdeki gelişmeyle, daha çok yatırım malı üreten sanayilerin ithal edilmekte olan girdilerinin (Inputlarının) ikame edildiği, bu sebeple yatırım malı üreten sanayilerde hızlı gelişmelerin kaydedilemediği söylenebilir.

2. *Dış ticaret :*

Plân döneminin ilk yarısındaki imalât sanayii ithalât durumu Tablo 111 de, ihracat durumu ise Tablo 112 de gösterilmiş bulunmaktadır. Yıllık programlarda bir kısım sektörlerin dış ticaret tahminleri yapılmamış olduğundan, tüm imalât sanayiinde tam bir karşılaştırma yapma imkânı olamamaktadır. Bu dönemde bir kısım yatırım mallarının yurtiçi üretimle karşılanacağı dolayısiyle geçmiş yıllardan daha az ithalâtın zorunlu olacağı tahmin edilmiş iken, ithalât ortalama olarak 1962 yılı seviyesinde devam etmiş ve 1964 yılı sonunda tahminlerden yüzde 20 oranında fazlalıkla gerçekleşmiş bulunmaktadır.

Sanayi grupları arasındaki ithalât ve ihracat değerlerinin karşılaştırılması da yurdumuzun sanayi yapısı hakkında bir fikir vermektedir. 1962 yılından itibaren ithalâtımızın hemen yarısının genellikle yatırım malları, ihracatımızın ise hemen dörtte üçünün genellikle tüketim malları olması dikkati çekmektedir. Yine Tablo 111 ve 112 de gösterildiği gibi 1964 yılı sonunda imalât sanayii ihracatı aynı dönemdeki ithalâtın ancak yüzde 13,6 gibi çok düşük bir seviyede bulunmaktadır. Plân dönemiyle birlikte başlanmış olan bir kısım büyük yatırım projelerinin tamamlanmasıyla önümüzdeki yıllarda, öncelikle ara malları ve yatırım malları ithalâtının süratle azalacağı buna karşılık bir kısım ara mallar ihracatının mümkün olacağı, böylece sanayi grupları arasında olduğu kadar ithalât ve ihracat arasında da bir dengeye doğru gidileceği söylenebilir.

TABLO : 110 — İmalât Sanayii Üretim Değerleri (a)

(Bin TL.)

(Cari fiyatlarla)

Sektörler	1962		Program tahminleri			Gerçekleşme			Program tahminlerinin yüzdesi olarak gerçekleşme			
	Gerçekleşme	Yüzde payı	1963	1964	1963+1964	1963	1964	4963+1964	Yüzde payı	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
Genellikle Tüketim Malı Üreten Sanayiler :												
Gıda, İçki, Tütün Sanayii	7 518,0	40,5	7 880,3	8 978,0	16 858,3	8 456,1	10 453,4	18 909,5	42,9	107	116	112
Dokuma ve Giyim Eşyası Sanayii	5 075,0	27,3	5 640,0	6 030.0	11 670,0	4 795,9	5 143,5	9 939,4	22,6	84	85	85
TOPLAM	12 593,0	67,8	13 520,3	15 008,0	28 528,3	13 252,0	15 596,9	28 848,9	65,5	98	104	101
Genellikle Ara Malı Üreten Sanayiler :												
Kâğıt Sanayii	224,2	1,2	355,8	436,0	791,8	276,5	330,5	607,0	1,4	78	76	77
Kauçuk Sanayii	154,2	0,8	400,7	288,0	688,7	217,9	432,0	649,0	1,5	54	150	94
Kimya Sanayii	1 268,0	6,8	1 310,0	1 415.0	2 725,0	1 350,0	1 440,0	2 790,0	6,3	103	102	102
Metalden Başka Mamuller Sanayii	502,8	2,7	740,0	850,0	1 590,0	750,2	845,1	1 595,3	3,6	101	99	100
Demir-Çelik ve Metalurji Sanayii	1 034,0	5,6	1 222,3	1 637,4	2 859,7	1 142,3	1 390,6	2 532,9	5,8	93	85	89
TOPLAM	3 183,2	17,1	4 028,8	4 626,4	8 655,2	3 736,9	4 438,2	8 175,1	18,6	93	96	94
Genellikle Yatırım Malı Üreten Sanayiler :												
Madeni Eşya Sanayii	1 284,0	6,9	1 125,0	1 340,0	2 465,0	1 418,0	1 343,0	2 761,0	6,3	126	100	112
Makina İmalât Sanayii	250,0	1,3	392,4	613.7	1 006,1	412,0	322,0	734,0	1,7	106	52	73
Tarım Makinaları İmalât Sanayii	155,0	0,8	322,8	327,6	648,4	430,0	352,0	782,0	1,7	133	107	121
Elektrik Makinaları İmalât Sanayii	300,0	1,6	331,4	361,3	692,7	378,3	424,4	802,7	1,8	114	117	116
Taşıt Onarım ve İmalât Sanayii	423,0	2,3	342,1	599,0	941,1	505,4	594,7	1 100,1	2,5	148	99	117
TOPLAM	2 412,0	12,9	2 513,7	3 241,6	5 753,3	3 143,7	3 036,1	6 179,8	14,0	125	94	107
Diğer Sanayiler	377,0	2,2	400,0	540,0	940,0	380,0	480,0	860,0	1,9	95	89	91
GENEL TOPLAM	18 565,2	100,0	20 462,8	23 416,0	43 876,8	20 512,6	23 551,2	44 063,8	100,0	100	101	100

(a) Tablo, son tahminlerle hesaplanan değerlerden derlenmiştir.

TABLO : 111 — Plân Döneminin İlk Yarısındaki İmalât Sanayii İthalât Durumu

(Bin T. L.)
(Cari fiyatlarla)

SEKTÖRLER	1962		Program tahminleri		
	Gerçekleşme	Yüzde payı	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Genellikle Tüketim Malı Üreten Sanayiler					
Gıda Sanayii	199 356	4,6	...	..	..
İçki Sanayii	1 299	0,03	..	..	..
Tütün Sanayii	—	—	—	—	..
Dokuma ve Giyim Eşyası Sanayii	285 367	6,6	—	330 000	—
Basım Sanayii	—	—	—	—	—
TOPLAM	486 022	11,2	..	..	..
Genellikle Ara Malı Üreten Sanayiler					
Orman Ürünleri İşleme Sanayii	15 420	0,4	..	..	..
Kâğıt Sanayii	84 600	1,9	21 300	75 000	96 300
Deri ve Kösele İşleme Sanayii	22 070	0,5	..	44 970	..
Lâstik Sanayii	234 730	5,4	228 400	142 000	370 400
Plâstik İşleme Sanayii	—	—	—	—	—
Kimya Sanayii	710 700	16,4	..	880 000	..
Metalden Gayri Mamuller Sanayii	78 761	1,8	..	..	..
Demir Çelik ve Metalurji Sanayii	417 180	9,6	433 700	331 440 x	765 140
TOPLAM	1 563 461	36,0	..	..	..
Genellikle Yatırım Malı Üreten Sanayiler					
Madeni Eşya Sanayii	159 563	3,7	232 000	84 000	316 000
Makina İmalât Sanayii	927 400	21,6	885 500	884 500	1 770 000
(a) Tarım Makinaları Sanayii	42 216	0,9	142 600	61 950	204 550
Elektrik Makinaları Sanayii	281 000	6,6	270 630	130 000	400 630
Taşıt Onarım ve İmalât Sanayii	857 700	19,6	720 900	458 000	1 178 900
TOPLAM	2 267 869	52,8	2 251 630	1 618 450	3 870 080
GENEL TOPLAM	4 317 532	100,0	..	..	..

TABLO : 111 — Devam

(Bin T. L.)
(Cari fiyatlarla)

SEKTÖRLER	Gerçekleşme				Program tahminin % si olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964	Yüzde payı	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Genellikle Tüketim Malı Üreten Sanayiler							
Gıda Sanayii	231 247	189 847	421 094	4,7	—	—	—
İçki Sanayii	1 449	87	1 536	0,02	—	—	—
Tütün Sanayii	—	—	—	—	—	—	—
Dokuma ve Giyim Sanayii	355 285	305 702	660 987	7,4	—	93	—
Basım Sanayii	—	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	587 981	495 636	1 083 617	12,2	—	—	—
Genellikle Ara Malı Üreten Sanayiler							
Orman Ürünleri İşleme Sanayii	9 310	5 020	14 330	0,2	..	..	..
Kâğıt Sanayii	83 300	43 000	126 300	1,5	391	57	131
Deri ve Kösele İşleme Sanayii	42 120	16 520	58 640	0,7	—	37	—
Lâstik Sanayii	237 072	117 670	354 742	3,9	104	82	96
Kimya Sanayii	786 700	772 900	1 559 600	17,5	—	88	—
Metalden Gayri Mamuller Sanayii	58 353	52 550	110 903	1,2	—	—	—
Demir Çelik ve Metalurji Sanayii	508 745	454 770	963 515	10,8	117	137	126
TOPLAM	1 725 600	1 462 430	3 188 030	35,7	—	—	—
Genellikle Yatırım Malı Üreten Sanayiler							
Madeni Eşya Sanayii	208 271	137 300	345 571	3,8	90	163	109
Makina İmalât Sanayii	1 252 600	1 254 100	2 506 700	28,2	141	142	142
(a) Tarım Makinaları Sanayii	70 290	61 485	131 775	1,6	49	99	64
Elektrik Makinaları Sanayii	389 700	318 400	708 100	7,9	144	245	177
Taşıt Onarım ve İmalât Sanayii	647 200	297 700	944 900	10,6	90	65	80
TOPLAM	2 568 061	2 068 985	4 637 046	52,1	114	128	120
GENEL TOPLAM	4 881 642	4 027 051	8 908 693	100,0	—	—	—

(. .) — Programlarda tahminleri yapılmamış olanlar.
(—) — İthalâtı olmayanlar.
(x) — 1964 Yılı Demir-Çelik ve Metalurji ithalât tahmini düzeltilmiş ithalât tahminidir.
(a) — Tarım alet ve makinaları sektöründe mamul şeklinde ithalât tahmini yapılmamıştır.

TABLO : 112 — Plân Dönemının İlk Yarısındaki İmalât Sanayii İhracat Durumu

(Bin T. L.)
(Cari fiyatlarla)

SEKTÖRLER	1962 Gerçekleşme	Yüzde payı	Program tahminleri 1963	Program tahminleri 1964	Program tahminleri 1963 + 1964	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963 + 1964	Gerçekleşme Yüzde payı	Program tahminin % si olarak gerçekleşme 1963	Program tahminin % si olarak gerçekleşme 1964	Program tahminin % si olarak gerçekleşme 1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
Genellikle Tüketim Malı Üreten Sanayiler												
Gıda Sanayii	378 444	67,9	..	..	..	357 327	416 779	774 106	63,8	..	..	..
İçki Sanayii	1 693	0,3	1 800	2 340	4 140	1 728	1 297	3 025	0,2	96	55	73
Tütün Sanayii	52	0,009	..	..	..	59	48	107	0,09	—	—	—
Dokuma ve Giyim Eşyası Sanayii	17 400	3,2	..	19 800	—	24 300	39 600	63 900	5,3	—	200	—
Basın Sanayii	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	397 589	71,4	..	..	..	383 414	457 724	841 138	69,4	—	—	—
Genellikle Ara Malı Üreten Sanayiler												
Orman Ürünleri İşleme Sanayii	1 076	0,2	..	..	..	2 073	3 067	5 140	0,4	..	..	..
Kâğıt Sanayii	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Deri ve Kösele İşleme Sanayii	50 882	9,2	..	63 725	—	54 634	60 213	114 847	9,5	—	95	—
Lâstik Sanayii	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Plâstik İşleme Sanayii	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kimya Sanayii	26 900	4,8	23 800	46 000	69 810	28 954	27 368	56 322	4,6	122	59	81
Metalden Gayri Mamuller Sanayii	1 140	0,2	..	4 500	—	3 906	6 037	9 943	0,8	—	134	—
Demir Çelik ve Metalurji Sanayii	78 999	14,2	231 800	165 700	397 500	56 657	126 745	183 402	15,2	24	76	46
TOPLAM	158 997	28,6	..	..	..	146 224	223 430	369 654	30,5	—	—	—
Genellikle Yatırım Malı Üreten Sanayiler												
Madeni Eşya Sanayii	—	—	—	—	—	—	700	700	0,06	—	—	—
Makina İmalât Sanayii	—	—	—	—	—	—	413	413	0,03	—	—	—
Tarım Makinaları Sanayii	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Elektrik Makinaları Sanayii	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Taşıt Onarım ve İmalât Sanayii	—	—	—	—	—	—	58	58	0,005	—	—	—
TOPLAM					—	—	1 171	1 171	0,1	—	—	—
GENEL TOPLAM	556 586	100	—	—	—	529 638	682 325	11 211 963	100	—	—	—

(. .) Programlarda tahmini yapılmamış olanlar.
(—) İhracatı olmıyanlar.

3. *Yatırımlar :*

1963 ve 1964 yıllarında imalât sanayiinde programlanan yatırımlar ve gerçekleşen miktarlar Tablo 113 de ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Tabloda görüleceği gibi programlanan toplam yatırımlar 1963 yılında yüzde 103 ve 1964 yılında yüzde 76 oranında olmak üzere, iki yıl sonunda ortalama yüzde 88 oranında gerçekleşmiş bulunmaktadır. Kamu sektörü yatırımlarının çok düşük oranlarda gerçekleşmiş olmasının genellikle en önemli nedenleri, proje hazırlama ve ihale safhalarındaki güçlükler ile dış para temininde karşılaşılan güçlükler olmuştur. Bu dönemde, özellikle özel sektör tarafından olmak üzere dokuma ve giyim eşyası sanayiine yapılan yatırımlar tahminlerin çok üstünde gerçekleşmiş bulunmaktadır.

Programlanan yatırımların 1964 yılı sonu itibariyle yüzde 64,8 i ve gerçekleşen yatırımların yüzde 63,7 sinin genellikle ara malı üreten sanayilerde olduğu görülmektedir. Ara malı üreten sanayilerin düşey etkileri, hem yatırım malları hem de tüketim malları sanayilerindeki gelişmeleri hazırlayacağı düşünülürse, ara malı üretimine verilen önemin yerinde olduğu kabul edilir. Bu bakımdan önümüzdeki yıllarda ara malı üreten sanayilerdeki gelişmeyle birlikte, özellikle yatırım malı üreten sanayilerin daha büyük yatırım paylarına sahip olacağı söylenebilir.

TABLO : 113 — İmalât Sanayii Yatırımları *(Milyon TL.)*

Sektörler	Program			Yüzde payı	Gerçekleşme			Yüzde payı	Program tahminlerinin % si olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964		1963	1964	1963+1964		1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Genellikle Tüketim Malı Üreten Sanayiler :											
Gıda, İçki, Tütün Sanayii :											
Kamu	156,1	199,6	355,7	7,8	96,9	120,8	217,7	5,4	62	61	61
Özel	83,3	78,2	161,5	3,5	117,1	101,1	218,2	5,4	143	129	135
TOPLAM	239,4	277,8	517,2	11,4	214,0	221,9	435,9	10,8	89	80	84
Dokuma ve Giyim Eşyası Sanayii :											
Kamu	66,6	66,1	132,7	2,9	69,8	57,8	127,6	3,2	105	87	96
Özel	40,0	95,8	135,8	3,0	185,6	216,7	402,3	10,0	464	226	296
TOPLAM	106,6	161,9	268,5	5,9	255,4	274,5	529,9	13,2	240	169	167
Basın Sanayii :											
Kamu	11,9	18,2	30,1	0,7	5,7	7,8	13,5	0,3	48	43	45
Özel	—	1,9	1,9	0,1	15,9	14,4	30,3	0,8	—	757	1594
TOPLAM	11,9	20,1	32,0	0,8	21,6	22,2	43,8	0,11	182	110	137
Kamu	234,6	283,9	518,5	11,4	172,4	186,4	358,8	8,9	73	66	69
Özel	123,3	175,9	299,2	6,7	318,6	332,2	650,8	16,2	258	189	217
TOPLAM	357,9	459,8	817,7	18,1	491,0	518,6	1 009,6	25,1	137	113	123

TABLO : 113 — (Devamı)

Sektörler	Program 1963	Program 1964	Program 1963+1964	Yüzde payı	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963+1964	Yüzde payı	Program tahminlerinin % si olarak gerçekleşme 1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Genellikle Ara Mal Üretim Sanayiler :											
Orman Ürünleri, İşletme Sanayii :											
Kamu	16,5	16,7	33,2	0,7	7,2	4,0	11,2	0,3	44	24	34
Özel	8,7	12,4	21,1	0,5	14,1	6,3	20,4	0,5	162	51	97
TOPLAM	25,2	29,1	54,3	1,2	21,3	10,3	31,6	0,8	85	35	58
Kâğıt Sanayii :											
Kamu	31,6	87,5	119,1	2,6	28,9	19,5	48,4	1,2	91	23	41
Özel	1,0	13,4	14,4	0,3	6,6	6,3	12,9	0,3	660	47	90
TOPLAM	32,6	100,9	133,5	2,9	35,5	25,8	61,3	1,5	109	26	46
Deri, Kösele İşletme Sanayii :											
Kamu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Özel	—	—	—	—	5,6	4,5	10,1	0,2	—	—	—
TOPLAM	—	—	—	—	5,6	4,5	10,1	0,2	—	—	—
Lâstik Sanayii :											
Kamu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Özel	45,6	53,6	99,2	2,2	93,7	14,4	108,1	2,7	206	27	109
TOPLAM	45,6	53,6	99,2	2,2	93,7	14,4	108,1	2,7	206	27	109
Kimya Sanayii (Plâstik dâhil) :											
Kamu	29,5	215,0	244,5	5,4	21,1	33,6	54,7	1,4	72	16	22
Özel	76,0	244,4	323,4	7,2	126,5	152,6	279,1	7,0	160	62	86
TOPLAM	105,5	459,4	567,9	12,6	147,6	186,2	333,8	8,4	136	41	59

TABLO : 113 — (Devamı)

Sektörler	Program			Yüzde payı	Gerçekleşme			Yüzde payı	Program tahminlerinin % si olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964		1963	1964	1963+1964		1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Metalden Başka Mamuller Sanayii :											
Kamu	96,9	149,2	246,1	5,5	74,3	104,2	178,5	4,5	77	70	73
Özel	12,1	46,9	59,0	1,3	57,2	35,2	92,4	2,3	472	75	157
TOPLAM	109,0	196,1	305,1	6,8	131,5	139,4	270,9	6,8	121	71	89
Demir-Çelik ve Metalurji Sanayii :											
Kamu	172,8	175,8	348,7	7,8	144,6	125,3	269,9	6,7	84	71	77
Özel	919,6	494,1	1 413,7	31,2	937,2	529,2	1 466,4	36,6	102	107	104
TOPLAM	1 092,4	670,0	1 762,4	39,1	1 081,8	654,5	1 736,3	43,3	99	98	99
Kamu	347,3	644,3	991,6	22,0	276,1	286,6	562,7	14,0	80	44	57
Özel	1 066,0	864,8	1 930,8	42,8	1 240,9	748,5	1 989,4	49,7	116	87	103
TOPLAM	1 413,3	1 509,1	2 922,4	64,8	1 517,0	1 035,1	2 552,1	63,7	107	69	87
Genellikle Yatırım Malı Üreten Sanayiler :											
Madeni Eşya Sanayii :											
Kamu	48,8	27,5	76,3	1,7	30,4	24,3	54,7	1,4	62	88	72
Özel	5,0	14,4	19,4	0,4	89,0	67,7	156,7	3,9	1 780	470	808
TOPLAM	53,8	41,9	95,7	2,1	119,4	92,0	211,4	5,3	221	219	220
Makina İmalât Sanayii :											
Kamu	39,5	25,7	65,2	1,5	12,1	12,3	24,4	0,6	31	48	37
Özel	130,1	70,9	201,0	44,5	9,4	10,8	20,2	0,5	7	15	10
TOPLAM	169,6	96,6	266,2	6,0	21,5	23,1	44,6	1,1	13	24	17

TABLO : 113 — (Devamı)

Sektörler	Program			Yüzde payı	Gerçekleşme			Yüzde payı	Program tahminlerinin % si olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964		1963	1964	1963+1964		1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Tarım Makinaları İmalât Sanayii :											
Kamu	12,5	1,3	13,8	0,3	2,8	3,2	6,0	0,2	22	246	43
Özel	4,6	13,8	18,4	0,4	4,7	0,9	5,6	0,1	102	7	30
TOPLAM	17,1	15,1	32,2	0,7	7,5	4,1	11,6	0,3	44	27	36
Elektrik Makinaları İmalât Sanayii :											
Kamu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Özel	96,0	64,2	160,2	3,6	24,4	57,8	82,2	2,1	25	90	51
TOPLAM	96,0	64,2	160,2	3,6	24,4	57,8	82,2	2,1	25	90	51
Taşıt Onarım ve İmalât Sanayii :											
Kamu	33,3	35,2	68,5	1,5	16,9	18,4	35,3	0,8	51	52	52
Özel	20,0	83,3	103,3	2,3	18,7	19,0	37,7	0,9	94	23	36
TOPLAM	53,3	118,5	171,8	3,8	35,6	37,4	73,0	1,7	67	32	42
Diğer Sanayiler :											
Kamu	—	14,8	14,8	0,3	—	20,0	20,0	0,5	—	135	135
Özel	—	28,7	28,7	0,6	—	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	—	43,5	43,5	0,9	—	20,0	20,0	0,5	—	46	46
Kamu	134,1	104,5	238,6	5,3	62,2	78,2	140,4	3,5	46	75	59
Özel	255,7	275,3	531,0	11,8	146,2	156,2	302,4	7,5	57	57	57
TOPLAM	389,8	379,8	769,6	17,1	208,4	234,4	442,8	11,0	53	62	58
Genel kamu	716,0	1 032,7	1 748,7	38,8	510,7	551,2	1 061,9	26,5	71	53	61
Genel özel	1 445,0	1 316,0	2 761,0	61,2	1 705,7	1 236,9	2 942,6	73,5	118	94	107
GENEL TOPLAM	2 161,0	2 348,7	4 509,7	100,0	2 216,4	1 788,1	4 004,5	100,0	103	76	88

4. *İmalât sanayiinde eğilimler :*

İmalât sanayiindeki gelişmeyi izlemek ve sanayicilerin bu gelişme konusundaki görüşlerini öğrenmek amacıyla Devlet Plânlama Teşkilâtınca imalât sanayiindeki büyük işyerlerini (a) kapsayan eğilim anketleri düzenlenmiştir. 1964 yılı Ocak ayından itibaren her 6 ayda bir tekrarlanan anketlerin sonuçları Tablo 110 daki gelişmeyi doğrulamaktadır.

1963 yılının ilk yarısına göre ikinci yarısında, üretim ve satış miktarlarında ve ham madde alımlarında önemli oranlarda artışlar olmuş, buna karşılık satış fiyatları hemen aynı seviyede kalmış, ham madde fiyatları ise az bir artış göstermiştir. 1963 yılında işçi sayısı az artmış, buna karşılık işçi ücretlerinde önemli artışlar olmuştur.

1964 yılının ilk yarısında, 1963 yılının aynı dönemine göre, genel olarak imalât sanayiinin tümündeki artış, azalan bir hızla devam etmiş, satışlarda ve ham madde alımlarında düşüşler olmuştur. Ham madde fiyatlarının normal artışına devam etmesine karşılık, mamul satış fiyatlarında azalma görülmüştür. İşçi sayısı genellikle sabit kalmış ve işçi başına ücret önemli bir artış göstermiştir. Ham madde stoklarında hafif düşmelere karşılık, mamul stoklarında artmalar görülmektedir.

1964 yılının ilk yarısında meydana gelen bir yavaşlamanın, ikinci yarıda giderildiği, imalât ve satış miktarlarında ve ham madde alımlarında önemli artışlar olduğu görülmüştür. Satış fiyatları genellikle değişmemiş, ham madde fiyatları ve işçi ücretleri bir miktar artış göstermiştir. Aynı dönemde mamul ve ham madde stokları genellikle aynı kalmıştır.

1964 yılının ikinci yarısında başlayan gelişme 1965 yılının ilk yarısında hemen aynı hızla devam etmiştir İmalât ve satış miktarlarında ve ham madde alımlarındaki artışlara karşılık ham madde fiyatları da bir miktar artmıştır. Bu dönemde, genellikle mamul stoklarında bir miktar düşme olmuş, mamul fiyatları değişmemiştir.

5. *Tedbirlerle ilgili uygulama :*

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plân'ında ve Yıllık Programlarda sanayiin gelişmesi için öngörülmüş çeşitli tedbirlerle ilgili uygulama aşağıda belirtilmiştir.

a. Sermaye ve kredi :

Plân döneminde sanayileşmeyi gerçekleştirecek yatırımların finansmanını sağlamak amacıyla, öz kaynakların yanında kredi imkânlarının artırılması ve sermaye piyasasının kurulmasına özel bir önem verilmiştir.

Sanayiin gelişmesine büyük ölçüde yardım edeceği düşünülen sermaye piyasasının kurulması için ilgili kuruluşlarca bir kanun tasarısı hazırlanmış olmakla beraber bugüne kadar yapılan çalışmalar bir sonuca varamamıştır.

(a) Büyük işyeri olarak, çevirici güç kullananlarda beş kişi, çevirici güç kullanmıyanlarda 10 kişiden fazla kimseyi çalıştıran işyerleri alınmıştır.

Sanayinin geliştirilmesi için ele alınan diğer bir konu da kredilerdir. Bugün krediler, Plânın sektörler itibariyle belirttiği gelişme hedeflerine uygun olarak dağıtılmamakta ayrıca açılan krediler yetersiz kalmaktadır.

Sanayicilerin düşük faizli yatırım ve işletme kredileri ihtiyaçlarını karşılayabilmek için Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ve Sınai Yatırım ve Kredi Bankası kaynaklarının önemli ölçüde artırılmasına çalışılmaktadır. Bu iki bankanın 1965 yılı Nisan Ayı itibariyle sanayie verdiği kredi toplamı 524 milyon liradır. Bu miktar 1962 yılındaki 334 milyon liraya göre yüzde 57 oranında bir artışı ifade etmekle beraber sanayiin gelişmesi için yeterli bulunmamaktadır.

Öte yandan, Merkez Bankasının sanayi sektörüne uyguladığı reeskont haddinin, tarım ve ihracatta olduğu gibi en düşük hadde indirilerek sanayi senetlerinin reeskonta getirilmesini kolaylaştırmak üzere 1 Kasım 1964 tarihinden itibaren Devlet Plânlama Teşkilâtı tarafından tesbit edilen sanayi kollarındaki sanayicilere ait senetlerde yüzde 5,25 iskonto haddi uygulanmaya başlamıştır.

Ayrıca, İktisadi Devlet Teşekküllerinin yatırımlarını finanse etmek üzere kurulan Devlet Yatırım Bankası da, uzun vâdeli yatırım kredilerini tahsise başlamıştır.

Mevcut kredi imkânlarından sanayicilerin faydalanmasında, yatırımları ihtiyaç duyulan sanayi dallarına yöneltmek üzere, ilgili finansman kurumlarınca selektif kredi politikası uygulanmaya başlanmıştır.

b. Yatırım indirimi :

Sanayinin teşviki yönünden getirilen politika tedbirlerinden birisi de yatırım indirimidir.

19/2/1963 tarihinde 202 sayılı kanunla kabul edilen yatırım indirimi, özel sektör yatırımlarını artırmak, bu yatırımların, ekonomide atıl kapasite yaratmayacak sanayi kollarına yapılmasını ve geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamak amacını gütmektedir. Ancak, yatırım indiriminin bugünkü uygulamasının kanunla getirilmiş amaçlara uygun nitelikte sonuçlar vermediği de söylenebilir.

c. Gümrük nispetlerinin değiştirilmesi ve gümrük vergilerinin taksitlendirilmesi :

Gelişmekte bulunan genç sanayii teşvik ve himaye etmek üzere ele alınması gerekli bir konu da, ithal malı sanayi mamullerin gümrük nispetlerini artırmak ve yerli sanayinin ihtiyacı olan yatırım malları ve ithal malı girdilerin gümrük nispetlerinde ayarlamalar yapmaktır.

Bu amaca uygun olarak, 474 sayılı kanun hükümlerinin uygulanması ile ilgili usul ve esasları gösterir 6/3485 sayılı karara göre çıkarılan yönetmelik gereğince Plân hedeflerine uygun olarak gelişen sanayinin ihtiyaçlarını dikkate alarak ham maddelerin gümrük yüzde nispetleri artırılmakta veya azaltılmakta ve ayrıca yatırım maddesi mahiyetindeki eşyalardan alınan vergiler ile bunların yerli üretimi halinde maliyete giren vergilerin ödenmesi taksite bağlanmaktadır.

Diğer yandan, yurt içi üretimi olan bazı sınai mamullerin liberasyon listelerinden çıkarılarak tahsisli ithal malı listelerine alınmasına ve hattâ ithalâtının yasaklanmasına başlanmıştır. Ancak, ithalâtı tüm yasaklanmış bir kısım malların çeşitli yollarla yurda girmesi henüz devam etmektedir.

d. İhracatta vergi iadeleri :

Bazı sanayi dallarında mevcut üretim fazlasının dış piyasalara ihraç edilmesi gerektedir. Böyle bir uygulamanın ekonomiye sağlayacağı döviz gelirlerinin faydası da açıktır. Bununla beraber, bu mamullerin dış piyasalarda talep bulabilmesi için fiyatlarının da makul bir seviyede bulunması gerekmektedir. Bu amaca hizmet etmek üzere, 261 sayılı kanun ve buna bağlı olarak çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararları ile, bazı sanayi mamullerimizin ihraç fiyatları içine giren vergi, resim, harç ve benzer tesirler icra eden sair mükelleftyetlerin ihracatçıya iadesine başlanmıştır.

e. Montaj sanayi talimatnamesi :

Sanayinin gelişmesini teşvik ve süratlendirmek bakımından hazırlanan Montaj Sanayi Talimatı 14 Nisan 1964 tarih ve 11682 sayılı Resmi Gazete ile yürürlüğe konulmuştur.

İthal edilen bazı mamullerin yerli üretim ile ikame edilmesinde, montajdan başlayarak komple üretime geçirilmesini dikkate alan bu talimatı yerli parça yapımını geliştiren firmaların desteklenmesine ve talimatta spesifik mallar için belirtilen esaslar ışığı altında tüm yerli üretime geçilmesini teşvik etme amacını gütmektedir.

Ancak, Montaj Sanayii Talimatının bugüne kadar olan uygulamasında tüm yerli üretime geçilmesi yönündeki çalışmalar çok yavaş ve yetersiz olmuş, hatta ilgili sanayi kollarının gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir .Bir taraftan montaj yoluyla imalât yapan kuruluşların sayıca çok artmasına izin verilerek yurtiçi talebin küçük parçalara bölünmüş olması, öte yandan, liberasyondan parça ithal edilmesi yolunun açık tutulmasına devam edilmesi, büyük çaptaki yurtiçi imalât ve yatırım teşebbüslerini zayıflatmıştır. Ayrıca Montaj Sanayii adı altında yatay bir sektörün tanımlanmış olması ithal rejimi konusunda güçlükler ortaya çıkardığı gibi, imalâtta avantajımız olmayan malların da üretilmesine yol açmıştır.

f. Hızlandırılmış amortisman :

Sanayii teşvik yönünden ele alınan diğer bir konu da hızlandırılmış amortisman uygulamasıdır.

Hızlandırılmış amortisman, usulü, üreticilerin, kısa zamanda sabit kıymetlerini amorti ederek, nispeten anlamlı bir değere sahip olacak yeniden yatırılabilir fonlar elde etmesini mümkün kılmaktadır. 205 sayılı kanunun 19 uncu maddesiyle, Vergi Usul Kanununa eklenen Hızlandırılmış Amortismanın uygulanmasını mümkün kılan 315 inci madde, bu amacı gütmektedir.

g. Sanayi bölgeleri :

Sanayinin gelişmesini teşvik edecek bir husus da sanayi faaliyetlerin yapılacağı uygun bir ortamın sağlanmasıdır.

Son yıllarda uygulanmaya başlanan sanayi bölgeleri politikası, sosyal faktörler dışında, sanayide toplam verimliliği artırma ve bölgelerarası dengeli bir kalkınmayı sağlama amacını gütmektedir.

h. Enerji :

Yurdumuzda sanayinin kurulması ve genişlemesini teşvik edecek enerji politikası şu üç prensibin gerçekleştirilmesini hedef tutmaktadır.

(1) Sanayinin kurulması için gerekli enerjiyi temin etmek.

(2) Çeşitli sanayi dallarının özelliklerine uygun olarak mevsimlere ve aylara göre artan enerji ihtiyacını karşılamak,

(3) Sanayiye enerjiyi ucuz fiyatla satmak.

Sanayi ile enerji arasındaki çok kuvvetli ilişkinin gerçekleştirilmesi ve sanayi gelişmeye yardımcı bir enerji politikasının uygulanmasiyle ilgili olarak getirilen bu hedeflere varılabilmesi için bugüne kadar yapılan çalışmalar sonuç vermekten uzaktır. Bu konuda enerji işlerinin tek elden yürütülmesiyle ilgili «TEK» Kanununun çıkarılmasının öncelikle gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

f. Proje hazırlıkları :

Sanayinin geliştirilmesi için uygulanan diğer bir politika da, yatırım yapılmasını kolaylaştırmak üzere proje hazırlık çalışmalarını arttırmaktır.

Ayrıntılı ve milletlerarası standartlara uygun projeler hazırlayarak, ekonominin mukayeseli avantaja sahip olduğu sanayi dallarını tesbit etmek ve sanayii bu yönde gelişmeye teşvik etmek üzere proje hazırlama ve değerlendirme hizmetlerinin artırılması ele alınmış bulunmaktadır. Bu konudaki çalışmaların süratle geliştirilerek tamamlanmasında zorunluluk vardır.

II. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Üretim :

İmalat sanayii üretiminde 1963 yılından sonra görülen artış ve 1966 yılı için beklenen gelişmeler Tablo 114 de başlıca sektörlere ayrılarak gösterilmiştir.

TABLO 114 - İmalât Sanayii Üretim Endeksi

(1963 = 100)

Sektörler	1964 (a)		1965 (b)		1966 (c)	
	(1)		(2)		(3)	
İMALÂT SANAYİİ	110,7	(110,7)	125,4	(113,3)	140,0	(111,6)
Gıda Sanayii	124,6		120,0		128,0	
İçki Tütün Sanayii	103,9		120,9		131,0	
Dokuma ve Giyim Eşya Sanayii	103,4		107,5		116,9	
Kimya Sanayii	107,0		127,7		147,2	
Metalden Başka Mamuller Sanayii	122,6		135,0		153,4	
Demir - Çelik ve Metalurji Sanayi	122,7		201,4		241,1	
Metal Mamulleri Sanayii	108,2		114,5		124,5	
Taşıt Onarım ve İmalât Sanayii	97,9		121,4		138,9	
Diğer İmalât Sanayiileri	90,7		110,0		125,0	

(a) Gerçekleşmiş değerler.

(b) Gerçekleşeceği tahmin olunan üretim rakamlarından hesaplanan değerler.

(c) Programlanan üretim rakamlarından hesaplanan değerler. Bir önceki yıla oranla gelişme hızı.

Tablo 114 de görüleceği gibi, tüm imalât sanayiinde 1964 yılında yüzde 10,7 oranındaki üretim artışının 1965 yılında yüzde 13,3 ve 1966 yılında yüzde 11,6 oranlarında olacağı tahmin edilmektedir. Yine bu dönemde, en hızlı gelişmenin demir - çelik ve metalurji, metalden başka mamuller, kimya, taşıt imalâtı ve metal sanayilerinde olacağı tahmin edilmektedir. Bu sanayiilerin genellikle ara malı ve yatırım malı üreten sanayiler olduğu düşünülürse, sanayi grupları arasındaki dengeli gelişmenin bu yolla gerçekleşmekte olduğu söylenebilir.

2. *Dış ticaret :*

İmalât sanayiinin çeşitli dallarında 1962, 1963 ve 1964 yıllarında yapılan ithalât ve ihracat ile 1965 ve 1966 yılları tahminleri Tablo 115 ve 116 da gösterilmiştir.

Tablo 115 ve Tablo 116 da görüleceği gibi 1962 yılından bu yana sanayi grupları ve ithalât ile ihracat arasında dengenin kurulması yönünden bir gelişme olmaktadır. 1962 yılında genellikle yatırım malı üreten sanayiler ithalâtı, tüm ithalâtın yüzde 52,8 si iken, 1966 yılında bu oranın yüzde 47,6 olacağı; buna karşılık genellikle ara malı üreten sanayiiler ithalâtının aynı yıllar için yüzde 36,0 dan yüzde 41,9 oranına çıkacağı tahmin edilmektedir. İthalâtın kompozisyonunda görülen bu değişiklik sanayi sektörünün tümünde meydana gelen yapısal değişimin bir sonucudur.

İthalât göstergesiyle, yani Tablo 115 ile varılan bu sonuç, Tablo 116 da görülen ihracat değer ve tahminleriyle de doğrulanmaktadır. 1962 yılındaki ihracatın yüzde 71,4 ü genellikle tüketim malları üreten sanayiciler ve yüzde 28,6 sı genellikle ara malı üreten sanayilerde yapılmış iken, bu oranların 1966 yılında tüketim mallarında yüzde 55,4 düşeceği, ara mallarında 35,7 ye çıkacağı, ayrıca genellikle yatırım malları üreten sanayilerde de yüzde 8,9 oranında ihracat yapılabileceği tahmin edilmektedir.

3. *Yatırımlar :*

İmalât Sanayii 1966 yılı yatırımları toplamı, çeşitli sanayi dallarına ve kuruluşlara göre Tablo 117 de gösterilmiştir. 1966 yılında imalât sanayiinde yapılacak yatırımlar toplam olarak, plân dilimi olan 1 milyar 868 milyon liraya oranla yüzde 20 fazlalıkla 2 milyar 243 milyon liradır. Bunun 1 milyar 44 milyon liralık kısmı kamu sektörünce, 1 milyar 200 milyon liralık kısmı ise özel sektörce gerçekleştirilecektir.

1966 yılı imalât sanayii yatırımlarının dış para ihtiyacı çeşitli sanayi dallarına göre Tablo 118 de yer almıştır. Dış para ihtiyacı 483 milyon 100 bin lirası kamu sektörü ve 470 milyon 800 bin lirası özel sektör olmak üzere 953 milyon 900 bin liradır.

TABLO : 115 Önceki Yıllarla Karşılaştırmalı Olarak 1966 Yılında İmalât Sanayiindeki İthalât Tahminleri (Bin T. L.)

(Cari fiyatlarla)

SEKTÖRLER	İthalât değerleri 1962 Değer bin T. L. (1)	1962 Yüzde payı (2)	1963 Değer bin T. L. (3)	1963 Yüzde payı (4)	1964 Değer bin T. L. (5)	1964 Yüzde payı (6)	1965 T Değer bin T. L. (7)	1965 T Yüzde payı (8)	1966 T Değer bin T. L. (9)	1966 T yüzde payı (10)	Zincirleme endeks 1963 (11)	1964 (12)	1965 (13)	1966 (14)	Genel Endeks 1962=100 (15)
Genellikle Tüketim Malları Üreten Sanayiler :															
Gıda Sanayii	199 356	4,6	231 247	4,9	189 847	4,6	248 620	6,2	40 000 (a)	1,1	116	82	131	161	201
İçki Sanayii	1 299	0,03	1 449	0,03	1 449	0,03	2 000	0,04	348	0,009	112	100	138	17	27
Tütün Sanayii	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dokuma ve Giyim Eşyası S.	285 367	6,6	355 285	6,9	305 702	7,7	290 000	7,2	330 000	9,3	125	86	95	114	116
Basın Sanayii	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	486 022	11,2	587 981	12,0	495 636	12,3	540 620	13,4	370 348	10,4	121	84	109	68	76
Genellikle Ara Malları Üreten Sanayiler :															
Orman Ürünleri İşleme S.	15 420	0,4	9 310	0,02	4 116	0,1	3 405	0,08	3 162	0,08	60	44	83	93	20
Kâğıt Sanayii	84 600	1,9	83 300	1,7	43 000	1,2	78 300	1,9	71 300	2,0	99	52	182	91	84
Deri ve Kösele İşleme Sanayii	22 070	0,5	42 120	0,9	16 520	0,4	48 265	1,2	20 000	0,6	191	39	292	41	91
Lâstik Sanayii	234 730	5,4	237 072	4,9	117 670	3,3	121 500	3	167 400	4,7	101	50	103	138	70
Kimya Sanayii	716 700	16,4	786 700	16,1	772 900	18,2	940 000	23,6	1 000 000	27,9	111	98	122	106	140
Metalden Gayri Mamuller S.	78 761	1,8	58 353	1,1	52 550	2	54 500	1,3	45 000	1,2	74	90	104	83	57
Demir Çelik ve Metalurji S.	417 180	9,6	508 745	10,6	454 770	11,2	275 506	6,9	192 350	5,4	122	89	61	70	46
TOPLAM	1 563 461	36,0	1 725 600	35,3	1 462 430	36,4	1 525 315	38,0	1 499 212	41,9	110	85	104	98	96
Genellikle Yatırım Malı Üreten Sanayiler :															
Madeni Eşya Sanayii	159 553	3,8	208 271	4,3	137 300	3,4	90 557	2,3	76 400	2,4	131	66	66	84	48
Makina İmalât Sanayii	927 400	21,6	1 252 600	25,6	1 254 100	31,1	1 152 600	28,8	1 102 500	30,8	135	100	32	96	119
Tarım Makinaları İmalât S.	42 216	0,9	70 290	1,4	61 485	1,5	41 200	1	13 500	0,03	167	87	67	33	32
Elektrik Makinaları İmalât S.	281 000	6,6	389 700	7,9	318 400	7,9	411 900	10,3	348 900	9,9	139	82	129	85	124
Taşıt Onarım ve İmalât S.	857 700	19,9	647 200	13,4	297 700	7,4	242 500	6,2	161 000	4,5	76	46	81	66	19
TOPLAM	2 267 869	52,8	2 568 061	52,6	2 068 985	51,3	1 938 757	48,6	1 702 300	47,6	113	81	94	88	75
GENEL TOPLAM	4 317 352	100	4 881 642	100	4 027 051	100	4 004 692	100	3 571 860	100	113	82	99	89	83

(a) Başlıca maddeler ithalâtı

TABLO : 116 — 1962 - 1966 Yıllar İmalât Sanayii İhracat Tahminleri *(Bin T. L.)*

(Cari fiyatlarla)

	İhracat değerleri														
	1962		1963		1964		1965 T		1966 T		Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
SEKTÖRLER	Değer bin T. L.	Yüzde payı	Değer bin T. L.	Yüzde payı	Değer bin T. L.	Yüzde payı	Değer bin T. L.	Yüzde payı	Değer bin T. L.	yüzde payı	1963	1964	1965	1966	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)
Genellikle Tüketim Malları Üreten Sanayiler :															
Gıda Sanayii	378 444	67,9	357 327	67,5	416 779	61,1	463 954	61,6	360 000	40,3	94	117	111	76,6	95,1
İçki Sanayii	1 693	0,3	1 728	0,3	1 297	0,2	3 408	0,5	2 390	0,3	102	75	263	70	141
Tütün Sanayii	52	0,009	59	0,001	47	0,0006	47	0,0004	75	0,01	13	80	100	159	144
Dokuma ve Giyim Eşyası S.	17 400	3,2	24 300	4,6	39 600	5,8	61 800	8,1	132 000	14,8	140	16	156	213	758
Basın Sanayii	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	397 589	71,4	383 414	72,4	457 724	67,1	529 209	70,2	494 465	55,4	96	119	116		34
Genellikle Ara Malları Üreten Sanayiler :															
Orman Ürünleri İşleme S.	1 076	0,2	2 073	0,4	3 067	0,4	5 515	0,8	9 760	1,1	193	148	180	177	907
Kâğıt Sanayii	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Deri ve Kösele İşleme Sanayii	50 882	9,2	54 634	10,3	60 213	8,8	73 650	9,8	70 000	7,9	107	110	122	95	137
Lâstik Sanayii	—	—	—	—	—	—	—	—	60 000	6,7	—	—	—	—	—
Plâstik İşleme Sanayii	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kimya Sanayii	26 900	4,8	28 954	5,5	27 368	4,0	28 000	3,7	33 000	3,7	108	95	102	119	123
Metalden Gayri Mamuller S.	1 140	0,2	3 906	0,7	6 037	0,8	8 000	1,0	11 000	1,2	343	155	132	157	965
Demir Çelik ve Metalurji S.	78 999	14,2	56 657	10,7	126 745	18,7	105 500	14,1	135 000	15,1	72	224	83	128	171
TOPLAM	158 097	28,6	146 224	27,6	223 430	32,7	220 665	29,4	318 760	35,7	92	153	99	1 445	201
Genellikle Yatırım Malı Üreten Sanayiler (a)															
Madeni Eşya Sanayii	—	—	—	—	700	0,12	1 000	0,1	1 000	0,1	—	—	143	100	—
Makina İmalât Sanayii	—	—	—	—	413	0,07	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tarım Makinaları İmalât S.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Elektrik Makinaları İmalât S.	—	—	—	—	—	—	—	—	25 400	2,8	—	—	—	—	—
Taşıt Onarım ve İmalât S.	—	—	—	—	58	0,009	2 000	0,2	54 000	6,0	—	—	345	2 700,0	—
TOPLAM	—	—	—	—	1 171	0,2	3 000	0,3	80 400	8,9	—	—	256	2 680,0	—
GENEL TOPLAM	556 586	100	529 638	100	682 638	100	752 874	100	893 625	100,0	95	129	110	118,7	160,6

(a) Mühimmat dışındaki ihracaat

TABLO : 117 — 1966 Yılı İmalât Sanayii Yatırımları *(Milyon T. L.)*

1964 Fiyatlarıyla

Sektörler	Genel ve Katma Bütçe	Döner Sermaye	İktisadi Devlet Teşekkülleri	Mahalli İdareler	Kamu Sektörü Toplamı	Özel Sektör	Program Toplamı	Plân Dilimi
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Genellikle tüketim malı üreten sanayiler :								
Gıda Sanayii	13,6	1,2	57,6	10,0	82,4	80,0	162,4	88,2
İçki Sanayii	20,1	0,5	—	—	20,6	10,0	30,6	32,6
Tütün Sanayii	39,9	—	—	—	39,9	5,0	44,9	10,3
Dokuma ve Giyim Eşyası Sanayii	—	—	66,1	—	66,1	200,0	266,1	238,0
Basın Sanayii	4,7	—	9,4	—	14,1	15,0	29,1	—
TOPLAM	78,3	1,7	133,1	10,0	223,1	310,0	533,1	369,1
Genellikle Ara Malı Üreten Sanayiler :								
Orman Ürünleri İşleme Sanayii	—	7,5	9,8	—	17,3	65,0	82,3	3,0
Kâğıt Sanayii	—	—	100,6	—	100,6	5,0	105,6	178,5
Deri ve Kösele İşleme Sanayii	—	—	4,0	—	4,0		9,0	—
Lâstik Sanayii	—	—	—	—	—		65,0	23,6
Plâstik İşleme Sanayii	—	—	—	—	—		25,0	33,5
Kimya Sanayii	4,0	—	358,9	—	362,9		527,9	899,3
Metalden Gayri Mamuller Sanayii	—	—	135,6	—	135,6	95,-	230,6	3,7
Demir Çelik ve Metalurji Sanayii	—	—	121,6	—	121,6	100,0	221,6	107,2
TOPLAM	4,0	7,5	730,5	—	742,0	525,0	1 267,0	1 248,8
Genellikle Yatırım Malı Üreten Sanayiler :								
Madeni Eşya Sanayii	—	—	2,3	—	2,3	140,0	142,3	70,4
Makine İmalâtı Sanayii	—	—	21,6	—	21,6	100,0	121,6	108,9
Tarım Makinaları Sanayii	—	—	1,5	—	1,5	5,0	6,5	—
Elektrik Makinaları Sanayii	—	—	2,0	—	2,0	75,0	77,0	23,7
Taşıt Onarım ve İmalât Sanayii	—	—	51,2	—	51,2	30,0	81,2	47,1
TOPLAM	—	—	78,6	—	78,6	350,0	628,6	248,4
Diğer Sanayiler :						15,0	15,0	
GENEL TOPLAM	82,3	9,2	942,2	10,0	1 043,7	1 200,0	2 243,7	1 868,0

TABLO : 118 — İmalât Sanayii 1966 Yılı Dış Para İhtiyacı

(Mil. T. L.)
(1964 Fiyatlarıyla)

	Genel ve Katma Bütçe	Döner Sermaye	İktisadi Devlet Teşekkülleri	Mahalli İdareler	Kamu Sektörü Toplamı	Özel Sektör	Program Toplamı
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Genellikle Tüketim Malları Üreten Sanayiler :							
Gıda Sanayii	—	0,2	23,3	—	23,5	20,0	43,5
İçki Sanayii	9,0	—	—	—	9,0	—	9,0
Tütün Sanayii	18,0	—	—	—	18,0	—	18,0
Dokuma ve Giyim Eşyası Sanayii	—	—	44,3	—	44,3	110,0	154,3
Basın Sanayii	—	—	0,4	—	0,4	5,0	5,4
TOPLAM	**27,0**	**0,2**	**68,1**	—	**95,2**	**135,0**	**230,2**
Genellikle Ara Malları Üreten Sanayiler :							
Orman Ürünleri İşleme Sanayii	—	2,5	1,5	—	4,0	15,8	19,8
Kâğıt Sanayii	—	—	71,9	—	71,9	2,0	73,9
Deri ve Kösele İşleme Sanayii	—	—	2,5	—	2,5	1,3	3,8
Lâstik Sanayii	—	—	—	—	—	35,0	35,0
Plâstik İşleme Sanayii	—	—	—	—	—	20,0	20,0
Kimya Sanayii	0,6	—	182,7	—	182,7	97,0	279,7
Metalden Gayri Mamuller Sanayii	—	—	57,7	—	57,7	10,0	67,7
Demir - Çelik ve Metalurji Sanayii	—	—	40,8	—	40,8	30,0	70,8
TOPLAM	**0,6**	**2,5**	**357,1**	—	**359,6**	**211,1**	**570,7**
Genellikle Yatırım Malı Üreten Sanayiler :							
Madeni Eşya Sanayii	—	—	1,5	—	1,5	25,0	26,5
Makina İmalât Sanayii	—	—	10,6	—	10,6	60,0	70,6
Tarım Makinaları İmalât Sanayii	—	—	0,4	—	0,4	1,7	2,1
Elektrik Makinaları İmalât Sanayii	—	—	—	—	—	25,0	25,0
Taşıt Onarım ve İmalât Sanayii	—	—	15,8	—	15,8	13,0	28,8
TOPLAM	—	—	28,3	—	28,3	124,7	153,0
GENEL TOPLAM	27,6	2,7	453,5	—	483,1	470,8	953,9

4. *Tedbirler :*

a. İmalât sanayiinin gelişmesini sağlamak için 1963, 1964 ve 1965 Yılı Programlarında ele alınmış ve bugüne kadar uygulanamamış veya uygulanması yeterli olmayan tedbirler arasında yapılacak değerlendirme ve seçme sonunda yürürlükte görülen gerekli tedbirlerin uygulanmasına devam edilecektir.

b. Plânın imalât sanayii ana ilkeleri arasında;

(1) Her malı memleket içinde imal etmek gaye değildir.

(2) Milli geliri artıracak ve refah seviyesini yükseltecek konularda mukayeseli maliyet tahlillerinin elverişli sonuç verir göründüğü alanlarda üretimi geliştirmek yoluna gidilmiştir.

(3) Yeni kurulan bazı sanayilerde belirli bir öğrenme devresi için veya talep seviyesine bağlı olarak başlangıçta bir süre için himaye yoluyla milletlerarası fiyatlarla mukayese edilebilir fiyatlara gelinebileceği kabul edilmiştir.

(4) Yeteri kadar ve istenilen nitelikte yerlisi yapılan malların ithalâtının, koruma hedeflerine uygun şekilde denetlenmesine ya da tüm yasaklanmasına gidilecektir.

(5) «Yerli mamuller fiyatlarının dünya fiyatlarının çok üstünde teşekkülünü önlemek milletlerarası yarışmaya alıştırmak için uygun süreler sonunda denetlemeli rekabet malları ithalâtına gidileceği kabul edilmiştir.»

(6) «Tekelci durumlar yüzünden fiyat bünyesinin bozulmasına ve bazı ellerde aşırı kârların toplanmasına engel olacak tedbirler alınacaktır» ana ilkeleri yer almış bulunmaktadır.

Bu ana ilkelere uygun olarak, Sanayi Bakanlığı'nda sanayi mamullerinin maliyet araştırmasını yapacak bir grup kurulacaktır. Bu çalışma grubunun maliyetler üzerinde yapacağı çalışmalarla başlıca sanayi ana mallar üretiminin hangi şartlarda ne kadar süre ile, himayesinin gerekli ve mümkün olduğu tespit edilerek çalışmanın sonuçları Devlet Planlama Teşkilâtına bildirilecektir.

c. Montaj sanayii yoluyla gelişme ancak Plânda sözü edilmiş olan büyük yatırımlar ile kütle imalât gerektiren alanlarda ele alınacak ve Montaj Sanayii Talimatı kapsamı için sadece bu alanlar gözönünde bulundurulacaktır.

d. Yurdumuzun sanayileşmesinde en büyük sorumluluk, Sanayi Bakanlığına düşmektedir. Sanayi Bakanlığı, bugünkü kadro ve imkânlarını hızla artan sanayi sorunlarımıza cevap verecek şekilde yeniden gözden geçirecek ve gerekli tedbirleri alacaktır.

e. Büyük sanayinin gelişmesini engelleyen başlıca etkenlerden biri kısıtlı enerji ve belirli bir enerji fiyat politikasının sanayi türlerine göre geliştirilmemiş olmasıdır.

Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanlığı 1970 yılından itibaren elektrik enerjisinin ekonominin bir yıl önünde geliştirileceği esasına göre üretim imkânlarını düzenleyecek ve bu üretimden faydalanacak sanayiin türlerine göre değişen ve Plân ilkelerine bağlı olarak özendirici elektrik fiyatları tesbit ve ilân edecektir.

GIDA - İÇKİ - TÜTÜN SANAYİİ

A- GIDA SANAYİİ

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

1. Üretim :

Uygulama dönemi gıda üretimi Tablo 110 da gösterilmiştir.

Tabloda görüleceği üzere üretim miktarları genellikle Program hedeflerine yakın olarak gerçekleşmiştir. Program tahminlerinin altında kalan başlıca kollar çay, süt tozu ve sanayi yemi endüstrileridir.

1963 ve 1964 yıllarında süt tozu ve sanayi yemi üretimindeki düşüklük talep yetersizliğinden ileri gelmiştir.

1964 yılında çay yaprağı alımında 2,5 yaprak esasına büyük dikkat gösterilmesi sonucu, alım ve dolayısı ile kuru çay imal miktarı Program tahmini altında kalmıştır.

Program hedeflerine göre üretim gerçekleşmesinin en fazla olduğu şeker sanayiinde Programda öngörülen üretim hedefleri yüzde 42,6 fazlasıyle gerçekleştirilmiştir. Bu artışta pancar ekim sahasının genişletilmesinin de rolü olmuştur.

TABLO : 119 — Ana Mallar İtibariyle Gıda Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi

Ana mallar	Birim	1962	Program hedefi			Gerçekleşme			Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi		
			1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
ET VE ET MAMULLERİ											
Et	Ton	431 000	542 600	491 000	1 033 600	475 000	490 000	965 000	87,5	99,7	93,3
SÜT MAMULLERİ											
Pastörize süt	Ton	3 838	7 250	7 000	14 250	7 363	8 015	15 378	101,5	114,5	107,9
Süt tozu	Ton	286	500	600	1 100	300	316	616	60,0	52,6	56,0
SEBZE VE MEYVA İŞLETME SANAYİİ											
Hazır yemek	Ton	590	666	500	1 166	650	507	1 157	97,6	101,4	99,2
Reçel ve marmelât	Ton	1 590	1 694	1 700	3 394	1 740	2 754	4 494	102,7	162,0	132,4
Salça	Ton	880	968	1 600	2 568	970	1 152	2 122	100,2	72,0	82,6
Sebze ve meyva konserveleri	Ton	6 200	6 020	6 000	12 020	6 800	3 924	10 724	112,9	65,4	89,2
Turşu	Ton	440	484	250	734	480	225	705	89,1	90,0	96,0
Balık konserveleri	Ton	1 610	1 785	1 800	3 585	1 780	793	2 573	99,7	44,0	71,7
HUBUBAT MAMULLERİ SANAYİİ											
Un (Buğday)	Bin Ton	1 069	1 600	1 200	2 800	1 152	1 164	2 316	72,0	97,0	82,7
ŞEKER SANAYİİ											
Şeker	Bin Ton	390	396,5	500	896,5	472	731	1 203	119,0	146,2	134,2
BİTKİSEL YAĞLAR SANAYİİ											
Bitkisel yağlar	Ton	134 000	174 387	171 900	346 287	174 000	204 000	378 000	99,7	118,6	109,1
Margarinler	Ton	80 000	64 000	90 000	154 000	88 000	198 000	186 000	137,5	108,9	120,8
ÇAY SANAYİİ											
Çay	Ton	8 644	8 500	12 100	20 600	10 134	10 500	20 634	119,2	86,8	100,3
YEM SANAYİİ											
Sanayi yemi	Ton	17 373	26 000	35 000	61 000	22 645	30 647	53 292	87,1	87,5	87,3

2. *Kapasite :*

Gıda sanayiinin uygulama döneminde kapasite artışı gösteren başlıca alt sektörleri şeker, çay, un ve margarindir.

Un sanayiinde büyük atıl kapasite olmasına rağmen mevcut kapasitenin artmakta devam etmesi sanayi üzerinde olumsuz etkiler doğurmaktadır.

Konserve, süt tozu gibi sanayi kollarında büyük ölçüde atıl kapasite göze çarpmakta ise de bu sanayiler ileri tekniğe sahip olmadıkları için modern anlamda yeni kapasitlerin yaratılması programlarda teşvik edilmiştir. Ancak uygulama döneminde yatırım eğilimi yetersiz olmuştur. Bununla birlikte konserve sanayinin bazı kollarında (Meyva suları gibi) yerli ve yabancı yatırımların Plânın geri kalan döneminde artacağı tahmin edilmektedir.

3. *Yatırımlar :*

Uygulama dönemi gıda sanayii yatırımları Program hedefleri ve gerçekleşme durumu Tablo 120 de gösterilmiştir.

Tablo da görüleceği gibi kamu yatırımları Program hedeflerinin yaklaşık olarak yüzde 71 oranında gerçekleşmiştir. Öte yandan özel sektör yatırımlarının Program tahminlerinin üzerinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

4. *Tüketim :*

Mamul gıda maddeleri tüketimi Program tahminleri ile karşılaştırmalı olarak Tablo 121 de gösterilmiştir.

İstatistiki bilgilerin yetersizliği dolayısiyle, konserve, un, bitkisel yağlar, süt, mamulleri, et mamulleri tüketimini izlemek mümkün olmamıştır.

Tüketimde Program tahminlerine göre en büyük sapma süt tozunda olmuştur. Bunun nedeni, süt tozu imalinde kullanılan tekniğin geri oluşu dolayısiyle kalitenin düşük kalışı ve ileri teknikle çalışan tesislerin ise kuruluş yerlerinin yanlış seçilmiş olması dolayısiyle fiyatların yüksek olmasıdır.

Sanayi yemi tüketimi, uygulama döneminde tahminlerin altında kalmış ise de programlara konulmuş bulunan tedbirlerin uygulamaya geçilmesi dolayısiyle, 1965 yılında tüketimin artacağı ve sanayiin tam kapasite civarında çalışacağı tahmin edilmektedir.

TABLO : 120 — 1963-1964 Yılları Gıda Sanayii Yatırımları Program Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu

(Bin TL.)
(1961 fiyatları ile)

	Program hedefi			Gerçekleşme			Program hedeflerinin % olarak gerçekleşmesi		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Özel sektör	49 042	32 232	81 274	92 900	94 851	187 751	189,0	294,2	231,0
Kamu sektörü	98 163	131 072	229 235	82 200	81 600	163 800	83,7	62,2	71 4
TOPLAM	147 205	163 304	310 509	175 100	176 451	351 551	118,9	108.0	113.2

TABLO : 121 — Mamul Gıda Maddeleri Talep ve Tüketim Karşılaştırılması

Ana mallar	Birim	1962 Talebi	Program tahminleri (Talep)			Gerçekleşme (Tüketim)			Talebin Program tahminlerinin % olarak gerçekleşmesi		
			1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Et	Bin Ton	431	542,6	491	1 033,6	475	490	965	87,5	99,8	93,4
Pastörize süt	Ton	6 200	7 250	7 000	14 250	7 363	8 015	15 378	101,5	114,5	107,9
Süt tozu	Ton	286	500	600	1 100	405	316	721	81,0	52,6	65,5
Sanayi yemi	Ton	16 493	26 000	35 000	61 000	22 482	31 089	53 571	86,4	88,8	87,8
Sanayi unu	Bin Ton	1 069	1 600	1 200	2 800	1 152	1 164	2 316	72,0	97,0	82,7
Şeker	Bin Ton	361	380	440	820	399	424	823	105,0	96,3	100,3
Çay	Ton	9 000	9 680	10 700	20 380	10 240	10 850	21 090	105,7	101,4	103,4

5. *Dış ticaret durumu :*

a. İhracat :

Gıda sektöründe 1962 - 1964 yılları arasında yapılan ihracat miktar ve kıymetleri Tablo 122 ve 123 de gösterilmiştir.

Zeytinyağı ihracatında Program hedeflerine göre gerçekleşme yüzde 37,5 olmuştur. Diğer gıda maddelerindeki ihracat önemsiz ve düzensiz olarak seyretmektedir.

1963 ve 1964 yıllarında Türkiye ilk defa olarak çay ihraç etmiş bulunmaktadır. Ancak kapasite yetersizliği ve ham madde problemleri dolayısıyle kalitemiz istenilen seviyede olmadığından, çayımızı bugünkü kalitesi ile dünya pazarlarına çıkarmanın sakıncalarına programlarda işaret edilmesine rağmen, yapılan bu ihracat düşük fiyatlarla olmuştur. Bu fiyatlar 2 - 8 TL. arasında değişme göstermiştir.

Şeker üretim fazlası 1963 ve 1964 yıllarında uygun fiyatlarla ihraç edilmiştir. 1962 yılında dünya şeker piyasası 20 yılda görülen en düşük fiyat seviyesine (53 kuruş) indiği halde 1963 yılında 20 yıllık devrenin en yüksek fiyatına (258 kuruş) ulaşmıştır. Ortalama ihraç fiyatımız 1963 yılında 223, 1964 te 139 kuruş olmuştur.

TABLO : 122 — Gıda Sektörü İhracat Durumu

(Ton)

Ana mallar	Gerçekleşme Miktar 1962 (1)	Gerçekleşme Miktar 1963 (2)	Gerçekleşme Miktar 1964 (3)	Zincirleme endeks 1963 (4)	Zincirleme endeks 1964 (5)
Şeker	134-198	40 716	124 904	30,3	306,7
Melâs	29 331	34 104	22 000	116,3	64,5
ÇAY	—	144	1 499	—	1 040
SÜT MAMULLERİ :					
Tereyağı	85,5	74,6	253	91,5	339
Peynir	38	37	70,3	97	189
SEBZE MEYVE İŞLEME					
Konserveler	27	62	51	230	82
BİTKİSEL YAĞLAR					
Zeytinyağı	26 482	14 473	7 495	55	52
Küspeler	163 000	156 756	184 853	96	118
ET	118	10	58	8,5	580

Kaynak : Dış ticaret istatistikleri.

TABLO : 123 — Gıda Sektörü İhracat Durumu

(Bin TL.)

Ana mallar	Gerçekleşme (Değer)			Zincirleme endeks	
	1962	1963	1964	1963	1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Şeker	71 052	90 858	173 778	127,8	191
Melâs	3 937	13 173	5 454	334,5	41,6
Çay	—	2	7 898	—	3 949
Zeytinyağı	127 790	115 298	33 914	90,2	29,4
Küspeler	95 571	95 848	128 150	100,3	133,7
TOPLAM	297 950	315 179	349 175	105,7	110,7

Kaynak : Dış ticaret istatistikleri.

b. İthalât :

(1) Mamul madde ithalâtı :

1962 - 1964 yılları arasında Türkiye'nin mamul gıda maddeleri ithalâtı Tablo 124 de gösterilmiştir.

Gıda maddeleri bakımından memleketimiz genel olarak kendisine yeter olmakla beraber uygulama döneminde çay ve bitkisel yağ ithalâtı devam etmiştir. Çayda üretim tüketimi karşılayacak seviyeye çıkmıştır.

1963 ve 1964 programlarında harman nispetinin asgari seviyede tutulması öngörüldüğü halde, Tekel Genel Müdürlüğü tarafından ithal edilen çaylar, depolama imkânsızlıkları yüzünden harman yapılmadan yüzde 100 oranında iç piyasaya sürülme zorunluluğunda kalınmıştır.

(2) Ham madde ithalâtı :

Kısmen, margarin ham maddesi olarak kullanılan bitkisel yağlar ithalâtı Tablo 124 de gösterilmiştir. Bunun dışında önemli ham madde ve yarı mamul madde ithali yoktur.

TABLO : 124 — Mamul Gıda Maddeleri İthalâtı

Ana mallar	Birim	Miktar			Zincirleme endeks	
		1962	1963	1964	1963	1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Çay	Ton	3 691	1 874	146	51	7,8
	Bin TL.	40 762	21 456	1 674	52,6	7,8
Soya Yağı	Ton	35 288	56 313	46 357	160	82
	Bin TL.	106 065	147 636	118 599	139	80,3
Pamuk Yağı	1 Ton	14 515	20 476	24 701	141	121
	Bin TL.	49 085	61 242	68 135	124,7	111

Kaynak : Dış Ticaret Yıllık İstatistikleri.

6. *Fiyat durumu :*

1962 - 64 döneminde başlıca mamul gıda maddelerinin fiyatlarında meydana gelen değişmeler Tablo 125 de gösterilmiştir.

TABLO : 125 — Mamul Gıda Maddeleri Fiyat Durumu

(Kg/Krş)

Ana mallar	Fiyatlar			Endeks (1962 = 100)	
	1962	1963	1964	1963	1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Çay	39 44	39 66	40 12	100	101,7
Ekmek	91	94	98	103	107,6
Koyun eti	6 20	7 06	8 01	113,8	129
Sade yağ	13 25	13 74	13 37	103,6	100,9
Zeytinyağı	5 88	9 17	6 96	155,9	118
Şeker	3 13	3 14	3 13	100	100
Beyaz peynir	6 64	6 99	6 87	105	105
Pirinç	3 29	2 64	2 56	80	77,8
Makarna	2 37	2 54	2 64	107	111
Un	1 40	1 41	1 41	100	100

Kaynak : Çay fiyatları Tekel Genel Müdürlüğünden, diğerleri Ticaret Bakanlığı Konjonktür yayınlarından alınmış ortalama perakende fiyatlardır. (1964 rakamları 6 aylıktır.)

Tablonun incelenmesinden anlaşılacağı gibi en çok fiyat artışı koyun eti, zeytinyağı ve makarnada olmuştur. Zeytinyağı ve pirinç gibi maddelerin fiyatlarında görülen istikrarsızlıklar üretim miktarlarındaki dalgalanmalar ile ilgilidir.

TABLO : 126 — Gıda Sanayii Ham Madde Fiyat Değişmeleri

(Kg Krş)

Ana girdiler	1963	1964
	(1)	(2)
Pancar	11,91	14,08
Buğday	76,3	79,2
Çeltik	106,4	203,0
Süt	99,5	103,6
Sebzeler	53,5	42,8

Kaynak : Sanayi Bakanlığı

II. 1966 HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Üretim talep ve dış ticaret :

Gıda Sanayii 1966 yılı tüketim, ithalât, üretim ve ihracat tahminleri Tablo 127 de gösterilmiştir. 1966 yılında evvelki yıllara göre önemli bir değişiklik beklenmemektedir.

1966 yılında ihraç edilecek başlıca maddeler şeker, çay ve zeytinyağıdır. Şeker ihracı için konulmuş bulunan 80 bin tonluk hedef, mevcut kapasite, iç tüketim ve marjinal maliyetler dikkate alınmak suretiyle hesaplanmıştır.

Tekelin elinde 1965 yılı başında 10 bin ton çay stoku mevcut idi. Çay üretimimiz iç tüketimi karşılar seviyeye çıktığından, bu stokun ihraç yoluyla tüketilmesi zorunluluğu dolayısıyle 1966 yılı için 5 000 tonluk bir ihraç hedefi konulmuştur. Ancak, dış piyasalarda yüksek fiyatlar sağlanabilmesi için kalite konusuna dikkat edilmesi gereklidir.

TABLO : 127 1966 Yılı Gıda Sanayii Tahmin ve Hedefleri

Ana mallar	Birim	Tüketim tahmini Miktar (1)	Üretim Miktar (2)	İhracat Miktar (3)	İthalât Miktar (4)	Stok değişimi (5)
Et	Ton	540 000	540 000	—	—	—
Pastörize süt	»	9 500	9 500	—	—	—
Süt tozu	»	500	500	—	—	—
Konserve	»	14 000	14 000	—	—	—
Un (Sanayi)	Bin Ton	1 800	1 300	—	—	—
Şeker	Ton	500 000	600 000	80 000	—	—
Bitkisel yağ	Ton	275 000	230 000	20 000	40 000	25 000
Margarin	Ton	120 000	120 000	—	—	—
Çay	Ton	13 400	13 200	5 000	—	5 200

Et ve konserve gibi diğer gıda maddeleri ihracatının önemsiz olacağı tahmin edildiğinden bunlar için ayrıca hedefler konmamıştır.

1966 yılında bitkisel yağ ithaline devam olunacaktır. Diğer gıda maddelerinin ithali söz konusu değildir.

2. Kapasite ve yatırımlar :

Yatırımları devam eden et, şeker, konserve, bitkisel yağlar, çay gibi sanayi kollarında mevcut kapasiteler artacaktır.

1966 yılında mahalli idareler dışındaki kamu kuruluşlarının yatırımları, et, süt, şeker ve çay sanayiilerinde olup alt sektörler itibariyle Tablo 128 de gösterilmiştir. Mahalli idareler 1966 yılında 10 milyon lira-

TABLO : 128 — Gıda Sanayii 1966 Kamu Yatırımları *(Milyon TL.)*
(Cari fiyatlarla)

	Devam edenler		Yeni yatırımlar		Bakım ve idame		Genel Toplam	
	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Et ve mamülleri	—	1,120	—	—		1,256	—	2,476
Süt ve mamülleri	10,450	19,450	—	—	100	1,065	10,550	20,515
Şeker	12,464	32,500	—	1,000	—	1,500	12,464	35,000
Konserve	—	—	—	—	280	345	280	345
Çay	—	12,576	—	40	—	1,000	—	13,616
Bitkisel yağ	—	—	250	500	—	—	250	500
TOPLAM	22,914	65,646	250	1,540	380	5,166	23,544	72,452
Mahalli idareler			—	10,000			—	10,000
Kamu Toplamı	22,914	65,646	250	11,540	380	5,166	23,544	82,452
Özel Sektör Toplamı							20,000	80,000
GENEL TOPLAM							43,544	162,452

lık yatırım yapacaktır. Özel Sektörün ise 80 milyon liralık yatırım yapacağı tahmin edilmektedir.

3. Tedbirler :

a. Halen yürürlükte bulunan gıda ile ilgili mevzuat çeşitli daireler tarafından yürütülmekte ve bu da bir kısım sürtünmelere yol açmaktadır. Gıda ile ilgili çeşitli kuruluşların iştiraki ile, bu konudaki mevzuatı incelemek ve yeniden düzenlemek üzere bir «Gıda Standartları Komitesi» kurulacak ve gıda standartları da bu komite tarafından yapılacaktır.

b. Gıda maddeleri ve bunları yapan tesisler üzerindeki kontrolün etkili bir hale getirilmesi, sanayiin teknik personel ve araştırma ihtiyaçlarının karşılanması için gıda ile ilgili çeşitli kuruluşlar tarafından müşterek bir çalışma yapılacaktır. Kontrol, eğitim ve araştırma konusunda personel ve araçların daha verimli bir şekilde kullanılması için mevcut imkânların envanterlerinin yapılması ve yurdun çeşitli yerlerinde «Bölgesel Kontrol, Araştırma ve Eğitim Merkezi» kurulması işi bu çalışmalarda ele alınacaktır.

c. Tarım Bakanlığı Devlet İstatistik Enstitüsü ile işbirliği yaparak gıda tüketimi ve beslenme konusunda etüdler yapacaktır.

d. Et ve Balık Kurumu faaliyet hacmini artırmak amacıyla çalışmalar yapacaktır. Bununla ilgili olarak yarım kalmış tesislerin ikmali ve Türkiye çapında bir et ve mamülleri pazarlaması programı hazırlamak için proje çalışmaları yapacaktır.

Bu çalışmalarda, hayvancılık potansiyeli yüksek olan Kars, Erzurum, Urfa bölgeleri gibi yerlere öncelik verilecek, buralarda et, deri ve diğer tali ürün değerlendirme ünitelerini ihtiva eden komple yeni tesislerin kurulması, mevcutların tamamlanması veya tevsii imkânları üzerinde durulacaktır.

e. 3788 sayılı Çay Kanununa müsteniden çıkarılmış bulunan talimatnamenin 15 inci maddesi yetersiz olduğundan uygulamada aksaklıklara sebep olmaktadır. Bu maddenin gözden geçirilmesi için ihtisas heyeti kurulacak ve gerekli değişiklik yapılacaktır.

f. Şeker sanayii yatırımları, münferit projelerin ayrı ayrı değerlendirilmesinden önce ele alınması düşünülen bütün proje konularının bir arada incelenmesi suretiyle genel bir değerlendirmeye tabi tutulacak ve münferit projeler bu çerçeve içinde ele alınacaktır.

g. Yem Sanayii T. A. Ş. yeni tesislerin kurulması ve bu tesislere özel sektörün iştirakinin temini için çalışmalar yapacaktır.

B. İÇKİ SANAYİİ

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

1. Üretim :

Uygulama dönemi alkollü içki üretimi Tablo 129 da gösterilmiştir.

Tablonun incelenmesinden görüleceği üzere çeşitli içkilerin üretimlerinde göze çarpan bir gelişme sağlanamamış ve şarap hariç diğer içkilerde üretim program hedeflerinin altında kalmıştır. İçki üretimi iç talep ile sınırlı olduğundan üretim hacmi talep yönündeki faktörlere bağlı kalmaktadır.

2. Kapasite :

İçki sanayii kapasite durumu, Tablo 130 da gösterilmiştir. Tabloda görüleceği gibi şarap hariç diğer mamüllerin üretim kapasitelerinde uygulama dönemi içinde bir artış olmamıştır. Bazı içkilerin bu seviyelerdeki üretimi kapasitenin zorlanması ile mümkün olmaktadır. Ancak 1963 yılında içki fiyatlarına zam yapılması talebi kısmış ve kapasite kullanımındaki baskıyı biraz azaltmıştır. Üretimin tüketimi karşılaması için rakı, bira, malt gibi mamullerde kapasiteyi artırmak üzere gerekli yatırımlara bu dönemde başlanmıştır. Bununla beraber yatırımların gerçekleşme oranı düşük kalmıştır.

TABLO : 129 Ana Mallar İtibariyle Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi

Ana mallar	Birim	Program Hedefleri 1962 (1)	Program Hedefleri 1963 (2)	Program Hedefleri 1964 (3)	Program Hedefleri 1963+1964 (4)	Gerçekleşme 1963 (5)	Gerçekleşme 1964 (6)	Gerçekleşme 1963+1964 (7)	Program Hedefinin Yüzde Olarak Gerçekleşmesi 1963 (8)	1964 (9)	1963+1964 (10)
İçki Sanayii :											
1. Bira	Lt. Bin	33 660	37 000	36 000	73 000	24 800	28 620	53 420	67,0	79,5	73,1
2. Şarap	Lt. Bin	33 850	23 000	28 000	51 000	35 250	38 210	73 460	153,2	136,4	144,0
3. Rakı	Lt. Bin	13 340	16 700	15 000	31 700	13 100	13 120	26 220	78,4	87,4	82,7
4. Malt	Lt. Bin	5 001,8				4 860,6	4 889	9 749,6			
5. Votka	Lt. Bin	1 274,9				1 244,7					
6. Viski	Lt. Bin	—				5,4	5,7				
7. Likör	Lt. Bin	476,5				442,2	353,0				
8. Kanyak	Lt. Bin	390				400	400,9				
9. Cin	Lt. Bin	46,6				47,3	47,3				
10. Malt hülâsası	Lt. Bin	55,3				36,6	27,0				

TABLO : 130 — Ana Mallar İtibariyle İçki Sanayii Kapasitesi

Ana Mallar için kapasite	Birim	1962 Toplam (1)	1962 Kullanım % (2)	1963 Toplam (3)	1963 Kullanım % (4)	1964 Toplam (5)	1964 Kullanım % (6)	1965 Toplam (7)	1965 Kullanım % (8)	Toplamlarda % değişmeler (Zincirleme Endeks) 1963 (9)	1964 (10)	1965 (11)
Kamu :												
Rakı	Bin Lt.	12 350	108	12 350	106	12 350	106	12 350	111,7	100	100	100
Bira	Bin Lt.	20 000	168	20 000	124	20 000	143	20 000	155,3	100	100	100
Malt	Bin Lt.	4 800	104,2	4 800	101,2	4 800	101,8	4 800	. .	100	100	100
Votka	Bin Lt.	1 600	79,6	1 600	77,8	1 600	. .	1 600	99,4	100	100	100
Likör	Bin Lt.	600	79,4	600	73,7	600	58,8	600	76,6	100	100	100
Kanyak	Bin Lt.	300	118,1	330	121,2	330	121,4	330	136,4	100	100	100
Cin	Bin Lt.	70	66,6	70	67,5	70	67,5	70	75,7	100	100	100
Şarap	Bin Lt.	9 974	102,9	11 233	94	16 373	71,7	. .	. .	111	145,7	. .
Özel :												
Şarap	Bin Lt.	26 205	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .

Öte yandan bira sanayiine özel sektörün yatırım yapacağını tahmin edilmiş ise de bu güne kadar gerçekleşmemiştir.

3. Yatırım :

İçki sanayii 1963 ve 1964 Programlarında yapılması öngörülen ve gerçekleştirilen yatırım miktarları Tablo 131 de gösterilmiştir. Tabloda görüleceği üzere Tekel'in yatırımları çok düşük oranlarda gerçekleştirilmiştir. Bu geri kalışta Tekel Genel Müdürlüğü'nün kapsadığı ekonomik faaliyetlerin hacmi ve çeşitliliği ile bugünkü organizasyon şeklinin etkisi olmaktadır.

4 Tüketim :

Uygulama döneminde çeşitli alkollü içkiler tüketimi Tablo 132 de gösterilmiştir.

Genellikle alkollü içkilerde tüketim program tahminlerinin altında kalmıştır. Bunun bir nedeni içki fiyatlarına (Şarap hariç) 1963 yılında yapılan zamlardır. Bu zamlar dolayısiyle içki tüketiminin şaraba doğru kaydığı anlaşılmaktadır. Bira gibi bazı içkiler tüketiminin ise yurdumuzda gelişmekte olan alkolsüz içkiler tarafından olumsuz olarak etkilendiği sanılmaktadır.

Uygulama dönemi içindeki fiyat değişiklikleri Tablo 131 de gösterilmiştir.

TABLO : 131 — 1963 - 1964 İçki Sanayii Yatırımları Program Hedefi ve Gerçekleşme Durumu **(Bin T. L.)**

(1961 Fiyatlarıyla)

Yatırımlar	Program Hedefi			Gerçekleşen			Program Hedeflerinin Yüzdesi Olarak Gerçekleşme		
	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Özel sektör	25 000	36 398	61 398	20 669	2 976	23 645	82,7	8,1	38,5
Kamu sektörü	14 494	22 034	36 528	4 593	7 516	12 109	31,7	34,4	33,1
TOPLAM	39 494	58 432	97 926	25 262	10 492	35 754	63,9	17,9	36,5

TABLO : 132 — Talep ve Tüketim Karşılaştırması

Ana Mallar		Program Tahminleri - Talep				Gerçekleşme - Tüketim			Talebin Program Tahminlerinin % Olarak Gerçekleşmesi		
		1962	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Rakı	Bin Lt.	13 834,4	16 600	15 000	31 600	12 036,6	12 840,3	24 876,9	72,5	85,6	78,7
İç	Bin Lt.	13 822	16 600	15 000	31 600	12 016	12 820	24 836	72,3	85,4	78,5
Dış	Bin Lt.	12,4	—	—	—	20,6	20,3	40,9			
Bira	Bin Lt.	32 265	37 000	36 000	73 000	24 307	27 019	51 326	65,6	75,0	70,3
Şarap	Bin Lt.	23 932	25 000	28 000	53 000	27 882	29 992	57 874	111,5	107,1	89,1
İç	Bin Lt.	21 766	23 000	25 000	48 000	26 121	28 541	54 662	113,5	114,1	113,8
Dış	Bin Lt.	2 166	2 000	3 000	5 000	1 761	1 451	3 212	88,0	48,3	64,2
Likör	Bin Lt.	508	—	525	—	405	394				
İç	Bin Lt.	508	—	525	—	405	394				
Dış	Bin Lt.	0,863	—	—	—	0,051					
Votka	Bin Lt.	1 276	—	1 500	—	1 195	1 406				
Cin	Bin Lt.	42,7	—	50	—	42	49				
Kanyak	Bin Lt.	370	—	400	—	369	418				

II. 1966 HEDEF TAHMİNLERİ :

Kalkınma Planının önceki yıl Programlarında içki sanayiinde yalnız alkôlü içkiler ele alınmıştır. Yeterli bilgilerin mevcut olmayışı sebebiyle 1966 Programında da ekonomimizde gittikçe önemi artan alkolsüz içkilere değinilmemiştir.

1. Üretim ve kapasite :

Birçok içki nev'ilerinde üretim kapasitesi yetersiz olmakla beraber bu durum henüz üretimi kısıtlayıcı bir faktör teşkil etmemektedir. Alkollü içkiler ihracatımız önemsiz olduğundan 1966 yılı üretimi iç tüketim civarında olacaktır. 1966 üretim tahminleri Tablo 133 de gösterilmiştir.

2. 1966 tüketimi :

1966 tüketim tahminleri Tablo 133 de gösterilmiştir. Bu tahminler fiyat değişmeleri gözönüne alınarak geçmiş serilere göre yeniden bulunmuş değerlerdir.

3. Dış ticaret :

1966 yılı ihracat ve ithalât tahminleri Tablo 133 de gösterilmiştir. Tabloda görüleceği gibi bu yıl içinde dış ticaretimizde önemli bir gelişme tahmin edilmemiştir.

1966 viski talebi (75 000 Litrenin) yüzde 50 den fazlası yurtta imal edilecektir.

TABLO : 133 — 1966 Yılı İçki Sanayii Tahminleri ve Hedefleri

(Bin Lt. Bin T. L.)

Ana Mallar	Tüketim Tahmini		Üretim: Özel		Üretim: Kamu		İhracat		İthalât	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Bira	33 000	66 000	—	—	33 000	66 000	—	—	—	—
Şarap	35 500	49 000	29 500	39 000	8 500	11 700	2 500	2 000	—	—
Rakı	14 715	254 000	—	—	14 732	254 080	17	80		
Votka	1 691	31 790	—	—	1 698	31 820	7	30		
Likörler	440	4 650	—	—	480	4 930	40	280		
Konyak	490	7 670	—	—	490	7 670	—	—		
Cin	55	825	—	—	55	825	—	—		
Viski	75	5 400	—	—	40	2 085	—	—	35	348
TOPLAM		419 335		39 000		379 110		2 390		348

4. *1966 yatırımları :*

1966 yatırımları Tablo 134 de gösterilmiştir. Kamu sektörü yatırımları daha çok rakı, şarap ve bira kapasitelerinin genişletilmesi ile ilgili olacaktır.

TABLO : 134 — 1966 Yılı İçki Sanayii Yatırımları

	(Bin TL.) *(Cari fiyatlarla)*
Özel sektör	10,000
Kamu sektörü	20,592
TOPLAM	30,592

5. *Tedbirler :*

a. Devlet elinde bulunan içki fabrikalarının bir iktisadi devlet teşekkülü haline getirilmesi hususu «İdareyi ve İdari Metotları Yeniden Düzenleme Komisyonu» ile «İktisadi Devlet Teşekkülleri Reorganizasyonu Komisyonu» tarafından etüt edilecektir.

b. Halen Gümrük ve Tekel Bakanlığınca alkollü içkilerden alınmakta olan vergilerin kontrol ve tahsilâtı, bu hususta gerekli mevzuat değişikliği yapılarak Maliye Bakanlığı tarafından yürütülmesi imkânı araştırılacaktır.

c. Şarap üretiminin artırılması için üzüm müstahsilinin kooperatifler halinde fabrikalar kurmasına öncelik tanınacak ve teşvik tedbirleri alınacaktır.

d. Kamu ve özel sektörün katılması ile şarap ihracatının artırılması için bir «Şarap İhracatçıları Birliği» kurulacaktır. Bu birliğin dış pazarlarda gerekirse şişeleme tesisleri kurma imkânları araştırılacaktır.

e. Üzüm ve şarap fiyatları konusunda yukarıda bahsedilen kuruluş ortaklar arasında belirli bir politikanın izlenmesini sağlayacaktır. Bu amaçla fiyat ve gelir denkleştirme politikası izlenecektir.

C. TÜTÜN MAMULLERİ SANAYİİ

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

1. Üretim :

1963 ve 1964 yıllarında toplam üretim, program tahminlerinin bir miktar altında kalmıştır. Sigara ihracatımız yok denecek kadar az olduğundan üretim iç talep ile sınırlıdır.

1963 yılında üretimin 1962 ye göre azalmasının taleple ilgili faktörlerden ileri geldiği sanılmaktadır. Kapasite her ne kadar yetersiz ise de 1962 yılında 36 000 tonluk imalât yapıldığına göre kapasitenin henüz bir darboğaz teşkil etmediği tahmin edilmektedir. Üretimde kalite düşüklüğü bir problem olarak devam etmektedir. Bunda mevcut tesislerin eski ve yetersiz olması ile birlikte sigara imalât tekniğininde geri olmasının etkileri vardır.

2. Kapasite :

Sigara imalâtımız, uzun yıllar kapasitesi değişmemiş 5 fabrika ve 1 atelyeden elde edilmektedir. Tablo 136 da görüldüğü gibi imalât normal kapasitenin üzerinde bir çalışma ile elde edilmektedir. Maltepe Sigara Fabrikasının tamamlanması ile kapasite 40 bin tona çıkacaktır. Ancak bu fabrikanın faaliyete geçmesi 1968 yılında mümkün olacak ve İstanbul'daki mevcut fabrikanın makinaları diğer fabrikalarımızın genişletilmesinde de kullanılacaktır. Kapasitenin toplam ve fabrikalar itibariyle kullanım durumu Tablo 136 ve 137 de gösterilmiştir.

TABLO : 135 — 1962 - 1964 Yılları Ana Mallar İtibariyle Tütün Mamulleri Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi

Ana Mallar	Birim	1962	Program Hedefi 1963	Program Hedefi 1964	Program Hedefi 1963 + 1964	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963 + 1964	Program Hedefinin % Olarak Gerçekleşmesi 1963	Program Hedefinin % Olarak Gerçekleşmesi 1964	Program Hedefinin % Olarak Gerçekleşmesi 1963 + 1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Sigara	Ton	31 610	—	—	—	28 195	29 708	57 903	—	—	—
Tütün (Paket)	Ton	4 442	—	—	—	4 302	3 331	7 633	—	—	—
Muhtelif	Ton	123	—	—	—	110	145	255	—	—	—
TOPLAM	Ton	36 175	36 000	36 000	72 000	32 607	33 184	65 791	90,5	92,2	91,3

TABLO : 136 — 1962 - 1965 Yıllarında Ana Mallar İtibariyle Tütün Mamulleri Kapasite

Ana Mallar İçin Kapasite	Birim	1962 Toplam	1962 Kullanım %	1963 Toplam	1963 Kullanım %	1964 Toplam	1964 Kullanım %	1965 Toplam	1965 Kullanım %	Toplamlarda % Değişmeler (Zincirleme Endeks) 1963	1964	1965
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Sigara	Ton Yıl	26 425	119,6	26 425	..	26 425	..	26 425	..	100	100	100
Tütün (Kıyılmış)	Ton/Yıl	3 773	160,2	3 773	..	3 773	..	3 773	..	100	100	100
TOPLAM	Ton Yıl	30 198	119,3	30 198	107,6	30 198	109,4	30 198	..	100	100	100

3. *Yatırımlar :*

Tütün mamulleri uygulama dönemi yatırımları Tablo 138 de gösterilmiştir. Özel sektör yatırımları yaprak tütün bakım ve işleme evlerini kapsamaktadır.

Tablo 138 de görüleceği üzere kamu ve özel sektör yatırımları program hedef ve tahminlerinin çok altında gerçekleşmiştir.

4. *Tüketim :*

Sigara ve benzerleri 1962 - 1964 tüketimi Tablo 139 da gösterilmiştir. Sigara fiyatlarının 1963 de yüzde 20 oranında artırılması dolayısıyla talep ve tüketiminde azalma meydana geldiği anlaşılmaktadır.

TABLO : 137 — Fabrikalar İtibariyle Tütün Mamulleri ve Kullanımı

		1962		1963		1964	
Fabrikalar	Birim	Toplam (1)	Kullanılan (2)	Toplam (3)	Kullanılan (4)	Toplam (5)	Kullanılan (6)
İstanbul	Ton/yıl	9 820	122,1	9 820	113,3	9 820	113,1
İzmir	Ton/yıl	6 732	123,0	6 732	111,0	6 732	129,7
Samsun	Ton/yıl	4 642	121,1	4 642	111,2	4 642	121,3
Adana	Ton/yıl	3 680	108,0	3 680	94,0	3 680	85,6
Malatya	Ton/yıl	4 403	121,3	4 403	107,7	4 403	102,6
Bitlis	Ton/yıl	921	88,9	921	69,0	921	52,9
TOPLAM	Ton/yıl	30 198		30 198		30 198	

5. *Dış ticaret :*

Sigara ve benzerleri ihracatımız önemsiz olup 1963 ve 1964 değerleri sırası ile 59 bin ve 47 bin liradır.

Yaprak tütün ihracatımız uygulama dönemi içinde bir düşme göstermiştir. Üretimin artmış olması dolayısıyle yeniden stok problemi ortaya çıkmış bulunmaktadır.

TABLO : 138 — 1963 - 1964 Yıllarında Tütün Mamulleri Yatırımlar Hedefi ve Gerçekleşme Durumu

(Bin T. L.)
(1961 Fiyatları ile)

	Program Hedefleri			Gerçekleşme			Program Hedeflerinin Yüzdesi Olarak Gerçekleşmesi		
	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Özel sektör	9 305	9 578	18 883	3 649	3 435	7 084	39,2	35,8	37,5
Kamu sektörü	43 534	46 500	90 034	10 248	31 773	42 021	23,5	68,3	46,6
TOPLAM	**52 839**	**56 078**	**108 917**	**13 897**	**35 208**	**49 105**	**26,3**	**62,8**	**45,1**

TABLO : 139 — 1962 - 1964 Yıllarında Tütün Mamulleri İç Talep Gerçekleşmesi

			Program Talep Tahminleri			Gerçekleşme			Talebin Program Tahminlerinin % Olarak Gerçekleşmesi		
Ana Mallar	Birim	1962 Talebi	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Sigara	Ton	29 697	—	—	—	29 337	30 439	59 776	—	—	—
Tütün (Kıyılmış)	Ton	4 002	—	—	—	4 273	3 567	7 845	—	—	—
Muhtelif	Ton	107	—	—	—	116	141	257	—	—	—
TOPLAM		33 806	36 000	36 000	72 000	33 732	34 147	67 879	93,7	94,8	94,2

II. 1966 HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Üretim ve kapasite :

1966 sigara ve benzerleri üretim tahmini Tablo 140 da gösterilmiştir. 1966 yılında sigara imal kapasitesinde değişiklik olmayacaktır.

2. Tüketim :

1966 sigara ve benzerleri nüfus başına tüketimi 1956 - 1964 serisi dikkate alınarak, 1,136 Kg. olarak temin edilmiştir.

1966 yılı için beklenen bu talep artışı yeni tüketici kütlelerin ortaya çıkışı ile ilgilidir.

3. Dış ticaret :

1966 yılı sigara ihracat tahmini Tablo 140 da gösterilmiştir.

İhraç miktarının önceki yıllar gibi çok düşük olacağı tahmin edilmektedir.

4. 1966 yatırımı :

1966 Programında tütün mamulleri sanayiinde yapılacak yatırımların büyük kısmı Maltepe Sigara Fabrikasının tamamlanmasına ayrılmıştır. 1966 yılında kamu sektörü tarafından 39 milyon 910 bin liralık yatırım yapılması öngörülmüştür. Özel sektörün 5,0 milyon liralık yatırım yapacağı tahmin edilmektedir.

5. Tedbirler :

a. Tekel Genel Müdürlüğü, çay, içki, tütün, tuz vs. gibi bir arada yürütülmesi mahiyeti ve hacmi itibariyle güç olan ekonomik faaliyetleri yürütmek sorumluluğunu yüklenmiş optimum büyüklük sınırını aşmış bir kuruluştur. Bu haliyle adı geçen Genel Müdürlük Plân ve programlarda kendisine verilen görevleri gerçekleştirememiştir. Özellikle ihracat ve kalite problemleri önemlerini muhafaza etmektedir. Bu itibarla Devlet elinde bulunan sigara fabrikalarının bir iktisadi devlet teşekkülü haline getirilmesi konusu «İdareyi ve İdari Metodları Yeniden Düzenleme Komisyonu» ile «İktisadi Devlet Teşekkülleri Reorganizasyon Komisyonu» tarafından etüd edilecektir.

b. Çeşitli sigaraların tüketim eğilimleri gözönüne alınarak, üretimi ekonomik olmayanların azaltılması konusundaki çalışma bir an evvel bitirilecek ve tedbirin 1966 sonundan evvel uygulanması sağlanacaktır.

TABLO : 140 — 1966 Yılı Tütün Mamulleri Tahmin ve Hedefleri

(Ton/Bin T. L.)
(Cari Fiyatlarla)

Ana Mallar	Tüketim Tahmini		Üretim Kamu		İhracat		İthalât	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Sigara ve benzerleri	37 147	1 485 880	37 500	1 500 000	3	75	—	—

DOKUMA VE GİYİM EŞYASI SANAYİİ

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Dokuma ve Giyim Eşyası Sektörü yurdumuzda ilk kurulan sanayi dallarından biri olması ve zaman içerisinde eriştiği gelişme hızı bakımlarından imalât sanayiinde önemli bir yer tutmaktadır. Gerçekten de bu sektörün imalât sanayi üretim değeri içindeki ağırlığı yüzde 25 e yakındır. Son yıllarda bu sanayi kolunda meydana gelen gelişmenin sonucunda başlıca mamuller talebinin hemen tamamı yurtiçi üretim ile karşılanır duruma gelmiştir. Bununla beraber özellikle yünlü ve pamuklu sanayiinde kapasitenin tam olarak kullanılamaması sektörün başlıca problemi olmakta devam etmektedir. Pamuk ve yapağı gibi işlenmeden ihraç edilen başlıca ham maddelerin mamul halde ihracının sağlanması, hem kapasitenin tam olarak kullanılması, hem de ödemeler dengesine olumlu etkisi yönünden gerekli görülmektedir.

Özellikle pamuklu sanayiinde işçiliğin maliyetteki oranının yüksek olması yüzünden, uluslararası ticaret, az gelişmiş ülkeler lehine gelişmektedir. Ancak makine teknolojisinde ortaya koydukları yenilikler ve prodüktivite artışları ile ileri ülkeler de sanayilerini korumaya çalışmaktadırlar.

1. Üretim :

Plân dönemi içinde sektörün başlıca ana mallarının üretim miktarları, program tahminleri ile karşılaştırmalı olarak Tablo 141 de gösterilmiştir.

Tabloda görüldüğü gibi pamuklu dokuma ve yün ipliği üretiminde hedefin altında kalınmış, yünlü dokuma üretiminde ise hedefin yüzde 3 üstüne çıkılmıştır. Suni ve sentetik elyaftan iplik ve dokumalar için tutarlı bir üretim rakamı temin edilememiştir. Kalkınma Plânında dokuma ve giyim eşyası sanayii üretim tahminleri kullanılan elyaf tiplerine göre verilmiştir. Geçtiğimiz dönem içinde gerçekleşen rakamlarla plân tahminleri karşılaştırıldığında oransal olarak suni ve sentetiklerle yün elyafı tüketiminde artma, pamuk elyafında düşme göze çarpmaktadır.

Dokuma ve giyim eşyası sanayii üretimini ekonomideki konjonktür hareketleri büyük ölçüde etkilemektedir. Bu etki daha çok sektör üretiminin çoğunluğunu kapsayan pamuklu ve yünlü dallarında önemli olmaktadır. 1963 yılının ikinci yarısında, ilk yarıya oranla satışların arttığı ve stokların azaldığı görülmekteydi. Buna karşılık söz konusu yılın son aylarında piyasada bir durgunluk meydana geldi ve bu durum 1964 yılı Ağustos ayına kadar devam etti. 1964 Ağustos ayından itibaren, gerek üretim gerekse fiyatlarda yükselmeler göze çarpmaktaydı. Bu durum 1965 yılının ilk aylarında da devam etti. Tablo 142 ana mallara göre fiyat değişimlerini yıllık ortalamalar olarak göstermektedir.

TABLO : 141 — Ana Mallar İtibariyle Dokuma ve Giyim Eşyası Sanayii Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi

Ana Mallar	Birim	Program Tahmini				Gerçekleşme			Program Hedefinin % Olarak Gerçekleşmesi		
		1962	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Pamuk ipliği	Ton	94 124	97 000	100 000	197 000	95 767	100 076	195 843	98	100	99
Pamuklu dokuma	Bin m.	533 208	560 000	600 000	1 160 000	547 487	554 999	1 102 486	98	92	95
Yün ipliği	Ton	19 936	20 500	21 000	41 500	20 094	20 415	40 509	98	97	97
Yünlü dokuma	Bin m.	23 020	23 000	23 000	46 000	23 647	23 931	47 578	102	103	103

TABLO : 142 — Ana Mal Fiyatları Değişimleri (İstanbul Perakende Fiyatlar) Krş./m.

Ana mallar	Fiyatlar			Endeks 1962=100	
	1962	1963	1964	1963	1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Serj	5 083,33	5 083,33	6 458,33	100	127
Basma	202,16	217,22	251,67	107	124
Kaput bezi	145,14	159,03	160,83	109	111
Patiska	340,00	340,00	340,00	100	100

1963 yılında basma ve kaput bezi fiyatlarında bir evvelki yıla göre meydana gelen artmanın sebebi piyasanın açılması yanında kalitelerdeki iyileşmedir. Kalitedeki iyileşmenin fiyatlara etkisi 1964 yılında da önemli olmuştur. 1964 te serj fiyatlarında görülen yüzde 27 lik artış, hammadde olarak kullanılan merinos yapağının gümrük vergisi oranlarının yıl içinde artırılmasından ileri gelmiştir.

2. *Kapasite :*

Dokuma sanayiinde başlıca mamullerin üretim araçlarına göre mevcut kapasiteleri Tablo 143 de gösterilmiştir.

TABLO : 143 — Dokuma ve Giyim Eşyası Sınayii Üretim Araçları Kapasitesi

(Aded)

Üretim araçları	Yıllar		Endeks 1964
	1963	1964	
	(1)	(2)	(3)
Pamuklu iğ	941 200	982 200	104
Pamuklu tezgâh	17 780	18 280	103
Yünlü iğ	238 516	243 002	102
Yünlü tezgâh	4 225	4 240	100

1964 yılında pamuklu sanayiine 41 bin iğ ve 500 tezgâh eklenmiştir. Bu artış mevcut fabrikaların genişleme ve yenilenmeleri ile sağlanmıştır.

Tablo 143 de verilen üretim araçları kapasitesine göre hesaplanan üretim kaapsitesi Tablo 144 de verilmiştir.

TABLO : 144 — Ana Mallar İtibariyle Dokuma ve Giyim Eşyası Sanayii Kapasite

Ana mallar		Yıllar		Endeks 1964
		1963	1964	
		(1)	(2)	(3)
Pamuklu ipliği	Ton	122 261	127 587	104
Pamuklu dokuma	Bin M.	622 300	639 800	103
Yün ipliği	Ton	40 100	40 600	102
Yünlü dokuma	Bin M.	72 528	72 528	100

Tabloda görüldüğü gibi 1964 yılında 1963 e göre pamuk ipliği kapasitesinde yüzde 4, pamuklu dokuma kapasitesinde yüzde 3 oranında artma meydana gelmiştir. Yünlü dalında aynı dönemlerdeki kapasite artması önemli değildir.

Gerçekleşen üretimle üretim kapasitesinin karşılaştırılmasından ortaya çıkan kullanım yüzdeleri Tablo 145 de gösterilmiştir.

TABLO : 145 — Dokuma ve Giyim Eşyası Sanayii Kapasitesinin Kullanılışı

(Yüzde)

Ana mallar	1963 (1)	1964 (2)
Pamuk ipliği	78	78
Pamuklu dokuma	88	87
Yün ipliği	50	50
Yünlü dokuma	32	33

Belirtilen yıllarda kapasite kullanım oranında önemli bir değişme yoktur.

3. Yatırımlar :

1963 ve 1964 de dokuma ve giyim eşyası sanayiine yapılan yatırımlar program hedefleri ile karşılaştırmalı olarak Tablo 146 da verilmiştir.

Program hedefleri 1963 yılında yüzde 240, 1964 yılında ise yüzde 151 oranında gerçekleştirilmiştir. Yatırımların büyük bir kısmının kapasite artışından çok dar boğaz giderme, idame ve yenilemeye yöneldiği görülmektedir. Bunlardan başka tül perde, balık ağı, trikotaj ve hazır giyim dallarında da önemli gelişmeler olmuştur.

Yünlü ve pamuklu dallarındaki fazla kapasiteye rağmen, eski kuruluşların teknolojik gelişmeye uymak zorunluğu yüzünden bu sektöre tahminlerin çok üzerinde yatırım yapılmıştır.

TABLO : 146 — 1963-1964 Yılları Dokuma ve Giyim Eşyası Sanayii Yatırımları Program Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu

(Milyon TL.)
(1961 Fiyatları ile)

	Program hedefi			Gerçekleşme			Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Özel sektor	40,0	95,8	135,8	185,6	216,7	402,3	464	226	296
Kamu sektörü	66,6	60,1	132,7	69,8	57,8	127,6	105	87	96
TOPLAM	106,6	161,9	268,5	255,4	274,5	529,9	240	169	197

4. *Dış ticaret :*

a. *İhracat :*

Dokum ve giyim eşyası sanayii mamullerine ait yurtiçi talebin yavaş bir şekilde artacağı gözönüne alınırsa, kapasite kullanım oranının yükselmesi ancak ihracata yönelmekle sağlanabilecektir. Planlı dönem içinde ihracat konusunda önemli adımlar atılmıştır. Tablo 147 bu yıllar içinde gerçekleşen ihracat rakamlarını göstermektedir.

TABLO : 147 — 1962-1964 Yılları Dokuma ve Giyim Eşyası Sanayii İhracat Durumu

(Milyon TL.)
(Cari fiyatlarla)

Ana mallar	Değer			Zincirleme endeks	
	1962	1963	1964	1963	1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Pamuk ipliği ve dokuma	8,4	14,5	26,4	173	182
Halı, kilim, seccade	8,8	9,7	10,7	110	110
Yünlü dokuma	—	—	1,6	—	—
Yün ve diğer battaniyeler	0,1	0,2	0,2	200	100
Trokotaj hazır giyim	0,1	0,5	0,7	500	140
TOPLAM	17,4	24,9	39,6	143	159

Toplam ihracat değerlerinde, bir evvelki yıla göre, 1963 de yüzde 43, 1964 de yüzde 59 oranında artma vardır. İhracat değeri önemli olmamakla beraber yıllara göre artış hızı ve bazı pazarlama problemlerinin yenilmiş olması bakımlarından durum başlangıç için ümit verici sayılabilir. 261 sayılı Kanunla yürürlüğe konulan ihracatta vergi iadesi sisteminin etkin olduğu görülmektedir. Ancak 1963 yılının ikinci yarısından itibaren uygulamaya geçen bu sistemde, başlangıçta işlerin ağır yürümesi, bu sektörün mamullerinin ilk ele alınan mallar arasında olmasına rağmen bir gruplamaya gidilememesi, sistemin etkinliğini azaltmıştır.

Bu yıllar içinde değer olarak az da olsa ihracata başlanmış olması sektörle ilgili çeşitli problemlerin ortaya çıkmasına ve tanımlanmasına yol açmıştır. Karşılaşılan güçlüklerin başında fiyat sorunu yer almaktadır. Vergi iadelerine rağmen bazı mallarda dünya fiyatları iç pazar fiyatlarından ve hatta üretim maliyetlerinden düşük kalmaktadır. Vergisiz maliyetlerde görülen bu yüksekliğin sebepleri arasında mevcut kapasitenin tam olarak kullanılamaması, genellikle kurulu işletmelerin optimal kapasitenin altında olması ve bunların çeşitli işletmecilik problemleri sayılabilir.

Örneğin pamuklu sanayiinde Türkiye için ortalama işletme büyüklüğü 10 bin iğin altındadır. Yeterli bir ayrıntıda optimal kapasite araştırması yapılmamış olmasına rağmen benzer ülkelerin durumu ve evvelce yapılan bazı ön çalışmalar yurdumuz için optimal kapasitenin 25 bin iğ çevresinde olacağını göstermektedir. Modern işletmecilik metotlarının

işletmelerde henüz yeteri kadar kullanılamaması da maliyetlerin yükselmesine yol açmaktadır. Örneğin Sümerbank'ın eş büyüklükteki iki fabrikasında aynı malın üretim maliyetleri arasında büyük farklar görülmektedir.

İhracatta diğer bir güçlük kalite konusunda ortaya çıkmaktadır. Dış pazarlar için talep edilen kalite ve standartdaki malların üretimi, gerek Sümerbank gerekse özel sektörde sınırlı kalmaktadır. Bunların yanında ihracat için pazarlama çalışmalarının bir disiplin ve organizasyona bağlanamaması da önemli bir problemdir.

II. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Talep :

Elde gerekli bilgiler mevcut olmadığı için 1966 yılında bu sektörün mallarına olacak talebi rakamlarla belirtmek mümkün olmamaktadır. Bunun dışında 1965 yılında gerek dokuma, gerekse hazır giyim dallarında talebin daha çok kaliteli mallara yönelmiş olduğu tesbit edilmektedir. Bu duruma uygun olarak 1966 yılında ortalama iplik numaralarının biraz daha inceleneceği ve dokumalarda atkı ve sıklığın artacağı tahmin edilebilir.

2. Üretim :

1966 yılı üretim tahminleri geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 148 de gösterilmiştir.

Genellikle 1965 yılına kadar, üretim artış hızları düşük kalmıştır. Düzelen piyasa şartları ve ihracat çalışmalarının sonucu olarak 1965 yılında pamuklu dokumada yüzde 8 ve yün ipliğinde yüzde 13 üretim artışı beklenmektedir. Aynı gerekçelerle ve ihracat çahşmalarının daha yoğun olacağı bilinen 1966 yılında 1965 yılına göre, pamuk ipliği ve dokumada yüzde 14, yün ipliğinde yüzde 17, yünlü dokumada yüzde 9 üretim artışı olacağı tahmin edilmektedir.

3. Dış ticaret durumu :

a. İhracat :

1966 yılı ihracat tahminleri geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 149 da verilmiştir.

1966 yılı içinde dokuma ve giyim eşyası mamullerinden çeşitli ülkelere 132 milyon liralık ihracat yapılacağı tahmin edilmektedir.

Vergi iadesi sisteminin, iadesi kabul edilen vergilerin tümünü kapsayacak bir şekle konulması için yapılan iç çalışmaların 1966 başında son şeklini alacağı düşünülmektedir. Bunun yanında ihracat yapan firmalara düşük faizli işletme kredisi ve ek ithal hammaddesi temin etme yolunda sağlanan kolaylıkların da ihracata olumlu etki yapacağı ve 1966 yılında 1965 e göre yüzde 200 lük bir artışa yol açacağı beklenmektedir. 1966 yılında beklenen ihracatın önemli bir kısmını pamuklu mamullerinin teşkil edeceği tahmin edilmektedir.

Geçmiş yıllarda iplik ve özellikle ham bezden ibaret kalan pamuklu ihracatı 1965 den itibaren mamul bezlere doğru bir kayma göstermektedir. 1966 ihracatının yapısının ham bez yanında mamulleri de kapsayacağı tahmin edilmektedir. Ham maddeden mamule doğru yönelen bu durum net döviz geliri bakımından ödemeler dengesini olumlu yönde etkiliyecektir. Bunun yanında 1964 yılından itibaren yünlü dokumalar da sektörün ihraç malları arasında yer almaya başlamıştır. 1966 yılında yün ve tiftikten mamul kumaşlardan 10 milyon liralık kısmının ihraç edileceği beklenmektedir.

Trikotaj ve hazır giyim dalı Plân ve Programlarla teşvik edilmesine rağmen henüz atelye imalâtı safhasındadır. Bununla beraber 1965 ve 1966 yıllarında ihracatta beklenen artışlar sanayiin bünyesinde olumlu gelişmelere yol açacak niteliktedir. Öte yandan kaliteli iplik ve diğer malzeme sağlanmasındaki güçlükler, ihracat artışının üretimin kalitesini yükseltici yönündeki olumlu etkilerinin sınırlı kalmasına yol açmaktadır.

İhracat konusundaki diğer bir zorluk pazarlama için yeterli bir örgütleşmeye gidilememiş olunmasıdır. Halıcılık konusunda 1966 yılı içinde Sümerbank tarafından ihracatın düzenlenmesini amaç edinen bir projeye başlanacaktır. Projenin amacı içerde ve dışarda, Türk el halıcılığının ihracat için örgütleşmesini sağlamaktır.

b. İthalât :

(1) Normal kanallarla yapılan ithalât arasında bu sektörün mamullerinin değeri önemsenmeyecek kadar düşüktür.

(2) Sektörün başlıca mamullerinin üretimi için 1966 yılında gerekli ham madde ithalât ihtiyacı geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 150 de gösterilmiştir.

Tabloda görüleceği gibi suni ve sentetiklere olan talep zaman içersinde artma eğilimindedir. Son iki yıldır merinos yapağı ithalâtında görülen azalma yerli tiftiklerin bu maddeyi ikame etmesinden meydana gelmiştir.

TABLO : 148 — Dokuma Sanayii Yurtiçi Üretim Tahminleri

Ana mallar	Birim	Üretim					Zincirleme endeks			
		1962	1963	1964	1965	1966 T	1963	1964	1965	1966
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6) = 2/1	(7) = 3/2	(8) = 4/3	(9) = 5/4
Pamuk ipliği	Ton	94 124	95 767	100 076	105 000	120 000	102	105	105	114
Kamu	»	28 124	25 835	29 859						
Özel	»	66 000	66 932	70 217						
Pamuklu dokuma	Bin m.	533 208	547 487	554 999	600 000	682 000	103	101	108	114
Kamu	»	158 208	164 494	169 011						
Özel	»	375 000	382 993	385 988						
Yün ipliği	Ton	19 936	20 094	20 415	23 000	27 000	101	102	113	117
Kamu	»	3 199	3 094	2 951						
Özel	»	16 737	17 000	17 464						
Yün dokuma	Bin m.	23 020	23 647	23 931	23 000	25 000	103	101	96	109
Kamu	»	4 640	4 447	4 446						
Özel	»	18 380	19 200	19 485						

TABLO : 149 — Dokuma Sektörü İhracat Tahminleri

(Milyon T.L.)

Ana mallar	Değer					Zincirleme endeks			
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6) = 2/1	(7) = 3/2	(8) = 4/3	(9) = 5/4
Pamuk ipliği ve dokuma	8,4	14,5	26,4	40,0	100,0	173	182	152	250
Halı, kilim, seccade	8,8	9,7	10,7	15,0	17,0	110	110	140	113
Yünlü dokuma	—	—	1,6	4,0	10,0	—	—	250	250
Yünlü ve diğer battaniyeler	0,1	0,2	0,2	0,8	1,0	200	100	400	125
Trikotaj hazır giyim	0,1	0,5	0,7	2,0	4,0	500	140	286	200
TOPLAM	17,4	24,9	39,6	61,8	132,0	143	159	156	200

TABLO : 150 — Dokuma Sanayii İthalât Tahminleri

Ana mallar	Değer					Zincirleme endeks			
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6) = 2/1	(7) = 3/2	(8) = 4/3	(9) = 5/4
Merinos yapağı	173 488	196 041	140 289	140 000	150 000	113	72	100	107
Suni ve sentetik elyaf ve iplik	11 879	159 244	165 413	150 000	180 000	142	104	91	120
TOPLAM	285 367	355 285	305 702	290 000	330 000	125	86	95	114

4. *Yatırımlar :*

Dokuma ve giyim eşyası sektörü 1966 yılı yatırım tahminleri Tablo 151 de gösterilmiştir.

TABLO : 151 — Dokuma ve Giyim Eşyası Sanayii 1966 Yılı Yatırım Tahminleri

(Bin T.L.)
(Cari fiyatlarla)

	Değer					Zincirleme endeks		
				1966 T				
	1963	1964	1965 T	Dış	Toplam	1964 (2) / (1)	1965 (3) / (2)	1966 (5) / (3)
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Kamu sektörü	74 524	63 978	87 777	44 280	66 098	86	137	75
Özel sektör	198 013	240 000	152 378	. .	200 000	121	64	131
TOPLAM	272 537	303 978	240 155	. .	266 098	112	79	111

Devlet Plânlama Teşkilâtı tarafından düzenlenen anket çalışmaları, özel sektör yatırımlarının yüzde 45 inin kapasite artışına, yüzde 55 inin de rasyonelleşme ve ikame malları üretimine yöneleceğini göstermektedir. Sümerbank tarafından 1966 yılında dört etüt projesi tamamlanacaktır. Bunlar pamuklu ihraç kombinası, strayhgarn sanayii reorganizasyonu, tiftik işletmesi ve konfeksiyon sanayii etüdleridir. İdame yatırımları ve bu eütdler dışında yıl içinde bitecek büyük proje yoktur.

5. Tedbirler :

Dokuma ve giyim eşyası sanayii sektöründe geçmiş yıllar programları ile ortaya konulan devamlı nitelikteki tedbirlerle, yılı içinde uygulanması gerektiği halde istenilen sonuca ulaşılamayan tedbirler aşağıda gösterilmiştir. 1966 yılında bu tedbirlerin uygulanmasına devam olunacaktır.

(1) Kullananlarca şikayet konusu olan mamul kalitelerindeki bozuklukların, imal hatalarının önüne geçerek, israfa engel olabilmek için, dokuma ve giyim sanayiinde başlıca mamul çeşitleri standartları, Norm Tüzükleri hazırlattırılacak, olanlarında gereği gibi uygulanabilmesini sağlıyacak denetleme organlarının yetkilerini arttırarak, çalışmalarını kolaylaştıracak yönde tedbirler alınacaktır.

(2) Trikotaj ve hazır giyim sanayii teşvik edilecek, pamuklu sanayii için yapılacak yatırımlarda büyüme imkânları gözönünde bulundurularak, ufak ünitelerin birleştirilmesi yolunda tedbirler alınacaktır. Ancak ihracata yönelen büyük ve gelişebilir kuruluşların yatırımları teşvik edilecektir.

(3) Ticaret Bakanlığınca, ticaret ateşeliklerinin çalıştıkları ülkelerdeki dokuma ve giyim sanayileri ve pazar durumu izlenerek bu konudaki gelişmeler ilgililere duyurulacaktır.

Bunlardan başka 1966 yılında ele alınması faydalı görülen yeni tedbirler şunlardır :

(a) Trikotaj sanayiinin ihracat çalışmasını kolaylaştırmak amaciyle Sümerbank Merinos Yünlü Sanayi Müessesesinin imkânlarından yararlanarak trikotaj sanayiine kaliteli yün ipliği temin etmenin şekli ve yolları konusunda Sümerbank tarafından bir çalışma yapılacaktır.

(b) Sümerbank'ta kurulan araştırma grupu tarafından dokuma ve strayhgarn sanayii reorganizasyonu etütlerine 1966 yılında da devam edilecek ve çalışma sonuçları proje haline getirilecektir.

(c) Sümerbank'ta kurulan araştırma gurubu tarafından dokuma ve giyim eşyası sanayii dalında, dış pazarlarda aranılan kalite standartları, uluslararası anlaşmalar ile pazar durumunda görünen ülkelerin bu sanayi kolundaki tutumları ve diğer pazarlama problemlerini içine alan bir inceleme yapılacak ve sonuçlar ilgililere duyurulacaktır.

ORMAN ÜRÜNLERİ İŞLEME SANAYİİ

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Yurdumuzda orman ürünleri işleme sanayiinin gelişmesine elverişli ortam vardır. Miktarı yıldan yıla artan orman ürünlerinin kıymetlendirilmesi zorunluğu bu sanayiinin gelişmesini hızlandıracaktır.

Orman ürünleri işleme sanayiine ham madde Devlet Orman İşletmelerinden sağlanmakta, özel sektör kavak plantasyonlarından elde edilen ürünler daha çok kontrplâk ve kibrit fabrikalarında ve kâğıt sanayiinde kullanılmaktadır.

Orman ürünleri işleme sanayiinin gelişmesi öncelikle ham madde fiyatlarının indirilmesine ve bu sanayi dalına devamlı olarak ham madde sağlanmasına bağlıdır.

Ham madde fiyatlarının yüksek oluşunun nedenlerinden biri köylüye yapılan aşırı derecede indirimli satışlardır.

Öte yandan kuruluş yerleri bakımından suni tahta tesislerinin ve bugün kullanmakta olduğu teknoloji dolayısiyle de kâğıt sanayiinin yüksek fiyatlı tomruğa oranla daha ucuza mal olan ince çaplı orman ürünlerini ham madde olarak işleyememesi de ham madde fiyatlarının yüksekliğinin nedenleri arasındadır.

a. TALEP VE TÜKETİM :

Bu sanayi kolunda tel direği ve maden direği dışındaki nihai ürünlerin tüketimine ait bilgi elde edilemediğinden Tablo 152 de görüldüğü üzere ham madde tüketimi üzerinde durulmuştur.

Genel olarak ham madde tüketiminin yıllık artış oranı yüzde 10 kadardır.

Tel direğindeki tüketim artışı elektrifikasyondaki gelişmeyle açıklanabilir.

Sanayi odunu tüketimi ise ambalâjlık sandıkların daha geniş ölçüde kullanılması nedeniyle artmıştır.

TABLO : 152 — Orman Ürünleri İşleme Sanayii Ana Ham Maddeler İtibariyle Talep ve Tüketim Durumu (a)

(Bin M³)

Ürünler	Gerçekleşme			% Değişmeler		Program 1964	1964 Gerçekleşme Oranı %
	1962	1963	1964	1963	1964		
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
KAMU SEKTÖRÜ :							
Tomruk	1 628	1 832	2 063	112	113	2 084	99
Tel direk	18	26	30	144	115	30	100
Maden direk	387	353	321	91	99	305	105
Sanayi odunu	111	109	162	98	149	152	107
Özel sektör	400	400	500	100	125	500	100
TOPLAM	2 544	2 720	3 076	108	113	3 070	100

(a) 1963 yılı Programında bu sanayi kolu ayrıca ele alınmadığından program tahmini yoktur. Bu bakımdan 1963 yılı gerçekleşme oranı tabloda yer almamıştır.

b. ÜRETİM :

(1) Hammadde üretimi :

Ana hammaddeler itibariyle üretim Tablo 153 de gösterilmiştir.

1962 yılında maden direk ve dolayısiyle toplam üretimin fazla olması normal üretim dışında rüzgâr devriği yüzünden dir. Bu bakımdan 1962 yılı üretimini diğer yıllarla karşılaştırmamak gerekir.

Ham madde fiyatlarından 1963 yılına kıyasla 1964 yılında tomruk fiyatlarında yüzde 8, maden direkte yüzde 5, tel direkte ve sanayi odununda yüzde 7 azalma olmuştur.

(2) Mamul madde üretimi :

Mamul madde üretimi Tablo 154 de gösterilmiştir.

Görüldüğü gibi parke dışındaki bütün mamul maddelerin üretiminde bir önceki yıla oranla önemli ölçüde artışlar olmuştur. Ancak 1964 yılı doğrama, parke ve yonga levha üretimi program hedefinin altında kalmıştır.

Parke üretimi tahminin gerçekleşmemesinin nedeni konutlarda parke yerine sentetik döşeme malzemesi tüketiminin hızla artmasıdır.

Yonga levha tüketimi gelişmekle birlikte henüz ikame bir mamul olan kontrplak kadar tanınmamıştır. Bu madde tüketiminde 1964 Yılı Program hedefinin gerçekleşmemiş olması söz konusu nedenle açıklanabilir.

TABLO : 153 — Orman Ürünleri İşleme Sanayii Ana Ham Maddeler İtibariyle Üretim Durumu (a)

(Bin M³)

Ürünler	Gerçekleşme 1962	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	% Değişmeler 1963	% Değişmeler 1964	1964 Programı	1964 Gerçekleşme Oranı %
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
KAMU SEKTÖRÜ :							
Tomruk	2 092	2 019	2 017	97	99	2 063	98
Tel direk	32	27	23	81	85	30	77
Maden direk	505	277	274	55	99	321	85
Sanayi odunu	125	114	125	91	109	162	77
Özel sektör	400	400	500	100	125	500	100
TOPLAM	3 154	2 837	2 939	90	104	3 076	96

(a) 1963 Yılı Programında bu sanayi kolu ayrıca ele alınmadığından Program tahmini yoktur. Bu bakımdan 1963 yılı gerçekleşme oranı tabloda yer almıştır.

TABLO : 154 — Orman Ürünleri İşleme Sanayii Ana Mamul Mallar İtibariyle Üretim Durumu

Ana Mallar	Birim	Gerçekleşme 1962	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	% Değişmeler 1963	% Değişmeler 1964	1964 Programı	1964 Gerçekleşme Oranı %
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Kereste	M³	283	334	418	118	125	384	109
Doğrama	M³	76	115	128	152	112	136	94
Parke	M²	229	259	206	114	79	293	70
Ambalâj sandığı	Aded	850	1 096	1 602	129	146	1 535	104
Kontrplak	M³	15	22	29	152	134	29	100
Odun lifi levhası	Ton	13	16	27	123	169	20	135
Yonga levhası	M³	1 179	2 623	3 435	223	130	3 623	95
Sandalye	Aded	195	242	. .	124	—	290	—
Mobilya	Takım	2	3	. .	137	—	4	—
Kaplama	M²	215	275	613	128	223	329	186

c. KAPASİTE :

1964 yılı sonu itibariyle orman ürünleri işleme sanayii kapasitesi Tablo 155 de gösterilmiştir.

TABLO : 155 — Orman Ürünleri İşleme Sanayiinde Kapasite

Ürünler	Birim	Kapasite
Kereste	M³	337 700
Doğrama	M³	52 200
Parke	M²	210 000
Kontrplak	M³	41 700
Odun lifi levhası	Ton	30 000
Yonga levhası	M	7 200
Kaplama	M²	225 000

Not : Kapasite 330 gün ve 8 saat esasına göredir.

Üretim ile kapasitenin karşılaştırmasından çıkan sonuçlar şunlardır;

1964 kereste üretimi ile Tablo 155 deki kereste ve doğrama üretim kapasitesi karşılaştırılırsa arada büyük bir fark görülmektedir. Bu durum kapasite rakamının yalnız sanayi sayımına giren işyerlerine ait olmasına karşılık üretime ait rakamların sayım içine girmeyen küçük hızar ve atelyeleri de kapsamasından ileri gelmektedir.

Kontrplak ve yonga levha tesisleri kapasite altında çalışmaktadır. Kontrplak üretimindeki tıkanıklığın başlıca nedeni gerekli ham madden zamanında ve sürekli olarak sağlanamamasıdır. Yonga levha da ise önceden belirtildiği gibi bu mamulün henüz tanınmamış olması ve pahalı ham madde kullanılması tam kapasiteye ulaşılamamasının nedenleri olarak görülmektedir.

Kaplama üretimi kapasitenin üzerinde görünmektedir. Özellikle ceviz kütüklerinin artan talebe ve ihracat imkânlarına paralel olarak 300 gün ve 8 saat esasına göre hesaplanmış olan kapasitenin üstünde çalışılması ile bu sonuc elde edilmiştir.

d. DIŞ TİCARET :

(1) İhracat :

Orman ürünleri işleme sanayiinde üretilen malların ihracat durumu Tablo 156 da gösterilmiştir.

Tabloda gerçekleştiği görülen miktarların üstünde ihracat yapmak mümkün ise de, bir yandan Orman Genel Müdürlüğünün bugünkü mevzuatı dolayısiyle ihracat yapamaması ve öte yandan özel sektör ile adı geçen Genel Müdürlük arasında ihracatı teşvik edici bir ilişkinin kurulamamış olması yüzünden ihracatımız tabloda görünen seviyede kalmıştır.

TABLO : 156 — Orman Ürünleri İşleme Sanayii İhracatı (a) (Bin T. L.)

Ürünler	Gerçekleşme 1962	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	% Değişmeler 1963	% Değişmeler 1964	1964 Program	1964 Gerçekleşme Oranı %
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Mobilya							
Kereste	628	1 350	1 866	121	138	1 725	208
Doğrama (b)	40	—	49			—	—
Kaplama (b)	318	649	998	204	154	—	—
Parke (b)	90	74	154	82	208	—	—

(a) 1963 Yılı Programında bu sanayi kolu ayrıca ele alınmadığından Program tahmini yoktur. Bu bakımdan 1963 yılı gerçekleşme oranı tabloda yer almamıştır.

(b) 1964 Yıl Programında bu ürünler için bir tahmin yapılmamıştır.

(2) İthalât :

Bu üretim kolu için üzerinde durmayı gerektirir miktarda ham madde ithalâtı söz konusu değildir.

Mamul madde ithalâtı Tablo 157 de gösterilmiştir.

TABLO : 157 — Orman Ürünleri İşleme Sanayiinde İthalât

(Bin TL)

Ürünler	Gerçekleşme			% Değişmeler	
	1962	1963	1964	1963	1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kereste	23	—	193	—	—
Formika	14 995	9 026	3 877	66	43
Doğrama	380	238	917	85	385
Kontrplak	22	46	35	209	76

e. YATIRIMLAR :

1963 ve 1964 yıllarında yatırımların gerçekleşme durumu Tablo 158 de gösterilmiştir.

Orman Genel Müdürlüğü tarafından 1964 yılında başlanan 7 yeni projeden 2 si terkedilmiş ve 4 tesisin kuruluşu için hiç bir harcama yapılamamıştır. 1964 yılında bitmesi gereken kayın kereste fabrikası ve ambalâj işleme tesisi için de çok az harcama yapılmıştır.

TABLO : 158 Yatırımlar Gerçekleşme Durumu

(Milyon T. L.)

(1961 Fiyatlarıyla)

Sektör	Program			Gerçekleşme			Programa Göre Gerçekleşme Oranı %		
	1963	1964	Toplam	1963	1964	Toplam	1963	1964	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu sektörü	16,5	16,7	33,2	7,2	4,0	11,2	44	24	34
Özel sektör.	8,7	12,4	21,1	14,1	6,3	20,4	162	51	97
TOPLAM	25,2	25,1	54,3	21,3	10,3	31,6	85	35	58

II. 1966 TAHMİNLERİ :

a. TALEP VE ÜRETİM TAHMİNLERİ :

Tablo 159 da ham madde üretim tahminleri gösterilmiştir.

TABLO : 159 — 1966 Yılı Orman Ürünleri İşleme Sanayii Ham Madde Üretim Tahminleri *(Bin M³)*

Ürünler	1965 (1)	1966 (2)	% Değişme (3)
Tomruk	2 473	2 760	112
Tel direk	43	39	91
Maden direk	378	399	106
Sanayi odunu	206	202	98
Özel sektör	500	500	100
TOPLAM	3 600	3 900	108

Tablo 160 da orman ürünleri işleme sanayii ürünleri talep ve üretim tahminleri gösterilmiştir.

Bu tablodaki talep tahminlerinin yapılmasında ham madde üretiminden hareket edilmiş ve önceki yıllarda tüketim artışı gözönünde tutulmuştur.

TABLO : 160 — 1966 Yılı Orman Ürünleri İşleme Sanayii Talep ve Üretim Tahminleri

Ürünler	Birim (Bin)	1965 tahmini (1)	Talep tahmini 1966 (2)	1966 üretim tahmini Özel (3)	Kamu (4)	Toplam Miktarı (5)
Kereste	M³	442	848	784	198	982
Doğrama	M²	159	193	219	+	219
Parke	M²	328	233	9	250	259
Ambalâj	Adet	1 960	1 800	2 000	—	2 000
Kontrplâk	M³	37	34	32	2	34
Odun lifi levhası	Ton	19	23	27	—	27
Kaplama	M²	391	625	643	—	643
Sandalye	Adet	362	370	382	—	382
Mobilya	Takım	4	4	5	—	5
Yonga levhası	M³	5	7	5	2	7

b. DIŞ TİCARET :

(1) İhracat :

Orman Ürünleri İşleme Sanayii, ihracat durumu Tablo 161 de gösterilmiştir. İhraç edilebilecek ürünler arasında fırınlanmış kayın kerestesi, tomruk (Özellikle sedir) ve kaplamalar (Özellikle ceviz kaplama) bulunmaktadır. Dış pazar araştırmalarının yapılması ve ham madde

fiyatlarının yeniden gözden geçirilmesiyle sun'i tahta grubundaki ürünlerin ihraç edilmesi de sağlanabilir. Ayrıca üretilen parkelerden yüksek kaliteli ve iyi desenli olanları için ihracat düşünülebilir.

TABLO : 161 — Orman Ürünleri İşleme Sanayii İhracat Tahminleri

(Değer)
(Bin T. L.)

Ürünler	Birim	1965 Miktar (1)	1965 Değer (2)	1966 Miktar (3)	1966 Değer (4)
Kereste	M³	8 000	4 000	15 000	7 500
Doğrama	M³	—	—	—	—
Fıçı tahtası	Ton	30	20	100	65
Kaplama	Ton	200	1 200	300	1 800
Parke	Ton	200	175	250	215
Ağaç eşya	Ton	5	120	7	180

(2) İthalât :

İthal edilen Orman Ürünleri İşleme Sanayii mallarından (Tablo 162) formika, egzotik ağaç türleri kaplamaları, bobin-makara, ayakkabı kalıbı ve ağaç çivi memleketimizde üretilmemektedir. Bunlardan formika ithali ancak bir veya iki yıl daha devam edebilir. Bundan sonra yerli üretim başlıyacak ve özellikle mobilya imalâtı için gerekli miktarın memleketimizde üretilmesi sağlanmış olacaktır.

e. YATIRIMLAR :

1966 yılı yatırım tahminleri orman ürünleri işleme sanayii alt dalları itibariyle Tablo 163 de gösterilmiştir.

TABLO : 162 — Orman Ürünleri İşleme Sanayii İthalât Tahminleri

(Bin T. L.)

Ürünler	Birim	1965 Miktar (1)	1965 Değer (2)	1966 Miktar (3)	1966 Değer (4)
Formika	Ton	350	2 900	300	2 500
Kaplama	M³	50	150	60	270
Kontrplâk	Ton	15	30	30	29
Bobin, makara	Ton	1	45	1	45
Ağaç eşya	Ton	50	200	60	240
Kalıp	Ton	2	20	1	10
Ağaç çivi	Ton	15	60	17	68

TABLO : 163 — 1966 Yılı Orman Ürünleri İşleme Sanayii Yatırım Tahminleri

(Bin T. L.)

	Yatırım cinsi					
Kuruluşlar	Odun lifi levhası (1)	Formika (2)	Kereste (3)	Yonga levhası (4)	Kontrplâk (5)	Toplam (6)
Kamu sektörü	200	9 776	5 855	1 500	—	17 331
Özel sektör	300 T	10 000 T	50 500 T	900	3 300 T	65 000T
TOPLAM	500	19 776	56 355	2 400	3 300	82 331

d. TEDBİRLER :

(1) Orman ürünlerini işleme sanayiinde kullanılan odun fiyatları üzerinde araştırma yapılarak, fiyatların bu sanayi dalını destekleyici yönde tesbitine çalışılacaktır.

(2) Orman Genel Müdürlüğünün ihracat yapabilmesi için gerekli mevzuat hazırlanacak ve adı geçen Genel Müdürlük bunu gerçekleştirmek üzere örgütlenecektir.

(3) Orman Genel Müdürlüğünün orman servetlerimizin korunması, geliştirilmesi ve bakımı ile iktisadi ve teknik gereklere göre işletilmesi ve özellikle ihracat alanında yeterli sonuç alınmasını sağlamak üzere yeniden örgütlenmesi konusu ormancılık bölümünde belirtilen tedbir çerçevesinde ele alınacaktır.

KÂĞIT SEKTÖRÜ

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

1. Üretim :

Kâğıt sanayiinde kamu ve özel sektör toplamı 115 bin tonluk üretim kapasitesiyle faaliyet göstermektedir. Kurulu tesisler iç talebi karşılamaktan uzaktır.

Bir kamu kuruluşu olan Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi 105 bin tonluk kapasitesiyle gazete kâğıdı, yazı-tabı kâğıdı, sargılık kâğıt ve karton-mukavva türlerinde üretim yapmaktadır. Özel sektör ise 10 bin tonluk kapasitesiyle sargılık kâğıt ve karton-mukavva imal edecek tesislere sahiptir.

Kâğıt sektörü üretim hedefleri 1963 de yüzde 2 fazla, 1964 yılında yüzde 9 eksik ve iki yılın ortalaması olarak da yüzde 4 eksik gerçekleşmiştir. Ana mallar itibariyle üretim hedefleri ve gerçekleşmesi Tablo 164 de gösterilmiştir.

2. Kapasite :

Kâğıt sektörü toplam üretim kapasitesi 1965 yılında 120 bin tona yaklaşacaktır. Kamu sektörü 1962 ve 1963 yıllarında yapılan ilâvelerle 105 bin tonluk üretim kapasitesine ulaşmıştır. Mevcut tesislere yeni ilâveler düşünülmemektedir. Özel sektör üretim kapasitesi 1965 yılında 15 bin tona yükselecektir.

Kâğıt sektörü kapasitesi 1963 de yüzde 12 artmış, 1964 de aynı kalmıştır. Mevcut kapasitenin 1965 de yüzde 4 artacağı beklenmektedir.

Kâğıt sektörü toplam kapasitesinin kullanımı yönünden 1962 de yüzde 6, 1963 te yüzde 8 ve 1964 de yüzde 6 oranında fazla üretim yapılmıştır. Ana mallar itibariyle kapasitenin dağılımı ve kullanımı Tablo 165 de gösterilmiştir.

TABLO : 164 — 1963 - 1964 Yılları Kâğıt Sektörü Ana Malları İtibariyle Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi

(Bin Ton)

Ana malları	Program hedefi				Gerçekleşme			Program hedeflerinin % olarak gerçekleşmesi		
	1962	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Yazı-tabı kâğıdı	15,9	29,4	32,0	61,4	21,4	22,8	44,2	72,7	71,2	71,9
Gazete kâğıdı	20,4	17,0	23,5	40,5	19,5	22,3	41,8	114,7	94,8	103,2
Sargılık kâğıdı	44,5	46,3	55,5	101,8	49,6	52,3	101,9	107,0	94,2	100,0
Karton-mukavva	21,8	28,0	24,5	52,5	24,9	25,7	50,6	91,7	104,8	96,3
Diğerleri	5,0	—	—	—	7,7	—	7,7	—	—	—
TOPLAM	107,6	120,7	135,5	256,2	123,1	123,1	246,2	102,0	90,8	96,0

TABLO : 165 — Kâğıt Sektörü Ana Malları İtibariyle Kapasite ve Kullanımı

(Bin Ton)

	1962		1963		1964		1965		Toplamlardaki % değişmeler (Zincirleme Endeks)		
	Toplam	Kullanım %	Toplam	Kullanım %	Toplam	Kullanım %	Toplam	Kullanım %	1963	1964	1965
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Yazı-tabı kâğıdı	21,0	75,7	26,9	109,3	26,9	118,9	26,9	103,0	128	100	100
Gazete kâğıdı	14,6	71,5	16,2	104,9	16,2	145,0	16,2	100,0	110	100	100
Sargılık kâğıt	42,8	96,4	46,1	100,3	47,8	122,0	53,2	103,0	107	100	111
Karton-mukavva	22,8	95,6	24,6	116,0	24,1	106,0	24,1	100,0	105	100	100
TOPLAM	101,2	106,3	113,3	108,0	115,0	106,9	120,4	102,1	112	101	104

3. Yatırım :

1963 ve 1964 yıllarında toplam olarak 1961 fiyatlarıyla 133 milyon 400 bin liraya erişeceği programlanan kâğıt sektörü yatırımları 1963 yılında yüzde 108 ve 1964 yılında yüzde 25 oranında gerçekleşmiştir. Programın iki yıl ortalaması olarak yüzde 46 oranında yatırım harcaması yapılmıştır.

Kâğıt sektörü yatırımlarından 1963 yılından önce başlanmış işler genel olarak tamamlanmıştır. Bu yatırımlar Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesinin bugünkü tesislerinde yenileme, kaliteyi yükseltme ve idame yatırımlarıdır.

Kalkınma Planının öngördüğü kraft kâğıdı, gazete kâğıdı ve yazıtabı kâğıdı üretecek tesislerin kurulması 1964 yılı programına alınmıştır. Kâğıt sanayii yeni yatırımlarının 1964 yılı uygulaması, program hedeflerinin ertelenmesine yol açacak kadar yetersiz olmuştur. Bu gecikmeyi doğuran ihale hazırlıkları ve yer seçim etüdlerinin uzaması yanında, dış kredi temini konusunda karşılaşılan güçlüklerin de önemli yeri vardır. Kâğıt sektörü yatırım tahminleri ve gerçekleşmesi Tablo 166 da gösterilmiştir.

4. Tüketim :

Kâğıt sektöründe tüketim programda öngörülen seviyenin 1963 e göre yüzde 22 üstünde, 1964 e göre yüzde 12 altında gerçekleşmiştir. 1963 ve 1964 yıllarında ortalama olarak Programlarda öngörülen tahminlerden yüzde 3,6 fazla tüketim yapıldığı anlaşılmaktadır. Kâğıt sektörü program tahmini ve talep gerçekleşmesi Tablo 167 de gösterilmiştir.

TABLO : 166 — 1963 - 1964 Yılları Kâğıt Sektörü Yatırım Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu (Bin T. L.)
(1961 fiyatları ile)

	Program hedefi			Gerçekleşme			Program hedeflerinin yüzdesi olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Özel sektör	1 000	13 410	14 410	6 560	6 323	12 883	656	47	89
Kamu sektörü	31 600	87 450	119 050	28 865	19 512	48 377	91	22	40
TOPLAM	31 600	100 860	133 460	35 425	25 835	61 260	108	25	46

TABLO : 167 — 1962 - 1964 Yılları Kâğıt Sektörü Talep Gerçekleşmesi (Ton)

	1962 talebi	Program talep tahminleri			Gerçekleşme			Talebin program tahminlerinin % olarak gerçekleşmesi		
Ana mallar		1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Yazı-tabı kâğıdı										
İç satış + İthalât	23 937	30 105	35 350	65 455	38 612	25 000	63 612	128,0	70,7	97,0
Dış ihracat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gazete kâğıdı										
İç	31 558	27 540	33 000	60 540	34 561	33 500	68 061	125,0	101,5	112,4
Dış	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sargılık kâğıt										
İç	52 500	47 520	69 850	117 370	63 200	61 400	124 600	105,0	88,0	106,0
Dış	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Karton-mukavva										
İç	23 636	29 835	24 950	54 785	28 900	24 000	52 900	122,0	96,0	96,5
Dış	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
GENEL TOPLAM (İç)	131 631	135 000	163 150	298 150	165 273	143 900	309 173	122,4	88,0	103,6

1964 yılı kâğıt tüketiminde bir önceki yıla göre yüzde 13 azalma olduğu görülmektedir. Bunun nedeni Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi stoklarında yıl içinde bir değişim olmadığı halde 1964 ithalâtının bir önceki yıldan 20 bin ton az yapılmış olmasıdır. Ancak, 1964 yılında ithalâtçı stoklarında 15 bin ton civarında bir azalma olduğu tahmin edilmektedir. Bu duruma göre hesaplanmış olan adam başına tüketim Tablo 168 de gösterilmiştir.

TABLO : 168 — Adam Başına Ortalama Kâğıt Tüketimi

(Kg)

Yıllar	Program tahmini (1)	Gerçekleşme (2)
1962	4,08	4,47
1963	4,46	4,96
1964	5,24	5,11
Üç yılın ortalaması	4,59	4,84

5. *Dış ticaret :* -

a. *İthalât :*

Kâğıt sanayii üretim seviyesi tüketimin 30 - 40 bin ton altındadır. Kurulu kapasitelerdeki sınırlılık dolayısiyle yeni tesisler faaliyete geçinceye kadar gazete kâğıdı, yazı tabı kâğıdı ve kraft kâğıdı ithalâtı artan bir şekilde devam edecektir.

Diğer kâğıt türlerindeki (Sargılık kâğıt, karton - mukavva ve oluklu mukavva) talep artışları iç üretimle karşılanmaktadır. Geçmiş yıllarda önemli miktarda sigara kâğıdı ithalâtı yapılmakta iken, iç talebi karşılayabilecek yeni tesislerin faaliyete geçmesi her yıl 20 milyon liralık döviz tasarrufu sağlamıştır. Kâğıt Sektörü ithalâtı programa göre 1963 de yüzde 167 fazla, 1964 de yüzde 14 eksik ve iki yılın ortalaması olarak yüzde 50 fazla gerçekleşmiştir. 1963 yılındaki kâğıt ithalâtının program tahminlerinden fazla oluşu, kraft kâğıdının dikkate alınmamış olmasından doğmaktadır. Kâğıt sektörü ithalâtı geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 169 da gösterilmiştir.

Kâğıt sektörü ithalâtı yurtiçi üretimin 1962 de yüzde 22 si iken 1963 de yüzde 34 e yükselmiş ve 1964 de tekrar yüzde 16 ya düşmüştür.

Birinci Beş Yıllık Plân'ın geri kalan yıllarında kâğıt üretim kapasitesi değişmiyeceğinden ithalât iç üretim oranının yükseleceği tahmin edilmektedir. İthalât ve üretim karşılaştırması Tablo 170 de gösterilmiştir.

TABLO : 169 — Kâğıt Sektörü İthalât Tahminleri ve Gerçekleşme *(Bin T.L.)*
(Cari fiyatlarla)

		Program hedefleri			Gerçekleşme			Program tahminlerinin % olarak gerçekleşmesi		
		1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	1962	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Yazı-tabı kâğıdı	17 680	1 700	7 300	9 000	21 400	7 022	28 482	128,3	98,2	310,0
Gazete kâğıdı	14 626	14 500	11 970	26 470	18 000	12 340	30 340	124,0	103,0	114,0
Sargılık kâğıt	11 347	1 500	16 600	18 100	15 260	11 144	26 404	—	67,0	145,8
Karton mukavva	1 062	3 600	850	4 450	2 300	1 116	3 416	63,8	131,0	76,7
TOPLAM	44 715	21 300	36 720	58 020	57 020	31 622	88 642	276,6	86,0	152,7

TABLO : 170 — Kâğıt Sektörü İthalât ve Üretim Karşılaştırması

Ana mallar	İthalât üretiminin % si olarak			
	(1)	(2)	(3)	(4)
	1962	1963	1964	1965
Yazı - Tabı kâğıdı	51,0	80,0	9,6	16,4
Gazete kâğıdı	54,0	76,9	50,0	112,9
Sargılık kâğıdı	17,9	27,0	17,3	25,0
Karton mukavva	0,8	—	—	—
TOPLAM	22,4	34,0	16,9	37,0

6. *Stok hareketleri :*

Kâğıt sanayi üretimi yurtiçi tüketime yeterli olmadığı halde, önemli stok hareketleri görülmektedir. Kamu ve özel sektör stoklarının artışını ithalât konusundaki belirsizliklerin doğurduğu spekülâtif davranışlar meydana getirmektedir. Gerçekten kamu ve özel sektör stokları bir önceki yıla göre 1963 de yüzde 3, 1964 de yüzde 28 artmıştır. 1964 yılında ithalâtçı stokları azalırken üretici stoklarının artması ithal kâğıdının yerli kâğıda göre kalite bakımından üstün olmasından ileri gelmektedir. Kâğıt Sektörü stok değerlerinin değişimi Tablo 171 de gösterilmiştir.

TABLO : 171 — Kâğıt Sektörü Stok Hareketleri

Stok = (Üretim + İthalât + Stok) — (Tüketim + İhracat)

(Cari fiyatlarla)

(Bin TL.)

Kuruluşlar	Değer				Yüzde değişmeler (Zincirleme endeks)		
	1962	1963	1964	1965 T	1963	1964	1965 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Kamu sektörü	21 600	20 120	30 640	20 500	93	152	66
Özel sektör	2 025	5 864	2 872	2 300	289	48	80
TOPLAM	23 625	25 984	33 512	22 800	109	128	68

II. *1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :*

1. *Talep ve üretim tahminleri :*

1966 yılında Kâğıt Sektöründeki talep tahminleri, geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 172 de gösterilmiştir.

1966 yılında Kâğıt Sektörü üretim ve değer tahminleri geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 173 ve 174 de gösterilmiştir.

2. *Kâğıt sektörü kapasitesi :*

1966 yılında kâğıt sanayii üretim kapasitesinde bir artış beklenmemektedir. Çeşitli kâğıt türlerine göre kurulu kapasite Tablo 175 de gösterilmiştir.

TABLO : 172 — Kâğıt Sektörü Tüketim Miktarları ve Talep Tahminleri *(Bin ton)*

Ana mallar	Miktar					Yüzde değişmeler (Zincirleme endeks)				Genel endeks 1962 = 100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1965
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Yazı-tabı kâğıdı	23,9	38,6	25,0	29,0	32,0	161,0	64,7	116,0	110,0	133,0
Gazete kâğıdı	31,5	34,5	33,5	34,5	35,5	109,0	97,0	102,9	102,8	112,6
Sargılık kâğıt (a)	32,0	37,0	37,0	39,6	40,0	115,6	100,0	107,0	100,0	125,0
Kraft kâğıdı	9,0	14,1	8,1	15,6	17,0	156,0	57,0	192,0	108,9	188,0
Oluklu mukavva	11,2	11,5	15,0	15,5	18,0	102,6	130,0	103,0	116,0	160,0
Karton-mukavva (a)	23,6	28,9	24,0	33,0	25,0	122,0	83,0	137,0	75,0	105,0
Sigara kâğıdı	—	0,6	1,3	1,7	1,7	—	216,0	130,0	100,0	—
Diğerleri	0,3	—	—	—	1,2	—	—	—	—	—
TOPLAM	131,5	165,2	143,9	168,9	170,4	125,0	87,0	117,0	100,0	128,6

Kaynak : Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmeleri ve Devlet Plânlama Teşkilâtı tahminleri.

(a) Özel sektör üretimi dâhildir.

(b) 1962, 1963, 1964 yılları satış + ithalâtı gösterilmektedir.

(c) 1965 ve 1966 yılları tahminlere dayanmaktadır.

TABLO : 173 — Kâğıt Sektörü Üretim Miktarları ve Tahminleri

(Bin ton)

Ana mallar	Miktar					Yüzde değişmeler (Zincirleme endeks)				Genel endeks 1962 = 100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1965
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Yazı-tabı kâğıdı	15,9	21,4	22,8	24,9	25,0	134,5	106,5	109,0	100,0	157,0
Gazete kâğıdı	20,4	19,5	22,3	16,2	17,0	95,5	114,0	72,6	104,9	83,0
Sargılık kâğıt (a)	33,0	37,5	36,7	31,6	40,0	133,6	97,8	86,0	126,5	112,0
Oluklu mukavva	11,2	11,5	15,0	20,0	18,0	102,6	130,0	133,0	100,0	178,0
Karton-mukavva (a)	21,8	24,9	25,7	24,1	24,0	114,0	103,0	93,7	100,0	110,0
Sigara kâğıdı	—	0,6	0,6	1,7	1,7	—	100,0	283,0	100,0	—
Diğerleri	5,0	7,7	—	1,2	1,2	—	—	—	—	—
TOPLAM	107,3	123,1	123,1	119,7	126.9	114,7	100,0	97,0	106,0	119,0

Kaynak : Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmeleri ve Devlet Planlama Teşkilâtı tahminleri.

(a) Özel sektör üretimi dâhildir.

(b) 1965, 1966 tahminlere dayanmaktadır.

TABLO : 174 — Kâğıt Sektörü Üretim Değerleri

(Bin TL.)
(Cari Fiyatlarla)

Kuruluşlar	Değer					Yüzde değişmeler (Zincirleme endeks)				Genel endeks 1962 = 100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1965
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Kamu sektörü	211 670	261 727	315 148	309 992	322 300	123,6	120,0	98,0	104,0	152,0
Özel sektör	12 500	14 725	15 400	23 000	25 000	117,8	104,5	143,0	108,6	200,0
TOPLAM	224 170	276 452	330 548	332 992	347 300	123,0	119,5	100,7	104,0	154,9

Kaynak : Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmeleri ve Devlet Planlama Teşkilâtı tahminleri.

TABLO : 175 — Kâğıt Sektörü Kapasitesi

(Ton)

	Kamu Sektörü	Özel Sektör	Toplam
	(1)	(2)	(3)
Yazı - Tabı kâğıdı	26 900	—	26 900
Gazete kâğıdı	16 170	—	16 200
Sargılık kâğıt	20 170	11 400	31 570
Oluklu mukavva	20 000	—	20 000
Karton - Mukavva	20 110	4 000	24 110
Sigara kâğıdı	1 675	—	1 675
TOPLAM	105 055	15 400	120 455

Kaynak : Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmeleri ve Devlet Planlama Teşkilâtı tahminleri.

3. Talep ve üretim karşılaştırması :

Toplam kâğıt tüketiminin yılda ortalama yüzde 9 artmasına karşılık, kâğıt üretimi 1965 yılına kadar yüzde 6 oranında artmıştır. Kâğıt sanayi tesislerinin kurulu kapasitesi 1968 yılına kadar değişmiyeceğinden, artan talep ithalât yoluyla karşılanacaktır.

Toplam kâğıt tüketimi içinde yurtiçi üretim payı 1962 de yüzde 81, 1963 de yüzde 74, 1964 de yüzde 85 (Yazı - Tabı kâğıdında ithalât azaldığından) iken, 1965 de yüzde 71 ve 1966 da yüzde 74 olacağı tahmin edilmektedir.

Genel kâğıt tüketimi içinde gazete kâğıdı, yazı - tabı kâğıdı ve sargılık kâğıt en önemli yeri tutmaktadır. Önümüzdeki yıllarda sargılık kâğıt talep artışlarını iç üretimle karşılamak mümkün olacaktır. Ancak, çimento torbası ve oluklu mukavva için kraft kâğıdı ithalâtı devam edecektir. Gazete kâğıdı ve yazı - tabı kâğıdı üretim kapasitesi artan talebi karşılamaktan uzak olduğu için ithalâtı artacaktır.

Ayrıca, Türkiye'de kâğıt fiyatlarının yüksekliği, gazete ve kitap dağıtımının yetersizliği ile gazetelerin sargılık kâğıt olarak kullanılması talebi sınırlamaktadır. Kâğıt fiyatları dünya fiyatları seviyesine düştüğü zaman talebin süratle artacağı tahmin edilmektedir. Kâğıt Sektörü 1966 yılı talebi ve karşılanışı Tablo 176 da gösterilmiştir.

TABLO : 176 — Kâğıt Sektörü 1966 Tahminleri ve Hedefleri

Ana Mallar	Tüketim Tahmini		Üretim				İthalât	
			Özel		Kamu			
	Miktar Ton	Değer 1000 T.L.	Miktar Ton	Değer 1000 T.L.	Miktar Ton	Değer 1000 T.L.	Miktar Ton	Değer 1000 T.L.
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Yazı - tabı kâğıdı	32 000	—	—	—	25 000	—	7 000	16 470
Gazete kâğıdı	35 500	—	—	—	17 000	—	18 500	21 000
Sargılık kâğıt	77 900	—	10 200	—	50 700	—	17 000	23 300
Karton mukavva	25 000	—	4 000	—	20 000	—	1 000	2 300
TOPLAM	170 400	410 370	14 200	25 000	112 700	322 300	43 500	63 070

4. *Dış ticaret etkisi :*

a. İHRACAT ETKİSİ :

Kâğıt Sektörü üretimi yurtiçi tüketimi karşılamaktan uzaktır. Bu bakımdan yakın bir gelecekte kâğıt sanayiinin ihracata yönelmesi mümkün değildir.

b. İTHALÂT ETKİSİ :

(1) Mamul madde ithalâtı :

Yıllık programlarda öngörülen yatırımların gerçekleşmesinin yavaş olması, yapılmakta olan kâğıt ithalâtının önümüzdeki yıllarda da devamına yol açacaktır. 1966 yılı mamul kâğıt İthalât ihtiyacı Tablo 177 de gösterilmiştir.

(2) Ham madde ithalâtı :

Kâğıt sanayinin temel ham maddesi olan selülozluk odunun tamamı yurt içinden temin edilmektedir. Mihaniki hamur üretimine uygun evsafta odunun az bir kısmı ithal edilmektedir. Ancak, kâğıt sanayii için ham madde ithalâtı önemli olmaktan uzaktır. Kâğıt sanayii ham madde ithalâtı geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 178 de gösterilmiştir.

5. *Yatırımlar :*

Kâğıt sanayii yatırımlarının 1966 yılında gecikmeleri önleyecek bir hız kazanması beklenmektedir. Kamu yatırımları 1964 yılında yeni başlayan işlerin devamıdır. Ayrıca, tarım artıklarının kıymetlendirilmesi yoluyla saman selülozu tesisinin kurulmasına 1966 yılında başlanacaktır.

Özel sektör yatırımlarının sargılık ve karton mukavva türlerindeki kurulu tesislerin genişlemesi şeklinde olacağı tahmin edilmektedir. İmalât sanayiinin gelişmesine bağlı olarak talebi devamlı artış gösteren oluklu mukavva imalâtına da özel sektör tarafından yatırım yapılması beklenmektedir.

Kâğıt sanayii 1966 yılı yatırımları geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 179 da gösterilmiştir.

Kâğıt sanayii 1966 yılı yatırımlarının devam eden ve yeni işler olarak ayrımı Tablo 180 de gösterilmiştir.

TABLO : 177 — Kâğıt Sektörü 1966 Yılı İthalât Tahminleri

(Bin T. L.)

(Cari Fiyatlarla)

Ham Madde	Değer					Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks)			
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Yazı - tabı kâğıdı	17 680	21 460	7 022	15 000	16 470	121,0	32,7	213,6	109,0
Gazete kâğıdı	14 626	18 000	12 340	32 540	21 000	123,0	68,5	236,6	64,5
Kraft kâğıdı	11 347	15 260	11 144	18 000	23 300	134,0	73,0	161,0	129,0
Karton - mukavva	1 062	2 300	1 116	1 000	2 300	216,0	48,5	89,0	230,0
Sigara kâğıdı	19 203	7 866	707	—	—	40,9	8,9	—	—
TOPLAM	63 918	64 886	32 328	66 540	63 070	101,0	49,8	205,8	94,7

Kaynak : İthalât İstatistikleri ve Devlet Planlama Teşkilâtı Tahminleri.

TABLO : 178 — Kâğıt Sanayii Ham Madde İthalâtı

(Bin T. L.)

(Cari Fiyatlarla)

Ham Maddeler	Değer					Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks)			
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kâğıt hamuru	11 678	10 208	7 044	9 000	6 000	87,0	69,0	127,0	66,0
Karbon kâğıdı imali için	—	446	388	300	300	—	—	83,0	100,0
Sigara kâğıdı imali için	9 080	7 739	3 303	2 500	2 000	85,0	42,0	75,0	80,0
TOPLAM	20 758	18 413	10 735	11 800	8 300	88,0	58,0	109,0	70,0

Kaynak : İthalât İstatistikleri ve Devlet Planlama Teşkilâtı Tahminleri.

TABLO : 179 — Kâğıt Sektörü 1966 Yılı Yatırım Tahminleri

(Milyon T. L.)
(Cari Fiyatlarla)

Kuruluşlar	Yıllar					Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks)				Genel Endeks
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1962 = 100
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Kamu sektörü	46,7	30,8	21,6	111,8	100,6	66	70	516	90	216
Özel sektör	4,9	7,0	7,0	30,0	5,0	143	100	428	17	102
TOPLAM	51,6	37,8	28,6	141,8	105,6	73	75	495	75	205

TABLO : 180 — 1966 Yılı Kâğıt Sektörü Yatırımlarının Dağılışı

(Bin T. L.)
(Cari Fiyatlarla)

Kuruluşlar	Yeni Başlıyacak İşler		Başlanmış İşler		Toplam	
	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Kamu sektörü	2 497	9 126	69 376	91 658	71 873	100 623
Özel sektör	1 000	3 000	1 000	2 000	2 000	5 000
TOPLAM	3 497	12 126	70 376	93 658	73 873	105 623

BASIM SANAYİİ

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Bugün Türkiye'de kamu sektörünce çalıştırılan 43 ve özel sektör tarafından yönetilen 1500 e yakın basımevi vardır. Kamu basımevleri genellikle büyük kuruluşlar olup Ankara ve İstanbul'da toplanmıştır. Özel basımevleri küçük ve ilkel yapıdan, üstün tekneolojinin uygulandığı kuruluşlara kadar değişmektedir.

Kamu ve özel sektör basımevlerinde eğitimden geçmiş kaliteli eleman sayısı çok azdır. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Matbaacılık Sanat Enstitüsü iş hayatının gerektirdiği yeterlikte eleman yetiştirememektedir. Yıllardır devam eden bu eksiklik Planlı dönemin iki yılında bir gelişme gösterememiştir.

Son yıllarda özel sektör büyük tesisler kurmaya başlamıştır. Ayrıca, gazete, kitap ve dergi basan basımevleri ile ambalâj ve reklâm işleri ayrı ihtisas dalları olarak gelişme göstermektedir. Ancak, basım endüstrisindeki bünyevi gelişme Ankara, İstanbul ve İzmir gibi kültür, ticaret ve sanayi merkezlerinde olmaktadır. Bunların dışındaki şehir basımevleri bölgenin ihtiyaçları için yeterli olmalarına rağmen modern olmaktan uzaktırlar.

Kamu sektöründeki basımevlerinin Devlet Malzeme Ofisi bünyesinde toplanması konusundaki envanter çalışmaları 1965 yılında tamamlanmış olacaktır. Ancak, kamu hizmetlerinin aksamaması için devir işi bir program dahilinde yapılacaktır. Bu suretle bünyesinde basımevi bulunması gerekli olmayan kuruluşlar kararname ile tesbit edilecek ve makineler Devlet Malzeme Ofisine devredilecektir. Kamu sektöründe bulunan geniş makine parkı en iyi şekilde kıymetlendirilecek ve birleştirme dışında kalan basımevlerinin eksikleri yeni yatırıma gitmeden tamamlanacaktır.

Bugün kamu hizmetlerinin yürütülmesi için kamu sektöründe çok çeşitli basılı evrak kullanılmaktadır. Önemle üzerinde durulmasına rağmen aynı işi gören kâğıtların standartlandırılması sağlanmamıştır. Kamu sektörünün kullandığı basılı evrakın standardize edilmesi sonucunda malzeme ve emek tasarrufu ile verimli çalışma ve kapasite artmasını sağlamak mümkündür. Ancak, bu işin gerçekleşmesi Devlet Malzeme Ofisi çalışmalarına ve bütün kamu kuruluşlarının yardımcı olmasına bağlıdır.

Basım endüstrisinde tutarlı bilgi sağlamak güç olduğundan talep, üretim ve kapasite karşılaştırması sadece toplu olarak ve belirli gruplar için yapılabilmiştir.

1. Talep, üretim ve kapasite :

a. Gazete, kitap ve dergiler :

Türkiye'de 1964 yılında yayınlanan gazete, kitap dergi ve broşürler geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 181 de gösterilmiştir.

TABLO : 181 — Yayınlanan Gazete, Dergi ve Kitaplar

(Aded)

Yayın Türleri	1962	1963	1964
	(1)	(2)	(3)
Günlük gazeteler	340	372	382
Haftalık dergiler	200	216	339
Onbeş günlük veya aylık dergiler	203	208	468
Bir aydan fazla ara ile basılan dergiler	27	25	29
Yayınlanan kitap	3 440	5 426	5 744

Kaynak : Milli Eğitim Bakanlığı, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı.

Bütün yayın türlerinin baskı sayılarını belirtmek yoluyla, okuma durumu ve basım sanayiinin gelişmesi hakkında bilgi edinmek daha kolaydır. 1964 yılında basılan gazete, kitap ve dergilerin baskı sayıları Tablo 182 de gösterilmiştir.

TABLO : 182 — Gazete, Kitap ve Dergilerin Baskı Sayıları

(Bin aded)

Yayın Türleri	Miktar			Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks)	
	1962	1963	1964	1963	1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Gazeteler					
Günlük baskı sayısı (Ortalama)	1 353	1 434	1 548	106	108
Yıllık baskı sayısı (Ortalama)	485 000	513 000	565 000	106	110
Dergi ve broşürler					
Yıllık baskı sayısı (Tahmin	613	690	785	107	108
Kitaplar					
Yıllık baskı sayısı (Tahmin)	6 680	11 700	13 800	127	117

Kaynak : Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilâtı tahminleri

Türkiye'de gazete ve dergilerin baskı sayıları hakkında bilgi edinmek mümkün olmakla beraber kitaplar konusunda şimdiki halde bilgi mevcut değildir.

Özellikle gazetelerin baskı sayılarında önemli artışlar olmaktadır. Dağıtım şebekesinin genişlemesi toplam nüfus içinde okuma - yazma bilenlerin payının yükselmesi ile gazeteye olan talep artmakta devam edecektir. Ayrıca, 1963 ve 1964 yıllarında önceki yıllardan çok fazla kitap yayınlanmıştır. Gazete kâğıdı ve yazı - tabı kâğıdı tüketiminin artışı da bu kanıyı doğrulamaktadır.

b. Ambalaj baskıları :

İmalat sanayii üretim artışı ve kaliteli mala yöneliş, basım sanayinin ambalaj bölümünü etkilemektedir. Basılı ambalaj kağıtları üzerine bilgi toplamak mümkün değildir. Ancak, yaldızlı kağıtlar, ince alüminyum levhalar, selefon kağıtları ve plâstik malzeme üzerine baskı yapan kuruluşların sayısı az ve kaliteleri yeterli değildir. 1963 ve 1964 yıllarında kurulan bu tesisler gelişme halindedir. Geçmiş yıllardan devam eden alışkanlıkla bazı sanayiciler bu tip baskı işlerini yurt dışında yaptırmaktadır.

c. Reklâm baskıları :

Sanayi mamüllerinin tanıtılması, eğitim sağlık ve turizm afişleri özel bir gelişme göstermektedir. Ayrıca yıllık duvar ve cep takvimlerinin kaliteli baskıları süratle artmaktadır. Bu grupta ayrıntılı bilgi olmamakla beraber, kurulu tesisler iç talebi karşılayabilmekte ve gelişme göstermektedir.

d. Formüler baskısı :

Formüler baskıları geniş ölçüde kamu sektörü tarafından kullanılmakta; bunların baskısı kamu ve özel basım evlerinde yapılmaktadır. Kapasitenin kullanılışı yönünden bir problem olmamakla beraber, aynı işi gören çok çeşitli formüler oluşu zaman, emek ve malzeme kaybına yol açmaktadır, 1964 yılında kamu sektörü basımevlerinde 260 milyon adet formüler basılmıştır. Ancak bu miktarın kaç çeşit formülerden meydana geldiği, ayrıca özel basımevlerinde ne kadar formüler bastırıldığı bilinmemektedir.

Basım endüstürisinde genel olarak kurulu tesislerden yüksek baskı, düz baskı ve çukur baskı tekniği ile çalışan kuruluşlarda aşırı kapasite olduğu tahmin edilmektedir. Buna karşılık basımevlerine klişe hazırlıyan kuruluşların kapasite ve teknik seviyeleri yetersizdir.

2. *Yatırımlar :*

Basım endüstrisi yatırımları Program tahminlerini 1963 yılında yüzde 82 ve 1964 yılında yüzde 10 oranında aşmıştır. Programın iki yıllık ortalaması olarak da yüzde 37 oranında fazla yatırım harcaması yapılmıştır. Basım endüstrisi yatırım tahminleri ve gerçekleşmesi Tablo 183 de gösterilmiştir.

Basım endüstürisi 1963 ve 1964 yılı yatırımları yeni tesisler olmayıp, mevcut kuruluşların genişlemesi ve düzenlenmesi niteliğindedir.

TABLO : 183 — Basım Endüstrisi Yatırımları *(Bin T.L.)*

(1961 fiyatları ile)

Kuruluşlar	Program hedefi			Gerçekleşme			Program hedefinin % si olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu sektörü	11 900	18 199	30 099	5 745	7 768	13 513	48	43	45
Özel sektör	—	1 915	1 915	15 930	14 453	30 383	—	754	1 594
TOPLAM	11 900	20 114	32 014	21 675	22 221	43 896	182	110	137

TABLO : 184 — 1966 Yılı Talep ve Üretim Tahminleri *(Aded)*

Yayın türleri	Yıllar					(Zincirleme endeks)			
	1962	1963	1964	1965	1966	1963	1964	1965	1966
Günlük gazeteler	340	372	382 (a)	385	390	109	102	100	101
Haftalık dergiler	200	216	339 (a)	345	350	108	156	102	101
Onbeş günlük ve aylık dergiler	203	208	468	475	480	102	225	101	101
Bir aydan ara ile basılan dergiler	27	25	29	35	40	92	116	120	114
Yayınlanan kitap	3 440	5 426	5 744	6 030	6 450	157	106	105	107

(a) Haftalık ve onbeş günde bir yayınlanan gazeteler dâhildir.

3. *Dış ticaret durumu :*

Basım endüstrisi konusunda kurulu tesislerin yetersizliğinden doğan ve ithalât yoluyla karşılanması gereken hiçbir ana mamul yoktur. Ancak, ham madde olarak gazete kâğıdı, iyi cins yazı - tabı kâğıdı ve mürekkep ithalâtı yapılmaktadır.

II. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

Basım sanayii üretim miktarlarını ve değerlerini bilmek, buna bağlı olarak da talep tahminlerinde bulunmak mümkün değildir. Ayrıca, basım endüstrisi mamullerinin büyük çoğunluğu siparişe bağlı olarak imal edilmektedir. Bu bakımdan sektörün talep ve üretim tahminleri belirli ana malları kapsamakta diğerlerinin durumu genel hatları ile açıklanmaktadır.

1. *Talep ve üretim tahminleri :*

a. Gazete, kitap dergi ve broşürler :

Türkiye'de 1966 yılında yayınlanacağı tahmin edilen gazete, dergi, kitap ve broşürler geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 184 de gösterilmiştir.

Basım endüstrisinin bu bölümündeki kurulu tesislerin kapasitesi artan talebi karşılıyabilecek durumdadır.

b. Ambalâj baskıları :

Basım endüstrisinin bu bölümü çok çeşitli boyda ve nitelikte ana mal üretmektedir. Genel bir yargı olarak imalât sanayiinin taleplerini 1966 yılında bir sıkıntıya düşmeden karşılamak mümkün olacaktır.

c. Reklâm baskıları :

Sanayi mamullerinin tanıtılması, eğitim, sağlık ve turizm afişleri ile duvar ve cep takvimlerinin baskı sayıları her yıl artmaktadır. Kurulu tesislerin, 1966 yılı taleplerini karşılıyacağı tahmin edilmektedir.

d. Formüler baskıları :

Formüler baskıları kamu ve özel sektör matbaalarında basılmaktadır. Kamu kuruluşlarının bir yıllık formüler talebi bilinmediğinden 1966 yılı tahminlerinde bulunmak güçtür.

Kamu kuruluşlarına ait basımevlerinin yıllık iş programları yoktur. Genel olarak formüler, defter, kitap, eğitim levhaları, dergiler, broşürler, harita ve krokilerin baskı işleri yapılmaktadır. Kamu kuruluşları basımevleri kapasitesinin yüzde 55 inden faydalanılmaktadır. Özel sektör basımevleri çok çeşitli baskı işleri yapmakta ve yüzde 80 verimle çalışmaktadır. Basım sanayi 1966 yılı üretim değeri geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 186 da gösterilmiştir.

1966 yılında yayınlanacağı tahmin edilen gazete, dergi, kitap ve broşürlerin baskı sayıları Tablo 185 de gösterilmiştir.

TABLO : 185 — 1966 Yılı Yayınlarının Baskı Sayıları *(Bin adet)*

Yayın türleri	Yıllar					(Zincirleme endeks)			
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965 T	1966 T
Gazeteler									
Günlük baskı sayısı (Ort.)	1 353	1 434	1 548	1 680	1 830	106	108	109	109
Yıllık baskı sayısı (Ort.)	485 000	513 000	565 000	613 000	662 000	106	110	108	108
Dergi ve broşürler									
Yıllık baskı sayısı	613	680	785	839	889	107	108	106	106
Kitaplar									
Yıllık baskı sayısı (Tahmin)	6 680	11 700	13 800	15 000	16 000	127	117	108	108

Kaynak : Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilâtı tahminleri.

TABLO : 186 — 1966 Yılı Basım Sanayii Üretim Değeri *(Bin T.L.)*
(Cari fiyatlarla)

Kuruluşlar	Yıllar					Zincirleme endeks				Genel endeks 1962 = 100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Kamu sektörü	13 000	20 900	62 200	75 000	83 000	160	297	120	110	638
Özel sektör	175 600	192 600	215 700	260 000	320 000	109	112	120	123	183
TOPLAM	188 600	213 500	277 900	335 000	403 000	113	130	120	120	213

2. *Dış ticaret durumu :*

Geçmiş yıllarda olduğu gibi, 1965 yılında da kültür hareketlerinin tabii alış verişi dışında her türlü baskı işleri yerli basım evlerinde karşılanacaktır. Ancak, basım sanayiinin ham maddesi gazete kâğıdı, iyi cins yazı tabı kâğıdı ile çeşitli matbaa mürekkebi ithalâtı devam edecektir.

3. *Yatırımlar :*

Basım endüstrisinde geçmiş yıllarda olduğu gibi kamu ve özel sektör yatırımları düzenleme ve yenileme niteliğindedir.

Basım sanayii 1966 yatırım programı geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 187 de gösterilmiştir. Kamu yatırımları içinde Devlet Malzeme Ofisi'nin, basımevlerinin birleştirilmesi için bina yapımı devam etmektedir. Bu yatırımın iki yıllık gecikmesi, kamu kuruluşları basımevlerinin lüzumsuz olarak genişlemesine yol açmaktadır.

4. *Tedbirler :*

a. 1964 ve 1965 Programlarında belirtilen tedbirlerden devamlı nitelikte olanlar 1966 yılında da uygulanacaktır.

b. Devlet Malzeme Ofisi, kamu kuruluşu basımevleri üzerindeki etüd sonuçlarını tamamlıyacak ve gerekli kararnameyi hazırlıyacaktır.

c. Devlet Malzeme Ofisi, devir alınacak kamu kuruluşları basımevlerine ait bir iş programı düzenliyecektir.

Bu çalışmalar üç ay içinde tamamlanacaktır.

d. Devlet Malzeme Ofisi merkezi basımevinin inşaat işlerini 1966 sonuna kadar tamamlamaya çalışacaktır.

TABLO : 187 — Basım Sanayii 1966 Yatırım Programı

(Bin T. L.)
(Cari fiyatlarla)

Kuruluşlar	Yıllar					Zincirleme Endeks				Genel Endeks 1966 1962=100
	1962	1963	1964	1965	1966	1963	1964	1965	1966	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Kamu sektörü	5 000	6 130	8 600	18 600	14 100	122	140	216	76	282
Özel sektör	7 600	17 000	16 000	25 000	15 000	223	94	156	60	197
TOPLAM	12 600	23 130	24 600	43 600	29 100	183	106	177	66	230

DERİ - KÖSELE İŞLEME SANAYİİ

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Deri - Kösele İşleme Sanayiinin çok küçük ve yaygın üretim ünitelerinden meydana gelmesi dolayısiyle, bu sektörde gelişmeleri izlemek çok güç olmaktadır. Bu bakımdan 1963 ve 1964 Yılı Programlarında Deri - Kösele İşleme Sanayii ayrı bir sektör olarak ele alınamamış, ancak 1965 Yılı Programı ile sektörün problemlerine yaklaşılmaya çalışılmıştır.

Gerek sektörle ilgili bilgilerin eksik ve güvenilir olmaması, gerekse Plân ve Programlarda ayrı olarak incelenmemiş olması, uygulamanın ve bu sektörde meydana gelen gelişmelerin anlamlı bir şekilde değerlendirilmesine imkân vermemektedir.

1. Üretim :

Elde mevcut bilgilerin fazla güvenilir olmamasına rağmen Plânlı dönemin ilk yıllarında üretilen mamul deri değerleri ile ilgili tahminler aşağıda Tablo 188 de verilmiştir.

TABLO : 188— Deri - Kösele İşleme Sanayii Mamul Deri Üretim Değeri Tahminleri

(Bin TL.)

	1962	1963	1964	Zincirleme Endeks 1963	Zincirleme Endeks 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Özel Sektör	136 000	154 042	152 300	113,2	98,8
Kamu Sektörü	31 000	24 060	31 835	77,6	132,3
TOPLAM	167 000	178 102	184 135	106,6	103,3

Görüldüğü gibi 1962 - 1964 yılları arasında Deri - Kösele İşleme Sanayii üretiminde çok hızlı bir gelişme olmadığı tahmin edilmektedir. Nitekim 1962 yılında 167 milyon lirayı bulan mamul deri üretiminin 1964 yılında 184 milyon lirayı bulmuş olduğu tahmin edilmektedir.

1963 yılı için yapılan özel bir anket sonucu sağlanan bilgiler Tablo 189 da özetlenmiştir.

TABLO : 189 — 1963 Yılı Üretim Miktar ve Değeri

Mamul deri cinsi	Adedi	Değeri
Büyükbaş kromlu	347 841	68 172 730
Büyükbaş harçlı	846 878	81 543 901
TOPLAM	1 194 719	149 716 639
Büyükbaş kromlu	774 800	15 582 938
Küçükbaş harçlı	1 119 247	6 527 367
Küçükbaş çeşitli	679 529	6 329 153
TOPLAM	2 573 376	28 385 485
GENEL TOPLAM		178 102 097

2. *Kapasite :*

Deri - Kösele İşleme Sanayiindeki kapasite 1957 senesinde Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği tarafından yapılan çalışma ile tesbit edilmiştir. Fakat bundan sonra bu çalışmalar takip edilemediği için kapasite değişiklikleri kesinlikle bilinememektedirler. Son yıllarda sanayideki gelişme özellikle çok ilkel usullerle çalışan müesseselerin kapanmasına yol açmakla beraber, bunun makinalaşma dolayısıyla kapasite üzerinde olumsuz etkisi yoktur.

3. *Yatırımlar :*

Deri - Kösele İşleme Sanayiinin yatırımları Tablo 190 da gösterilmiştir. Özel Sektör yatırımlarını tesisleri geliştirmek ve kapasiteyi artırmak gayesi ile yapmaktadır.

TABLO : 190 — Deri - Kösele İşleme Sanayii Yatırımları

(Bin TL.)

	Değer		
Kuruluşlar	1962 (1)	1963 (2)	1964 (3)
Kamu Sektörü	—	—	—
Özel Sektör	. .	5 600	4 500
TOPLAM	. .	5 600	4 500

4. *Dış ticaret etkisi :*

a. *İhracat etkisi :*

Deri - Kösele İşleme Sanayiinin teknik bilgi yetersizliği dolayısıyle mamullerimizin ihraç imkânları çok sınırlıdır. Ancak küçük baş ham derilerimiz dış pazarlarda iyi fiyatlarla alıcı bulmaktadır. Büyük baş ham derileri kalite yetersizliğinden ihraca müsait değildir. Sanayiin ihracat duurmu Tablo 191 de gösterilmiştir.

b. İthalât etkisi :

Büyük baş ham derileri kösele yapmağa elverişli olmadığından ağır ham deri ithal edilmektedir. Bu ithalât büyükbaş hayvancılığının ıslâhına kadar devam edecektir. Sanayiin ithalâtı Tablo 192 de gösterilmiştir.

TABLO : 191 — Deri - Kösele İşleme Sanayii İhracat Durumu

(Bin TL.)

Mamulün cinsi	Değer			Yüzde Değişmeler Zincirleme Endeks	
	1962	1963	1964	1963	1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Koyun - Kuzu derileri	37 695	39 928	44 462	105,9	111,3
Keçi - Oğlak derileri	12 786	14 344	13 942	112,1	97,1
Sığır - Dana derileri	119	109	284	91,5	260,5
Tabaklanmış deriler	250	135	1 297	54,0	960,7
Diğerleri	32	118	228	368,7	193,2
TOPLAM	50 882	54 634	60 213	107,3	110,2

TABLO : 192 — Deri - Kösele İşleme Sanayii İthalâtı Durumu

(Bin TL.)

Mamulün cinsi	Değer			Zincirleme Endeks	
	1962	1963	1964	1963	1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Sığır derileri :					
Ağır	14 844	39 824	16 315	268,2	40,9
Hafif	6 770	1 446	186	21,3	12,8
Manda derileri :					
Ağır	351	661	—	188,3	—
Hafif	48	—	—	—	—
Diğerleri	55	177	19	—	—
TOPLAM	22 068	42 128	16 520	190,9	39,2

5. Sektörün sorunları :

Bu sanayiin ham maddesi olan derinin, iyi vasıflı olarak elde edilmesi hayvancılığın geliştirilmesi ile ilgilidir. Hayvan ıslahı, besiciliğin geliştirilmesi, salgın ve paraziter hastalıklarla mücadele gibi hayvancılıkta alınması gereken tedbirler, deri kalitesi üzerine doğrudan doğruya tesir eden faktörlerdir. Ayrıca mezbahalarda derinin yüzülme şekli de kaliteyi önemli ölçüde etkiler. Memleketimizde mezbaha kesimi kadar mezbaha dışı kesim de olduğundan, ham deri istihsalimizin yarısı kadarı mezbaha dışında elde edilmektedir. İyi bir mamul deri elde edilmesi, ham derinin üretiminden sonra ileri usullerle saklanması ile mümkündür.

Sanayinin gelişebilmesi için buna ek olarak yeterli teknik bilginin temini gerekmektedir. Sanayiin muhtaç olduğu teknik bilgiyi verecek ve teknik eleman yetiştirecek bir kuruluşa şiddetle ihtiyaç vardır.

II. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Talep :

Deri - Kösele İşleme Sanayiinde ana mamuller için talep tahminlerini, bu konudaki talebin zaman içerisinde süratle değişmesi sebebiyle, çok güvenilir olarak yapmak mümkün olamamıştır.

2. Üretim :

Özel kesimler, ancak tahmine dayandığından ve şimdiye kadar üzerinde bir çalışma yapılmadığından, ham deri üretim miktarı kesin olarak belli değildir. Mamul deri üretim miktar ve değeri de kesin olarak bilinememektedir. 1964 yılında Devlet Planlama Teşkilâtı tarafından 1963 yılı için yapılan anket sonuçları, sanayiin yüzde 80 ini kapsayacak bir şekilde mahallen yapılan ikinci bir doğrulama ile oldukça değişmiş ve sonuçlar Tablo 189 da gösterilmiştir. Deri - Kösele İşleme Sanayiinin 1966 üretim değerleri, Tablo 193 de gösterilmiştir.

TABLO : 193 — Deri - Kösele İşleme Sanayii Mamul Deri Üretim Değeri Tahminleri

(Bin TL.)

Kuruluşlar	Değer
Özel Sektör	171 200
Kamu Sektörü	34 200
TOPLAM	205 400

3. Yatırımlar :

Deri - Kösele İşleme Sanayiinin 1966 yatırımları Tablo 194 de gösterilmiştir.

TABLO : 194 — 1966 Yılı Yatırımları (Bin TL.)

Kuruluşlar	Dış (1)	Toplam (2)
Sümerbank Genel Müdürlüğü	2 500	4 000
Özel Sektör	1 300	5 000
TOPLAM	3 800	9 000

4. Dış ticaret :

a. İhracat :

Deri - Kösele İşleme Sanayii 1966 ihracat tahmini küçük baş ham deri olarak, Tablo 195 te gösterilmiştir. Büyük baş ham deri ve ma-

mul deri ihracatımız kalite yetersizliği dolayısiyle düzensiz olarak seyrettiğinden bir tahminde bulunmak güç olmaktadır.

TABLO : 195 1966 Yılı Deri - Kösele İşleme Sanayii İhracat Tahmini

(Bin TL.)

Mamulün cinsi	Değer
Koyun - Kuzu derileri	53 000
Keçi - Oğlak derileri	16 000
Diğerleri	1 000
TOPLAM	70 000

b. İthalât :

Sanayiin 1966 ithalât tahmini Tablo 196 da gösterilmiştir.

TABLO : 196 1966 Yılı Deri - Kösele İşleme Sanayii İthalât Tahmini

(Bin TL.)

Mamulün cinsi	Değeri
Sığır derileri :	
Ağır	18 000
Hafif	2 000
TOPLAM	20 000

5. Tedbirler :

a. Mezbahalarda derilerin yüzülme ve muhafaza işlemlerinde Veteriner Genel Müdürlüğünce hazırlanmakta olan yönetmelik hükümleri belediyelerce çok sıkı olarak takip edilecek ve Hükümet Veterinerleri tarafından kontrol edilecektir.

b. Mezbaha dışı kesimlerde derilerin yüzülme muhafaza ve nakliyatının, sanayiin isteklerine uygun bir şekilde temini için, Köy İşleri ve Tarım Bakanlıkları Teşekkülleri işbirliği yaparak öğretici faaliyetlerde bulunacaktır.

c. Deri - Kösele İşleme Sanayiinin yüzde 80 i İstanbul'da toplanmıştır. Sanayinin gelişmesi bakımından öncelikle, su, yol ve elektrik durumu elverişli olan bir yer tesbit edilerek, Kazlıçeşme'de toplanmış sanayiinin buraya nakli temin edilecek ve bunun için gerekli tesis kredileri uzun vadeli olarak verilecektir.

d. Ham deri ihracı yerine pikle ve mamul deri ihracatı ele alınacak, ticaret ateşeleri dış pazar, talep, fiyat ve adreslerini ticaret ve sanayi odaları vasıtası ile sanayicilere intikal ettireceklerdir.

e. İstanbul'da, Özel Sektörün de iştiraki ile bir Dericilik Enstitüsü kurulması için yapılmakta olan çalışmalar bir an evvel sonuçlandırılacaktır.

f. Tarım Bakanlığı dericilik uzmanı yetiştirmek üzere dış ülkelere eleman gönderecektir. Bu elemanlar Dericilik Enstitüsü kurulduğu zaman Enstitü emrine verilecektir.

LÂSTİK SANAYİİ

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRİLME :

1. Üretim :

Plânlı dönemde lâstik sanayii sektöründe önemli gelişmeler olmuştur. 1963 den önceki yıllarda tamamen ithalât ile karşılanan iç talep yerli üretim ile karşılanmaya başlanmıştır. Tekerlek lâstiği üretimi yapan fabrikalardan ikisi 1963 yılı, biri de 1964 yılı başından itibaren faaliyete geçmiştir. Bu yıllar içinde gerçekleştirilen üretim miktarı program tahminleri ile karşılaştırılmalı olarak Tablo 197 de verilmiştir. 1963 yılında 135 bin adet olan yurt içi üretim, yüzde 300 e yaklaşan bir artışla 1964 yılında 367 bine yükselmiştir. Tekerlek lâstiği fabrikalarının 1963 yılında ilk üretime geçiş zorlukları ve evvelki yıllarda talebin üstünde yapılan ithalât yüzünden tam kapasite ile çalışamamışlar ve yıl sonunda fabrikalarda önemli stok birikmeleri meydana gelmiştir. 1964 Programı ile Plânın ana ilkelerine uyarak alınan ithalâtın kısılması konusundaki tedbir, olumlu etkiler yapmış ve fabrikalara ilk üretim yıllarında iyi bir çalışma ortamı sağlanmıştır. Gerçekten de 1963 yılı üretim hedefinin gerçekleşme oranı yüzde 59 iken 1964 yılında aynı oran yüzde 97 ye çıkmıştır. 1965 yılı ilk yarısında elde edilen bilgiler, bu yıl için programla tahmin edilen 550 bin adetlik üretimin gerçekleşeceğini göstermektedir.

TABLO : 197 — Lâstik Sanayii Ana Mallar İtibariyle Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi

(Bin Aded)

Ana Mallar	1962	Program Hedefi			Gerçekleşme			Program Hedefinin % si Olarak Gerçekleşme		
		1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Oto lâstiği	—	78,0	127,0	205,0	57,3	141,7	199,0	73	112	97
Kamyon ve otobüs lâstiği	—	143,7	216,0	359,7	66,8	198,0	264,8	46	92	74
Traktör lâstiği	—	7,5	37,0	44,5	11,4	27,6	39,0	152	75	88
TOPLAM	—	229,2	380,0	609,2	135,5	367,3	502,8	59	97	83
Lâstik ayakkabı (Mil. çift)	11,5	12,0	12,0	24,0	11,2	13,5	24,7	93	113	103

Buna rağmen tekerlek lâstiği üretimi ile sağlanan ithalât ikamesi plânda öngörülen oranlardan düşük kalmaktadır. CİF fiyatlara göre sağlanan ithalât ikamesi yüzde 30 çevçevesindedir.

Öte yandan yerli üretilen tekerlek lâstiklerinin vergisiz maliyetleri, ithal malı CİF fiyatlardan yüksektir. Bu farkın ilk üretimdeki güçlüklerin aşılması ve fabrikaların optimal kapasiteye ulaşmaları ile azalacağı tahmin edilmektedir.

2. *Kapasite :*

Geçmiş dönemde ulaşılan tekerlek lâstiği üretim kapasitesi Tablo 198 de gösterilmiştir.

TABLO : 198 — Lâstik Sektörü Başlıca Maddeler Kapasitesi

(Bin Aded)

	Miktar				Zincirleme Endeks		
	1962	1963	1964	1965	1963	1964	1965
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Oto lâstiği	—	80	126	170	—	158	135
Kamyon ve otobüs lâstiği	—	140	229	310	—	164	135
Traktör lâstiği	—	20	32	70	—	160	219
TOPLAM	—	240	387	550	—	161	142

1963 yılında 240 bin aded olan tekerlek lâstiği üretim kapasitesi yüzde 250 artarak 1965 yılında 550 bin aded/yıla ulaşmıştır.

1963 yılında mevcut kapasitelerin ancak yüzde 56 sı kullanılmıştır. 1964 te kapasitenin tamamına yakın kısmının kullanıldığı, yılın ilk yarısında elde edilen bilgilere göre de 1965 de kapasitenin tamamının kullanılacağı tahmin edilmektedir.

Yeni tekerlek lâstikleri yanında eskiyen lâstiklere sırt geçirmek suretiyle yapılan yenileme döviz tasarrufu sağlaması ve istihdam seviyesini yükseltmesi bakımından faydalı görülmektedir. Bununla beraber yurdumuzda bu yolla yenilenen lâstik, kapasitenin yeterli olmasına rağmen tüm talebin ancak yüzde 10 kadarı bu yolla karşılanmıştır. Diğer ülkelerde bu oran yüzde 25 çerçevesindedir. Bu konuda 1965 yılı programı ile getirilen tedbirlerin ileriki yıllarda olumlu sonuçlar vereceği beklenmektedir.

Lâstik konfeksiyon türünde kapasitenin kullanımı plân önemi içinde yüzde 30 dur. Bu sebeple son yıllarda küçük yatırımlarla mevcut lâstik konfeksiyon kapasitesinin diğer lâstik mamulleri üretecek şekilde değiştirileceği ve bu suretle atıl kapasitenin daha yüksek oranlarda kullanılmasının sağlanacağı tahmin edilmektedir.

3. İhracat :

Yabancı sermaye katılmasıyle kurulan tekerlek lâstiği fabrikaları, üretimlerini iç talebe göre ayarladıklarından 1963 - 1964 döneminde kayda değer bir ihracat yapılamamıştır. Bu nedenle Kalkınma Planı ile ilk üç yılda yapılması öngörülen 43 milyon liralık ihracatın gerçekleştirilemiyeceği tahmin edilmektedir.

4. Yatırımlar :

LAstik Sanayi yatırımları tamamen özel sektör tarafından yapılmaktadır. 1963 ve 1964 yılına ait programlanmış yatırım hedefleri, gerçekleşme ile karşılaştırılmalı olarak Tablo 199 da verilmiştir.

Tekerlek lâstiği fabrikalarının genişleme projelerini bir sonraki yıla bırakmaları 1964 Programı yatırım hedefinin düşük gerçekleşmesine yol açmıştır. Buna rağmen iki yılın yatırım toplamlarında program hedeflerinin yüzde 9 oranında aşıldığı görülmektedir.

II. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Talep :

1966 yılı talep tahminleri geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 200 de verilmiştir.

Başlıca maddelerin ithalât miktarlarının ancak kilogram olarak izlenebilmesi ve piyasadaki stokların değişmesinin bilinememesi yüzünden geçmiş yıllar talebinin gerçekleşmesi verilememektedir. Ancak kilogram üzerinden yapılan hesaplar yaklaşık olarak geçmiş yıllar talep tahminlerinin gerçekleştiğini göstermektedir. 1966 yılında toplam tekerlek lâstiği talebinin 1965 e göre yüzde 6 artarak 602 bini bulacağı tahmin edilmektedir.

2. Üretim :

LAstik sanayii sektöründe 1966 yılı başlıca maddeler üretim tahminleri, geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 201 de gösterilmiştir.

Görüleceği gibi, tekerlek lâstiği üretiminin bir evvelki yıla göre yüzde 53 lük bir artış göstererek 1966 da 840 bini bulacağı beklenmektedir.

TABLO : 199 — 1963 - 1964 Yılları Lâstik Sanayii Yatırım Hedefleri ve Gerçekleşmesi *(Bin T. L.)*

(1961 Fiyatlarıyla)

Sektör	Program Hedefi			Gerçekleşme			Program Hedefinin % si Olarak Gerçekleşme		
	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Özel	45,600	53,600	99,200	93,721	14,453	108,174	206	27	109
TOPLAM	45,600	53,600	99,200	93,721	14,453	108,174	206	27	109

TABLO : 200 — Lâstik Sanayii Sektörü Yurtiçi Talep Tahminleri *(Bin Aded)*

	Miktar					Zincirleme Endeks			
	1962 T	1963 T	1964 T	1965 T	1966 T	1963 (2) / (1)	1964 (3) / (2)	1965 (4) / (3)	1966 (5) / (4)
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Oto lâstiği (a)	157,3	160,7	162,9	171,0	184,0	102	101	105	108
Kamyon ve otobüs lâstiği (a)	286,7	292,9	297,1	311,8	325,0	102	101	105	104
Traktör lâstiği (a)	80,2	82,0	82,7	87,2	93,0	102	101	105	107
TOPLAM	524,2	535,6	542,7	570,0	602,0	102	101	105	106
Lâstik Ayakkabı (Milyon Çift)	11,5	11,2	12,0	13,6	14,5	97	107	113	107

(a) Taşıt lâstiği rakamlarına Milli Savunma Bakanlığı ihtiyaçları katılmamıştır.

TABLO : 201 — Lâstik Sektörü Yurtiçi Üretim Tahminleri

(Bin Aded)

	Miktar					Zincirleme Endeks			
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963 (2) / (1)	1964 (3) / (2)	1965 (4) / (3)	1966 (5) / (4)
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Oto lâstiği	—	57,3	141,7	170,0	280,0	—	247	120	165
Kamyon ve otobüs lâstiği	—	66,8	198,0	310,0	450,0	—	296	157	145
Traktör lâstiği	—	11,4	27,6	70,0	110,0	—	242	254	157
TOPLAM	—	135,5	367,3	550,0	840,0	—	271	150	153
Lâstik Ayakkabı (Milyon Çift)	11,5	11,2	12,0	13,6	15,5	97	107	113	107

TABLO : 202 — Lâstik Sektörü Başlıca Maddeler Kapasitesi

(Bin Aded)

	Miktar					Zincirleme Endeks			
	1962	1963	1964	1965	1966	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Oto lâstiği	—	80	126	170	314	—	158	135	185
Kamyon ve otobüs lâstiği	—	140	229	310	469	—	164	135	151
Traktör lâstiği	—	20	32	70	121	—	160	219	173
TOPLAM	—	240	387	550	904	—	161	142	164

3. *Kapasite :*

Başlıca mamullerde 1966 da ulaşılacak üretim kapasitesi geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 202 de verilmiştir.

1966 yılında 1965 te başlayan genişletme yatırımlarının sonunda, toplam tekerlek lâstiği üretim kapasitesinin yüzde 64 artışla 904 bin aded/yıla ulaşması beklenmektedir. Kapasite taleple karşılaştırıldığında üretim tahminlerinin gerçekleşmesinin geniş ölçüde ihracat çalışmalarına bağlı olacağı görülmektedir. Bu varsayımlarla 1966 yılında, tekerlek lâstiği üretim kapasitesinin yüzde 93 ünün kullanılacağı sonucuna ulaşılmaktadır.

4. *Dış ticaret etkisi :*

a. İhracat :

Geçmiş yıllarda lâstik sanayii ürünleri ihraç edilememiştir. 1966 yılında 60 milyon liralık tekerlek lâstiğinin ihraç edilebilir fazlalık olarak ekonomide belireceği tahmin edilmektedir. Bunun ne kadarının ihracata yöneleceği, bir yandan bu konuda yapılacak vergi iadesi oranlarına, öte yandan üreticilerin ihracat ve stok politikasına bağlı olacaktır. Bu bakımdan üretici şirketlerin bu fazlalığın mümkün olduğu kadar büyük bir kısmını ihracata yöneltmek için, pazarlama, organizasyon ve maliyet düşürücü tedbirleri şimdiden almaları faydalı görülmektedir. Bunun dışında güney bölgemizden önemli miktarda lâstik ayakkabının normal olmayan yollarla sınır dışına çıkarıldığı izlenmektedir. İstatistiklerde görülmeyen bu ihracatın normal yollara kanalize edilmesi olumlu sonuçlar verecektir.

b. İthalât :

Lâstik sanayi sektöründe başlıca ham ve mamul maddeler için 1966 yılında tahmin edilen ithalât, geçmiş yıllarla karşılaştırılmalı olarak Tablo 204 de gösterilmiştir. Tabloda başlıca mamuller ile ham maddelerin ithalât değerleri görülmektedir. Tablonun incelenmesinden toplam ithalât değerindeki azalma yanında, mamulden ham maddeye kayan yapısal bir değişikliğin meydana geldiği dikkati çekmektedir. 1962 yılında toplam ithalât değerinin yüzde 87 si mamul maddelerdir. 1962 yılı tahminleri mamul maddeler ithalâtının toplam içindeki yapının ancak yüzde 5 seviyesinde kalacağını göstermektedir.

5. *Yatırımlar :*

Lâstik sanayii sektörü 1966 yılı yatırım tahminleri geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 203 de verilmiştir.

TABLO : 203 — Lâstik Sektörü Yatırımları

(Bin TL.)
(Cari Fiyatlarla)

	1963	1964	1965 T	1966 T	1964 (2) / (1)	1965 (3) / (2)	1966 (4) / (3)
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Kamu Sektörü	—	—	—	—	—	—	—
Özel Sektör	100,000	16,000	111,240	65,000	16	695	58
TOPLAM	100,000	16,000	111,240	65,000	16	695	58

TABLO : 204 — Lâstik Sektörü İthalât Etkisi

(Bin T. L.)
(Cari Fiyatlarla)

	Değer					Zincirleme Endeks			
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963 (2) / (1)	1964 (3) / (2)	1965 (4) / (3)	1966 (5) / (4)
Başlıca Maddeler	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Taşıt dış ve iç lâstiği	192 000	176 000	51 672	9 000	900	92	29	17	10
Transmisyon kolonları	12 530	12 163	7 039	7 500	6 500	97	76	11	87
Tabii kauçuk	23 371	37 898	40 804	80 000	115 000	162	108	196	144
Sentetik kauçuk	6 829	11 011	18 161	25 000	45 000	161	165	138	180
TOPLAM	234 730	237 072	117 676	121 500	167 400	101	50	103	138

Bu sanayi kolunda yatırımların tamamı özel sektör tarafından yapılmaktadır. 1966 yılı tahmini 65 milyon liranın tümüne yakın kısmının mevcut fabrikaların kapasitelerini arttırmaya yöneleceği ve bu miktarın 11 milyon liralık kısmının tekerlek lâstiği dışındaki mamullere yatırılacağı tahmin edilmektedir.

6. Tedbirler :

Lâstik sanayii sektöründe geçmiş yıllar programları ile ortaya konulan devamlı nitelikteki tedbirlerle, yılı içinde uygulanması gerekipte istenilen sonuca ulaşılmıyan tedbirler aşağıda gösterilmiştir.

a. Kaplama kapasitesi kullanım oranını yükseltmek ve aynı zamanda tasarrufu sağlamak amacı ile kaplama lâstik kullanım oranının diğer ülkeler seviyesine çıkarılmasını sağlayacak vergi ve diğer tedbirler alınacaktır. Kamu kuruluşları sırt geçirme yoluyla lâstik tekerleklerden daha uzun süre yararlanacaklardır.

b. Konfeksiyon ve diğer lâstik eşya konularında çalışan işletmeleri teknik bakımdan geliştirmek için Odalar Birliği öncülüğü ile teknik bir çalışma grupu kurulacak; çalışma sonuçları broşürler, seminerler düzenlemek veya işletmelerde tecrübeler yapmak suretiyle ilgililere ulaştırılacaktır.

c. Lâstik ayakkabı kapasitesinin kullanım oranını artırmak ve bu alandaki ihracat potansiyelinin değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, ilk bakışta iyi bir pazar durumunda görülen Arap Ülkelerine ihracat imkânları konusunda İhracatı Geliştirme Etüt Merkezince çalışmalar yapılacak ve sonuçlar ilgililere duyurulacaktır.

d. 1966 yılında tekerlek lâstiği talebinin tümünün yurtiçinden karşılanabilmesi için Devlet İstatistik Enstitüsünün hazırladığı dönem tekerlek sayısına göre ebat ayrımından faydalanılarak tüm talebin ebatlara göre ayırımı yapılacak, bu ebatların yurt içinde imalini sağlamak üzere gerekli tedbirler Maliye, Sanayi ve Ticaret Bakanlıklarınca alınacaktır.

KİMYA SEKTÖRÜ

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

1. Üretim :

Ekonominin diğer kesimleri ve benzeri ülkelerle karşılaştırıldığında yurdumuzda kimya sanayiinin yeteri kadar gelişemediği görülmektedir. 1962 yılı için başlıca maddeler üretimlerinde bazı ülkelerle Tablo 205 de gösterilen karşılaştırma Türkiye'nin durumunu belirtmektedir

Kimya sanayiinde kamu sektörü, toplam üretimin 1/4 ünü gerçekleştirmekte ve tüketim maddeleri imalinden çok sülfat asidi, nitrat asidi, amonyak, kükürt gibi temel madde niteliğindeki bazı üretimler de yapmaktadır. Kamu sektörünün bu çeşit maddelerdeki satış fiyatları dünya fiyatlarının 2 - 5 katıdır. Söz konusu durum bu maddeleri kullanarak ithalât ikamesi yapacak imalâtın gelişmesini önemli ölçüde engellemektedir.

Üretimin 3/4 ünü sağlıyan özel sektör daha çok sabun, temizleme tozları, boya, parfüm ve ilâç gibi tüketim malları imalâtına yönelmiş durumdadır. Sanayide ham ve yardımcı madde olarak kullanılan ve ithalâtla sağlanan çok çeşitli kimyasal maddelerin imalâtına özel sektör fazla girmemektedir. Kimya sektöründe Gider Vergisi tüketim malları imalâtından çok ham madde imaline uygulanmaktadır. Bu uygulama, Türkiye'de yapılmayan, ham ve yardımcı maddelerin ithalini teşvik etmekte, teşebbüsleri Gider Vergisi uygulanmıyan tüketim malları imalâtına yönelterek bu alana yığılmalarına ve fazla kapasite yaratılmasına yol açmaktadır. Bütün sanayie ham ve yardımcı madde sağlıyacak teşebbüslerin vo dolayısiyle üretimin azlığı, ithalâtın hızla gelişmesine sebep olmaktadır. Plân uygulamasını, üretimi kısıtlayıcı ve ithalâtı artırıcı yönde etkileyen bu durumun ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Başlıca maddelerin 1963 ve 1964 yılları üretim miktarları ile program hedefleri karşılaştırması Tablo 206 da gösterilmiştir.

TABLO : 205 — Türkiye'deki Başlıca Kimsayal Maddeler Üretiminin Benzer Ülkelerle Karşılaştırılması

	Birim	Türkiye (1)	Bulgaristan (2)	İspanya (3)	Yugoslavya (4)	Mısır (5)
Sülfürik asit	Ton	30 516	247 000	1 438 000	281 000	94 000
Sodyum hidroksit	Ton	1 973	18 600	143 000	53 700	17 600
Soda	Ton	—	179 000	161 000	96 300	—
Azotlu gübreler	Ton	104 180	438 000	765 000	102 500	523 000
Fosfatlı gübreler	Ton	60 430	. .	1 696 000	521 000	190 000
Suni elyaf	Ton	1 320	(a) (45 000)	57 000	20 000 (a) 20 000	11 900

(a) Plânlanmış üretimler

TABLO : 206 — *Ana Mallar İtibariyle Kimya Sektörü Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi*

Ana mallar	Birim	1962	Program hedefleri			Gerçekleşme			Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi		
			1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Sodyum hidroksit	Ton	1 973	2 000	4 000	6 000	1 956	1 998	3 954	98	50	66
Tuz	Ton	445 750	565 000	480 000	1 045 000	460 000	600 000	1 060 000	81	125	101
Sülfat asidi (% 100)	Ton	30 516	61 750	58 800	120 550	53 443	47 236	100 679	87	80	84
Nitrat asidi	Ton	1 996	4 000	2 500	6 500	2 200	2 645	4 845	55	106	75
Klorür asidi (% 33)	Ton	1 114	500	1 500	2 000	896	1 055	1 951	179	70	98
Azotlu gübreler (% 20)	Ton	104 180	125 000	160 000	285 000	147 257	156 709	303 966	118	98	107
Süperfosfat (% 18)	Ton	60 430	160 000	170 000	330 000	179 912	155 034	334 946	112	91	101
Yarı sentetik lifler	Ton	1 321	1 200	1 500	2 700	1 490	1 562	3 052	124	104	113
— Rayon	Ton	647		650		653	622	1 275		96	
— Viskon	Ton	674		850		837	940	1 777		110	
Sentetik lifler (Nylon 6 elyafı)	Ton	—	—	—	—	—	192	192	—	—	—
Etil alkol	Mil. Lt.	18	20	21	41	20	25	45	100	119	110
Karbon sülfür	Ton	972	950	900	1 850	572	473	1 045	60	53	56
Asetik asit	Ton	129	1 000	700	1 700	444	557	1 001	44	80	59
Bakır sülfat	Ton	—		1 500		1 155	1 300	2 455		87	
Kireç kaymağı	Ton	1 449	100	750	850	751	421	1 172	751	56	138
Kalsiyum karbür (Karpit)	Ton	1 634		6 000		5 346	4 565	9 911		76	
Teknik amanyum nitrat	Ton	2 040	4 000	3 500	7 500	3 359	3 625	6 984	84	104	93
Dinamit	Ton	3 173				3 258	3 214	6 472			
Benzen	Ton	4 139		6 000		5 889	8 327	14 216		139	
Toluen	Ton	258		450		425	506	931		112	
Xallen	Ton	195		300		243	310	553		103	

TABLO : 206 — (Devamı)

Ana mallar	Birim	1962	Program hedefleri 1963	Program hedefleri 1964	Program hedefleri 1963+1964	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963+1964	Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi 1963	Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi 1964	Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi 1963+1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Naftalin	Ton	566	800	1 000	1 800	879	711	1 590	110	71	88
Reçine (kolofan)	Ton	3 072		2 000		1 915	. .	. .			
Klor	Ton	1 750	1 800	4 000	5 800	1 736	1 825	3 561	96	46	61
Litopon	Ton	795	1 100	1 200	2 300	273	945	1 218	18	79	53
Prina yağı	Ton	. .		11 000		7 700 T	9 800 T	17 500		89	
Gülyağı (fabrikasyon)	Kg.	262				344	257	601			
Gülyağı (köy tipi)	Kg.	419				335	212	547			
Gülyağı (konkret)	Kg.	721				679	729	1 408			
Valeks	Ton	12 367	12 000	12 500	24 500	11 148	9 472	20 620	93	76	84
Sabunlar	Ton	65 000 T	69 000	74 000	143 000	69 000 T	74 000 T	143 000	100	100	100
Kibrit	Mil. kutu	530	600	620	1 220	576	624	1 200	96	101	98
Selofan	Ton	266		250		257	172	429		69	
Vernikler	Ton	. .	1 300	2 700	4 000	2 637	2 800 T	5 437	203	104	136
Yağlı ve sentetik boyalar	Ton	6 600	4 500	8 000	12 500	8 200 T	8 700 T	16 900	182	109	135
Tarım mücadele ilâçları	Ton	. .		23 995		22 899	23 417	46 316		98	
— İnsektisitler	Ton	. .		19 620		19 231	19 402	38 633		99	
— Fungusitler	Ton	. .		4 225		3 621	3 796	7 417		90	
— Herbisitler	Ton	. .		150		47	219	266		146	

Sülfat asidi üretiminde 1962 yılından 1963 e önemli bir artış görülmektedir. Bu artış 1957 yılında kurulup çalıştırılamıyan Murgul fabrikasının 1962 yılı geçiş programında alınan tedbirlerle 1963 yılında işletmeye açılmasındandır. Ancak bu fabrika, kuruluşundaki hatalardan dolayı proje kapasitesinin yüzde 30 u oranında çalışabilmektedir. Bu yüzden aslında düşük tutulmuş bulunan 1963 ve 1964 üretim hedefleri dahi gerçekleşmemiş, ithalât yapılmıştır.

Sodyum hidroksitte 1964 yılında işletmeye açılması beklenen bir özel sektör tesisinin gecikmesi ile program hedefine ulaşılamamıştır.

1963 yılı üretimlerinde en önemli gelişme kimyasal gübreler sanayiinde olmuştur. 1962 yılında 104 bin ton olan azotlu gübreler üretimi 1963 te 43 bin tonluk artış göstermiş ve program hedefi yüzde 108 oranında gerçekleşmiştir. Bu durum Kütahya Azot Sanayii tesislerinin nominal kapasiteleri üstünde üretim yapabilme imkânının ortaya çıkması ve bu yeni kuruluşun üretimini kısıtlayıcı faktörlerin kısmen giderilmesi ile meydana gelmiştir.

Fosfatlı gübrelerde 220 bin tonluk kapasiteye rağmen 1963 yılına kadar 60 bin tondan fazla üretim yapamıyan süperfosfat fabrikaları 1963 Yılı Programında alınan tedbirlerle 180 bin ton üretimi gerçekleştirmişlerdir. 1964 yılında ise bu fabrikaların üretiminde 25 bin tonluk bir azalma meydana gelmiş, program hedefi yüzde 91 oranında gerçekleştirilmiştir. Bunun nedeni Zirai Donatım Kurumuna gübre alış ve satışları için Ziraat Bankasınca açılan kredi hacminin 1964 yılı başlarında yetmez duruma girmesi ve Kurumun süperfosfat fabrikalarından yeteri kadar gübre alamamasıdır. Fabrikalar bu yüzden üretimlerini 2 - 3 ay azaltmak zorunda kalmışlar, sonradan kredi miktarının artırılması ile normal üretime geçebilmişlerdir.

1963-1964 döneminde Kimya Sektöründe yeni başlıyan üretimler bakır sülfat ve naylon elyafıdır.

1962 yılında kurulan asetik asit ve karpit fabrikaları da 1963 yılında ithalâtın durdurulması ile talebi tamamen yerli üretimle karşılamaya başlamışlardır.

Gülyağı üretiminde 1962 - 1964 döneminde Fabrikasyon Gülyağının kaliteli yağların yerini alması yönünde olumlu bir gelişme bulunduğu Tablo 206 da görülmektedir.

Tablo 206 de gösterilmiyen ilâç sanayiinin 1962 yılında 360 milyon lira tahmin edilen üretim değeri 1963, 1964 yıllarında sırasıyla yüzde 13,9 ve 7,3 artış göstererek, 410 ve 440 milyon liraya çıkmıştır. 1964 yılında ilâç sanayiinde görülen üretim artış hızının yavaşlaması Kimya sektörünün bütününde de göze çarpmaktadır.

İlâç sanayiinde yabancı sermaye ile kurulan fabrikalar 1962 - 1964 döneminde yerli firmaların da yapabileceği müstahzar ilâç üretiminde faaliyet göstermişlerdir. Yabancı firmalar müstahzar üretimlerini süratle arttırırken yerli laboratuvarların üretimleri daha yavaş gelişmektedir.

İlâç sanayii ile birlikte 1962 yılında 1 milyar 130 milyon lira tahmin edilen kimya sektörü toplam üretim değeri 1963 yılında yüzde 19,5

artışla 1 milyar 350 milyon liraya çıkmışken 1964 yılında önemli bir yavaşlama görülmüş ve 1963 e göre yüzde 6.7 fazlası ile 1 milyar 440 milyon liraya ulaşmıştır. (1)

Bu yavaşlama 1963 yılı suni gübre üretimindeki büyük artışların 1964 de görülmemesi ve sektörde üretilen tüketim maddeleri talebinin 1963 yılındaki hızla artmamasından doğmaktadır. Ayrıca 1964 de sektörün üretimini etkiliyecek ölçüde yeni bir kapasite üretime girmemiştir.

2. *Kapasite :*

Kimya Sektörünün sabunlar, temizleme preperatları, zirai mücadele ve tıbbi ilâçlar, nebati ve hayvani yağlar, küçük ölçüde kimyasal maddeler imali, boya ve vernik sanayii gibi bölümlerinde kapasite durumu hakkında mevcut bilgiler yetersizdir. Bunların dışında 1963 - 1964 döneminde sektöre ilâve edilen kapasiteler sülfat asidi ve sentetik elyaftan ibarettir.

İlâç sanayiinde kuvvetli durumda bulunan yabancı sermayeli kapasiteler karşısında yerli firmalar güçsüz ve çok sayıda küçük kapasiteler durumundadırlar. 1962 - 64 döneminde bunlardan bazıları faaliyetlerini durdurmuşlardır. Yeni yabancı sermayenin müstahzar imaline girmemesi ve ilâç aktif maddeleri imal kapasiteleri kurmaya yönelmesini sağlamak üzere Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planına konmuş olan tedbirler 1963 - 64 döneminde oldukca olumlu sonuçlar vermiştir.

Kimya Sektörünün kapasiteleri bilinen maddelerindeki durum Tablo 207 de gösterilmiştir.

3. *Yatırımlar :*

Birinci Beş Yıllık Plân döneminde kimya sektörüne iki milyar 735 milyon liralık yatırım yapılması öngörülmüştür. Bu bütün imalât sanayii için öngörülen yatırımların yüzde 27 sidir. Kimya Sektörü yatırımlarının vaktinde gerçekleştirilmediği takdirde ithalâtın hızla artarak Plânın dış finansman ihtiyacını önemli ölçüde büyülteceği tahmin edilmektedir.

1963, 1964 yıllarında Kimya Sektöründe programlanan ve gerçekleşen yatırımlar 1961 fiyatları ile Tablo 208 de gösterilmiştir.

---

(1) Verilen üretim değerlerine maden sektöründe gösterilen kükürt ve civa dâhil değildir.

TABLO : 207 Ana Mallar İtibariyle Kimya Sektörü Kapasitesi

Ana mallar	Birim	1962 Toplam	1962 % Kullanım	1963 Toplam	1963 % Kullanım	1964 Toplam	1964 % Kullanım	1965 T Toplam	1965 T % Kullanım	Toplamlarda % değişmeler (Zincirleme Endeks) 1963	1964	1965
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Sodyum hidroksit	Ton	2 000	99	2 000	98	2 000	100	12 200	98	100	100	610
Tuz	Ton	580 000	76	580 000	79	580 000	103	580 000	95	100	100	100
Sülfat asidi (% 100)	Ton	32 400	94	101 000	53	101 000	47	107 000		311	100	106
Nitrat asidi	Ton	3 000	66	3 000	73	3 000	88	3 000	67	100	100	100
Klorür asidi (% 33)	Ton	2 450	45	2 450	37	2 450	43	14 950	23	100	100	610
Azotlu gübreler (% 20)	Ton	144 500	72	144 500	102	144 500	108	144 500	111	100	100	100
Süperfosfat (% 18)	Ton	222 000	27	222 000	81	222 000	70	222 000	90	100	100	100
Yarı sentetik lifler	Ton	1 620	82	1 620	92	1 620	96	1 620	96	100	100	100
— Rayon	Ton	620	104	620	105	620	100	620	100	100	100	100
— Viskon	Ton	1 000	67	1 000	84	1 000	94	1 000	94	100	100	100
Sentetik lifler (Nylon 6 elyafı)	Ton	—	—	—	—	192	100	900	100	—	—	469
Etil alkol	Mil. litre	24	75	24	83	24	104	24	104	100	100	100
Karbon sülfür	Ton	920	166	920	62	920	51	920	88	100	100	100
Asetik asit	Ton	800	16	800	56	800	70	800	81	100	100	100
Kireç kaymağı	Ton	2 500	58	2 500	30	1 000	42	—	—	100	40	—
Kalsiyum karbür (Karpit)	Ton	8 000	20	8 000	67	8 000	57	8 000	63	100	100	100
Teknik amonyum nitrat	Ton	3 000	68	3 000	111	3 000	121	3 000	133	100	100	100
Litopon	Ton	1 300	61	1 300	21	1 300	73	1 300	—	100	100	100
Klor	Ton	1 900	92	1 900	91	1 900	96	10 900	99	100	100	574
Valeks	Ton	30 000	41	33 000	34	33 000	29	33 000	30	110	100	100
Kibrit	Mil. Kutu	927	92	993	92	1 076	90	1 245	83	107	108	108

TABLO : 208 — 1963 - 1964 yıllarında Kimya Sektörü Yatırımları, Program Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu

(Bin T. L.)
(1961 Fiyatlarıyla)

Yatırımlar	Program Hedefi			Gerçekleşme			Program Hedefinin % Olarak Gerçekleşmesi		
	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Özel sektör	76 000	235 812	311 812	121 837 (a)	144 535 T	266 372	160	61	85
Kamu sektörü	29 533	215 086	244 619	21 10(	33 632	5[illegible]732	71	16	22
TOPLAM	105 533	450 898	556 431	142 937	178 167	321 104	135	40	58

(a) Revize edilmiş tahmin

1963 yılı, çoğunluğu kamu sektörüne ait büyük projelerin hazırlık yılı olarak düşünülmüş, programa bu hazırlıklar ve yıl içinde başlayacak projeler için küçük yatırımlar konmuştur.

1963 yılında kamu sektörü yatırımları yüzde 84 oranında gerçekleşmekle birlikte ileriki yıllarda uygulanacak projelerin hazırlıklarında önemli gecikmeler olmuştur.

1963 yılında özel sektör tarafından kimya sanayiine yapılan yatırımların ilk tahminleri önemli ölçülerde aştığı anlaşılmaktadır.

1963 ün aksine 1964 Yılı Yatırım Programı özellikle kamu sektöründe çok düşük oranda gerçekleşmiştir. Kamu sektöründe Tablo : 208 de görülen yüzde 22 gerçekleşme oranı da çoğunlukla idame yatırımları ile evvelki yıllarda başlayıp devam eden projeler dolayısıyle sağlanabilmiştir. 1964 de başlaması öngörülen 7 projeye ya başlanamamış ya da pek az yatırım yapılabilmiştir. Bunlar Türkiye Petrolleri A. O. nın Petrokimya, Sümerbank'ın soda ve suni deri, Etibank'ın sülfürik asit - süper fosfat, Azot Sanayii A. Ş. nin Kütahya tesisleri tevsii, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesinin klor - alkali ve alüminyum sülfat projeleridir. 1964 Programında kamu sektörünün kimya sanayiine yapması öngörülen cari fiyatlarla 213 milyon liralık yatırımdan adı geçen yeni projelere ait olan kısım 164 milyon liradır. Söz konusu yeni proje yatırımlarının gerçekleşme oranı ancak yüzde 1,8 dir.

1964 yılı kamu yatırımları uygulamasında görülen aksamaların başlıca nedenleri; etüd ve hazırlık sürelerinin çok uzaması, projelerin diğer devlet daireleri ile ilişkili kısımlarının ağır yürümesi ve yatırımcı kuruluşların projeleri gerçekçi bir uygulama planına bağlayamamalarıdır.

Sözü edilen gecikmeler, 800 milyon liradan fazla sınai üretim artışı ve önemli bir ithalât ikamesi sağlanmasının bir kaç yıl ileriye atılmasına yol açmış, 5 Yıllık Plânda 1967 yılı için öngörülen 2 milyar 364 milyon liralık üretim hedefine ulaşılmasını imkânsız bir hale getirmiştir.

4. Tüketim :

Kimya Sektörü bazı ana mallarında 1963, 1964 yıllarında gerçekleşen talep miktarları Tablo 209 da gösterilmiştir.

1963 yılı tüketimlerinde bir yıl evvele göre genel bir artış göze çarpmaktadır. 1964 artış hızları ise daha azdır.

Sülfat asidi tüketimi 1963 de yüzde 100 den fazla artmış, 1964 de yüzde 13 azalmıştır. Bu dalgalanma yukarıdaki bölümde açıklanan süperfosfat üretimindeki artma ve azalma nedenlerine bağlanmaktadır.

Azotlu gübrelerde, 1963 yılında tüketimin bir önceki yıla göre yüzde 19 azalmasına rağmen programda öngörülen tüketim hedefi yüzde 29 oranında aşılmıştır. Bu durum 1962 yılında çok fazla ithalât yapılması ile ortaya çıkmıştır. 1964 yılı azotlu gübreler tüketiminde ise yeter derecede ithalât yapılamaması dolayısıyle hedefin altında kalınmıştır.

Süperfosfatta 1963 yılında görülen büyük tüketim artışına rağmen program hedefinin altında kalınmıştır. 1964 yılında ise hem üretim hem de ithalâtın yetersiz kalması sebebiyle program hedefinin ancak yarısına ulaşılmıştır.

Yeteri kadar ithalât yapılamaması dolayısıyla potaslı gübre tüketimi 1964 yılında hedeflerin altında kalmıştır.

TABLO : 209 — Kimya Sektörü, Talep ve Tüketim Karşılaştırması

Ana mallar	Birim	1962 Tüketim	Program talep tahminleri			Gerçekleşme (Tüketim)			Talebin program tahminlerinin % olarak gerçekleşmesi		
			1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Soda	Ton	27 891	31 000	29 000	60 000	24 532	25 189	49 721	79	87	83
Sodyum hidroksit	Ton	21 194	28 000	22 000	50 000	20 539	26 322	46 861	73	120	94
Tuz — İç talep	Ton	364 672	415 000	420 000	835 000	405 188	416 491	821 679	98	99	98
— Dış talep	Ton	53 130	150 000	150 000	300 000	60 414	167 401	227 815	40	112	76
— Toplam	Ton	418 802	565 000	570 000	1 135 000	465 602	583 892	1 049 494	82	102	92
Sülfat asidi (% 100)	Ton	43 429	83 300	107 800	191 100	94 942	73 218	168 160	114	68	88
Nitrat asidi	Ton	2 542	2 400	2 600	5 000	2 240	2 645	4 885	93	102	98
Klorür asidi (% 33)	Ton	1 621	2 500	2 500	5 000	2 437	2 156	4 593	97	86	92
Azatlu gübreler (% 20) (a)	Ton	265 837	168 000	240 000	408 000	216 388	207 648	424 036	129	86	104
Süperfosfat (a)	Ton	113 501	277 000	400 000	677 000	252 312	202 892	455 204	91	51	67
Potaslı gübreler (a)	Ton	4 455	21 600	25 000	46 600	11 159	4 225	15 384	52	17	33
Yarı sentetik lifler	Ton	6 190	6 600	9 000	15 600	9 125	8 419	17 544	138	94	112
— Rayon	Ton	3 340		3 000		3 525	3 269	6 794		109	
— Viskon	Ton	2 850		6 000		5 600	5 159	10 759		86	
Sentetik lifler	Ton	3 942		4 500		4 153	4 884	9 037		108	146
Suni plâstik maddeler	Ton	15 216	25 500	28 000	53 500	22 000 T	22 000 T	44 000	86	79	82
Sentetik kauçuklar	Ton	1 752		5 000		2 708	4 550	7 258		91	
Karbon siyahı	Ton	1 632		4 000		2 565	5 544	8 109		139	
Boyar maddeler	Ton	2 342	1 600	1 650	3 250	2 412	2 429	4 841	151	147	149
Etil alkol	Milyon Lt.	18	20	21	41	20	25	45	100	119	110
Triklor etilen	Ton	972	1 000	1 000	2 000	932	1 026	1 958	93	103	98
Karbon sülfür	Ton	972	1 200	900	2 100	552	473	1 025	46	52	49
Tartarik asit	Ton	208	500	250	750	211	341	552	42	136	74
Asetik asit	Ton	678	700	700	1 400	444	621	1 065	63	89	76
Sodyum bikarbonat	Ton	2 349	2 500	3 000	5 500	2 962	2 856	5 818	118	95	106

(a) Verilen rakamlara ithal malı kompoze gübrelerden isabet eden miktarlar dahildir.

TABLO : 209 — (Devamı)

Ana mallar	Birim	1962	Program hedefleri 1963	Program hedefleri 1964	Program hedefleri 1963+1964	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963+1964	Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi 1963	Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi 1964	Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi 1963+1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Bakır sülfat	Ton	2 166	2 200	2 000	4 200	1 866	1 302	3 168	85	65	75
Kireç kaymağı	Ton	2 407	2 000	2 500	4 500	2 020	971	2 991	101	39	66
Kalsiyum karbür (karpit)	Ton	7 321	6 500	6 000	12 500	5 346	4 580	9 926	82	76	79
Teknik amonyum nitrat	Ton	2 049	3 000	3 500	6 500	3 371	3 625	6 996	112	103	107
Alüminyum sülfat	Ton	2 879	5 000	6 000	11 000	5 009	3 203	8 212	100	53	75
Benzen	Ton	4 139		6 000		5 839	8 327	14 216		139	
Toluen	Ton	258		450		425	506	931		112	
Ksilen	Ton	255		650		632	310	942		48	
Naftalin	Ton	566	1 200	1 000	2 200	879	711	1 590	73	71	72
Klor	Ton	1 750	1 900	4 000	5 900	1 736	1 825	3 561	91	46	60
Mangan oksitleri	Ton	500	2 200	2 300	4 500	2 030	2 054	4 084	92	89	91
Litopon	Ton	795	1 100	1 200	2 300	273	945	1 218	25	79	53
Çinko oksit	Ton	1 832	1 900	1 900	3 800	1 746	2 121	3 867	92	112	102
Titan dioksit	Ton	988		1 500		1 405	1 418	2 823		94	
Prina yağı	Ton	..		11 000		7 700 T	9 800 T	17 500 T		89	
Valeks — İç talep	Ton	7 546	4 000	4 000	8 000	5 168	6 941	12 109	129	174	151
— Dış talep	Ton	4 821	7 000	7 000	14 000	5 980	2 531	8 511	85	36	61
— Toplam talep	Ton	12 367 T	11 000	11 000	22 000	11 148 T	9 472 T	20 620 T	101	189	94
Sabunlar	Ton	65 000 T	69 000	74 000	143 000	69 000 T	74 000 T	143 000 T	100	100	100
Kibrit	Milyon kutu	530	595	620	1 215	576	624	1 200	97	100	99
Vernik	Ton	2 500	1 100	2 800	3 900	2 700 T	2 096	4 796	245	75	123
Yağlı ve sentetik boyalar	Ton	7 300	4 500	8 000	12 500	9 100 T	9 400 T	18 500 T	202	117	148
Matbaa mürekkepleri	Ton	1 000 T		1 100		880 T	916 T	1 796 T		83	
Muhtelif filmler	Ton	191	215	300	515	359	296	655	167	99	127
Tarım mücadele ilâçları	Ton	25 055		29 385		26 207	24 678	50 885		84	
— İnsektisitler	Ton	19 769		21 460		20 363	19 762	40 125		92	
— Fungisitler	Ton	4 718		7 575		5 368	4 480	9 848		59	
— Herbisitler	Ton	568		350		476	435	911		124	

Yarı sentetik liflerde tüketim 1963 yılında bir evvelki yıla göre yüzde 47 (1963 Program hedefine göre yüzde 38) daha fazla gerçekleşmiştir. Buna rağmen 1963 yılında Türkiye'de nüfus başına 0,3 kilo yarı sentetik lif düşmesine karşılık 1957 yılı dünya tüketim ortalaması 1,1 kilodur. 1964 yılında ise yerli üretimin mümkün olduğu kadar arttırılmasına rağmen ithalât yetersizliği ile tüketim program hedefinden yüzde 8 az olmuştur.

Sentetik lifler tüketimi 1964 yılı Programında tahmin edilenden yüzde 8, bir yıl öncekinden yüzde 17,5 fazla gerçekleşmiştir. Bu durum dünyadaki gelişime aşağı yukarı paralel bir talep artışını ifade etmekle birlikte Türkiye'de nüfus başına tüketim dünya ortalamasına göre henüz çok azdır.

Sentetik kauçuk ve karbon siyahı tüketimleri 1963 ve 1964 yıllarında çalışmaya başlayan oto lâstiği fabrikalarının talebine uyarak hızla artmıştır.

Plâstik maddelerinin çok az bir kısmı Türkiye'de imal edilmektedir. 1963 yılında yeter derecede ithalât yapılamaması ile talep yüzde 76 oranında karşılanabilmiş ve bu maddeleri işliyen sanayi kolunda ham madde sıkıntısı çekilmiştir.

Kimya Sektöründe 1962, 1963, 1964 yıllarında yapılan üretim, ithalât ve ihracata göre hesaplanan toplam tüketim cari fiyatlarla ve sırasiyle 1 milyar 814 milyon, 2 milyar 108 milyon ve 2 milyar 186 milyon lirayı bulmaktadır. Buna göre 1963 ve 1964 yıllarındaki tüketim artışı yüzde 16,2 ve 3,7 dir. 1964 tüketim artışı oranındaki düşüklüğün başlıca nedenleri bazı mallardaki ithalât yetersizliği ile diğer bazılarında talebin az gelişmesidir.

5. *Dış ticaret :*

a. *İthalât :*

1963, 1964 yılları kimyasal maddeler ithalât değerleri ile bunların Program tahminlerine göre gerçekleşme oranları Tablo 210 da gösterilmiştir.

Kimyasal maddeler ithalâtı 1962 yılında yüzde 32,5, 1963 de yüzde 10,7 artarak, 786 milyon 700 bin liraya ulaşmıştır. 1964 yılında ise yüzde 2 kadar bir azalma görülmüştür. 1963 yılındaki düşük artış yüzdesi ile 1964 yılındaki azalma, ithalâtın geniş ölçüde yerli üretimle ikame edildiği anlamına gelmemektedir. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi 1964 yılında tüketim ve üretim ancak yüzde 3,7 ve yüzde 6,7 oranlarında artmıştır.

1964 yılı ithalâtında görülen azalma gübre ithal programının gerçekleştirilememesi kadar bazı ham maddelere olan yeterli dövizin tahsis edilememiş olması ve diğer bazı maddelere olan talebin tahminlerden daha yavaş artmasına bağlanabilir.

Genel ithalât hacminde kimya sektörüne dâhil mallar geniş bir yer tutmakta ve son yıllarda daha da genişleme eğilimi göstermektedir. Tablo 210 da görülen 1964 yılı ithalâtı bir yıl evvelkinden az olmakla birlikte genel ithalât içindeki yeri genişlemiş ve 1963 de yüzde 12,7 den 1964 de yüzde 16 ya çıkmıştır. İthal edilen kimyasal maddeler büyük çoğunluğu ile sanayide kullanılan ham maddeler olduklarından bu durum genel ithalâtta ham maddeler hacminin genişlemesine yol açmıştır.

TABLO : 210 - 1962 - 1964 Yılları Kimya Sektörü İthalât Durumu

(Bin T. L.)

	1962	Program tahminleri			Gerçekleşme			Program tahminlerinin % olarak gerçekleşmesi		
		1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Soda	10 262	11 500	9 300	20 800	7 869	7 958	15 827	68	85	76
Sodyum hidroksit	9 565	12 800	10 500	23 300	10 553	23 114	33 667	82	220	144
Sülfat asidi	2 919	6 000	15 300	21 300	12 866	6 519	19 385	214	43	91
Azotlu gübreler	53 839		14 000		5 136	13 560	18 696		97	
Fosfatlı gübreler	11 451		60 000		11 175	13 365	24 540		22	
Kompoze gübreler	10 475		35 000		33 597	12 634	46 231		36	
Yarı sentetik lifler	37 063		60 000		51 716	44 436	96 152		74	
Sentetik lifler	74 469		115 000		88 796	88 344	177 140		77	
Sentetik kauçuklar	6 801		22 000		11 067	18 003	29 070		82	
Karbon siyahı	3 021		7 900		5 056	11 025	16 081		140	
Boyar maddeler	47 874		50 000		46 532	54 341	100 873		109	
Boyalar	10 761		13 000		12 061	9 950	22 011		77	
Titan dioksit	4 113		5 800		5 410	5 508	10 918		95	
D D T	8 351		5 800		5 510	4 395	9 905		76	
Tarım mücadele ilâçları	28 589		29 000		27 698	28 850	56 548		99	
Donyağı	25 700				38 700	55 000	93 700		—	
Tansiyo aktif maddeler	6 315		6 000		5 639	5 240	10 879		87	
Matbaa mürekkepleri	5 180		5 000		5 079	4 468	9 547		89	
Filmler	9 540		16 000		14 982	13 652	28 634		85	
Esanslar	5 373		8 000		7 049	6 189	13 238		77	
İlâçlar	65 240		90 000		80 550	65 363	145 913		73	
Plâstikler Diğer kimyasal maddeler	79 417 } 194 352 }		285 400		91 260 208 417	79 338 201 648	170 598 } 410 065 }		98	
TOPLAM	710 700		863 000		786 700	772 900	1 559 600		90	

b. İhracat :

Kimya Sektörü ihracat malları çoğunlukla tarımsal ürünlerden elde edilen hülâsa ve yağlardan meydana gelmekte, genel ihracat içerisinde büyük bir yer tutmamaktadır. Son yıllarda bu malların ihracında gelişme olmadığı gibi valeks (Palamut hülâsası) ve benzeri mamullerde azalma görülmüştür. Valeks ihracatı dünya pazarlarında fiyat konusunda rekabet gücümüzün azalması sebebiyle düşmekte ve dış piyasalardaki yerini başka ikame maddeleri almaktadır.

1963 - 1964 yıllarında küçük çapta zirai mücadele ve tıbbi ilâç ihracatı da yapılmıştır. Zirai mücadele ilâçlarında yerli ham maddelerin fiyat yüksekliğinden dolayı ihracat konusunda güçlüklerle karşılaşılmaktadır.

1963, 1964 yıllarına ait ihracat tahminleri ile gerçekleşen miktarlar Tablo 211 de gösterilmiştir.

II. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Talep tahminleri :

Kimya Sektörüne dâhil başlıca maddelerin geçen yıllar tüketim miktarları ile 1965 - 1966 yılları talep tahminleri Tablo 212 de gösterilmiştir.

Sektörün üretim, ithalât, ihracat değerleri gözönünde tutularak bulunan toplam tüketim değerinin 1965 ve 1966 yıllarında sırasıyla yüzde 19 ve yüzde 12 artarak 2 milyar 600 milyon ve 2 milyar 900 milyon liraya ulaşacağı tahmin edilmiştir.

2. Üretim tahminleri :

Başlıca maddelere ait üretim tahminleri Tablo 213 de gösterilmiştir.

1964 yılında 1 milyar 440 milyon lira tahmin edilen kimya sanayii toplam üretiminin 1965 ve 1966 yıllarında sırası ile yüzde 18 ve 13 artarak 1 milyar 700 milyon ve 1 milyar 920 milyon liraya çıkacağı tahmin edilmektedir.

TABLO : 211 — 1962 - 1964 Yılları Kimya Sektörü İhracat Durumu

(Bin T. L.)

	1962	Program tahminleri			Gerçekleşme			Program tahminlerinin % olarak gerçekleşmesi		
		1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Valeks (Palamut hülâsası)	7 904	12 250	10 000	22 250	9 730	3 595	13 325	79	36	60
Meyan kökü hülâsası	6 854	4 800	7 000	11 800	6 912	5 548	12 460	144	79	106
Gülyağı	3 682	4 600	3 500	8 100	4 026	5 510	9 536	88	157	118
Kolofan	1 148		1 000		652	76	728		8	
Tuz	870	2 160	1 000	3 160	952	2 261	3 213	44	226	102
Bezir yağı	783		500		—	—	—	—	—	—
Sığala yağı	2 914		3 000		2 954	2 486	5 440		83	
Balmumu	1 342		1 500		1 362	1 675	3 037		112	
Defne yağı	677		1 000		909	867	1 776		87	
İlâçlar	—		500		500	1 015	1 515		203	
Diğer ihraç maddeleri	732		1 500		957	4 335	5 292		289	
TOPLAM	26 906		30 500		28 954	27 368	56 322		90	

NOT : Maden sektöründe gösterilen civa ihracatı tabloya dahil edilmemiştir.

TABLO : 212 — Kimya Sektörü Tüketim Miktarları ve Talep Tahminleri

Ana mallar	Birim	Tüketim					Zincirleme endeks			
		1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Soda	Ton	27 891	24 532	25 189	29 000	32 000	88	103	115	110
Sodyum hidroksit	»	21 194	20 539	26 322	29 000	30 000	97	128	110	103
Tuz (ihraç dâhil)	»	418 802	465 602	583 892	550 000	570 000	111	125	94	104
Sülfat asidi (% 100)	»	43 429	94 942	73 218	100 000	110 000	219	77	137	110
Nitrat asidi	»	2 542	2 240	2 645	2 200	2 500	88	118	83	114
Klorür asidi (% 33)	»	1 621	2 437	2 156	3 500	6 500	150	88	162	186
Azotli gübreler (% 20) (a)	»	265 837	216 388	207 648	314 000	410 000	81	96	151	131
Süperfosfat (% 18) (a)	»	113 501	252 312	202 892	520 000	550 000	222	80	256	106
Potaslı gübreler (% 50) (a)	»	4 455	11 159	4 225	29 000	20 000	250	38	686	69
Yarı sentetik lifler	»	6 190	9 125	8 419	9 000	10 000	147	92	107	111
— Rayon	»	3 340	3 525	3 269	3 900	4 000	106	93	119	103
— Viskon	»	2 850	5 600	5 150	5 100	6 000	196	92	99	118
Sentetik lifler	»	3 942	4 153	4 884	6 000	6 500	105	118	123	109
Suni plâstik maddeler	»	15 216	22 000 T	22 000 T	24 000	27 000	145	100	109	113
Sentetik kauçuklar	»	1 752	2 708	4 550	6 500	7 500	155	168	143	116
Karbon siyahı	»	1 632	2 565	5 544	6 000	7 000	157	216	109	117
Etil alkol	Mil. Lt.	18	20	25	25	25	111	125	100	100
Triklor etilen	Ton	972	932	1 026	1 000	1 000	96	110	97	100
Karbon sülfür	»	972	552	473	900	900	57	86	190	100

(a) Verilen miktarlara kompoze gübre tüketiminden isabet eden miktarlar dâhildir.

TABLO : 212 (Devamı)

Ana mallar	Birim	Tüketim					Zincirleme endeks			
		1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Sodyum bikarbonat	»	2 349	2 962	2 856	3 500	4 000	126	96	123	114
Bakır sülfat	»	2 166	1 866	1 302	1 400	1 500	86	70	108	107
Kireç kaymağı	»	2 407	2 020	971	800	500	84	48	82	63
Kalsiyum karbür (karpit)	»	7 321	5 346	4 580	6 500	7 000	73	86	142	108
Teknik amonyum nitrat	»	2 049	3 371	3 625	4 000	4 500	164	108	110	112
Alüminyum sülfat	»	2 879	5 009	3 203	4 500	5 000	174	64	140	111
Benzen	»	4 139	5 889	8 327	9 000	10 000	142	141	108	111
Naftalin	»	566	879	711	1 000	1 100	155	81	141	110
Klor	»	1 750	1 736	1 825	11 000	14 500	99	105	603	132
Mangan oksitleri	»	500	2 030	2 054	2 000	2 000	406	101	97	100
Lotopon	»	795	273	945	1 000	1 100	34	346	106	110
Çinko oksit	»	1 832	1 746	2 121	2 500	3 000	95	121	118	120
Titan dioksit	»	988	1 405	1 418	1 800	2 000	142	101	127	111
Valeks (ihraç dâhil)	»	12 367 T	11 148 T	9 472 T	7 000	8 000	90	85	74	114
Kibrit	Mil. Kutu	550	610	667	7 030	800	107	106	106	107
Tarım mücadele ilâçları	Ton	25 055	26 207	24 678	33 745	36 480	105	94	137	108
— İnsektisitler	»	19 769	20 363	19 762	20 580	23 830	103	114	104	116
— Fungisitler	»	4 718	5 368	4 480	12 665	12 100	114	97	283	96
— Herbisitler	»	568	476	435	500	550	84	91	115	110
Yağlı ve sentetik boyalar	»	7 300	9 100 T	9 400 T	10 000	10 700	125	103	106	107
Matbaa mürekkepleri	»	1 000 T	880 T	916 T	1 100	1 100	88	104	120	100
Sabunlar	»	65 000 T	69 000 T	74 000 T	80 000	85 000	106	107	108	106

TABLO : 213 — Kimya Sektörü Üretim Malları ve Tahminleri

Ana mallar	Birim	Üretim					Zincirleme endeks			
		1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Sodyum hidroksit	Ton	1 973	1 956	1 998	12 000	16 000	99	102	600	133
Tuz	»	445 750	460 000	600 000	550 000	570 000	103	130	92	104
Sülfat asidi (% 100)	»	30 516	53 443	47 236	55 000	60 000	175	88	116	109
Nitrat asidi	»	1 996	2 200	2 645	2 000	2 500	110	120	76	125
Klorür asidi (% 33)	»	1 144	896	1 055	3 500	6 500	78	118	332	186
Azotlu gübreler (% 20)	»	104 180	147 257	156 709	160 000	160 000	139	106	102	100
Süper fosfat (% 18)	»	60 430	179 912	155 034	200 000	230 000	298	86	129	115
Yarı sentetik lifler	»	1 321	1 490	1 562	1 560	1 700	113	105	100	109
— Rayon	»	647	653	622	620	700	101	95	100	113
— Viskon	»	674	837	940	940	1 000	124	112	100	106
Sentetik lifler (Nylon 6 elyafı)	»	—	—	192	900	2 000	—	—	469	222
Etil alkol	Mil. Lt.	18	20	25	25	25	112	125	100	100
Karbon sülfür	Ton	972	572	473	900	900	59	83	190	100
Asetik asit	»	129	444	557	650	700	344	125	117	108
Bakır sülfat	»	—	1 155	1 300	1 400	1 500	—	113	108	107
Kireç kaymağı	»	1 449	751	421	—	—	52	56	—	—
Kalsiyum karbür (karpit)	»	1 634	5 346	4 565	6 500	7 000	327	85	142	108
Teknik amonyum nitrat	»	2 040	3 359	3 625	4 000	4 500	165	108	110	113
Benzen	»	4 139	5 889	8 327	9 000	10 000	142	141	108	111
Toluen	»	258	425	506	550	600	165	119	109	109
Ksilen	»	195	243	310	350	400	125	128	113	114
Naftalin	»	566	879	711	1 000	1 100	155	81	141	110

TABLO : 218 - (Devamı)

Ana mallar	Birim	Üretim					Zincirleme endeks			
		1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Reçine (kolefon)	»	3 072	1 915	2 000 T	2 600	3 200	62	104	130	123
Klor	»	1 750	1 736	1 825	10 800	14 500	99	105	592	134
Litopon	»	795	273	945	1 300	1 400	34	346	138	108
Prina yağı	»	. .	7 700 T	9 800 T	10 000	12 000	. .	127	102	120
Vernikler	»	. .	2 637	2 800 T	3 100	3 400	. .	106	111	110
Yağlı ve sentetik boyalar	»	6 600 T	8 200 T	8 700 T	9 700	10 500	124	106	111	108
Matbaa mürekkepleri	»	160 T	240 T	310 T	340	400	150	129	110	118
Tarım mücadele ilâçları	»	. .	22 899	23 417	29 925	34 250	. .	102	128	114
— İnsektisitler	»	. .	19 231	19 402	19 560	23 150	. .	101	101	118
— Fungisitler	»	. .	3 621	3 796	10 215	10 700	. .	105	269	105
— Herbisitler	»	. .	47	219	150	400	. .	466	68	267
Gülyağı (fabrikasyon)	Kg.	262	344	257	280	320	131	75	109	114
Gülyağı (köy tipi)	»	419	335	212	190	180	80	63	90	95
Gülyağı (konkret)	»	721	679	729	700	750	94	107	96	107
Valeks	Ton	12 367	11 148	9 472	6 000	7 000	90	85	63	117
Sabunlar	»	65 000 T	69 000 T	74 000 T	80 000	85 000	106	107	108	106
Kibrit	Mil. Kutu	550	610	667	7 030	800	107	106	107	107
Selofan	Ton	266	257	172	180	200	97	67	105	111
DDT	»	—	—	—	2 500	3 000	—	—	—	120
BHC	»	—	—	—	3 000	3 000	—	—	—	100
Sodyum hipeklorit	»	. .	. .	. .	3 500	4 500	—	—	—	120

3. *Kapasite :*

Kimya sanayiinde üretilen başlıca maddelere ait mevcut kapasiteler ve 1966 yılına ait kapasite artış tahminleri Tablo 214 de gösterilmiştir.

1966 yılında sodyum hidroksit-klor-klorür asidi ve naylon elyafı dışında fazla bir kapasite değişikliği beklenmemektedir. Bahsedilen değişiklikler de aslında küçük olan kapasitelerin bir miktar büyütülmesinden ibarettir. Ancak, elde yeterli bilgi mevcut olmadığından diğer üretim dallarındaki kapasite değişikliklerine değinilememiştir.

4. *Talep ve üretim karşılaştırması :*

İlâç sanayiinde yabancı sermayeli ve kuvvetli kapasiteler karşısında daha yavaş bir gelişme gösteren çok sayıdaki güçsüz yerli kapasitelerin birleşmeleri veya tesislerini modernleştirmeleri için gerekli teşvik tedbirleri alınmalıdır.

Başlıca maddelerde 1966 yılına ait talep, üretim, ihracat ve ithalât tahminleri Tablo 215 de gösterilmiştir.

Tabloda gösterilmiyen maddelerle birlikte kimya sektörünün 1966 yılı toplam tüketim değerinin yüzde 65 i üretim, yüzde 35 i ithalâtla karşılanacağı tahmin edilmektedir. Üretime göre ithalât oranı yüzde 50 yi geçmektedir.

1966 yılında yapılacağı tahmin edilen ihracat ise üretim değerinin ancak yüzde 1,7 sidir.

TABLO : 214 *Ana Mallar Itibariyle Kimya Sektoru Kapasitesi*

Ana mallar	Birim	Kapasite					Zincirleme endeks			
		1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Sodyum hidroksit	Ton	2 000	2 000	2 000	12 200	16 000	100	100	610	131
Tuz	»	580 000	580 000	580 000	580 000	580 000	100	100	100	100
Sülfat asidi (% 100)	»	32 400	101 000	101 000	107 000	107 000	311	100	114	100
Nitrat asidi	»	3 000	3 000	3 000	3 000	3 000	100	100	100	100
Klorür asidi (% 33)	»	2 450	2 450	2 450	15 000	15 000	100	100	610	100
Azotlu gübreler (% 20)	»	144 500	144 500	144 500	144 500	144 500	100	100	100	100
Süperfosfat (% 18)	»	222 000	222 000	222 000	222 000	242 000	100	100	100	109
Yarı sentetik lifler	»	1 620	1 620	1 620	1 620	1 620	100	100	100	100
— Rayon	»	620	620	620	620	620	100	100	100	100
— Viskon	»	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	100	100	100	100
Sentetik lifler (Nylon 6 elyafı)	»	—	—	192	900	2 000	—	—	469	222
Etil alkol	Mil. Lt.	24	24	24	24	24	100	100	100	100
Karbon sülfür	Ton	920	920	920	920	920	100	100	100	100
Asetik asit	»	800	800	800	800	800	100	100	100	100
Kireç kaymağı	»	2 500	2 500	1 000	—	—	100	40	—	—
Kalsiyum karbür (karpit)	»	8 000	8 000	8 000	8 000	8 000	100	100	100	100
Teknik amonyum nitrat	»	3 000	3 000	3 000	3 000	3 000	100	100	100	100
Litopon	»	1 300	1 300	1 300	1 300	1 300	100	100	100	100
Klor	»	1 900	1 900	1 900	10 900	14 400	100	100	573	132
DDT	»	—	—	—	3 000	3 000	—	—	—	100
BHC	»	—	—	—	3 000	3 000	—	—	—	100
Valeks	»	30 000	33 000	33 000	33 000	33 000	110	100	100	100
Kibrit	Mil. Kutu	927	993	1 076	1 245	1 335	107	108	116	107
Yağlı ve sentetik boyalar	Ton	. .	12 000	. .	15 000	17 000	. .	. .	.	113

TABLO : 215 — Kimya Sektörü 1966 Tahminleri ve Hedefleri

(Bin T.L.)

Ana Mallar	Birim	Tüketim tahmini		Üretim				İhracat		İthalât	
				Özel Sektör		Kamu Sektör					
		Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Soda	Ton	32 000	10 500	—	—	—	—	—	—	32 000	10 500
Sodyum hidroksit	Ton	30 000	41 000	15 000	25 500	1 000	1 500	—	—	14 000	14 000
Tuz	Ton	420 000	16 000	—	—	570 000	18 500	150 000	2 500	—	—
Sülfat asidi	Ton	110 000	38 100	6 000	3 600	54 000	22 500	—	—	60 000	12 000
Nitrat asidi	Ton	2 500	5 600	—	—	2 500	5 600	—	—	—	—
Klorür asidi (% 33)	Ton	6 500	5 000	6 000	4 200	500	800	—	—	—	—
Azotlu gübreler (% 20)	Ton	410 000	179 000	—	—	160 000	69 000	—	—	250 000	110 000 (a)
Süperfosfat (% 18)	Ton	550 000	148 000	220 000	60 000	10 000	3 000	—	—	320 000	85 000 (a)
Potaslı gübreler (% 50)	Ton	20 000	14 000					—	—	20 000	14 000 (b)
Yarı sentetik lifler	Ton	10 000	78 500	—	—	1 700	24 500	—	—	8 300	54 000
— Rayon	Ton	4 000	40 000	—	—	700	13 500	—	—	3 300	26 500
— Viskon	Ton	6 000	38 500	—	—	1 000	11 000	—	—	5 000	27 500
Sentetik lifler	Ton	6 500	150 000	2 000	70 000			—	—	4 500	80 000
Suni plâstik maddeler	Ton	27 000		3 000				—	—	24 000	100 000
Sentetik kauçuklar	Ton	7 500	29 000					—	—	7 500	29 000
Karbon siyahı	Ton	7 000	14 000					—	—	7 000	14 000

(a) *Verilen* ***ithalât*** *rakamlarına kompoze gübrelerden isabet eden 60 000 er* ***ton dâhildir***

(b) *Verilen* ***ithalât*** *rakamına kompoze gübrelerden isabet eden 12 000* ***ton dâhildir***

TABLO 15 (Devamı)

Ana Mallar	Birim	Tüketim tahmini		Üretim: Özel Sektör		Üretim: Kamu Sektör		İhracat		İthalât	
		Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Boyar maddeler	Ton	2 300	60 000	—	—	700	15 000	—		1 600	45 000
Etil alkol	Milyon Lt.	25	—	—	—	25	—	—		—	—
Triklor etilen	Ton	1 000	1 400	—	—	—	—	—		1 000	1 400
Karbon sülfür	Ton	900	1 800	—	—	900	1 800	—		—	—
Asetik asit	Ton	700	2 300	700	2 300	—	—	—		—	—
Sodyum bikarbonat	Ton	4 000	2 100	—	—	—	—	—		4 000	2 100
Kalsiyum karbür (karpit)	Ton	7 000	12 000	—	—	7 000	12 000	—		—	—
Teknik amonyum nitrat	Ton	4 500	10 000	—	—	4 500	10 000	—		—	—
Alüminyum sülfat	Ton	5 000	2 100	—	—	—	—	—		5 000	2 100
Benzen	Ton	—	—					—	—	—	—
Soluen	Ton	—	—					—	—	—	—
Ksilen	Ton	—	—					—	—	—	—
Naftalin	Ton	—	—					—	—	—	—
Klor	Ton	14 500	23 800	13 500	22 500	1 000	1 300	—	—	—	—
Mangan oksitleri	Ton	2 000	3 200	—	—	—	—	—	—	2 000	3 200
Çinko oksit	Ton	3 000	6 600	—	—	—	—	—	—	3 000	6 600
Titan dioksit	Ton	2 000	8 000	—	—	—	—	—	—	2 000	8 000
Prina yağı	Ton	12 000	24 000	12 000	24 000	—	—	—	—	—	—
Valeks	Ton	3 000	4 200	4 000	5 600	3 000	4 200	5 000	7 000	—	—
Kibrit	Milyon kutu	800	58 000	550	43 000	250	15 000	—	—	—	—
Yağlı ve sentetik boyalar	Ton	10 700	97 000	10 500	95 000	—	—	—	—	200	2 000
Matbaa mürekkepleri	Ton	1 100	7 500	400	2 000	—	—	—	—	700	5 500

5. *Dış ticaret etkisi :*

a. İthalât :

1966 yılı ithalât tahminleri geçmiş yıllarla karşılaştırılmalı olarak Tablo 216 da gösterilmiştir.

Tablodan 1965-1966 yıllarında sentetik elyaf, sodyum hidroksit, boyar maddeler, DDT, tarım mücadele ilâçları ve diğer bazı maddelerde ithalâtın azaldığı görülmektedir. Ayrıca Amerika Birleşik Devletlerinden getirtilmekte olan donyağı da 1965 yılında büyük bir düşüş göstermektedir. sözü edilen azalmalara rağmen 1965 yılı ithalâtı bir evvelki yıla göre yüzde 22 artışla 940 milyon liraya ve kimyasal maddelerin genel ithalât içindeki payı da yüzde 16 dan yüzde 17.4 e çıkmaktadır.

1966 yılında kimyasal maddeler ithalâtının yüzde 6 artışla 1 milyar lirayı bulacağı tahmin edilmektedir.

b. İhracat :

1966 yılı ihracat tahminleri geçmiş yıllarla karşılaştırılmalı olarak Tablo 217 de gösterilmiştir.

Valeks ihracında 1964 yılında görülen düşüşün 1966 da kısmen ortadan kaldırılabileceği sanılmaktadır. Kimya Sektörüne dahil diğer geleneksel ihraç mallarında önemli bir değişme beklenmemektedir.

TABLO : 216 — *Kimya Sektörü İthalât Tahminleri*

Ana mallar	Değer					Zincirleme endeks			
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Soda	10 262	7 869	7 958	9 500	10 500	77	101	119	111
Sodyum hidroksit	9 565	10 553	23 114	17 000	14 000	110	219	74	82
Sülfat asidi	2 919	12 866	6 519	11 000	12 000	441	51	169	109
Azotlu gübreler	53 839	5 136	13 560	52 000	90 000	10	264	383	173
Fosfatlı gübreler	11 451	11 175	13 365	70 000	70 000	98	120	524	100
Potaslı gübreler	—	—	—	11 500	5 000	—	—	—	43
Kompoze gübreler	10 475	33 597	12 634	37 000	44 000	321	38	293	119
Yarı sentetik lifler	37 063	51 716	44 436	50 000	54 000	140	86	113	108
Sentetik lifler	74 469	88 796	88 344	85 000	80 000	119	99	96	94
Sentetik kauçuklar	6 801	11 067	18 003	25 000	29 000	163	163	139	116
Karbon siyahı	3 021	5 056	11 025	12 000	14 000	167	218	109	117
Boyar maddeler	47 874	46 532	54 341	70 000	45 000	97	117	128	64
Boyalar	10 761	12 061	9 950	3 000	2 000	112	82	30	67
Titan dioksit	4 113	5 410	5 508	7 200	8 000	132	102	131	111
DDT	8 351	5 510	4 395	2 500	—	66	80	57	—
Tarım mücadele ilâçları	28 589	27 698	28 850	28 000	25 000	97	104	97	89
Donyağı	25 700	38 700	55 000	7 000	45 000	151	142	13	643
Tansiyo aktif maddeler	6 315	5 639	5 240	5 000	5 000	89	93	95	100
Matbaa mürekkebi	5 180	5 079	4 468	6 000	5 500	98	88	134	92
Filmler	9 540	14 982	13 652	25 000	25 000	157	91	183	100
Esanslar	5 373	7 049	6 189	6 300	7 000	131	88	102	111
İlâçlar	65 240	80 550	65 363	80 000	75 000	123	81	122	94
Plâstikler	79 417	91 260	79 338	90 000	100 000	115	87	113	111
Diğer kimyasal maddeler	194 382	208 399	201 648	230 000	235 000	107	97	114	102
TOPLAM	710 700	786 700	772 900	940 000	1 000 000	111	98	122	106

TABLO : 217 — Kimya Sektörü İhracat Tahminleri

Ana mallar	Değer					Zincirleme endeks			
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Valeks (palamut hülâsası)	7 904	9 730	3 595	5 600	7 000	123	37	156	125
Meyan kökü özü	6 854	6 912	5 548	4 000	5 000	101	80	72	125
Gülyağı	3 682	4 026	5 510	6 000	6 500	109	137	109	108
Kolofan (reçine)	1 148	652	76	—	500	57	12	—	—
Tuz	870	952	2 261	2 500	2 500	109	238	110	100
Bezir yağı	783	—	—	—	—	—	—	—	—
Sigala yağı	2 914	2 954	2 486	2 500	2 500	101	84	100	100
Balmumu	1 342	1 362	1 675	1 500	1 500	101	123	90	100
Defne yağı	677	909	867	900	900	134	95	104	100
İlâçlar	—	500	1 015	3 500	4 000	—	203	345	114
Diğer maddeler	732	957	4 335	1 500	2 600	131	453	35	173
TOPLAM	26 906	28 954	27 368	28 000	33 000	108	95	102	118

*Not : **Maden sektöründe** gösterilen civa ihracı tabloya dâhil **edilmemiştir**.*

Yakın zamana kadar ihracı bahis konusu olmayan zirai mücadele ve tıbbi ilâçlarda küçük ölçüde başlayan ihracat yavaş bir gelişme göstermektedir. Programın değerlendirme bölümünde belirtilen yerli ham madde fiyatlarının yüksekliği, zirai mücadele ilâçları ihracının gelişmesini engellemektedir. Memleketimizde tıbbi ilâç fiyatları ise dünya fiyatlarına göre ucuzdur. Buna göre özellikle Türkiye'de imalât yapan yabancı firmaların tıbbi ilâç ihracını geliştirmeleri gerekmektedir.

6. Yatırımlar :

1966 yılında kimya sanayiine özel sektörün yapacağı tahmin edilen ve kamu sektörü için programlanan yatırımlar Tablo 218 de gösterilmiştir.

1966 yılında Kamu Sektöründe yatırıma devam edilecek başlıca projeler şunlardır :

Suni ipek tevsii	8 000 Ton/yıl viskon
Petrokimya kompleksi	12 000 Ton/yıl polietilen
	22 000 Ton/yıl polivinil klorür
	7 000 Ton/yıl dodesil benzen
	10 000 Ton/yıl polistiren
	4 650 Ton/yıl poliakrilonitril
	5 000 Ton/yıl karbon siyahı
Azot sanayii tevsii	338 000 Ton/yıl % 26 amonyum nitrat
Klor - alkali	4 000 Ton/yıl sodyum hidroksit
Boraks - borikasit	20 000 Ton/yıl boraks
	6 000 Ton/yıl borik asit
Sülfat asidi - tripl süperfosfat	250 000 Ton/yıl sülfatasidi
	200 000 Ton/yıl tripl süperfosfat

1966 da yeni başlayacak projeler; 100 000 ton/yıl kapasiteli sülfat asidi ve 3 bin 600 ton/yıl kapasiteli ftal anhidrit tesisleridir.

Ayrıca, Sümerbank'ın geliştireceği Bandırma Soda Fabrikası projesi de 1966 yılı içinde programa alınabilecektir.

7. Tedbirler :

a. Etibank, fosforit etüdü sonuçlarını beklemeden ithal fosforitine göre ve gerekirse kapasite değişiklikleri yaparak sülfat asidi-tripl süperfosfat üretimlerini en kısa zamanda gerçekleştirmek üzere lüzumlu etüt, hazırlık ve ihale işlerini 1966 yılında tamamlıyarak, projelerinin uygulanmasına başlayacaktır.

b. Azot Sanayii A. Ş. yeni amonyak ve suni gübre üretim tesisleri için gerekli etütleri 1966 yılında tamamlıyacaktır. Bu etütlerde kapasite, ileride Sümerbankça kurulması düşünülen Kaprolaktam tesisine ucuz ve yeter amonyak sağlıyacak şekilde düzenlenecektir.

c. Gider vergisi uygulaması ham madde olarak kabul edilen kimyasal maddeleri üretecek tesisler için yatırımları zorlaştırmakta, ithalât hızla artmaktadır. Gider vergisinin kimyasal ham madde imalâtından tamamen kaldırılarak imalât sanayii tüketim maddelerine uygulanması çareleri, ham maddelerin imalâtına teşvik ve vergi gelirlerini arttırmak üzere araştırılacaktır.

d. İlâç sanayiinde daha güçlü kuruluşlara yönelmek üzere birleşen veya tesislerini modernleştiren yerli sermaye teşebbüslerine gerekli teşvik tedbirleri uygulanacaktır.

TABLO : 218 1966 Yılı Kimya Sanayii Yatırımları

(Milyon T.L.)
(Cari fiyatlarla)

Kuruluşlar	Değer					Zincirleme endeks			Genel endeks
				1966					
	1963	1964	1965	Dış	Toplam	1964	1965	1966	1963=100
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu sektörü	22,5	37,2	341,4	246,8	362,9	165	918	108	1 635
Özel sektör	130,0	160,0	150,0	97,0	165,0	123	94	110	127
TOPLAM	152,5	197,2	491,4	343,8	527,9	129	249	108	349

ÇİMENTO

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

1. Üretim :

Kalkınma Planında çimento talebinin yurt içi üretimiyle karşılanacağı ve ayrıca ihracat da yapılacağı öngörülmüştür. Ancak Planlı dönemin ilk iki yılında ortaya çıkan durum ve 1965 için yapılan tahminler talebin Plân tahminlerinin üstünde geliştiğini ve üretimin yurtiçi talebi karşılıyamadığını göstermiştir. Gelişen bu durum karşısında Plân hedefleri yıllık programla değiştirilmiş, Program hedeflerine ulaşmak için çeşitli tedbirler alınmış ve gelecek yılların üretimini yurt içinden karşılamak için yatırımlar arttırılmış ve yeni çimento fabrikalarının kurulmasına başlanmıştır.

Yıllık programlarda belirtilen üretim hedefleri ile gerçekleşme durumu Tablo 219 da verilmektedir. Görüleceği gibi ilk iki yılda üretim, Program tahminlerine yakın olarak gerçekleşmiştir. Gerçekleşme oranı ilk iki yılın toplam değerlerine göre yüzde 99,4 tür. Mevcut üretim tesislerinin nominal kapasiteleri toplamı, yıllık üretim seviyesinden düşük olduğu halde üretimdeki bu yüksek gerçekleşme oranı tesislerin nominal kapasitelerinin üstünde çalışmasıyla elde edilmiştir (Tablo 222).

Öte yandan, çimento ile ilgili olarak Kalkınma Planında öngörülen hedeflerin aşıldığı Tablo 220 den anlaşılmaktadır. Plân hedeflerinin aşılması yurtiçi talebin evvelce de belirtildiği gibi, tahminlerin üstünde bir gelişme göstermesinden doğmaktadır. Plânda üretimin yurtiçi talepie birlikte ihracat için de yapılacağı öngörülmüşse de ilk iki yıllık dönemde sadece 2775 ton ihracat yapılabilmiş, tüm üretim yurtiçi tüketime gitmiştir.

Türkiye çimento üretiminin gelişimi dünya çimento üretiminin ortalama artışından biraz daha yüksek olup Türkiye'nin toplam Dünya üretimindeki payı zaman içerisinde hafif bir gelişme göstermektedir. (Tablo 221)

TABLO : 219 — Ana Mallar İtibariyle Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi

Ana mallar	Birim	1962	Program hedefi			Gerçekleşme			Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi		
			1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Çimento	Bin Ton	2 323	2 715	3 000	5 715	2 690	2 940	5 630	99,3	98,0	99,4

TABLO : 220 — Ana Mallar İtibariyle Plân Hedeflerinin Gerçekleşmesi (a)

Ana mallar	Birim	1962	Plân hedefi			Gerçekleşme			Plân hedefinin % olarak gerçekleşmesi		
			1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Çimento	Bin Ton	—	2 649	2 879	5 528	2 690	2 940	5 630	101,8	102,1	102,8

(a) Plândaki üretim hedefleri, sadece iç talebi karşılamak için değil, aynı zamanda 1963 te 224 000 ton, 1964 te 104 000 ton ihracat yapılacağına göre hesaplanmıştır.

TABLO : 221 — Dünyada ve Türkiye'de Çimento Üretimi

(Milyon Ton)

Yıllar	Dünya üretimi (a)	Zinzirleme Endeks	Türkiye üretimi	Zincirleme Endeks	Türkiye üretiminin dünya üretimine oranı %
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1960	314	100,0	2 037	100,0	0,64
1961	340	108,2	2 035	100,0	0,59
1962	370	108,8	2 323	114,1	0,62
1963	402	108,6	2 690	116,0	0,67
1964	440 T	109,3	2 940	109,0	0,67
1965	475 T	107,9	3 205 T	110,5	0,68
1966	515 T	108,4	3 715 T	115,9	0,72

Kaynak : United Nations, Studies in Economics of Industry. Tablo II, 2

(a) Dünya üretiminin bu yıllardaki değeri 1953 + 1963 serisinin uzatılmasıyla bulunmuştur.

Çimentonun, yılın bütün aylarında sürekli olarak üretilmesi ve talebin yılın belirli aylarında hızla yükselmesi, yurt içinde toplam tüketimi karşılayacak seviyede üretim yapılmasına rağmen önemli bir stoklama problemi doğurmakta ve inşaat mevsiminde çeşitli yerlerde çimento arzı yönünden güçlüklerin doğmasına yol açmaktadır. Bu durum, ortaya çıkan stoklama probleminin hem miktar hem de fiyatların istikrarını sağlamak bakımından önemini arttırmaktadır. Plânlı dönemin ilk iki yılında da stoklama genellikle ya nihai tüketici ya da aracılar tarafından yapılmış olup her iki halde de stoklamanın mali ve teknik külfetleri nihai tüketiciye yüklenmiştir. İlk iki yılda da fabrikalar üretimlerini genellikle aracılara satmakta devam etmişlerdir. Üreticilerin, özellikle kamu sektörü fabrikalarının, nihai tüketiciye satış yapacak bir dağıtım örgütü yoktur. Plânlı dönemin ilk iki yılında satış usulünde ve dağıtım kanallarında, yurdun her yerinde uygun zaman ve fiyatta çimento satışını sağlıyacak bir gelişme olmamıştır.

Çimentonun nihai tüketiciye mal olus fiyatı ile fabrika satış fiyatı arasındaki önemli farklar plânlı dönemde de yukarıda söylenen sebeplerden ötürü devam etmiştir. (a) Dolayısiyle fiyat farkları genellikle aracılarda kalmış ve üreticiyi etkilememiştir.

2. *Kapasite :*

Çimento sanayiinde kapasite durumu Tablo 222 de gösterilmiştir.

TABLO : 222 — Çimentoda Kapasite Artışı

Yıllar	Nominal Kapasite (1000 Ton)	Kullanım %	Kapasite Zincirleme Endeks 1962 = 100	Kapasite Genel Endeks 1962 = 100
	(1)	(2)	(3)	(4)
1962	2 282,5	101,7	100,0	100,0
1963	2 432,5	110,9	106,5	106,5
1964	2 577,5	114,0	105,9	112,9
1965 T	2 605,5	123,0	101,1	114,1

(a) Kapasite rakamları Türkiye Çimento Sanayii T. A. Şirketinden alınmıştır.

Görüldüğü gibi, yapılan yatırımlar sonunda 1962 yılında 2 282,5 bin ton/yıl olan çimento üretim kapasitesi Plânlı dönemde yüzde 14,1 artırılarak 1965 de 2 605,5 bin ton/yıla yükselmiştir.

Tablo 222 de görüldüğü gibi çimento sanayiinde kapasite kullanım oranı yüksektir. Bu sanayide yüksek kullanım oranı, nominal kapasitelerin düşük tesbit edilişinden doğmaktadır.

(a) Bu dönemde fabrika satış fiyatı 140 TL./Ton olmasına rağmen inşaat mevsiminde 890 TL./Ton fiyata perakende çimento satılan yerler olmuştur.

TABLO : 223 1963 - 1964 Yılları Çimento Sanayii Yatırımları Program Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu

(Bin T. L.)
(1961 Fiyatlarıyla)

	Program Hedefi			Gerçekleşme			Program Hedeflerinin % si Olarak Gerçekleşme		
	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Özel sektör (a)	9 370	18 066	27 436	9 370	18 066	27 436	100,0	100,0	100,0
Kamu sektörü	49 912	83 524	134 436	37 778	70 766	108 544	75,7	84,7	80,7
TOPLAM	58 282	101 590	159 872	47 148	88 832	135 980	80,8	87,4	85,1

(a) Özel sektörün yatırımlarında gerçekleşmeler program olarak ele alınmıştır.

3. Yatırımlar :

Plânlı dönemin ilk iki yılında yatırım hedefleri ve gerçekleşme durumu Tablo 223 de verilmiştir. Çimento talebinin tahminlerin üstünde bir gelişme göstermesi sebebiyle Plânlı dönemin ilk iki yılında yatırım hedefleri yükseltilmiş ve yıllık programlarla gerekli ödenek ayrılmıştır Plân hedeflerine göre bu sektörde beş yılda toplam olarak 130 milyon lira (1961 fiyatlarıyla) yatırım yapılması gerekirken sadece ilk iki yılda yapılan yatırımlar 135 milyon 980 bin lirayı (1961 fiyatlarıyla) bulmuştur. Ayrıca yatırım miktarının artışında Plândaki maliyet tahminlerinin düşük tutuluşunun da etkisi vardır.

Plânlı dönemin ilk iki yılında özellikle kuru usule çevirme amacıyla programlanan yatırımlar, öngörülen sürede bitirilememiştir. Bu gecikmede bir yandan kuru usule çevirme dolayısıyla tesislerin durdurulmasından ortaya çıkacak üretim azalışını kış aylarına kaydırmak görüşünün, diğer yandan da hazırlıkların gecikmesinin rolü olmuştur. İlk iki yılda yapılan yatırımların 1966 ve daha sonraki yıllarda üretim kapasitesini önemli ölçülerde artıracağı tahmin edilmektedir.

4. Tüketim :

Plân ve programlarda belirtilen talep tahminleriyle gerçekleşen değerler arasındaki ilgi Tablo 224 ve 225 de gösterilmiştir.

1963 ve 1964 yıllarında gerçekleştirilen üretim seviyesinin Plân ve program tahminlerinin üzerinde olmasına hatta bu devrede bir miktar ithalât yapılmasına rağmen yurdun çeşitli yerlerinde mahallî talebin karşılanmasında güçlüklerle karşılaşılmıştır. Gerek zamanında çimento sağlama, gerekse daha ucuza maletme yönünden taşıma imkânlarının elverişli olduğu ve fabrika kuruluş yerlerine yakın yerlerde çimento konusunda önemli bir problemle karşılaşılmamıştır. Bununla beraber bölgesel talebin çok yüksek olduğu yerelrde taşıma güçlüklerinin de etkisiyle fiyat yüksekliğine rağmen istenilen miktarda çimento sağlanamadığı görülmüştür.

5. Dış ticaret :

a İhracat :

Kalkınma Plânında, 1962 yılında mevcut çimento üretim kapasitesinin yapılacak ilâvelerle yurtiçi ihtiyacından daha fazla çimento üretimi yapacak hale geleceği hesaplandığından, üretim fazlasının özellikle Orta Doğu Ülkelerine ihraç edileceği öngörülmüştür. Fakat söz konusu devrenin ilk yarısında iç talebin tahminlerden daha hızlı artması sonucunda Plânın hedefi gerçekleştirilememiştir.

TABLO : 224 Çimento Tüketiminde Program Hedefleriyle Gerçekleşen Değerlerin Karşılaştırılması

Ana mallar	Birim	1962 talebi	Program talep tahminleri			Gerçekleşme			Talebin program tahminlerinin % si olarak gerçekleşmesi		
			1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Çimento											
İç talep	Bin Ton	2 328	2 600	3 000	5 600	2 764	3 004	5 768	106,3	100,1	103,0
Dış talep (İhracat)	Bin Ton	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
TOPLAM		2 328	2 600	3 000	5 600	2 764	3 004	5 768	106,3	100,1	103,0

TABLO : 225 — Çimento Üretiminde Plân Hedefleriyle Gerçekleşen Değerlerin Karşılaştırılması

Ana mallar	Birim	1962 talebi	Plân talep tahminleri			Gerçekleşme			Talebin plân tahminlerinin % si olarak gerçekleşmesi		
			1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Çimento											
İç talep	Bin Ton	. .	2 425	2 775	5 200	2 764	3 004	5 768	113,9	108,6	110,9
İhracat	Bin Ton	. .	224	104	328	—	3	3	—	0,03	0,01
TOPLAM	Bin Ton	—	2 649	2 879	5 528	2 764	3 007	5 771	104,3	104,3	104,3

b. İthalât :

Plânda ve programlarda öngörülmediği halde 1963, 1964 yıllarında ithalât yapılması zorunlu olmuştur. 1965 de 50 000 ton civarında ithalât yapılacağı tahmin olunmaktadır. Plânlı dönemde yapılan ithalât durumu üretimle karşılaştırmalı olarak Tablo 226 da gösterilmiştir.

TABLO : 226 — Çimento İthalâtı ve Üretimi

(Bin Ton)

	1962	1963	1964	1965
	(1)	(2)	(3)	(4)
Çimento ithalâtı	2,2	91,1	91,1	50,0
Çimento yurtiçi üretimi	2 323,0	2 698,0	2 940,0	3 205,0
İthalât / üretim	% 0,1	% 3,4	% 3,1	% 1,6

II. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLER :

1. 1966 üretimi :

1965 ve 1966 üretim tahminleri geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 227 ve 228 de verilmektedir.

TABLO : 227 — Fabrika Üretimleri

(Bin Ton)

Fabrikalar	1962	1963	1964	1965 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Adana	183	201	201	210	400
Afyon	120	128	133	125	180
Ankara	150	106	131	175	180
Balıkesir	125	119	115	125	120
Bartın	10	175	248	250	280
Çorum	127	138	145	140	140
Darıca	316	309	294	315	280
Elâzığ	80	118	105	145	325
Eskişehir	167	183	147	180	175
Gaziantep	107	147	147	140	150
İzmir	164	160	140	190	250
Kartal	260	263	273	280	280
Konya	—	50	130	175	175
Niğde	—	—	84	120	110
Pınarhisar	113	127	115	120	110
Sivas	185	173	212	190	200
Söke	14	101	125	125	170
Zeytinburnu	195	192	183	200	200
TOPLAM	2 316	2 690	2 940	3 205	3 715

TABLO : 228 Çimento Üretimi Tahminleri

(Bin Ton)

Ana mallar	Miktar				Zincirleme Endeks			Genel Endeks 1963 = 100
	1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965 T	1966 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Çimento	2 690	2 940	3 205	3 715	108,9	109,0	115,9	137,6

1965 yılı Programında 1965 de 3 milyon 405 bin ton üretim yapılacağı tahmin edilmiş, ancak Elâzığ II ünitesinin faaliyete geçmemesi halinde üretimin 100 bin ton düşük olacağı belirtilmişti. Oysa kuru usule çevirmelerin 1965 te gerçekleşmemesi, Ankara Çimento Sanayiinin ikinci üniteyi faaliyete geçirememesi dolayısiyle üretimin 3 milyon 205 bin ton civarında kalacağı hesaplanmaktadır. Talebin 3 milyon 350 bin ton olarak tahmin edildiği 1965 yılında bir evvelki yılın Haziran ayındaki duruma göre fabrikalarda çimento stoku azalırken (Tablo 229) üretim yüzde 4,3 artmış buna karşılık satışların artışı yüzde 5,3 civarında kalmıştır. Üretim, satış ve stoklardaki değişmelerin durumu Tablo 229 da gösterilmiştir.

TABLO : 229 — Haziran Sonu İtibariyle Çimento ve Klinker Üretim Satış ve Stokunun durumları

	1962 — 1963	1963 — 1964	1964 — 1965
	(1)	(2)	(3)
Çimento üretimi	+ % 18,8	+ % 9.2	- % 4.3
Çimento satışı	+ % 19,7	+ % 10.3	+ % 5.3
Çimento stoku	— % 13.6	+ % 22.3	— % 11.3
Klinker üretimi	+ % 14.2	+ % 8.9	- % 2.1
Klinker stoku	— % 24.3	+ % 49.1	- % 8.9
(Çim. + Klin.) stoku	— % 22.1	+ % 41.0	— % 9.5

TABLO : 230 — Haziran Sonunda Stok Üretim Oranının Yıllara Göre Değişimi

Yıllar	Klinker Stok/Üretim % (1)	Çimento Stok/Üretim % (2)
1962	14.7	3.3
1963	9.3	4.5
1964	13.3	5.0
1965	11.9	4.3

Yukarıda belirtilen varsayım ve tablolara dayanılarak yapılan tahminlere göre 1966 yılı üretiminin bir evvelki yıla göre yüzde 15.9 artarak 3 milyon 715 bin tonu bulacağı beklenmektedir. Bu artış Adana'nın yeni ünitesinin bütün yıl üretim yapması, İzmir'in eski ünitesinin kuru usulle çalışması ve yeni ünitesinin 1966 sonuna doğru faaliyete geçmesi Afyon, Söke ve Elâzığ tesislerinin kuru usulle çalışmaları ve Elâzığ II ünitesinin yıl boyunca faaliyette bulunmasıyla sağlanacaktır.

2. *1966 tüketimi :*

1966 yılındaki talep geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 231 de gösterilmiştir. 1966 yılındaki talebin yurtiçi üretimle karşılanacağı tahmin edilmektedir.

Son yıllarda nüfus başına çimento tüketiminin gelişmesi 1965 ve 1966 yılı tahminleriyle birlikte Tablo 232 de görülmektedir.

TABLO : 231 — Çimento Tüketim Tahmini *(Bin Ton)*

Madde	Miktar				Zincirleme Endeks			Genel Endeks 1963 = 100
	1963	1964	1965	1966 T	1964	1965 T	1966 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Çimento	2 764	3 004	3 250	3 718	108,6	108,1	114,4	134,5

TABLO : 232 — Nüfus Başına Çimento Tüketimi

(Kg.)

Yıllar	Nüfus Başına Çimento Tüketimi (Kg.)	Zincirleme Endeks	Genel Endeks
	(1)	(2)	(3)
1960	70,2	100,0	100,0
1961	71,3	101,5	101,5
1962	79,4	111,3	113,1
1963	91,8	115,6	130,8
1964	96,9	105,5	138,0
1965	102,2 T	105,4	145,5
1966	114,0 T	111,5	162,3

1965 yılı içinde çimento fiyatlarıyla ilgili önemli bir değişiklik olmuş ve çimento sanayiini çeşitli yönlerden etkileyen prim ve fiyatların devlet eliyle tesbit edilmesi usulünden vazgeçilmiştir. Hükümetin 15/2/1965 tarihli toplantısında varılan karardan sonra fabrikalar kendi aralarında anlaşıp fabrika satış fiyatlarını 155 TL/ton olarak tesbit etmişlerdir. Ancak fabrika satış fiyatlarının 140 TL/ton dan 155 TL/ton'a artışı baştan da belirtildiği gibi tüketiciye maloluş fiyatını etkilememiş hatta bazı yerlerde küçük ölçüde fiyat düşüşleri olmuştur. 1965 içinde de çimentonun tüketiciye maloluş fiyatı çeşitli yerlerde çok farklı olmuştur. (a) Yukarıda sözü edilen gelişmelerden fiyatların 1966 tüketimine etkisi olmıyacağı anlaşılmaktadır. Fabrika satış fiyatlarının artışının, tüketiciden çok aracıları etkilemekte devam edeceği tahmin edilmektedir.

3- Dış ticaret :

1966 yılında yurtiçi çimento ihtiyacının tamamının yurtiçi üretimle karşılanacağı hesaplandığından bu yıl içinde çimento ithalât veya ihracatının yapılmıyacağı tahmin edilmektedir.

4. Yatırımlar :

1966 yılı çimento sanayii yatırımları Tablo 233 de görülmektedir.

(a) Yurdun çeşitli yerlerinde fiyatlar 160 TL/ton ile 290 TL/ton arasında oynamıştır.

TABLO : 233 — 1966 Yılı Çimento Sanayii Yatırımları

(Bin TL.)
(Cari fiyatlarla)

	Miktar				Zincirleme Endeks			Genel Endeks 1963 = 100
	1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965 T	1966 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Özel sektör	10 000	20 000	64 000	13 597	200,0	320,0	21,2	136,0
Kamu sektörü	40 306	78 339	77 520	82 251	194,0	98,9	112,5	216,4
TOPLAM	50 306	98 339	141 520	95 848	195,4	143,9	67,7	190,5

Çimento sanayiinde 1966 yılında yapılacak yatırımlar daha önce başlanmış olan işlere ayrılmıştır. Yeni başlıyan işler olarak Tablo 234 de görülen miktarlar bakım ve idame harcamalarıdır.

TABLO : 234 — 1966 Yılı Çimento Sanayii Yatırımları

(Bin TL.)

Kuruluşlar	Yeni başlıyacak işler		Başlanmış işler		Toplam	
	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Özel sektör	2 000	4 000	4 000	9 597	6 000	13 597
Kamu sektörü	2 500	6 500	36 431	75 751	38 931	82 251
TOPLAM	4 500	10 500	40 431	85 348	44 931	95 848

1966 yılında kamu sektörünce yapılan yatırımlar idame harcamaları ile Trabzon ve Van tesislerinin kuruluşu ve Ankara Fabrikası genişletilmesine ayrılmıştır.

5. Tedbirler :

a. Kamu sektörüne ait çimento fabrikalarının tek elden yönetilmesiyle ilgili çalışmalar süratle sonuçlandırılacak ve uygulamaya geçilecektir.

b. Dünyanın çeşitli ülkelerinde çimento sınai maliyetleri, ihraç ve ithal fiyatları ve ihracat için sağlanan kolaylıkların neler olduğu araştırılacaktır.

c. Çeşitli ülkelerde çimentonun tüketiciye maliyeti, kullanma alanları ve alanların birbirine göre önemi tesbit edilerek yurdumuzdaki durumla karşılaştırılacak ve Türkiye'de çimento fiyatlarında ne ölçüde ucuzluk olduğu ve bu ucuzluğun kullanmada belirli bir israfa yol açıp açmadığı ortaya konacak ve gerekli tedbirler bulunacaktır. Bu tedbirle ilgili çalışmalar, Türkiye Çimento Sanayii T. A. Şirketi, Ticaret Bakanlığı, Sanayi Bakanlığınca yürütülecek ve Haziran 1966 ya kadar Devlet Plânlama Teşkilâtına verilecektir.

d. İkinci Beş Yıllık Plân döneminin ilk yıllarında kapasite yönünden ortaya çıkması beklenen dengesizliği gidermek üzere plânlanacak yeni tesis ve tevsilerin gerekli zamanda üretim devresine girmesini sağlıyacak çalışmalar Türkiye Çimento Sanayii T. A. Ş. tarafından süratle tamamlanacak ve Mart 1966 ya kadar Devlet Plânlama Teşkilâtına verilecektir.

ÇİMENTODAN YAPILAN GEREÇLER

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

1. Üretim :

Çimentodan yapılan gereçler sanayii yurdumuzda son yıllarda gelişmekte olan bir sanayi koludur. Sulama, su getirme ve kanalizasyon tesislerinde kullanılan asbestli çimento boru, örtü malzemesi olarak kullanılan düz ve dalgalı levhalar ve beton direk üretimi bugün kullanılmakta olan çeşitli malları ikame ederek hızla artma eğilimindedir.

Tablo 235 de 1963 - 1964 yılları için yapılan üretim tahminleri ile gerçekleşme durumu gösterilmektedir.

2. Kapasite :

Bu sanayiin çeşitli mallarında kapasitenin değişimi kesinlikle bilinmemektedir. Tablo 236 da iki ana malda 1963 ve 1964 yılındaki kapasite gösterilmiştir.

TABLO : 236 Çimentodan Yapılan Gereçler Sanayii Kapasitesi

		1963	1964	% Değişim
	Birim	(1)	(2)	(3)
Asbestli çimento boru	Ton	6 500	35 000	538,4
Beton direk	Aded	25 000	25 000	—

3. Yatırımlar :

Kalkınma Planında bir asbestli çimento boru tesisi, bir beton direk tesisi ve bir de 500 bin metrekare kapasiteli eternit tesisi kurulması düşünülmüştür ve bu tesisler için 1963 ve 1964 yıllarında toplam olarak 47 milyon 400 bin Türk Lirası (1961 fiyatlarıyla) yatırım yapılması öngörülmüştür. Ancak Program yıllarındaki gelişmelerden sonra biri kamu, diğeri özel sektör tarafından kurulmakta olan toplam olarak 55 bin ton kapasiteli iki asbestli çimento tesisi ele alınmış eternit ve beton direk tesislerin kurulmasına başlanmamıştır. Planlı dönemin ilk yıllarında ele alınan ve kamu sektörünce gerçekleştirilecek olan asbestli çimento boru tesisleri gecikmiştir. İki yılda tamamlanması gereken bu tesisin iki yıl gecikmeyle 1966 da bitirileceği tahmin edilmektedir. Tablo 237 de yatırım durumu gösterilmiştir.

TABLO : 235 — Ana Mallar İtibariyle Üretim Hedefleri Gerçekleşmesi

Ana mallar	Birim	1962	Program hedefi 1963	Program hedefi 1964	Program hedefi 1963+1964	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963+1964	Program hedefinin % si olarak gerçekleşme 1963	Program hedefinin % si olarak gerçekleşme 1964	Program hedefinin % si olarak gerçekleşme 1963+1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Asbetli çimento boru	Bin Ton	6,5	—	—	—	7,0	18,0	25,0	—	—	—
Beton direk (a)	Bin Adet	18,0	20,0	22,0	42,0	20,0	22,0	42,0	100,0	100,0	100,0

(a) Sürekli imalât yapılmayıp siparişe göre çalışıldığından program değerleri gerçekleşmeye eşit olmaktadır.

TABLO : 237 — 1963 - 1964 Yılları Çimentodan Yapılan Gereçler Sanayii Yatırımları Program Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu

(Bin T. L.)
(1961 Fiyatlarıyla)

	Program 1963	Program 1964	Program 1963 + 1964	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963 + 1964	Program Hedefinin % si Olarak Gerçekleşme 1963	Program Hedefinin % si Olarak Gerçekleşme 1964	Program Hedefinin % si Olarak Gerçekleşme 1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu sektörü	6 400	5 459	11 859	—	1 051	1 051	—	19,2	9,1

Not : Özel sektör yatırımları hakkında bilgi edinilememiştir.

TABLO : 238 — Tüketim Durumu

Ana Mallar	Birim	1962	Program Hedefi (Talep) 1963	Program Hedefi (Talep) 1964	Program Hedefi (Talep) 1963 + 1964	Gerçekleşme (Tüketim) 1963	Gerçekleşme (Tüketim) 1964	Gerçekleşme (Tüketim) 1963 + 1964	Program Hedefinin % si Olarak Gerçekleşme 1963	Program Hedefinin % si Olarak Gerçekleşme 1964	Program Hedefinin % si Olarak Gerçekleşme 1963 + 1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	
Asbestli çimento boru	Bin Ton	. .	16,0	. .	6,5	18,0	24,5	. .	112,5	. .	
Beton direk	Bin Aded	. .	. .	. .	20,0	22,0	42,0	. .	. .	. .	

TABLO : 239 — Çimentodan yapılan Gereçler Sanayii Üretim Miktarları

Birim	Miktar 1963	Miktar 1964	Miktar 1965 T	Miktar 1966 T	Zincirleme Endeks 1964	Zincirleme Endeks 1965 T	Zincirleme Endeks 1966 T	Genel Endeks 1963 = 100 1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Asbestli çimento boru 1000 Ton	7,0	18,0	30,0	45,0	257,1	166,6	150,0	642,8
Beton direk 1000 Aded	20,0	22,0	25,0	30,0	110,0	113,6	120,0	150,0
Hafif betondan teçhizatlı yapı elemanı 1000 M³	—	—	—	30,0	—	—	—	—
Hafif beton blok 1000 M³	—	—	—	30,0	—	—	—	—

4. *Tüketim :*

Asbestli çimento borunun font ve çelik boruyu ikame etmesi plânda öngörülmüş olmasına rağmen ilk iki yılda bu hedef gerçekleştirilememiştir.

Beton direk kulanımında da ilk iki yılda önemli bir gelişme olmadığı gibi kurulu kapasitenin kullanma oranında belirli bir yükseliş de olmamıştır.

Tablo 238 de tüketim değeri ve Program tahminleri gösterilmektedir.

II. *1966 HEDEF VE TAHMİNLERİ :*

1. *Üretim :*

Üretim tahminleri Tablo 239 da verilmiştir. Üretim miktarları kamu sektörünce hazırlanan projelerde geniş ölçüde asbestli çimento boru ve beton direk kullanılacağı varsayımına dayanılarak hesaplanmıştır.

1966 yıl başından itibaren özel sektörce hafif beton imal edilmeye başlanacaktır. Bu mal halen kullanılmakta olan duvar malzemelerini ikame edeceğinden talep tahminleri yapmak güçtür. Ancak ilk yılda 60 bin metreküp imalât yapılacağı tahmin olunmakta ve bu miktarın tüketileceği düşünülmektedir.

2. *Tüketim :*

Önemli ekonomik özellikleri mevcut malları ikame etmek olan bu sanayi mamullerine olan talebi kesinlikle tahmin etmek mümkün olamamıştır. Bu mallarda kapasitelerin kuruluş özelliğinden ötürü arz elâstikiyeti yüksektir. Kurulu tesisler daha çok sipariş üzerine çalışma özelliğindedir. 1966 yılı talebinin Tablo 239 da gösterilen üretim tahminlerine eşit olduğu varsayılmıştır.

3. *Dış ticaret :*

1966 yılında bu sektör mamullerinde ithalât ve ihracat beklenmemektedir.

4. *Yatırımlar :*

1966 yılında asbetli çimento boru tesislerine 630 bin Türk Liralık yatırım yapılacaktır. Tablo 240 da yatırımlar gösterilmiştir.

5. *Tedbirler :*

a. Asbestli çimento boru ve beton direğin geniş ölçüde kullanılmasını sağlayacak çalışmalar yapılacak ve bu malzemelere projelerde yer verilirken ekonomik karşılaştırmada sadece ilk tesis masrafları değil, işletme ve bakım masrafları da dikkate alınacaktır.

b. Çeşitli özelliklerden ötürü yapılarda doğrudan doğruya ve dolaylı olarak ekonomi sağlıyan hafif yapı malzemesi kullanılmasını sağlıyacak kayıtlar kamu sektörü şartnamelerinde yer alacaktır.

TABLO : 240 — 1966 Yılı Çimentodan Yapılan Gereçler Sanayi Yatırımları

(Bin TL.)
(Cari fiyatlarla)

	Değer				Zincirleme Endeks			Genel Endeks 1963 = 100
	1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965 T	1966 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Kamu Sektörü								
Ankara Çimento Sanayii	—	1,164	7,346	0,630	—	631,0	8,5	—
Özel sektör	..	..	..	1,400	..	..	..	..

PİŞMİŞ KİLDEN YAPI MALZEMESİ

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

1. Üretim :

Topraktan mamul pişmiş eşya sektörü Kalkınma Planında inşaatta kullanılan tuğla ve kiremit ile sanayide kullanılan ateşe dayanıklı malzeme olarak iki grupta ele alınmıştır. Kalkınma planı ve yıllık programlarda demir çelik, çimento, seramik sanayii gibi yüksek ısı ile çalışan sanayilerin önemli bir yardımcı maddesi olan ateşe dayanıklı tuğlanın kalitesinin düzeltilmesi üzerinde önemle durulmuş, ayrıca yurt içinde üretilmeyen krom - magnezit tesislerinin kurulması öngörülmüştür. İnşaat tuğlası ve kiremitinde plânlı dönemin başındaki kapasitenin ihtiyacı karşılıyacağı tahmin edildiğinden, yeni kapasite yaratılması programlanmamıştır. Bu sektörde plânlı dönemin ilk iki yılında yapılan üretim Tablo 241 de görülmektedir.

Bu sektörde toplam talep yurtiçi üretim ile karşılanabilmekle beraber kalite önemli bir problem teşkil etmektedir. Özellikle Fil'yos mamullerinin ıslâhı için gerekli çalışmalara başlanmışsa da ilk iki yılın sonunda kalite yönünden olumlu bir sonuç alınamamıştır.

TABLO : 241 — Pişmiş Kilden Yapı Malzemesi Ana Mallar İtibariyle Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi *(Milyon aded)*

Ana mallar	1962	Program hedefleri			Gerçekleşme			Program hedefinin % si olarak gerçekleşme		
		1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
İnşaat tuğlası (a)	817,4	797,0	833,7	1 630,7	797,0	833,7	1 630,7	100,0	100,0	100,0
Kiremit	140,0	150,0	155,0	305,0	150,0	155,0	305,0	100,0	100,0	100,0
Ateş tuğlası	27 050	29 201	32 615	61 816	29 201	32 615	61 816	100,0	100,0	100,0

(a) İnşaat tuğlası rakamları içinde harman tuğlası ve fabrikasyon tuğlası birlikte düşünülmüştür. Üretim konusunda herhangi bir tahmin yapmak mümkün olmadığından program tahminlerinin aynen gerçekleştiği varsayılmıştır.

2. *Kapasite :*

Tablo 242 de bu sanayiin ana mallarındaki kapasite ve kullanma durumu verilmiştir.

TABLO : 242 — Pişmiş Kilden Yapı Malzemesi Kapasite Durumu

Ana mallar	Birim	Kapasite		Kullanım oranı %	
		1963	1964	1963	1964
		(1)	(2)	(3)	(4)
Ateş tuğlası	Ton	51050	51050	57,2	63,8
Fabrika tuğlası (a)	Mil. ad.	—	—	—	—
Kiremit (a)	Mil. ad	—	—	—	—

(a) Tuğla ve kiremit kapasitesi tam olarak bilinmemektedir.

Plânlı dönemin ilk iki yılında ateş tuğlası sanayiinde bir kapasite artışı olmamıştır. Fabrikasyon tuğlasında hafif ve blok türlerinde belirli kapasite artışları olmuşsa da artışlar tam olarak bilinmemektedir. Ayrıca tuğla sanayiinde kapasite belirli merkezlerde toplanmış olup taşımanın tüketiciye maliyet fiyatında önemli yer tutması dolayısiyle harman tuğlası kullanımı yaygındır.

3. *Yatırımlar :*

Kalkınma Plânında, krom - magnezit tesislerinin kamu sektörünce 1964 sonuna kadar kurulacağı öngörülmüş ve bu amaçla 27 milyon liralık yatırımın gerekeceği tahmin edilmiştir. Ancak bu tesislerin inşaatına 1964 yılı sonuna kadar başlanamamıştır.

Tuğla yatırımları ise plân tahminlerinin üstünde gerçekleşmiş ve ilk iki yılda tahminlerin % 225,4 ü oranında yatırım yapılmıştır. (Tablo 243)

4. *Tüketim :*

Pişmiş kilden yapı malzemesi tüketim durumu Tablo 243 de verilmektedir. İlk iki yıllık dönemde tüketimin miktar olarak karşılanması yönünden bir zorluk doğmamıştır. Ancak yurt içinde üretilemeyen krom - magnezit ve magnezit tuğlası ithalâtı devam etmiş ve talep bu yolla karşılanmıştır.

TABLO : 243 Pişmiş Kilden Yapı Malzemesi Sanayii Plân Hedefine Göre Yatırım Gerçekleşmesi

(Bin T. L.)
(1961 Fiyatlarıyla)

	Plân Hedefi			Gerçekleşme			Program Hedeflerinin % Olarak Gerçekleşmesi		
	1963	1964	1964 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu sektörü	2 581	25 383	27 464	1 218	2 710	3 928	14,7	10,6	14,0
Özel sektör	4 580	6 925	11 505	5 623	6 925	12 548	122,8	100,0	109,0

5. *Dış ticaret :*

Bu sanayi mamullerinde ihracat yoktur. Krom - magnezit tuğlası yurt içinde üretilemediğinden ithal edilmektedir. Tablo 244 de son yıl larda krom - magnezit ve diğer ateş tuğlası ithalâtı gösterilmiştir.

TABLO : 244 — Ateşe Dayanıklı Tuğla İthalâtı

Ton

	Miktar				% Değişim		
	1962	1963	1964	1963 + 1964	1962	1963	1964
Mal	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Krom - magnezit	10296	8515	12818	21333	100,0	82,7	150,5
Diğer ateş tuğlası	3164	2454	2670	5124	100,0	72,5	108,8

1962, 1963 ve 1964 yıllarında toplam olarak 31629 ton krom - magnezit tuğlası ithal edilmiş olup bu miktar üç yıllık talep tahmininin (31700 ton) % 99.7 si civarındadır.

TABLO : 245 — Pişmiş Kilden Yapı Malzemesi Sanayiinde Tüketim Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu

Ana mallar	Birim	1962	Program hedefi 1963	Program hedefi 1964	Program hedefi 1963+1964	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963+1964	Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi 1963	Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi 1964	Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi 1963+1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
İnşaat tuğlası	Milyon Ad.	817,4	797,0	833,7	1 630,7	797,0	833,7	1 630,7	100,0	100,0	100,0
Kremit	Milyon Ad.	140	150	155	305,0	150	155	305,0	100,0	100,0	100,0
Ateş tuğlası (a)	Ton	21 972	24 040	30 000	54 040	24 040	30 000	54 040	100,0	100,0	100,0
Krom-Magnezit (b)	Ton	10 296	9 900	11 900	21 800	8 155	12 818	21 333	86,0	107,7	97,8

(a) Program hedefi yıllık programlarda belirtilmemiş olup, gerçekleşen değerler program olarak alınmıştır.

(b) Gerçekleşme değerlerindeki değişikliğin farklı yönlerde oluşu stok değişmelerinin bilinmemesinden ve gerçekleşen değer olarak ithalât rakamlarının alınışından doğmaktadır.

II. 1966 HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Üretim :

1966 yılında yapılacak üretim geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 246 da verilmektedir. 1966 yılında inşaat tuğlası ve kiremit üretiminde özellikle konut inşaatına paralel bir gelişme beklenmektedir. 1966 yılında krom - magnezit tuğlası üretimine geçilemiyeceğinden ithalât devam edecektir.

TABLO : 246 — 1966 Üretim Tahminleri

		Miktar 1963	Miktar 1964	Miktar 1965 T	Miktar 1966 T	Zincirleme Endeks 1964	Zincirleme Endeks 1965 T	Zincirleme Endeks 1966 T	Genel Endeks 1963 = 100 1966 T
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
İnşaat tuğlası	Mil. Ad.	797,0	833,7	847,8	890,2	104,6	101,7	105,0	11,6
Kiremit	Mil. Ad.	150,0	155,0	160,0	179,0	103,3	103,2	106,2	113,3
Ateş tuğlası	Ton	32615	32615	33500	35000	135,6	102,7	104,4	145,5

2. *Tüketim :*

1966 yılı tüketim tahminleri eski yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 247 de görülmektedir. İnşaat tuğlası, kiremit ve ateş tuğlası tüketimi yurtiçi tüketimle karşılanacaktır.

TABLO : 247 — Tüketim Tahminleri

		Miktar				Zincirleme Endeks			Genel Endeks 1963 = 100
		1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965 T	1966 T	1966 T
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
İnşaat tuğlası	Mil. ad.	797,0	833,7	847,8	890,2	104,6	101,2	105,0	111,6
Kiremit	Mil. ad.	150,0	155,0	160,0	170,0	103,3	103,2	106,2	113,3
Ateş tuğlası	Ton	24040	32615	33500	35000	13576	102,7	104,4	145,5
Krom - magnezit	Ton	8515	12818	14900	14900	150,5	116,2	100,0	174,9

3. *Dış ticaret durumu :*

Geçmiş yıllarda olduğu gibi bu sektörde ihracat beklenmemektedir. 1966 yılında krom - magnezit ve yurt içinde üretilmeyen ateşe mukavim tuğla ithalâtı tahmini Tablo 247 de gösterilmiştir.

TABLO : 248 — 1966 Yılında Krom Magnezit ve Ateşe Dayanıklı Tuğla İthalâtı

(Ton)

	Miktar			Zincirleme Endeks			Genel Endeks 1964 = 100
	1964	1965 T	1966 T	1964	1965 T	1966 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Krom magnezit	12,818	14,900	14,900	100,0	116,2	116,2	116,2
Diğer ateşe dayanıklı tuğla	2,670	3,000	3,000	100,0	112,3	112,3	112,3

4. *1966 yatırımları :*

1966 yılında kamu sektörünce krom - magnezit tesislerine 30 milyon 700 bin Türk lirası yatırım yapılacaktır. Tablo 249 son yıllarda bu sektöre yapılan yatırımların durumunu göstermektedir.

TABLO : 249 — 1966 Yılı Pişmiş Kilden Yapı Malzemesi Yatırımları

(Bin TL.)

	Miktar				Zincirleme Endeks			Genel Endeks 1963 = 100
	1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965 T	1966 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Kamu sektörü	1 300	3 000	8 000	40 700	230,7	266,6	508,7	3 076,9
Özel sektör	6 000	7 666	6 069	14 014	127,7	79,1	230,9	233,7
TOPLAM	7 300	10 666	14 069	54 714	146,9	131,9	388,9	749,5

5. *Tedbirler :*

a. Filyos mamullerinin ıslâhı çalışmaları hızlandırılacaktır.

b. Krom - magnezit tesislerinin programlanan sürede bitirilmesi ve yeniden gecikmelere meydan verilmemesi sağlanacaktır.

CAM VE CAMDAN EŞYA

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

1. Üretim :

Cam ve camdan eşya sektöründe sadece özel sektör faaliyette bulunmaktadır. Üretim tesisleri İstanbul ve çevresinde toplanmıştır. Üretim gerek plânlı dönemde gerekse daha önceki yıllarda yurtiçi talebi karşılamaya yönelmiştir. Ancak kapasite elverdiği için plânlı dönemin ilk iki yılında pencere camında ihracat için de üretim yapılmıştır. Tablo 250 de ana mamuller itibariyle 1963 - 1964 üretim durumu verilmiştir. İlk iki yıllık dönemde üretim, tahminlere yakın bir oranda gerçekleşmiştir. Pencere camı imal eden fabrikalarda belirli devrelerde yapılması zorunlu revizyondan ötürü 1963 yılında üretim miktarı, tahminlerin ancak yüzde 74.9 unu bulmuştur.

2. Kapasite : (a)

Cam ve camdan eşya sanayiinde 1963 ve 1964 yıllarında yeni kapasite yaratılması yönünden önemli bir gelişme olmamıştır. Gerek pencere camında gerekse şişe ve cam eşyada kapasite plânlı dönemin başındaki seviyede kalmıştır. Ancak talebin hızla artması sonucunda kapasite kullanma oranlarında yükselme olmuştur. Tablo 251 de kapasite kullanım oranının değişimi gösterilmektedir.

TABLO : 251 — Kapasite Kullanma Durumu

	Kapasite (Ton)	Kullanım oranı % 1963	1964
	(1)	(2)	(3)
Pencere camı	37 500	55.9	88.9
Şişe ve cam eşya	70 000	45.7	62,8

3. Yatırımlar :

Cam ve camdan eşya sanayiinde 1963 ve 1964 yıllarında yapılan yatırımlar daha çok bakım ve idame masraflariyle ileriki yıllarda üretime başlıyacak yeni fabrikalar ile ilgilidir. Bu yatırımların ilk iki yılda 4 milyon lirayı bulduğu tahmin edilmektedir.

4. Tüketim :

Plânlı dönemin ilk iki yılında cam ve camdan eşya sanayii tüketim durumu Tablo 252 de gösterilmiştir. 1964 yılında şişe kullanan içki sanayiinin hızla gelişmesi nedeniyle şişe tüketiminde tahminlerin üstünde bir gelişme olmuştur. Cam eşyada tüketimin belirli bir kısmı ithalâtla karşılanmaktadır.

(a) Bu sanayide üretim çeşitleri ve bunların üretimlerinin belli bir dönem içinde birbirine oranları kapasite rakamını önemli ölçüde değiştirdiğinden özellikle cam eşyada ve şişede rakamlar yaklaşıktır.

TABLO : 250 — Cam ve Camdan Eşya Sanayii Üretiminde Ana Mallar İtibariyle Program Hedeflerinin Gerçekleşmesi *(Ton)*

Ana mallar	1962	Program hedefi			Gerçekleşme			Program hedeflerinin % olarak gerçekleşmesi		
		1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Pencere camı	22 126	28 000	30 000	58 000	20 983	32 989	53 972	74,9	109,9	93,0
Cam eşya	12 255	13 000	14 400	27 400	11 000	12 000	23 000	84,6	83,3	83,9
Şişe	17 941	27 000	22 000	49 000	21 000	32 000	53 000	77,7	145,4	108,2

TABLO : 252 — Cam ve Çamdan Eşya Sanayiinde Ana Mallar İtibariyle Talep ve Tüketim Karşılaştırması *(Ton)*

Ana mallar	1962	Program hedefi (Talep)			Gerçekleşme (Tüketim)			Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi		
		1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Şişe	17 941	27 000	22 000	49 000	21 000	32 000	53 000	77,7	145,4	108,1
Cam eşya	12 255	13 000	14 400	27 400	11 000	12 000	23 000	84,6	83,3	83,9
Pencere camı	22 126	28 200	30 000	58 200	19 784	28 145	47 929	70,4	93,8	82,3

5. Dış ticaret :

a. İhracat :

Plân ve programlarda fazla kapasitenin kullanılmasını sağlamak ve döviz gelirlerimizi artırmak için ihracata yönelme ilke olarak kabul edilmiştir. Yapılan çalışmalar sonunda pencere camında 1962 yılından itibaren ihracat başlamış ve hızla artarak devam etmiştir. Tablo 253 de ihracat miktarları gösterilmiştir.

TABLO : 253 — Cam ve Camdan Mamul Eşya Sanayii İhracat Durumu

(Ton)

	1963	1964	% Değişim
	(1)	(2)	(3)
Pencere camı	1 199	6 443	537,2
Cam eşya	62	108	174,1

b. İthalât :

1963 ve 1964 yıllarında yurt içinde üretilmiyen cam türlerinde ve camı eşyada ithalât devam etmiş, özellikle buzlu cam ihtiyacımız yurt dışından sağlanmıştır. Cam lifinden keçe ithalâtı 1963 ve 1964 yıllarında hızla artmıştır. Tablo 254 de ithal edilen başlıca mamuller gösterilmiştir.

TABLO : 254 — Cam ve Camdan Mamul Eşya Sanayii İthalât Durumu

(Ton)

	1963	1964	% Endeks 1963=100
	(1)	(2)	(3)
Buzlu cam	3 021	4 129	136,6
Cam eşya	238	728	305,8
Cam lifinden keçe	303	323	106,6

II. 1966 HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Üretim :

Cam ve camdan eşya sanayiinde 1966 yılında yapılacak üretim geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 255 de verilmektedir.

TABLO : 255 — Cam ve Camdan Mamul Eşya Sanayii 1966 Yılı Üretim Tahminleri

Ana mallar	Miktar				Zincirleme Endeks			Genel Endeks 1963 = 100
	1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965 T	1966 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Şişe	21 000	32 000	30 800	32 900	152,3	96,2	106,8	156,6
Cam eşya	11 000	12 000	16 300	18 200	109,1	135,8	111,6	165,4
Pencere camı	20 983	32 989	35 100	36 500	157,2	106,3	103,9	173,9

2. *Tüketim :*

Tüketim tahminleri Tablo 256 da gösterilmiştir. Yurt içinde üretilmiyen bazı mallarda tüketim ithalât yoluyla sağlanacaktır. Pencere camında ise üretimin tamamı yurt içinde tüketilmiyerek bir kısmı ihraç edilecektir.

TABLO : 256 — Cam ve Camdan Mamul Eşya Sanayii 1966 Yılı Tüketim Tahminleri

Ana mallar	Miktar				Zincirleme Endeks			Genel Endeks 1963 = 100
	1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965 T	1966 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Şişe	21 000	32 000	30 000	32 945	152,3	96,2	106,3	
Cam eşya	11 000	12 000	16 357	18 221	109,1	136,3	111,3	
Pencere camı	19 784	28 146	30 000	32 000	142,2	115,0	108,0	

1966 yılında pencere camı ve şişe de tüketim yurtiçi üretimle karşılanacaktır.

3. Dış ticaret :

a. İhracat :

Pencere camı ihracatının 1966 da da devam edeceği tahmin olunmaktadır. Ancak yurtiçi talebin gelişmesi ihracatın miktarını önemli ölçüde etkiliyecektir.

TABLO : 257 — 1966 Yılı Cam ve Camdan Mamul Eşya İhracatı

(Ton)

Ana mallar	Miktar				Zincirleme Endeks		
	1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Pencere camı	1 199	6 443	7 000	10 000	537,3	108,6	142,8
Cam eşya	62	108	250	350	174,1	231,4	140,0

b. İthalât :

1966 yılında buzlu cam ve cam lifinden keçe ithalâtının devam edeceği, cam eşya ithalâtının azalacağı tahmin edilmektedir. Tablo 258 de ithalât tahminleri gösterilmiştir.

TABLO : 258 — 1966 Yılı Cam ve Camdan Mamul Eşya İthalâtı

(Ton)

Ana mallar	Miktar				Zincirleme Endeks			Genel Endeks 1963 = 100
	1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965 T	1966 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Buzlu cam	3 021	4 129	4 000	4 000	136,6	96,8	100,0	132,4
Cam eşya	238	728	450	400	305,9	61,8	88,8	121,9
Cam lifinden keçe	303	323	400	450	106,6	223,8	112,5	148,5

4. *Yatırımlar :*

1966 yılı yatırım tahminleri geçmiş yılların tahminleriyle karşılaştırmalı olarak olarak Tablo 259 da verilmektedir. 1966 yılında cam sanayiinde yapılacak yatırımlarla pencere camı tesislerinin tevsii tamamlanacak ve bir kısım harcama cam eşya ve cam boru üretim tesislerine gidecektir.

5. *Tedbirler :*

a. Pencere camında ve cam eşyada ihracatın geliştirilmesi teşvik edilecektir.

TABLO : 259 — 1966 Yılı Cam Sanayii Yatırımları *(Bin TL.)*
(Cari Fiyatlarla)

	Değer				Zincirleme Endeks		
	1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Pencere camı, cam eşya ve şişe	2 500	1 500	12 000	60 000	60,0	700,0	500,0

SERAMİK SANAYİİ

1. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

1. Üretim :

Plânlı dönemin başında seramik sanayii ana mallarının hemen hepsi ithal edilmekteydi. Özel sektörün bu alana yaptığı yatırımlarla 1961 yılında dörtgen çini yurt içinde üretilmeye başlanmış, plânlı dönemin ilk yıllarında sağlık gereci üretimi hızla artmıştır. 1963 yılından itibaren sofra eşyası da yurt içinde üretilmeye başlanmıştır.

1963 - 1964 yıllarında kurulu kapasitelerin yüksek oranda kullanılması ve yurtiçi üretimin tüketimi karşılıyacak bir seviyeye gelmesiyle dörtgen çini, sofra eşyası gibi malların normal yollardan yapılan ithalâtı tamamen önlenmiştir.

Seramik sanayiinde ilk iki yıllık üretim tahminlerin üstünde olmuştur. Tablo 260 da görüleceği gibi 1964 yılında 1962 ye göre sofra ve süs eşyası üretiminde yüzde 477, sağlık gerecinde yüzde 179, dörtgen çinide yüzde 219,2 üretim artışı olmuştur. Ayrıca 1963 yılında özel sektör tarafından yer karosu üretilmeye de başlanmıştır.

TABLO : 260 — Seramik Sanayii Ana Mallar İtibariyle Üretim Hedefleri Gerçekleşmesi

Ana mallar	Birim	1962	Program hedefi			Gerçekleşme			Program hedefinin % si olarak gerçekleşme		
			1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Sofra ve süs eşyası (a)	Ton	540	2 400	3 600	6 000	2 081	2 581	4 662	86,7	71,6	77,7
Sağlık gereci	Ton	1 560	2 000	2 000	4 000	2 400	2 800	5 200	120,0	140,0	130,0
Dörtgen çini	Ton	4 560	4 560	8 000	12 500	6 000	10 000	16 000	133,3	125,0	128,0
Yer karosu	1000 Ad.	—	—	—	3	721	723	—	—	—	—

(a) Sofra eşyasında 3 200 tonluk kapasite kurulu olduğu halde üretimin az oluşu piyasada ithal yoluyla yurda girmiş önemli miktarda sofra eşyası stoku bulunmasındandır.

2. *Kapasite :*

Seramik sanayiinde 1961 yılından sonraki dönemde önemli kapasite artışları olmuş bu arada yurt içinde üretilmiyen sofra eşyası ve dörtgen çini tesisleri kurulmuştur. Tablo 261 de kapasitenin yıllara göre değişimi görülmektedir.

TABLO : 261 — Seramik Sanayii Kapasite Durumu

Ana mallar	Birim	Miktar		Genel Endeks 1962 = 100	
		1962	1963	1964	1964
		(1)	(2)	(3)	(4)
Sofra eşyası	Ton	—	3 200	3 200	3 200
Dörtgen çini	Ton	4 500	5 900	10 500	233,3
Yer karosu	Mil. ad.	—	—	1	100,0
Sıhhi malzeme	Ton	1 500	2 000	2 500	166,0
Süs eşyası	Ton	140	140	200	142,0

3. *Yatırımlar :*

Seramik sanayii yatırımları genellikle özel sektör tarafından yapılmaktadır. Kamu sektörünün 1958 yılında başlanmış olan iki büyük projesinin tamamlanması çok gecikmiştir. Tablo 262 de bu sektöre yapılan yatırımlar 1961 fiyatlarıyla gösterilmiştir.

Plânlı dönemin ilk iki yılında kamu sektörünün yatırım harcamaları gerçekleşme oranı yüzde 99,5 dir. Ancak yatırım projelerinin maliyetinin artışı beklenen fiziki kapasitenin yaratılamamasına yol açmıştır.

4. *Tüketim :*

Plânlı dönemin ilk iki yılında yeni tesislerin kurulması veya kapasitelerin artırılmasıyla yurtiçi tüketim büyük ölçüde iç üretimle karşılanmıştır. Dörtgen çini yurt içinde üretilmeye başlandıktan sonra tüketim hızı artmıştır. 1963 ve 1964 yılındaki tüketim durumu program tahminleriyle karşılaştırmalı olarak Tablo 263 de verilmiştir.

TABLO : 262 — 1963 - 1964 Yılları Seramik Yatırımları Program Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu

(Milyon T.L.)
(1961 Fiyatlarıyla)

Ana mallar	Plân Hedefi			Gerçekleşme			Program Hedefinin % si Olarak Gerçekleşme		
	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Özel sektör (a)	40,2	8,7	48,9	40,2	8,7	48,9	100,0	100,0	100,0
Kamu sektörü	38,0	34,9	72,9	35,3	53,6	88,9	92,9	153,6	121,9
TOPLAM	78,2	43,6	121,8	75,5	62,3	137,8	96,5	142,8	113,1

(a) Gerçekleşen değerler Plân hedefi olarak alınmıştır.

TABLO : 263 — Ana Mallar İtibariyle Seramik Sanayii Tüketiminde Program Hedefi ve Gerçekleşmesi

Ana mallar	Birim	1962	Program hedefi			Gerçekleşme			Program hedefinin % si olarak gerçekleşme		
			1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Sofra ve süs eşyası (a)	Ton	3 730	2 400	2 600	5 000	2 973	2 590	5 563	123,7	100,0	111,2
Sağlık gereci	Ton	2 827	3 400	3 900	7 300	2 716	2 920	5 636	79,8	74,8	77,2
Dörtgen çini	Ton	4 560	6 400	6 800	13 200	6 000	8 000	14 000	93,7	117,6	106,0

(a) Sofra ve süs eşyasında gerçekleşmiş rakamlar yıllara göre düşüş göstermesine rağmen, talep artmakta devam etmektedir. Normal ithal rejimi dışında yurda giren mallar ve piyasada mevcut stok durumu bilinmemektedir. Bu yüzden bu rakamlar tüketim rakamlarına dahil edilememekte ve tablodaki rakamlar ters yönde bir gelişmeyi göstermektedir.

5. *Dış ticaret :*

Seramik sanayiinde plânlı dönemin ilk iki yılında ihracat yapılmamıştır. Ancak Kütahya çinilerinin zaman zaman küçük ölçüde ihraç edildiği görülmektedir.

TABLO : 264 — Seramik Sanayii İthalâtı

		Miktar		
		1963	1964	% değişme
	Birim	(1)	(2)	(3)
Sağlık gereci	Ton	316	120	37,9
Sofra eşyası	Ton	2 057	511	40,1

Seramik sanayiinde yapılan ithalât Tablo 264 de verilmiştir. Ancak normal yolların dışında göçmenler tarafından getirilenler ve servet transferi yoluyla yapılmakta olan ithalât kesinlikle bilinemediğinden bu rakamlar dâhil değildir.

II. *1966 HEDEF VE TAHMİNLERİ :*

1. *Üretim :*

1966 yılı üretim tahminleri geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 265 de verilmiştir.

TABLO : 265 — Seramik Sanayii 1966 Yılı Üretimi

Ana mallar		Miktar 1963 (1)	Miktar 1964 (2)	Miktar 1965 T (3)	Miktar 1966 T (4)	Zincirleme Endeks 1964 (5)	Zincirleme Endeks 1965 T (6)	Zincirleme Endeks 1966 T (7)	Genel Endeks 1963 = 100 1966 T (8)
Sofra ve süs eşyası	Ton	2 081	2 581	3 000	3 200	124,0	116,2	106,6	153,7
Sağlık gereci	Ton	2 400	2 800	3 800	6 000	116,6	135,7	157,8	250,0
Dörtgen çini	Ton	6 000	10 000	12 000	14 000	116,6	120,0	116,6	233,3
Yer karosu	1000 ad.	3	721	5 000	20 000	—	693,0	400,0	—

2. *Tüketim :*

Seramik sanayii tüketim tahminleri Tablo 266 da verilmektedir.

TABLO : 266 — Seramik Sanayii 1966 Yılı Tüketimi

Ana mallar		Miktar 1963 (1)	Miktar 1964 (2)	Miktar 1965 T (3)	Miktar 1966 T (4)	Zincirleme Endeks 1964 (5)	Zincirleme Endeks 1965 T (6)	Zincirleme Endeks 1966 T (7)	Genel Endeks 1963 = 100 (8)
Sofra ve süs eşyası	Ton	2 973	2 550	2 800	3 140	87,1	110,4	109,7	105,6
Sağlık gereci	Ton	2 716	2 920	4 400	5 000	107,5	150,6	113,6	184,0
Dörtgen çini	Ton	6 000	6 700	7 100	7 300	116,6	105,9	102,8	121,6

Bu sektörde 1966 yılı tüketimi yurtiçi üretimle karşılanacaktır. Talebin karşılanmasında yıllık üretimle birlikte birikmiş stokların da etkisi olacaktır.

3. *Dış ticaret :*

Dörtgen çinide küçük ölçüde ve deneme özelliğinde ihracat yapılacağı tahmin edilmektedir. 1966 yılında ithalât yapılmıyacaktır.

4. *Yatırımlar :*

1966 yılı yatırım hedef ve tahminleri Tablo 267 de gösterilmiştir.

TABLO : 267 — 1966 Seramik Sanayii Yatırım Hedef ve Tahminleri

(Bin TL.)
(Cari Fiyatlarla)

	Devam eden işler		Yeni başlanmış işler		Toplam	
	Dış	Toplam	Dış	Toplam	Dış	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Kamu sektörü	6 020	12 050	—	—	6 020	12 050
Özel sektör	2 500	6 000	—	—	2 500	6 000
TOPLAM	8 520	18 050	—	—	8 520	18 050

Tablo 268 1966 yılı yatırımlarını diğer yıllarla karşılaştırmalı olarak vermektedir.

TABLO : 268 — 1966 Yılı Seramik Sanayii Yatırımlarının diğer *yıllarla karşılaştırılması*

	Miktar				% Değişmeler		
	1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Kamu sektörü		59,4	20,0	12,0	157,5	33,6	60,0
Özel sektör		9,2	5,3	6,0	22,4	57,6	113,2
TOPLAM	78,7	68,6	25,3	18,0	87,1	36,8	71,1

5. Tedbirler :

a. Normal ithal rejimi dışında, her türlü ekonomik ve idari kontrolden uzak bir şekilde servet transferi ve göçmen dövizi yoluyla yurda önemli miktarda sofra eşyası girmesini önliyecek kısa ve uzun vadeli idari ve hukuki hazırlıklar Sanayi, Maliye ve Ticaret Bakanlıklarınca süratle tamamlanacak ve kısa vadeli tedbirler derhal uygulanacaktır.

b. Seramik sanayiinde başlıca kollarda ihracat bir mesele olarak ortaya çıkacağından Sümerbank'ın Porselen ve Çini Fabrikaları Limited Şirketi ile Yıldız Porselen Müessesesi ve özel kuruluşlar ayrıntılı bir iç ve dış piyasa etüdünü ortaklaşa hazırlıyacak ve 1966 Mayıs sonuna kadar Devlet Plânlama Teşkilâtı'na göndereceklerdir.

c. Kütahya çiniciliğinin islâhı ve geliştirilmesi konusunda Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü, Güzel Sanatlar Akademisi, Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu ve Odalar Birliği ortaklaşa bir etüd yapacaklar ve 1966 Mayıs sonuna kadar Devlet Plânlama Teşkilatı'na göndereceklerdir.

d. Sümerbank Porselen ve Çini Fabrikaları Limited Şirketi yapılacak iç ve dış piyasa etüdünden sonra üreteceği malların muhtemel sınai maliyetleri konusunda geniş bir inceleme yapacak; darboğazları ve alınması gerekli tedbirleri tesbit edecektir. Bu etüd 1966 Temmuz sonuna kadar Devlet Plânlama Teşkilâtı'na verilmiş olacaktır.

e. 1966 yılında kamu sektöründe yapılmakta olan tesislerden Yarımca Seramik fabrikası yapımına devam edilecek ve özel sektörde başlanmış olan sağlık gereci ve süs eşyası tesislerinin büyütülmesi işi bitirilecektir.

DEMİR - ÇELİK VE METALURJİ SEKTÖRÜ

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Demir - çelik ve metalurji sektöründe Plânlı dönemde meydana gelen gelişmeler çeşitli yönleriyle aşağıda belirtilmiştir.

1963 yılında elde edilen rakamlar Plânın daha sonraki yıllarına ait talep üretim ve ithalât tahminlerinin değişmesini gerektirmiş ve 1965 Yılı Programları bu anlayış içersinde hazırlanmıştır. Bu sebeple değerlendirme, 1965 Yılı Programında yer alan «Düzeltilmiş 1964 yılı tahminleri» esas alınarak yapılmıştır.

1. Üretim :

Sektörün demir - çelik sanayi dalı üretimlerini yarı - mamuller ve mamuller olarak iki bölümde değerlendirmek yerinde olmaktadır. Yurdumuzda sıvı maden ve her çeşit pik, çelik ingot, plâtina, kütük gibi yarı - mamuller üretimi belirli bir kaç büyük işletme tarafından yapılabildiği halde, mamul üretimi, genellikle küçük kapasiteli pek çok işyeri tarafından yapılmaktadır. Mamul üretimi için gerekli yarı - mamullerin tümü yurtiçi üretimiyle sağlanamadığı için her yıl belirli oranlarda yarı - mamul ithalâtı zorunlu olmaktadır.

1962 yılına oranla 1964 yılında, sıvı maden üretimi yüzde 71, çelik üretimi yüzde 72 ve toplam mamul üretimi yüzde 55 oranlarında artmıştır. Bu önemli artışlar daha çok Plân döneminden önce başlamış olan yatırımların bir kısmının tamamlanması, dolayısiyle üretim imkânlarının artmasıyla sağlanabilmiştir. Plân dönemi ikinci yarısında demir - çelik talebinin hemen tamamı yurtiçi üretimiyle karşılanabilecek ve böylece ithalât önemli ölçüde ikame edilmiş olacaktır.

Ana mallar itibariyle üretim hedeflerinin gerçekleşmesini gösteren Tablo 270 de belirtildiği gibi toplam demir - çelik mamulleri üretimi Program hedeflerinin yüzde 99 u oranında gerçekleşmiş bulunmaktadır. Buna karşılık aynı devre içinde yarı - mamul üretim hedeflerindeki gerçekleşme daha düşük olmuştur. 1963 yılında deneme işletmesindeki Karabük üçüncü yüksek fırınının arızalanması, yurtiçi yarı - mamul üretiminin önemli ölçüde azalmasına sebep olmuş (Tablo 269), ancak 1963 ve 1964 yıllarında fazla miktarda yarı - mamul ithalâtı yapılabildiği için, mamul üretimi toplamı Program hedefleri seviyesinde gerçekleştirilebilmiştir.

Yine Tablo 270 de görüldüğü gibi, bu devrede yassı hadde mamulü olarak ancak bir kısım saç ve levha üretilebilmiştir. Özel sektörde ve Karabük'te mevcut iki küçük sıcak saç haddehanesi, kalite ve çeşit bakımından yetersiz olmakla beraber, bu devredeki sıcak çekilmiş saç talebinin önemli bir kısmını karşılamışlardır.

TABLO : 269 — Ana Mallar İtibariyle Demir Çelik Metalurji Sektörü Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi (Bin ton/yıl)

Ana Mallar	1962	Program Hedefi			Gerçekleşme			Program Hedefinin % Olarak Gerçekleşmesi		
		1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
DEMİR - ÇELİK YARI MAMULLERİ :										
Sıvı maden - her çeşit pik	230,9	385,0	420,0	805,0	301,2	400,3	701,5	78	95	87
Külçe çelik, İngot (a)	278,7	360,5	450,0	810,5	386,2	482,8	869,0	107	107	107
Kütük	194,6	275,0	310,0	585,0	228,6	287,9	516,5	83	93	88
Platina	20,0	35,0	40,0	75,0	34,1	35,0	69,1	97	88	92
Çelik bant	—	—	—	—	—	1,2	1,2	—	—	—
BAKIR VE BAKIR ALAŞIMLARI YARI MAMULLERİ :										
Blister bakır	25,8	26,0	25,0	51,0	24,8	26,0	50,8	95	104	100
Elektrolitik bakır	4,5	5,8	6,5	12,3	5,2	5,7	10,9	90	88	89
Bakır, pirinç ve bronz takoz	17,4 T	19,0	19,0	38,0	19,2 T	12,8 T	32,0	101	67	84

(a) Program hedefi olarak verilen külçe - çelik, ingot miktarları yalnız Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri programlarıdır. Gerçekleşme miktarları içinde ise; Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu ve İzmir Metalurji Fabrikasının hurdadan ürettikleri, sırasıyla 1963 yılı için 54 bin 900 ton ve 1964 yılı için 78 bin ton çelik de bulunmaktadır. Bu duruma göre gerçekte Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri Program hedeflerinden sırasıyla 1963 yılında yüzde 8 ve 1964 yılında yüzde 10 geri kalmış bulunmaktadır.

TABLO 270 *Ana Mallar Itibariyle Demir Çelik ve Metalurji Sektörü Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi* *(Bin ton/yıl)*

Ana Mallar	1962	Program Hedefi 1963	Program Hedefi 1964	Program Hedefi 1963 + 1964	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963 + 1964	Program Hedefinin % Olarak Gerçekleşmesi 1963	Program Hedefinin % Olarak Gerçekleşmesi 1964	Program Hedefinin % Olarak Gerçekleşmesi 1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
DEMİR - ÇELİK MAMULLERİ :										
Yuvarlaklar	170,0	200,0	230,0	430,0	219,6	246,9	466,5	110	107	108
Çeşitli profiller	46,0	95,0	90,0	185,0	59,2	81,3	140,5	62	90	76
Demiryolu malzemesi	13,7	20,0	20,0	40,0	18,1	16,0	34,1	91	80	85
Levhalar	3,5	—	3,3	3,3	5,0	6,0	11,0	—	182	333
Saçlar	22,2	30,6	40,0	70,6	29,8	34,2	64,0	97	86	91
Teneke	—	—	3,0	3,0	—	—	—	—	—	—
Şerit ve çemberler	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Makina yapı ve takım çeliği	27,0	9,0	30,0	39,0	34,8	36,3	71,1	39	121	182
Teller	38,0	32,0	44,0	76,0	45,0	48,7	93,7	141	111	123
Çelik boru ve aksamı	22,1	36,0	66,0	102,0	22,7	44,1	66,8	63	69	64
Dökme boru ve aksamı	22,0	25,0	36,5	61,5	30,0	24,2	54,2	120	66	88
Pil dökümler	50,0	74,0	80,0	154,0	70,0	89,1	159,1	95	111	103
Başkaları	1,2	—	1,3	1,3	1,2	1,3	2,5	—	100	192
TOPLAM	415,7	521,6	644,1	1 165,7	535,4	628,4	1 163,8	102	97	99
BAKIR VE BAKIR ALAŞIMLARI MAMULLERİ :										
Çubuk, profil ve borular	2,6	2,2	3,0	5,2	3,1	3,1	6,2	141	103	119
Teller	2,9	2,0	3,6	5,6	4,6	4,6	7,8	160	128	139
Levha, bant ve şeritler	14,3	13,1	16,1	29,3	16,3	12,1	28,4	124	75	97
TOPLAM	19,8	17,3	22,8	40,1	22,6	19,8	42,4	131	87	106

Yassı hadde mamulleri üretmek üzere kurulmuş olan entegre Ereğli Demir ve Çelik Fabrikalarının tamamı Nisan 1965 tarihinden itibaren işletmeye alınmış bulunmaktadır. Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları yurdumuzun yassı hadde mamulü talebini; mevcut kapasite ile yaklaşık olarak 1970 yılına kadar iyi kalitede olmak üzere karşılayacaktır. Ayrıca, yaklaşık olarak 100 bin ton/yıl kadar blum (çelik) fazlasının da önümüzdeki yıllarda özellikle kütük olarak değerlendirilmesi gerekecektir. Bu konuda bugüne kadar yapılan çalışmalar, daha çok blumların pahalı olması sebebiyle bir sonuca ulaşamamıştır.

Ereğli Demir ve Çelik Fabrikalarının ilk işletme yılı olması ve Türkiye Demir ve Çelik İşletmelerinin bazı işletme problemlerini halledememesi gibi sebeplerle 1965 yılı üretimlerinin programlanan miktarların altında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Bakır ve bakır alaşımları yarı - mamul ve mamullerinin hemen tamamı talep seviyesine uygun olarak yurt içinde üretilebilmekte, ancak, özel imalât tekniğini gerektiren çok az bir kısmı mamuller ithal edilmektedir.

2. *Yatırım ve kapasite :*

Plân döneminin ilk yarısı içinde demir - çelik sanayiinde çok büyük yatırımlar, dolayısiyle önemli kapasite artışları yer almış bulunmaktadır. Yassı hadde mamulleri üretmek üzere yeni olarak kurulan entegre Eregli Demir ve Çelik Fabrikaları yatırımlarının önemli bir kısmı ile Türkiye Demir ve Çelik İşletmelerinin 600 bin tona genişleme yatırımlarının son bir kısmı Plân döneminin bu yarısı içinde yapılmış bulunmaktadır. Tablo 271 de görüleceği gibi, 1964 yılı sonuna kadar özel sektör yatırımları yüzde 104 ve kamu sektörü yatırımları yüzde 80 oranında olmak üzere, programlanan toplam yatırımlar yüzde 99 oranında gerçekleştirilmiştir.

Ancak, toplam yatırımların yüzde 99 oranında gerçekleşmiş görünmesinin en önemli nedeni, Ereğli Demir ve Çelik Fabrikalarının beklenmeyen fiyat ve masraf artışları sebebiyle ilk tahminlere göre daha yüksek maliyetlerle gerçekleştirilebilmiş olmasıdır. Bu dönemde sektörün kamu kuruluşlarınca yapılması programlanan yatırımlarının önemli kısmı Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri tarafından yüzde 95 oranında yapılmış, bunun yanında Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu ve Etibank yatırımlarında gerçekleşmeler çok düşük kalmıştır. Kamu kuruluşları yatırımlarındaki gecikmelerin, genellikle proje hazırlıklarındaki yetersizlikten ve ihale safhalarındaki zorluklardan ileri geldiği görülmektedir.

Demir - Çelik Sanayiinde kapasite büyüklüklerinin genellikle, sıvı maden ve çelik üretimleri için verilmesi anlamlı olmaktadır.

Tablo 272 de görüldüğü gibi; Plân döneminin ilk yarısında yapılan yatırımlarla büyük ölçüde kapasite artışları sağlanmış, ancak kapasitelerin kullanımını aynı ölçüde artırmak mümkün olmamıştır. Bunun esas nedenleri; deneme işletmesindeki zorluklar ve sırasıyla, Karabük'teki ikinci yüksek fırının revatmanı, üçüncü yüksek fırının arızalanması ve birinci yüksek fırının revatmanı olarak belirtilebilir.

TABLO : 271 — *1963 - 1964 Yılları Demir, Çelik ve Metalurji Sektörü Yatırımları Program Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu* (Bin T. L.)
(1961 fiyatlarıyla)

Kuruluşlar	Programlanan			Gerçekleşme			Program hedeflerinin % si olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
ÖZEL									
a) Ereğli Demir Çelik Fabrikaları	825 000	464 559	1 289 559	896 496	489 478	1 385 974	109	105	108
b) Diğerleri	94 600	29 463	124 063	40 710	39 736	80 446	43	135	65
TOPLAM	919 600	494 022	1 413 622	937 206	529 214	1 466 420	102	107	104
KAMU									
a) Türkiye Demir ve Çelik İşletm.	155 700	122 222	277 922	141 203	123 495	264 698	91	101	95
b) Makine Kimya Endüstrisi Ku.	15 000	24 904	39 904	2 812	10 774	13 586	19	43	34
c) Etibank	2 100	28 735	30 835	526	22	548	25	8	18
TOPLAM	172 800	175 861	348 661	144 541	134 291	278 832	84	77	80
GENEL TOPLAM	1 092 400	669 883	1 762 283	1 081 747	663 505	1 745 252	99	99	99

TABLO : 272 — Demir Çelik ve Metalurji Sektörü Üretim Araçlarına Göre Kapasite Durumu *(Bin-Ton/Yıl)*

Üretim araçlarına göre kapasite	1962		1963		1964		1965		Toplamlarda % değişmeler (Zincirleme Endeks)		
	Toplam	Kullanım %	Toplam	Kullanım %	Toplam	Kullanım %	Toplam	Kullanım %	1963	1964	1965
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Yüksek fırınlar	300	77	600	50	600	67	1 040	69	200	100	173
Çelikhaneler	370	75	797	48	797	61	1 222	48	215	100	153

NOT : Yüksek fırınlar için kapasite günde 24 saat ve yılda 365 gün çelikhaneler için kaapsite günde 24 saat ve yılda 300 gün üzerinden hesaplanmıştır.

TABLO : 273 — Demir Çelik ve Metalurji Sektörü Talep Gerçekleşmesi

(Bin Ton/Yıl)

Ana Mallar	1962 Talebi	Program Talep Tahminleri 1963	Program Talep Tahminleri 1964	Program Talep Tahminleri 1963 + 1964	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963 + 1964	Talebin Program Tahminlerinin % Olarak Gerçekleşmesi 1963	Talebin Program Tahminlerinin % Olarak Gerçekleşmesi 1964	Talebin Program Tahminlerinin % Olarak Gerçekleşmesi 1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
DEMİR - ÇELİK TOPLAMI :	589,3	630,0	759,4	1 389,4	757,3	765,4	1 522,7	120	101	110
Yuvaklarlar	190,0	200,0	230,0	430,0	239,9	238,0	477,9	119	105	111
Çeşitli profiller	63,2	95,0	100,0	195,0	70,7	102,4	173,1	74	102	89
Demiryolu malzemesi	14,9	45,0	25,0	70,0	33,4	18,9	52,3	74	76	75
Levhalar	3,6	11,4	8,0	19,4	6,8	14,1	20,9	60	176	108
Saçlar	60,9	48,6	80,9	129,5	91,3	75,7	177,0	187	94	137
Tenekeler	46,9	31,8	50,0	91,8	61,9	42,7	110,6	194	97	135
Şerit ve çemberler	11,8	3,6	10,5	14,1	12,6	7,0	19,6	350	67	139
Makina ve yapı takım çeliği	34,9	12,0	42,3	54,3	42,0 T	30,2	72,2	350	71	133
Teller	38,7 T	33,0	46,2	79,2	42,0 T	49,2	92,0	139	106	116
Çelik boru ve aksamı	52,5	36,0	53,8	89,8	50,8	61,0	111,8	141	113	124
Dökme boru ve aksamı	22,0 T	38,4	30,8	62,9	33,7	30,0	63,7	88	97	92
Pik dökümler	50,8 T	74,0	76,7	150,7	70,0 T	89,1 T	159,1	95	116	106
Başkaları	1,2	1,2	1,3	2,5	1,2	1,3	2,5	100	100	100
BAKIR VE BAKIR ALAŞIMLARI TOPLAMI	19,8	17,3	22,8	40,1	22,6	19,8	42,4	131	87	106
Çubuk ve profil borular	2,6	2,2	3,0	5,2	3,1	3,1	6,2	141	103	119
Teller	2,9	2,0	3,6	5,6	3,2	4,6	7,8	160	128	139
Levha, band ve şeritler	14,3	13,1	16,2	29,3	16,3	12,1	28,4	124	75	97

3. Tüketim Dış Ticaret ve stok hareketleri :

Tablo 273 de görüldüğü gibi, iki yılın sonundaki toplam tüketim miktarı, Program talep tahminleri toplamından yüzde 10 fazla olmuştur. Bu fazlalığın nedenlerini belirtebilmek için her bir yılın etkenlerini ayrı ayrı incelemek ve tüketim miktarlarının hesaplanmasında olduğu gibi dış ticaret ve stok hareketlerini de beraber düşünmek daha anlamlı olmaktadır.

1963 Yılı Programında yer alan toplam demir - çelik mamulleri talep tahmini 630 bin ton iken, gerçekleşen üretim ve ithalât toplamı yüzde 20 fazlalıkla 757 bin 300 ton mamul karşılığı olmuştur. Böylece, 1964 yılında Plân hedefi olan 20,8 Kg. lık adam başına demir - çelik tüketim miktarının üstüne çıkılmış olmaktadır. Ancak, Türkiye Demir ve Çelik İşletmelerinin 1962 yılına nazaran stokları hemen aynı kalmış olmakla beraber, özel sektör üreticileri ve ithalâtçı tüccarların ellerindeki stoklarda kaydedilen değişmeler tam olarak izlenemediğinden, fiili tüketim artış miktarının ne kadar olduğu kesinlikle hesaplanamamıştır.

Tablo 273 de görülen hızlı talep artışı ve Karabük'teki üçüncü yüksek fırının arızalanması sebepleriyle, 1963 yılında önemli ölçülerde ithalât yapılmıştır. Üçüncü yüksek fırının arızalanması ve bunun sebep olduğu ithalât artışı elde olmayan bir durumdur. Hızlı talep artışının da özellikle yassı hadde mamullerinde olmak üzere, diğer sektörlerde tüm demir - çelik mamullerinin daha fazla oranlarda kullanılmasına yol açan bir yapı (Stürüktür) değişikliğinden ileri geldiği söylenebilir.

Öte yandan, 1963 yılında 757 bin 300 ton olarak gerçekleşen tüketim miktarının, gerçekte tümüyle tüketime gitmediği özel sektör üreticileri, ithalâtçılar ve tüketicilerin stoklarında 1963 yılında önemli artışların olduğu da söylenebilir. Bunun sebebi, ilerdeki yıllarda ithalâtın yasaklanacağı ve tüketiminin çok fazla olacağı düşüncesi olabilir.

Demir - Çelik Sanayii 1963 yılı sonuçlarının Plân tahminlerinden önemli ölçüde farklı olması sebebiyle, demir - çelik talep tahminleri büyütülmüş yeni tüketim serileriyle tekrar yapılmış ve plândaki toplam talep tahminlerinden yaklaşık olarak yüzde 10 kadar fazla değerler bulunmuştur. Plândaki tahminlerin revizyonu anlayışla 1965 Programında 1964 yılının düzeltilmiş talep tahminlerine de yer verilmiş bulunmaktadır.

1964 yılı için düzeltilmiş toplam demir - çelik talep tahmini 759 bin 400 ton iken, gerçekleşen üretim ve ithalât toplamı yüzde 101 oranında olmak üzere 765 bin 500 ton mamul karşılığı olmuştur.

TABLO : 274 — *Demir Çelik ve Metalurji Sektörü İthalât Durumu*

(CİF Bin T.L. (a))

Ana Mallar	1962	Program Tahminleri 1963	Program Tahminleri 1964	Program Tahminleri 1963 + 1964	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963 + 1964	Program Tahminlerinin % Olarak Gerçekleşmesi 1963	Program Tahminlerinin % Olarak Gerçekleşmesi 1964	Program Tahminlerinin % Olarak Gerçekleşmesi 1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
DEMİR - ÇELİK YARI MAMULLERİ TOPLAMI :	59 146	61 600	78 900	140 500	123 301	123 888	247 189	200	157	167
Döküm piki	4 876	—	—	—	10 833	12 595	23 428	—	—	—
Blum kütük	5 007	—	—	—	49 969	52 177	102 146	—	—	—
Platina	935	—	—	—	—	6 440	6 440	—	—	—
Filmaşin	16 728	—	20 900	20 900	23 871	14 272	38 143	—	68	182
Çelik band	31 600	61 600	58 000	119 600	38 628	38 404	77 032	59	66	64
TOPLAM	271 786	199 900	186 040	385 940	323 342	238 080	563 622	931	864	1 109
Yuvarlaklar	5 136	—	—	—	14 433	3 693	18 126	—	—	—
Çeşitli profiller	13 273	—	15 000	15 000	17 786	2 817	20 603	—	18	137
Demiryolu malzemesi	2 505	40 000	9 000	49 000	28 533	5 410	33 943	71	60	69
Levhalar	402	12 400	6 600	18 900	1 849	9 760	11 609	14	150	61
Saçlar	66 275	39 600	56 700	96 300	67 360	51 782	119 142	171	91	123
Teneke	76 782	90 600	74 240	164 840	100 075	72 182	172 257	130	97	104
Şerit ve çemberler	19 062	7 900	12 600	20 500	15 065	28 195	43 260	190	223	211
Makina ve takım çeliği	23 004	7 500	12 000	19 500	20 317	27 044	47 361	270	225	242
Teller	659	1 900	—	1 900	1 998	1 098	3 096	105	—	162
Çelik boru ve aksamı	63 688	—	—	—	57 926	36 299	94 225	—	—	—
DİĞER METALÜRJİ YARI MAMUL VE MAMULLERİ TOPLAMI : (b)	86 248	..	66 500	..	60 102	92 314	152 515	..	139	..
Bakır ve bakır alaşımı mamulleri	2 226	..	2 000	..	1 834	2 049	3 883	..	102	..
Alüminyum mamul ve yarı mamulleri	38 468	..	25 000	..	22 283	39 459	61 742	..	158	..
Nikel mamulleri	1 607	..	2 000	..	2 028	2 001	4 029	..	100	..
Kurşun mamulleri	4 292	..	15 000	..	4 561	3 677	8 238	..	25	..
Çinko mamulleri	15 325	..	15 000	..	15 053	17 909	32 961	..	119	..
Kalay mamulleri	21 128	..	15 000	..	11 401	25 422	36 823	..	169	..
Başka madenler mamulleri	3 202	..	2 500	..	2 942	1 896	4 838	..	76	..

(a) 1962, 1963, 1964 yılları gerçekleşmeleri cari fiyatlarla CİF bin TL. olarak, 1963 Yılı Program tahminleri 1961 fiyatlarıyla ve 1964 Yılı Program tahminleri 1963 yılı fiyatlarıyla CİF bin TL. olarak verilmiştir.

(b) 1963 Programında diğer metalürji yarı mamul ve mamulleri için yapılmış tahminler olmadığı için, 1963 sütununun o kısmı boş bıra kılmıştır.

Tablo 269 da görüldüğü gibi 1964 yılı için programlanan üretim hedeflerinin bir miktar altında kalmış olması sebebiyle, Tablo 274 de görüleceği üzere, özellikle döküm piki, kütük ve çelik boruda önemli sayılacak miktarda ithalât fazlalığı olmuş, böylece toplam mamul tüketim tahmini hemen tam olarak gerçekleşmiş bulunmaktadır. Yine 1964 yılında, tüketicilerin ve tüccarların stok yapma eğilimlerinin normale dönmesi sebebiyle, 1963 yılı fazla stoklarının 1964 yılı tüketimiyle eritildiği söylenebilir. Bunun sonucu olarak, Tablo 273 de görülen 1964 yılı tüketim miktarının gerçekte bir miktar daha fazla olduğu tahmin edilmektedir.

TABLO : 275 — Demir Çelik ve Metalürji Sektörü İthalât ve Üretim Karşılaştırması

Ana Mallar	İthalât (Üretimin Yüzdesi Olarak)			
	1962	1963	1964	1965 T
	(1)	(2)	(3)	(4)
DEMİR-ÇELİK YARI MAMULLERİ				
Döküm piki	4	8	7	—
Blum - kütük	4	32	26	—
Plâtina	5	—	22	—
Filmaşin	73	104	40	—
DEMİR - ÇELİK MAMULLERİ				
Yuvarlaklar	1	7	1	—
Çeşitli profiller	23	27	26	8
Demiryolu malzemesi	8	87	18	70
Levhalar	3	84	135	—
Saçlar	183	211	120	—
Teneke	—	—	—	46
Şerit ve çemberler	—	—	—	—
Makina yapı ve talim çeliği	29	21	28	—
Teller	2	2	1	—
Çelik boru ve aksam	138	123	50	—

Plân döneminin ilk yarısında özellikle yassı hadde mamullerinde olmak üzere demir - çelik talebinin önemli bir kısmı ithalât yoluyla karşılanmıştır. Tablo 275 de ana mallar itibariyle üretimin yüzdesi olarak ithalât miktarları gösterilmiş bulunmaktadır. Tablo 273 ve Tablo 275 de görüleceği gibi bu dönemde yassı hadde mamulleri tüketimi yapılan talep tahminlerini aşmış, dolayısiyle fazla miktarlarda ithalât yapılmıştır.

Bu dönemde demir-çelik fiyatları genellikle aynı kalmış, zaman zaman geçici olarak inşaat demirlerinde ve ithal mallarında bazı spekülâtif hareketler olmuştur. Öte yandan, Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri Mart 1965 tarihinde mamullerinin fiyatlarına kilo başına 10 kuruşluk zam yapmıştır. Gene aynı tarihlerde Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları mamullerinin piyasaya çıkmasiyle bir kısım mamullerde yüzde 20 ile yüzde 50 fiyat artışları belirmiştir.

Bu devrede bakır ve bakır alaşımları yarı mamul ve mamulleri talebinin hemen tamamı yurtiçi üretimiyle karşılanmış, ancak özel imalât tekniğini gerektiren çok az mamul ithal edilmiş bulunmaktadır. Bakırın aynı zamanda çok önemli bir ihraç maddesi olduğu düşünülerek, bakır ihracatının arttırılması yollarının aranması konusu 1965 Yılı Programıyla tedbir olarak getirilmiştir.

1963 yılında 53 milyon lira değerinde 10 bin 44 ton, 1964 yılında 111 milyon lira değerinde 13 bin 4 ton blister bakır ihracatı yapılmış bulunmaktadır. 1964 yılında dünya bakır fiyatlarının süratle artması (1963 yılı ortalama ihracat fiyatı 5 bin 250 lira/ton iken 1964 yılı ortalama ihracat fiyatı 8 bin 350 lira/ton olmuştur) sebebiyle yurtiçi bakır fiyatları da süratle artmış ve bu nedenle yurtiçi talep azalmış ve üretimin daha büyük bir kısmı ihracata kanalize olmuştur.

Diğer metalurji mamul ve yarı - mamulleri değer olarak ithalât bölümünde ele alınmış bulunmaktadır. Tablo 274 de görüldüğü gibi 1964 yılında alüminyum mamul ve yarı - mamulleri ithalâtında tahminlerden çok fazla artış olmuştur. Bu artış daha çok madeni eşya sanayiinde alüminyumun hızla bakırı ikame etmekte oluşuyla ilgili bulunmaktadır. Esasında Tablo 274 deki diğer metalurji mamul ve yarımamullerine ait değerlerin Türkiye'nin gerçek talep miktarlarını değil, yalnız ithalât miktarlarını gösterdiğine dikkat edilmelidir. Yurdumuzda özellikle kurşun ve kurşun mamulleri ve civa üretiminin önemli yeri vardır. Küçük işyerlerinde hurdadan alüminyum üretildiği bilinmektedir. Ayrıca, Türkiye'den gönderilen çinko cevheri yurt dışında izabe edilerek külçe çinko olarak getirilmektedir.

II. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Talep :

1966 yılında Demir - Çelik ve Metalurji Sektöründeki talep tahminleri başlıca yarı - mamuller için Tablo 276 da ve başlıca mamuller için Tablo 277 de, önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

2. Üretim :

1966 yılında Demir - Çelik ve Metalurji Sektöründeki üretim tahminleri başlıca yarı - mamuller için Tablo 278 de ve başlıca mamuller için Tablo 279 da önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

1966 yılında yurdumuz demir-çelik sanayiinde, 1 milyon 40 bin ton sıvı maden, 1 milyon 250 bin ton çelik üretim kapasitesine sahip olacaktır. Tablo 278 de görülen 1966 yılı çelik üretim miktarı içinde, genellikle hurdayla çalışan ocaklarda 140 bin ton kadar çelik üretileceği tahmin edilmektedir. Buna göre 1966 yılında, yüksek fırınlar (sıvı maden) kapasitesinin yüzde 91 i ve çelik ürettim kapasitesinin ise yüzde 86 sının kullanılacağı tahmin edilmektedir. Çeşitli haddehane kapasitelerinde, özellikle özel sektör kütük haddehanelerinde, yine önemli ölçüde kullanılmayan kapasiteler olacaktır.

1966 yılında yurdumuz demir-çelik mamulleri talebinin hemen tamamı yurt içinden karşılanabilecektir. Üretim tahminleri yapılırken Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları blum fazlasının kütük olarak değerlendirilebileceği ve özel sektör kütük haddehanelerinin geçmiş yıllardan daha fazla hafif profil imalâtında bulunacağı kabul edilmiştir.

1966 yılında, bakır ve bakır alaşımları dalında, daha önceki yıllarda olduğu gibi, özel imalât tekniği gerektiren bazı mamuller dışında, talebin tamamı yurtiçi üretimle karşılanabilecektir.

TABLO : 276 — Demir-Çelik ve Metalurji Sektörü Yarı Mamulleri Yurtiçi Miktarları ve Talep Tahminleri *(Bin Ton/Yıl)*

Ana Mallar	Miktar					Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
DEMİR-ÇELİK YARI MAMULLERİ:										
Sıvı maden ve her çeşit pik	230,9	301,2	400,3	850,0	950,0	130	133	212	112	411
Külçe çelik, ingot	278,7	386,2	482,8	800,0	1 075,0	137	125	166	134	385
Kütük	205,5	312,0	361,9	350,0	545,0	152	116	97	156	266
Platine	20,9	34,1	42,6	44,0	50,0	163	124	103	114	239
Filmaşin	45,2	48,9	50,2	53,0	60,0	113	102	105	113	139
Çelik band	33,1	42,1	43,4	80,0	85,0	127	103	184	106	257
BAKIR VE BAKIR ALAŞIMLARI YARI MAMULLERİ :										
Bilister bakır	11,8	14,4	9,6	16,0	14,0	122	67	168	87	119
Elektrolitik bakır	4,5	5,2	5,7	7,5	8,0	116	104	134	107	178
Bakır, prinç ve bronz takoz	17,4 T	19,2 T	12,8 T	20,8	17,3	110	67	162	83	100

TABLO : 277 — Demir-Çelik ve Metalurji Sektörü Mamulleri Yurtiçi Tüketim Miktarları ve Talep Tahminleri (a) *(Bin Ton/Yıl)*

Ana Mallar	Miktar					Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
DEMİR-ÇELİK MAMULLERİ TOPLAMI	589,3	757,3	765,4	843,0	931,0	128	101	111	110	158
Yuvarlaklar	190,0 T	239,9	238,0	254,0	276,0	126	99	107	109	145
Çeşitli profiller	62,2 T	70,7	102,4	110,0	120,0	112	144	107	109	190
Demiryolu malzemesi	14,8	33,4	18,9	34,0	30,0	226	57	180	88	202
Levhalar	3,6	6,8	14,1	12,0	14,0	189	210	85	117	389
Saçlar	60,9	91,3	75,7	88,9	98,0	150	83	117	110	161
Tenekeler	46,9	61,9	48,7	51,1	60,0	132	79	105	117	128
Şerit ve çemberler	11,8	12,6	7,0	12,0	15,0	107	56	171	125	127
Makina yapı ve takım çeliği	34,9	42,0 T	30,2	46,6	53,0	120	72	154	114	152
Teller	38,7 T	43,0 T	49,0	50,8	56,0	111	114	104	110	145
Çelik boru ve aksamı	52,5	50,8	61,0	63,6	72,0	97	120	108	113	137
Dökme boru ve aksamı	22,0 T	33,7	30,0	34,0	35,0	153	89	113	103	159
Pik dökümler	50,8 T	70,0 T	89,1 T	84,7	100,0	138	127	95	118	197
Başkaları	1,2	1,2 T	1,3 T	1,3	2,0	100	108	100	153	167
BAKIR VE BAKIR ALAŞIMLARI MAMULLERİ TOPLAMI (b)	19,8	22,6	19,8	25,1	23,7	114	88	127	94	120
Çubuk, profil ve borular	2,6	3,1	3,1	3,4	3,8	119	100	133	112	146
Teller	2,9	3,2	4,6	3,9	4,6	110	144	85	110	148
Levha, band ve şeritler	14,3	16,3	12,1	17,8	15,6	114	74	148	88	109

(a) 1962, 1963 ve 1964 yılı demir-çelik mamulleri tüketim miktarlarının hesaplanmasında, kamu sektörü stokları gözönünde bulundurulmuş, yerli üretim ve ithalât için kuruluş ve tüccarların stoklarının yaklaşık olarak aynı kaldığı kabul edilmiş ve tüketici ile ilgili stoklar gözönüne alınmamıştır. Ancak kesin olarak tesbit edilememekle beraber, özel sektör üreticilerinin ve ithalâtçı tüccarların stoklarında 1963 yılında önemli artışlar olduğu buna karşılık 1964 yılında stok miktarlarının normale dönmüş olduğu tahmin edilmektedir. Bu bakımdan 1963 yılı demir-çelik mamulleri toplamı olan 757 bin 400 tondan fazla mamulün tüketime gittiği söylenebilir. Diğer bir deyişle 1963 ve 1964 yıllarında stok hareketlerinin de payı vardır.

(b) Bakır ve bakır alaşımları mamulleri toplam miktarları Tablo 276 da görülen blister bakır miktarlarına dayanmaktadır.

TABLO : 278 — Demir-Çelik ve Metalurji Sektörü Yarı Mamulleri Yurtiçi Üretim Miktarları ve Tahminleri *(Bin Ton/Yıl)*

Ana Mallar	Miktar					Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
DEMİR-ÇELİK VE METALURJİ YARI MAMULLERİ :										
Mayi, maden, her çeşit pik	230,9	301,2	400,3	950,0	950,0	130	133	237	100	411
Külçe çelik, ingot	278,7	386,2	482,8	900,0	1 075,0	139	125	186	119	385
Kütük	194,6	228,6	287,9	380,0	545,0 (a)	117	126	132	143	277
Plâtina	20,0	34,1	35,0	44,0	50,0	170	108	123	114	250
Filmaşin	25,0 T	24,0 T	36,0	55,0	60,0	96	150	153	109	240
Çelik bant	—	—	1,2	85,0	85,0	—	—	—	100	—
BAKIR VE BAKIR ALAŞIMLARI YARI MAMULLERİ :										
Blister bakır	25,8	24,8	26,0	27,5	28,0	96	108	106	102	109
Elektrolitik bakır	4,5	5,2	5,7	7,5	8,0	116	110	131	107	178
Bakır, prinç ve boronz takoz	17,4 T	19,2 T	12,8 T	20,8	17,3	111	67	162	83	100

(a) 1966 yılı kütük üretim miktarı içinde Türkiye Demir ve Çelik İşletmelerince filmaşin ve çelik band üretiminde kullanılacak kütük miktarı da bulunmaktadır.

TABLO : 279 — Demir-Çelik ve Metalurji Sektörü Mamulleri Yurtiçi Üretim Miktarları ve Tahminleri (Bin Ton/Yıl)

Ana Mallar	Miktar					Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
DEMİR-ÇELİK MAMULLERİ TOPLAMI	415,7	520,6	615,4	868,9	875,0	125	140	141	101	210
Yuvarlaklar	170,0 T	219,6	233,9	300,0	276,0	129	132	128	92	162
Çeşitli profiller	46,0	59,2	81,3	100,0	115,0	129	137	123	115	250
Demiryolu malzemesi	13,7	18,1	16,0	20,0	17,0	132	125	125	85	124
Levhalar	3,5	5,0	6,0	12,0	14,0	143	120	200	117	400
Saçlar	22,2	29,8	34,5	103,0	98,0	134	300	298	95	441
Tenekeler	—	—	—	35,0	52,0	—	—	—	149	—
Şerit ve çemberler	—	—	—	12,0	—	—	—	—	—	—
Makina yapı ve takım çeliği	27,0	34,8	36,3	46,6	53,0	129	110	128	114	196
Teller	38,0 T	45,0 T	48,7	50,0	56,0	118	108	103	112	147
Çelik boru ve aksamı	22,1	22,7	44,1	70,0	57,0	103	194	159	81	258
Dökme boru ve aksamı	22,0 T	30,0 T	42,2	34,0	35,0	136	81	140	103	159
Pik dökümler	50,0 T	55,0 T	89,1 T	85,0	100,0	110	162	96	118	200
Başkaları	1,2 T	1,2 T	1,3 T	1,3	2,0	100	108	100	153	167
BAKIR VE BAKIR ALAŞIMLARI MAMULLERİ TOPLAMI (a)	19,8	22,6	19,8	25,1	23,7	114	88	127	94	120
Çubuk, profil ve borular	2,6	3,1	3,1	3,4	3,8	119	100	110	112	146
Teller	2,9	3,2	4,6	3,9	4,3	110	144	85	110	148
Levha, bant ve şeritler	14,3	16,3	12,1	17,8	15,6	114	74	147	88	109

(a) Bakır ve bakır alaşımları mamulleri toplam miktarları, Tablo 276 da görülen blister bakır miktarlarına dayanmaktadır.

TABLO : 280 — Demir-Çelik ve Metalurji Sektörü Yurtiçi Üretim Değerleri

(Milyon T.L.)
(Cari Fiyatlarla)

Ana Mallar	Değer					Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Demir-Çelik dalı	722,4	816,9	1 015,0	1 611,1	1 738,1	113	124	159	108	241
Bakır ve bakır alaşımları dalı	277,0	278,7	300,0	332,4	365,0	100	108	111	110	132
Diğer metaller	35,0	46,6	75,6	83,6	105,0	133	162	111	126	300
TOPLAM	1 034,4	1 142,3	1 390,6	2 027,2	2 218,1	110	122	146	109	222

TABLO : 281 — Demir-Çelik ve Metalurji Sektörü İhracat Etkisi

(FOB Bin T.L.)

Ana Mallar	Değer					Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Blister bakır	78 999	53 379	111 000	85 500	108 000	68	207	777	127	136
Ferro-krom	—	3 298	15 745	20 000	27 000	—	477	126	135	—

3. Dış ticaret etkisi :

1966 yılında 108 milyon lira değerinde 14 bin ton blister bakır ve 27 milyon lira değerinde 10 bin ton ferrokrom ihraç edileceği tahmin edilmektedir. (Tablo 281)

1966 yılında demir - çelik mamul ve yarı mamullerinde ithal zorunda kalınabilecek miktarlar, önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 282 de gösterilmiştir.

Tablonun incelenmesinde görüleceği gibi 1966 yılında sektörün ithalât ihtiyacı önemli ölçüde azalmış olacaktır. Öte yandan, gerek Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri, gerekse Ereğli Demir ve Çelik Fabrikalarının 1965 Yılı Programına esas olan üretim hedeflerine varamıyacakları belirmiş bulunmaktadır. Bu durum, Tablo 278 ve Tablo 279 deki 1965 yılı demir - çelik üretim tahminlerinin gerçekleşememesi, dolayısiyle program tahminlerinden fazla ithalât sonucunu doğurmuş olacaktır.

4. Yatırım tahminleri :

Demir - Çelik ve Metalurji Sektörü 1966 yılı yatırım tahminleri önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 283 de gösterilmiştir.

1966 yılında Kamu Sektöründe programlanan yatırımlarla, Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri, makina atelyesi, dökümhane, granüle curuf, müteferrik teçhizat ve müteferrik tevsiat tesislerini, Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu ise vasıflı çelik haddehanesini tamamlamış olacaklardır.

TABLO : 282 — Demir-Çelik ve Metalurji Sektörü İthalât Etkisi

(CIF Bin T.L.)
(Cari Fiyatlarla)

Ana Mallar	Değer (Cari Fiyatlarla CİF Bin T.L.)					Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
DEMİR-ÇELİK YARI MAMULLERİ TOPLAMI	59 146	123 301	123 688	—	—	208	100	—	—	—
Döküm piki	4 876	10 833	12 595	—	—	222	116	—	—	—
Blum-kütük	5 007	49 969	52 177	—	—	998	104	—	—	—
Plâtina	935	—	6 440	—	—	—	—	—	—	—
Filmaşin	16 728	23 871	14 272	—	—	143	60	—	—	—
Çelik bant	31 600	38 628	38 404	—	—	122	99	—	—	—
DEMİR-ÇELİK MAMULLERİ TOPLAMI	271 786	325 342	235 906	67 360	104 350	119	73	29	154	38
Yuvarlaklar	5 136	14 433	3 633	—	—	281	26	—	—	—
Çeşitli profiller	13 273	17 786	2 817	10 000	6 750	134	16	354	67	51
Demiryolu malzemesi	2 505	28 533	21 671	25 000	24 000	139	76	116	96	10
Levhalar	402	1 849	9 760	—	—	469	528	—	—	—
Saçlar	66 275	67 360	51 782	—	—	102	77	—	—	—
Teneke	76 782	100 075	72 182	32 160	14 800	130	72	44	46	20
Şerit ve çemberler	19 062	15 065	9 620	—	18 700	79	64	—	—	98
Makina yapı ve takım çeliği	23 004	20 317	27 044	—	7 900	88	133	—	—	34
Teller	1 659	1 998	1 098	—	—	120	55	—	—	—
Çelik boru ve aksamı	63 688	57 926	36 299	—	32 200	91	63	—	—	51
DİĞER METALURJİ YARI MAMUL VE MAMULLERİ TOPLAMI	86 248	60 102	92 413	75 500	88 000	71	154	82	117	102
Bakır ve bakır alaşımları mamulleri	2 226	1 834	2 049	1 500	2 000	82	112	73	133	90
Alüminyum mamul ve yarı mamulleri	38 468	22 283	39 459	30 000	40 000	58	117	92	133	104
Nikel mamulleri	1 607	2 028	2 001	2 000	2 000	126	99	100	100	124
Kurşun mamulleri	4 292	4 561	3 677	6 000	5 000	106	81	163	88	116
Çinko mamulleri	15 325	15 053	17 909	15 000	15 000	98	119	84	100	98
Kalay mamulleri	21 128	11 401	25 422	18 000	22 000	54	223	71	122	104
Başka maden mamulleri	3 202	2 942	1 896	3 000	2 000	92	64	158	66	62

TABLO : 283 — Demir-Çelik ve Metalurji Sektörü Yatırım Tahminleri (a) *(Milyon TL.)*
(Cari fiyatlarla)

Kuruluşlar	Değer				1966		Zincirleme endeks				Genel endeks 1962 = 100
	1962	1963	1964	1965	Dış	Toplam	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Kamu sektörü	184,7	154,2	135,7	174,7	40,7	121,6	83	90	126	70	66
Özel Sektör	77,9	1 000,5	585,6	150,0	30,0	100,0	129	59	26	66	13
TOPLAM	985,6	1 154,7	724,3	324,7	70,7	221,6	120	63	45	68	23

(a) 1962, 1963 ve 1964 yılları gerçekleşmiş yatırım rakamları, 1965 ve 1966 yılları program rakamlarıdır.

5. *Tedbirler :*

a. Plânlı dönemle getirilen sanayi hedeflerine varılabilmesinde sanayiin ana ham maddesi durumunda olan demir - çeliğin bol miktarlarda ve ucuz olarak temin edilmesinin önemi büyüktür. Bunun için yurdumuz demir - çelik üretim imkânlarının en iyi bir şekilde değerlendirilmesi ve gerekli miktarlarda artırılması yolları geliştirilmelidir.

Bugüne kadar yurdumuzda kurulmuş olan demir - çelik üretim tesisleri, belirli bir disiplinden ve kendi aralarında koordinasyondan uzak bir şekilde gelişmeğe çalıştıklarından, kapasite kullanımı, maliyet v.b. gibi çeşitli yönleriyle başarılı olamamışlar, dolayısiyle, yurt ekonomisi (Milli ekonomi) bundan büyük zararlar görmüştür.

Türkiye demir - çelik sanayii kuruluşları arasında gerekli koordinasyonun sağlanması, yurtiçi sanayiin gelişmesi için ilmi etüt ve araştırmaların yapılabilmesi, demir - çelik istatistik bilgilerinin toplanması, standart ve yayın işlerinin yürütülmesi gibi konular, doğrudan doğruya devletin veya batı ülkelerinde olduğu gibi, bu sanayi ile ilgili devlet ve özel sektörün kuracakları bir birlik (Demir ve Çelik Birliği) tarafından yürütülebilir. Her iki şekilde de kurulması gerekecek merkezi teşkilât (Organ), bir kanun konusu olmak durumundadır.

Sanayi Bakanlığı, Türkiye Demir ve Çelik Sanayiini bir bütün olarak ele alacak ve gelişmesini sağlayacak merkezi bir teşkilâtın (Organın) kurulmasıyla ilgi çalışmaları 1966 yılı Haziran ayına kadar tamamlamış olacaktır.

b. Yurdumuzun demir-çelik talebi hızla artmaktadır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminde mevcut kapasitelerin kullanılabileceği, buna rağmen, hızla artan talebin bir kısım ana mallar itibariyle karşılanmasında, 1968 yılından itibaren arz (üretim) noksanıyla karşılaşacağı tahmin edilmektedir.

Büyük yatırımlar gerektiren demir-çelik tesislerinin en az üç-dört yılda gerçekleştirildiği düşünülecek olursa, 1968 yılından itibaren yeni üretim kapasitelerinin işletmeye alınabilmesi için, şimdiden yatırımlara başlanması zorunlu olmaktadır.

Bu nedenle, Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri kurulması gerekli demir-çelik tesislerinin ön proje seviyesindeki etüdlerini 1966 yılı Haziran ayına kadar tamamlamış olacaktır. Yapılacak etütlerde öncelikle Türk teknik bilgi, tecrübe ve imkânlarının değerlendirilmesi esas olacaktır.

c. Bilindiği gibi, yurdumuzun önemli ihraç maddelerinden biri olan bakırın, dünya pazarındaki fiyatı 1964 yılı başından itibaren hızla artmış bulunmaktadır. Bu bakımdan bakır üretimimizin de süratle artırılması, ihracat gelirlerimizin artışına, önemli ölçüde yardımcı olacaktır.

Ancak, bakır üretiminin artırılması yanında bakır ve pirit cevherindeki diğer maddelerin de değerlendirilmesi, kaynaklarımızın en iyi şekilde değerlendirilmesi anlayışını getirecektir. Bu görüşten hareketle, Etibank, mevcut bakır rezervlerimizin bir «Milli Bakır Politikası» içinde süratle ve en iyi şekilde değerlendirilmesi amacına uygun olarak, gerekli

yatırımların tümünü, 1966 yılı Mart ayına kadar projelendirecek şekilde çalışmalarını düzenliyecektir. Çalışmalarda öncelikle Türk teknik bilgi, tecrübe ve imkânlarından yararlanılması esas olacak ve bu konudaki yatırımlarla ilgili döviz ihtiyaçları için Merkez Bankası rezervleri öncelikle kullanılacaktır.

d. 1965 Yılı Programlarıyla, Etibank tarafından başlanmış olan «Boksitten itibaren alüminyum mamulleri üretecek tesislerin kuruluş etütleri» süratle tamamlanarak, 1966 yılı Mayıs ayına kadar gerekli projeler hazırlanmış olacaktır.

e. İnşaatlarda yivli (Nervürlü) demir kullanılmasını teşvik amacıyla, yivli demir imal etmek üzere kütük talebinde bulunacak haddehanelere kolaylık sağlanacaktır.

f. Demir - Çelik üretim artışına uygun olarak demir cevheri üretiminin (İstihracının) da artırılmasının belli bir programa bağlanması gerekmektedir. Bu amaçla, yurdumuz demir cevherlerinin en iyi şekilde (optimum) değerlendirilebilmesi konusunda yapılacak çalışmalar 1966 Haziran ayına kadar tamamlanmış olacaktır. Çalışmalarla, düşük tenörlü cevherler için konsantretörler kurulması, taşıma imkânlarının durumu ve gelişmesi gözönünde bulundurularak optimum üretim sağlıyacak yatırımların yapılması gibi konularda programlanmış olacaktır.

MADENİ EŞYA SANAYİİ

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Madeni eşya sanayi yurdumuzda son yıllarda en süratle gelişen bir sektör olarak göze çarpmaktadır. Plânlı dönemin başlangıcından bu yana özellikle özel sektör tarafından yapılan yatırımlar sonucunda hem üretim miktarı artmış, hem de üretilen mal çeşitleri fazlalaşmıştır. Kamu sektörü ise daha çok çelik konstrüksiyon sahasında yatırım yapmaktadır.

1. Üretim :

1963 yılında madeni eşya üretim değeri program tahmini olan 1 milyar 125 milyon lirayı yüzde 26 aşarak 1 milyar 418 milyon lirayı bulmuştur. 1964 Yılı Programında 1 milyar 340 milyon lira tahmin edilen üretimin 498 milyonu kamu, 845 milyonu özel sektör tarafından olmak üzere toplam 1 milyar 343 milyon lira olarak gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

En fazla üretim, kalorifer kazanları ve radyatörleri, çelik kurma binalar ve inşaat çivisi imalâtında görülmektedir. Bu imalât dallarında, kalite de oldukça gelişmiştir.

2. Yatırım :

Plânlı dönemin ilk yıllarında madeni eşyaya olan talebin hızla artması, yerli sanayii korumak üzere ithalâtın kısıtlanması ve 1965 yılı başında Ereğli Demir Çelik Fabrikalarının üretime geçmesiyle ham madde bulmakta karşılaşılan güçlüklerin ortadan kalkacağı düşüncesi 1963 ve 1964 yıllarında madeni eşya sanayiine yapılan yatırımların süratle artarak program tahminlerini geniş ölçülerde aşmasına sebep olmuştur. Nitekim 1963 yılı programında bu sektöre 1961 fiyatlarıyla 53 milyon 800 bin liralık yatırım yapılacağı tahmin edilmişken gerçekleşen yatırımlar öngörülenden yüzde 122 fazla olmuştur. Aynı şekilde 1964 yılı yatırımları da program tahminlerini yüzde 120 aşarak 92 milyon lirayı bulmuştur. 1963 ve 1964 yılı yatırımları program tahminleri ile karşılaştırmalı olarak Tablo 285 de verilmiştir.

Tablo 285 de görüldüğü gibi özellikle çelik konstrüksiyon fabrikaları inşaası amacıyla düzenlenen kamu sektörü yatırım programları proje hazırlama, dış finansman ve organizasyon güçlükleri dolayısıyla geri kalmış, özel sektör ise, bu sahaya beklenenden çok yatırım yapmıştır.

1963 ve 1964 devresi tüm olarak ele alındığında bu iki yılda toplam yatırımların program tahminlerinin yüzde 221 ini bulduğu görülmektedir.

TABLO : 284 — Madeni Eşya Sanayii Üretimi

(Milyon T. L.)
(Cari Fiyatlarla)

Kuruluş	1962	Program Hedefi 1963	Program Hedefi 1964	Program Hedefi 1963 + 1964	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963 + 1964	Program Hedefinin % Olarak Gerçekleşmesi 1963	Program Hedefinin % Olarak Gerçekleşmesi 1964	Program Hedefinin % Olarak Gerçekleşmesi 1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Madeni eşya sanayii Toplam üretimi	1 284	1 125	1 340	2 465	1 418	1 343	2 761	126	100,3	112

(Milyon T. L.)
(1961 fiyatlarıyla)

TABLO : 285 — Madeni Eşya Sanayii 1963 - 1964 Yatırımları

Yatırımlar	Program hedefi 1963	Program hedefi 1964	Program hedefi 1963+1964	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963+1964	Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi 1963	Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi 1964	Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi 1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Özel sektör	5,0	14 368	19 368	89 034	67 732	156 766	1 780	471	809
Kamu sektörü	48,8	27 490	76 290	30 365	24 293	54 658	62	88	72
TOPLAM	53,8	41 858	95 658	118 399	92 025	211 424	222	220	221

3. *Tüketim :*

Tablo 286 da 1963 ve 1964 Programlarındaki talep tahminleriyle gerçekleşen tüketim karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

TABLO : 286 — Madeni Eşya Sanayii Talep Tahmini ve Tüketim Gerçekleşmesi

(Milyon T. L.)
(Cari fiyatlarla)

	Program 1963	Program 1964	Program 1963+1964	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963+1964	Talep tahminlerinin % si olarak tüketim gerçekleşmesi 1963	Talep tahminlerinin % si olarak tüketim gerçekleşmesi 1964	Talep tahminlerinin % si olarak tüketim gerçekleşmesi 1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Madeni eşya sanayii Toplamı	1 310	1 424	2 734	1 755	1 650	3 405	134	116	125

4. *Dış ticaret :*

a. *İhracat :*

Madeni eşya sanayiinde özellikle mühimmat ihraç edilmektedir. Mühimmattan başka, 1964 yılında 0,7 milyon liralık ihracat yapılmıştır. 1963 ve 1964 döneminde daha fazla mamul ihraç edilememesinin başlıca sebebi fiyatların dünya piyasalarına nazaran yüksek oluşu ve sanayiciler arasında gerekli örgütleşmenin gerçekleştirilmemiş olmasıdır.

b. *İthalât :*

1963 ve 1964 yıllarında bu sektör ile ilgili olarak yapılan ithalât Tablo 287 de gösterilmiştir. Yerli sanayii korumak için madeni eşya imalâtında yapılan kısıtlama sonucunda 1964 yılı ithalâtı 1963 yılı ithalâtına nazaran yüzde 34 azalarak 137 milyon 300 bin lirayı bulmuştur. İthalâttaki bu azalmanın 1965 yılında da devam edeceği tahmin edilmektedir.

1964 Yılı Program hedefi olan 135 milyon liralık ithalât tahmini yüzde 99 oranında gerçekleşmiştir.

TABLO : 287 — Madeni Eşya Sanayii İthalâtı

(Bin TL.)
(Cari fiyatlarla)

Ana mallar	Gerçekleşme 1962 (1)	1963 (2)	1964 (3)
Kurma binalar ve aksamı	48 912	82 755	30 916
Depolar	3 045	753	2 511
Bidon ve fıçılar	69	142	66
Demir ve çelik kaplar	6 350	4 134	1 536
Demir ve çelik halatlar	6 776	6 370	7 027
Teller	—	—	—
Madeni mensucat	776	1 021	512
Depluvayye	9	8	28
Çapalar	19	11	114
Zincirler	4 285	3 018	3 555
Çiviler	4 869	4 687	3 757
Vida, civata, somun	5 525	14 924	10 246
Dikiş iğneleri	949	1 156	755
Toplu ve çengelli iğneler	465	462	28
Zemberek ve yaylar	3 171	3 390	3 826
Sobalar	260	305	1 094
Kalorifer kazan ve radyatörleri	1 465	697	583
Mutfak eşyası, sağlık cihazları	400	1 319	1 878
Demir çelik yünü	—	7	—
Diğer demir eşya	2 899	2 443	1 999
Bakır depolar	—	33	—
Bakır halatlar	165	35	11

TABLO : 287 — (Devamı)

Ana mallar	Gerçekleşme 1962 (1)	1963 (2)	1964 (3)
Bakır tel mensucat	290	321	285
Bakır zincirler	23	5	22
Bakır çiviler	21	9	—
Bakır civatalar	129	255	227
Bakır yaylar	11	25	7
Ocak ve sobalar	227	364	1
Bakırdan ev eşyası	—	4	8
Diğer bakır eşya	600	713	781
Alüminyum kurma bina ve aksamı	654	1 298	4 198
Alüminyum halatlar	5 959	12 251	11 806
Alüminyum tel mensucat	23	24	61
Alüminyum depluvayye	—	4 557	4 081
Alüminyum ev eşyası	50	25	3
Alüminyum vida ve diğer eşya	212	563	940
Çinko, vida, civata, somun	9	9	—
Kürek, kazma, orak, tırpan	3 887	4 445	2 619
Testereler	5 349	6 030	4 168
El aletleri	13 781	11 054	8 006
Mengene kaynak makinaları	7 288	7 403	6 311
Yivset makinaları	7 585	9 287	5 786
Makina bıçakları	5 192	2 796	2 678
Alet için levha çubuklar	2 479	1 183	851
Değirmenler	—	20	8
Bıçaklar	50	27	9
Bıçak ağızları	383	334	389
Traş bıçak ve takımları	2 772	2 354	1 233
Makaslar	1 763	1 691	741
Tuvalet eşyası	1 491	1 512	631
Çatal, kaşık, bıçaklar	23	4	1 242
Kilitler	490	1 463	1 644
Garnitür ve tertibat	1 352	2 806	1 925
Kasalar	384	7	240
Yazıhane eşyası	40	1	28
Dosya kapağı	149	376	112
Lâmbalar	2 954	3 750	2 454
Eğilebilen borular	445	456	631
Fermuar	1 230	1 335	1 104
Çerçeveler	2	—	2
Tıpalar	61	47	102
Plâka ve işaretler	147	268	360
Kaynak elektrotları	1 643	1 529	1 135
TOPLAM	159 557	208 271	137 301

5. *Sektörün yapısı, prodüktivitesi, maliyetleri üzerine gözlemler :*

Bu sanayii kolunda hem kamu hem de özel sektör faaliyet göstermektedir. Kamu kuruluşları daha çok kendi ihtiyaçları ve büyük talepleri karşılamak için üretim yapmaktadır.

Kamu Sektörüne ait demir çelik konstrüksiyon atelyelerinde büyük ölçüde atıl kapasite bulunmaktadır. Bu yüzden mamullerin maliyetleri yüksek olmakta, dolayısiyle iç piyasa talepleri özel sektöre yönelmektedir.

Özel sektörde ise durum hemen hemen tam tersinedir. Özel sektöre ait çok sayıda firma bu sahada faaliyet göstermektedir. Ayrıca üretilen mal çeşidi de çok fazladır. Özel sektör firmaları hem seri imalât ve hemde perakende siparişlerle kapasitelerini değerlendirmektedir. Her yıl toplam üretimin büyük bir kısmı özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir. Örneğin 1 milyar 343 milyon liralık 1964 yılı üretiminin yüzde 63 ü özel sektör tarafından sağlanmıştır.

II. *1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :*

1. *Talep ve üretim :*

1966 yılı için talep ve üretim tahminleri geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 288 de verilmiştir.

Madeni eşya sanayiinde 1966 yılında 1962 ye göre yüzde 30 fazla üretim yapılacağı ve üretim değerinin 1 milyon 660 bin lirayı bulacağı beklenmekte, buna karşılık aynı devrede talepteki artışın yüzde 27 olacağı tahmin edilmektedir.

Tabloda görüleceği gibi, üretimin artış hızı, talebin artış hızından daha fazladır, talebin yurtiçi üretimiyle karşılanan kısmı her yıl artmaktadır. Bunun sonucu olarak 1966 yılında talebin yüzde 87 sinin yurtiçi üretimiyle karşılanabileceği tahmin edilmektedir.

TABLO : 288 — Madeni Eşya Sanayii Üretim ve Talep Değeri

(Milyon T.L.)
(Cari Fiyatlarla)

	Değer					Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Talep	1 496	1 755	1 650	1 800	1 900	117	94	109	106	127
Üretim	1 284	1 418	1 343	1 510	1 660	110	94	112	109	130

2. *Dış ticaret :*

a. İhracat :

Bu sanayi kolunda mühimmat bakımından önemli bir ihraç potansiyeli mevcuttur. Mühimmat dışındaki maddelerin ihracı için fazla kapasitenin bulunmasına rağmen üretim ünitesi sayısının fazlalığı mevcut kapasitenin küçük küçük parçalara bölünmesine yol açmış ve prodüktif çalışmayı ortadan kaldırarak maliyetin yükselmesine ve dolayısıyla ihracat imkânlarının azalmasına sebep olmuştur. Bununla beraber 1966 yılında 1 milyon liralık ihracat yapılacağı tahmin edilmektedir.

b. İthalât :

1963 ve 1964 yılları ithalâtında meydana gelen düşüşün ileriki yıllarda da devam edeceği tahmin edilmektedir. Bu düşüşün hem yerli sanayii korumak için ithalâtın kısıtlanmasından ve hem de Ereğli Demir Çelik Fabrikalarının lüzumlu ham madde üretimine başlamış olmasından ileri geleceği söylenebilir. 1966 yılında yaklaşık olarak 76 milyon 400 bin liralık ithalât yapılacağı ve böylece ithalâtın toplam tüketime oranının yüzde 4 civarında kalacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 289 da Ana Mallar İtibariyle 1966 yılı ithalât tahminleri geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

TABLO : 289 — Madeni Eşya Sanayii 1962 - 1966 Yılları İthalâtı

(Bin TL.)
(Cari fiyatlarla)

Cinsi	Değer				
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kurma binalar ve aksamı	48 912	82 755	30 946	6 000	—
Depolar	3 045	753	2 511	150	—
Bidon ve fıçılar	69	142	66	—	—
Demir ve çelik kaplar	6 350	4 134	1 536	5 000	5 000
Demir ve çelik halatlar	6 776	6 370	7 027	7 200	7 700
Teller	—	—	—	—	—
Madeni mensucat	776	1 021	512	1 000	600
Depluvayye	9	8	28	20	600
Zincirler	4 285	3 018	3 555	3 500	4 000
Çapalar	19	11	114	—	—
Çiviler	4 869	4 687	3 757	2 000	1 500
Vida, civata, somun	5 525	14 924	10 246	8 500	8 000
Dikiş iğneleri	949	1 156	755	750	700
Toplu ve çengelli iğneler	465	462	28	10	—
Zemberek ve yaylar	3 171	3 390	3 826	4 000	4 400
Sobalar	260	305	1 094	450	—
Kalorifer, kazan ve radyatörleri	1 465	697	583	70	—
Mutfak eşyası, sağlık cihazları	400	1 319	1 878	1 200	800
Demir çelik yünü	—	7	—	—	—
Diğer demir eşya	2 899	2 443	1 999	2 500	2 500
Bakır depolar	—	33	—	—	—
Bakır halatlar	165	35	11	10	—
Bakır tel mensucat	290	321	285	180	100
Bakır zincirler	23	5	22	10	10

TABLO : 289 (Devamı)

Cinsi	Değer 1962 (1)	1963 (2)	1964 (3)	1965 T (4)	1966 T (5)
Bakır çiviler	21	9	—	—	—
Bakır civatalar	129	255	227	170	140
Bakır yaylar	11	25	7	7	5
Ocak ve sobalar	227	364	1	10	—
Bakırdan ev eşyası	—	4	8	—	—
Diğer bakır eşya	600	713	781	850	900
Alüminyum kurma bina ve aksamı	654	1 298	4 198	2 800	1 000
Alüminyum halatlar	5 959	12 251	11 806	10 000	12 000
Alüminyum tel mensucat	23	24	61	—	—
Alüminyum depluvayye	—	4 557	4 081	3 800	4 400
Alüminyum ev eşyası	50	25	3	—	—
Alüminyum vida ve diğer eşya	212	563	940	250	150
Çinko, vida, civata, somun	9	9	—	—	—
Kürek, kazma, orak, tırpan	3 877	4 445	2 619	2 000	2 000
Testereler	5 349	6 030	4 168	2 500	2 000
El aletleri	13 781	11 054	8 006	7 000	5 500
Mengene, kaynak makineleri	7 288	7 403	6 311	3 000	1 000
Yivset makineleri	7 585	9 287	5 786	3 500	3 000
Makine bıçakları	5 192	2 796	2 678	2 800	3 300
Alet için levha çubuklar	2 479	1 183	1 851	1 000	1 200
Değirmenler	—	20	8	10	—
Bıçaklar	50	27	9	20	—
Bıçak ağızları	383	334	389	250	200
Tıraş bıçak ve takımlar	2 772	2 354	1 233	500	300
Makaslar	1 763	1 691	741	300	300
Tuvalet eşyası	1 491	1 512	631	500	400
Çatal, kaşık, bıçaklar	23	4	1 242	300	100
Kilitler	490	1 463	1 644	800	200
Garnitür ve tertibat	1 352	2 806	1 925	1 200	—
Kasalar	384	7	240	—	—
Yazıhane eşyası	40	1	28	30	—
Dosya kapağı	149	376	112	30	—
Lâmbalar	2 954	3 750	2 454	1 750	1 200
Eğilebilen borular	445	456	631	600	450
Fermuar	1 230	1 335	1 104	750	600
Çerçeveler	2	—	2	—	—
Tıpalar	61	47	102	200	—
Plâka ve işaretler	147	268	360	250	—
Kaynak elektrotları	1 643	1 529	1 135	850	700
TOPLAM	159 553	208 271	137 301	90 577	76 355
Zincirleme endeks %	—	131	66	66	84

3. *Yatırım tahminleri :*

Madeni eşya sanayii 1966 yılı yatırım tahminleri Tablo 290 da verilmiştir.

1966 yılında bu sektöre yapılacağı tahmin edilen toplam 142 milyon 250 bin liralık yatırımın yüzde 1,5 unun kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

TABLO : 290 — Madeni Eşya Sanayii Yatırımları *(Milyon TL.)*
(Cari fiyatlarla)

Kuruluş	Değer				Zincirleme Endeks		
	1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Kamu sektörü	32,4	26,9	28,5	2,500	83	106	8
Özel sektör	95,0	75,0	65,0	140,0	80	88	215
TOPLAM	127,4	101,9	93,5	142,250	80	92	153

Bu sahada kamu sektörünün en büyük yatırımı Türkiye Demir-Çelik İşletmeleri A. Ş. nin Karabük'te inşa ettirdiği Çelik-Konstrüksiyon atelyesidir. 80 milyon liraya çıkacak olan bu tesisin 1966 yılında 750 bin lira sarfedilerek tamamlanmasiyle, ileriki yıllarda önemli ölçülerde ithalât ikamesi sağlanabilecektir.

Özel sektör yatırımları fazla sayıda dağınık küçük yatırımlar şeklindedir. Bu sanayii için gerekli teknik bilgi ve mühendislik hizmetlerinin yurtiçinde gelişmiş olması özel sektör yatırımlarının hızla artması sebep olmaktadır.

4. Tedbirler :

Savunma saanyiinin geliştirilmesi için Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu ve Milli Savunma Bakanlığı beraberce gerekli incelemeleri yapacak ve hazırlanacak projeler 1966 yılı Mayıs ayı sonuna kadar Devlet Planlama Teşkilâtına gönderilecektir.

MAKİNA İMALÂT SANAYİİ

(Elektrik ve Tarım Makinaları Dışında)

1. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Kalkınma Planı makine imali konusunda özellikle yatırım malları üretimine ağırlık verilmesini öngörmüş bulunmaktadır. Bu sektörde 1963 yılında 1962 ye oranla oldukça süratli bir gelişme olmuştur. Ancak 1964 yılına ait istatistiki bilgiler bu gelişmenin devam etmediğini hatta gerilediğini göstermektedir.

1965 ve ileriki yıllarda «Montaj sanayi talimatı» ile «Yatırımlarda yerli mamullerin kullanılması hakkındaki yönetmelik'in» uygulanmasiyle sektörün önemli şekilde gelişeceği tahmin edilmektedir.

1. Üretim :

Ana mallar itibariyle üretim hedeflerinin gerçekleşmesi Tablo 291 de gösterilmiştir.

1963 yılı üretimi program hedefini % 5 aşarak 412 milyon lirayı bulmuştur. 1964 üretimin 611,7 milyon lira olarak programlanmasına rağmen öngörülen tedbirlerin uygulanmaması dolayısiyle sadece 321 milyon liralık üretim yapılabilmiştir.

1963 - 1964 dönemi toplamı üretim hedefi 1,004 milyar lira olarak tahmin edilmiştir. 1964 üretiminin öngörülenden az olması sebebiyle iki yıllık üretim toplamı 734,53 milyar lira olmuş ve programlarda öngörülen üretim hedefinin % 29 gerisinde kalınmıştır.

2. Yatırımlar :

1963 ve 1964 Programları ile öngörülen ve gerçekleştirilen yatırımlar karşılaştırmalı olarak Tablo 292 de gösterilmiştir.

1963 özel sektör yatırımları program tahminlerinin ancak yüzde 7 si, kamu yatırımları ise yüzde 31,1 i oranında gerçekleşmiştir. 1964 yılında ise özel sektör yatırım gerçekleşme oranının yüzde 15 olmasına karşılık kamu sektörü yatırımları yüzde 48 oranında gerçekleşmiştir. Yatırımlar için gerekli olan dövizin sağlanamaması gerçekleşme oranını düşürmüştür.

TABLO : 291 — Ana Mallar İtibariyle Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi

(Milyon T.L.)
(Cari Fiyatlarla)

Ana Mallar	1962	Program Hedefi			Gerçekleşme			Program Hedefinin % Olarak Gerçekleşmesi		
		1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Buhar kazanı ve teçhizat		8,0	20,0	28	—	18,9	18,9	—	94	67
Buhar makinası aksamı		—	—	—	—	—	—	—	—	—
İçten yanmalı motorlar		4,5	20,0	24,5	2,2	2,2	4,4	48	11	17
Su türbini		1,0	1,0	2,0	0,04	0,4	0,44	4	40	22
Pompa ve tulumbalar		4,3	10,0	14,3	11,2	8,4	19,6	260	84	137
Vantilâtör ve aspiratör		2,3	13,0	15,3	—	—	—	—	—	—
Klima cihazları		2,5	4,0	6,5	—	—	—	—	—	—
Brülörler ve otomatik ocak		0,5	3,0	3,5	—	—	—	—	—	—
Sanayi fırınları		1,0	5,0	6,0	—	—	—	—	—	—
Buzdolabı ve benzerleri		82,9	300,0	382,9	163,3	107,7	271,0	197	35	70
Isı değiştirme cihazları		8,0	20,0	28,0	—	0,02	0,02	—	0,1	0,1
Gıda makinaları		12,0	1,0	13,0	16,3	0,01	16,31	135	1	125
Tartı aletleri		0,8	1,0	1,8	3,3	3,3	6,6	412	330	366
Pülverizatörler		7,6	7,0	14,6	3,9	2,6	6,5	51	37	44
Asansör kaldırma makinaları		10,0	20,0	30,0	3,3	1,8	5,1	330	9	17
İnşaat makinaları		—	—	—	2,2	1,3	3,5	—	—	—
Dokuma tezgâhı		10,0	20,0	30,0	4,6	0,1	4,7	46	0,5	16
Çamaşır makinaları		15,4	17,7	33,1	58,2	61,3	119,5	378	346	360
Dikiş makinaları		44,0	45,0	89,0	43,0	38,8	81,8	97	86	92

TABLO : 291 (Devamı)

Ana Mallar	1962	Program Hedefi			Gerçekleşme			% Olarak Gerçekleşmesi Program Hedefinin		
		1963	1964	1963 + 1963	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Çelik fab. ve döküm hane donanımı		2,0	3,0	5,0	—	—	—	—	—	—
Haddе silindiri		5,0	7,0	12,0	—	—	—	—	—	—
Atelye tezgâhları		16,2	20,0	36,2	1,3	0,2	1,5	8	1	4
Ağaç işleme tezgâhları		11,6	15,0	26,6	6,0	6,5	12,5	51	43	47
Kaynak makinaları		—	0,5	0,5	0,4	—	0,4	—	—	80
Büro makinaları		—	—	—	8,8	—	8,8	—	—	—
Toprak ve maden hazırlamamak		1,8	20,0	21,8	—	—	—	—	—	—
Musluk ve valf		1,2	5,0	6,2	—	2,1	2,1	—	42	33
Transfer dişli kutusu		1,2	2,5	3,7	—	—	—	—	—	—
Conta		—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tıp ve sağlık cihazları		1,0	2,0	3,0	—	—	—	—	—	—
Sıvı ve gaz sayaçları		6,6	7,0	13,6	8,1	—	8,1	123	—	59
Çırçır makinası		—	—	—	0,7	1,1	1,8	—	—	—
Diğer makinalar		8,7	12,0	20,7	41,2	56,6	97,8	485	471	472
Tamir ve yedek parça		123,3	10,0	133,3	33,6	8,6	42,2	27	86	31
TOPLAM		382,4	611,7	1 004,1	412,6	321,93	734,53	105	52	73

TABLO : 292 — Makina İmalât Sanayii 1963 - 1964 Yılları Yatırımları Program Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu

(Milyon T. L.)
(1961 fiyatlarıyla)

Kuruluşlar	Program hedefi			Gerçekleşme			Program hedeflerinin % si olarak gerçekleşmesi		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Özel sektör	130 100	70 881	200 981	9 372	10 837	20 209	7	15	10
Kamu sektörü	39 500	25 670	65 170	12 090	12 282	24 372	31	48	37
TOPLAM	169 600	96 551	266 151	21 462	23 119	44 581	12	24	17

TABLO : 293 — *Makina İmalât Sanayii Talep Gerçekleşmesi*

(Milyon T.L.)
(Cari Fiyatlarla)

Ana Mallar	1962 Talebi	Program Talep Tahminleri			Gerçekleşme			Talebin Program Tahminlerinin % si Olarak Gerçekleşmesi		
		1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Buhar kazanları ve teçhizat	19,4	24,9	28,6	53,5	26,0	40,0	66,0	104	140	124
Gazojen	1,8	—	—	—	2,6	3,0	5,6	—	—	—
Buhar makinesi aksamı	3,0	—	—	—	3,4	4,0	7,4	—	—	—
İçten yanmalı motor ve aksamı	231,0	61,0	80,2	141,2	245,2	250,0	495,2	402	312	351
Hidrolik türbinler	1,5	10,2	2,0	12,2	7,0	15,5	22,5	70	775	184
Gaz türbinleri	0,8	—	—	—	1,0	0,8	1,8	—	—	—
Yol silindirleri	0,6	1,9	1,0	2,9	0,6	0,6	1,2	32	60	41
Hava ve vakum pompaları	38,0	21,9	29,0	50,9	45,5	54,3	99,8	214	187	196
Vantilâtör, kompresörler	9,6	5,0	10,0	15,0	14,0	15,7	29,7	280	157	198
Klima cihazları	7,0	2,8	8,0	10,8	15,0	14,0	29,0	577	175	274
Brülörler	151,0	13,0	14,9	27,9	10,2	34,0	44,2	77	228	158
Sanayi fırınları	—	98,7	360,0	458,7	165,0	142,0	307,0	168	394	67
Buzdolabı ve parçaları	24,0	41,8	25,0	66,8	27,0	23,2	50,2	64	93	75
Isı değiştirme cihazları	57,0	60,0	7,0	67,0	63,3	55,0	118,3	105	786	176
Gıda makineleri	4,4	1,5	1,7	3,2	4,9	6,0	10,9	326	352	344
Tartı aletleri	22,5	7,6	12,0	19,6	22,9	24,0	46,9	301	200	240
Pülverizatörler	94,0	51,5	59,2	110,7	73,3	70,1	143,4	142	119	129
Kaldırma makineleri	116,0	123,6	120,0	243,6	129,9	143,0	272,9	105	119	112
Yol ve inşaat makineleri	73,0	6,0	50,0	56,0	16,5	10,5	27,0	275	21	48
Kâğıt makineleri	19,4	1,1	10,0	11,1	28,2	29,2	57,4	2563	29	518
Matbaa makineleri	110,9	64,0	73,6	137,6	184,6	164,5	349,1	288	224	254
Dokuma sanayi makineleri										

Tablo : 293 (Devamı)

Ana Mallar	1962 Talebi	Program Talep Tahminleri			Gerçekleşme			Program Tahminlerinin % Olarak Gerçekleşmesi		
		1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Çamaşır makineleri	50,0	15,4	17,7	33,1	58,2	68,0	126,2	378	384	381
Dikiş makineleri	46,4	49,2	56,6	105,8	56,7	47,5	103,2	115	84	98
Ayakkabı makineleri	4,3	6,3	3,5	9,8	6,0	5,4	11,4	95	154	111
Döküm makineleri	37,0	11,4	40,0	51,4	52,5	39,6	91,1	460	99	177
Hadde, hadde silindiri, kalenderler	57,0	10,0	11,5	21,5	38,0	44,5	82,5	380	387	384
Pompalar	40,0	5,9	40,0	45,9	68,2	60	68,8	115	350	150
Atelye tezgâhları	60,0	48,7	70,0	118,7	53,3	72,0	125,3	109	103	106
Cam işleme makineleri	5,2	1,3	1,5	2,8	6,2	5,0	11,2	477	333	400
Ağaç işleme tezgâhı	13,0	13,9	26,0	39,9	13,3	11,8	25,1	96	45	63
Pinömatik el aletleri	4,3	3,0	3,5	6,5	8,9	8,0	16,9	296	229	260
Kaynak makineleri	2,5	1,8	2,1	3,9	2,6	3,0	5,6	144	143	144
Büro makineleri	30,5	1,0	4,0	5,0	35,4	38,0	73,4	3 540	950	1 468
Toprak ve maden hazırlama makine.	52,5	44,2	45,0	89,2	47,5	44,5	92,0	107	99	104
Diğer makineler	59,0	23,8	148,3	382,1	520,0	460,0	980,0	2 184	310	256
Özel kalıplar	11,0	7,6	8,7	16,3	11,0	12,0	23,0	145	138	142
Musluk ve valf	25,0	8,8	10,0	18,8	29,4	35,6	65,0	334	356	346
Rulman	40,0	40,0	46,0	86,0	43,0	41,0	84,0	107	89	98
Conta	8,4	—	—	—	9,4	10,5	20,9	—	--	—
Transmisyon ve dişli kutusu	20,0	6,0	6,9	12,9	51,0	85,0	136,0	850	1 231	1 054
Tıp ve sağlık cihazları	33,0	33,0	27,9	60,9	33,0	41,0	74,0	100	147	122
Sıvı ve gaz sayaçları	8,5	9,5	10,9	20,4	9,5	12,0	21,5	100	110	105
TOPLAM	1 573,6	953,0	1 482,10	2 435,1	2 239,2	2 257,8	4 497,0	235	152	185
Yedek parça talebi	510,0	580,0	310	900,0	620,0	640,0	1 260,0	105	206	140

3. Tüketim :

1963 ve 1964 yılları için yapılan talep tahminleriyle gerçekleşen tüketim Tablo 293 de yer almıştır.

1963 ve 1964 yıllarında makine imalât sanayii tüketimi yıllık programlardaki talep tahminlerini geniş ölçüde aşmıştır. Talebin çok az bir kısmı yurtiçi üretimi ile karşılanmaktadır. Örneğin 1963 yılında talebin ancak yüzde 15 kadarı yerli üretimi ile karşılanmıştır.

4. Dış ticaret :

a. İhracat :

1964 yılında 413.457 liralık ihracat yapılmıştır. 1965 yılında ihracatın artacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 294 de 1964 yılı makina imalât sanayii ihracatı gösterilmektedir.

TABLO : 294 — Makine İmalât Sanayii 1964 İhracatı

Ana Mallar	1964 İhracat Değeri (TL.)
Demirden yiv ve set açan makineelr	49 381
Kahve değirmenleri, et kıyma makineleri	1 394
Dokuma için hazırlayıcı cihaz ve makineler	98 557
Dikiş makineleri	8 635
Testere makineleri	11 700
Beton karıştırma makineleri	4 500
Adi madenden musluk ve valf	92 061
Kalorifer kazan ve aksamı	49 408
Diğer makinalar	99 821
TOPLAM	413 457

Özellikle dikiş makineleri, kalorifer kazanları ile bu dönemde ihracı yapılamamış buzdolaplarında önemli bir ihraç potansiyeli mevcuttur.

b. İthalât :

Planlı dönemin ilk iki yılında makine imalât sanayiinde programlanan ve gerçekleşen ithalât karşılaştırmalı olarak Tablo 295 de gösterilmiştir.

TABLO : 295 — Makina İmalât Sanayii İthalâtı

(Milyon TL.)
(Cari fiyatlarla)

Ana mallar	Gerçekleşme 1963 (1)	1964 (2)	1963+1964 (3)
Buhar kazanları	13,5	17,4	30,9
Gazojenler	1,6	0,8	2,4
Buhar makineleri parçaları	0,9	3,2	4,1
Motorlar	155,0	142,8	297,8
Hidrolik türbinler	4,6	9,7	14,3
Gaz türbinleri	0,6	0,1	0,7
Yol silindirleri	0,5	0,2	0,7
Pompa, maiyat elevatörleri ve vakum pompaları	37,5	41,2	78,7
Vantilâtör, aspiratör kompresörler	19,9	27,2	47,1
Klima cihazları	7,2	7,4	14,6
Brülörler	7,2	6,0	13,2
Sanayii fırınları	4,8	16,2	21,0
Buzdolabı ve aksamı	43,1	27,1	70,2
Isı değiştirme cihazları	14,4	10,5	24,9
Gıda makinaları	36,2	27,6	63,8
Tartı aletleri	1,0	2,0	3,0
Pülverizatörler	12,4	12,7	25,1
Kaldırma makineleri	45,3	52,8	98,1
Yol ve inşaat makineleri	77,5	96,1	173,6
Kâğıt makineleri	10,5	4,4	14,9
Matbaa makineleri	18,4	20,7	39,1
Dokuma sanayii makineleri	118,5	112,5	231,0
Çamaşır makineleri	1,3	2,4	3,7
Dikiş makineleri ve aksamı	24,5	10,8	35,3
Ayakkabı makineleri	3,9	1,8	5,7
Döküm makineleri		10,9	
Hadde, hadde silindirleri ve kalenderler	24,7	33,0	57,7
Atelye tezgâhları	40,9	61,5	102,4
Cam işleme makineleri	4,0	1,0	5,0
Ağaç işleme makineleri	4,7	2,4	7,1
Pinömatik el aletleri	5,8	2,4	8,2
Kaynak makineleri	1,0	1,1	2,1
Büro makineleri	20,7	26,9	47,6
Toprak ve maden hazırlama makineleri	24,4	22,3	46,7
Diğer makineler	340,9	318,6	659,5
Özel kalıplar	7,2	8,9	16,1
Musluk ve valf	12,6	15,0	27,6
Rulman	28,1	23,2	51,3
Transmisyon ve dişli kutusu	33,0	50,2	83,2
Contalar	5,5	5,5	11,0
Tıp ve sağlık cihazları	3,2	14,5	17,2
Sıvı ve gaz sayaçları	1,6	3,1	4,7
TOPLAM	1 252,6	1 254,1	2 506,7

II. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Talep ve üretim :

1966 yılında makine imalâtı sanayii sektöründe ana mallar için talep tahminleri önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 296 üretim hedefleri Tablo 297 de gösterilmiştir.

Makine imalât sanayii sektöründe yurtiçi talebin büyük bir kısmı ithalât yoluyla karşılanmaktadır. 1966 yılında toplam talebin yüzde 13 ünün yurtiçi üretimi ile karşılanacağı tahmin edilmektedir.

2. Dış ticaret :

a. İhracat etkisi :

Makine imalâtı sanayii sektöründe önemli bir ihracat yoktur. Buzdolabı, çamaşır makinesi, dikiş makinesi ve vinç ihracatının 1966 yılında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu fabrikasyon maddelerinden başka dış pazarlardan münferit imal siparişleri alınacağı da ihtimal dahilinde görülmektedir. İhracatta vergi iadesi sisteminin uygulanması ihracatı artıracaktır.

TABLO : 296 — Makine İmalât Sektörü Yurtiçi Talep Tahminleri
(Milyon TL.)
(Cari fiyatlarla)

Cinsi	Değer				
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Buhar kazanları ve teçhizatı	19,4	26,0	40,0	44,0	52,0
Jazojen	1,8	2,6	3,0	3,7	5,0
Buhar makinesi aksamı	3,0	3,4	4,0	4,0	4,5
İçten yanmalı motor aksamı	213,0	245,2	250,0	265,0	290,0
Hidrolik türbünleri	1,5	7,0	5,5	17,6	
Gaz türbünleri	0,8	1,0	0,8	1,0	1,5
Yol silindirleri	0,6	0,6	0,6	1,0	1,5
Pompalar	40	68	74,0	80,0	88,5
Hava ve vakum pompaları vantilatör, aspiratör ve kompresörler	38,0	45,5	54,3	57,0	65,0
Klima cihazları	9,6	14,0	15,7	17,0	19,5
Brülörler	7,0	15,0	14,0	16,0	18,0
Sanayi fırınları	151,0	19,2	34,0	26,0	37,0
Buzdolabı ve parçaları	—	165,0	142,0	150,0	158,0
Isı değiştirme cihazları	24,0	27,0	23,2	26,0	29,0
Gıda makineleri	57,0	63,3	55,0	60,0	72,0
Tartı aletleri	4,4	4,9	6,0	6,0	6,8
Pülvarizatörler	22,5	22,9	24,0	26,0	28,5
Kaldırma makineleri	94,0	73,3	70,1	77,0	86,0
Yol ve inşaat makineleri	116,0	129,9	143,0	165,0	190,0
Kâğıt makineleri	73,0	16,5	10,5	12,0	20,0
Matbaa makineleri	19,4	28,2	29,2	33,5	—
Dokuma sanayi makineleri	110,0	184,6	164,5	175,0	190,0
Çamaşır makineleri	50,0	58,2	68,0	72,0	75,0
Dikiş makineleri	46,4	56,7	47,5	53,0	60,0
Ayakkabı makineleri	4,3	6,0	5,4	6,0	6,5
Döküm makineleri	37,0	52,5	39,6	41,0	48,0
Hadde, hadde silindiri kalenderler	57,0	38,0	44,5	40,0	50,0
Atelye tezgâhları	60,0	53,3	72,0	80,0	88,0
Cam işleme makineleri	5,2	6,2	5,0	5,5	7,0
Ağaç işleme makineleri	13,0	13,3	11,8	14,0	17,5
Pnömatik el aletleri	4,3	8,9	8,0	8,0	11,0
Kaynak makineleri	2,5	2,6	3,0	4,0	4,6
Büro makineleri	30,5	35,4	38,0	42,0	46,0
Toprak ve maden hazırlama makineleri	52,5	47,5	44,5	47,0	55,0

Cinsi	Değer				
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Diğer makineler	59,0	520,0	460,0	500,0	525,0
Özel kalıplar	11,0	11,0	12,0	13,0	13,5
Musluk valf	25,0	29,4	35,6	40,0	44,5
Rulman	40,0	43,0	41,0	45,0	47,0
Conta	8,4	9,4	10,5	11,2	12,5
Transmisyon ve dişli kutusu	20,0	51,0	85,0	92,0	100,0
Tıp ve sağlık cihazları	33,0	33,0	41,0	45,0	49,0
Sıvı ve gaz sayaçları	8,5	9,5	12,0	13,0	14,5
TOPLAM	1573,6	2239,2	2257,8	2299,5	2637,4
Zincirleme endeks	100	142			
Yedek parça talebi	510,0	620,0	640,0	670,0	700,0

TABLO : 297 — Makine İmalât Sektörü Yurtiçi Üretim Tahminleri

(Milyon TL.)
(Cari fiyatlarla)

Cinsi	Değer			
	1963	1964	1965 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)
Buhar kazanı teçhizat	—	18,9	28,0	34,0
Buhar makinesi aksamı	—	—	—	—
İçten yanmalı motorlar	2,2	2,2	2,5	3,5
Su türbini	0,04	0,4	0,6	1,0
Pompa ve tulumbalar	11,2	8,4	10,0	13,0
Vantilâtör ve aspiratör	—	—	0,2	0,5
Klima cihazları	—	—	—	—
Brülörler ve otomatik ocaklar	—	—	—	—
Sanayi fırınları	—	—	—	—
Buzdolabı ve benzeri	163,3	107,7	115,0	128,0
Isı değiştirme cihazları	—	0,02	0,2	0,5
Gıda makineleri	16,3	0,01	5,0	5,0
Tartı aletleri	3,3	3,3	3,8	4,1
Pülverizatörler	3,9	2,6	3,5	3,5
Asansör, kaldırma makineleri	3,3	1,8	3,5	4,5
İnşaat makineleri	2,2	1,3	2,0	3,5
Dokuma tezgâhı	4,6	0,1	3,0	4,5
Çamaşır makineleri	58,2	61,3	65,5	70,0
Dikiş makineleri	43,0	38,8	41,0	44,0
Çelik fab. ve döküm hane donatımı	—	—	—	—
Hadde silindiri	—	—	—	—
Atelye tezgâhları	1,3	0,2	0,7	2,0
Ağaç işleme tezgâhları	6,0	6,5	7,2	8,5
Kaynak makineleri	0,4	—	0,6	1,0
Büro makineleri	8,8	—	5,0	7,0
Toprak ve maden hazırlama makineleri	—	—	—	—
Musluk ve valf	—	2,1	4,0	6,5
Transfer dişli kutusu	—	—	—	—
Conta	—	—	—	1,0
Yangın söndürme aleti	—	0,04	0,4	0,6
Tıp ve sağlık cihazları	—	—	—	—
Presler ve meyva presleri	—	0,3	0,7	1,0
Sıvı ve gaz sayaçları	8,1	—	12,0	15,0
Çırçır makineleri	0,7	1,1	1,4	1,8
Diğer makineler	41,2	56,6	64,0	70,0
Tamir ve yedek parça	33,6	8,3	15,0	22,5
TOPLAM	412,0	321,97	394,8	456,5

b. İthalât etkisi :

Bu sektördeki ithalâtın ana mallara göre dağılımı Tablo 298 de görülmektedir. 1966 yılı ithalât tahmini talebin yüzde 33 ü civarında olacağı tahmin edilmektedir.

1966 da ithal edilecek mallar arasında, yol ve inşaat makineleri, motorlar ve dokuma sanayi makineleri başta gelmektedir.

3. *Yatırımlar :*

1966 yılı yatırım tahmini geçmiş yıllarla kargılaştırmalı olarak Tablo 299 da verilmiştir.

TABLO : 299 — Makine İmalât Sanayii Yatırımları (Milyon TL.)

Kuruluş	Değer				(Cari fiyatlarla) Zincirleme Endeks		
	1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Kamu sektörü	12,9	13,6	31,9	21,6	106,6	231,8	66,5
Özel sektör	10,0	12,0	27,0	100,0	120,0	220,5	367,2
TOPLAM	22,9	21,6	58,9	121,6	115,0	226,5	205,0

TABLO : 298 — Makine İmalât Sektörü İthalâtı

(Milyon TL.)
(CIF)

Cinsi	Değer				
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Buhar kazanaları	12,0	13,5	17,4	16,0	12,0
Gazojenler	1,2	1,6	0,8	—	—
Buhar makineleri parçaları	0,7	0,9	3,2	4,6	4,5
Motorlar	136,7	155,0	142,8	130,0	120,0
Hidrolik türbinler	1,0	4,6	9,7	5,0	4,0
Gaz türbinleri	0,5	0,6	0,1	0,1	0,5
Yol silindirleri	0,4	0,5	0,2	0,4	0,5
Pompa, malyat alevatörleri	28,9	37,5	41,2	40,0	35,0
Vakum pompaları, vantilâtör, aspiratör, kompresörler	17,3	19,9	27,2	25,0	22,0
Klima cihazları	5,1	7,2	7,4	6,5	6,0
Brülörler	4,5	7,2	6,0	2,4	2,0
Sanayi fırınları	98,4	4,8	16,2	18,0	15,0
Buz dolabı ve aksamı	37,5	43,1	27,1	21,0	19,5
Isı değiştirme cihazları	13,0	14,4	10,5	8,0	7,0
Gıda makineleri	28,9	36,2	27,6	22,5	20,0
Tartı aletleri	1,6	1,0	2,0	1,0	1,0
Pülverizatörler	14,6	12,4	12,7	11,5	10,5
Kaldırma makineleri	60,9	45,3	52,8	55,0	55,0
Yol ve inşaat makineleri	75,0	77,5	96,1	100,0	105,0
Kâğıt makineleri	47,5	10,5	4,4	1,5	1,2
Matbaa makineleri	12,6	18,4	20,7	24,0	28,0
Dokuma sanayii makineleri	71,5	118,5	112,5	100,0	90,0
Çamaşır makineleri	—	1,3	2,4	1,0	1,0
Dikiş makineleri ve aksamı	19,3	24,5	10,8	9,5	8,0
Ayakkabı makineleri	2,7	3,9	1,8	1,2	1,0
Döküm makineleri	23,9	34,0	10,9	3,0	2,0
Hadde, hadde silindirleri ve kalenderleri	36,4	24,7	33,0	21,0	15,0
Atelye tezgâhları	42,8	40,9	61,5	60,0	60,0
Cam işletme makineleri	3,4	4,0	1,0	4,0	2,5
Ağaç işletme makineleri	8,5	4,7	2,4	1,5	1,0
Pnömatik el aletleri	2,8	5,8	2,4	1,6	1,2
Kaynak makineleri	1,4	1,0	1,1	1,3	1,6
Büro makineleri	23,9	20,7	26,9	12,0	12,0
Toprak ve maden hazırlama makineleri	29,0	24,4	22,3	18,0	16,0
Diğer makineler	39,4	340,9	318,6	300,0	290,0
Özel kalıplar	7,1	7,2	8,9	6,0	5,0
Musluk ve valf	13,0	12,6	15,0	12,0	10,0
Rulman	226,2	28,1	23,2	30,0	35,0
Transmisyon ve dişli kutusu	12,0	33,0	50,2	54,0	58,0
Contalar	4,8	5,5	5,5	7,0	7,0
Tıp ve sağlık cihazları	3,1	3,2	14,5	15,5	16,5
Sıvı ve gaz sayaçları	2,9	1,6	3,1	1,5	1,0
TOPLAM	927,4	1 252,6	1 254,1	1 152,6	1102,5
Zincirleme endeks	100	129			

4. *Tedbirler :*

a. Sanayi belgelerinin tâyin edilmesi, ve bu bölgelerin elektrik, su, yol ve kanalizasyon gibi hizmetlerinin sağlanması ve sanayi bölgelerinde kurulacak müesseselerin bu tesislerin masraflarına kendi kuruluşlarını engellemeyecek şekilde katılmalarına ait esasların tesbiti çalışmaları engeç 1966 yılı Mart ayına kadar bitirilecek ve uygulamaya geçilecektir. (1963 yılı tedbirlerinden)

b. İthal mallarından yurt içinde üretimle ikame edilebileceklerin imali için yapılan lisans ve döviz müsaadesi müracatlarının değerlendirilmesinde aynı işi yapan diğer kuruluşların sağladıkları döviz tasarruf oranı yeni müracaatlar için alt sınır olarak kabul edilecektir.

c. Programı devresinde özel sektör yatırımlarını finanse etmek üzere Türkiye Sınai Kalkınma Bankasınca 35 milyon liralık bir kredi fonu kurulacaktır. Bu fonun net faizi (Kredi alana mal oluşu) yüzde 6 yı geçmeyecektir. Fon için gerekli finansman, faiz haddi de gözönünde tutulacak Hazine aracılığı ile sağlanacaktır.

d. Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu, T. C. Devlet Demiryolları ve T. Şeker Fabrikaları A. O. bu sektördeki yatırımlarda duplikasyonlardan kaçınarak atıl kapasite yaratılmamasını sağlamak amacıyla aralarında koordinasyon yapacaklardır.

e. Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu program dönemi içinde aşağıki konularda yabancı sermaye ile ortak yatırımlara girmek konusunda gerekli ön çalışmaları yapıp sonuçlandıracaktır.

(1) Yurt içinde üretilen kamyon, otobüs ve traktörlerde kullanılacak tipte dizel motoru imâl edecek bir fabrikanın kurulması,

(2) Yurt içinde kurulacak sanayi tesislerinin kurulmasında gerekli mühendislik etüt ve hizmetlerini yapacak bir «Mühendislik Hizmetleri» şirketinin kurulması,

(3) Yurt içinde kurulacak sanayi tesislerinin kurma işlerini yüklenecek bir «Sanayi Tesisleri Fabrikası» nın kurulması.

TARIM ALET VE MAKİNARI İMALÂTI SANAYİİ

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Kalkınma Plânında tarım sektörü üretimi için öngörülen hedeflere ulaşılmasında tarım alet ve makinalarının nitelik ve nicelik bakımından yeterli düzeye çıkarılması büyük önem taşımaktadır. Teknik bilgi ve yurdumuzda mevcut imalât imkânları bakımından herhangi bir güçlük bulunmamakla birlikte, bu konuda bu güne kadar yapılan çalışmalar aşağıda belirtilen sebepler dolayısıyla yeterli olamamıştır.

1. Talep ve üretim :

Bu gün için yurdumuzda tarım makinalarının en önemlisi olan traktöre talep oldukça gelişmiş durumdadır. Bilindiği gibi traktör, tarım faaliyetlerinde çeşitli şekil ve amaçlarla kullanılabilen bir araçtır. Oysa, yurdumuzda traktörden faydalanma genellikle sürme, ekim ve taşıma gibi birkaç şekilde olmaktadır. Ayrıca kullanılış şekli dışında traktörlerin tam kapasitede kullanılıp kullanılmaması da üzerinde durulacak bir husustur. Tüm tarım alet ve makinalarının daha verimli kullanılabilmesinde plânın getirdiği esaslara uygun bir toprak reformunun gerçekleştirilmesinin rolü büyük olacaktır.

Kalkınma Plânında ve Yıllık Programlarda sektörün üretimi için yapılan talep tahminleri ileri bir tarımın gerektirdiği traktör donatım ilişkisinden hareketle bulunmuştur.

Tablo 300 ve Tablo 301 de görüleceği gibi 1963 ve 1964 yıllarında traktör satışları aynı yıllar için talep şeklinde ortaya çıkacağı tahmin edilen miktarlardan sırasiyle yüzde 54 ve yüzde 29 oranlarında fazla olmuştur. Buna karşılık aynı yıllarda traktör donatımlarına ve diğer tarım aletlerine olan talep, tahminlerden düşük oranlarda kalmıştır. Bu bakımdan traktörlerin çok yönlü makinalar olarak Tarım Sektöründe kullanılabilmesi, ileri bir tarımın gerektirdiği traktör-donatım ilişkisinde talebin yaratılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu ise öncelikle, Plânın gerektirdiği tarım politikası içinde :

a. Çiftçinin eğitilmesini, yani, çeşitli tarım alet ve makinalarının çiftçiye öğretilmesini,

b. Tarım kredilerinin bu amaca uygun ve daha etkin bir şekilde kullanılmasiyle, bugün daha çok tabiat şartlarına bağlı olarak değişen çiftçinin satın alma gücünün artırılmasını ve bunun devamlılığının sağlanmasını,

c. Satış teşkilatlarının daha iyi organize edilmesini, gerektirmektedir.

Tarım alet ve makinaları, genellikle bugünkü tekniğe göre çok incelik istemiyen, kaba basit mamullerdir. Bu bakımdan yukarıda belirtilen anlayış ve şekil içinde talebin yaratılması halinde, bütün tarım

alet ve makinalarının yeter sayılarda yurdumuzda üretilmesi kolaylıkla mümkün olabilecektir.

Tablo 300 ve 301 de görüldüğü gibi, 1963 yılında tarım alet ve makinaları talebinde önemli artışlar olmuş ve talep artışları daha çok yurt içi üretimle karşılanabilmiştir. 1964 yılında genel olarak talepte bir gerileme görülmüştür. Bu devrede, talepteki değişmeleri doğrudan doğruya etkileyen faktör, tarım sektöründeki gelişmeler, dolayısiyle çiftçinin satın alma gücü olmuştur.

Tarım alet ve makinalarının satışlarında aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası'nın kredi imkânlarından yararlanılmaktadır. Bu yolla yapılan satışlarda çiftçiler fiyat ve kaliteleri Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası'nca kontrol edilebilen çeşitli tarım alet ve makinalarına sahip olabilmektedirler. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası kredilerinin genellikle yeterli olmaması sebebiyle, tüm satışların fiyat ve kalite bakımından kontrol edilebilme imkânı bulunmamaktadır. Örneğin; traktör satışlarında, 1962 yılında 56 milyon, 1963 yılında 151 milyon, 1964 yılında 67 milyon liralık Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası kredisi kullanılmış ve yaklaşık olarak, bu yıllarda ancak, sırasıyle 2 bin, 6 bin ve 2 bin 500 aded traktör satışı rediden yararlanabilmiştir. Oysa aynı yıllarda yurtiçi traktör satışları 4 bin 143, 9 bin 279 ve 7 bin 790 aded olmuştur. Yurt içinde montaj yoluyla imal edilen traktörlerin 32 ile 50 beygir gücünde olanları genellikle dört yıllık Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası kredisiyle çiftçiye 31 ile 40 bin lira arasında satılmaktadır.

Kredilerin daha etkin bir şekilde kullanılması yanında, başta traktör olmak üzere çeşitli tarım alet ve makinalarının daha ucuz satılabilme imkânının da talebin önemli miktarda artmasına yardımcı olacağı söylenebilir.

Bu devrede sektörün en önemli makinalarından biri olan traktör, montaj yoluyla, program hedeflerinin üstünde üretilmiştir. Bunun yanında, nitelikleri Tarım Bakanlığı ve Sanayi Bakanlığınca tesbit edilen bir kısını traktörler ve biçer - döverlerin tümü ithal edilmiştir. Yurdumuzda biçer - döver imaliyle ilgili olarak 1964 yılı sonundan itibaren başlıyan çalışmalar, 1966 yılı hasat mevsiminde biçer - döver imal edilebilecek şekilde ilerlemektedir.

TABLO : 300 — Tarım Alet ve Makinaları İmalât Sanayiinde Talep Gerçekleşmesi

(Aded)

Ana Mallar	1962 Talebi	Program Talep Tahminleri			Gerçekleşme			Talebin Program Tahminlerinin % si Olarak Gerçekleşmesi		
		1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Traktör	4 143	6 000	6 000	12 000	9 279	7 790	17 069	154	129	142
Traktör pulluğu	4 173	3 000	3 000	6 000	4 705	4 055	8 760	156	135	146
Traktör kültüvatörü	—	2 000	2 000	4 000	243	369	612	12	18	15
Traktör tırmık	—	5 000	5 000	10 000	30	75	105	0,6	1,5	10
Traktör merdane	—	750	750	1 500	100	—	100	13	—	6
Traktör mibzer	215	1 700	1 700	3 400	165	174	339	9	10	9
Traktör çapa makinası	121	1 300	1 300	2 600	120	208	328	9	16	12
Biçer döver	74	650	650	1 300	374	453	827	56	70	67
Traktör harman makinası	450 T	1 500	1 500	3 000	710	42	1 652	47	62	55
Selektör - tiriyör	350 T	500	1 000	1 500	303	858	1 161	60	86	78
Traktör treyler	2 400 T	2 700	2 700	5 400	2 939	1 792	4 731	108	67	87
Hayvanla çekilen pulluk	1 116 T	20 000	20 000	40 000	9 522	9 362	18 884	47	46	47
Hayvanla çekilen hububat mibzeri	405 T	13 000	20 000	33 000	579	519	1 098	5	2	3
Hayvanla çekilen pamuk hububat mib.	700 T	2 500	2 500	5 000	559	1 273	1 832	22	50	34
Hayvanla çekilen kültüvatör	300 T	1 500	1 500	3 000	442	333	755	28	22	25
Tınas makinası	228	500	500	1 000	417	292	709	83	58	70
Hayvanla çekilen orak makinası	—	500	200	700	174	—	174	34	—	24
Tırmık	10 000 T	20 000	20 000	40 000	9 809	—	9 809	49	—	24
Diskharrow	101	—	1 200	1 200	870	797	1 667	—	64	135
Pancar çapası	20 000 T	—	20 000	20 000	19 016	—	19 016	95	—	95
Pülvarizatör ve sırt körüğü	15 000 T	—	20 000	20 000	17 754	18 110	235 864	—	90	180
Tarım için arabalar	1 018	—	2 000	2 000	2 389	1 661	4 050	—	83	201
Pulluk uç demiri	12 833	—	15 000	15 000	13 835	109 802	123 637	—	732	824

TABLO : 301 Ana Mallar İtibariyle Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi

(Aded)

Ana Mallar	1962	Program Talep Tahminleri			Gerçekleşme			Talebin Program Tahminlerinin % si Olarak Gerçekleşmesi		
		1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Traktör	2 574	6 000	6 000	12 000	8 640	6 592	15 232	144	109	127
Traktör pulluğu	1 558	3 000	3 000	6 000	3 999	6 127	6 126	130	71	102
Traktör kültüvatörü	—	3 000	3 000	6 000	3 999	70	70	—	—	—
Traktör tırmığı	—	3 000	3 000	6 000	—	75	75	—	—	—
Traktör merdanesi	22	3 000	3 000	6 000	100	—	100	—	—	—
Traktör mibzeri	200	3 000	3 000	6 000	288	65	353	—	—	—
Traktör çapa makinesi	—	3 000	3 000	6 000	100	208	308	—	—	—
Biçer döver	—	3 000	3 000	6 000	—	—	—	—	—	—
Traktör harman makinesi	500 T	1 500	1 500	3 000	725	734	1 459	48	49	48
Selektör - triyör	380 T	500	1 000	1 500	491	858	1 349	98	85	89
Traktör trayler	2 412	2 700	2 700	5 400	3 140	1 792	4 932	116	66	91
Hayvanla çekilen pulluk	12 232	20 000	20 000	40 000	10 754	9 362	20 116	54	46	50
Hayvanla çekilen hububat mibzeri	416	13 000	2 000	15 000	684	519	1 203	5	26	8
Hayvanla çekilen pamuk hububat mib.	750 T	2 500	2 500	5 000	593	1 273	1 866	23	51	37
Hayvanla çekilen kültüvatör	300 T	1 500	1 500	3 000	503	333	836	35	22	28
Tınaz makinası	236	500	500	1 000	425	292	717	85	58	71
Hayvanla çekilen orak makinası	—	500	200	700	179	—	179	35	—	25
Tırmık	—	20 000	2 000	22 000	32 218	—	32 218	161	—	146
Diskharrow	—	—	1 200	1 200	930	797	1 272	—	65	106
Pancar çapası	30 000 T	—	20 000	20 000	72 136	—	72 136	—	—	360
Pülverizatör ve sırt körüğü	15 000	—	20 000	20 000	25 590	18 110	43 700	—	90	211
Tarım için arabalar	1 018	—	2 000	2 000	2 785	1 661	4 466	—	83	223
Pulluk uç demirleri	10 000 T	—	15 000	15 000	15 545	109 802	125 347	—	732	835

2. *Kapasite ve yatırım :*

Tarım Alet ve Makinaları yapabilecek imkânlara sahip imalâthaneler yurdun çeşitli yerlerine dağılmış bulunmaktadır. Bu imalâthaneler tarım alet ve makinaları dışında diğer çeşitli imalât işleri de yaptıklarından her bir tarım alet ve makinası için ayrı ayrı ve belirli kapasite büyüklükleri verilememektedir.

1963 ve 1964 yıllarında montaj yoluyla traktör imal eden üç kurumun kapasiteleri toplamı 11 bin 500 aded/yıldır. Bu kapasitenin 1963 yılında yüzde 75 inin 1964 yılında yüzde 57 sinin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Tarım Alet ve Makinaları imalâtı sanayiinde mevcut kapasitelerin tamamen kullanılamaması sebebiyle Tablo 302 de görüleceği gibi çok büyük miktarda yatırım programlanamamıştır. Bunun yanında programlanan bir kısım yatırımlardan, yine aynı sebeple daha sonra vazgeçilmiş bulunmaktadır.

Özellikle özel sektör yatırımlarının çoğunluğu yenileme ve idame yatırımları şeklinde olmuştur. Bu dönemde Türkiye Zirai Donatım Kurumunca yapılan yatırımlar ise mevcut imalât imkânlarını genişletme amacıyla yapılmıştır. Ayrıca montaj yoluyla traktör imalâtı yapan kurumların yerli parça oranlarını artırabilmeleri için önümüzdeki devrelerde sektör için önemli sayılabilecek yatırımları programlıyacakları beklenmektedir.

3. *Dış ticaret :*

1963 Yılı Programında sektörün ithalât tahminleri yapılmamış olduğundan, Tablo 302 de gerçekleşen ithalât değerleri verilebilmiştir Tabloda görüleceği gibi, 1963 ve 1964 yıllarındaki ithalâtın yüzde 81 i komple traktör ve biçer - döver ithalâtı olmuştur. Özellikleri Tarım Bakanlığı ve Sanayi Bakanlığınca belirtilen bir kısım traktörler normal ithalâtçı kotalariyle getirtilmektedir. Ancak, traktörlerin önemli bir kısmı da geçmiş yıllardaki tahsislerin bu devrede kullanılmasiyle ithal edilmiş bulunmaktadır.

Ayrıca, yurt içinde montaj yoluyla imal edilen traktörler için 1963 yılında 4 milyon dolâr, 1964 yılında 3 milyon 500 bin dolârlık, 1965 yılında 5 milyon dolârlık sanayici kotaları dağıtılmıştır.

Önümüzdeki yıllarda yurt içinde traktör imalâtının gelişmesi ve biçer - döver imalâtının başlamasiyle sektörün ithalât miktarının çok azalacağı söylenebilir.

TABLO : 302 — Tarım Alet ve Makinaları İmalât Sanayii Yatırımları

(Milyon T. L.)
(1961 fiyatlarıyla)

Kuruluşlar	Program			Gerçekleşme			Programın yüzdesi olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
ÖZEL SEKTÖR	4,6	13,8	18,4	4,7	0,9	5,6	102	7	30
KAMU SEKTÖRÜ :									
a. T. Zirai Donatım Kurumu	4,6	1,3	5,9	2,8	3,2	6,0	60	246	101
b. Makina ve Kimya Endüstrisi Ku.	7,9	—	7,9	—	—	—	—	—	—
Kamu sektörü toplamı	12,5	1,3	13,8	2,8	3,2	6,0	22	246	43
GENEL TOPLAM	17,1	15,1	32,2	7,5	4,1	11,6	44	27	36

TABLO : 303 — Tarım Alet ve Makineleri İthalâtı

(Bin TL.)
(Cari fiyatlarla)

	Gerçekleşme 1963 Yılı	1964 Yılı			1963+1964 Gerçekleşme	
		Program tahmini	Gerçekleşme	Program tahmini % si olarak Gerçekleşmesi	Toplam	Yüzde olarak dağılımı
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Traktör	37 063	18 000	20 563	114	57 626	43,8
Traktör pulluğu ve uç demiri	660	100	3 428	3 428	4 088	3,2
Kültivatör - Disk harrow	662	500	844	168	1 506	1,1
Harman makinesi	331	200	360	180	691	0,5
Mibzer	392	100	276	276	668	0,5
Biçer - döver	20 402	30 000	28 923	96	49 325	37,4
Çayır - çimen makineleri	126	100	25	25	151	0,1
Kalbur makinesi	1 169	200	16	8	1 185	0,9
Yedek parça	4 256	6 000	3 725	62	7 981	6,1
Biçer bağlar ve biçer	20	3 000	2 240	25	2 260	1,7
Pulluk	3 627	3 500	—	—	3 627	2,8
Gübre saçan ve kapatanlar	31	50	58	116	89	0,1
TOPLAM	70 290	61 950	61 485	99	131 775	100

II. 1966 YILI HEDEF VE ÜRETİM TAHMİNLERİ :

1. Talep ve üretim :

1966 yılında tarım aletleri ve makinaları imalât sanayiinde başlıca ana mallar için yurtiçi talep tahminleri (a) geçmiş yılların tüketimiyle karşılaştırmalı olarak Tblo 304 de gösterilmiştir.

1966 yılında tarım aletleri ve makinaları imalât sanayiinde başlıca ana malların yurtiçi üretim tahminleri, geçmiş yılların üretimleriyle karşılaştırmalı olarak Tablo 305 de gösterilmiştir.

1965 yılında Makine Kimya Endüstrisi Kurumunun katılmasiyle, yurdumuzda montaj yoluyla traktör imal eden kuruluşların adedi dörde, montaj kapasiteleri toplamı ise 14 bin aded/yıla çıkmıştır. 1966 yılında 7 bin aded traktörün montaj yoluyla imal edileceği ve böylece mevcut kapasitenin yüzde 50 sinin kullanılacağı tahmin edilmektedir.

1966 yılında yeni kapasiteler yaratılmadan mevcut imalât kapasiteleriyle diğer tarım alet ve makinalarını program hedeflerine uygun sayılarda imal etmek mümkün olacaktır.

1966 yılında tarım alet ve makinaları imalât sanayiindeki üretim değerleri Tablo 306 da önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

(a) Talep tahminleri yapılırken, Tarım Sektörünün ihtiyacı ve tarımcıların yılda satın alabilecekleri miktarlar gözönünde tutulmuştur. Özellikle traktör ve donatım ihtiyacı, ileri tarımın gerektirdiği traktör ve donatım ilişkisinden yürünerek bulunmuştur.

TABLO : 304 — Tarım Aletleri ve Makinaları İmalât Sanayiinde Başlıca Ana Mallara Göre Yurtiçi Tüketim Miktarları ve Talep Tahminleri

(Adet)

Ana Mallar	Miktar					Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Traktör	4 143	9 279	7 790	7 000	7 000	223	84	89	100	169
Traktör pulluğu	4 173	4 705	4 055	4 000	5 000	113	86	99	125	120
Traktör kültüvatörü	..	243	369	2 000	2 000	—	152	542	100	—
Traktör tırmık	—	30	75	5 000	5 000	—	250	666	100	—
Traktör merdane	—	100	—	750	750	—	—	—	100	—
Traktör mibzer	215	165	174	1 700	1 700	78	105	977	100	790
Traktör çapa makinası	121	120	208	1 300	1 300	100	173	625	100	1 074
Biçer-döver	74	375	453	650	650	505	120	143	100	878
Traktör harman makinası	450 T	710	942	1 500	1 500	158	48	438	100	333
Selektör-triyör	350 T	303	858	1 200	1 200	87	283	139	100	342
Traktör-treyler	2 400 T	2 939	1 792	2 700	2 700	122	61	150,6	100	112
Hayvanla çekilen pulluk	11 164	9 522	9 362	30 000	35 000	85	98	320	116	313
Hayvanla çekilen hububat mibzeri	405 T	579	519	13 000	13 000	143	90	2 500	100	3 210
Hayvanla çekilen pamuk mibzeri	700 T	559	1 273	2 500	2 500	80	228	196	100	357
Hayvanla çekilen kültüvatör	300 T	422	333	2 000	2 000	141	79	600	100	666
Tınaz makinası	228	417	292	750	1 000	183	70	257	133	438
Hayvanla çekilen orak makinası	—	174	—	300	500	—	—	—	—	—
Tırmık	10 000 T	9 809	—	20 000	35 000	98	—	—	175	350
Disk Harrow	101	870	797	1 400	1 400	861	92	175	100	1 386
Pancar çapası	20 000 T	19 016	—	20 000	20 000	95	—	—	100	100
Pülvarizatör ve sırt körüğü	15 000 T	17 754	18 110	20 000	22 000	118	102	110	110	146
Tarım için arabalar	1 018	2 389	1 661	2 500	3 000	235	69	150	120	295
Pulluk uç demirleri	12 833	13 835	109 802	20 000	30 000	108	794	18	150	233

TABLO : 305 *Tarım Aletleri ve Makinaları İmalât Sanayiinde Başlıca Ana Malları Yurtiçi Üretim Miktarları ve Tahminleri (a)* *(Aded)*

Ana Mallar	Miktar					Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Traktör	2 574	8 640	6 592	7 000	7 000	335	76	106	100	271
Traktör pulluğu	1 558	3 999	2 127	4 000	5 000	256	53	188	125	320
Traktör kültüvatörü	—	—	70	—	—	—	—	—	—	—
Traktör tırmığı	—	—	75	—	—	—	—	—	—	—
Traktör merdanesi	22	100	—	—	—	454	—	—	—	—
Traktör mibzeri	200	288	65	—	1 700	149	22	—	—	850
Traktör çapa makinası	—	100	208	—	—	—	208	—	—	—
Biçer döver	—	—	—	—	650	—	—	—	—	—
Traktör harman makinası	500 T	725	734	1 500	1 500	145	101	204	100	300
Selektör-triyör	380 T	491	858	1 200	1 200	129	175	140	100	315
Traktör, treyler	2 412	3 140	1 792	2 700	2 700	130	57	150	100	111
Hayvanla çekilen pulluk	12 232	10 754	9 362	30 000	35 000	88	87	320	116	286
Hayvanla çekilen hububat mibzeri	416	684	519	13 000	13 000	164	76	2 504	100	3 125
Hayvanla çekilen pamuk mibzeri	750 T	593	1 293	2 500	2 500	79	215	196	100	333
Hayvanla çekilen kültüvatör	300 T	503	333	2 000	2 000	167	66	600	100	666
Tınaz makinesi	236	425	292	750	1 000	180	69	256	133	423
Hayvanla çekilen orak makinası	—	179	—	300	500	—	—	—	166	—
Tırmık	—	32 218	—	30 000	35 000	—	—	—	166	—
Disk-Harrow	—	930	797	1 400	1 400	—	86	177	100	—
Pancar çapası	30 000 T	72 136	—	20 000	20 000	240	—	—	100	66
Pulvarizatör ve sırt körüğü	15 000 T	25 590	18 110	20 000	22 000	170	70	105	110	147
Tarım için arabalar	1 018	2 785	1 661	2 500	3 500	273	60	150	120	294
Pulluk uçdemiri	10 000	15 545	109 802	20 000	30 000	155	706	18	150	300

(a) Üretim tahminleri yapılırken, imalât imkânlarının yeterli olduğu kabul edilerek, talep tahminleri gözönünde bulundurulmuştur. Ancak, bir kısım traktör donatımlarının üretimi, talebin geliştirilmesinden farklı olarak, talebin yaratılmasına bağlı olacağından, bu konuda tahminler yapılamamıştır.

TABLO : 306 — Tarım Alet ve Makinaları İmalât Sanayiinde Yurtiçi Üretim Değerleri

(Milyon T.L.)
(Cari Fiyatlarla)

Ana Mallar ve Ana Mallar Grupları	Değer					Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Traktör	90	300	210	245	245	333	70	117	100	272
Traktör donatımları	48	82	114	119	125	171	139	104	105	260
Biçer-döver	—	—	—	—	55	—	—	—	—	—
Diğer tarım alet ve makinaları	17	48	28	41	50	282	58	146	98	294
TOPLAM	155	430	352	405	475	277	82	115	117	306

TABLO : 307 Tarım Alet ve Makina'arı İthalât Etkisi

(Bin T.L.)
(Cari Fiyatlarla CİF)

Ana Mallar	Değer					Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Traktör	28 586	37 063	20 563	15 000	10 000	129	55	73	66	35
Traktör pulluğu ve uç demiri	2 565	660	3 428	1 200	500	519	100	34	41	19
Kültüvatör-disk harrow	184	662	844	—	—	359	127	—	—	—
Saman makinası	87	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Harman makinası	317	331	360	100	—	104	109	27	—	—
Mibzer	101	392	276	—	—	388	70	—	—	—
Biçer-döver	4 787	20 402	28 923	20 000	—	426	141	41	—	—
Çayır çimen makinası	76	126	25	—	—	180	20	—	—	—
Kalbur makinası	394	1 169	16	—	—	296	1,4	—	—	—
Yedek parça	1 908	4 256	3 725	5 000	3 000	223	87	134	60	157
Biçer-bağlar ve biçer	—	20	2 240	—	—	—	1 120	—	—	—
Pulluk	—	3 627	—	—	—	—	187	—	—	—
Gübre saçan ve kapatanlar	—	31	58	—	—	—	187	—	—	—
TOPLAM	42 216	70 290	61 485	41 200	13 500	166	87	67	33	31

TABLO : 308 — Tarım Alet ve Makineleri İmalât Sanayii Yatırım Tahminleri *(Milyon TL.)*
(Cari fiyatlarla)

Kuruluşlar	Değer			Zincirleme Endeks				Genel Endeks 1962=100 1966
	1963	1964	1965	1966 Dış	1966 Toplam	1964	1965	1966	
	(1)	(2)	(3)	(4)		(5)	(6)	(7)	(8)
Kamu sektörü	3,0	3,5	2,0	0,1	1,5	117	57	75	50
Özel sektör	5,0	1,0	5,0	1,7	5,0	20	500	100	120
TOPLAM	8,0	4,5	7,0	2,1	6,5	56	156	93	81

2. *Dış ticaret etkisi :*

1966 yılında tarım alet ve makinaları imalâtı sanayiinde ithal edilecek miktar tahminleri, önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 307 de gösterilmiştir.

Tablodaki 1965 yılı ithalât tahminleri, 1965 yılı ilk altı aylık ithalât miktarları gözönünde bulundurularak, 1965 Programındaki tahminlerin düzeltilmesiyle elde edilmiştir. 1966 yılında biçer - döverin yurt içinde imal edilebilmesi ithalâtı önemli ölçüde azaltacaktır.

3. *Yatırımlar :*

Tarım alet ve makinaları imalât sanayii. 1966 yılı yatırım tahminleri, önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 308 de gösterilmiştir.

4. *Tedbirler :*

a. Bu sektörün, önceki programlarla getirilen en önemli tedbirlerinden biri olan tarım makinaları iş programı kurulunun daha olumlu bir şekilde çalışmasını sağlamak için ilgili kurumlar arasındaki işbirliği arttırılacaktır.

b. T. C. Ziraat Bankası, çeşitli tarım alet ve makinaları için kullanılan kredilerin en etkin bir şekilde kullanılmasını tesbit etmek amaciyle, gerekli araştırmaları 1966 yılı Haziran ayına kadar yapmış olacaktır.

c. İlgili kurumların çiftçiyi eğitmesi konusundaki çalışmalar arttırılacaktır.

d. Çeşitli satın alma gücündeki talepleri karşılayabilmek amacıyla tarım alet ve makinaları fiyatlarının ucuzlatılması imkânları araştırılacaktır. Bu araştırmada hizmet için yeterli kalite ile imalât ünitelerinin parçalanmasının maliyete etkisi de gözönünde tutulacaktır.

ELEKTRİK MAKİNA CİHAZ VE MALZEMELERİ İMALÂT SANAYİİ

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

1. Üretim :

Elektrik makina, cihaz ve malzemeleri imalât sanayii son yıllarda özellikle iç tesisat malzemesi, dayanıklı tüketim malları ile pil ve akümlâtör alanında gelişme göstermiş ve bu alandaki üretim iç talebi karşılıyacak seviyeye ulaşmıştır.

Bu sektörde yıllık program hedeflerine göre üretim gerçekleşmesi 1963 de yüzde 14, 1964 de yüzde 17 ve iki yılın ortalaması olarak da yüzde 15,8 fazla gerçekleşmiştir. Ayrıca üretimin artış hızı bir evvelki yıla göre 1963 de yüzde 26 ve 1964 de yüzde 12 kadar yüksek olmuştur. Ana mallar itibariyle üretim hedefleri ve gerçekleşmesi Tablo 309 da gösterilmiştir.

2. Kapasite :

Elektrik makina, cihaz ve malzemeleri ana mamullerinden güç transformatörleri ile alçak ve yüksek gerilim kumanda tabloları siparişe bağlı olarak üretilmektedir. Kurulu kapasitenin kullanımı bakımından bir problem yoktur.

İmalâtın seri olarak yapıldığı ana mallarda kapasitenin kullanımı değişmektedir. İthalâtı önlenmiş bazı dayanıklı tüketim malları ile yatırım mallarında 1963 ve 1964 yıllarında yapılan yatırımlarla elektrik ampulü, emaye bobin teli, balast, pil ve akümlâtör alanında fazla kapasite doğduğu söylenebilir. Ayrıca, küçük üniteler halinde yapılan elektrik motoru üretim kapasitesi de 1964 yılında yapılan yatırımlarla iç talebin üzerinde üretim yapabilecek bir düzeye yükselmiştir. Ana mallara göre kapasitenin kullanılışı Tablo 310 da gösterilmiştir.

TABLO : 309 — Ana Mallar İtibariyle Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi

(Bin T.L.)
(Cari Fiyatlarla)

Ana Mallar	1962	Program Hedefi			Gerçekleşme			Program Hedefinin % Olarak Gerçekleşmesi		
		1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1. Elektrik makinaları	4 500	23 000	29 400	57 400	21 000	29 500	50 000	91,0	100,0	87,9
2. Elektrik iç tesisat malzemesi	5 500	55 900	64 450	120 350	9 900	9 300	18 300	16,0	14,0	15,0
3. Elektrik iletken ve kabloları	20 000	5 000	9 205	14 205	23 200	32 800	56 000	464,6	356,0	394,0
4. Dağıtım Şb. cihazları	5 000	3 200	10 900	14 100	14 000	17 200	31 200	437,0	158,6	221,0
a. Alçak gerilim	—	2 000	3 500	5 500	1 000	1 500	2 500	50,0	42,8	45,5
b. Yüksek gerilim										
5. Dayanıklı tüketim malları	153 200	172 300	202 880	355 180	182 800	197 300	380 100	120,0	97,0	107,0
6. Akümülâtör ve piller	73 000	40 000	40 700	80 700	81 500	76 300	157 800	203,7	187,0	195,0
7. Telefon santralları, makinaları ve kablolar	1 000	—	250	250	800	1 500	2 300	—	600,0	920,0
8. Diğerleri	37 800	50 000	45 000	50 000	45 000	59 000	104 000	90,0	—	—
TOPLAM	**300 000**	**331 400**	**361 285**	**692 685**	**378 300**	**424 400**	**802 700**	**114,0**	**117,0**	**115,8**

Not : Muharrik kuvvet kullananlarda 5, kullanmıyanlarda 10 ve daha yukarı işçiyi kapsayan firmalar, yani büyük endüstri grupunu göstermektedir.

TABLO : 310 — Ana Mallara Göre Kapasite Kullanımı

Ana mallar	Birim	1962 Toplam (1)	1962 Kullanılan % (2)	1963 Toplam (3)	1963 Kullanılan % (4)	1964 Toplam (5)	1964 Kullanılan % (6)	1965 T Toplam (7)	1965 T Kullanılan % (8)	Toplamlarda % Değişmeler (Zincirleme Endeks) 1963 (9)	1964 (10)	1965 (11)
1. Elektrik makineleri												
Elektrik motor. 2 HP'ye kadar	Aded	5 000	80	5 000	90	7 000	95	94 000	35	100	140	1 342
Elektrik motor. 2-10 HP	Aded	—	—	3 000	60	5 000	80	77 000	15	—	166	1 540
Transforma. 0-5 KVA	Aded	58 000	60	90 000	70	95 000	75	95 000	85	155	105	100
	MVA	100		146		300		300				
Transforma. 5-3 100 KVA			100		100		100		100	146	205	100
	Aded	400		408		1 000		1 000				
2. Elektrik iletken ve kabloları												
a. Alçak gerilim yeraltı kablosu	Km.	20 000	90	20 000	95	20 000	90	35 000	75	100	100	175
b. Yüksek gerilim yeraltı kablosu	Km.	—	—	—	—	—	—	200	60	—	—	—
c. İç tesisat iletkeni	Km.	25.000	60	30 000	70	30 000	85	30 000	95	120	100	100
d. Emaye bobin teleri	Ton	384	34	552	36	900	27	1 000	35	143	163	111
e. Havai hat iletkenleri	Ton	2 000	80	2 500	90	2 500	100	3 000	100	125	100	120
3. Elektrik dağı. şb. cihazları												
Sokak lâmbası teçhizatı	Aded	500	100	750	100	2 000	100	3 500	100	150	266	175
Kumanda ve tevz. tab.	Aded	9 500	60	15 000	85	15 000	95	15 000	100	157	100	100
a. Alçak gerilim İzolâtörler	Aded	600 000	102	800 000	94	800 000	102	800 000	100	133	100	100
b. Yüksek gerilim seksiyoner	Aded	1 300	77	1 500	86	3 000	86	4 500	100	115	200	150
Kumanda ve tevzi tablosu	Aded	—	—	—	—	25	100	600	100	—	—	190
izolatörleri	Aded	350 000	75	350 000	98	350 000	95	350 000	100	100	100	100
4. Dayanıklı tüketim malları :												
Radyo	Aded	250 000	106	350 000	84	350 000	94	350 000	100	140	100	100
Pikap	Aded	20 000	94	20 000	63	30 000	90	30 000	100	100	150	100
Elektrik ampulü. 1000	Aded	12 000	98	12 000	95	12 000	108	24 000	60	100	100	200
Floresans lâmba	Aded	1 200 000	90	1 200 000	95	1 500 000	95	2 500 000	80	100	125	166
Balast	Aded	75 000	91	75 000	103	75 000	104	100 000	85	100	100	133
5. Akümülâtör ve piller												
Akümülâtör	Aded	100 000	88	200 000	59	200 000	75	279 000	85	200	100	139
Piller	1000 Aded	25 000	85	30 000	90	31 000	97	41 000	90	120	113	120

3. *Yatırım :*

Elektrik makina, cihaz ve malzemeleri üretimi yurdumuzda özel sektör tarafından başlanmış ve geliştirilmiş bir faaliyet dalıdır. Elektrik makina cihaz ve malzemeleri sektörüne 1963 yılında programda öngörülenden yüzde 75, 1964 de yüzde 10 az yatırım yapılmıştır. Plânlı dönemin iki yıllık ortalaması olarak da yatırım oranı yüzde 51 seviyesindedir.

Elektrik makina, cihaz ve malzemeleri sanayiine 1964 yılına kadar özel sektör tarafından yapılan yatırımlar dayanıklı tüketim malı üretimine yönelmiş ve bu eğilimin sonucunda dayanıklı tüketim mallarının bazı dallarında fazla kapasite doğmuştur. Bu sektörde yatırımların 1963 de yüzde 33 ü ve 1964 de yüzde 67 si yatırım malı imal edecek tesislerin kurulmasını sağlamıştır. Elektrik makina, cihaz ve malzemeleri sanayii için programlarda öngörülen yatırımlar ve gerçekleşme durumu Tablo 311 de gösterilmiştir.

4. *Tüketim :*

Söz konusu iki yıl içinde elektrik makina, cihaz ve malzemeleri tüketimi programlardaki tahminlerden yüzde 17,8 daha fazla olmuştur. Yurtiçi talebin 1962 de yüzde 51, 1963 de yüzde 49 ve 1964 de yüzde 57 si, son iki yılın ortalaması olarak da yüzde 53 ü iç üretim yoluyla karşılanmıştır. Yurtiçi üretimin 1962 de yüzde 41, 1963 de yüzde 43 ve 1964 de yüzde 44 ü oranında yatırım malı imal edilmiştir.

1964 yılında elektrik, makina, cihaz ve malzemelerinin kullanıldığı değişik işletme ve tesislerin bünyesinde yerli mamullerin kullanma oranları aşağıda gösterilmiştir.

Bir binanın elektrik tesisatında yüzde 95, bir fabrikanın ışık ve kuvvet tesisatında yüzde 90, köy ve şehir elektrik şebekelerinin kurulusunda yüzde 90, enerji nakil hatlarında 34,5 kv. ta kadar yüzde 90, 34,5 kv. tan yukarıda yüzde 80 ve haberleşme tesislerinden otomatik telefon santrallarında yüzde 20, yarım otomatik telefon santrallarında yüzde 70 oranındadır. Görüldüğü gibi genel olarak çeşitli tesislerde yerli mamullerin kullanma oranları çok yüksek seviyelere ulaşmış bulunmaktadır.

İki yıllık plân döneminde elektrik makina cihaz ve malzemelerine olan talep yılda ortalama yüzde 14 ve yurtiçi üretim ise yüzde 19 oranında artmıştır. Genellikle yurtiçi üretimi fiyat ve kalite bakımından bazı ana mallarda henüz ithal malları ile rekabet edebilecek bir seviyeye ulaşmamış bulunmaktadır. 1963 ve 1964 Programlarındaki talep tahminleri ve gerçekleşme Tablo 312 de gösterilmiştir.

TABLO : 311 — 1963 - 1964 Yılları Elektrik Makina, Cihaz ve Malzemeleri Sanayii Yatırımları Program Hedefi Gerçekleşme Durumu

(Bin T. L.)
(1961 fiyatlarıyla)

Kuruluşlar	Program hedefi			Gerçekleşme			Program hedeflerinin % olarak gerçekleşmesi		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Çeşitli kuruluşlar	96 000	64 200	160 200	24 300	57 800	82 100	25	90	51
TOPLAM	96 000	64 200	160 200	24 300	57 800	82 100	25	90	51

TABLO : 312 Talep ve Tüketim Karşılaştırması

(Bin T.L.)
(Cari Fiyatlarla)

Ana Mallar	1962	Program Talep Tahminleri 1963	Program Talep Tahminleri 1964	Program Talep Tahminleri 1963 + 1964	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963 + 1964	Talebin Program Tahminlerinin % Olarak Gerçekleşmesi 1963	Talebin Program Tahminlerinin % Olarak Gerçekleşmesi 1964	Talebin Program Tahminlerinin % Olarak Gerçekleşmesi 1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1. Elektrik makinaları	58 300	41 500	89 700	141 200	105 500	117 600	223 100	254,0	131,0	158,0
2. Elektrik iç tesisat malzemesi	10 700	46 800	71 850	118 650	10 300	9 300	19 600	22,0	12,9	16,5
3. Elektrik iletken ve kabloları	43 700	31 400	76 000	107 400	73 200	62 400	135 600	233,0	82,0	126,0
4. Elektrik dağıtım Şb. cihazları										
a. Alçak gerilim	5 200	5 900	10 900	16 800	16 000	16 000	32 000	271,0	146,7	190,0
b. Yüksek gerilim	41 600	22 400	23 280	45 680	70 600	50 000	120 600	315,0	214,7	264,0
5. Dayanıklı tüketim malları	243 200	164 000	213 250	377 250	275 500	251 300	526 800	167,9	117,8	139,6
6. Akümülâtör ve piller	77 300	40 000	43 700	83 700	84 600	78 700	163 300	215,5	180,0	195,0
7. Telefon santralları makinaları	15 800	51 900	28 650	80 550	33 400	39 400	72 800	64,0	137,5	90,0
8. Diğerleri	85 400	320 000	—	—	97 900	118 400	216 300	30,5	—	—
TOPLAM	581 200	723 900	557 330	1 281 230	767 000	743 100	1 500 100	105,9	133,0	117,8

Not : *1. İhracat yoktur.*
2. Kamu sektörü üretimi yoktur.
3. Üretim + ithalât = talep gerçekleşmesi olarak kabul edilmiştir.

TABLO : 313 — 1962 - 1964 Yılları Elektrik Makine, Cihaz ve Malzemeleri İmalât Sanayii İthalât Durumu *(Bin T.L.)*

(Cari Fiyatlarla)

Ana Mallar	1962	Program Tahminleri			Gerçekleşme			Program Tahminlerinin % Olarak Gerçekleşmesi		
		1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1. Elektrik makinaları	53 800	11 700	36 200	47 900	84 500	88 100	172 600	722,0	243,0	360,0
2. Elektrik iç tesisat malzemesi	5 200	8 800	4 200	13 000	4 300	3 800	88 100	48,8	90,4	62,0
3. Elektrik iletken ve kablolar	23 700	15 800	45 300	61 100	50 200	25 800	76 000	317,7	56,9	124,0
4. Dağıtım Şb. cihazları										
a. Alçak gerilim	—	700	—	700	—	—	—	—	—	—
b. Yüksek gerilim	41 900	9 230	5 100	14 330	71 600	47 300	118 900	775,7	927,0	829,7
5. Dayanıklı tüketim malları	90 500	4 900	14 000	18 900	93 900	55 000	148 900	1,9	392,8	787,8
6. Akümülâtör ve piller	4 300	—	2 000	2 000	3 100	2 400	5 500	—	120,0	275,0
7. Telefon santralları ve makinaları	14 800	26 500	20 400	46 900	32 600	37 900	70 500	123,0	185,7	150,0
8. Diğerleri	46 800	193 000	2 800	195 800	49 500	58 100	107 600	25,6	—	54,9
TOPLAM	281 000	270 630	130 000	400 630	389 700	318 400	708 100	143,9	244,9	176,7

5. *Dış ticaret :*

Elektrik makina, cihaz ve malzemeleri ithalât tahminleri ve gerçekleşen değerler Tablo 313 de gösterilmiştir. İthalâtın program tahminlerine göre yüksek olmasının başlıca nedenleri; yerli imalâtı başlıyan mamullerde ithalâtın önlenmesinin zaman alması ve özellikle yerli imalâtın başlangıç döneminde spekülatif davranışlar dolayısiyle imalâtın artmasıdır.

Elektrik makina, cihaz ve malzemeleri ithalâtı üretimin yüzdesi olarak 1962 de 94, 1963 de 96 ve 1964 de yüzde 77 değişim göstermiştir. Plânlı dönemin iki yıllık ortalaması olarak yüzde 87 oranında ithalât yapılmıştır.

Elektrik makina, cihaz ve malzemelerinin bazı dallarında kapasite üretimden önemli oranlarda fazla olduğu halde 1965 yılına kadar ihracat yapılamamıştır.

6. *Stok hareketleri :*

Elektrik makina, cihaz ve malzemeleri üreticileri ham madde bulmadaki güçlükler dolayısiyle ellerinde önemli miktarda stok bulundurmak zorunda kalmaktadır. 1964 yılında bir önceki yıla göre ham madde stokları yüzde 100 oranında artış göstermektedir. Bu stok artışında 1965 de yeni üretime başlıyacak kuruluşların ham madde hazırlıklarının etkisi vardır.

Mamul madde stokları 1963 ve 1964 yıllarında yüzde 40 oranında artış göstermiştir. Bununla beraber mevcut mamul madde stokları üretimin yüzde 5 ini geçmemektedir. Sektörün ham ve mamul madde stok değişimleri Tablo 314 de gösterilmiştir.

TABLO : 314 — Stok Hareketleri *(Bin TL.)*

(Cari fiyatlarla)

	1962	1963	1964	Yüzde değişmeler (Zincirleme Endeks)		
	Yıl sonu	Yıl sonu	Yıl sonu	1963	1964	1965 T
Stoklar	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Mamul stoklar	8 450	11 880	17 880	140	148	125
Ham madde stokları	28 400	30 160	60 260	106	199	116

II. *1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :*

1. *Talep ve üretim tahminleri :*

1966 yılı elektrik makina, cihaz ve malzemeleri sektöründeki talep tahminleri geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 315 de gösterilmiştir.

Elektrik makina, cihaz ve malzemeleri sanayi 1966 yılı üretim değerleri geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 316 da gösterilmiştir.

Elektrik makina, cihaz ve malzemeleri sanayiine 1964 yılında yapılan yatırımlar sonuçlarını 1965 ve 1966 yıllarında vermiye başlıyacaktır. Bu suretle genel talebin 1965 de yüzde 55 i ve 1966 da yüzde 63 ü yurtiçi üretimle karşılanmış olacaktır. 1966 yılı talep tahmini ve üretim hedefleri sektörün ana grupları itibariyle Tablo 317 de gösterilmiştir.

TABLO : 315 — Elektrik, Makina, Cihaz ve Malzemeleri Sanayii Tüketim Miktarı ve Talep Tahminleri *(Milyon T.L.)*
(Cari Fiyatlarla)

Ana Mallar	Yıllar					Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Transformatörler	13,4	37,9	47,6	53,0	63,0	282,8	125,5	111,0	118,8	470,0
El. generatörleri	13,3	17,2	30,5	32,0	35,0	129,3	177,3	104,9	109,0	263,0
Elektrik motorları	20,5	33,8	25,0	38,3	32,5	164,9	74,0	152,0	85,0	158,5
Konvertisör, bobinler ve diğerleri	11,1	16,6	14,5	16,9	16,0	149,6	87,4	116,5	94,6	114,0
Pil ve akümülâtörler	77,3	84,6	78,7	82,5	85,6	109,4	93,0	104,8	103,7	110,7
Elektro manyetik araçlar	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	150,0	133,3	100,0	125,0	250,0
Elektrik el aletleri	8,0	9,6	7,7	15,0	16,5	120,0	80,2	194,8	110,0	206,0
Konjönktör, buji, distribütör	15,1	16,9	18,1	22,5	25,0	111,9	107,1	124,0	111,0	165,5
Araç aydınlatma aksamı	6,5	7,2	6,5	9,0	11,0	110,8	90,3	138,0	122,0	169,0
Sanayi ve laboratuvar araçları	7,1	9,9	9,5	12,5	13,0	139,4	96,0	131,5	104,0	183,0
Elektrikli ısıtıcılar	4,0	5,2	1,4	7,9	7,9	130,0	26,9	564,0	100,0	197,5
Telefon santral ve makinaları	15,8	33,4	39,4	65,0	43,5	211,4	118,0	164,9	66,9	275,0
Mikrofon hoporlör ve amplifikatörler	9,5	12,2	8,4	12,2	14,0	128,4	68,9	145,0	114,7	147,0
Alıcı ve verici radyo, telsiz telefon ve telgraf	181,7	201,5	195,9	250,0	260,0	210,9	97,2	127,6	104,0	143,0
Demiryol elektrik araçları	0,9	0,5	0,2	0,9	1,0	55,6	40,0	450,0	111,0	111,0
Kondansatörler	8,2	11,9	10,7	16,0	18,0	145,1	89,9	149,5	112,5	219,5
Elektrik tabloları	46,9	86,6	66,0	70,0	75,0	184,7	76,2	106,0	107,0	159,9
Aydınlatma ampul ve tüpleri	28,9	30,4	24,0	29,5	32,5	105,2	78,9	122,9	110,0	112,0
Elektronik tüp ve transistörler	10,8	14,3	10,9	19,0	21,0	132,4	76,2	174,0	110,5	194,0
Kablolar	43,7	73,2	62,4	72,0	78,0	167,5	85,3	115,0	108,0	178,0
Elektrik sayaçları	4,8	4,1	3,8	5,5	6,7	85,4	92,7	114,7	121,8	139,5
Tesisat için borular	5,9	6,2	5,5	8,0	9,8	105,1	88,7	145,0	118,7	161,0
Diğerleri	47,6	53,5	76,0	80,1	87,9	112,4	142,1	105,0	109,7	188,0
TOPLAM	581,2	767,0	743,1	918,2	963,4	132,0	96,8	123,0	103,9	164,0

TABLO : 316 — Elektrik, Makina, Cihaz ve Malzemeleri Sanayii 1966 Üretim Tahminleri

(Milyon T.L.)
(Cari Fiyatlarla)

Ana Mallar	Yıllar					Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1. Transformatör	4,0	20,0	27,0	25,0	30,0	500,0	135,0	92,5	120,0	750,0
2. Elektrik motorları	0,5	1,0	2,5	15,1	17,5	200,0	250,0	604,0	115,8	—
3. Pil ve akümülâtör	73,0	81,5	76,3	81,3	85,0	111,6	93,6	106,5	104,5	116,0
4. Elektrik el aletleri	5,8	7,0	6,3	10,0	12,5	120,7	90,0	158,0	125,0	215,0
5. Flöresans lâmba	2,5	3,0	2,1	2,5	3,0	120,0	70,0	119,0	120,0	120,0
6. Elektrikli ısıtıcılar	2,7	4,5	0,6	7,4	7,5	166,0	13,0	—	101,0	277,0
7. Telefon santralı ve makinaları	1,0	0,8	1,5	3,5	6,5	80,0	187,5	233,0	185,7	650,0
8. Amplifikatör hoparlör ve mikrofon	3,0	5,0	3,5	5,0	5,5	116,7	70,0	142,8	110,0	183,0
9. Alıcı verici, radyo, telsiz telefon, telgraf	125,0	150,0	171,6	200,0	221,7	120,0	114,4	116,5	110,8	180,0
10. Elektrik kabloları	5,0	15,0	18,7	25,0	55,0	300,0	124,7	133,6	220,0	800,0
11. Aydınlatma ampül ve tüpleri	20,0	20,3	18,5	24,0	28,0	101,5	91,0	129,7	116,6	140,0
12. Kablolar	20,0	23,0	36,6	45,0	58,0	115,0	159,0	122,9	128,8	290,0
13. Elektrik boruları	5,5	6,0	5,5	8,0	9,5	109,0	91,7	145,0	118,7	172,7
14. Elektrik sayaçları	—	—	—	2,0	2,5	—	—	—	125,0	—
15. Diğerleri	32,0	38,0	52,7	52,5	62,3	118,8	138,7	99,6	118,6	203,0
TOPLAM	300,0	378,3	424,4	506,3	604,5	126,0	112,0	119,0	119,3	201,5

TABLO : 317 — Elektrik, Makina, Cihaz ve Malzemeleri İmalât Sanayii 1966 Tahminleri ve Hedefleri

(Cari fiyatlarla) Milyon T.L.

Ana Mallar	Tüketim Tahmini (1)	Özel Sektör Üretim (2)	İthalât (3)
1. Elektrik makinaları	146,5	47,5	99,0
2. Elektrik iç tesisat malzemesi	16,5	12,0	4,5
3. Elektrik kabloları	78,0	58,0	20,0
4. Dağıtım şebekesi cihazları			
a. Alçak gerilim	45,0	40,0	5,0
b. Yüksek gerilim	30,0	15,0	15,0
5. Dayanıklı tüketim malları	353,4	265,7	87,7
6. Akümlâtör ve piller	85,6	85,0	0,6
7. Telefon santralleri ve makinaları	43,5	6,5	37,0
8. Diğerleri	154,9	74,8	80,1
TOPLAM	953,4	604,5	348,9

2. *Dış ticaret :*

Elektrik makina, cihaz ve malzemelerinin 1966 yılı ithalât tahminleri geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 318 de gösterilmiştir.

1966 yılı elektrik makina, cihaz ve malzemeleri ithalâtının bir önceki yıldan yüzde 15 daha az olacağı tahmin edilmektedir.

Elektrik makina, cihaz ve malzemelerinin ihracı için önceki yıllarda başlıyan çalışmaların ilk neticelerini 1966 yılında vereceği tahmin edilmektedir. Sektörün bazı ana mallarında fiyat ve kalite bakımından dünya pazarlarında rekabet edilebilir seviyeye ulaşılmıştır. 1966 yılında ihracı öngörülen ana mamul miktar ve değerleri Tablo 319 da gösterilmiştir.

TABLO : 319 — Elektrik Makina, Cihaz ve Malzemeleri 1966 Yılı İhracat Tahminleri

(Bin T. L.)

Ana Mallar	Birim	Miktar (1)	Değer (2)
1. Elektrik motorları 2 HP ye kadar	Aded	3 000	1 900
2. Akümlâtör	Aded	25 000	4 375
3. Pil	Aded	5 000 000	4 000
4. Elektrik ampülü	Aded	3 000 000	4 500
5. Transformatör 0-5 KVA	Aded	10 000	825
6. Balast	Aded	10 000	125
7. Emaye bobin teli	Ton	250	8 750
8. İç tesisat malzemesi	Çeşitli	—	4 000
TOPLAM			25 475

TABLO : 318 — Elektrik, Makina, Cihaz ve Malzemeleri 1966 Yılı İthalât Tahminleri (Milyon T.L.)
(Cari Fiyatlarla)

Ana Mallar	Yıllar					Yüzde değişmeler Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1. Transformatör	9,4	17,9	20,6	28,0	33,0	190,0	115,0	135,9	117,8	351,0
2. Elektrik generatörleri	13,3	17,2	30,5	32,0	35,0	129,9	117,0	104,9	109,0	263,5
3. Elektrik motorları	20,0	32,8	22,5	23,0	15,0	164,0	68,6	102,0	65,0	75,0
4. Konvertisörler	2,8	1,8	1,5	1,9	2,0	64,0	83,0	126,0	105,0	71,0
5. Reaktans bobinleri ve diğerleri	8,3	14,8	13,0	15,0	14,0	178,0	87,8	115,0	93,0	168,0
6. Elektromanyetik araçlar	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	150,0	133,0	100,0	125,0	250,0
7. Piller	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	100,0	100,0	200,0	50,0	100,0
8. Akümülâtör ve aksamı	4,2	3,0	2,3	1,0	0,5	71,4	76,7	43,0	50,0	12,0
9. Elektrik el aletleri	2,2	2,6	1,4	5,0	4,0	118,0	53,8	357,0	80,0	181,0
10. Konjönktür, buji distribütör —	15,0	16,9	18,1	22,5	25,0	112,6	107,0	124,0	111,0	166,0
11. Araç aydınlatma aksamı	6,5	7,2	6,5	9,0	11,0	110,8	90,0	138,0	122,0	169,0
12. M. ocakları için lâmba	0,6	1,7	—	0,9	0,5	283,0	—	—	55,0	83,0
13. Sanayi ve laboratuvar araçları	6,5	8,2	9,5	11,6	12,5	126,0	115,9	122,0	107,7	192,0
14. Elektrikli ısıtıcılar	1,3	0,7	0,8	0,5	0,4	53,8	114,0	62,5	80,0	30,7
15. Telefon makina ve santralı	14,8	32,6	37,9	55,0	37,0	220,0	116,0	145,0	67,0	250,0
16. Mikrofon, hoparlör ve amplifikatörler	6,5	7,2	4,0	7,2	8,5	110,8	55,5	180,0	118,0	130,0
17. Alıcı verici telsiz telefon telgraf aksamı	56,7	51,5	24,3	50,0	35,0	90,8	47,0	205,0	70,0	61,0
18. Demiryol elektrik aracı	0,9	0,9	0,2	0,9	1,0	55,6	40,0	450,0	111,0	111,0
19. Elektrik ses ve işaret araçları	0,6	0,5	0,3	0,4	0,6	83,0	60,0	133,0	150,0	100,0
20. Kondansatörler	8,2	11,4	10,7	16,0	18,0	139,0	93,9	149,9	112,5	219,5
21. Elektrik tablosu tesisi ve aksamı	41,9	71,6	47,3	45,0	20,0	170,9	66,0	95,0	77,7	83,5
22. Aydınlatma ampul ve tüpleri	6,4	7,1	3,4	7,0	4,5	84,5	47,9	205,8	64,0	70,0
23. Elektronik tüp ve transformatörü	10,8	14,3	10,9	19,0	21,0	132,0	76,0	174,0	110,5	194,0
24. Kablolar	25,7	50,2	25,8	27,0	20,0	211,0	51,0	104,6	74,0	84,0
25. Diğer elektrik eşyası	5,8	4,2	4,8	6,5	4,5	72,0	114,0	135,0	69,0	77,5
26. İzole edici parçalar	2,8	3,6	4,9	2,0	1,0	128,6	136,0	40,8	50,0	35,7
27. Tesisat boruları	0,4	0,2	—	—	—	50,0	—	—	—	—
28. Elektrik sayaçları	4,8	4,1	3,8	3,5	4,5	85,0	92,7	92,0	128,0	93,7
29. Diğerleri	6,4	4,6	12,0	21,4	19,8	78,9	248,9	189,0	63,0	236,8
TOPLAM	281,3	389,7	318,4	411,9	348,9	138,0	81,7	129,0	84,7	124,0

3. *Yatırımlar :*

Türkiye'de temel elektroteknik ve elektronik sanayiinin kurulması etüt safhasındadır. Bu etütlerin sonuçlarına göre 1966 ve 1967 yıllarında yatırımlara geçileceği tahmin edilmektedir.

1965 yılında yeni üretime başlayan tesisler yatırım malları üretimini sağlayacaktır. Bu suretle 10 HP'ye kadar elektrik motoru, yüksek gerilim yeraltı kablosu, çelik alüminyum tel, dağıtım tablosu ve seksiyoner imalâtına başlanacaktır. 1966 yılında elektrik, makina, cihaz ve malzemeleri sanayiine yapılacağı tahmin edilen yatırımlar, geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 320 de gösterilmiştir.

4. *Tedbirler :*

a. Büyük güçlü transformatörler, döner elektrik makinaları ile yüksek gerilim kontrol tesisleri ve teçhizatının imalâtı için bir yatırım projesi hazırlanacaktır.

b. Elektrik makina ve cihazlarında kullanılan her türlü ölçü aletinin imalâtı için gerekli etüdler yapılacak ve bir yatırım projesi hazırlanacaktır.

Bu etüd ve projeler en son gelişmeler dikkate alınarak Etibank tarafından 1967 Yatırım Programı için teklif edilecektir.

c. Elektrik makina, cihaz ve malzemelerinin yerli imalâtı süratle artmaktadır. Bu artışa uygun olarak emniyet ve kalite zorunluğu yönünden bu sektörün mamullerinin standartlaştırılmasına öncelik tanınmalıdır.

TABLO : 320 — Elektrik Makina, Cihaz ve Malzemeleri 1966 Yılı Yatırım Tahminleri

(Bin T.L.)

(Cari Fiyatlarla)

Ana Mallar	Yıllar					Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Çeşitli kuruluşlar	8 900	26 000	64 000	44 000	75 000	292	246	68	175	842
Kamu sektörü	—	—	—	—	2 000	—	—	—	—	—
TOPLAM	8 900	26 000	64 000	44 000	77 000	292	246	68	175	865

ELEKTRONİK SANAYİİ

1. Genel durum :

Birinci Beş Yıllık Plân'da temel elektroteknik sanayiinin kurulması öngörülmüştür. Elektronik sanayiinin, gelişmeler dikkate alınarak ileriki yıllarda incelenmesi üzerinde durulmuştur. Elektronik sanayinin bünyesi ve özellikleri uzun bir araştırmayı zorunlu kılmaktadır.

Yurdumuzda elektronik cihaz ve malzemelerinin imalâtı kamu kuruluşları ve özel sektör tarafından yapılmaktadır. Genel olarak elektronik cihazlar (1) kamu kuruluşları tarafından kullanılmaktadır. Kamu kuruluşları arasında bir işbirliği olmadığından aynı gayeli çok çeşitli cihaz ithal edilmekte veya yerli imali için ihale edilmektedir. Bu çeşitlilikten dolayı cihazların bir sistem içinde çalıştırılması tamiri ve bakımı da güçleşmektedir.

Türkiye'de bir çok sanayi kolunda yabancı sermaye iştirakli kuruluşlar olduğu halde bu alan tamamen Türk mühendis ve teknisyenleri tarafından yönetilmektedir. Elektronik sanayii başlangıçta büyük bir yatırımı gerektirmemekte, mühendislik hizmetleri ve kaliteli teknisyen önem kazanmaktadır. Ancak imal edilecek cihazların ve malzemelerin standardı gerekmektedir.

Elektronik cihazların uzun yıllar çeşitli kaynaklardan yardım ve ithalât yoluyla temini bu sanayinin kurulmasını geciktirmiştir. Ancak döviz temini güçlükleri tamir atelyelerinin imalâta yönelmesini sağlamıştır.

2. Talep üretim ve dış ticaret :

Elektronik cihazlara ait talep, üretim ve ithalât tahminlerinde bulunmak bugün için mümkün değildir. Çok değişik elektronik cihazlara ait bir envanter çalışmasının yapılması şarttır. Ayrıca kamu kuruluşlarının uzun vâdeli ve yıllık olarak talep edecekleri elektronik cihazları tesbit etmeleri gerekir. Bunlar içinde yerli yapılacaklar ve ithali gerekli olanlar ayrı ayrı belirtilmek suretiyle talep, üretim tahminlerinde bulunmak mümkün olabilir. Geçmiş yıllarda ithal edilen elektronik cihazlara ait dış ticaret istatistikleri ayrıntılı bilgi vermekten uzaktır.

Elektronik cihazların yerli imalât değerinin 20 milyon lira olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, yardım yoluyla gelen elektronik cihazlar dâhil olmak üzere yılda 100 milyon lira civarında ithalât yapıldığı tahmin edilmektedir. Elektronik cihazların ithalinde ve yerli imalâtında bir standart olmadığından yedek parça temini güçlükleri ve fazla stok bulundurmak zorunluğu dolayısiyle döviz kaybı her yıl devam etmektedir.

---

(1) Radyo ve benzeri cihazlar elektrik makina, cihaz ve malzemeleri sektöründe belirtilmiştir.

3. Yatırımlar :

Geçmiş yıllarda elektronik sanayine büyük bir yatırım yapılmamıştır. Kamu kuruluşları tamir atelyeleri kurmuşlardır. Özel sektörün de aynı nitelikte olmakla beraber, elektronik cihaz imal ettikleri tesisleri mevcuttur.

Elektronik sanayine büyük ölçüde ilk yatırım, PTT tarafından kurulacak telefon santrailları ve makinaları fabrikası ile başlıyacaktır. Bu tesisin 1970 yılında tamamlanması beklenmektedir. Temel elektronik sanayinin kuruluşu ise, 1966 yılında yapılacak etüd ve proje çalışmaları sonuçlarına göre gerçekleşebilir. Ancak, 1966 yılı elektronik sanayiine geçiş dönemi kabul edilerek, cihazların mevcut tesislerde imali imkânları araştırılmalıdır.

4. Tedbirler :

a. Standartlar Enstitüsü elektronik cihaz kullanan ve imal eden kuruluşlarla işbirliği yaparak cihaz ve malzeme standartlarını hazırlıyacaktır.

b. Milli Savunma Bakanlığının koordinatörlüğünde, elektronik cihaz kullanan kuruluşlar aynı gayeli cihazların imalâtını kolaylaştırmak için ihale şartlarında birlik sağlayacaklardır.

c. Yerli imalâtı yapılan veya yapılması mümkün olan cihazların ithalinin önlenmesi ve gerektiğinde bu cihazların yardım yoluyla alınmaması sağlanacaktır.

d. PTT Genel Müdürlüğü Elektronik sanayiinin kurulması için bir etüd yapacaktır. Bu etüd sonuçlarına göre 1967 yılında yatırıma geçilmek üzere projeler hazırlanacaktır.

TAŞIT ONARIM VE İMALÂT SANAYİİ

Taşıt imalât ve onarım sektöründe plânlı dönemin ilk iki yılında 1962 ye oranla bir gelişme görülmekteyse de Plân ve Programlarda üretim ve yatırım konusunda belirtilen hedeflere erişilememiştir.

Karayolu taşıtlarından kamyon - kamyonet, otobüs - minibüs ve arazi binek otomobillerinin imaline montaj yolu ile devam edilmektedir. Montaj yoluyla imalâtta sağlanan döviz tasarruf oranında 1962 yılına göre çok az bir artış meydana gelmiştir.

Dizel ve elektrikli lokomotif imali konusunda TCDD nin gerekli yatırımlara zamanında başlıyamaması dolayısıyla imalâta iki yıla yakın bir gecikme ile ancak 1967 yılında geçilebilecektir.

Gemi inşaat ve onarım sanayiinde plânlı dönemde hissedilir bir gelişme olmamıştır.

Özel sektöre tersane kurması için yer gösterilmemiş olması ve Denizcilik Bankası T. A. O. nun Camialtı Tersanesi ile ilgili projeyi zamanında hazırlamamış olması tersanelerimizin 1962 yılına nazaran çelik işleme kapasitelerinin artmamasında başlıca amil olmuştur. Camialtı Tersanesi ancak 1967 yılı başında 15 bin DWT luk gemi inşasına elverişli hale gelmiş olacaktır.

Taşıt onarım ve imalât sektöründe 1963 ve 1964 yılları yatırımları, program hedefleri ile karşılaştırmalı olarak Tablo 321 de gösterilmiştir.

TABLO : 321 — Taşıt Onarım ve İmalât Sektörü Yatırım Gerçekleşmesi

(Milyon T. L.)
(1961 fiyatlarıyla)

Kuruluşlar	Program hedefi			Gerçekleşme			Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Özel sektör	20,0	83,3	103,3	18,7	19,0	37,7	94	23	36
Kamu sektörü	33,3	35,2	68,5	16,9	18,4	35,3	51	52	52
TOPLAM	53,3	118,5	171,8	35,6	37,4	73,0	67	32	42

1963 ve 1964 yıllarında yatırımlar düşük oranlarda gerçekleşebilmiştir. Bu sektörün gelişmesini hızlandırmak amacıyla kamu sektörünün 1966 Yılı Programı ile kabul edilen projelerle ilgili çalışmaların genişletilmesi ve bir an önce gerekli kati projelerin hazırlanması zorunlu bulunmaktadır.

Taşıt onarım ve imalât sektörüne 1966 yılında yapılacak yatırımlar önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 322 de gösterilmiştir.

TABLO : 322 — Taşıt Onarım ve İmalât Sanayii Yatırımları

(Milyon T. L.)

(1961 fiyatlarıyla)

	Değer				Zincirleme endeks %		
	1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965	1966
Kuruluşlar	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Özel sektör	20,0	21,0	30,0	30,0	105	143	100
Kamu sektörü	18,0	20,4	27,5	51,2	113	134	186
Toplam	38,0	41,4	57,5	81,2	109	138	141

A. KARAYOLU TAŞITLARI İMALÂT SANAYİİ

1. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Türkiye'de karayol taşıtlarından kamyon ve arazi binek otomobillerinin montaj yoluyla üretimine 1954 yılında başlanmıştır. Birinci Beş Yıllık Plân'da karayolu taşıtları imalinin, zaman içersinde döviz tasarruf oranının artırılması suretiyle geliştirilmesi öngörülmüştür.

Aşağıda Plânlı dönemde bu sektörde meydana gelen gelişmeler özetlenmiştir.

1. Üretim :

Beş Yılık Plân döneminin ilk iki yılında karayolu taşıtları üretim hedefleri ve gerçekleşmeler Tablo 323 de karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Görüldüğü gibi 1964 yılı sonunda Program hedefleri genel olarak önemli ölçülerde aşılmış olmakla beraber, bazı yıllarda belirli üretim dallarında hedeflere oranla geri kalmalar meydana gelmiştir.

Örneğin 1963 yılında otobüs ve minibüs üretimi, Program tahminini büyük ölçüde aşmış, fakat kamyon kamyonet üretimi yüzde 11 geri kalmıştır. Aynı şekilde, 2000 aded programlanmasına rağmen, 1963 yılı başında hazırlanmasına başlanan montaj sanayii talimatının yürürlüğe konulmasına kadar olan devrede sanayiciler tarafından parça ithalâtı için alınan bol döviz tahsisleri ve aynı zamanda montaj müesseselerinin sayısının artması sebebiyle 1964 yılında 3672 aded kamyon - kamyonet üretimi yapılmıştır. Bu artışta askeri taşıtların da yurt içinde montajına başlanmasının büyük payı vardır.

Bu sektördeki üretim miktarı, Program hedeflerinin aşılmış olmasına rağmen gerek mevcut üretim kapasitesinin, gerekse karayolu taşıtlarına olan talebin çok altındadır.

2. Yatırım :

1963 ve 1964 yıllarında karayolu taşıtları imalât sanayii yatırımları Tablo 324 de gösterilmiştir.

1963 ve 1964 yıllarında kamu sektörünün bu sanayi koluna yatırım yapması öngörülmemiştir. Özel sektör tarafından 1963 yılında yapılacağı tahmin edilen yatırımların yüzde 93,5 u gerçekleştirilmiştir.

1964 yılında kamyon ve otobüs ithalâtının durdurularak yurt içinde montaj yolu ile üretime gidilmesi öngörülmüştür. Bu üretim hedefinin gerçekleştirilebilmesi için özel sektör tarafından yapılacağı tahmin edilen 82 milyon (1961 yılı fiyatlarıyla 78,5 milyon) liralık yatırımın % 25 inin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Ancak bu yatırımların, yerli parça oranını artırıcı yönde olmadığı görülmektedir.

TABLO : 323 — Ana Mallar İtibariyle Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi *(Adet)*

Ana mal	1962	Program hedefi			Gerçekleşme			Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi		
		1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Kamyon-Kamyonet	1 354	1 500	2 000	3 500	1 347	3 672	5 019	89	183	159
Otobüs-Minibüs	820	1 200	1 500	2 700	2 970	1 394	4 364	247	93	161
Arazi binek ve binek otomobili	877	600	750	1 350	610	530	1 140	101	70	84
TOPLAM	3 051	2 300	4 250	7 550	4 927	5 596	10 523	214	132	139

TABLO : 324 — 1963 - 1964 Yılları Karayolu Taşıtları İmalât Sanayii Yatırım Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu *(Milyon T. L.)*
(1961 fiyatlarıyla)

	Program hedefi			Gerçekleşme			Program hedeflerinin % olarak gerçekleşmesi		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Özel sektör	20,0	78,5	98,5	18,7	20,0	38,7	93,5	25	39
Kamu sektörü	—	—	—	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	20,0	78,5	98,5	18,7	20,0	38,7	93,5	25	39

TABLO : 325 Parka Katılan Taşıtlar (a) *(Bin adet)*

	1962	Plân hedefi			Gerçekleşme			Plân hedefinin % olarak gerçekleşmesi		
		1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Kamyon-Komyonet	12,5	2,0	2,5	4,5	11,7	8,4	19,1	585	336	424
Otobüs-Minibüs	3,3	2,2	2,4	4,6	3,7	1,7	5,4	168	70	117
Arazi binek Oto. ve binek Oto.	11,7	6,4	6,9	11,3	15,2	3,6	18,8	237	52	166

(a) Yurt içinde üretilen ve ithal edilen miktarların toplamıdır.

3. *Tüketim :*

1963 ve 1964 yıllarında karayolu taşıt parkına katılan kamyon - kamyonet, otobüs - minibüs, binek otomobili ve arazi binek otomobili adetleri Tablo 325 de gösterilmiştir.

Tablo 325 de görüleceği gibi, genellikle 1963 yılında taşıt parkına katılan araç sayısı, Plân hedefinin üstündedir. Bu miktarın büyük bir kısmını kamyon ve kamyonetler teşkil etmektedir.

1964 yılında kamyon sayısı plân hedefini aşmakla beraber parka katılan otobüs ve otomobil sayısı hedefin altında kalmıştır. 1963 ve 1964 yıllarında parka katılan taşıtların toplam sayısı plân hedefini aşmaktadır. Bunun nedenleri aşağıda belirtilmiştir.

Ekonomik faaliyetlerin artması ile birlikte, kamyon işleticiliğine olan talep de yükselmektedir. Otobüs işletmeciliği sahası belirli yollar üzerinde cazip görünmekle beraber yavaş yavaş doyma haline gelmekte talep miktarı, kamyona oranla daha yavaş artmaktadır.

Ayrıca belediyelerin taşıma hizmetlerinden faydalanabilen yerlerdeki resmi teşekküllerin kendi bünyeleri içinde otobüs işletmesi bulundurmamalarını öngören tedbirin uygulanması da otobüs talebini azaltmıştır. Binek otomobillerinin 1963 ve daha evvelki yıllarda fazla miktarda ithal edilmiş olması ve özel otomobillere uygulanmakta olan vergi sistemi bu alandaki talebi azaltmıştır.

4. *İthalât :*

Tablo 326 da 1962, 1963 ve 1964 yılı karayolu taşıtları ithalâtı gösterilmiştir. 1963 yılı başında kamyon ve otobüs ithali kotalardan çıkarılmışsa da daha önceden alınan tahsisler ve kamu kuruluşlarının talepleri sonucu 1963 de ithalât devam etmiş ve bu yolla memlekete 10 119 aded kamyon - kamyonet ve 747 aded otobüs girmiştir. 1964 yılında 4467 aded kamyon ve 326 aded otobüs ithal edilmiştir. Alınması öngörülmüş bulunan tedbirlerin gerekli şekilde uygulanmamasından dolayı ithalât 1965 yılı ortalarına kadar devam etmiştir.

Kamyon ve otobüste 1963 ve 1964 yıllarında ithalâtın devam etmiş olması bunların işletilmesindeki kullanım oranını düşürmüştür. Nitekim 1963 yılında kamyon parkının ütilizasyonu 1960 yılındakinin ancak yüzde 85 i kadardır.

Binek otomobilleri yurt içerisinde imal edilmemekte ve talep daha ziyade bedelsiz ithalât ve Türkiye'deki yabancıların otomobil satışları yoluyla karşılanmaktadır. 1963 yılında ithal edilen 14 641 aded binek otomobilinin 13 300 adedi bedelsiz ithalât yoluyla gelmiştir.

1964 deki toplam otomobil ithalâtı 3 042 adedtir. Bu rakamın 1963 e göre yüzde 80 civarında azalması özellikle bedelsiz ithal rejiminin kısıtlanması sonucunda meydana gelmiştir. Ayrıca yurt dışındaki işçilerin yurda gönderdikleri dövizlere uygulanan kur dolayısiyle, otomibil getirmenin avantajları oldukça azalmıştır.

Tablo 327 de karayolları taşıtları montajındaki döviz tasarruf oranları gösterilmiştir. Tabloda da görüleceği üzere, bu oranın yıllık artış hızı çok azdır. Genellikle, 1963 ve 1964 yıllarında önemli miktarda yerli parça ve malzeme kullanan yeni bir sanayii kolu yaratılmamış, bu sahada mevcut küçük sanayi eski şekli ile devam etmiştir.

TABLO : 326 — Karayolu Taşıtları İthalâtı

(Cari fiyatlara)

	Miktar - Değer								Zincirleme Endeks		
	1962		1963		1964		1963+1964		1963	1964	1963 + 1964
	Aded	Mil. TL.	Aded	Mil. TL.	Aded	Mil. TL.	Aded	Mil. TL.	Aded	Aded	Aded
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Damper boşaltma ve nakil vasıtaları	55	14,2	194	16,3	221	10,2	415	26,5	352	114	187
Binek otomobili tahsisli ithal	221	2,8	1 341	20,5							
Binek otomobili bedelsiz ithalât	10 600	85,0	13 300	98,0	3042	16,4	17 683	134,9	135	22	581
Kamyon - kamyonet	13 463	356,9	10 119	274,1	4 465	95,9	14 584	370	75	44	326
Diğer eşya veya insan taşıyan vasıt.	355	12,6	74	3,9	76	4,0	150	7,9	21	102	197
Otobüs	1 099	39,2	747	21,2	326	5,7	1 073	26,9	68	43	329
Tamir arabaları	47	6,1	63	7,1	—	8,4	63	15,5	134	—	—
Toplam		516,8		441,4		140,6		582			
Motorlu gazi ve gazi aksamı		112,1		139,9		117,8		257,7			
Genel Toplam		629,6		581,3		257,4		838,7			

TABLO : 327 — Karayolu Taşıtları Montajında Döviz Tasarruf oranları (a)

(Yüzde olarak)

	1962	1963		1964	
		En az	En çok	En az	En çok
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Kamyon - kamyonet	12,4	1,3	32,5	4,9	31,6
Otobüs - minibüs	22,7	14,7	59,9 (b)	3,7	60,0
Binek otomobili ve arazi binek otomobili	15,8	10,1	18,9	17,7	18,0
Ortalama	15,2	12,2		13,2	

(a) Döviz tasarruf oranı montaj sanayii talimatında tarif edilmiştir.

(b) Otobüs karoseri döviz tasarrufu oranı.

İthalâtın çeşitli yollarla devamı yedek parça ithalâtına uygulanan gümrük vergisi oranının komple aksama göre daha yüksek olması ve bu konuda büyük yatırımlara ihtiyaç duyulması yerli parça oranının arttırılmasını kötekleyen başlıca sebeplerdir.

5. Sektörün yapısı, prodüktivitesi, maliyetleri üzerinde gözlemler :

Karayolu taşıtları imalâtı sektöründe sadece özel sektör faaliyet göstermektedir. Kamu kuruluşlarının bu sahadaki faaliyeti etüt ve proje safhasındadır. Başlangıçta montajla imalâta geçmek ve her yıl artan döviz tasarruf oraniyle ilerde tüm imalâta ulaşmak bu imalât sanayiinin taj yoluyla imalât sahasına fazla sayıda firmanın girmesini önleyer tedbir zamanında uygulanmamış ve 1965 yılı ortalarına kadar bu sahaya 13 firma girmiştir. Firma sayısının fazlalaşması yurtiçi talebin çok üstünde bir kapasitenin doğmasına sebep olmuş ve döviz tasarruf oranının yavaş artmasına yol açmıştır.

II. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Talep ve üretim :

Karayolu Genel Müdürlüğünden alınan 10134 milyon ton / Km lik yük taşıma tahmininden hareket edilerek yapılan hesaplar sonucunda 1966 yılında 7200 aded kamyon ve kamyonetin mevcut taşıt parkına eklenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bunun yaklaşık olarak 1500 adedi kamu sektörü talebini karşılamak üzere imal edilecektir. Bu bakımdan özel sektör taleplerini karşılamak üzere 5700 aded kamyon imali için gerekli döviz tahsisi yapılması öngörülmektedir.

Yine aynı kaynaktan alınan bilgilere göre 1966 yılında yolcu taşıması 35.094 milyon yolcu / Km. olacaktır. Bu taşımayı karşılayabilmek için taşıt parkına aynı yıl içinde 1750 adedi otobüs ve minibüsün katılması gerekeceği sonucuna varılmıştır. Otobüs ve minibüs ithalâtının durdurulması öngörüldüğünden, bu miktar tamamen yurt içi üretimiyle karşılanacaktır.

Arazi binek arabası üretim tahmini daha önceki yılların üretim seviyesi gözönünde tutulmak suretiyle hesaplanmıştır. Bedelsiz ithal yoluyla getirileceği tahmin olunan 6500 adedi otomobil ile birlikte 1966 yılında taşıt parkına katılacak otomobil ve arazi binek arabası miktarı 7750 adedi bulacaktır.

Tablo 328 de 1966 yılında karayolu taşıt parkına katılacağı tahmin edilen taşıt adedleri gösterilmiştir.

Bu sektörde ulaşılması gereken döviz tasarruf oranı montaj yönetmeliği ile yayınlanmaktadır. Bu yönetmelik ve ek sirküllerlerde öngörülen döviz tasarruf oranı, yerli malzeme ve parça miktarını artırmakta fazla etkili olmamıştır. Örneğin 1965 yılı için öngörülen «lâstik hariç % 30 tasarruf oranı ile 1966 yılı için öngörülen» lâstik dâhil, % 40 tasarruf oranı arasında büyük bir değişiklik yoktur.

Kalkınma Planında 1966 yılı için öngörülen taşıt farkı 1962, 1963, 1964 gerçekleşmeleri ile 1966 Program hedefi Tablo 329 da gösterilmiştir.

TABLO : 328 — Karayolu Taşıtları Üretim Tahminleri

(Aded)

Ana Mallar	Miktar					Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Kamyon-kamyonet	1 354	1 347	3 672	6 000	7 200	99	272	163	120	531
Otobüs-minibüs	2 230	2 970	1 394	1 600	1 750	133	47	115	109	78
Arazi binek ve binek otomobili	877	610	530	750	1 250	70	87	141	166	142
Römork	—	—	890	—	—					

(*) 1966 yılında kamyon ve otobüs ithalâtının tamamen durdurulacağı öngörülmektedir. Bu varsayıma göre yukarıki rakamlar tamamen yurt içinde üretilecek miktarı vermektedir.

TABLO : 329 — Kalkınma Planında Öngörülen ve Fiili Taşıt Parkı

(Bin Aded)

Cinsi	Durumu	Miktar					Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
		1962	1963 (a)	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Kamyon-kamyonet	Öngörülen	63,1	61,1	59,3	58,0	63,0	97	97	98	109	100
	Fiili	73.3	81,0	85,0	90,6	94,4 (b)	111	105	106	104	129
Otobüs-minibüs	Öngörülen	13,3	14,6	16,1	17,1	19,2	110	110	106	112	144
	Fiili	16,4	19,3	20,0	23,1	26,6	118	105	115	113	162
Arazi binek ve	Öngörülen	50,6	53,3	56,1	59,0	62,5	105	105	105	105	123
Binek otomobili	Fiili	60,7	72,2	72,3	76,0	80,0	119	100	105	105	132

(a) 9 ü dışında Devlet İstatistik Enstitüsünden alınmıştır.
(b) 1966 yılı içinde verilen fiili rakamlar, program tahminine göre gerçekleşebilecek taşıt parkı miktarlarını göstermektedir.

TABLO : 330 — Karayolu Taşıtları İthalâtı

	Miktar-Değer										(Miktar) Yüzde Değişmeler Zincirleme Endeks				(Miktar) Genel Endeks 1962 = 100
	1962		1963		1964		1965 T		1966 T						
	Aded	Mil. T.L.	Aded	Mil. T.L.	Aded	Mil. T.L.	Aded	Mil. T.L.	Aded	Mil. T.L.	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)
Damper boşaltma ve nakil vasıtaları	55	14,2	194	16,3	221	10,2	12	4,0	—	—	352	114	5	—	—
Binek otomobil tahsisli ithal	221	2,3	1 341	20,5											
Binek otomobil bedelsiz ithalât	10 600	85,0	13 300	98,0	3 042	16,4	6 000	57,0	6 500	57,0	135	22	197	108	60
Kamyon-kamyonet	13 463	356,9	10 119	274,1	4 465	95,9	1 000	30,0	—	—	75	44	22	—	—
Otobüs	1 099	39,2	747	21,2	326	5,7	30	1,0	—	—	68	43	9	—	—
Eşya veya insan taşıyan diğer vasıtalar	355	12,6	74	3,9	76	4,0	15	0,5	—	—	21	102	20	—	—
Tamir arabaları	47	6,1	63	7,1	—	8,4	25	9,0	25	9,0	134	—	—	100	53
TOPLAM		516,8		441,4		140,6		98,5		66,0					
Motoriu gazi ve gazi aksamı		112,1		139,9		117,8		100,0		80,0					
GENEL TOPLAM		629,6		581,3		257,4		198,5		146,0					

(a) Otomobil parkındaki artışlar, yurtta imal edilen, servisten çıkan ve tahsisli ithal yoluyla yurda sokulan taşıtlar gözönüne alınarak hesaplanmıştır.

2. *Dış ticaret etkisi :*

a. *İhracat :*

1966 yılında karayolu taşıtları ihracatı düşünülmemektedir.

b. *İthalât :*

Tablo 330 da 1966 yılı program hedefi geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir. 1966 yılında da tamir arabaları ve bedelsiz ithalât yoluyla binek otomobili yurda getirilebilecek bunun dışında komple karayolu taşıtı ithali yapılmıyacaktır.

3. *Yatırım tahminleri :*

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında karayolu taşıtları imalât sektörü için 40 milyon liralık yatırım öngörülmüştür. Ayrıca Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu için 1966 yılında Türkiye'de otomobil imalâtı konusunda etüd yapmak amacıyla 150 bin liralık yatırım öngörülmüştür. Tablo 331 de karayolu taşıtları imalât yatırımları gösterilmiştir.

4. *Tedbirler :*

Bünyesinde yüksek oranda ithal malı parça kullanılarak montaj yoluyla devam eden karayolu taşıtları üretiminde, Türkiye'de mevcut yan sanayilerden yararlanma suretiyle sağlanan döviz tasarruf oranı halen en yüksek sınırına erişmiştir. Bu sanayi kolunda en kısa zamanda tüm imalâta erişilebilmesi için;

a. Sanayi Bakanlığı Türkiye'de ekonomik sınırlar içinde imal edilen ve edilebilecek parçaları tesbit etmek üzere bir çalışma yapacaktır. Bu çalışmalar engeç 1966 yılı Haziran ayı başında tamamlanacak ve imal edilecek parçaların listesi yayınlanacaktır.

b. Bu parçaların özel sektör tarafından imali teşvik edilecektir. 1966 yılı sonuna kadar özel sektörün olumlu bir teşebbüsü bulunmadığı takdirde 1967 Program Yılı başında bu parçaların imali için gerekli yatırımlara kamu sektörünce başlanacaktır.

TABLO : 331 — Karayolu Taşıtları İmalât Sanayii Yatırımları

(Milyon TL.)
(Cari Fiyatlarla)

	Değer			Zincirleme Endeks			
	1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965	1966
Kuruluş	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Özel sektör	18,7	20,0	24,0	20,0	107	120	83
Kamu sektörü	—	—	—	0,150	—	—	—
TOPLAM	18,7	20,0	24,0	20,150	107	120	84

B. DEMİRYOLU TAŞITLARI İMALÂTI

1. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Birinci Beş Yıllık Plânda demiryolu taşıtlarının yurtiçinde imali öngörülmüştür. Bu devrede ekonomik ömrünü dolduran buharlı lokomotiflerin servisten çıkarılarak, yerlerine daha büyük kapasiteli dizel ve elektrik lokomotifleri konması; Eskişehir'de mevcut tesislerden de faydalanılarak bir lokomotif imal ve montaj fabrikası kurulması, bu fabrikada elektrik ve dizel lokomotifleri imal edilmesi, ithal edilmiş bulunan 40 lokomotif dışında komple lokomotif ithaline gidilmemesi Plân ilkesi olarak kabul edilmiştir.

Aynı şekilde yük ve yolcu vagonu ithalâtının durdurulması ithal edilmekte olan koşum takımı, fren, v.b. kısımların yurtiçinde yapılmasıyla tüm vagon imalâtına gidilmesi de Plânda öngörülmüş bulunmaktadır.

1. Üretim :

Plâna göre 1967 yılına kadar ekonomik ömrünü doldurarak parktan çıkacak olan demiryolu taşıtları Tablo 332 de gösterilmiştir.

1964 de gerekli lisans anlaşmalarının ve diğer hazırlıkların tamamlanarak 1965 yılında 9 aded lokomotifin imal edilmesi Yıllık Programlarda öngörülmesine rağmen yatırım projelerinin hazırlanmasının gecikmesi ve diğer idari aksaklıklar yüzünden sözü geçen imalât gerçekleştirilememiştir.

Fabrikaların kapasiteleri yeterli olduğu halde demiryol taşıtları imalâtı Plânda öngörülen miktarın çok altındadır. Bunun başlıca nedenleri malzeme ve tezgâh teminindeki güçlükler ile işletme içerisindeki idari aksaklıklardır.

Özellikle satınalma formaliteleri, döviz temininde karşılaşılan güçlükler, fabrikalardaki kapasitenin yeteri kadar kullanılmasına engel olmaktadır. TCDD nin malzeme temini işlerini modern işletmecilik esaslarına göre yapamaması ve yurt içinde imali mümkün olan malzemenin işletmelerce zamanında verilmemesi satınalma formalitelerinin uzamasına ve bu yüzden imalât programının aksamasına sebep olmaktadır.

Fabrikaların kapasitesi, demiryolu taşıtlarının yanısıra bazı makina ve madeni eşya imaline de elverişlidir. Bu çeşit imalâtla işletme için önemli miktarda gelir sağlanabileceği gibi bazı ithal mallarının ikamesi de mümkündür.

TABLO : 332 — Paktan çıkarılacak Demiryolu Taşıtları *(Aded)*

	1967 ye kadar teknik Ömrü dolacak olanlar	1962	Parkdan Çıkacak Olanlar						Program hedefinin % si olarak gerçekleşme		
			Program			Gerçekleşme					
			1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Lokomotif	307	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Yük vagonu	4 634	164	500	500	1 000	448	—	448	89	—	45
Yolcu vagonu	440	10	30	50	80	—	2	2	—	4	2,5

TABLO : 333 — 1962-1964 Yıllarında Demiryolu Taşıtları İmal ve Onarımları (Aded-Milyon T.L.)

Miktar - Değer

Cinsi	1962		1963		1964		1963+1964		Zincirleme Endeks	
	Aded	Mil.-T.L.	Aded	Mil.-T.L.	Aded	Mil.-T.L.	Aded	Mil.-T.L.	1963	1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1. T.C.D.D. Fabrikalarında imalât ve onarım :										
a. İmalât										
Dizel lokomotif	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Elektrikli lokomotif	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Yük vagonu	152	6,4	439	17,0	—	9,3	439	26,3	268	54,6
Yolcu vagonu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Yedek parça	—	5,3	—	6,1	—	82,6	—	143,6	115	136
Makas köprü, travers imalâtı	—	11,24	—	7,1	—	9,9	—	17	63	139,5
İMALÂT TUTARI	152	20,64	—	85,1	—	101,8	—	186,9	120,6	—
b. Onarım										
Motorlu vagon tamiri	24	1,5	6	0,895	5	0,688	11	1,583	58,8	76
Lokomotif tamirleri	533	51,7	557	56,7	560	55,5	1 117	112,2	109,6	98
Yolcu vagonu tamirleri	1 740	13,5	1 677	14,8	1 711	15,12	3 388	29,9	109,6	102
Yük vagonu tamirleri	10 180	23,6	9 926	22,7	7 952	23,7	17 878	46,4	96	104,4
Motorlu vasıta tamirleri	81	1,5	84	1,9	77	1,6	161	3,5	127	84,3
Diğer tamirler (Elektrikli trenler dâhil)	—	1,5	—	2,5	—	2,8	—	5,3	167	112
ONARIM TUTARI	—	93,3	—	99,5	—	99,4	—	198,8	106,9	—
c. Diğer imalât (Takım, kantar, baskül, vinç, çeşitli çelik inşaat ve diğer imalât)	—	15,6	—	13,1	—	11,9	—	25,0	84	89
d. Şahıs ve diğer teşekküllere yapılan imalât ve tamir	—	10,9	—	8,5	—	—	—	8,5 + (..)	78	—
TCDD Fabrikaları toplamı	—	189,5	—	206,5	—	213,1	—	419,2	—	—
2. TCDD DEPO VE SUNDURMALARINDA TAMİRAT	—	84,2	—	92,8	79	5,9	79	171,8	110	—
3. T. DEMİR-ÇELİK İŞLETMELERİ CEVHER VAGONU İMALÂTI	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
GENEL TOPLAM	—	274,6	—	299,3	—	219,9	—	591,0	108,7	—

2. *Yatırım :*

1963 ve 1964 döneminde demiryolu taşıtları onarım ve imalât sanayii için yapılan yatırım, Program tahminleriyle karşılaştırmalı olarak Tablo 334 de gösterilmiştir.

TABLO : 334 — 1963 - 1964 Yılları Demiryolu Taşıtları İmalât Yatırımı

(Milyon T. L.)
(1961 fiyatlarıyla)

Kuruluşlar	Program hedefi			Gerçekleşme			Program hedefinin % si olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Özel sektör	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kamu sektörü	27,2	19 157	46 357	14 433	12 548	26 981	53	65	58

Bu sektörde T. C. Devlet Demiryolları İşletmesi faaliyet göstermektedir. Yatırımlar Program hedeflerine göre 1963 yılında yüzde 47, 1964 de yüzde 35 geri kalmıştır.

Projelerin hazırlanmasının gecikmesi, yatırımlar için - lisans anlaşması, tip seçimi gibi - idari ön hazırlıkların zamanında sonuçlandırılamaması, ithal malları için akreditif açtırılmasındaki gecikmeler gerçekleşme oranının düşük olmasının başlıca nedenleridir.

3. *Dış ticaret :*

a. *İhracat :*

1963 ve 1964 döneminde demiryolu taşıtları imalât sanayiinde ihracat yapılmamıştır.

Mevcut fabrikaların boş kapasitelerinden yararlanmak suretiyle ihracat yapmak mümkün ise de konu üzerinde gereken önemle durulmamıştır.

b. *İthalât :*

Planlı devrenin 1963 ve 1964 yılı ithalâtı Tablo 335 de gösterilmiştir.

TABLO : 335 — Demiryol Taşıtları İmalât Sektörü İthalâtı

(Milyon TL.)
(Cari Fiyatlarla)

Ana Mallar	Gerçekleşme			Zincirleme Endeks %	
	1962	1963	1964	1963	1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Buharlı lokomotifler	0,4	—	—	—	—
Elektrikli lokomotifler	—	—	—	—	—
Dizel lokomotifler	2,7	13,1	26,2	485,2	200
Motorlu vagonlar	24,4	30,1	0,2	123,4	0,7
Yolcu vagonları	4,4	—	—	—	—
Diğer hizmet vagonları	—	—	—	—	—
Atelye vagonları	0,1	—	—	—	—
Yük vagonları	1,2	6,2	—	516,6	—
Vagonetler	7,4	0,1	5,3	1,3	5
Konteynerler	0,6	—	—	—	—
Aksam ve parça	9,2	15,4	8,5	167,4	55,2
TOPLAM	48,3	64,9	40,2	134,4	62,0

1963 yılı ithalâtı 1962 ye göre yüzde 34 fazladır. Bu artışda dizel lokomotif ile aksam ve parça ithalâtı başlıca rolü oynamıştır. 1964 ithalâtı ise yerli imalâtın artmasiyle 1963 ün yüzde 62 si ve 1962 nin yüzde

83 ü olmuştur. 1965 yılında ithalâtın 1964 e göre yüzde 10 luk bir artış göstereceği tahmin edilmektedir. Bu artış, daha çok imalât ve bakım için gerekli yatırımlardan ileri gelmektedir.

4. Sektörün yapısı, prodüktivitesi, maliyetleri üzerinde gözlemler :

Demiryolu taşıtları imalât sanayiinde özel sektörün herhangi bir faaliyeti yoktur. Kamu kuruluşlarından T. C. Devlet Demiryolları İşletmesi bu sahada tek kuruluş olarak çalışmaktadır.

Bu işletmeye bağlı olan büyük çapta revizyon ve imalât yapabilecek 4 fabrika mevcuttur. Bunlar Adapazarı, Ankara, Eskişehir ve Sivas fabrikalarıdır. 1964 sonu itibariyle lokomotiflerin bakım ve onarımları için 46 aded depo, vagonların küçük hasar ve arızları için 26 aded sundurma ve ayrıca 14 aded revizörlük atelyesi bulunmaktadır.

Fabrikaların kapasitelerinin altında çalışmaları, ucuz işçiliğe rağmen üretim maliyetini arttırmaktadır.

Sivas ve Adapazarı fabrikalarında imal edilen vagonlar gerek kalite gerekse maliyet bakımından yabancı ülkeler üretimleri ile rekabet edebilecek niteliktedir.

II. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Talep ve üretim :

Tablo 336 da 1967 yılına kadar teknik ömürlerini dolduracak taşıt sayıları toplamı ve bunların yıllara dağılımı gösterilmektedir.

1967 de teknik ömrünü dolduracak lokomotif, yük ve yolcu vagonu sayısı oldukça fazladır. Özellikle 1966 ve 1967 yıllarında teknik ömürlerini dolduran taşıt sayısı diğer yıllardan fazladır. Bu taşıtların yenilenmelerini sağlamak için T. C. Devlet Demiryolları fabrikalarının daha kesif bir çalışma ortamına girmesi gerekmektedir. 1966 yılında 18 aded lokomotifin yenilenmesi gerektiği halde Eskişehir Fabrikasının tevsii işinde geç kalınmış olması yenileme programının aksamasına yol açmıştır.

Dizel elektrik lokomotifi imalâtına 1967 yılının ikinci yarısında başlanabilecektir.

Tablo 337 de demiryolu taşıtları imalât sanayiinde üretim hedeflerinin gerçekleşmesi gösterilmiştir.

Yük ve yolcu vagonu ihtiyacı, Sivas ve Adapazarı fabrikaları üretimi ile kısmen karşılanmaktadır. Ancak programlarda öngörülen üretim hedeflerine erişilebilmesi için bu fabrikaların kapasitelerinin tam olarak değerlendirilmesi ve tevsi edilmeleri gerekmektedir.

TABLO : 336 — 1967 yılına Kadar Teknik Ömürlerini Dolduracak Taşıtlar *(Aded)*

Ana mallar	1967 de teknik ömrü dolacak olanlar	Program Miktarı					Zincirleme Endeks				Genel Endeks 1962=100 1966
		1962	1963	1964	1965	1966 T	1963	1964	1965	1966	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Lokomotif	307	—	—	—	9	18	305	100	110	100	335
Yük vagonu	4 634	164	500	500	500	550	300	167	100	100	500
Yolcu vagonu	440	10	30	50	50	50	—	—	—	200	—

TABLO : 337 1962-1966 Yıllarında Demiryollarında Taşıt İmal ve Onarımları — *Cari Fiyatlarla*

Miktar-Değer

	1962		1963		1964		1965 T		1966 T		Zincirleme Endeks				Genel Endeks 1962 = 100
	Aded	Mil. T.L.	Aded	Mil. T.L.	Aded	Mil. T.L.	Aded	Mil. T.L.	Aded	Mil. T.L.	1963	1964	1965	1966	1966
1. TCDD FABRİKALARINDA İMALÂT VE ONARIM	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)
a) İmalât															
Dizel lokomotifi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25,0	—	—	—	—	—
Elektrik lokomotifi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Yük vagonu	152	6,4	439	17	—	9,3	225	26,4	1 295	69,5	325	38	287	—	—
Yolcu vagonu	—	—	—	—	—	—	25	13,8	70	34,2	—	—	—	—	—
Yedek parça	—	53	—	61	—	82,6	—	80,0	—	80,0	117	325	97	—	—
Makas, köprü, travers imalâtı	—	11,24	—	7,1	—	9,9	—	6,9	—	14,0	151	36	70	—	—
İMALÂT TUTARI	152	70,24	—	85,1	—	101,8	—	126,5	—	222,7	148	—	—	—	—
b) Onarım															
Lokomotif tamirleri	533	51,7	557	56,7	560	55,5	512	51,3	650	65,0	112	99	92	—	—
Yolcu vagon tamirleri	1 740	13,5	1 677	14,8	1 711	15,12	1 688	15,0	1 700	15,0	104	110	99	—	—
Yük vagon tamirleri	10 180	23,6	9 926	22,7	7 952	23,7	10 755	43,6	10 936	44,0	103	108	170	—	—
Motorlu vasıta tamirleri	81	1,5	84	1,9	77	1,6	81	2,0	85	2,0	143	24	125	—	—
Diğer tamirler (Elektrikli trenler dâhil)	—	1,5	—	2,5	. .	2,8	2 419	1,9	2 415	2,0	219	—	210	—	—
ONARIM TUTARI	—	93,3	—	99,5	—	99,4	—	113,8	—	128,0	117	—	—	—	—
c) Diğer imalât (Takım, kantar, baskül, vinç, çeşitli çelik ve diğer imalât	—	15,6	—	13,4	—	11,9	—	11,6	—	12,0	63	89	98	—	—
d) Şahıs ve diğer teşekküllere yapılan imalât ve tamir	—	10,9	—	8,5	—	. .	—	. .	—	30,0	78	—	—	—	—
TCDD FABRİKALARI TOPLAMI	—	189,5	—	206,5	—	213,1	—	251,9	—	392,7	—	—	—	—	—
2. TCDD DEPO VE SUNDURMALARINDA TAMİRAT	—	84,2	—	92,8	79	5,9	140	10,5	—	20,0	110	—	—	—	—
3. T. DEMİR-ÇELİK İŞLETMELERİ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	115	—	—	—	—
Cevher vagon imalâtı	—	274,6	—	299,3	—	219,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—
GENEL TOPLAM															

TABLO : 338 — Demiryolu Taşıtları İmalât Sektörü İthalâtı *(Milyon T.L.)*

Cinsi	Değer					Yüzde Değişmeler Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Buharlı lokomotifler	0,4	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Elektrikli lokomotifler	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dizel lokomotifler	2,7	13,1	26,2	30,2	—	485	200	115	—	—
Motorlu vagonlar	24,4	30,1	0,2	—	—	123	0,6	—	—	—
Yolcu vagonları	4,4	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diğer hizmet vagonları	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Atelye vagonları	0,1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Yük vagonları	1,2	6,2	—	—	—	516	—	—	—	—
Vagonetler	7,4	0,1	5,3	10,8	—	1	5 300	204	—	—
Konteynerler	0,6	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aksam, parça ve tezgâh	9,2	15,4	8,5	3,0	29,85	167	55	35	500	163
TOPLAM	43,3	64,9	40,2	44,0	29,85 (a)	134	62	109	34	31

(a) 1966 yılı 29,85 milyon liralık ithalâtı Eskişehir Fabrikası tevsii amaciyle yapılacaktır.

2. *Dış ticaret etkisi :*

a. İhracat :

Demiryolları fabrikalarında imal edilen vagonların maliyet ve kaliteleri dış pazarlarda aynı sınıftaki yabancı mamullerle rekabet edecek niteliktedir. Alınacak belirli tedbirlerle yılda yaklaşık olarak 500 aded vagon ihraç edilmesi mümkün görülmektedir.

b. İthalât :

1962 - 1966 dönemi demiryol taşıtları ithalâtı Tablo 338 de gösterilmiştir.

3. *Yatırım tahminleri :*

1963-1966 dönemi demiryol taşıtları imalât sanayii yatırımları Tablo 339 da gösterilmiştir.

TABLO : 339 — Demiryol Taşıtları İmalât Sanayii Yatırımları

(Milyon TL.)
(Cari Fiyatlarla)

	Değer				Zincirleme Endeks		
	1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965	1966
Kuruluş	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
T. C. D. Demiryolları İşletmesi	15,1	13,9	17,0	37,350	74	85	219

1966 yılında yapılacak 37,350 milyon liralık toplam yatırımın 29,850 milyon lirasının Eskişehir Fabrikasının dizel ve elektrikli lokomotif imal etmek üzere tevsiinde kullanılması öngörülmüştür.

4. *Tedbirler :*

a. T. C. D. Demiryolları İşletmesinin elinde bulunan fabrikaların ayrı bir kuruluş haline getirilmesi çalışmaları 1966 sonuna kadar tamamlanacaktır.

b. Eskişehir Fabrikasının tevsii, 1967 yılının ilk yarısında dizelli ve elektrikli lokomotiflerin imalâtına başlanacak şekilde programlanacaktır.

c. Demiryolu fabrikalarının kapasitesi modern işletmecilik metodlarına göre tâyin ve tespit olunarak fazla kapasite olan yerlerde bunu değerlendirmek amacıyla iç ve dış piyasanın ihtiyacı olan makina ve madeni eşyanın imali imkânları etüd edilecek, olumlu sonuç alınanlar üzerinde imalâta geçilecektir.

d. Başta vagonlar olmak üzere, demiryol fabrikası mamullerinin ihraç imkânları araştırılacak, dış piyasa taleplerinin karşılanması konusu öncelikle ele alınacaktır.

C. GEMİ İNŞAAT SANAYİİ

1. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Birinci Beş Yıllık Plân çalışmalarında tersanelerimiz ihtiyacımız olan gemilerin yurtiçinde yapılması için teknik bakımdan yeterli görülmüş ve bu suretle hem tersanelerde mevcut atıl kapasitenin değerlendirileceği, hem de geniş ölçüde döviz tasarrufu sağlanabileceği tahmin edilmişti. Bunun için de gemi ithalinin kayıtlanması, 1963 - 1965 yılları arasında tersanelerdeki eksikliklerin tamamlanması ve bu arada çok fazla ihtiyaç duyulan araba vapuru, şehir hattı gemileri ve bazı şileplerin inşasının ele alınması, 1965 yılından sonra da tesislerin tam kapasite ile çalışarak gemi ihtiyacının tamamının yurt içinde inşa edilmek yoluyla karşılanması hedef kabul edilmişti. 1965 yılında böyle bir ortam yaratılamamıştır. Gemi ithalinin durdurulması dışındaki tedbirler tam olarak gerçekleşmemiştir. Gemi inşasına elverişli nitelikte saç üretimine Ereğli Demir - Çelik Fabrikalarınca başlanmışsa da imal edilen sacın fiyatı alınan istihsal vergisi ile birlikte ithal fiyatlarından yaklaşık olarak yüzde yüz daha yüksek olmuş, bu da inşa edilecek gemilerin maliyetini yüzde 9 ilâ - yüksek tonajlı gemilerde - yüzde 12 arasında artırılmıştır.

1. Üretim :

Bu sektörde üretim, tersanelerin durumu ve kredi temini ile sıkı sıkıya alâkalıdır. Tersaneler 10 000 Dwt den büyük gemi inşasına elverişli hale getirilmediğinden 1964 yılında programa konulan 2 aded 10 800 er tonluk gemi inşası gerçekleştirilememiştir. Aynı devre içinde feribot inşası programlanmış olmasına rağmen realize edilememiş ve Fransa'daki tersanelere sipariş edilmiştir.

Tablo 340 da 1963 ve 1964 döneminde inşaası programlanan ve gerçekleştirilen gemiler cinslerine göre gösterilmiştir.

Gemi inşa sanayiinin gelişmesi için hazırlık yılı olarak kabul edilen 1963 te gemi inşaat tezgâhlarının çalışmalarını koordine maksadıyla «Gemi İnşaat Kurumunun» kurulması öngörülmüştür. Bu kuruluşun gerçekleştirilememesi üretim programının aksamasında başlıca faktör olmuştur.

Bu sanayiide özellikle büyük gemilerin yurt içinde inşasının gerçekleşmemiş olmasının en önemli nedeni, eskiden bir gemi ihtiyacının gemi ithalâtı ile karşılanmış olmasının verdiği ithalât istek ve alışkanlığıdır. İthalât inşa etmekten kolay olduğundan Türkiye'de gemi inşaası için en büyük imkânlara sahip Denizcilik Bankası bile ihtiyacını « ithalâtla karşılamayı tercih etmektedir.

Üretim programının gerçekleşmesi için 1963 yılı tedbirlerinden olan «Gemi İnşaat Kredi Fonu» nun zamanında gerçekleştirilememesi, büyük miktarda peşin ödeme yapamayan gemi işletmecilerinin taleplerini önemli ölçülerde kısmıştır.

2. *Kapasite ve yatırım :*

Tablo 341 gemi inşa sanayiinde Plânlı dönemin ilk 2 yılında programlanan ve gerçekleşen yatırımları karşılaştırmalı olarak göstermektedir.

Bir kamu kuruluşu olan Denizcilik Bankası'nın 1964 yılında, 10 000 DWT üzerindeki gemilerin inşaasını yapması öngörülmüştür; bu amaçla tersanelerini geliştirmek üzere (1961 Fiyatlariyle) 16 milyon liralık bir yatırım ayrılmıştır. Denizcilik Bankası bu konudaki kesin projeyi zamanında hazırlayıp uygulamaya koyamamıştır. Bu amaçla yapılması gerekli yatırımlar ancak yüzde 24 oranında gerçekleştirilebilmiştir.

1964 yılında özel sektör bu alanda büyük bir yatırım yapmamıştır. Özel sektör tersanelerinin İstanbul bölgesi yerleşme planı gereğince bulundukları yerlerden kaldırılmaları istenmektedir. Bu tersaneler için yeni kuruluş yerleri de gösterilmemiş olduğundan programda öngörülen yatırım yapılamamıştır. Mevcut tersanelerde toplamı 1 milyon lira civarında olan küçük yatırımlar yapıldığı tahmin edilmektedir.

1963 sonu itibariyle tersanelerimizin çelik işleme kapasiteleri 21 000 ton/yıldır. Yapılacak bazı yatırımlarla bu kapasitenin kolaylıkla 51 500 ton/yıl'a çıkartılabileceği tahmin edilmektedir.

TABLO : 340 — Ana Mallar İtibariyle Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi

Ana Mallar	Birim	1962	Program Hedefi 1963	Program Hedefi 1964	Program Hedefi 1963 + 1964	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963 + 1964	Program Hedefinin % Olarak Gerçekleşmesi 1963	Program Hedefinin % Olarak Gerçekleşmesi 1964	Program Hedefinin % Olarak Gerçekleşmesi 1963 + 1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
10 000 DWT den büyük	Aded	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—
3 501 - 6 000 DWT	Aded	—	—	1	1	1	1	2	—	100	200
1 001 - 3 500 DWT	Aded	—	1	1	2	1	2	3	100	200	150
100 - 1 000 DWT	Aded	4	5	14	19	3	3	6	60	21	31
Araba vapuru ve feribot	Aded	2	4	5	9	2	3	5	50	60	62
Römorkör	Aded	3	4	3	7	4	2	6	100	66	86
Diğer saç tekneler	Aded	29	5	22	27	35	25	60	..	113	..

TABLO : 341 — 1963 - 1964 Yılları Gemi İnşa Sanayii Yatırımları Program Hedefi ve Gerçekleşme Durumu *(Milyon T. L.)*

(1961 fiyatlarıyla)

Kuruluşlar	Program hedefi 1963	Program hedefi 1964	Program hedefi 1963+1964	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963+1964	Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi 1963	Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi 1964	Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi 1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Özel sektör	—	4 789	4 789	0,937	0,903	1 840	—	18	38
Kamu sektörü	6 114	16 035	22 149	2,718	5,859	8 577	44	36	38
TOPLAM	6 114	20 824	26 938	3,655	6,762	10 417	59	32	38

3. *Tüketim :*

Türkiye'de bir gemi İnşa Kredi Fonu'nun 1963 ve 19644 yıllarında kurulmamış olması, gemi taleplerinin yurtiçi üretimle karşılanmasına imkân vermemektedir. Dış piyasalarda damping sebebiyle gemi fiyatlarının düşmesi ve büyük ödeme kolaylıkları sağlanmış olması işletmeciler için ithalâtı çekici bir hale getirmiş ve sonuçta 1964 yılında gemi tahsis kuruluna toplamı 133 000 DWT luk 14 aded gemi satın alınması için müracaat edilmiştir. Tablo 342 de 1964 yılında gemi tahsis kuruluna yapılan müracaatlarla toplam talep gösterilmiştir.

Bu arada 1964 te yurt içinde kızağa konulmuş gemiler de dikkate alınınca toplam talep, 9 u 10 000 DWT üzerinde olmak üzere 47 parça teknedir.

TABLO : 342 — 1964 Gemi Talep Durumu

Gemiler	Toplam talep	Gemi Tahsis Kurumuna müracaat
Tonaj DWT	Aded	Aded
20 000	3	3
14 000	2	2
10 000	4	4
6 000	1	—
1 001 — 3 500	3	2
100 — 1 000	4	1
Araba vapuru	3	—
Açık deniz feribotu	1	1
Romorkör	3	—
Kurtarma gemisi	1	1
Saç tekne	22	—

Son yıllarda talebin, daha çok büyük tonajlı gemilere doğru kayma eğiliminde olmasına karşılık elde mevcut gemiler çoğunlukla alçak tonajlı ve az süratli olup Atlantik hattı seferlerine uygun değildir.

4. *Dış ticaret :*

a. İhracat :

Gemi maliyetinin önemli bir kısmını teşkil eden işçiliğin Türkiye'de ucuz olması bu sanayiin gelişmesiyle mamullerinin ihraç edilebilmesi yönünden bir avantaj olmasına rağmen 1964 yılında ancak 58 500 liralık küçük deniz taşıtları ihraç edilmiştir.

b. İthalât :

1962 yılında 179 milyon 8 bin liralık gemi ithalâtı yapılmıştır. Gemi ithalinin durdurulmasını öngören tedbirin uygulanmasıyla 1963 de 1 milyon liralık ve 1964 yılında ise 0,1 milyon liralık ithalât yapılmıştır. Tablo 343 de 1963 - 1964 dönemi gemi ithalâtı gösterilmiştir.

TABLO : 343 — Gemi İthalâtı

(Cari Fiyatlarla)

	1962		1963		1964	
	Groston	Milyon TL.	Groston	Milyon TL.	Groston	Milyon TL.
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Yük gemileri (250 grostondan büyük)	37 018	41,3	60	0,7	—	—
Yolcu gemileri	3 120	37,7	—	—	—	—
Diğer gemiler		4,6	—	0,3	21	0,1
(250 grostondan küçük) Romorkörler		3,3	—	—	—	—
Fener gemileri		3,9	—	—	—	—
Diğer yüzer araçlar		—	—	—	—	—
Tankerler	38 767	89,0	—	—	—	—
TOPLAM		179,8		1,0		0,1

5. *Sektörün yapısı, prodüktivitesi, maliyetleri üzerinde gözlemler :*

Türkiye'de çelik tekne inşaatı yapabilecek 9 tersane mevcuttur. 2 si Deniz Kuvvetleri Kumandanlığına, 4 tanesi Denizcilik Bankası T. A. O. lığına ve 3 ü özel sektöre ait olan bu tersaneler arasında bir koordinasyon ve iş bölümü yoktur. Özel sektörün tersaneleri ufak olup daha ziyade küçük gemilerin inşasına elverişlidir.

Genellikle tersaneler yıllık kapasitelerinin çok altında çalışmaktadırlar. Yurt içinden sağlanan saç ve köşebent fiyatları yüksektir. Bu iki faktör, işçilik ücretinin düşük olmasına rağmen, yerli gemi inşa maliyetini büyük tonajlı gemilerde dış piyasa maliyetinin üstüne çıkarmaktadır.

II. *1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :*

1. *Talep ve üretim :*

Yurdumuzda gemi talebi halen yurt içi üretim imkânlarının kullanılamaması ve ithalâtın yasaklanması sebebiyle karşılanamamaktadır. Gemilerin ortalama yaşı çok yüksektir. 1965 Programında belirtildiği minin yenilenmesi gerekmektedir. Yeni yatırımlarla tersanelerdeki dar boğazların giderilmesi ve tersaneler arasında koordinasyon yaratılmasıyla bu miktar Türkiye'de gerçekleştirilebilir.

2. *Gemi inşaat programı :*

1966 yılında kızağa konulacak gemilerin cins ve miktarları önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 344 de gösterilmiştir.

İnşaat programının tesbitinde kamu ve özel sektörün ihtiyaçları gözönüne alınmış ve 1966 yılı için «Gemi İnşaatı Kredi Fonu» na 55 milyon liranın ayrılacağı varsayılmıştır.

TABLO : 344 — Gemi İnşaat Programı (Adet)

Cins	1962 (1)	1963 (2)	1964 (3)	1965 T (4)	1966 T (5)
10 000 DWT dan büyük	—	—	—	1	1
3 501 - 6 000 DWT	—	1	1	2	1
1 001 - 3 500 DWT	—	1	2	3	3
100 - 1 000 DWT	4	3	3	29	30
Araba vapuru	2	2	3	1	1
Romorkör	3	4	2	8	3
Yüzer havuz	—	—	—	1	—
Diğer saç tekneler	29	35	25	50	50

3. *Dış ticaret :*

a. İhracat :

Bu sanayi mamullerinin ihracının gerçekleşebilmesi maliyetin düşürülebilmesine ve inşaat kredisi sağlanmasına bağlıdır. 1966 yılında «Gemi İnşaat Kredi Fonu» nun finansman imkânları genişletildiği ve hammadde fiyatlarının düşürülmesi konusundaki tedbirler uygulandığı tak-

TABLO : 345 — Gemi İnşaat Sanayii Yatırımları

(Milyon TL.)
(Cari fiyatlarla)

Kuruluş	DEĞER					Zincirleme Endeks			
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu sektörü	—	2,9	6,488	10,5	13,725	—	224	162	130
Özel sektör	0,5	1,0	1,0	6,0	10,0	200	100	600	166
TOPLAM	0,5	3,9	7,488	16,5	23,725	780	192	220	144

dirde, iyi bir pazarlama ile dış memleketlerden sipariş alınabileceği tahmin edilmektedir.

Özel sektörde halen imal edilerek dış memleketlere satılan kotra tipi küçük teknelerin ihracının da 1966 yılında artacağı tahmin edilmektedir.

b. İthalât :

1966 yılında da genellikle zorunlu ve çok acil ihtiyaçlar dışında gemi ithal edilmemesi öngörülmektedir. Ancak inşa edilecek gemiler için dışardan getirtilmesi zorunlu olan motor ve dâhilden sağlanamıyan aksamı için ithalât yapılacaktır.

4. Yatırımlar :

Gemi inşaat sanayii 1966 yılı yatırımları önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 345 de gösterilmiştir.

1966 yılında kamu sektörünün yapacağı yatırımın büyük bir kısmı ile Camialtı Tersanesindeki mevcut kızağın boyu uzatılacak ve ikinci bir kızak inşa edilecektir.

5. Tedbirler :

a. «Gemi İnşaat Kredisi Fonu» na yurtiçi gemi inşaatını finanse etmek için 55 milyon lira sağlanacaktır. Bu 55 milyon liralık finansmanı

(1) Bütçeden doğrudan doğruya yapılacak transferlerle ve,

(a) «Gemi İnşaat Kredisi Fonu» nun 20 milyon liralık kısmı bütçeden sağlanacaktır.

(b) Geriye kalan 35 milyonun büyük bir kısmı Hazine aracılığı ile karşılık paralardan, az bir kısmı da Emekli Sandığı ve İşçi Sigortaları gibi tasarrufçu kamu kuruluşlarının ticari bankalardaki vâdeli mevduatından bu fona aktarılmak yoluyla sağlanacaktır.

(2) Hazine aracılığı ile sağlanacak düşük faizli kredi imkânları ile karşılanacaktır.

b. Gemi inşaat sanayii yeni gelişmekte olan bir sanayi koludur. Özellikle ham madde olarak büyük ölçüde sac ve köşebent kullanılmaktadır. Bu ham maddelerin yurt içinde imalâtına başlanmasından önce ithal edilenlerden gümrük vergisi muaf tutulmak suretiyle sanayiin gelişmesi teşvik edilmişti. Ancak, Ereğli Demir - Çelik Fabrikası mamullerinin fiyatının ithal malı sac fiyatlarından yüksek olması, bu sanayiin gelişmesini güçleştirmektedir.

Gemi İnşa Sanayiinin gelişmesini önleyici bu hususun giderilmesi yolunda gemi inşaatında kullanılan sac ve köşebent fiyatlarının ithal malı fiyatlar seviyesine indirilmesi imkânları Mart 1966 ayına kadar Maliye, Sanayi ve Ticaret Bakanlıkları tarafından araştırılacak ve süratle uygulanacaktır.

c. Türk Deniz Ticaret Filosu'nun uzun vadeli - en az 10 yıl için - ihtiyacı tesbit edilecek; bu ihtiyacın karşılanması konusunda bir üretim programı hazırlanacaktır. Bu programın hazırlanmasında Deniz Kuvvetleri Komutanlığına ait tesislerden faydalanma imkânları da göz önünde tutulacaktır.

KÜÇÜK SANAYİ VE EL SANATLARI

1. Genel durum :

Ekonomik düzenimiz içinde, küçük sanayinin büyük sanayi ile işbirliği halinde ve büyük sanayinin konusu dışında kalan sahalarda gelişmesi öngörülmüştür.

Bu durumda, mevcut küçük sanayi teşebbüslerinin, değişen ekonomik ve sınai ortama uymaları ve yaşama ve gelişme şansı olanların mevcut imkânlardan faydalanmaları ve gelişmelerinin hızlandırılması gerekmektedir. Yaşama imkânlarından yoksun küçük sanayi işletmelerinin, suni tedbirlerle desteklenmesi yerine, başka sahalara yöneltilmelerine çalışılmalıdır.

Mahalli ve dar pazar şartları ile çalışan el sanatlarının, ekonomik gelişmenin gereği olarak ortaya çıkan değişik düzene uyma şansları daha yüksektir. Özellikle tamiratla uğraşanların pazar imkânları artmaktadır.

Köy sanatlarının desteklenmesi ise mevsim işsizliği devrelerinde halkın büyük bir kısmına ek gelir sağlama yönünden zorunlu görülmektedir.

2. Örgütleme :

1964 yılı içinde yürürlüğe giren 507 sayılı Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Kanunu, Esnaf ve küçük sanat sahipleriyle, yanlarında çalışanların mesleki, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını gidermek, sanat ve ticaretlerinin mesleki ahlâk ve kamu yararına uygun, ahenkli ve verimli bir şekilde gelişmesini sağlamak, müşterileri ile aralarındaki ilişkilerini düzenlemek amacı ile kurulacak dernekler, birlikler, federasyonlar, konfederasyon için yeni imkânlar ortaya koymuştur. Daha önce kurulmuş dernek, birlik, federasyonlar ve konfederasyonun kanuna intibakı, kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç yıl içinde gerçekleştirilecektir.

3. Kuruluş yerleri :

Küçük sanayi ve el sanatlarıyla uğraşanlar, mesleki faaliyetlerini şehirlerde dağınık olarak yürütmektedirler. Küçük sanayi ve el sanatlarını biraraya toplıyarak bunların birleşme ve gelişmesine uygun bir ortam yaratmak gayesiyle çarşı ve sitelerin tesisi, kuruluş yerleri konusunda ilk tedbir olarak düşünülmüştür.

Küçük sanayi siteleri, gelişen ekonomik düzende yaşama şansına sahip küçük sanayi işletmelerinin sevk ve idare, imalât, pazarlama meselelerinin çok yönlü şekilde ele alınmasına; belli konularda gruplaşmalarını, aralarında işbirliği mümkün kılacak bir düzenin kurulmasına yardımcı olacaktır.

4 Teknik Bilgi - Mesleki eğitim :

Küçük sanayi sektörünün gelişmesinin hızlandırılması, geniş ölçüde bu sektördeki müteşebbislerin ve teşebbüslerdeki kilit personelinin teknik bilgilerin artırılmasına, mesleki eğitimlerinin sağlanmasına bağlıdır.

Teknik gelişmeler sebebiyle en küçük işyerlerine bile giren makineleri kullanacak sanatkârları yetiştirmek, bu makine ve teçhizatın imkânlarından âzami faydayı sağlamak yolunda Milli Eğitim Bakanlığınca yürütülen programlardan özellikle küçük sanat atelyelerinin geniş ölçüde faydalanmasının sağlanması zorunludur.

5. Sermaye ve kredi :

Küçük sanayi ve el sanatlarında sermaye ve kredi bulma güçlüğünden ötürü yenilemeler ve gelişmeler yavaş olmakta, çeşitli sebeplerle müteşebbisin yüksek faizle finansman yollarına baş vurmak zorunda kalması ilerlemeye engel teşkil etmektedir.

Çeşitli bankaların ticari kredileri muameleleri arasında sağladıkları sınırlı imkânlar dışında küçük sanayi ve el sanatlarıyla uğraşanlara kredi veren tek kuruluş Halk Bankasıdır.

Kaynakların sınırlı olması, verdiği kredilerin büyük kısmının abonman kredisi (Donmuş kredi) mahiyetini alması, bankanın sektörün kredi ihtiyacını karşılayabilecek bir çalışma düzenine girmesini imkânsız kılmaktadır.

1963 ve 1964 yıllarında Halk Bankasının kaynakları, kredileri ve bu kredilerin dağıtımında aracılık eden kefalet kooperatiflerinin sayısıyla, Kefalet Kooperatifleri aracılığıyla dağıtılan kredilerden faydalanan işyerlerinin sayısı Tablo 346 da gösterilmiştir.

Abonman kredilerini taksitli krediler haline çevirmek için kefalet kooperatiflerinin bu mahiyetteki limitlerinden yüzde 10 nispetinde kısıntı yapılması ve böylece biriken fondan ve bankadan yeni kaynaklarından uzun vadeli kredi verilmesi şeklindeki uygulamanın sonucu başarılı olmuştur.

TABLO : 346 — Halk Bankası ve Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin Durumu

	Birim	1963	1964	1964 Endeksi 1963=100
	(1)	(2)	(3)	(4)
1. Kaynaklar toplamı	TL.	273.194.140	338.682.331	125,9
2. Plasman toplamı	TL.	224.254.976	280.598.213	125,1
a. Abonman kredisi	TL.	181.304.930	189.878.965	104,7
b. Taksitli kredi	TL.	21.194.830	56.795.798	267,9
c. Ticari krediler	TL.	21.755.216	33.923.450	155,9
3. Plâsman yüzdesi olarak :				
a. Abonman kredisi	%	80,8	67,7	83,7
b. Taksitli kredi	%	9,5	20,2	212,6
c. Ticari krediler	%	9,7	12,1	124,7
4. Esnaf Kefalet Kooperatifi adedi		183	210	114,7
5. Esnaf Kefalet Kooperatiflerince kredi verilen işyeri sayısı		86,142	87,898	102,0

Bu yöndeki kısıntılara devam olunması ve kefalet kooperatiflerine sağlanacak yeni kredi imkânlarının tamamının taksitli kredi şeklinde kullandırılması zorunludur.

El sanatlarının kredi imkânı ise, küçük sanaidekine oranla daha da zayıftır.

6. Pazarlama :

Büyük sanayinin gelişmesiyle, bazı küçük sanayi teşebbüslerinin pazarlarını kaybetmeye başladıkları bir gerçektir. Fakat bir kısım küçük sanayi teşebbüslerinin mamullerinin özelliği dolayısiyle büyük sanayie rağmen yaşama şansına sahip olmaları yanında; büyük sanayiin tâli kontrat müessesesi yoluyla küçük sanayi için geniş ve devamlı bir pazar imkânı ortaya çıkardığını da unutmamak gerekir.

El sanatlarında ise, pazarlama imkânlarının arttırılması konusunda, örgütleme ile birlikte, üretimde desen, renk ve şekil yönünden piyasa talebine uygun değişiklik ve gelişmenin sağlanması büyük önem taşımaktadır.

7. Yatırımlar :

Küçük sanayi ve el sanatları bölümünde yatırımlar, müteşebbisin kendi kaynaklarından ve kendilerine sağlanan kredilerle yapılacak yatırımlardan ibarettir.

Özellikle küçük sanayi ve küçük sanatlarla ilgili olarak küçük miktarlarda yapılan yatırımların sayı bakımından çokluğu, konunun üzerinde durulmasını zorunlu kılmaktadır.

Yanlış kararlar ve yanlış seçim, sınırlı sermaye ve kredi imkânlarıyla prodüktif ve rantabl olmayan tesislerin kurulması, birçok sahada fazla kapasite yaratılmasına yol açmaktadır.

8. Tedbirler :

a. Küçük sanayinin meselelerini çok yönlü ele alabilmek amacıyla bir kuruluş meydana getirmek üzere Birleşik Milletler Teknik Yardım Programları çerçevesinde hazırlanan Türkiye Küçük Sanayii Geliştirme Merkezi projesinin uygulanmasına 1966 yılı içinde başlanacaktır.

b. Milli Eğitim Bakanlığı ve Köy İşleri Bakanlığınca el sanatlarının geliştirilmesi için merkezi bir kuruluşun örgütlendirilmesi imkânları araştırılacaktır.

c. Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Teşkilâtı Konfederasyonunun gerekli idari kuruluşunu biran önce tamamlayabilmesi için, geçiş devresinde muhtaç olduğu mali ve teknik yardımın sağlanması yolunda, Ticaret ve Sanayi Bakanlığınca çalışmalara başlanacaktır.

d. Küçük sanayicilere Mesleki ve Teknik Eğitim imkânı vermek gayesiyle Gaziantep ve Kayseri'de uygulanan pilot projelerden edinilen tecrübelere göre; seçilen diğer küçük sanayi bölgelerinde, Milli Eğitim Bakanlığı, Sanayi Bakanlığı Halk Bankası ve Konfederasyon'un işbirliğiyle, mahalli Erkek Sanat Enstitülerinin imkânlarından faydalanılarak eğitim çalışmalarına başlanacaktır.

e. Tarımsal bölgelerdeki el sanatlarının, özellikle köy sanatlarının geliştirilmesiyle ilgili olarak yapılacak çalışmalar sırasında, tesbit olunacak kredi ihtiyaçlarının karşılanması konusunda Ziraat Bankası imkânları nispetinde yardımcı olacaktır.

f. Küçük sanayi sitelerinin kurulması için genel bütçeden ayrılan ödeneklerin Halk Bankasında bir fon haline getirilmesi ve bu fondan verilecek kredilerin tahsis şekil ve şartların tesbiti, mahallî katılma imkânlarının araştırılması için derhal çalışmalara başlanacaktır.

g. Küçük sanayi kredilerinin ihtiyaç sahiplerine iletilmesinde geniş ölçüde yardımcı olan Kefalet Kooperatiflerinin :

(1) Tamamının bir birlik içinde toplanmalarını sağlamak için çalışmalara başlanacaktır.

(2) Kadro ve bütçeleri, Ticaret Bakanlığı, Halk Bankası ve Konfederasyonunun temsil edildiği bir komite tarafından incelenerek Ticaret Bakanlığınca onaylanacaktır.

h. Küçük sanayi mamullerini tanıtmak üzere Sanayi ve Ticaret Bakanlıklarının işbirliğiyle; el sanatları ürünlerini tanıtmak üzere, Millî Eğitim, Köy İşleri, Ticaret, Turizm ve Tanıtma Bakanlıklarının işbirliğiyle sergiler düzenlenecektir.

ı. Büyük sanayiin muhtaç olduğu parçaları üretebilme imkânına sahip küçük sanayi işletmeleri ile büyük sanayi arasında tâli kontrat yoluyla işbirliğinin gerçekleşmesi teşvik olunacaktır.

k. Küçük sanayi çarşı ve siteleri kurulmasına yardım amacı ile 1964 - 1965 Programlarında yer alan tedbirler üzerine 1964 ve 1965 Yılları Genel Bütçelerinde Maliye Bakanlığı emrine ayrılan toplam 25 milyon lira ödeneğin bir fon haline getirilmesi, fonun kullanılması ile ilgili usul ve kıstasları, fondan faydalanarak projelere mahallî katılmanın sağlanma şekli üzerindeki çalışmalar tamamlanamadığından 1966 Yılı Bütçesine aynı amaçla ödenek konulmasında fayda görülmemiştir. Özellikle küçük sanayi sitelerinin plânlanması ve kuruluşu konusunda geniş çalışmalarda bulunmak maksadı ile 1966 yılı içinde faaliyete geçmesi öngörülen Türkiye Küçük Sanayii Geliştirme Merkezinin teknik servislerinin örgütlendirilmesinden sonra küçük sanayi çarşı ve siteleri kuruluşu ile ilgili fona ilâveler yapılacaktır.

İNŞAAT SEKTÖRÜ

1. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

İnşaat sektörü, Kalkınma Plânında bir hizmet sektörü olarak düşünülmüştür. İnşaat işlerinde, bir projenin fikir halinde ortaya çıkışından itibaren etütlerin hazırlanması, alternatif çözümler aranması, tercihler yapılması ve seçilen projelerin uygulanması gibi bir yatırımın gerçekleştirilmesinde ortaya çıkan tüm safhalar projenin ilgili bulunduğu diğer sektörler içinde dikkate alınmaktadır. Bu özellik dolayısıyla inşaat sektörü bütün sektörlerin yatırımlarının bir kısmını gerçekleştiren bir saha olmaktadır. Yukarıda sözü edilen sebeplerden ötürü inşaat sektörünün problemleri diğer sektörleri yakından etkilemekte olduğu gibi diğer sektörlerin problemleriyle inşaat sektörünün problemleri çoğunlukla çakışmaktadır.

Diğer yönden inşaat yatırımları toplam yatırım içinde yaklaşık olarak yüzde 65 - 70 oranındadır. Sanayide çalışan işçinin yaklaşık olarak dörtte birinin inşaatta çalıştığı tahmin edilmektedir. İnşaat Sektörünün gelişmesi inşaat malzemesi sanayiini bütün yönleriyle önemli ölçüde etkilemektedir.

Yukarıda sözü edilen konular inşaat sektöründe, Kalkınma Plânının ve yıllık programlarda ileri sürülen tedbirlerin önemini ve uygulamadan elde edilecek olumlu sonuçların ekonomiyi bütünüyle etkiliyebileceğini göstermektedir.

1. Tedbirlerin uygulanma durumu :

a. Organizasyon ile ilgili tedbirler :

(1) İnşaatçı kamu kuruluşlarının reorganizasyonu, bunlardaki dağınıklığın giderilmesi çalışmalarına 1963 yılı içinde başlanmış, fakat bugüne kadar sonuç alıcı bir gelişme görülmemiştir. 1963 ve 1964 programlarında (Sahife 190 ve 192) bina inşaatları yönetiminin belirli merkezlerde toplanması için çalışmalar yapılması özellikle iktisadi devlet teşekküllerinin itirazlariyle karşılaşmıştır.

Bugünkü durumda organizasyondaki aksaklıklar, plânlı döneme başlandığı şekil ve esastadır; bütün çalışmalar teşebbüs safhasından ileriye gidememiştir.

(2) Mütaahhitlik müessesesiyle, iktisadi devlet teşebbüslerinin kurmuş oldukları inşaat şirketlerinin eşit rekabet şartları altında çalışmalarını sağlamak üzere öngörülmüş olan, resmî şirketlerin zararlarının bağlı olduğu müessesece karşılanması hakkındaki tedbir de gerçekleşmemiştir. Tablo 347 de bu tür inşaat şirketlerinin 1963 durumu gösterilmiştir.

TABLO : 347 — Resmî İnşaat Şirketlerinin 1963 Durumu (a)

Şirketler	1963 yılı kârı T. L. (1)	1963 yılı zararı TL. (2)	Kayıtlı sermaye T. L. (b) (3)
Eti Yapı Limited Şirketi	—	3 821 219	25 000 000
Ankara İmar Limited Şirketi	—	1 950 221	20 000 000
Timlo Türkiye İnşaat ve Malzeme Limited Şirketi	—	2 150 294	30 000 000
Ankara İmar ve Emlâk İşletme A. Ş	—	186 182	77 000 000
Simel, Su, İnşaat, Makina, Elektrik Limited Ortaklığı	302 461	—	1 500 000
İstanbul İmar Limited Şirketi	292 798	—	10 000 000

(a) Yüksek Denetleme Kurulu raporlarından alınmıştır.
(b) Fiilen özsermaye olarak çalışan diğer kalemler alınmayıp sadece sermaye adı altındaki meblâğ dikkate alınmıştır.

Yukarıdaki rakamlardan, resmî inşaat şirketlerinin Plânın ilk iki yılını da genellikle zararla kapadıkları ve bu zararların kamu kaynaklarından karşılandığı anlaşılmaktadır.

(3) İnşaatçı kamu kuruluşlarındaki idari ve teknik personel dağılımındaki dengesizliğin plânlı dönemde de devam ettiği ve bu konuda tedbir alınmadığı anlaşılmaktadır.

Kalkınma Plânı çalışmalarından sonra 1963 yılında Devlet Plânlama Teşkilâtınca düzenlenen bir anketin verdiği sonuçlara göre kamu sektöründe bir idareci mühendise bir teknik kademede çalışan mühendis ve bir mühendise 1,3 tekniker - desinatör ve 0,5 formen - sürveyan düşmektedir (a). Sözü edilen anketin ortaya koyduğu diğer bir nokta da merkezde önemli bir yığılma olduğudur. Taşrada çalışan her bir mühendise karşılık merkezde 1,4 mühendis olduğu hesaplanmıştır. Ayrıca orta sınıf teknik personel azlığı da devam etmektedir.

Anketin ortaya koyduğu rakamalar açıkça göstermektedir ki plânlı dönemde de daha önceki eğilimler devam etmiş ve bunu önlemiye yönelmiş çalışmalar ya yapılmamış ya da sonuç alınamamıştır.

b. İşverme ve ödeme usul ve esasları ile ilgili tedbirler :

(1) İnşaat Sektöründe çok çeşitli hizmetleri etkileyen 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhale Kanununu değiştiren tasarı komisyonlarda görüşülmekte olup halen kanunlaşamamıştır. Böylece plânlı dönemin ilk yıllarındaki Devlet ihalelerinde eski aksaklıkların görülmesi devam etmiştir.

(2) Fiyat analizi, tip sözleşmeler, genel şartname, teknik şartname ve benzeri basılı dokümanların gözden geçirilmesi ve günün şartlarına uygun hale getirilmesi için Plân ve Programlarda belirtilen tedbirler Bayındırlık Bakanlığınca ele alınmış olmasına rağmen henüz sonuçlandırılamamıştır.

(a) Bu oranın Amerika Birleşik Devletlerinde inşaat sanayiinde bir idareci mühendise, 4,5 teknik kademede çalışan mühendis şeklinde olduğu bilinmektedir. «Scientific and Technical Personel in American Industry, Report on 1959 Survey»

c. Etüt ve Proje hizmetleri ile ilgili tedbirler :

(1) Özel teknik büroların teşviki çeşitli kamu kuruluşlarınca farklı esaslar içinde ele alınmıştır. Plânlı dönemin başlangıcından bu yana kuvvetli teknik bürolar ortaya çıkamamış, kurulan bürolardan bir kısmı ise uzun ömürlü olmamıştır. Bina projelerinin özel teknik bürolara yaptırılması konusunda Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliğince zaman zaman denemeler yapılmış ise de tahsisat yokluğu gibi sebeplerle işlerin devamlı verilemeyişi özel büroların organize hale gelmelerini önlemiştir.

(2) Kati projelerin hazır edilmeden işlerin ihale edilmemesi hakkındaki tedbir, 2490 sayılı Kanunun yerini alacak Devlet İhale Kanunu Tasarısında yer almıştır. Ancak Kanun çıkmadan da bu usulün tatbiki Plân ilkelerine göre zorunlu olduğu halde kamu kuruluşlarının özellikle teknik eleman sayısının azlığını ileri sürüp bu tedbiri tam olarak gerçekleştirmedikleri bilinmektedir.

Türkiye'de gerek maliyet tahmin metotlarının yetersizliği gerekse fiyat değişimleri keşif bedelleriyle kati hesaplar arasında büyük farkların doğmasına yol açmakta, çoğunlukla bu farklar artış olarak kendini göstermektedir. Kati projeler yapılmadan ihale edilen işlerde, gerçek maliyetlerle tahminler arasındaki büyük farklar işin önceliğini önemli ölçüde etkilemekte, zaman zaman bir projeyi diğerine göre lüzumsuz yere daha haklı göstermektedir.

Özellikle Plânlı dönemde önemi çok açık olarak beliren yukarıdaki tedbirin uygulanmaması çoğu hallerde hatalı tahsislere yol açabilmektedir.

(3) Tip proje tatbikatı karayolu ve demiryolu yapılarındaki bazı sınai imalâtta uygulanmıya devam etmiştir. Hükümet konakları, ilkokullar, sağlık ocakları, küçük hastanelerin projeleri tipleştirilmiştir. Ancak tip proje tatbikatının aksayan taraflarını gidermek üzere yeter türde tip geliştirilmemiştir (a).

d. Yapıcı kuruluşlar ile ilgili tedbirler :

(1) Optimum büyüklükte inşaatçı kuruluşların teşekkülü ve devamlılığı yatırımların yıllık dağılımıyla yakından ilgilidir. Gerek kamu kuruluşlarının gerekse özel kuruluşların makina - teçhizat ve inşaat kapasitelerini inceleyip en uygun büyüklüğü seçme ve koruma konusunda Plânlı dönemde özel bir gayret sarfetmedikleri anlaşılmaktadır. Büyük yapıcı kuruluşların ihtisaslaşmasını önleyen önemli sebeplerden birisi yatırımların yıllık dağılımlarının önemli farklılıklar göstermesi ve inşaatçı kuruluşların değişen yatırım türlerine mevcut eleman ve ekipmanlarıyla uyabilmelerinde çeşitli zorluklarla karşılaşmalarıdır.

(2) İnşaat mütaahhitlerinin bir oda kurmaları için yapılan teklif kanunlaşamamıştır. Gerek meslek teşekküllerinin iç kontrolunu sağlamak gerekse mütaahhitlik müessesesinin organize olması ve modern işletmecilik

---

(a) Meselâ köy ilkokullarında bütün Türkiye'ye uygulanan tek tip plân vardır; ana duvar malzemesinin cinsine göre bu plânda küçük ebat ve detay değişiklikleri yapılmıştır.

anlayışıyla yönetilen kuruluşlar haline gelmesini sağlamak bakımından bu tedbir son derece önemlidir.

(3) Mütaahhitler için sicil tutulmasını öngören tedbir gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Bugün Bayındırlık Bakanlığında mütaahhitler için sicil tutulmaktadır; iktisadi devlet teşekküllerinde de ayrıca siciller vardır. Mütaahhit sicillerinin bir merkezde toplanması konusunda bir çalışma yapılması faydalı olacaktır.

e. Maliyet kontrolü ile ilgili tedbirler :

(1) Maliyet Muhasebesi sisteminin inşaatçı kuruluşlarca benimsenmesi ve uygulanması maliyet kontrolunun temel ve ilk problemidir. Kalkınma Planında önemle belirtilen Maliyet Muhasebesi uygulanmasına geçilememiştir.

İnşaat yatırımlarında Plân ilkelerinin gerçekleşmesini sağlayacak en etkin araç maliyetlerin düşürülmesi ve aynı kaynakla daha fazla hizmet ünitesi yaratılmasıdır. Ancak, bugüne kadar inşaat sanayiinde maliyetleri piyasa şartları altında ve ileri muhasebe tekniği ile inceleme alışkanlığı yerleşmemiştir.

2. Üretim (İnşaat yatırımları) :

1962 - 1964 döneminde gerçekleştirilen inşaat yatırımları değer endeksi Tablo 348 de gösterilmiştir.

TABLO : 348 — İnşaat Yatırımları Zincirleme Endeksi (a)

(Cari fiyatlarla)

(1962 = 100)

	1962	1963	1964
	(1)	(2)	(3)
BİNA İNŞAATI	100,0	111,5	118,5
Özel	100,0	100,7	101,7
Kamu	100,0	142,9	152,6
TİCARİ-SINAİ YAPI	100,0	121,5	110,8
Özel	100,0	103,2	104,0
Kamu	100,0	137,9	115,3
DİĞER İNŞAAT	100,0	112,2	109,8
Özel	100,0	186,2	80,0
Kamu	100,0	105,3	114,6
TOPLAM İNŞAAT	100,0	112,9	114,9
Özel	100,0	106,8	99,3
Kamu	100,0	118,1	126,0
TOPLAM YATIRIM	100,0	110,6	104,6

(a) Gerçekleşmiş yatırım değerlerini Devlet İstatistik Enstitüsünün «Sabit Sermaye Yatırımları» serisinden izlemek gerekmektedir. Ancak buradaki rakamlarla diğer yollardan yapılan tahminler arasında önemli farklar olabilmektedir. Bundan dolayı mutlak rakam verilememiş ve endeks kullanılmıştır.

Tablo 348 de görüleceği gibi toplam yatırımlara göre inşaat yatırımlarının artış hızı daha yüksektir. Bu sebeple toplam yatırımlar içinde inşaat yatırımlarının yeri artmıştır. Kalkınma Plânında ise toplam yatırımlar içinde inşaat yatırımlarının payının değişmiyeceği ve oranın yüzde 63 civarında olacağı hesaplanmıştır. Cari fiyatlarla yapılan hesaplara göre bu oran 1958 den önce ortalama yüzde 72 civarında iken 1962 de yüzde 62,2 ye düşmüştür. 1963 ten itibaren bu oran tekrar yükselmeye başlamış ve 1964 te yüzde 67,7 yi bulmuştur. Plân tahminlerinin dışındaki bu gelişmede kamu inşaat yatırımlarının ve özellikle hizmet yapılarının süratle artışının etkisi olmuştur. Yapılan hesaplara göre kamu sektörü bina inşaat yatırımları 1963 te yüzde 42,9 ve 1964 te yüzde 52,6 artarak prodüktif olmayan yatırımların önemli ölçüde yükselmesine yol açmıştır.

Diğer yönden özel sektör inşaat yatırımları Plânlı dönemde konut yatırımlarının hızlı artmaması dolayısiyle düşme eğilimi göstermektedir.

II. 1966 HEDEFLERİ VE TAHMİNLERİ :

1. Ana inşaat malzemesi talebi :

TABLO : 349 — Ana İnşaat Malzemesi Talebi

Ana malzeme	Birim	1963 (1)	1964 (2)	1965 T (3)	1966 T (4)
Çimento	Bin Ton	2 764	3 004	3 300	3 715
İnşaat demiri (a)	Bin Ton	239,9	238,0	254,0	276,0
Tuğla (b)	Mil. Aded	797,0	833,7	847,8	890,2
Mamul kereste	Bin M^3	745,0	860,0	985,0	1 100,0
Asbestli çimento boru	Ton	7 500	18 000	30 000	40 000
Pencere camı	Ton	21 000	24 000	32 000	36 000

(a) Sadece yuvarlaklar dikkate alınmıştır.
(b) Harman ve fabrika tuğlası beraber düşünülmüştür.

1966 yılında ana inşaat malzemesi yurtiçi üretimle sağlanacaktır.

2. Üretim (İnşaat yatırımları) :

1966 yılında toplam yatırımların içinde inşaat yatırım oranının yüzde 63 ü geçeceği ve yüzde 65 civarında kalacağı tahmin edilmektedir.

TABLO : 350 — 1966 İnşaat Yatırımı

(Milyar T. L.)
(Cari fiyatlarla)

Toplanı yatırım	İnşaat yatırım (1)	% Oran (2)
14,5	9,5	65,0

3. *Tedbirler :*

a. Gerçekleşmiş inşaat yatırımlarını Devlet İstatistik Enstitüsünün yaptığı çalışmaların dışında izleyecek bir kaynak yoktur. Bu çalışmalardaki inşaat yatırım kalemleri ayırımı Kalkınma Plânındaki sektörel sınıflamaya göre incelemeye imkân vermemektedir. 1966 yılında yatırımların Plândaki sektörel dağılıma göre tahmin edilmesine ve geriye doğru eski serilerin düzeltilmesine geçilecek bu konuda gerekli çalışma Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yapılacak ve 1966 Temmuz'una kadar bitirilecektir.

b. Yapı Malzemesi Genel Müdürlüğü inşaat malzemesi fiyatlarını yurt ölçüsünde izleyecek; gerekli incelemeleri yaparak yılın ve ayın belirli zamanlarında yayınlanacaktır.

c. Devlet İstatistik Enstitüsü inşaat maliyeti endekslerini hesaplamaya esas olacak bilgiler toplayacak ve gerekli değerlendirmeyi yaparak devamlı olarak yayınlayacaktır.

d. Bayındırlık Bakanlığı özel ve kamu sektörünün makina teçhizat parkı artışını devamlı ve yıllık olarak izliyecek; kullanım ile ilgili problemleri ve tedbirleri Devlet Plânlama Teşkilâtına bildirecektir.

e. Yapılarını Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği eliyle yaptıran kamu kuruluşları yatırım programlarının inşaat ile ilgili kısımlarını bu kuruluşa vize ettireceklerdir. Bu konudaki uygulamaya 1965 içinde yayınlanan Başbakanlık tamimi esas olacaktır.

f. Aşağıdaki çalışmaları, genel ve katma bütçeli kuruluşlarla, iktisadi devlet teşekkülleri ve sermayelerinin yarısından fazlası kamuya ait kurumlar, kendi bünyelerinde yaparak Bayındırlık Bakanlığına verecekleridir. Bayındırlık Bakanlığı bu çalışmayı özel sektör ve mahallî idareler için yapıp 1966 Mayıs sonuna kadar bir bütün halinde toplıyacaktır. Ortaya çıkan bilgilerin değerlendirilmesi ve alınacak tedbirlerin tesbiti için Bayındırlık Bakanlığı bünyesinde Maliye Bakanlığı ve diğer ilgili kurumların da katılacağı bir çalışma grubu kurulacak ve Plân ilkelerini gözönünde tutarak ileriki yıllar için tahminlerde bulunacaktır. Yapılacak çalışmanın ana esasları şunlar olacaktır :

(1) Mevcut makina teçhizat kapasitesinin tesbiti,

(2) Mevcut şartlar altında ve beklenen gelişmelere göre inşaat kapasitesinin yapı türlerine göre tesbiti,

(3) Çeşitli inşaat türlerine göre yapı teknolojisinin bugünkü durumuyla geçmişteki durumunun tesbiti ve gelecekte beklenen gelişmelerin tahmini,

(4) Her alanda alternatif yapı teknolojilerinin ortaya konması ve çeşitli yönlerde incelenmesi; teklif edilen her teknolojinin gerektirdiği inputların ileriki yıllar için taleplerinin tahmini, her teknolojideki outputların nitelik ve nicelik analizlerinin yapılması ve bu çalışmalarda zaman faktörüyle çeşitli sanayi kollarında doğacak gelişmelerin dikkate alınarak hesaplara katılması; aynı zamanda maliyet hesaplarında gölge fiyat kavramının kullanılması.

g. Devlet Binaları Bakımı Yönetmeliği üzerindeki mevzuat çalışmaları hızla tamamlanacaktır.

h. Tip sözleşme, genel şartname ve fiyat analizlerini ve benzeri basılı dokümanları gözden geçirerek Kalkınma Plânı ilkelerine, göre modern inşaat tekniği ve anlayışına uygun olarak bunları yeniden tanzim ve tesbit etmek ve süratle sonuç almak üzere bakanlıklar ve müesseseler arası yetkili bir komisyon kurulacaktır. Bu komisyonun kuruluşunu, ilgili kuruluşların ve Devlet Plânlama Teşkilâtı İnşaat Özel İhtisas Komisyonunun mütalâasını alarak Bayındırlık Bakanlığı yapacak ve sekretarya görevlerini yüklenecektir. İşlerin hızlı ve sonuç alıcı bir şekilde yürümesi için gerekli her türlü tedbir sözü edilen Bakanlıkça alınacaktır.

i. Müteahhitliğin müesseseleşmesi, modern işletmecilik tekniği ile işler hale gelmesi amacıyla, özel sektör temsilcileriyle birlikte Bayındırlık Bakanlığı, Devlet Su İşleri, T. C. Karayolları ve İller Bankası ve diğer ilgililer ortak bir çalışma yapacak ve tedbirleri tesbit edeceklerdir. Devlet yatırımlarının süratle yapılması bakımından devlet - müteahhit ilişkisinin yeniden düzenlenmesi konusunda Devlet Plânlama Teşkilâtınca yürütülmekte olan çalışmaların sonuçlandırılmasına öncelik verilecektir.

j. Kamu kuruluşlarının bağımsız inşaat birimleri kurmaları yerine işlerini bedeli karşılığında diğer uzman kamu kuruluşlarına yaptırmaları esastır. Bu esasın titizlikle uygulanması için gerekli koordinasyon çalışmaları Bayındırlık Bakanlığı, Devlet Su İşleri, Karayolları Genel Müdürlükleri ve diğer ilgili kuruluşlarca yapılacaktır.

k. İnşaat istatistikleri ileriki yıllar için çeşitli hesaplamalara imkân verecek şekilde belirli düzen içinde tutulacak her inşaatçı kuruluş istatistik düzenini en kısa zamanda yazılı esaslarla tesbit edecektir. Çeşitli kuruluşlarca yürütülecek olan istatistik çalışmalarında genel esaslar yönünden koordinasyonu Devlet Plânlama Teşkilâtı sağlayacaktır.

l. Kalkınma Plânında yer alan sigorta mevzuatının inşaat sektörünün bünyesine uygun olarak düzenlenmesiyle ilgili tedbir en kısa zamanda gerçekleştirilecektir.

m. Kalkınma Plânında ve geçen yıllar programlarında yer alan tedbirlerin sonuçlandırılmasına çalışılacaktır.

ENERJİ

A. Birincil enerji

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Yurdumuzda enerji ihtiyacının karşılanmasında 6 birincil enerji kaynağı kullanılmaktadır. Bunlar taşkömürü, linyit, petrol ürünleri ve hidrolik enerji olarak 4 ticari ve odun, tezek olarak da 2 ticari olmayan enerji kaynağıdır. Bu kaynaklardan elde edilen enerji doğrudan doğruya ya da ikincil enerjiye çevrildikten sonra tüketilmektedir. Halkın büyük kısmının pazar ekonomisi dışında kalan tezek ve odunu kullanması dolayısiyle kullanılan birincil enerji miktarı kesin bir şekilde tahmin edilememektedir.

1963 ve 1964 dönemi için bu enerji kaynaklarında meydana gelen gelişmeler, bunların neden ve etkileri ilgili oldukları bölümlerde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Enerji konusunda 1963 ve 1964 yılları daha çok bir araştırma ve hazırlık dönemi olarak geçmiştir. Bu dönemde enerji işlerini bir elde toplamak ve belirli bir enerji politikası tesbit ederek uygulamak üzere Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı kurulmuştur.

Ayrıca enerji politikasının nasıl uygulanacağını tesbit etmek üzere Orta Anadolu Bölgesinde 7, Güney Doğu Anadolu Bölgesinde 8, Kuzey Doğu Anadolu'da 3 ve Kuzey Batı Anadolu'da 7 il pilot bölge olarak seçilmiş ve bu konuda çalışmalara başlanmıştır.

TABLO : 351 — Toplam Birincil Enerji Talebi ve Tüketimi

(Bin Ton)

	Miktar				
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T
Birincil Enerji Tipleri	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Taşkömürü	3 887	4 143,9	4 425,9	4 410	4 500
Linyit	2 979	3 312,0	4 051,4	4 000	4 250
Petrol ürünleri	2 069,6	2 427,8	3 027,4	3 487,4	4 300,7
Hidrolik enerji (a)	1 124,0	2 099,0	1 651,8	2 050,0	—
Odun	13 500	14 000	14 300	14 700	14 200
Tezek	14 000	14 000	14 000	14 000	14 000

(a) Birim = Milyon Kwh

TABLO : 352 — Toplam Birincil Enerji Talebi ve Tüketimi (Taşkömürü Eş Değeri Olarak) *(Bin Ton)*

Birincil Enerji Tipleri	Miktar					Zincirleme endeks				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Taşkömürü	3 887,0	4 142,9	4 425,9	4 410,0	4 500,0	107	107	100	102	116
Linyit	1 939,3	2 152,8	2 633,4	2 600,0	2 762,0	111	122	99	106	142
Petrol ürünleri	3 290,7	3 860,2	4 813,6	5 544,9	6 838,1	117	125	115	123	208
Hidrolik enerji	562,0	1 049,5	825,9	1 025,9	. .	188	78	121	. .	—
Odun	5 940,0	6 160,0	6 292,0	6 468,0	6 248,0	104	102	103	97	105
Tezek	4 900,0	4 900,0	4 900,0	4 900,0	4 900,0	100	107	100	100	100
TOPLAM	20 519,0	22 265,4	23 890,8	24 947,8	25 248,1	108	107	104	105	123

II. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1966 yılı toplam enerji talebi geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 351 ve 352 de verilmiştir. Tablolarda görüleceği gibi toplam enerji miktarının 1966 yılında 1962 ye göre yüzde 28 artarak 26 198 100 ton taşkömürü eşdeğerine ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Bu enerji kaynaklarından ticari olanların üretim miktar ve değerleri konuyla ilgili sektör bölümünde gösterilmiştir.

Ticari olmayan enerji kaynakları yurdun özellikle bazı bölgelerinde ekonomik, sosyal sebeplerle gelişmiş bulunan gelenekler dolayısiyle önemli ölçülerde kullanılmaktadır. Birincil enerji kaynaklarının kullanılışı Tablo 353 de gösterilmiştir.

Görüleceği gibi ticari enerji kaynaklarının kullanılışında bir gelişme vardır. Özellikle yurdumuz için yeni olan bazı petrol ürünlerinin kullanılma alanları ekonominin yapısında meydana gelen değişmeler dolayısıyla hızla gelişme eğilimindedir.

TABLO : 353 — Birincil Enerji Kaynaklarının Kullanılışı

(Yüzde)

Birincil Enerji Kaynakları	1962 (1)	1963 (2)	1964 (3)	1965 (4)	1966 (5)
Taşkömürü	18,9	18,6	18,5	17,7	17,2
Linyit	9,5	9,7	11,0	10,4	10,5
Petrol ürünleri	16,0	17,3	20,2	22,3	26,2
Hidrolik enerji	2,8	4,7	3,5	4,0	3,6
Ticari enerji kaynakları	47,2	50,3	53,2	54,4	57,5
Odun	28,9	27,7	26,3	25,9	23,8
Tezek	23,9	22,0	20,5	19,7	18,7
Ticari olmayan kaynaklar	52,8	49,7	46,8	45,6	42,5
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

1. *Dış ticaret etkisi :*

1966 yılında birincil enerji kaynaklarından olan petrol ürünlerinin elde edilebilmesi için gerekli 3 700 000 ton ham petrolün ithal edileceği tahmin edilmektedir. Bununla ilgili bilgi, petrol ve petrol ürünleri bölümünde verilmiştir.

2. *Yatırımlar ve tedbirler :*

a. Birincil enerji kaynakları için 1966 yılında yapılması öngörülen yatırımları ile alınması gerekli tedbirler kaynakların ilgili bölümlerinde ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

b. Kullanma cihazından fiyat durumuna kadar yakıt politikasını bütün yönleriyle ele alan çalışma, sonuç verecek şekilde yeniden düzenlenecek kısa zamanda bitirilecektir.

B. İkincil enerji

I. ELEKTRİK :

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Birinci Beş Yıllık Plân döneminde, yeniden 300 kasaba ve 800 köyün elektriğe kavuşturulması, 9 000 Km. yüksek gerilim hattı inşası ve 2 000 MW güçte yeni santralların kurulmasına başlanması öngörülmüştür. Bu işler için elektrik sektörüne ayrılan yatırım 4 milyar 956 milyon TL. sıdır. Plâna konulmuş tedbirlerle sanayi ve aydınlatma ihtiyacı için gerekli elektrik enerjisinin zamanında ve düzenli bir şekilde hizmete gireceği düşünülmüştür.

a. ÜRETİM :

Plânda öngörülen üretim hedefleri ve 1963 - 1964 yılları gerçekleşmesi ve tahminleri Tablo 354 de verilmiştir.

Görüleceği gibi 1963 ve 1964 üretim hedefleri ortalama olarak % 98,6 oranında gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. 1965 yılı için öngörülen 5 100 GWH üretiminde yüzde 95 inin gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Plânda elektrik üretiminin yılda ortalama % 13 artmasının hedef olarak alınmasına rağmen bu dönemde üretim yüzde 11,5 civarında yükselmiştir.

TABLO : 354 — Elektrik Üretim Hedefleri ve Gerçekleşme

(GWH)

Ana Mallar	1962	Program Hedefleri			Gerçekleşme			Program hedeflerinin % olarak gerçekleşmesi		
		1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Elektrik enerjisi	3 560	4 011	4 530	8 541	3 983	4 435	8 418	99	98	98,6

b. KAPASİTE VE YATIRIM :

Plânlı dönemde elektrik enerjisinde üretim kapasitesi artışı Tablo 355 de gösterilmiştir.

TABLO : 355 — Elektrik Enerjisinde Üretim Kapasitesi Artışı (Kurulu Güç)

(Kw)

Yıllar	Termik	Hidrolik	Toplam	% Termik
1962	901 240	467 856	1 369 096	65,8
1963	902 687	478 536	1 381 223	65,3
1964	925 000	502 850	1 427 850	64,8
1965 T	990 000	544 000	1 534 000	64,5

1960 yılından itibaren bu artış ortalama yüzde 3 tür. Bugüne kadar pek az yeni üretim tesisi eklendiği halde enerji ihtiyacının karşılanabilmesi, Plân dönemi başlangıcında var olan kurulu güçten faydalanarak gerçekleştirilebilmiştir. Enerji talebinin karşılanmasında bol yağışlı geçen yılların da olumlu etkisi olmuştur. Bu arada oldukça kurak geçen 1964 yılında, iş saatlerinde alınan tedbirlerle yük kısıtlanmasına gidilmiştir.

1966 yılından itibaren bütün yurtta ve özellikle büyük enterkonekte sistemlerde 1963 yılında olduğu gibi fazla üretim kapasitesi olmayacak ve önümüzdeki yılların elektrik enerjisi talebi, Plânda gösterilen tesislerin gecikmeleri halinde karşılanamama durumuna düşecektir.

Plân hazırlanması sırasında bitim tarihleri belirtilen üretim tesislerinin tamamlanma zamanları halen bir veya iki yıl ertelenmiş durumdadır. Bunların başlıcaları şunlardır :

TABLO : 356 — Servise Girme Tarihleri Ötelenen Elektrik Üretim Tesisleri

	Karakteristik	Plâna Göre Bitim Tarihi	Muhtemel Bitim Tarihi
Kesikköprü	76 MW	1964	1966
Ambarlı	220 MW	1965	1966
Sarıyar	80 MW	1965	1966
Mersin - Termik	50 MW	1965	1967
Gökçekaya	300 MW	1967	1969
Kovada	48 MW	1966	1968
Kadıncık	80 MW	1967	1969
Keban	620 MW	1969	1970

Tesisler öngörülen zamanlarda işletmeye açılmadığı takdirde, doğacak enerji sıkıntısını önleyebilmek için yeni ve çabuk inşa edilebilen üretim tesislerine gidilmesi zorunlu olacaktır. Ancak, bu durum lüzumsuz ek yatırımların yapılmasına ve rantabl olmayan projelerin uygulanmasına yol açacaktır.

1963 - 1964 dönemi içinde ilâve edilen enerji iletim hatları Tablo 357 de gösterilmiştir.

TABLO : 357 — Enerji Nakil Hatları Uzunluğu

(Km.)

Yıllar	154 KV	66 KV	33 KV	15 KV
1962	2 236,8	1 024,0	804,0	603,6
1963	2 568,0	1 121,4	924,2	717,1
1964	2 783,1	1 519,4	1 274,5	812,6

Aynı dönemde, elektriğe kavuşan nüfus 1962 de 9 milyon 974 binden 1963 yılında 10 milyon 479 bine, 1964 de ise 11 milyon 4 bine çıkmıştır.

TABLO : 358 — Programlanan Yatırımlar ve Gerçekleşme

(Milyon T. L.)
(1961 Fiyatlarıyla)

	Program Hedefleri			Gerçekleşme			Program hedeflerinin % olarak gerçekleşmesi		
	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu sektörü	502,9	790,1	1 293,0	385,3	565,9	951,2	76,6	71,6	73,6
Özel sektör	20,0	45,1	65,0	3,7	27,1	30,8	18,5	60,2	47,3
TOPLAM	522,9	835,2	1 358,0	389,0	593,0	982,0	74,3	71,0	72,3

TABLO : 359 — Elektrik Enerjisi Tüketimi

(Bin Kwh)

	Ev ve Tic.	%	Resmi Daire	%	Sokak	%	Sanayi	- %	Toplam	%
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1962	529 063	17,3	122 442	4,0	86 515	2,8	2 321 274	75,9	3 059 274	100
1963	622 178	18,2	143 570	4,2	93 017	2,7	2 547 895	74,9	3 406 660	100
1964 (M)	682 000	18,2	160 000	4,1	100 000	2,7	2 808 000	75,0	3 750 000	100
1965 (T)	750 000	18,0	180 000	4,3	108 000	2,7	3 132 000	75,1	4 170 000	100

(M) Son geçici rakamlar

(T) İlk tahmin

Dönem içinde gerçekleştirilen ilâve enerji iletim hatları uzunluğu elektriğe kavuşan nüfus sayısı Plân hedeflerine ulaşmış değildir. Elektriğe kavuşan nüfus başına üretim kapasitesinin eksilmiş olması dikkatı çekecek niteliktedir. Ayrıca 1963 - 1964 yıllarında bitirilmiş enerji iletim hatlarının oldukça önemli bir kısmı işletmeye açılmamıştır.

Programlarda öngörülen elektrik sektörü yatırımları, gerçekleşme durumu Tablo 358 de verilmiştir.

1965 Yılı Programında yapılması öngörülen yatırımlar 1 046,3 milyon TL. sını bulmaktadır. Bu miktarın greçekleşebilecek kısmı 1965 Eylûl ayında yapılan tahminlere göre 850 milyon TL. sıdır. Bu durumda, yatırımlarda son üç yılda programlara göre 600 milyon lira civarında bir geri kalma olacağı tahmin edilmektedir. Harcama bakımından gerçekleşme yüzde 70 çevresinde görülüyorsa da tamamlanan işler aynı dönemde bitirilmesi gereken işlerin yüzde 40 oranını geçmemektedir. 1963 yılında tamamlanması gereken 158 projenin 111 i ve 1964 deki 312 projenin ancak 96 sı bitirilebilmiştir.

Plân ve programların uygulanmasında aksaklıkların sebepleri şöyle sıralanabilir :

(1) Organizasyondan doğan aksaklıklar :

Plânda öngörülen tedbirler arasında yer alan TEK kuruluşu gerçekleşmemiştir. Elektrik sektöründe yatırım yapan müesseseler, Etibank, Devlet Su İşleri, İller Bankası, Mahalli İdareler ve Belediyeler, E. İ. E. İdaresi ve özel sektör kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlar arasında Plân ve Program tedbirlerine rağmen yeterli bir koordinasyon sağlanamamıştır. Ayrıca kuruluşların yetki ve iş sahaları da kesin şekilde belirtilmiş değildir. Çoğunun enerjiden başka görevleri de vardır. Bu görevler arasında öncelik sırasının ne şekilde kararlaştırılacağı konusunda belirli bir ilke geliştirilmemiştir.

(2) Plân ve proje yetersizliği :

Plân ve Programlara alınan işlerin çoğunda yeterli proje yoktur. Yetersiz proje ile inşaata geçmek bir taraftan işlerin gecikmesine sebep olurken diğer taraftan keşfe göre maliyetlerin yükselmesi sebebiyle finansman zorlukları ortaya çıkmakta ve bu durum programların gerçekleşmesini engellemektedir.

(3) Finansman zorluklarının doğurduğu aksaklıklar :

Büyük yatırım projelerinin çoğu dış kaynaklardan finanse edilmektedir. Bu kaynakların sağlanmasında karşılaşılan güçlüklerin yanında, kaynak sağlandıktan sonra krediyi veren kuruluşun yeniden istediği bilgilerin toplanması, finansman şartlarının tesbiti ve kredi kullanışındaki formalitelerin yerine getirilmesi çoğu halde plân ile öngörülen zaman sınırlarının aşılmasına yol açmaktadır.

Hazinece karşılanacak yatırım ödemeleri de zamanında gerekli tahsisin yapılamaması yüzünden aksamaktadır. Yıl sonlarında cari masraflar-

dan yapılması kaydıyla kararlaştırılan tasarruflar da kuruluşlar tarafından bu fasılda imkân bulunmadığı gerekçesi ile yatırımlardan kesinti yapmak suretiyle gerçekleştirilmektedir. Bu yüzden bir çok işde gecikme meydana gelmektedir.

Öte yandan kendi öz kaynaklarından yatırım yapması beklenilen kuruluşlarda da zaman zaman aşırı finansman zorlukları ortaya çıkmaktadır. Plânda tarifelerin yeniden tesbit edilerek yaratılması düşünülen ek gelir gerçekleştirilememiştir. Yeniden düzenlenen tarifelerin ise yürürlüğe konulmasındaki gecikmeler zamanında gelir toplanmasını önlemekte ve işlerin gecikmesine sebep olmaktadır.

(4) Eleman yetersizliği :

Elektrik sektöründe yatırım yapan dairelerde teknik eleman dağılımı dengesizlik göstermektedir. Kuruluşların kadrolarındaki mühendis adedinin yeterli olmamasına rağmen mevcut elemanlardan en iyi şekilde faydalanılamamaktadır. Görevi yatırım olan dairelerin çoğunda yüklü bir projeci kadrosu vardır. Buna karşılık proje yapmakla sorumlu dairelerde projeci eleman sıkıntısı çekilmektedir.

c. TALEP VE ÜRETİM :

Son dört yıllık elektrik enerjisi tüketimi, tüketim gruplarına göre Tablo 359 da verilmiştir. Tablo 354 de verilen üretimlerle aradaki fark şebeke ve hat kayıpları ve santral ihtiyaçlarından doğmaktadır.

Tablonun en ilgi çekici tarafı elektrikten faydalanan nüfusun son yıllarda yüzde 6 nın üzerinde artmasına rağmen sanayinin tüketimdeki payının düşmemiş olmasıdır.

Gelişmekte olan diğer ülkelerde olduğu gibi elektrik enerjisinin, talebin en az bir yıl önünde gitmesi zorunluluğu dolayısıyla, kurulmakta olan üretim tesislerinin zamanında gerçekleştirilmesine büyük önem vermek gerekmektedir. Aksi halde önümüzdeki yıllarda büyük enerji tüketen tesislerin taleplerinin karşılanamaması ihtimali belirecektir.

Bundan dolayı yukarıda sayılan aksaklıkların giderilmesi için gerekli tedbirleri hızla almak ve elektrik sektöründeki talebi düzenli bir şekilde karşılamak gerektir.

Bu sebeple ekonomik çözüm alternatiflerini ortaya çıkaracak etüdlerin nitelik ve nicelik bakımlarından artırılması bir zorunluktur.

Yurdumuzda 1955 de elektrik üretimi 1 milyar 580 milyon kilovatsaat iken 1965 yılında bu miktar 5 milyar kilovatsaata çıkacaktır. Bu 10 yıllık dönemde sisteme yaklaşık olarak 3 milyar 500 milyon kilovatsaat ilâve edilmiştir.

1975 de elektrik enerjisi talebinin 17 milyar 400 milyon kilovatsaate varması beklendiğine göre 10 yıllık dönemde sisteme eklenmesi gereken kapasite miktarı, ilk devrenin 3,5 katına yakın bir oranda artarak 11 milyar 500 milyon kilovatsaat olmaktadır.

Keban Projesi 6 milyar kilovatsaat üretebilecek büyük bir proje ise de bilinen diğer imkânların bu miktarda enerji üretmesi söz konusu

değildir. Bunlar daha çok 1 - 1,5 milyar kilovatsaat veya daha az enerji üretebilecek çapta hidroelektrik imkânlarıdır. Öte yandan, mevcut doğal kaynakların değerlendirilmesi gerekeceğinden yukarıda belirtilen ihtiyacı karşılayacak termik imkânlarının yanı sıra, rantabl olabilecek küçük ve çok sayıda hidroelektrik imkânların da gerçekleştirilmesi zorunlu olacaktır. Bu daha fazla sayıda etüd yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

Enerji üretimine elverişli kaynakların, etüd safhasından nihai işletme safhasına kadar olan gerçekleşme süreleri yaklaşık olarak 8 - 10 yıl kabul edilebilir. Bunlardan hidroelektrik projeler için eğer hidrolik etüdler tamamlanmış ise 2 - 3 yıl jeolojik etüdler devam etmekte, alınan sonuçlara göre değerlendirme yapılarak kurulacak tesisin karakteristikleri tâyin edilip, fizibilite çalışmasına geçilmektedir. Plânlama ve fizibilite safhası ise genellikle bir yılı aşkın bir müddet devam etmektedir. İnşaata başlayıp işletmeye kadar geçen müddet ise en az 5 yılı bulmaktadır. Bu durum bir iki yıl eksiği ile termik kaynakların değerlendirilmesi için de aynıdır.

İnşa halinde olan üretim tesisleri, Keban dâhil, artan enerji ihtiyacımızı ancak 1971 yılına kadar karşılayabilecektir. İnşaatların gecikmesi, yalnız 1965 - 1973 den sonraki dönem düşünülse bile, bu tarihler arasında bir veya bir kaç tesisin servise girerek yurt ihtiyacını aksaksız karşılayabilmesini gerektirecektir. Yukarıda belirtilen düşünceler çerçevesinde bu tesislerle ilgili etüdlerin değerlendirilip bir sonuca bağlanması ve içlerinden enerji ve endüstri politikasına en uygun olanların önceliğinin teabitinin hemen yapılması gereklidir. Halen elde pek az sayıda neticelenmiş etüd vardır. Devam etmekte olan etüd neticelerinin en geç 1966 yılında sonuçlanması gerekmektedir.

2. *1966 yılı hedef ve tahminleri :*

Elektrik Sektörü 1966 Programı Birinci Beş Yıllık Plân döneminin genel sanayi hedeflerini yönlendirecek ve İkinci Plân döneminde gerekli üretim ünitelerinin kurulmasına yardımcı olacak sayı ve nitelikte proje hazırlanmasını sağlamak üzere hazırlanmıştır.

a. Talep ve üretim :

Elektrik enerjisi için 1966 yılı üretim ve tüketim tahminleri Tablo 360 da, üretim değeri Tablo 361 de verilmiştir.

b. Yatırımlar :

1966 yılı elektrik sektörüne yapılacak yatırımlar Tablo 362 de verilmiştir.

Yatırımların Genel Bütçeden yapılacak kısmı 620 milyon 400 bin liralık iktisadi Kamu Kuruluşlarının elektrik sektörüne 610 milyon, mahallî idarelerin ise 150 milyon liralık yatırım yapacakları öngörülmüştür. Etüd ve proje çalışmaları için ayrılan miktar 1966 yılında bir önceki yıla göre iki misline çıkmıştır.

Bu yıl içinde, değişik büyüklükte 6 hidroelektrik santral devreye girecek ve hidroelektrik üretim kapasitesinde 130 MW civarında bir artış meydana gelecektir.

TABLO : 360 — 1966 yılı Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketim Tahminleri *(Milyon Kwh)*

Tüketim	1962	1963	1964 M	1965 T	1966	Yüzde Değişmeler Zincirleme Endeks 1963	1964	1965	1966	Genel Endeks 1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Aydınlatma	738	858	942	1 038	—	116	109,8	110,1	—	—
Sanayi	2 321	2 548	2 808	3 132	—	109,8	110,2	111,5	—	—
Toplam	3 059	3 406	3 750	4 170	4 660	111,3	110,0	111,2	111,8	152,3
Elektrikten faydalanan nüfus başına tüketim (Kwh)	307	325	341	359	382	105,8	104,9	105,3	106,4	124,4
Üretim										
Termik santral	2 435	1 884	2 783	2 870	—	77,3	147,7	103,1	—	—
Hidrolik santral	1 124	2 099	1 651	2 050	—	186,7	78,7	124,1	—	—
Üretim toplam	3 559	3 983	4 435	4 920	5 500	111,9	111,3	111,0	111,8	154,5

TABLO : 361 Elektrik Üretim Faaliyetlerinden Doğan Üretim Değerleri ve Katma Değer

(Milyon TL.)
(Cari fiyatlarla)

Kuruluşlar	1962	1963	1964	1965	1966	Yüzde Değişmeler Zincirleme Endeks 1963	1964	1965	1966	Genel Endeks 1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Elektrik üretim	850	887	970	1 050	1 220	103,6	109,3	108,2	116,2	142,5
Katma değer	638	701	770	840	1 000	109,9	109,8	109,1	119,0	156,7

TABLO : 362 — 1966 Yılı Yatırımları

(Milyon TL.)
(Cari fiyatlarla)

Kuruluşlar	1962	1963	1964	1965 P	1966 Dış	1966 Toplam	Zincirleme Endeks-Yüzde Değişmeler 1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Kamu sektörü	254,9	411,1	626,7	936,3	—	1 241,9	161,3	152,4	149,4	132,6
Özel sektör	—	4,0	30,0	110,0	—	100,0	—	750,0	366,7	90,9
Toplam	254,9	415,1	656,7	1 046,3	—	1 341,9	162,8	158,2	159,3	128,3

P. Program değeri

3. *Tedbirler :*

(1) Bu sektörde ekonomik çözümü sağlıyacak sayıda ve alternatifleri olan proje sayısı azdır. Etüd süresi ise nispeten uzundur.

İkinci Plân dönemine, etüdleri tamamlanmış, fizibilite projesi niteliğinde alternatifleri olan, yeterli miktarda proje ile girilmesi için Elektrik İşleri Etüd İdaresi proje çalışmalarını hızlandıracaktır.

(2) Bu sektörde işlerin yürütülmesinde dağınıklık en çok etüd, plânlama ve projeleme safhasında görülmektedir. Emek ve kaynak israf edilmemesi için Elektrik İşleri Etüd İdaresi dışında kalan daireler etüd ve plânlama konularında çalışma ve harcamalarını Bakanlık müsaadesi ile yapacaklardır.

(3) Elektrik enerjisi politikası, istikrar, emniyet ve ucuz elektrik gerektiren sanayi kolları gözönünde tutulacak tarife, idare, organizasyon yönleriyle ele alınarak etüd ettirilecektir.

II. *HAVAGAZI VE KOK :*

1. *DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :*

Kalkınma Plânında havagazı ve kok üretimi ile özellikle şehirlerdeki halka ekonomik ve sağlığa uygun ve sanayiin gelişmesi için zorunlu yakıt ihtiyaçlarının karşılanması öngörülmektedir.

Yurdumuzda üç büyük şehir İstanbul, Ankara ve İzmir'de beş havagazı fabrikası ile kok fabrikaları ve 3 şehirde de metalurjik kok fabrikaları bulunmaktadır. 1963 ve 1964 yılındaki kok üretim kapasitesi 1 300 000 ton ve havagazı üretim kapasitesi ise 190 milyon metreküptür. Yurt içinde üretilen kok kömürü, yüksek fırınlarda, sanayi de ve ısınmada kullanılmaktadır. Ayrıca ferro alaşımlar için gerekli özel nitelikteki kok yurt içinde üretilememekte ve ithal edilmektedir. Mevcut tesisler cari fiyatlar üzerinden ısınma için koka olan talebi karşılıyamamaktadır. Buna rağmen 1963 yılında Karabük'te işletmeye açılan üçüncü kok fabrikasında elde edilen kök kömürü, üçüncü yüksek fırının arızalanması yüzünden kullanılamadığından önemli miktarda (1963 yılı sonunda 126 500 ton, 1964 yılı sonunda ise 202 476 ton) stok birikmiş ve dolayısıyla Karabük ve Ereğli Demir - Çelik Sanayii kok fabrikaları yüzde 70 kapasite ile çalışmak zorunda kalmışlardır. Mevcut bu stok ile kok kömürü dağıtımı genişletilmiş ve ısınma için kullanılan kok önemli miktarda artmıştır. Bu stokun gelecek yıllarda kullanılmasının bu alandaki üretim yetersizliğinin olumsuz etkilerini azaltacağı umulmaktadır.

Dönem içinde kok kömürü ve havagazı üretimi Tablo 363 de gösterilmiştir. Tabloda da görüleceği gibi kok kömürü üretimi, 1963 yılında üçüncü kok fabrikasının işletmeye açılması ile büyük bir sıçrama göstermiştir. 1964 yılında üretime geçen Ereğli Demir - Çelik Fabrikalarının kok fabrikası 60 bin ton üretim yapmış; diğer fabrikaların üretim seviyesi aynı kalmıştır.

Havagazı üretimi dönem içinde hızla gelişen sıvı petrol gazı (LPG) kullanımının son yıllarda artmış olması dolayısıyla büyük bir gelişme göstermemiş, gelişme hızı azalmıştır. Ayrıca havagazından alınan istihsal ver-

TABLO : 363 — Ana Mallar İtibariyle Üretim Hedeflerinin Gerçekleşmesi

Ana mallar	Birim	Program Hedefi			Gerçekleşme				Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi		
		1962	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Kok kömürü	Bin Ton	784,4	975,0	1 210,0	21 850	1 064,2	1 109,0	2 173,2	109,1	91,6	99,5
Havagazı (a)	Mil. M³	97,5	130,0	135,0	2 650	104,8	109,8	214,6	80,6	81,3	81

(a) 160 mm civa basıncı, 25° C'ta 4200 Cal. olarak.

TABLO : 364 — Ana Mallar İtibariyle Kapasite

Ana mallar için kapasite	Birim	Toplam	1962 Kullanım %	Toplam	1963 Kullanım %	Toplam	1964 Kullanım %	Toplam	1965 Kullanım %	Toplamlarda % değişmeler (Zincirleme Endeks)		
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	1963 (9)	1964 (10)	1965 (11)
Kok kömürü	Bin Ton	815,0	91,8	1 300,0	81,8	1 300,0	85,3	1 300,0	103,1	159,5	100,0	100,0
Havagazı	Mil. M³	140,0	73,2	190,0	55,1	190,0	57,9	190,0	69,7	135,7	100,0	100,0

gisi ve belediye resminin LP gazına uygulanmaması LP gazına daha elverişli bir rekabet imkânı yaratmaktadır.

1964 yılında kok kömürü ve havagazı alanında iktisadi devlet teşekkülleri ve mahallî idarelerce toplam 33 milyon 400 bin lira yatırım yapılması öngörülmüştü. Türkiye Demir - Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü tarafından Karabük'teki birinci kok fabrikasını yenilemek üzere programlanan 10 milyon lira tutarındaki yatırıma yıl sonuna kadar başlanamamıştır.

Mahallî idarelerce 1964 yılı için programlanan 23 milyon 800 bin lira yerine 21 milyon lira yatırım harcaması yapılmıştır.

2. *1966 yılı hedef ve tahminleri :*

1966 yılı kok ve havagazı talebi geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 366 da gösterilmiştir. Tabloda da görüleceği gibi 1966 yılında sanayide kullanılacak kok miktarının 1964 yılına göre yüzde 82 ve ısınma kokunun ise yüzde 12 artış göstereceği, havagazı üretiminin 28 milyon 900 bin m^3 e yükseleceği tahmin edilmektedir.

1966 yılı kok ve havagazı, üretimi, geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 367 de gösterilmiştir.

Tablo 366 ve 367 de gösterilen üretim ve talep tahminleri, üretim ve dağıtım şebekesinin kapasitesine göre ortaya çıkabilen miktarlarını göstermektedir. Havagazı talebine ait rakamlar elde etmek mümkün olmamaktadır. Ancak, talep üretimi çok yakından izlemektedir. Havagazı artış tahminleri, Ankara için yüzde 15, İstanbul ve İzmir için de yüzde 6 - 8 artış temel alınarak hesaplanmıştır.

Kok kömürü konusunda ise sektörün ihtiyacı olan miktarın karşılanması yönünden gerekli üretim artışını sağlamak için taş kömürü yeterli olmadığından 1966 ve sonraki yıllarda kok üretimini arttırıcı tedbirler alınması gereklidir.

TABLO : 365 — Talep Gerçekleşmesi

Ana mallar	Birim	Program Hedefi				Gerçekleşme			Program hedefinin % olarak gerçekleşmesi		
		1962	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Isıtma koku (a)	Bin Ton	381,6	500,0	737,0	1 237,0	447,0	637,0	1 295,5	99,4	86,4	104,7
Sanayi koku	Bin Ton	311,4	475,0	473,0	948,0	403,9	574,0	973,9	85,0	121,3	102,7
Havagazı	Mil. M³	85,0	130,0	135,0	265,0	90,2	. .	.	69,4	. .	. .

(a) Kok talebi baskı altında tutulduğundan gerçek talep hesaplanamamıştır.

TABLO : 366 — Kok ve Havagazı Talebi

Cinsi	Birim	Miktar					Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks)				Genel Endeks 1962=100
		1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Isıtma koku (a)	Bin Ton	381,6	447,0	637,0	400,0	725,0	117	143	63	181	190
Sanayi koku	Bin Ton	311,4	403,9	574,0	1 060,0	1 050,0	130	142	184	99	337
Havagazı	Mil. M³	85,0	90,2	. .	106,0	128,9	106	. .	. .	121	152

(a) karşılamabilen taleptir. Kok talebi uzun süredir baskı altında tutulduğundan gerçek talep hesaplanamamıştır.

TABLO : 367 — Kok ve Havagazı Net Üretimi

Cinsi	Birim	Miktar					Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks)				Genel Endeks 1962=100
		1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Kok kömürü	Bin Ton	748,4	1 064,2	1 109,0	1 304,0	1 775,0	142	104	118	136	237
Havagazı (a)	Mil. M³	102,5	104,8	109,8	132,4	128,9	102	105	120	97	126
Üretim değeri	Mil. TL.	178,1	241,9	250,9	337,8	399,8	136	104	134	118	224

TABLO : 368 — Kok ve Havagazı Yatırım Tahminleri

(Milyon T. L.)
(Cari fiyatlarla)

Kuruluşlar	Değer						Yüzde değişmeler (zincirleme endeks)		
			1965		1966				
	1963	1964	Dış	Toplam	Dış	Toplam	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu kuruluşları	—	20,7	8,7	26,4	10,0	21,0	—	127,5	79,5
Mahalli idareler	10,0	21,0	11,4	31,1	9,9	35,0	210,0	148,1	112,5
KAMU TOPLAMI	10,0	41,7	20,1	57,5	19,9	56,0	417,0	137,9	97,3

(a) Bürüt

a. DIŞ TİCARET ETKİSİ :

Bu kolda yurtiçi talep, üretimden yüksek olduğu için ihracat yapılmamaktadır.

Ferro - alaşımların imali için gerekli, özel nitelikte kok, yurdumuzda üretilinceye kadar bu çeşit kok ithalâtına devam edilecektir. 1966 yılında bu alanda kullanılacak kok ihtiyacının 1 milyon 400 bin lira olacağı tahmin edilmektedir.

b. YATIRIMLAR :

Kok ve havagazı alanında 1966 yılında kamu sektörü ve mahallî idarelerce yapılacak yatırımlar Tablo 368 de gösterilmiştir.

3. Tedbirler :

(1) Artan kok ihtiyacını karşılamak için Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumunca kurulacak ve linyit kullanacak bir kok fabrikası kurulması için yer seçmi, proje hazırlanması işleri öncelikle tamamlanarak 1966 inşaat mevsiminde inşaata başlanacaktır.

(2) Kömür kalitesinin iyileştirilmesi ve standartlaştırılması için Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu tarafından gerekli çalışmalar yapılacaktır.

(3) Halihazır fiyatlarla kok üretimi, talebi karşılayamamaktadır. Önümüzdeki bir kaç yıl içinde kok üretiminde artış beklenmemektedir. Bu durumda kok fiyatlarının yeniden tesbiti ve ısınma için kullanılan kok'da kademeli fiyat uygulaması konusunda çalışmalar yapılacaktır.

ULAŞTIRMA

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME VE 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Taşıma :

a. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

(1) TAŞIMA FAALİYETLERİ :

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânın ulaştırma sektörü ile ilgili ana ilkelerinden biri, gelişmemizin gerektirdiği taşımaları tıkanıklığa meydan vermeden sağlamak ve bunu ulusal ekonomiye en uygun şekilde yürütmektir. Son üç yılın uygulamasına bakıldığında taşıma işlerinde, trafiğin yüksek olduğu belirli devrelerde demiryollarında karşılaşılan kısa süreli darboğazlardan başka ciddi tıkanıklıkların meydana gelmediği görülür Gerçekten de plânlı döneme girildiği sırada genellikle bütün taşıma sistemlerinde tesbit edilmiş olan fazla kapasite bugün de mevcuttur.

Öte yandan mevcut taşıma sistemlerinden en verimli şekilde yararlanıldığı söylenemez. Bu konuda Plânın öngördüğü çalışmalar yapılmamış ve ulaştırma sektörünü düzenleyici temel tedbirlerden hemen hiç biri alınmamıştır. Sonuç çeşitli taşıma sistemlerindeki faaliyetlerin plânlı döneme girişteki tempoda ve düzende gelişmesi olmuştur.

Tablo 369, 1963, 1964 ve 1965 yıllarındaki yolcu taşıma ile bu yıllar için program hedeflerini vermektedir. Tablo 370 de gerçekleşen yolcu taşıma program hedefleriyle karşılaştırılmaktadır. Aynı değerler Tablo 371 ve Tablo 372 de yük taşıma için verilmektedir. Yapılan tahmnilere göre karayolu taşıması ortalama olarak yolcu taşımada yüzde 23, yük taşımada ise yüzde 21 bir artış göstermiştir. 1962 yılında yolcu taşımada karayollarının payı yüzde 79 iken 1964 de yüzde 85 e çıkmıştır. Yük taşımada ise bu oranlar sırasıyla yüzde 31 ve yüzde 38 kadardır. Demiryolları ile yolcu taşımasında yılda ortalama yüzde 2, yüzde 3 gibi küçük artışlar yer alırken yük taşımada özellikle petrol ve cevher taşımadaki artış dolayısıyla yüzde 15 in üzerinde bir gelişme sağlanmıştır. Denizyolu ile yolcu taşıması kabotaj hattı ve dış hatlarda devamlı bir duşüş göstermektedir. Denizyollarında kabotaj yolcu taşıması 1963 ve 1964 yıllarında bir önceki yıla göre yüzde 6 azalma göstermiş, dış yolcu taşıması ise 1963 de 1962 ye göre yüzde 18 arttığı halde 1964 de yüzde 19 bir azalma kaydetmiştir. Denizcilik Bankasının iç ve dış hatlardaki yük taşıması da devamlı bir azalma göstermektedir. Genel olarak kamu sektörü yük taşıması küçük iniş ve çıkışlarla yatay bir eyim takip etmektedir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında öngörülen karayolu ile yolcu ve yük taşımalarının ortamala olarak yüzde 50 fazlasıyla gerçekleşme sebebi Plândaki tahminlerin karayolu taşımacılığının bir düzen altına alınacağı ve karayolu demiryolu ve kabotaj deniz nakliyatı arasında koordinasyon

sağlayıcı tedbirlerin derhal gerçekleştirileceği düşüncesinden hareketle bulunmuş olmasıdır.

Karayolu taşımacılığının çok çeşitli markada kamyon, otomobil ve otobüsle yapılması yedek parça servis ve tamir hizmetleri ile ithalât ve sotk konularında güçlüklere yol açmaktadır. Genellikle karayolu taşımasında amortisman ve maliyetlerin dikkate alınmaması komisyoncu kârlarının yükselmesine yol açmaktadır. Plânda öngörüldüğü halde karayolu taşıması komisyoncuların istismarına müsait küçük işletmelerden meydana gelmekten kurtulamamış ve şirketleşmenin teşviki yönünde olumlu bir adım atılamamıştır. Öte yandan, trafik teşkilât ve kontrolünün yetersiz olması yüzünden kazalar önlenemediği gibi aşırı yüklemeler mevcut ağın kısa zamanda aşınmasına yol açmaktadır.

Bütün taşıma sistemlerinde, demiryolu, denizyolu ve havayolu gibi büyük işletmelerde bile ayrıntılı bir maliyet hesabı yoktur. Özellikle karayolu taşımasında maliyet unsuruna dikkat edilmemesi ve işletmecilerin karayolu yapımının finansmanına gerekli ölçüde katılmaması taşıma talebinin çeşitli sistemler arasına dağılımını karayolu taşıması lehine etkilemektedir. Yol yapım ve onarımının kısmen karayolunu kullananlar tarafından finanse edilmesi toplam kamu yatırımlarının yüzde 8 i gibi büyük bir oranını teşkil eden karayolu yatırımlarının karayolunu kullanmayanlar üzerindeki yükünü hafifletecektir.

TABLO : 369 — Ulaştırma Sektörü Yolcu Taşıma

(Milyon yolcu Km.)

	1962	Program hedefi			Gerçekleşme			Yüzde değişmeler	
		1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Karayolu	15 688	13 463,9	18 100	31 563,9	19 567	23 773	43 340	25	21
Demiryolu	3 719	4 605,6	4 270	8 875,6	3 630	3 751	7 381	3	3
Denizyolu	350	477,0	490	967,0	358	317	675	2	12
Havayolu	148	190,4	183	373,4	173	197	370	17	11
TOPLAM	19 905	18 736,9	23 043	41 779,9	23 728	28 038	51 766	19	18

Kaynak : Karayolları Genel Müdürlüğü

TABLO : 370 — Yolcu Taşımada Gerçekleşme

	Program Hedefinin Yüzdzesi Olarak Gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)
Karayolu	145	131	137
Demiryolu	79	88	83
Havayolu	91	108	99
Denizyolu	75	65	70

TABLO : 371 Ulaştırma Sektörü Yük Taşıma (Özel ve Kamu Toplamı)

(Milyon Ton Km.)

		Program hedefi			Gerçekleşme			Yüzde değişmeler	
	1962	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Karayolu (1)	5 319	4 751,8	5 600	10 351,8	6 505,7	833	14 338	22	20
Demiryolu	3 856	5 076,1	4 250	9 326,1	4 111,4	817	8 928	7	17
Denizyolu (2)	7 995	1 754,0	1 688	3 452,0	8 950,8	140	17 090	12	— 9
Havayolu	—	—	18	18	17	19	36	—	12

*(1) **Kaynak : Karayolları Genel Müdürlüğü***

*(2) a. **Gerçekleşme miktarları yalnız kamu sektörünün kabotaj hattında ve dış hatlardaki yük taşıma tahminlerini vermektedir.***

*b. **Program hedefleri yalnız kabotaj hattındaki kamu ve özel sektör taşıması tahminidir.***

TABLO : 372 — Yük Taşımada Gerçekleşme

	Program Hedefinin Yüzdesi Olarak Gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)
Karayolu	137	140	139
Demiryolu	81	113	96
Denizyolu	..	..	..
Havayolu	..	106	..

(2) KAPASİTE :

(a) Alt yapı kapasitesi :

Plânlı dönemdeki trafik artışına rağmen ulaştırma sektörü alt yapısında fazla kapasitenin devam ettiği tahmin edilmektedir. Ancak ulaştırma sektöründe alt yapı kapasitesinin taşıma talebinin ileriki yıllarda erişeceği tahmin edilen seviyeye göre ayarlanmakta olması dolayısıyla belirli ölçüde fazla kapasite yaratmanın zorunlu olduğu anlaşılır.

1962, 1963 ve 1964 yıllarındaki karayolu şebekesi Tablo 373 de verilmektedir.

(b) Taşıt kapasitesi :

1962, 1963 ve 1964 sonuna göre karayolu ve demiryolu taşıtlarının durumu ve taşıt adedlerindeki değişiklikler Tablo 374 de verilmiştir.

Karayolu taşıtlarında 1963 yılında yüzde 15, 1964 de ise yüzde 3 bir artış olmuştur. 1964 yılındaki taşıt sayıları Programın hazırlandığı sırada Devlet İstatistik Enstitüsünce verilemediğinden 1964 parkı 1963 yılı taşıt sayısına üretim ve ithalât eklenerek ve 1964 de 20 yıllık ömrünü tamamlamış taşıt sayısı bulunan miktardan düşülerek hesaplanmıştır.

TABLO : 373 — Karayolu Şebekesi

(Km.)

	1962	1963	1964	% değişme 1963	% değişme 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1. DEVLET YOLLARI (a)					
a. Sert satıhlı yollar	8 066	9 926	10 750	123	108
(1) Parke	117	198	193	169	98
(2) Beton asfalt	614	1 125	1 274	183	113
(3) Bitümlü kaplama	7 335	8 603	9 283	118	108
b. Gevşek satıhlı yollar	15 998	19 577	18 760	122	96
(1) Stabilize	15 920	19 292	18 467	121	96
(2) Kırmataş	78	285	293	365	103
c. Toprak yollar	1 025	2 519	2 422	246	96
(1) Drenajlı toprak tesviye	478	1 226	1 082	257	88
(2) Toprak tesviye	547	1 293	1 340	236	104
d. Ham yollar (b)	1 441	2 514	2 568	175	102
TOPLAM	26 530	34 536	34 500	130	100
2 İL YOLLARI (c) (d)					
a. Kaplamalı	18 122	10 685	14 829	59	139
(1) Stabilize	14 878	19 448	9 120	63	97
(2) Bozuk stabilize	3 244	1 237	5 709	38	463
b. Tesviye	6 764	4 697	4 133	69	88
c. Ham yollar	9 136	9 388	4 953	102	53
İL YOLLARI TOPLAMI	34 022	24 770	23 915	73	96

TABLO : 373 — (Devamı)

	1962	1963	1964	% değişme 1963	% değişme 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
3. KÖY YOLLARI (e)					
a. Kaplamalı	9 083	9 361	13 888	103	148
b. Tesviye	17 205	11 853	13 873	69	117
c. Ham yollar	18 599	26 860	20 230	144	76
Köy Yolları Toplamı	44 387	48 074	47 991	108	100
GENEL TOPLAM	105 439	107 380	106 406	102	99

(a) a. Karayolları Genel Müdürlüğü genellikle mevcut ağ içinde çalışmaktadır.
b. Yeni yol modern teknoloji icaplarına göre yapıldığından, eski yola göre daha kısa olmaktadır.
c. Yukarıda belirtilen 2 sebep dolayısiyle mevcut yol ağı bir yıl evveline göre çok kere daha az olmaktadır.

(b) Ham yollar harita üzerinden yapılan ölçüye göre verilmiştir.
(c) 1963 yılında 9 743 Km. il yolu, Devlet yolu ağına katılmıştır.
(d) 1962 yılı rakamları 1961, 1963 yılı rakamları 1962 ve 1964 yılı rakamları 1963 yılı sonu itibariyle verilmiştir.
(e) Köy yolları 1964 durumu takribidir.

TABLO : 374 — Karayolu ve Demiryolu Taşıtları (Aded)

Cinsi	1962	1963	1964	% değişmeler 1963	% değişmeler 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1 KARAYOLU TAŞITLARI :					
a. Binek otomobili	60 731	72 206	72 268	119	100
b. Kamyon-kamyonet	73 323	81 000	85 000	110	105
c. Otobüs-minibüs	16 437	19 262	19 970	117	104
TOPLAM	150 491	172 468	177 238	115	103
2 DEMİRYOLU TAŞITLARI :					
a. Lokomotifler					
(1) Buharlı	883	873	870	99	100
(1) Dizel vasıtalar					
Ana hat lokomotifi	14	14	14	28	—
Motorlu trenler	61	60	60	—	—
Manevra lokomotifi	53	53	53	—	—
(3) Elektrikli taşıtlar					
Ana hat lokomotifi	3	3	3	—	—
Elektrikli ramlar	24	30	30	—	—
b. Vagonlar					
(1) Yolcu vagonu	1 253	1 232	1 178	98	96
(2) Yük vagonu	15 989	16 119	15 906	101	99
(3) Hizmet vagonu	2 199	2 348	2 337	107	100
(4) Şirket ve müesseselere ait vagonlar	443	451	399	102	88
(5) Muhtelif müesseselerin sarnıçlı vagonları	1 015	1 014	1 035	100	102

Demiryollarında 1962 - 1964 arasında 7 aded buharlı lokomotif servis dışı bırakılmıştır. Yolcu ve yük vagonlarında görülen azalışa rağmen servisten çıkarılan yolcu ve yük vagonlarının yerine konanlar daha büyük olduğundan kapasite artmıştır.

Denizyolu taşıtları son 3 yılda servisten çıkan çok yaşlı gemiler yüzünden Dwton ve Groston olarak bir azalma göstermiştir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında yer alan ve deniz ticaret filomuzu daha genç ve modern teknelerle donatıp dış ticaretimizin yarısını taşır hale getirmeyi öngören tedbir uygulanamamıştır. Özellikle dış taşımalarda taşımacılığın ağırlık merkezi Amerika hattına kayma eğilimi gösterdiğinden Atlantik aşırı taşımaları rantabilite esaslarına uygun olarak yapabilecek gemilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Havayolu taşıt parkında son 3 yıl içinde bir DC-3 uçağının kazaya uğramasıyla azalma olmuş, ancak bu azalma arzedilen taşıma kapasitesine (Yolcu - Km) fazla etkilememiştir.

(3) YATIRIMLAR :

1963 ve 1964 yıllarında yapılan taşıma yatırımları ve bunların programlarla karşılaştırılması Tablo 375 de verilmiştir.

TABLO : 375 Ulaştırma Sektörü Taşıma Yatırımları Program Gerçekleşme Karşılaştırması *(Bin T. L.)*
(1961 fiyatlarıyla)

	Program			Gerçekleşme			Program hedefinin % si olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Taşıma	1 072 752	1 093 781	2 166 533	1 161 691	1 067 760	2 229 451	108,3	97,6	102,9

(4) KATMA DEĞER :

Son 3 yıldaki Ulaştırma Sektörü katma değerleri ve bunların Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmaları sırasında yapılan tahminlerle karşılaştırması Tablo 376 da gösterilmiştir.

TABLO : 376 — Ulaştırma Sektörü Katma Değeri

(Bin TL.)

	Plân hedefleri			Gerçekleşme		
	1963	1964	1965	1963	1964	1965
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Katma değer	2 231,8	2 574,5	2 830,8	3 295,6	3 519,7	3 773

1963, 1964 ve 1965 yıllarında Ulaştırma Sektörü katma değerleri tahminlerinin Plân hedeflerinin 1963 de yüzde 42, 1964 de yüzde 37 ve 1965 de yüzde 33 oranında aştığı görülmektedir.

b. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

(1) TAŞIMA FAALİYETLERİ :

1965 ve 1966 yılı yolcu taşıma tahminleri 1963, 1964 yılları ile karşılaştırmalı olarak Tablo 377 de gösterilmiştir.

TABLO : 377 — Yolcu Taşıma Tahminleri

(Milyon Yolcu - Km)

	Miktar				Yüzde Değişmeler		
	1963	1964	1965	1966	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Karayolu	19 567	23 773	28 884	35 094	121	121	121
Demiryolu	3 630	3 751	4 000	4 300	103	107	108
Denizyolu (a)	358	317	340	340	89	107	100
Havayolu (b)	173	197	221	254	114	112	115
TOPLAM	23 728	28 048	33 445	39 988	118	119	120

(a) Kabotaj ve dış hatlarda Denizcilik Bankasının yaptığı taşımadır.
(b) Dış taşımalar dahildir.

Karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolunda, 1963, 1964 de yapılan yük taşımaları ile 1965, 1966 yılları tahminleri Tablo 378 de verilmektedir.

TABLO : 378 — Yük Taşıma Tahminleri

(Milyon Ton - Km)

	Miktar				Yüzde Değişmeler		
	1963	1964	1965	1966	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Karayolu	6 505	7 833	9 430	10 134	120	120	107
Demiryolu	4 111	4 817	5 100	5 800	117	107	114
Denizyolu (a)	8 950	8 140	9 645	10 138	90	118	105
Havayolu (b)	17	19	20	21	112	105	105
TOPLAM	19 583	20 809	24 195	26 093	106	116	108

(a) Kamu sektörü iç ve dış hatlar taşımasını vermektedir.
(b) Dış hatlar dahildir.

1966 yılında toplam yolcu taşımasının Plânlı devredeki eğilime uygun olarak yüzde 20 artış göstereceği ve bunun karayollarında yüzde 21 demiryollarında yüzde 8 havayollarında yüzde 15 oranındaki artışlardan doğacağı düşünülmektedir. Denizyolları ile yolcu taşıma miktarlarında belirli bir artış beklenememektedir.

Yük taşımasında ise 1966 yılında ortalama olarak yüzde 8 artma olacağı tahmin edilmektedir. Çeşitli sistemlerdeki artış oranlarının ise karayollarında yüzde 7, demiryollarında yüzde 14 ve denizyolu ile havayolunda yüzde 5 olacağı düşünülmektedir.

Karayolu ve demiryolu ile yapılan toplam yolcu taşımasında demiryolunun payının 1966 yılında bir önceki yıla göre yüzde 11,3 oranında bir azalış göstereceği tahmin edilmektedir. 1965 ve 1966 yıllarında, demiryolları ile yük taşımasında geçmiş yıllar eğilimine yakın artışlar beklenmektedir. Demiryolu yük taşımasının yüzde 74 ünü teşkil eden bir kaç madde arasında yer alan buğday taşıması azalmakta buna karşılık linyit, şeker pancarı, demir ve petrol taşımaları önemli artışlar kaydetmektedir.

1966 yılında demiryolu ile 840 milyon ton petrol taşınacağı tahmin edilmektedir. Petrol taşımasında 1964 deki gibi darboğazla karşılaşmamak için yeni sarnıç vagonu imal edilmesi veya Amerika ihtiyaç fazlası malzemesinden temin edilen 461 vagonun bir kısmının sarnıç vagonuna çevrilmesi düşünülmektedir.

(2) KAPASİTE :

(a) Alt yapı kapasitesi :

Devlet yolları bakımından karayolu ağının ana hatları ile tamamlanmış olmasına rağmen özellikle belirli mevsimlerde bazı kesimlerinin geçit vermemesi ve standardlarının düşük olması sebebiyle, yeni yatırımların, bu kesimlerin ıslahı ile taşıma maliyetine etkisi yüzünden ağır trafikli yolların fiziki standartlarını yükseltecek şekilde yapılması gerekli görülmektedir. Yeni yol yapımına ancak ekonomik ihtiyaçların zorunlu kıldığı ölçüde gidilmelidir.

Demiryolu ağında yol kalitesinin düşüklüğü ve eski standartlara göre inşa edilmiş olması, sinyalizasyon sisteminin iptidailiği ve komünikasyon sisteminin eksikliği mevcut kapasiteyi sınırlayan faktörlerdir. Bu sebeple yapılacak yatırımların mevcut sistemin bu eksikliklerini giderici yönde olması faydalı görülmektedir. Bundan böyle gerek alt yapı yatırımlarında gerekse çeşitli taşıma sistemlerinin geliştirilmesinde bütün taşıma sistemleri bir arada düşünülerek karar verilmeli ve karayolu, demiryolu ve kabotaj hattında denizyolu taşımasının birbirinden ayrı gelişmesine müsaade edilmemelidir.

(b) Taşıt kapasitesi :

1965 sonuna göre karayolu ve demiryolu taşıt adedleri ile ilgili tahminler Tablo 379 da verilmektedir.

TABLO : 379 — Karayolu ve Demiryolu Taşıt Parkı

Cinsi	Aded 1965
1. Karayolu taşıtları :	
a. Binek otomobili	76 026
b. Kamyon kamyonet	95 550
c. Otobüs minibüs	23 100
2. Demiryolu taşıtları :	
a. Lokomotifler	
(1) Buharlı	859
(2) Dizel vasıtalar	
Ana hat lokomotifi	54
Motorlu trenler	58
Manevra lokomotifi	53
(3) Elektrikli taşıtlar	
Ana hat lokomotifi	3
Elektrikli ramlar	30
b. Vagonlar	
(1) Yolcu vagonu	1 180
(2) Yük vagonu	15 850
(3) Hizmet vagonu	2 400
(4) Şirket ve müesseselere ait vagonlar	414
(5) Muhtelif müesseselerin sarnıçlı vagonları	1 145

1965 yılı itibariyle deniz taşıtlarının aded, groston ve Dwton'ları Tablo 380 de verilmiştir.

TABLO : 380 — Denizyolu Taşıtları

	Aded (1)	Groston (2)	D. W Ton (3)
Kamu :			
— Yük	32	131 515	192 171
— Yolcu	23	109 022	53 501
— Tanker	6	44 031	66 783
Toplam	61	284 568	312 455
Özel :			
— Yük	74	266 268	379 888
— Yolcu	—	—	—
— Tanker	13	69 285	106 061
— Toplam	87	335 553	485 949
— Yük	106	397 783	572 059
— Yolcu	23	109 022	53 501
— Tanker	19	113 316	172 844
— Toplam	148	620 121	798 404

Tablo 381 de 1965 sonunda Türk Hava Yollarına ait uçakların tip ve adedlerini vermektedir.

TABLO : 381 — Uçaklar

Uçaklar	Aded
DC — 3	17
F — 27	8
Viscount	4
C — 47	2

1965 sonu itibariyle Ulaştırma Sektörünün taşıtları bakımından yolcu - km ve ton - km olarak kapasitesi Tablo 382 de gösterilmektedir.

TABLO : 382 — Taşıtların Taşıma Kapasitesi

(Milyon)

	Yolcu - Km	Ton - Km
	(1)	(2)
Karayolu	40 400	21 900
Demiryolu	7 270	9 713
Denizyolu (a)	773	30 834
Havayolu	593	36.5

(a) Yalnız kamu sektörünün kapasitesi

Karayolu ile yolcu taşımada mevcut kapasitenin yüzde 71 i yük taşımada yüzde 43 ü; demiryolu ile yolcu taşımada yüzde 55 i yük taşımada yüzde 52 si kullanılmaktadır. Denizyolunda bu oranlar sırasıyla yüzde 44 ve yüzde 31, havayolunda ise yüzde 36 ve yüzde 55 dir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı hazırlıkları sırasında yapılan çalışmalar bütün ulaştırma sektöründe taşıtlardan yararlanma oranının çok düşük olduğunu ortaya koymuştur. Plânlı devrede bu oran çeşitli taşıma sistemlerinde farklı ölçülerde olmak üzere bir miktar artış göstermiştir. Buna rağmen taşıtlardan yararlanma oranı ulaştırma sektörünün özelliği hesaba katılsa bile düşüktür.

Demiryollarında cer yetersizliği, eldeki lokomotiflerin güç ve süratlerinin azlığı ömürlerinin dolmuş olması kapasiteyi sınırlayan faktörler olarak görülmektedir.

Havayollarında ise kapasitenin hizmete arzedilebilen kısmı çok düşüktür. Bunun başlıca nedenleri uçakların düşük süratli olması, mevcut kapasitenin yeterince kullanılamayışı ve uygulanan bakım politikası dolayısıyla uçakların bakım ve tamirde kalış süresinin uzunluğudur. Halen her tip uçağın ortalama günlük kullanım oranı diğer ülkelerdeki benzer işletmelerin kullanım oranının yarısı kadardır.

(3) YATIRIMLAR :

1966 yılı taşıma sektörü yatırımları Tablo 383 de verilmiştir.

TABLO : 383 — Taşıma Yatırımları

(Milyon T. L.)
(Cari Fiyatlarla)

Taşıma	Değer				Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks)		
	1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Kamu kuruluşları	914,5	806,0	1 070,1 T	1 321,2 T	88,1	132,8 T	123,5 T
Mahalli idareler	125,0 T	76,0 T	95,0 T	140,0 T	60,8 T	125,0 T	147,4 T
Özel sektör	200,0 T	300,0 T	350,0 T	500,0 T	150,0 T	116,7 T	142,9 T
TAŞIMA TOPLAMI	1 239,5 T	1 182,0 T	1 515,1 T	1 961,2 T	95,4 T	128,2 T	129,4 T

TABLO : 384 — Limanlarda Yükleme Boşaltma Durumu

(Ton)

	1962	Program hedefi			Gerçekleşme			Yüzde değişme	
		1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
İstanbul	2 251	2 280	2 250,6	4 530,6	795 (a)	757 (a)	1 552	—	5
Haydarpaşa	1 006	1 019	953,4	1 972,4	958	730	1 688	— 5	— 24
İzmir	855	866	854,8	1 720,8	599	580	1 179	— 30	— 3
Samsun	400	406	436,5	842,5	413	612	1 025	3	48
Mersin	411	416	415,0	831,0	370	383	753	— 10	5
Derince	346	351	188,3	539,3	295	264	559	— 15	— 10
İskenderun	1 342	1 359	1 035,6	2 394,6	697	706	1 403	— 48	1
Trabzon	162	164	162,3	326,3	159	81	240	— 2	— 49
TOPLAM	6 773	6 861	6 296,5	13 157,5	4 286	4 113	8 399	— 37	— 10

(a) Ayrıca 1 000 000 ton civarında kömür yükleme boşaltması yapılmıştır.

2. *Limanlar :*

a. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

(1) Yükleme boşaltma faaliyetleri :

Limanların yükleme boşaltma durumları toplam yükleme boşaltmanın yüzde 70 ini sağlayan 11 liman itibariyle incelenmiştir. Dış ticaret taşımalarının gerektirdiği faaliyetler tamamen bu limanlarda karşılanmaktadır. Limanlardaki yükleme boşaltma faaliyetleri son 3 yılda plândaki hedeflerin yüzde 60 ı civarında gerçekleşmiştir. Plânlı dönemde limanların iş hacmindeki artış yüzde 12 civarında olmuştur.

Tablo 384 ve 385 son 3 yılda limanlardaki yükleme boşaltma durumlarını ve bunların program hedefleriyle karşılaştırılmasını göstermektedir.

TABLO : 385 — Limanlardaki Gerçekleşme

	Program Hedefinin % si olarak Gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)
İstanbul	34,8	33,6	34,3
Haydarpaşa	94,0	76,6	85,6
İzmir	69,2	67,8	68,5
Samsun	101,7	140,7	121,7
Mersin	88,9	92,3	90,6
Derince	84,0	140,2	103,6
İskenderun	51,3	67,0	58,6
Trabzon	49,3	49,9	73,6
TOPLAM	62,4	65,3	63,8

(2) Kapasite :

Plânlı dönemde liman kapasitelerinde büyük değişiklik olmamıştır Önemli limanların 1964 sonunda kapasitesi Tablo 386 de verilmektedir.

(3) Yatırımlar :

1963 ve 1964 yıllarındaki liman yapımı yatırımlarının programla karşılaştırması Tablo 387 de gösterilmektedir.

b. LİMANLARDA 1966 HEDEF VE TAHMİNLERİ :

(1) Yükleme boşaltma faaliyetleri :

1966 yılında limanlarda olacağı düşünülen yükleme - boşaltma faaliyetleri ve bunların önceki yıllarla karşılaştırması Tablo 388 de görülmektedir.

İskenderun, Mersin, Haydarpaşa, İstanbul, Derince, Ereğli ve Trabzon limanlarında 1963 ve 1964 yıllarında görülen faaliyet artışının önümüzdeki yıllarda da devam edeceği tahmin edilmektedir.

Dış ticaretin toplam olarak artması limanların iç hacmini arttırıcı yönde, karayolu taşımasının gelişmesi ise azaltıcı yönde etkilemektedir. Bu yüzden limanlardaki yükleme ve boşaltmada bundan böyle büyük bir artış olması beklenmemektedir.

TABLO : 386 — Liman Kapasiteleri (1964 Sonu)

	Çalışabilecek Ambar			Yıllık Kapasitesi			Özel Teçhizat Yıllık Kapasite		
	Karışık	Bölme	Toplam	Karışık	Bölme	Toplam			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)		
Derince	4	2	6	315	500	815	Silo	130 (Gemiden)	
Ereğli (Karadeniz Ereğlisi)	4	—	4	315	—	315	Hububat : Kömür : 540 (Gemiye) Yeni liman konveyyör		
Giresun	4	—	4	315	—	315	Cevher : 2 520 (Gemiden) Kömür : 2 600 (Gemiden)		
Haydarpaşa	16	2	18	1 265	500	1 765	Silo	2 600 (Gemiden)	
İstanbul (H. Paşa hariç)	24/12 (a)	Kömür	36	2 850	1 000	3 850	Hububat :		
İskenderun	12 (a)	3	15	950	750	1 700	Konveyyör		Akaryakıt
İzmir	28	2	30	2 215	500	2 715	Hububat : 972 (Gemiye) Cevher : 1 134 (Gemiye) Kömür : 202 (Gemiden) Silo 2 160 (Gemiye)		1 440
Mersin	24	2	26	1 900	500	2 400	Hububat : 1 080 (Gemiden) Silo		Akaryakıt
Samsun	10	2	12	790	500	1 290	Hububat : 17 280 (Gemiye) Konveyyör		8 640
Trabzon	4	2	6	315	500	815	Cevher : 2 520 (Gemiye) Kömür : 1 440 (Gemiye)		
Zonguldak	4	—	4	260	—	260	Kömür : 1 600 (Gemiye)		
				11 490	4 750	16 240			

(a) Bugünkü liman kapasitesi ihtiyaca yeterlidir.

TABLO : 387 Ulaştırma Sektörü Liman Yapımı Yatırımları Program Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu

(Bin T. L.)
(1961 fiyatlarıyla)

	Program			Gerçekleşme			Program hedefinin % si olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963 + 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Liman yapımı	118 017	101 533	219 550	143 456	80 862	224 318	121,6	79,6	102,2

TABLO : 388 — Yükleme - Boşaltma Tahminleri

(Bin Ton)

	Miktar				% Değişmeler		
	1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Derince	295	264	271	288	89,5	102,6	106,3
Ereğli (Kara Deniz)	554	1 400	2 056	2 972	252,7	146,8	144,5
Giresun	60	47	55	56	78,3	117,0	102,0
Haydarpaşa	958	730	762	796	64,2	104,4	104,5
İstanbul (Haydarpaşa hariç)	795	757	570	790	95,2	75,3	138,5
İskenderun	697	706	756	832	101,3	107,1	110,0
İzmir	599	580	610	640	96,8	105,2	104,9
Mersin	370	383	400	410	103,5	104,4	102,5
Samsun	413	612	620	1 195	148,2	101,6	192,7
Trabzon	159	81	125	125	50,1	54,3	100,0
Zonguldak	249	258	314	318	103,6	121,7	101,3
TOPLAM	5 149	5 818	6 539	8 422	113,0	112,4	128,8

TABLO : 389 — Liman Kapasiteleri (1965 Sonu) *(Bin Ton)*

	Çalışabilecek Ambar			Yıllık Kapasitesi			Özel Teçhizat Yıllık Kapasite
	Karışık	Bölme	Toplam	Karışık	Bölme	Toplam	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Derince	4	2	6	315	500	810	**Silo**
							Hububat : 130 (Gemiden)
Ereğli (Karadeniz Ereğlisi)	4	—	4	315	—	315	Kömür : 540 (Gemiye)
							Yeni liman konveyyör
							Cevher : 2 500 (Gemiden)
Giresun	4	—	4	315	—	315	Kömür : 3 600 (Gemiden)
Haydarpaşa	16	2	18	1 265	500	1 765	**Silo**
							Hububat : 2 600
İstanbul (H. Paşa hariç)	24/12 (a)	Kömür	36	2 850	1 000	3 850	
İskenderun	12 (a)	3	15	950	750	1 700	**Konveyyör** — **Akaryakıt**
							Hububat : 972 (Gemiye) — 1 440
							Cevher : 1 134 (Gemiye)
İzmir	28	2	30	2 215	500	2 715	Kömür : 202 (Gemiden)
							Silo
							Hububat : 2 160 (Gemiye)
Mersin	24	2	26	1 900	500	2 400	1 080 (Gemiden)
							Silo — **Akaryakıt**
Samsun	10	2	12	790	500	1 290	Hububat : 17 280 (Gemiye) — 8 640
							Konveyyör
							Cevher : 2 500 (Gemiye)
Zonguldak	4	2	6	315	500	815	Kömür : 1 440 (Gemiden)
(a) Açıkta	4		4	260	—	260	Kömür : 1 600 (Gemiye)

(2) Kapasite :

Tablo 389 1965 sonunda liman kapasitelerini göstermektedir.

Mevcut kapasitenin bugün için yeterli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca yapılmakta olan sabit tesisler tamamlanıp tam personel ve teçhizatla donatıldığı takdirde yılda yapılabilecek yükleme boşaltma tonajı yüzde 41 oranında artabilecektir. Bu sebeple, limanlara yapılacak yeni yatırımların mevcut kapasiteyi artırmak yerine bir iki yerde görülen draboğazları giderici sahalara yöneltilmesi gereklidir. Bayındırlık Bakanlığı Demiryollar ve Limanlar İnşaat Reisliğinin liman işleten kuruluşlar ile yapılması gerekli işbirliğini henüz gerçekleştirememiş olması ihtiyaçtan fazla yatırım yapılmasına yol açmaktadır.

(3) Yatırım :

1966 da limanlar yapımı için öngörülen yatırım miktarı Tablo 390 da gösterilmiştir.

3. Hava alanları :

a. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

(1) Trafik :

1963 ve 1964 yıllarında hava alanlarında trafik bir önceki yıla göre azalma göstermektedir. Bu durum büyük ölçüde hava ulaştırmasının gittikçe daha büyük uçaklarla yapılmasından doğmaktadır. 1964 de uçak trafiğinin azalmasına karşılık gelen - giden yolcu sayısında yüzde 3 artış olmuştur.

(2) Kapasite :

Hava alanlarında son 3 yıllık gelişme yeterli trafik bulunmadığı için zarar eden hava alanlarının işletmeye kapatılmasını zorunlu kılmıştır. Bu amaçla Urfa, Gaziantep, İskenderun, Aydın, Akhisar, Çanakkale, Ağrı, Kars hava alanları işletmeye kapatılmıştır. Bunlardan Gaziantep hava alanı 1965 yaz döneminde tekrar trafiğe açılmıştır.

(3) Yatırım :

Tablo 391 hava alanlarında 1963 ve 1964 yıllarında yapılan yatırımlar programla karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

TABLO : 390 — Liman Yapımı Yatırımları

(Milyon T. L.)
(Cari fiyatlarla)

	DEĞER					Yüzde değişmeler (Zincirleme endeks)			
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Liman yapımı		153,1	89,5	45,7 T	60,0 T		58,5	51,1 T	131,3 T

TABLO : 391 — Hava Alanları Yatırımları Program-Gerçekleşme Karşılaştırması

(Bin T. L.)
(1961 fiyatlarıyla)

	Program			Gerçekleşme			Program hedefinin % si olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963 + 1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Hava alanları	53 480	36 105	89 585	37 616	25 509	63 125	70,3	70,7	70,5

b 1966 HEDEF VE TAHMİNLERİ :

(1) Trafik :

1965 in ilk 6 ayında elde edilen sonuçlardan 1965 ve 1966 da hava alanları trafiğinde ortalama yüzde 2,2 artış olacağı tahmin edilmektedir. Tablo 392 hava alanlarındaki trafik durumunu gostermektedir.

TABLO : 392 - Hava Alanları Trafık Durumu

	1963	1964	1965 T	1966 T	*(Trafik = 1 iniş + 1 kalkış)* 1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Trafik	72 086	70 084	72 000	73 600	97	103	102,2

(2) Kapasite :

Çeşitli uçak tiplerinin iniş ve kalkışına elverişli hava alanları ile çalışan hava alanlarının adedi Tablo 393 de gösterilmiştir.

TABLO : 393 - Hava Alanları

Uçak Tipi	Sivil Hava Alanları Elverişli Çalışan (1)	(2)	Sivil Uçakların Kullandıkları Askeri Alanlar (3)
DC - 3	24 (a)	14 (b)	6
F - 27	21 (c)	9	3
Viscount	1 (d)	3	1
DC - 7	4	3	1
Caravelle	4	2	1
Boeing 707	3	2	1

(a) 8 tanesi toprak pistlidir.
(b) 2 tanesi toprak pistlidir.
(c) 5 tanesi toprak pistlidir.
(d) 1 tanesi toprak pistlidir.

(3) Yatırımlar :

Hava alanlarında 1966 da yapılacak yatırımlar Tablo 394 de verilmiştir.

II. ULAŞTIRMA TEDBİRLERİ :

a. Devlet Plânlama Teşkilâtınca yürütülmekte olan genel ulaştırma politikası etüdünün sonuçları gözönünde tutularak bir Taşıma Kanunu tasarısı hazırlanacaktır. Bu çalışmaların yapılması sırasında ilgili kuruluşlar, gerekli personel ve bilgi sağlanması konusunda yardımcı olacaklardır.

b. Ulaştırma sektörü ile ilgili kuruluşlar ileriki yıllar için talep tahminleri, piyasa ve maliyet analizleri, üretim ve kapasite hesapları v. b. etüdler yapacaklardır. Yıllık faaliyet sonuçları bu etüdlerle karşılaştırılacak işletme ve yatırım politikasını tesbitte bu etüdlerin sonuçları gözönünde bulundurulacaktır. Bu etüdlerin yapılması için gerekli istatistik bilgilerinin süratli ve sıhhatli bir şekilde sağlanmasında Ulaştırma Bakanlığı koordinatörlük yapacak ve Devlet İstatistik Enstitüsüyle gerekli işbirliğinde bulunacaktır.

c. Kamu sektöründe işletmeci kuruluşlarla yapımcı kuruluşların yetki ve sorumlulukları birbirine herhangi suretle karışmaya meydan vermiyecek şekilde düzenlenecektir. Bu düzenlemede işletmecilik ve yapımcılığın özellikleri gözönünde tutulacaktır.

d. Yapımcı kuruluşların yatırım projeleri ilgili işletmeci kuruluşların istek ve ihtiyaçlarını aksettirecektir. Ön projeler Devlet Plânlama Teşkilâtına gönderilirken ilgili işletmeci kuruluşların görüşü projeye eklenecektir.

e. Türkiye'de millî yol ve araçları kullanarak yapılacak transit taşımalar teşvik edilecektir.

1. Karayolları :

a. (1) Karayollarının hasardan korunması ve taşıma emniyetinin arttırılması amacıyla nizami şekilde yüklenmeyen taşıtların çalışmasına izin verilmeyecek ve Karayolları Trafik Tüzüğü tam olarak uygulanacaktır.

(2) Mevcut tartı istasyonları çalışır hale getirilecek ve gerekli yerlere yeni tartı istasyonları kurulacaktır.

b. Karayolları ve şehir içi yollarının kapasitelerinden daha fazla faydalanmayı sağlamak ve trafik tıkanıklıklarını azaltmak amacıyla trafik kontrolları sıklaştırılacaktır.

c. Genel zabıta kuvvetinden ayrı bir trafik kontrol ve denetleme ünitesi kurulması ve bu ünitenin karayolu taşımacılığının kontrol ve denetlemesini tek elden yapması konusu etüd edilecektir.

TABLO : 39 — *Hava Alanları Yatırımları*

(Milyon T. L.)
(Cari fiyatlarla)

	DEĞER					Yüzde değişmeler (Zincirleme endeks)			
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Hava alanları		40,1	28,2	40,0 T	33,1 T		70,3	141,9 T	82,8 T

2. *Denizyolları :*

a. Limanların tek elde toplanması ile ilgili çalışmalar hızlandırılacaktır. Limanların tek elde toplanması sağlanıncaya kadar devamlı statüye bağlı «Limanlar Koordinasyon Kurulu» en kısa zamanda kurulacaktır.

b. Elverişli yerlerde, transit ticaretini geliştirmek amacıyla serbest liman bölgeleri kurulması yönünde çalışmalar yapılacaktır. Bu çalışmaların sonuçları 1966 yılı içinde Devlet Plânlama Teşkilâtına gönderilecektir.

c. Denizcilik Bankasına ait yolcu ve yük kapasitesi bulunan miks gemilerden uygun olanların ihtiyaca göre yük kapasitesinin azaltılarak yolcu kapasitesinin artırılması yolu ile modernleştirilmesi ile turistik hatlarda sefere konulmaları konusu incelenecektir.

d. Denizcilik Bankasına ait İskenderun sürat postası seferlerinin Akdeniz ve Ege Denizinde turist potansiyeli bulunan yakın Yunan adalarına da uğratılması konusu etüd edilecek, ekonomik yönden rantabl görünen seferlerin yapılması yoluna gidilecektir.

3. *Havayolu :*

a. Ulusal hava ulaştırmacılığının ileriki yıllarda gelişmesi de gözönünde tutularak yabancı ülkelerle yapılacak anlaşmalarda alınacak ve verilecek haklara ait hükümler ulusal yararlara en iyi hizmet edecek şekilde, Hükümetçe kolaylıkla denetlenebilecek nitelikte ve herhangi bir yorum hatasına yer vermiyecek açıklıkta hazırlanacaktır.

Yapılmış bulunan anlaşmalar bu tedbirin ışığı altında yeniden gözden geçirilecektir.

b. Türk Hava Yolları dış hatlarda, yabancı havayolu işletmeleriyle rekabet edebilir, modern bir işletme haline getirilecektir. Bunu sağlamak amacıyla :

(1) Başlangıçta, modern işletmecilik anlayışına sahip bir yabancı havayolu işletmecisi ile, birlikte çalışma anlaşması yapacaktır. Bu işletmeci ile işbirliği sonucu idari, ticari, teknik ve işletmecilik esasları yeniden düzenlenecek, bu konularda personelin yeterli eğitimi sağlanacak ve böylece Türk Hava Yolları ileri yabancı havayollarının yaptığı anlamda modern bir işletmeciliği gösterebilecek yeni bir niteliğe sahip kılınacaktır.

(2) Uçak satın alınması veya kiralanması meselesi ayrı bir etüd konusu yapılacaktır.

c. Özellikle RCD Çerçevesinde yolcu ve yük ulaştırma servisleri geliştirilecek ve gerekli kolaylıklar sağlanacaktır.

d. Yabancı turistlerin kendi özel uçaklarıyla gümrüklü bir hava alanından yurda girişinden sonra diğer hava alanlarına turistik uçuş yapmaları teşvik edilecektir.

e. Uluslararası ticari uçak seferlerine açık meydanlarda vergiden muaf çeşitli satış mağazaları kurulacak, bu mağazalarda kaliteli yerli ve yabancı malların satılması sağlanacaktır.

HABERLEŞME

Yurdumuzda haberleşme hizmetleri genellikle bir İktisadi Devlet Teşekkülü olan PTT Genel Müdürlüğünce yürütülmektedir.

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

1. Üretim :

a. Posta İşletmesi :

Posta işletmesinin her kolunda trafiğin miktar itibariyle arttığı görülmektedir. Bununla beraber artış hızı yıldan yıla düşmektedir. Bu durum Tablo 395 de gösterilmiştir.

Yurt dışı mektup postası trafiğinde yükselmede yabancı memleketlerle iş münasebetlerinin gelişmesi ve dışarıya giden işçi sayısının artması büyük rol oynamıştır. Aynı şekilde yurt dışına giden işçi sayısının artması, yurt dışına giden kolilerle yurt dışından gelen havalelerdeki büyük artışın başlıca nedenini teşkil etmektedir.

Yurt içi koli miktarında artış, beklenenden az olmuştur. Bunun nedeni, otobüs işletmelerinde ve kamyon nakliyeciliğinde son yıllarda geliştirilen küçük paket servislerinin, posta koli servisine oranla, daha süratli ve pratik olmasıdır.

Yurt dışından gelen koli miktarında, gümrük tarifelerindeki yükseklik ve mevzuattaki güçlükler yüzünden, bir artış olmamıştır.

b. Telgraf İşletmesi :

Telgraf ve teleks trafiğinin durumu Tablo 396 da gösterilmiştir.

Yurtiçi telgraf trafiği 1964 Yılı Programında 10 milyon olarak tahmin edilmesine rağmen zaman içerisinde azalma eğilimi göstermektedir. Bu azalmanın başlıca nedeni talebin, daha etken ve pratik bir haberleşme aracı olan telefona kaymasıdır. Ayrıca 1963 yılında telgraf ücretlerindeki yükselme ilk teleks abonelerinin sayısındaki artış da bu azalmayı etkilemiştir.

Yurt dışı trafiğinde az bir artış görülmektedir. Artış hızı, özellikle gelen telgraflar da, beklenen seviyenin altındadır.

c. Telefon İşletmesi :

Haberleşme Sektörünün en fazla üretimi olan dalı Telefon İşletmesidir. Bununla beraber hızla artan talep karşılanamamaktadır.

Telefon İşletmesinin Trafik Üretimi Tablo 397 de gösterilmiştir.

TABLO : 395 — Posta Trafiği

(Bin Adet)

Ana mallar	Gerçekleşme 1962	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963+1964	Zincirleme endeks % 1963	Zincirleme endeks % 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Yurtiçi						
Mektup postası	254 414	287 341	317 581	604 922	112,9	110,5
Koliler	1 628	1 514	1 564	3 078	93,0	103,3
Havaleler	5 838	6 101	6 440	12 541	104,3	105,6
2. Yurt dışı						
a. Giden						
Mektup postası	18 248	23 544	29 325	82 869	129,0	124,5
Koliler	38	58	85	143	151,5	146,5
b. Gelen						
Mektup postası	17 500	21 200	22 605	43 805	121,0	106,6
Koliler	80	81	81	162	101,5	100,0
Havaleler	1,1	1,3	6,2	7,5	128,0	477,0

TABLO : 396 — Telgraf ve Teleks Trafiği

Ana mallar	Birim	Gerçekleşme 1962	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963+1964	Zincirleme endeks % 1963	Zincirleme endeks % 1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Yurtiçi telgraf	1000 Ad.	9 544	8 937	8 587	17 524	93,6	96,0
2. Yurt dışı telgraf	1000 Ad.						
a. Giden		438	449	460	909	102,5	102,4
b. Gelen		454	458	462	920	100,4	100,9
3. Teleks aboneleri sayısı	1000 Ad.	144	170	203	373	111,1	119,4

TABLO : 397 — Telefon Trafiği Durumu

Ana mallar	Birim	Gerçekleşme 1962	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963+1964	Zincirleme endeks % 1963	Zincirleme endeks % 1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Şehiriçi konuşmalar	1000 Ad.	277 427	281 337	297 962	579 299	101,4	105,9
2. Şehirlerarası konuşmalar	1000 Ad.	14 522	15 301	15 915	31 216	105,4	104,0
3. Milletlerarası konuşmalar	Dakika						
3.1 Giden			769	725	1 494	—	94,0
3.2 Gelen			526	460	986	—	87,4

Şehiriçi ve şehirlerarası telefon konuşmaları yıldan yıla artmaktadır. Ancak bu artış, kapasitenin Plân ve Programlarda öngörülen seviyeye çıkarılamamış olması dolayısıyla öngörülen miktarın altındadır.

1964 yılı içinde 10 730 yeni aboneye telefon bağlanması gerek şehiriçi, gerekse şehirlerarası telefon trafiğinin artışını etkilemiştir.

2. *Kapasite :*

Haberleşme sektöründe kapasite, Telefon İşletmesi hariç hizmetin esnekliği doalyısiyle, talebi karşılayacak durumdadır. Her işletmenin kapasitesi aşağıda, hizmetin özelliğine göre ayrı ayrı verilmiştir.

a. Posta İşletmesi :

Posta hizmetleri gören işyerleri sayısı Tablo 398 de verilmiştir. Bu işyerlerinde, memur sayısı ayarlanmak suretiyle kapasite, talebe uygun bir seviyede tutulmaktadır.

TABLO : 398 — PTT İş Yeri

(Adedi)

İş yerleri	Gerçekleşme 1963 (1)	Gerçekleşme 1964 (2)
1. Merkezler	833	836
2. Şubeler	418	425
3. Acentalar	138	173
4. Pul satıcılığı	1 711	1 797
TOPLAM	3 100	3 211

Ayrıca 250 kadar tren istasyonunda mektup ve telgraf kabul edilmektedir.

b. Telgraf İşletmesi :

Telgraf trafiği kapasitesi Plânlı devrenin ilk iki yılında artırılmıştır 1964 yılında 22 yer telgraf şebekesine alınmıştır.

1964 yılında hat güzergâhları ıslah edilmek suretiyle hat uzunluğu azaltılmış, fakat bu azaltma kapasiteye tesir etmemiştir.

Halen en fazla atıl kapasite telgraf hizmetlerinde bulunmaktadır. Bunun teleks ve telefon devrelerine aktarılmasına çalışılmaktadır.

Tablo 399 da telgraf tesislerinin kapasiteleri gösterilmiştir.

TABLO : 399 — Telgraf İşletme Tesisleri

		Birim	Gerçekleşme 1963 (1)	Gerçekleşme 1964 (2)
1.	Telgraf şebekesine bağlı yer sayısı	Aded	1 204	1 226
2.	Telemle telgraf geçiren yer sayısı	»	44	54
3.	Telgraf kuranportörleri			
3.1.	Kanal sayısı	»		
	a) Milli	»	324	324
	b) NATO		376	376
3.2.	Kanal uzunluğu			
	a) Milli	Km.	112 793	100 519
	b) NATO	Km.	201 285	102 745
4.	Zamandaş telgraf devreleri	Km.	24 611	31 313
5.	Tek demir hat telgraf devreleri	Km.	17 049	13 872

c. Telefon İşletmesi :

Telefon hizmetlerinde kapasitenin kullanım oranı yüzde 100 ün altındadır. Santralların kapasitelerinin hepsi abonelere dağıtılamamıştır.

Telefon İşletmesindeki kapasite durumu Tablo 400 de gösterilmiştir.

Tablo 400 de görüleceği gibi, santral ve şebeke kapasiteleri programlarda öngörülen miktarın altındadır. Çalışan abone sayısı ve buna bağlı olarak kapasite kullanma oranı 1963 yılında Programda öngörülen miktarın üzerine çıkmışsa da, 1964 yılında Program değerlerinin altında gerçekleşmiştir. Bunun nedenleri, PTT İşletmesinin telefon aparey lerini zamanında sağlayamadığı içi abone bağlama hızının düşük olması üle 1964 yılında telefon tesis ve abone ücertlerinin yükselmesi üzerine talebin bir miktar azalmasıdır.

3. Yatırımlar :

Haberleşme sektöründe 1963 ve 1964 yılı yatırımları gerçekleşme oranı düşüktür. Bu düşüklük en fazla binalar ve teçhizatta görülmektedir. Telefon santrallarındaki yatırım gerçekleşmesi 1963 yılında yüzde 84, 1964 yılında ise yüzde 95 civarındadır. Havai hatlar için yatırım gerçekleşmesi 1963 yılında yüzde 75, 1964 de yüzde 71,4 dür.

Haberleşme sektörü program yatırımlar ve gerçekleşme durumu Tablo 401 de gösterilmiştir.

TABLO : 400 — Telefon İşletmesi Kapasitesi *(Adet)*

Üretim Araçlarına Göre Kapasite	1962 Toplam	1962 % Kullanım	1963 Toplam	1963 % Kullanım	1964 Toplam	1964 % Kullanım	1963+1964 Toplam	1963+1964 % Kullanım	Program % si Olarak Gerçekleşme 1963	Program % si Olarak Gerçekleşme 1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1. SANTRALLAR										
1.1 Otomatik santrallar										
a. Santral adedi					71		72			
b. Toplam hat kapasitesi					163 700	97,3	191 020	88,4		
c. Çalışan abone sayısı					159 410		168 874			
1.2. Manuel santrallar										
a. Santral adedi					599		614			
b. Toplam hat kapasitesi					60 002	66,6	62 774	65,7		
c. Çalışan abone sayısı					39 976		41 244			
2. ŞEBEKELER (Kurşunlu kablo)										
a. Yer adedi					95		101			
b. Toplam hat kapasitesi	419 000		490 000		304 091		327 163	72,6	72,6	66,8
Santrallar toplamı										
a. Toplam hat kapasitesi	278 000	70,9	297 200	84,1	223 702	89,1	253 794	82,8	80,5	85,4
b. Çalışan abone sayısı	197 000		250 000		199 386		210 118		101,2	84,0

TABLO : 401 — Haberleşme Sektörü Yatırımları Program-Gerçekleşme Karşılaştırması *(Bin T. L.)*
(1961 fiyatlarıyla)

Haberleşme PTT	Program 1963	Program 1964	Program 1963+1964	Gerçekleşme 1963	Gerçekleşme 1964	Gerçekleşme 1963+1964	Program hedefinin % olarak gerçekleşme 1963	Program hedefinin % olarak gerçekleşme 1964	Program hedefinin % olarak gerçekleşme 1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
PTT	237 344	187 968	425 312	120 161	107 760	227 921	50,6	57,3	53.6

TABLO : 402 — Şehirlerarası Telefon Konuşmaları

	Birim	Gerçekleşme 1962	1963	1964	1963+1964	Zincirleme endeks % 1963	1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Şehirlerarası konuşma	1000	14 522	15 301	15 915	31 216	105,4	104,0
2. Şehirlerarası iptal	Ad.	2 445	2 457	2 616	5 073	100,5	106,4
3. Şehirlerarası talep (1+2)		16 967	17 758	18 531	36 289	104,7	104,4

Tabloda da görüleceği gibi, yapılan konuşmalar azalmakta, iptal miktarları ise çoğalmaktadır. Toplam talebin artış hızında büyük bir değişiklik görülmemektedir.

TABLO : 403 — Telefon Aboneleri Talep Gerçekleşmesi

(Aded)

Ana mallar	1962 talebi	Program tahminleri 1963	1964	Gerçekleşme 1963	1964	Talebin Program tahminlerinin % si olarak gerçekleşmesi 1963	1964
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1. Bekleyen abone							
1.1 Otomatik	171 607			179 883	158 640		
1.2 Manuel	6 491			5 531	4 227		
Toplam	178 098	191 000	172 000	185 414	162 867	97,0	94,7
2. Çalışan abone							
2.1 Otomatik				159 410	168 874		
2.2 Manuel				39 976	41 244		
Toplam	192 700	197 000	250 000	199 386	210 118	101,2	84,0
3. Toplam talep (1+2)	370 798	388 000	422 000	384 800	372 985	99,2	88,4

4. *Tüketim ve talep :*

Posta ve telgraf hizmetlerinde talep, mevcut kapasite ile tamamen karşılanabilmektedir. Yalnız yurt dışı koli sevrisinde, yılbaşıları gibi belirli zamanlarda yığılmalar olmaktadır.

Telefon hizmetlerinde talep artmakta; fakat artan talep mevcut kapasiteyle karşılanamamaktadır. Telgraf talebinin büyük ölçüde telefona kaydığı görülmektedir.

Sehir içi telefon konuşmalarında bir talep etüdü yapılmış değildir. Ancak hatlardaki tıkanıklık ve telefon almak için yapılan müracatların sayısının çokluğu talebin kapasiteden fazla olduğunu göstermektedir.

Şehirlerarası telefon konuşmaları talebi Tablo 402 de gösterilmiştir.

Tablo 403 de telefon aboneleri talep durumu gösterilmiştir. Bu tabloda da görüleceği gibi, telefon aboneliğine olan talep, 1964 yılında bir düşüş göstermektedir. Bu düşüşün nedeni, yıl içinde telefon tesis ve konuşma ücretlerinin yükseltilmesidir.

5. *Fiyatlar :*

Yurtiçi telgraf ücretlerinde 1963 yılında yüzde 30 civarında bir artış olmuştur. Yurt dışı telgraf ücretleri ise karşılıklı anlaşmalarla tesbit edilmekte olup 1963 yılında Avrupa memleketleri arasında kelimede 8 kuruş düşme, Suriye ile Türkiye arasında 5 kuruş artma, RCD memleketleri (Türkiye, İran, Pakistan) arasında, CENTO hatlarının hizmete girmesiyle, 55 kuruş düşme olmuştur.

Telefon İşletmesinde, 1964 yılında direkt ve endirekt yollardan önemli fiyat artışı olmuş, bu artmalar talebin artış hızını düşürmüştür. Otomatik telefonlarda tesis ücreti 200 liradan 1000 liraya çıkarılmıştır. Konuşma ücreti evvelce en az 500 konuşmaya kadar 156 ilâ 264 lira arasında değişirken en az 1000 konuşmaya kadar 385 lira olmuştur.

Şehirlerarası konuşma ücretleri de genellikle yüzde 40 civarında artırılmıştır. CENTO radyo link tesislerinin hizmete girmesi ile RCD memleketleri (Türkiye, İran ve Pakistan) arasındaki 3 dakikalık telefon konuşma ücreti 137 liradan 36 liraya düşmüştür.

6. *Dış ticaret :*

Haberleşme hizmetlerinden, yurt dışına çıkanlar için bir döviz ödemesi, yurt dışından gelenler için ise bir döviz kazancı bahis konusudur. Üretimle ilgili tablolarda da görüleceği gibi, genellikle yurt dışına çıkan haberleşme maddeleri yurda girenlerden daha fazladır. Bunun yanında, dış memleketlerdeki Türk işçilerinin yurda posta havalesiyle para göndermeleri dolayısiyle PTT için yıllarla artan bir döviz geliri sağlanmaktadır.

II. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Talep tahminleri :

a. Posta İşletmesi :

Posta İşletmesi talep tahminleri Tablo 404 de gösterilmiştir.

Posta hizmetlerinin kapasitesi talepdeki artışı karşılayabilecek durumdadır.

Kolilerdeki talep de mevcut kapasiteyle karşılanacaktır. Ancak dış ülkelere giden ve dışardan gelen kolilerde görülen mevsimlik artışlar zamanında karşılanamamakta, bu yüzden bir yığılma olmaktadır.

Yabancı ülkelerdeki Türk işçilerinin PTT yoluyla yurda gönderdikleri havale sayısı ve miktarı büyük bir artış göstermektedir. Bu artan talep, hizmet olarak karşılanabilecek durumdadır. Ancak havalelerin ödeme emrinin gelmesiyle ödenecek miktarın Türkiye'ye transferi arasında 1 aya yakın bir müddet geçmekte, PTT İdaresi bu parayı 1 ay içinde kaynaklarından ödemektedir. Ödenecek miktar arttığında, bu para PTT' nin kendi kaynaklarından karşılanamıyacak duruma gelecektir.

b. Telgraf İşletmesi :

Telgraf hizmetlerine olan talep tahminleri Tablo 405 de gösterilmiştir.

Tabloda da görüleceği gibi, yurtiçi telgraf trafiği talebi azalmaktadır. Bu talep, çoğunlukla telefona, bir miktar da telekse kaymaktadır. Telgraf hatlarındaki fazla kapasite, artan teleks taleplerini karşılayabilecektir.

c. Telefon İşletmesi :

Telefon hizmetlerine olan talep Tablo 406 ve Tablo 407 de gösterilmiştir.

Bu tablolarda da görüleceği gibi telefon hizmetlerine olan talebin zaman içinde kapasiteden daha hızlı artması sebebiyle talep tamamen karşılanamamaktadır. Bu durumda telefon bağlanmasını bekleyen abone sayısı, şehirlerarası iptal sayısı ve hatların yüklü olması dolayısiyle şehiriçi konuşma tıkanıklığının 1966 yılında devam edeceği tahmin edilmektedir. PTT nin devam eden projelerinin uygulanması halinde yıl sonuna doğru kapasitede yüzde 20 civarında bir artış beklenmektedir.

2. Yatırımlar :

Haberleşme sektörü için öngörülen yatırımlar Tablo 408 de gösterilmiştir.

3. Tedbirler :

a. Telefon santrallarındaki fazla kapasitenin abonelere bağlanması işi süratlendirilecektir.

b. Şehiriçi telefon konuşmalarında çift terimli tarife ve şehirlere göre ücret tarifesi uygulanması imkânları etüd edilecektir.

c. Ücretsiz ve tenzilâtlı telefon sayısının azaltılması ve bu gibi telefonların dağıtımı ile kullanılmasını bir esasa bağlamak üzere yapılan çalışmalar sonuçlandırılacak ve bu hususta 1966 yılında gerekli mevzuat hazırlanacaktır.

d. PTT dışında, özel kanun veya kararnameye tabi olanlar hariç, diğer teşekkülerce telli ve telsiz haberleşme tesisi kurulması PTT Genel Müdürlüğü müsaadesine bağlı olacaktır. Bu suretle kurulmuş ve kurulacak tesislerden PTT ce yıllık bir ücret alınacaktır.

TABLO : 404 — Posta Trafiği Tahminleri

(Bin aded)

Ana Maddeler	Miktar					Zincirleme Endeks %				1966 Yılı Artışı % 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966 T	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1. Yurtiçi										
Mektup postası	254 414	287 341	317 581	349 000	377 000	112,9	110,5	109,9	108,0	148,2
Koliler	1 628	1 514	1 564	1 600	1 640	93,0	103,3	102,3	102,5	100,7
Havaleler	5 838	6 101	6 440	6 700	7 000	104,5	105,6	104,0	104,5	100,0
2. Yurtiçi										
a. Giden										
Mektup postası	18 248	23 544	29 325	34 000	37 400	129,0	124,5	116,0	110,0	205,0
Koliler	38	58	85	95	100	151,5	146,5	117,7	105,2	284,0
b. Gelen										
Mektup postası	17 500 T	21 200	22 605	27 000	32 100	121	106,6	119,5	119,0	183,4
Koliler	80	81	81	84	90	101,5	100	103,7	107,0	112,3
Havaleler	1,1	1,3	6,2	150	270	128	477,0	242	180,0	270,0

TABLO : 405 — Telgraf ve Teleks Trafiği Tahminleri

(Bin aded)

Ana Maddeler	Miktar					Zincirleme Enleks %				1966 Yılı Artışı % 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966 T	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1. Yurtiçi telgraf	9 544	8 937	8 587	8 292	8 000	93,6	96,0	96,6	96,5	83,8
2. Yurtdışı telgraf										
a. Giden	438	449	460	470	479	102,5	102,2	102,0	102,0	109,3
b. Gelen	454	458	462	466	490	100,4	100,9	100,9	105,1	107,9
3. Teleks aboneleri sayısı (Aded)	130	163	208	222	250	125	127,6	106,7	112,6	192,3

TABLO : 406 — Telefon Trafiği Tahminleri

(Bin aded)

Ana Maddeler	Miktar					Zincirleme Enleks %				1966 Yılı Artışı %
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966 T	1962=100
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1. Şehiriçi konuşmaları	277 427	281 337	297 962	318 000	340 000	101,4	105,9	106,7	107,0	123,6
2. Şehirlerarası konuşma	14 522	15 301	15 915	16 700	17 600	105,4	104,0	105,0	105,4	121,2
3. Şehirlerarası iptal	2 445	2 457	2 616	2 800	2 950	100,5	106,4	108,0	105,0	120,6
4. Şehirlerarası talep (2+3)	16 967	17 758	18 531	19 500	20 550	104,7	104,4	104,6	105,0	120,2

TABLO : 407 — Telefon Abone Talepleri (Bekleyen Abone Sayısı)

(Aded)

Ana Maddeler	Miktar					Zincirleme Enleks %				1966 Yılı Artışı %
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966 T	1962=100
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Otomatik	171 607	179 883	158 640	163 900	170 400	104,8	88,2	103,3	103,9	99,2
Manuel	6 491	5 531	4 227	3 100	2 600	85,2	76,4	73,3	83,9	40,0

TABLO : 408 — Haberleşme Yatırımları

(Milyon T. L.)
(Cari fiyatlarla)

Haberleşme	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
PTT	57,0	128,2	107,8	134,8	115,0	225	84,1	125,0	85,3

RADYO VE TELEVİZYON

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

1. Genel durum :

Geniş halk kütlelerine hitap ederek eğitim ve kültür hizmetinde çok etkili bir araç olan raydodan yurdumuzda faydalanma oranı düşüktür.

En kuvvetli istasyonlar Ankara Uzun Dalga ve İstanbul Orta Dalga Radyo İstasyonlarıdır. Bunlar dahi teknik imkânsızlık ve teçhizat yetersizliği yüzünden normal çıkış takatlarının altında çalışmaktadırlar. Bu yüzden bu istasyonların yurdun her tarafından istenen nitelikte dinlenmesi mümkün olmamaktadır.

Dış memleketlere yayın yapmak amacıyla kurulmuş bulunan I ve II No. lu Kısa Dalga Ankara Radyoları, çıkış takatlarının sınırlı oluşundan, Avrupa'nın çeşitli yerlerindeki Türk toplulukları tarafından net olarak dinlenememektedir.

1965 yılında radyolarda haftalık toplam yayın, 220 saat artırılarak 8 590 saate çıkarılmıştır. Ayrıca, Ankara Radyosunda belir saatlerde Millî Eğitim Bakanlığınca eğitim yayınlarına da başlanmıştır. Bu yayınlardan olumlu sonuç alındığında, önümüzdeki yıllarda yayın saati artırılacaktır.

Türkiye radyolarının çıkış takatları ve yıllık yayın saatleri Tablo 409 da gösterilmiştir.

TABLO : 409 — Türkiye Radyoları

İstasyon	Dalga uzunluğu (m)	Dalga uzunluğu (kc/s)	Çıkış gücü (kw)	Yıllık yayın saati 1964 itibariyle
	(1)	(2)	(3)	(4)
Ankara uzun dalga	1 648	182	240	4 888
Ankara il (Orta dalga)	282,2	1 063	2	2 184
Ankara kısa dalga I	30,79 19,74 19,79	9 745 15 195 15 160	20	3 920
Ankara kısa dalga II	31,53 41,18	9 515 7 285	100	4 432
İstanbul orta dalga	428	701	240	4 888
İstanbul il	311,6	963	2	2 548
İzmir İl	290,4	1 033	2	4 680
Adana İl	264,8	1 133	2	2 366
Antalya İl	231,6	1 295	2	2 366
Gaziantep İl	248	1 210	2	2 366
Kars İl	257,5	1 165	2	2 366
Van İl	400	700	2	2 366
Erzurum Kısa Dalga	39,22	7 650	1	—
Diyarbakır Kısa Dalga	30,74	9 760	0,3	—
İskenderun Kısa Dalga	30,71	9 770	0,3	—

Evvelki yıl Programlarında Türkiye'nin her noktasında en az bir millî ve bir de mahallî programın istenilen nitelikte dinlenebilmesinin sağlanması öngörülmüştü. Bu husus, şimdiye kadar kısmen il radyolarının kurulması ile sağlanmış, yüksek takatlı bir millî radyo istasyonu kurulması yönünde henüz faaliyete geçilmemiştir.

Genel kültür ve eğitim alanında televizyon radyodan daha somut bir araçtır. Ancak, bir yandan istasyonların yayın sahasının çok dar oluşu dolayısıyla küçük bir kitleye hitab edişi, öte yandan hem yayın istasyonu, hem de alıcı cihazların büyük iç ve özellikle - dış finansmanı gerektirmesi nedenleriyle bugüne kadar yurdumuzda televizyon tesisleri kurulamamıştır.

İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından oniki yıldan beri ders uygulaması niteliğinde televizyon yayını yapılmaktadır. Bu yayınlar, İstanbul'da mevcut 1 000 kadar televizyon alıcısı ile izlenmektedir.

2. *Yatırımlar :*

Evvelki yıllarda bu sektörde öngörülen yatırımların gerçekleşme oranı düşüktür. 1963 ve 1964 yılında en az gerçekleşme oranı Diyarbakır ve Mersin İl Radyosu yatırımlarında olmuştur.

1963 ve 1964 yılı programlarında öngörülen ve gerçekleştirilen yatırımlar Tablo 410 da gösterilmiştir.

TABLO : 410 — 1963 - 1964 Yılları Radyo Yatırımları Program Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu *(Bin T. L.)*
(1961 fiyatlarıyla)

Radyo	Program			Gerçekleşme			Program hedefinin % si olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
TRT	20 965	17 241	38 206	12 980	3 438	16 418	61,9	19,9	43,0

TABLO : 411 — Yıllar İtibariyle Radyo Yatırımları *(Milyon T. L.)*
(Cari fiyatlarla)

Radyo	DEĞER					Yüzde değişmeler (Zincirleme endeks)			
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
TRT		13.9	3.8	13.0	40.7	. .	27.3	342.2	313.1

II. 1966 HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Yatırımlar :

1966 Program Yılı içinde bu alt sektörde, özellikle evvelki yıllarda başlanıp halen devam eden beş radyo istasyonu ile 1 000 - 1 500 Kw takatlı orta dalga bir millî radyo istasyonunun kuruluşuna harcanmak üzere, Tablo 411 de görüldüğü gibi, 40 milyon 700 bin liralık bir yatırım öngörülmüştür.

2. Tedbirler :

a. 1 000 - 1 500 Kw. takatlı, yurdun her tarafından istenilen netlikte dinlenebilecek bir orta dalga Millî Radyo İstasyonunun kurulmasına başlanacaktır.

b. Normal takatın altında çalışan istasyonlar tam kapasitelerine çıkarılacak ve bütün radyo istasyonlarının teknik nitelikleri ve yayın kaliteleri düzeltilecektir.

c. Halen öğretim uygulaması, v.b. maksatla özel radyo istasyonu kurulmasına müsaade edilen yerlerde bu istasyonların faaliyette kaldığı sürece, ayrıca yeniden il radyosu kurulmasına gidilmiyecek; mevcut istasyonlarla koordinasyon ve işbirliği yapılarak o bölge için il radyolarından beklenen gaye sağlanacaktır. Bu gibi özel radyo istasyonlarına müsaade verilmesinde uygulanmak üzere bu konuda gerekli mevzuat hazırlanacaktır.

d. Türkiye Radyolarının programları Türkiye'nin iç ve dış olaylarla ilişkisini daha çok artırmak, günün uygun saatlerinde iki ayrı program üzerinden Türk dinleyicisine eğitim ve müzik programlarını aynı anda verebilmek, radyo yayınları ile Doğu'nun kalkınmasına yardımcı olabilmek, devamlı okul eğitimi yapabilmek, her çeşit gruba hitabeden programlar hazırlamak amaçları ile düzenlenecektir. Bu konuda Millî Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılacaktır.

e. Dış memleketlerdeki dinleyici kitlesine hitabeden yayınlar gerek teknik, gerekse program niteliği yönlerinden geliştirilecektir. Bu amaçla kurulacak radyo istasyonlarının dalga boyları, yer ve takatları amaca uygun olarak seçilecek, mevcutların durumları yeniden gözden geçirilecektir.

ULAŞTIRMA - HABERLEŞME YATIRIMLARI

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında 1963 ve 1964 yıllarında ulaştırma sektörüne - 1961 fiyatlarıyla - toplam olarak 2 939,2 milyon lira yatırım yapılacağı öngörülmüştür.

Ulaştırma sektöründe gerçekleşen yatırım miktarları Tablo 412 de Program hedefleri ile karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir. Gerçekleşme 2 749,1 milyon lira olmuş ve Program hedefinin yüzde 93,5 i gerçekleşmiştir. 1963 ve 1964 yıllarında kamu sektörü için - mahallî idareler hariç - 2 milyar 532 milyon 711 bin lira yatırım yapmaları programlanmış, gerçekleşme ise - 1961 fiyatlarıyla - 2 milyar 104 milyon 838 bin lira olmuştur. Böylece kamu kuruluşları yatırımları, Program hedefinden 432 milyon 873 bin lira geri kalmış ve gerçekleşme yüzde 82,9 olmuştur. Program hedefinin 1963 - 1964 yıllarında alt sektörlere göre gerçekleşmesi şöyledir :

1.	Taşıma	% 102,9
2.	Liman yapımı	% 102,2
3.	Hava alanları	% 70,5
4.	Haberleşme	% 50,7
5.	Radyo	% 43.0

Kamu kuruluşlarının 1963 ve 1964 yıllarında - mahallî idareler hariç - yatırımlarının Program hedefinden yüzde 17,1 geri kalışında aşağıdaki faktörler rol oynamıştır.

1. İthal malı makina - teçhizat ve yol yapım malzemesi gereken yatırımlarda :

a. Sanayi Bakanlığından alınması zorumlu olan izinin verilmesinin gecikmesi,

b. Döviz tahsisinde karşılaşılan güçlükler, dövizin tam olarak alınmaması ve temin edilen dövizin malî yıl sonundaki kotaya rastlaması.

c. Akreditifin geç açılması,

d. Gümrük Kanununundaki tarife ve istatistik pozisyon cetvelindeki karşılık dolayısiyle malzemenin gümrükten çekilmesi sırasında tarifeler üzerinde çıkan anlaşmazlıklar.

2. Yurtiçinden temin edilen yol yapım malzemesinin zamanında ve yeterli miktarda verilmemesi, örneğin, demiryolu yapım malzemesinin Karabük Demir - Çelik, Kırıkkale, Makina ve Kimya Endüstrisi ve Orman Genel Müdürlüklerinden zamanında ve istenilen miktarda temin olunmaması,

3. Projelerin ve ihale dosyalarının kuruluşlarca geç hazırlanması,

4. Mütaahhit - devlet ilişkilerindeki aksaklıklar,

5. İnşaat malzemelerinin bazılarının mütaahhitlerce zamanında temin edilmemesi ve zorunlu sebeplerle süre uzatımı verilmesi.

TABLO : 412 1963 - 1964 Yılları Ulaştırma - Haberleşme Yatırımları Program Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu

(Bin T. L.)
(Cari fiyatlarla)

Alt Sektörler	Program			Gerçekleşme			Program hedefinin % si olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
1. Taşıma	882 570	877 307	1 759 877	851 262	756 041	1 607 303	96,5	86,2	91,3
2. Liman yapımı	118 017	101 523	219 540	143 455	80 862	224 317	121,6	79,6	102,2
3. Hava alanları	53 480	36 105	89 585	37 616	25 509	63 125	70,3	70,7	70,5
4. Haberleşme	237 344	187 968	425 312	120 161	101 760	227 921	50,6	57,3	53,6
5. Radyo	20 965	17 241	38 206	12 980	3 438	16 418	61,9	19,9	43,0
GENEL TOPLAM	1 312 376	1 220 144	2 532 520	1 165 474	973 610	2 139 084	88,8	79,8	84,5

a. Program ismi altında verilen rakamlar Devlet Planlama Teşkilâtınca neşredilen yatırımlar kitabındaki miktarlardır.

b. Program ve gerçekleşme miktarlarında özel teşebbüs, mahalli idareler ve Ulaştırma Sektöründe bulunmayan kuruluşların ulaştırma yatırımları dahil değildir.

c. Denizcilik Bankası T. A. O. 1964 yılı gerçekleşme miktarında, 1964 Programında bulunmayan fakat devamında zaruret olduğu için yapılan -1961 fiyatlarıyla- 8 242 000 T. L. harcama dahildir.

d. Bayındırlık Bakanlığı Limanlar ile Demiryolları İnşaat Dairesinin Programda olmayan fakat yapılan ve tabloda 1963 gerçekleşme miktarı içinde bulunan -1961 fiyatlarıyla- demiryol yapımı için 29 898 000 T. L. ve limanlar yapımı için 44 013 000 T. L. harcama vardır.

e. Karayolları Genel Müdürlüğünün gerçekleşme miktarlarında Programda olmayan ve bono ile yapılan harcamalar dahildir. 1961 fiyatlarıyla, 1963 yılında 74 637 000 T. L. ve 1964 yılında 71 160 000 T. L. bono kullanılmıştır. Karayolları Genel Müdürlüğü ayrıca yukardaki tablolarda gösterilmeyen ve çeşitli kuruluşlarının yol ihtiyacı için -1961 fiyatlarıyla- 36 075 000 T. L. yatırımın 15 171 000 T. L. sını gerçekleştirmiştir.

II. 1966 YILI YATIRIMLARI :

1966 Ulaştırma - Haberleşme yatırımları, kamu kuruluşları, mahallî idareler ve özel sektör tümü olarak Tablo 413 de verilmiştir.

TABLO : 413 — Yıllar İtibariyle Ulaştırma-Haberleşme Yatırımları

(Milyon T. L.)
(Cari fiyatlarla)

	DEĞER					Yüzde değişmeler (Zincirleme endeks)			
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965 T	1966 T
Alt Sektörler	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
1. Taşıma									
a. Kamu kuruluşları		914,5	806,0	1 070,1	1 321,2		88,1	132,8	123,5
b. Mahallî idareler		125,0 T	76,0 T	95,0	140,0		60,8 T	125,0	147,4
c. Özel sektör		200,0 T	900,0 T	350,0	500,0		150,0 T	116,7	142,9
2. Liman yapımı		153,1	89,5	45,7	60,0		58,5	51,1	131,3
3. Hava alanları		40,1	28,2	40,0	33,1		70,3	141,8	82,8
4. Haberleşme	57,0	128,2	105,9	134,8	115,0	225	82,6	127,3	85,3
5. Radyo	. .	13 9	3,8	13,0	40,7	. .	27,3	342,2	307,6
GENEL TOPLAM		1 574,8 T	1 409,4 T	1 748,6	2 210,0		89,5 T	124,1	126,4

TURİZM

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

1. Turizm hareketlerindeki gelişme :

Turizm hareketlerinin dünya çapındaki gelişmesi devam etmektedir. Bu gelişmeyi açıkça gösteren iki önemli noktadan biri, turizm amacı ile seyahat edenlerin sayısı, diğeri ise turizm gider ve gelirlerindeki artıştır. Resmî Turizm Örgütleri Uluslararası Birliği (IUOTO) istatistiklerine göre bütün dünya ülkelerinde turizm amacı ile seyahat edenlerin sayısı 1960 yılında 71 milyon 100 bin kişi iken bu sayı 1964 yılında 105 milyon yükselmiştir. Yıllık ortalama artış oranı yüzde 10,3 tür. Dünya ülkelerinin turistik seyahatler gidrelerinde ise yıla ortalama olarak yüzde 12,5 oranında bir artış görülmektedir.

Turizm, yılda 8 milyar dolârlık bir uluslararası ekonomik faaliyete yol açmakta ve dünya ticaretinde birinci durumda yer almaktadır. Dünya ülkeleri arasında en yüksek refah seviyesine erişmiş bulunanların ödeme dengelerinde bazan bir milyar dolârı geçen bir turizm açığına sebep olmakta (Örneğin 1964 yılında Amerika Birleşik Devletleri 1 milyar 100 milyon dolâr; Federal Almanya 600 milyon dolâr); turizm hareketlerini kendilerine çeken memleketler ise büyük net döviz kazançları sağlamaktadırlar. (1964 yılında İspanya 873 milyon dolâr; İtalya 826 milyon dolâr).

Uluslararası turizmin gelişmesi kuzey - batı yönünden güney - doğuya uzanan bir eksen üzerinde kendini göstermektedir ve Türkiye bu eksen üzerinde bulunmaktadır. Buna rağmen 1965 yılındaki turizm durumumuz dünyadaki turistik gelişmelerden henüz yeterli olarak faydalanamadığımızı ortaya koymaktadır.

1963 yılı başından 1965 yılı ortasına kadar olan dönemdeki gelişme şu şekilde özetlenebilir :

a. Bu dönemin ilk iki yılında yurdumuza gelen yabancılar, bunlar içinde turist olanları ve artış oranları Tablo 414 de gösterilmiştir.

TABLO : 414 — 1962 - 1965 yıllarında yurdumuza gelen yabancı ve Turistler

Yıllar	Beş Yıllık Plânda Turist Sayısı Tahmini (1)	Yurda Giren Yabancı Turist (2)	(3)	Turist Sayısında Bir Önceki Yıla Göre % Değişiklik (4)
1962	—	198 228	172 867	34,0
1963	200 000	198 841	154 823	— 11,0
1964	240 000	229 347	168 054	8,5

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü

1962 den bu yana yurdumuza gelen yabancıların sayısında devamlı artışların meydana gelmesine karşılık turist sayısı 1963 yılında yüzde 11 azalmış, 1964 yılında ise yüzde 8,5 artarak 1962 seviyesine yaklaşmıştır. 1963 ve 1964 yıllarında yurdumuza gelen turist sayısı Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı tahminlerinin oldukça altında kalmıştır.

1963 yılında yurdumuza gelen yabancı sayısı bir yıl önceki seviyede gerçekleşmiş, fakat 1964 yılında yüzde 15 artarak 229 347 yi bulmuştur. Artış hızının diğer Akdeniz ülkelerine göre oldukça yüksek olmasına rağmen Türkiye'ye gelen yabancı ve turist sayısı çok düşüktür. Türkiye gibi turistik hamlenin başlangıcında olan bir ülkede artış hızının, belirli bir «tavana» ulaşmış diğer ülkelerden daha yüksek olması beklenebilir.

b. Türkiye'ye gelen yabancı turistlerin kullandıkları ulaştırma yollarına göre dağılımları en çok havayolunu tercih edilmekte olduğunu göstermektedir. Ancak Tablo 415 de görüldüğü gibi Plânlı devrede dış turistler artan bir şekilde karayolunu tercih etmeye başlamışlardır. Havayolunun kullanılma oranı düşmektedir.

TABLO : 415 — Yabancı Turistlerin Ulaştırma Yollarına Göre Ayrımı

(Yüzde olarak)

	1962	1963	1964
	(1)	(2)	(3)
Havayolu	53	49,9	35,7
Denizyolu	28	33,5	26,6
Demiryolu	9	6,4	10,8
Karayolu	10	10,2	27,9
TOPLAM	100	100,0	100,0

c. Öte yandan 1963 yılında yurt dışına çıkan Türk vatandaşlarının sayısı 84 410 u bulmuş ve bu rakam 1964 yılında yüzde 34 artarak 113 083 e yükselmiştir. Bu vatandaşların içinde sadece turizm amacı ile 1963 yılında 17 246 kişi yurt dışına çıkmıştır. 1964 yılında bu sayının azaldığı tahmin olunmaktadır.

d. 1963 yılından itibaren turizm ve diğer dış seyahatlerle ilgili gelir ve giderlerdeki gelişme Tablo 416 da gösterilmiştir.

TABLO : 416 — 1963-1965 Yıllarında Turizm ve Diğer Dış Seyahatlerle İlgili Gelir ve Giderler

(Bin Dolar)
(Cari Fiyatlarla)

	Turizm			Bütün Dış Seyahatler		
Yıllar	Gelir (1)	Gider (2)	Fark (3)	Gelir (4)	Gider (5)	Fark (6)
1963	6 424	5 528	0,896	7 659	20 511	12 852
1964	6 987	8 660	— 1,673	8 317	21 806	— 13 489
1964 (İlk 5 ay)	1 900	2 900	— 1,000	2 457	10 600	— 8 143
1965 (İlk 5 ay)	3 700	3 700	—	4 580	11 800	— 7 220

Kaynak : Maliye Bakanlığı.

Tablo 415 de görüldüğü gibi 1963 yılında 7 milyon 659 bin dolâr olan dış seyahatler gelirleri yurdumuza gelen yabancı sayısındaki artışa paralel olarak 1964 yılında 8 milyon 317 bin doları bulmuştur. 1965 yılının ilk 6 ayından yabancılardan sağlananan döviz gelirlerinde yüzde 100 e yaklaşan bir artış görülmektedir.

Dış seyahatler gelir - gider farkı ise 1964 yılında 13 milyon 489 bin doları bulmuştur. Turizm dâhil bütün dış seyahat gelir ve giderleri artan bir şekilde açık vermeye devam etmektedir.

Öte yandan 1963 yılında 6 milyon 424 bin dolâr olan turizm gelirleri 1964 yılında yüzde 9 artarak 6 milyon 987 bin doları bulmuştur.

1965 yılının ilk altı ayında turizm gelirleri önemli oranlarda artarak 3 milyon 700 bin dolâr olmuştur.

Turizm gelir ve giderleri farkının 1963 yılında 896 bin dolârlık bir fazlalık göstermesine karşılık turis tsayısının yüzde 8,5 artmasına rağmen 1964 de turizm dengemiz 1 milyon 673 bin dolârlık bir açıkla kapanmıştır.

e. 1963 yılından itibaren yabancı turistlerin Türkiye'de harcamalarındaki gelişme Tablo 417 de gösterilmiştir.

TABLO : 417 — Her Yabancı Turistin Bıraktığı Dolar

Yıllar	Beş Yıllık Plâna Göre Dolar (1)	Turizm Geliri Yabancı Turist Sayısı (2)
1963	65	41,5
1964	70	41,6

Görüldüğü üzere yabancı turist başına elde olunan gelirde turist sayısındaki artışa rağmen çok az bir yükselme olmuştur. Esasen bu sebeple dış turizm gelirlerimiz dış turist sayısı ile orantılı olarak çoğalmamaktadır.

f. Tablo 418 de görüldüğü gibi turizm sektörü için öngörülen yatırımlar plânlı dönemin ilk iki yılında toplam olarak 355 milyon 700 bin liradır. Bu yatırımlar yüzde 82,2 oranında gerçekleştirilmiştir. Gerçekleşme oranı 1963 yılında yüzde 88,3 iken 1964 yılında yüzde 77,4 e düşmüştür.

g. Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği (RCD) Teşkilâtı bünyesinde İran ve Pakistan ile birlikte turizm konusunda da ilk tedbirlerin alınmasına 1965 yılı içinde başlanmıştır. İlk ortak tedbir olarak Türkiye, İran ve Pakistan arasında turizm kartları ihdas olunmuş, pasaport ve vizeler adı geçen ülkeler arasında kaldırılmıştır.

TABLO : 418 — 1963 - 1964 Yılları Turizm Sektörü Program Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu *(Milyon T. L.)*
(1961 fiyatlarıyla)

	Program			Gerçekleşme			Yüzde olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu ve özel sektör yatırımları	156,5	199,2	355,7	138,2	154,2	292,4	88,3	77,4	82,2
Kamu sektörü	106,5	132,2	238,7	100,7	100,0	200,7	94,6	75,6	84,1

2 .Kapasite :

Turizm sektöründe mevcut kapasite Tablo 419 da gösterilmiştir.

TABLO : 419 — Tesis Adedi

	Kapasite		Özel Sektör		Kamu Sektörü					
	Birim	Miktar	Ferdi	Şirket	Mahal	İd.	İk.	Dev.	Teş.	Bütçe
Tesis	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)			(6)		(7)
Otel	Yatak	88 328	2 539	17	35			14		15
Motel	Yatak	3 472	50	9	4			—		3
Pansiyon	Yatak	6 715	963	—	—			—		—
Oberj	Yatak	453	3	1	—			—		—
Hostel	Yatak	—	—	—	—			—		—
Tatil Köyü	Yatak	300	—	—	—			—		—
Kaplıca ve içme	Yatak	20 627	—	—	—			—		—
Kamp	Çadır	1 421	12	9	28			20		19
Lokanta	Kişi	317 864	3 134	11	26			7		—
Pavyon	Kişi	9 561	—	—	—			—		—
Gazino	Kişi	61 855	—	—	—			—		—
Plâjlar	Kabine	10 581	—	—	—			—		—

Bu genel kapasite içinde «turizm belgesi» almış 346 konaklama tesisi vardır. Bunlardan ancak 176 adedi çalışmaktadır ve bu tesislerde 6 877 oda, 12 388 yatak bulunmaktadır.

3. Sorunlar :

1963, 1964 ve 1965 Yıllık Programlarında yer alan tedbirler tam olarak yerine getirilmemişlerdir.

a. Turistik konaklama ve ulaştırma tesis ve işletmeleri gerek kapasite, gerekse nitelikleri bakımından modern turistik gelişmeye uygun değildir. Turistik alt yapının bir bütün olarak ele alınması, çevrenin özelliklerine ve turizmin ekonomik, sosyal karakterlerine uygun olarak düzenlenmesi gereklidir. Bu düzenlemeyi, turistik potansiyeli, zenginlikleri yüksek bir, iki bölgeye yöneltmek ve yoğunlaştırmak gereklidir.

b. Turizmle doğrudan doğruya veya dolayısıyla ilgili kanun ve yönetmelikler turistik gelişmeyi hızlandırıcı nitelikte değildir.

c. Turizm eğitimi ve öğretimi konusuna yeteri derecede önem verilmemiş, bu konu bütün ana bölümleri ile (Halk eğitimi, genel turizm öğretimi, meslekî ve teknik turizm öğretimi, akademik turizm öğretimi ve araştırması), yeterli şekilde ele alınmamıştır.

d. Turistik finansman konusunda kredilerin uygulama ve kontrol metodları tesbit edilmemiş verimli duruma getirilememiştir.

e. Turizm tanıtması politik tanıtmadan ayrı olarak yürütülmemiş, turistik pazarlara, «marketing» ve «turizm analizleri» ile zamanında yönetilmemiş, sonuç ve etkileri denetlenmemiştir.

f. Turizm alanında çalışan kamu ve özel sektör kuruluşları, idarî bakımdan olduğu kadar, işletmecilik bakımından da çeşitli güçlükler içindedir. Görev, yetki ve sorumluluklar açık ve kesin bir şekilde belirtilmediğinden idarî mekanizmada aksaklıklar görülmektedir.

II. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1. Yurt dışına çıkanlar :

1963, 1964 yıllarında yurt dışına çıkan vatandaşların sayısı ile 1965 ve 1966 yılı tahminleri Tablo 420 de gösterilmiştir. Çalışmak üzere yurt dışına çıkacak vatandaşların sayısında 1964 e göre, 1965 ve 1966 yıllarında azalma beklenmektedir. Buna karşılık turist olarak yurt dışına çıkacak vatandaş sayısından artış olacağı tahmin olunmuştur.

2. Yurdumuza gelen yabancılar :

Yurdumuza gelecek yabancı sayısında 1965 de yüzde 9, 1966 yılında ise yüzde 20 oranında bir artış olacağı tahmin edilmektedir. 1965 yılının ilk beş ayındaki dış seyahat gelirleri, 1964 yılının aynı devresindeki gelirlerden 2 milyon 123 bin dolârlık bir fazlalık göstererek 4 milyon 580 bin dolâra erişmiş bulunmaktadır. Artış yüzde 53,6 dır. Gerekli tedbirler alınmadığı halde görülen bu gelir artışı gözönünde tutulmuş, 1965 yılında dış seyahatler geliri olarak 10 milyon 800 bin dolâr, 1966 yılında ise 14 milyon dolâr elde edileceği tahmin edilmiştir. Tablo 421 de, 1962, 1963, 1964 yıllarına ait dış seyahat gelir ve giderleri ile 1965, 1966 yılları tahminleri gösterilmiştir.

TABLO : 420 — Türkiye'de Dış Seyahatler

(Aded yüzde olarak)

	Miktar					% Değişmeler (Zincirleme Endeks)				Genel Endeks 1962=10
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
YURT DIŞINA ÇIKAN VATANDAŞLAR:										
Turist olarak	19 620	17 246	12 589 (a)	18 000	20 000	88	73	143	111	102
Hac için	7 347	23 000	22 000	21 000	20 000	313	96	95	95	272
Çalışmak üzere	—	30 328	68 494	40 000	45 000	..	226	58	113	..
Diğerleri	22 280	13 836	10 000 (a)	20 000	20 000	62	72	200	100	89
TOPLAM	—	84 410	113 083	99 000	105 000	—	134	88	106	—
YURDUMUZA GELEN YABANCILAR:										
Turistler	172 867	154 823	168 054	205 000	255 000	89	109	122	124	130
Diğerleri	25 361	44 018	61 293	45 000	45 000	174	139	73	100	177
TOPLAM	198 228	198 841	229 347	250 000	300 000	100	115	109	120	151

(a) Devlet Planlama Teşkilâtı tahmini. Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü.

TABLO : 421 — Dış Seyahat Gelir ve Giderleri

(Bin dolar)
(Cari fiyatlarla)

	Miktar					% Değişmeler (Zincirleme Endeks)				Genel Endeks 1962=100
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1962	1963	1964	1965 T	1966 T
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
GELİRLER :										
Turistler	7 316	6 424	6 987	9 000	11 500	88	109	129	128	157
Turist olmayanlar (a)	999	1 235	1 330	1 800	2 500	124	108	135	139	251
TOPLAM	8 315	7 659	8 317	10 800	14 000	92	109	130	129	168
GİDERLER :										
Turistler	8 653	5 528	8 660	7 800	8 000	64	157	90	103	92
Turist olmayanlar	9 395	14 983	13 146	13 000	14 000	159	88	99	108	149
TOPLAM	18 048	20 511	21 806	20 800	22 000	114	106	95	106	122
DIŞ SEYAHATLER AÇIĞI	9 733	12 852	13 489	10 000	8 000	132	105	74	80	82

(a) Bu gelirlere yurt dışındaki işçilerin gelirleri dahil değildir.
Kaynak : Maliye Bakanlığı.

3. *Yatırımlar :*

Turizm Sektöründe 1962, 1963 ve 1964 yıllarında gerçekleştirilenler ile, 1965 ve 1966 yılları için öngörülen yatırım miktarları Tablo 422 de gösterilmiştir.

TABLO : 422 — Turizm Sektörü Yatırımları

(Milyon T. L.)
(Cari fiyatlarla)

	DEĞER					Zincirleme endeks			
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu sektörü	38 (a)	107,4	110,8	160,9	121,3	283	103	145	75
Özel sektör	. .	40,0	60,0	150,0	200	. .	150	250	133
TOPLAM	. .	147,4	170,8	310,9	321,3	. .	116	182	103

(a) Mahalli idareler hariç

Turizm Sektöründe 1966 yılında öngörülen yatırımlar Tablo 423 de gösterilmiştir.

TABLO : 423 — 1966 Yılı Turizm Yatırımları

(Bin T. L.)

Yatırım Yapan Daireler	Dış (1)	Toplam (2)
Genel ve katma bütçe	2 000	38 500
İktisadi Devlet Teşekkülleri	25 351	57 800
Mahalli idareler	—	25 000
Kamu sektörü	27 351	121 300
Özel sektör	10 000	200 000
TOPLAM	37 351	321 300

Kararlaştırılmış önceliklere göre uygulanmakta olan turizm gelişme programı gereğince bu yatırımlar ile başlıca otel, motel, tatil köyü gibi konaklama tesisleri yapılacak, ayrıca turistik maksatlarla kullanılacak karayolları programına devam edilecek ve turistik tarihi eserlerin onarımları yapılacaktır.

4. Tedbirler :

a. Genel tedbirler :

(1) Turistik potansiyelin iki önemli bölümü olan tabiat güzelliklerinin, tarih ve arkeolojik eserlerin şekil değiştirmelerini, değerlerini kaybetmelerini ve tahrip edilmelerini önleme yolunda alınmakta olan tedbirlerin etkinliği sağlanacaktır. Özellikle Pamukkale'nin suyunun azalmasından doğan durumun giderilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

(2) Tıbbi turizm konusunda Turizm ve Tanıtma Bakanlığınca ve ilgililerce yapılan çalışmalar değelendirileck, gerekli kanuni ve organizasyonla ilgili tedbirler alınacaktır.

(3) Turizm öğretimi ve eğitimi ile ilgili olarak Millî Eğitim Bakanlığı ile diğer kamu kuruluşlarının ve özel sektörün aldığı tedbirlerin işbirliği içinde yürütülmesi sağlanacaktır. Turizm alanındaki öğretim ve eğitim çalışmaları program süresince şu 4 kolda yürütülecektir.

(a) Turizm konusunda halk eğitimi,

(b) Mesleki ve teknik öğretim,

(c) Genel turizm öğretimi (İlk ve orta dereceli okullarda),

(d) Akademik turizm öğretimi ve araştırması.

(4) Turizm Sektörünün her kolunda yönetici olarak çalışmakta olanların bilgilerini arttırmak üzere «turizm idarecisi yetiştirme kursları» açılacaktır.

(5) İstanbul'da mevcut bir otel içinde, ortaokul veya lise seviyesinde bir turizm ve otelcilik meslek okulu açılacaktır.

(6) Müzeler ve tarihi yerler için katalok, rehber hazırlanacak ve kafetarya, hatıra satış yerleri, enformasyon, alafranga tuvalet, işaretleme işleri tamamlanacaktır.

Bazı müzelerde aynı eserlerden birden fazla parça veya takım varsa bunların diğer müzelere dağıtımı yapılacak, yurdun turistik çekiciliği bu yolla da artırılacaktır.

(7) Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, turistik işletmelerle ilgili eleman ve fonksiyon şemaları konusunda çalışmalar yapacak, sonuçlar bastırılarak ilgililere dağıtılacaktır.

(8) Millî Eğitim Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü bir çok işi küçük paralarla ele almakta, bu yüzden işin devamlılığı sağlanamamakta ve uygulayacı müteahhit bulunmamaktadır. Bu sakıncaları önlemek için mümkün olan durumda ve oranlarda her bir işe yeterli ödenek ayrılacak sayıda iş ele alınacak ve işlerin süratle tamamlanması sağlanacaktır.

(9) Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, turizm belgesi almış işletmelerde nitelik kontrollerinin etkinliğini sağlıyacaktır.

(10) Turizm ve Tanıtma Bakanlığı derneklere ve belediyelere yapılacak yardım esaslarını uzun vâdeli olarak ve turistik önceliklere göre tesbit edecek önceliğe ve Bakanlık programına girmeyen dernekler ve belediyelere yardım fonundan herhangi bir destek sağlanamıyacaktır.

(11) 6086 sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu gereğince, Merkez Turizm Komitesine yapılan belge talep dosyasında tesisin rantabilite hesapları da yer alacak ve böylece rantabl olmayan projelere belge ve kredi verilmeyecektir.

(12) Turizm ve Tanıtma Bakanlığı otel fiyatları konusunda belediyelerle işbirliği halinde çalışacak, yıllık resmî otel rehberlerindeki fiyatlar kesin ve doğru olarak verilecektir.

(13) Turistik fizikî plânlama konusunda İmar ve İskân Bakanlığında kurulan «Turizm Plânlama Teknik Bürosunun» faaliyet sınırları kesin olarak tanımlanacak, çalışmalar İmar ve İskân ile Turizm ve Tanıtma Bakanlıklarınca işbirliği halinde memleketin turistik bölgelerinin önem derecesine göre yürütülecektir.

(14) Turizm ve Tanıtma Bakanlığı dışındaki kamu teşekküllerince turistik tanıtma ile ilgili olarak hazırlanan yayınları, Ankara'da Turizm ve Tanıtma Bakanlığı dağıtacaktır.

(15) Özel sektörün kredi ihtiyacını karşılamak üzere kurulmakta olan 50 milyon liralık bir kredi fonu program süresince dağıtılacaktır. Ayrıca 1966 yılında özel sektöre verilmek üzere ek 50 milyon liralık kredi imkânlarının bulunmasına çalışılacaktır.

(16) Vakıflar İdaresi elindeki tarihi binaların (Kervansaray, medrese v. s.) turizm için düzenlenmeleri imkânları araştırılacak ve bu yönde doğruca veya özel sektör eliyle işletilmeleri sağlanacaktır.

(17) Turizm alanında çalışmalarda bulunan derneklerin ve diğer çeşitli kuruluşların bütün faaliyetlerinin belirli hedeflere yöneltilmesi, işbirliği halinde yürütülmesi için «merkez» niteliği taşıyan bir kuruluş meydana getirilecektir.

b. Özellikle dış aktif turizmle ilgili tedbirler :

(1) Turizm ve Tanıtma Bakanlığı bütçesinde yer alan tanıtma giderlerinin sadece turizm tanıtması için kullanılması sağlanacaktır. Politik ve kültürel tanıtma ile ilgili harcamalar Dışişleri Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı bütçelerinden yapılacaktır.

(2) Turizm ve Tanıtma Bakanlığının şimdiye kadar yabancı firmalarla yaptırdığı turistik tanıtmanın etkileri araştırılacaktır.

(3) Seyahat acentelerinin yurt dışı çalışmalarının etkili olmasını sağlayacak her türlü tedbirler alınacak, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı bu konuda yardımcı olacaktır.

(4) Ucuz seferler yabancı «Charter» uçaklarının sayısını artırmak üzere seyahat acenteleri, konaklama ve ulaştırma tesisleri arasında işbirliği sağlanacaktır.

(5) Türkiye'ye gelirken vize almak zorunda olan turistlere hudut kapılarımızda süratle vize verilmesi imkânları araştırılacaktır.

(6) Dış turistler için cazibesi büyük olan bir «serbest pazar» ın Türkiye'de kurulması sağlanacaktır.

(7) Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği (RCD) çerçevesi içinde her ülkenin diğer iki ülkede turizm büroları açmak konusundaki kararına uygun olarak İran ve Pakistan'da bürolar açılacaktır.

(8) RCD Ticaret ve Sanayi Odası, Türkiye, İran ve Pakistan arasında seyahat acenteleri idareleri ile otelcilerin işbirliğini sağlayacak; her ülkenin ulusal turizm örgütü, ortak Ticaret ve Sanayi Odasına yardımcı olacaktır. (RCD) Kararı)

(9) Her üç ülkede uygun buldukları turizm sektörü projelerini diğerlerine bildirecek, bunların ortak yatırımlarla gerçekleştirilmelerine çalışılacaktır. (RCD Kararı)

(10) RCD ülkelerinde kullanılan otomobil ehliyetlerinin İngilizce ve / veya Fransızca olarak bastırılarak 3 ülke arasındaki vizelerin kaldırılması ile ilgil anlaşma süresince her üç ülkede de geçerlik taşıması sağlanacaktır. (RCD Kararı)

c. İç turizmle ilgili tedbirler :

(1) Sosyal turizm yoluyla ekonomik gücü zayıf olan halk tabakalarının da turizm hareketlerine katılmasını sağlıyacak tedbirlerin alınması Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı ve sendikaların işbirliği halinde çalışması sonucunda gerçekleştirilecektir.

(2) Tatillerin yıl içine yayılması konusundaki ön çalışmaları, Türkiye'de ücretli izinlerin çeşitli sektör ve iş kollarındaki durumu konusunun etüdü Turizm ve Tanıtma Bakanlığınca yapılacaktır.

(3) İç turizmi hareketleri ile ilgili istatistik bilginin elde edilebilmesi için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

KONUT

1. Genel durum :

Türkiye'de konut sorunu son yıllarda, hızlı nüfus artışı ve düzensiz şehirleşme hareketi sonucu önem kazanmıştır. Plân öncesi dönemde konutta ve ilgili alanlarda bilinçli politikaların izlenmemiş olması bu konudaki güçlükleri arttırmıştır.

Ucuz konut sahibi olmanın zorlaşması, şehir çevrelerinin gittikçe genişleyen gecekondu kuşaklarıyla sarılmasına, şehir organizmalarının işlemez hale gelmesine yol açmış ve bu durum önemli sosyo - ekonomik düzensizliklere ortam olabilecek bir nitelik kazanmıştır.

1960 yılında Türkiye'deki gecekondu sayısı 240 000 olup şehirli nüfusunun yüzde 13,55 i bu sağlık şartlarından yoksun barınaklarda oturmaktaydı. Son gözlemlere göre 1964 yılında toplam gecekondu sayısı 300 000 i geçmiştir. Ankara'da nüfusun yarısı, İstanbul'da üç biri gecekondularda oturmaktadır.

Bu eğilim devam ettiği takdirde, 10 yıl sonra gecekondu sayısı 700 000 e, bunlarda oturanlar ise, şehirli nüfusun yüzde 25 ini teşkil ederek 3,5 milyona çıkacaktır.

Gecekondular yanında özellikle büyük şehirlerimizde, alanı çok geniş tutulan, malzeme ve işçilikte pahalıya çıkan bir tür inşaat, Türkiye'nin bünyesi için önemli sorunlar ortaya çıkarmıştır. Bunlar spekülâtif amaçlarla yapılan lüks ve gösterişli konutlardır.

Bu olumsuz gelişme sonucunda kiralar dengesiz şekilde yükselerek dar gelirli aileleri güç duruma düşüren bir ekonomik baskı olmuştur.

Konut yatırımları toplam yatırım içinde yüksek bir orana erişmekle beraber yaratılan birim sayısı lüks inşaat sonucu ihtiyacı karşılamaktan uzak kalmıştır. Yıllık konut talebinin önemli bir miktarı karşılanamadığından biriken ihtiyaç 1961 de 1,5 milyon birimi aşan bir konut açığı doğurmuştur.

Bugün Türkiye'de bir odada yaşamak zorunda olan nüfus ortalama 2,5 kişidir. Aynı ortalama Yugoslavya'da 2,3, Bulgaristan'da 1,8, Yunanistan'da 1,7, Fransa'da 1 ve İngiltere'de 0,8 kişidir.

Konut ile arsa arasında sıkı ilişkiler vardır. Son 15 yılda büyük şehirlerdeki arsa spekülâsyonu sonucu arsa fiyatları hızla artmış, konut yapmak isteyenlerin arsa temini güçleşmiş, şehir çevrelerindeki bahçe ve yeşil alanlar gelişi güzel parsellenerek satılmış ve şehirlerin plânlı gelişme imkânları sınırlanmıştır. Arsa fiyatı konut birimi maliyetinin en çok yüzde 10 u olmak gerekirken bu oran yüzde 50 e kadar değişen değerlere yükselmiştir.

Bütün bu nedenler Türkiye'de hızlı bir konut yapımına girişilmesini ve bunun çok yönlü tedbirlerle en olumlu ve ekonomik şekilde gerçekleştirilmesini zorunlu kılmıştır.

Öte yandan, hızlı bir kalkınma hamlesi içinde olan Türkiye'de yatırımların önemli kısmının üretken alanlara yöneltilmesi gerekmektedir. Bu nedenle plân dönemi içinde konut yatırımlarının toplam yatırım hacmi içindeki yeri yüzde 20 olarak öngörülmüştür. Bu, sektörler arasındaki en yüksek yatırım oranı olduğu gibi diğer ülkeler ortalamalarına göre de oldukça yüksektir. Bununla birlikte bu yatırım miktarı ile bugün yaratılabilen konut sayısı, birim maliyetlerinin yüksekliği dolayısıyla, ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktır.

TABLO : 424 — Türkiye'de Şehirlerde Konut İhtiyacının ve İnşaatının Gelişmesi

Yıllar	Konut İhtiyacı (1)	Konut Yapımı (2)	Konut Açığı (3)
1961	91 717	52 760	38 957
1962	96 067	58 748	37 319
1963	100 636	57 330	43 306
1964	105 433	60 648	44 785

Not : Nüfus artışı, afetler ve kamulaştırma faktörlerine göre hesaplanmıştır. (Yenileme, sıkışıklığının giderilmesi ve gecekondu tasfiyesi dikkate alınmamıştır.)

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı.

Türkiye önümüzdeki yıllarda hızlı bir şehirleşme oluşumu içinde olacaktır. Bugün 7 milyon olan şehirli nüfusunun 1985 de 30 milyon kişiye çıkabileceğini tahminler göstermektedir. Örneğin, yalnız İstanbul'da nüfusun 20 yılda 4,5 milyona çıkacağı ve 750 000 yeni konut inşaası gerekeceği tahmin edilmektedir. Bu oluşumun önemli iktisadi ve sosyal düzensizlikler yaratmadan geçirilmesine, çok sayıda konutun, şehirlerin plânlı gelişimi içinde yapılması ve ekonomiyi olumsuz yönde etkilememesi için de ucuza mal edilmesi etken birer unsurdur.

Özetle, ihtiyacın bu sıkıştırması yanında imkânların sınırlı olması sonucu ortaya çıkan kısır döngüyü kırmak amacıyla Kalkınma Plânında, konut yatırımları oranının toplam yatırım içinde yüzde 20 yi aşmaması, bu yatırım ile mümkün olan en çok sayıda konut birimi yaratılması ve bu arada etkili tedbirlerle gecekondu sorununa kendi içinde çözüm yolları bulunması ana ilkeler olarak kabul edilmiştir.

2. *Plân dönemi gelişmeleri :*

Kalkınma Plânında öngörülen ana ilkelerin ve hedeflerin, sorunu bir bütün olarak ele alan çok yönlü tedbirlerle gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla, Kalkınma Plânında ve yıllık programlarda çok sayıda tedbir getirilmiştir. Bugüne kadar alınması gerekli olan bu tedbirler, konut konusundaki pek çok sorunu çözmeği ve önemli adımlar atılmasını sağlayıcı niteliktedir. Ancak politika içinde bir bütün teşkil eden bu tedbirler kısmen eksik uygulanmış, kısmen de hiç uygulanamamış, tedbirler arasındaki ilişkiler kurulamamış, çelişmeler olmuş ve çeşitli grupların itirazları uygulamayı olumsuz yönde etkilemiştir.

a. Araştırma ile ilgili tedbirler :

Konut alanındaki yatırımların büyüklüğü bu kısımda yapılacak araştırmalarla sağlanacak gelişmelerin önemini artırmaktadır. Konut sayısı, gecekonduların ıslahı için yapılacak çalışmalara ışık tutan ekonomik ve sosyal araştırmalar her ne kadar başlanmışsa da bunların sonuçlarından uygulamada etkilli bir ölçüde yararlanılacak seviyeye erişilememiştir. Konut araştırmalarının tek elde toplanarak yurt ölçüsünde ilişkili kılınması amacıyla kurulan «Konut Araştırmaları İşbirliği Komisyonu» nun çalışmaları olumlu bir gelişme göstermiş ve ilk safhada mevcut konut araştırmalarının envanteri yapılmıştır.

b. Mevzuat ile ilgili tedbirler :

Devlet İhale, Konut, Gecekondu, Belediye Gelirleri, Arsa Ofisi, Kira Kanun Tasarıları kanunlaşmamış ve mahallî idarelerin reorganizasyonu gerçekleştirilmemiştir. Öte yandan, Kat Mülkiyeti Kanununun kabul edilmiş olması konut kredilerinin hazır yapı alımına kaymasını önleyerek, konut yatırımlarının kooperatifler yoluyla kullanılmasını destekleyecek bir araç kazandırmıştır.

c. Gecekondularla ilgili tedbirler :

Gecekonduların ıslahı için belirli ön hazırlıklar yapılmıştır. Bazı alanlarda başlayan uygulama bu konuda alınması gereken tedbirlerin tümüne dayalı olmadığı için sınırlı kalmaktadır. Mevcut gecekonduların ıslahı yanında, Kalkınma Planındaki ilkelere uygun olarak, Devletin desteği ile kendi evini yapacak kişilere ayrılması gerekli alanlar, buralarda sağlanması gereken hizmetler ve mali ve teknik destekler üzerinde belirli bir program geliştirilememiştir.

d. Yatırımlarla ilgili tedbirler :

Konut yatırımlarının yıllık toplam yatırımın yüzde 20 sini geçmemesi ile ilgili Plân ilkesi gerçekleşmiştir.

Aynı oran 1950 - 1960 yıllarında yüzde 23,3 ile yüzde 34,5 arasında değişmiştir.

Öte yandan, yatırımların daha küçük konutlara yönetilmesi istenen oranda gerçekleştirilememiş, olumlu yönde bir gelişme görülmekle beraber, yaratılan konut birimi sayısındaki artış gerektiğinden çok az olmuştur. Bunun başlıca nedeni, bugüne kadar gerçekleştirilen tedbirlerden en önemlisi olan halk konutları standartlarının tesbiti ve bir kararname ile duyurulmasında gecikmeler olması ve bu standartlara dayalı vergi ve kredi politikasının gereğince uygulanmamasıdır. Kredi politikası öte yandan konut yatırımlarını şirket ve kooperatiflere yöneltecek şekilde düzenlenmemiş, Sosyal Sigortalar ve Emlâk Kredi Bankası arasında gereken ilişki kurulamamıştır.

Söz konusu standartların kabulü, birlikte alınması gerekli olan tedbirlerin eksikliği dolayısiyle güçlükler de yaratmıştır. Halk konutları standartları imar talimatnamelerine geçirilmediği için, mevzuat yetersizliği sonucu bazı belediyeler bu tip projeleri onaylamamışlardır.

Son yıllardaki gelişme aşağıdaki tablolarda görüldüğü gibi genellikle istenen yöndedir. Fakat tedbirlerin eksik, birbirleriyle ilişkisiz uygulanması ve diğer aksaklıklar sonucunda gelişme yavaş olmaktadır.

1962, 1963, 1964 yıllarında belediyelerce verilen ruhsat sayısı ve ruhsatlarda belirtilen değerlere göre şehirlerdeki konut yatırımları Tablo 425 de gösterilmiştir.

TABLO : 425 — Şehirlerdeki Konut Yatırımları Ruhsatlara Göre

(Milyon TL.)

	Ev Yatırımları		Apartman Yatırımları		
	Toplam	Toplam Konut Yatırımları İçinde % si	Toplam	Toplam Konut Yatırımları İçinde % si	Toplam
Yıllar	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1962	552,2	35,13	1 019,5	64,87	1 571,7
1963	576,1	37,65	964,1	62,35	1 530,2
1964	607,8	38,78	959,1	61,12	1 566,8

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı.

Bu yatırımlarla şehirlerde yaratılan toplam konut sayısı 1962 de 58 748, 1963 de 57 330 ve 1964 de 60 648 dir.

Görüldüğü gibi yatırımlara oranla inşa edilen konut sayısı çoğalmış, 1963 den 1964 yılına yatırımlar yüzde 2,5 artarken, ruhsatlı ünite sayısı da yüzde 5,7 artmıştır. Gelişme olumlu yönde olmakla beraber yeterli değildir.

Diğer yönden 1965 yılının ilk üç ayı, yatırım ve üretimde önemli bir artış göstermektedir.

TABLO : 426 — Şehirlerdeki Konut Yatırımında Gelişme
(1965 İlk 3 Aylık Ruhsatlara Göre)

	Ünite Sayısındaki Değişme		Yatırım		Ünite Başına Ortalama Yatırım	
	Sayı	Endeks 1964=100	1000 TL.	Endeks 1964=100	TL.	Endeks 1964=100
Yıllar	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1963	7 142	86,3	218 165	93,7	30 547	108,5
1964	8 271	100,0	232 808	100,0	28 147	100,0
1965	11 464	138,6	322 954	138,7	28 171	100,1

Not : Yatırımlar Yıllık Cari Fiyatlarla Gösterilmiştir.
Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü.

Halk konutları standartları uygulamağa başlanmış olduğuna göre, bu yatırım eğilimi devam ettiği takdirde 1965 yılı sonuna kadar şehirlerimizde yaptırılan ruhsatlı konut sayısının 70 binin üstüne çıkabileceği tahmin edilebilirse de inşaat yapacakların ruhsatlarını erken çıkarmalarının etkişi de gözönünde tutularak 1965 de yaratılacak toplam ünitenin 64 bin kadar olacağı söylenebilir.

TABLO : 427 — Şehirlerde 1963 - 1964 Yıllarında Ortalama Konut Alanları ve Maliyetlerindeki Değişmeler (Ruhsatlardan Toplanan Bilgilere Göre)

	Yüzölçümü (M^2)		Birim Maliyeti (T.L.)		M^2 Maliyeti (T.L.)	
Yıllar	Ev	Apt.	Ev	Apt.	Ev	Apt.
1963	88,40	122,0	17 200	38 600	189	313
1964	86,48	111,7	16 926	36 030	195	322

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü.

Tablo 427 de görüldüğü gibi konut alanlarındaki küçülme, m^2 maliyetlerinin artmasına rağmen konut birimi maliyetinde bir düşüş sağlamıştır. Bu, aynı yatırım miktarı ile daha çok sayıda konut birimi yaratılması amacına uygun bir gelişmedir.

Tablo 428 de görüldüğü gibi, yenileme, sıkışıklığın giderilmesi ve gecekondu tasviyesi konularında bir gelişme olmadan da, konut açığı her yıl artmakta ve biriken ihtiyaç çoğalmaktadır.

Bu gidişin değiştirilmesi ancak, yıllık programlarda getirilmiş olan tedbirlerin bir bütün olarak ve gereken etkenlikle uygulanması ile mümkün olabilecektir. Bu konuda, sorumlu organların 1963, 1964 ve 1965 Programlarında öngörülen tedbirleri iç tutarlığı olan bir politika halinde yürütmeleri gerekmektedir.

TABLO : 428 — Konut Sektörü Talep ve Üretimindeki Gelişmeler

		Konut Birimi (Sayı)				Yüzde Değişmeler Zincirleme Endeks 1963 = 100		
		1963	1964	1965 T	1966 T	1964	1965	1966
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Şehir konutları	Talep	100 636	105 433	110 469	115 758	105	105	105
	Üretim	57 330	60 648	63 650	66 740	106	105	105
	Açık	43 306	44 781	47 319	49 018	103	106	107
Köy konutları	Talep	75 100	76 800	78 500	80 150	102	102	102
	Üretim	60 000	61 700	63 350	65 000	103	103	103
	Açık	15 100	15 100	15 150	15 150	100	100	100

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı.

TABLO : 429 — 1963 - 1964 Yılları Konut Yatırımları Program Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu *(Milyon T. L.)*
(1961 fiyatlarıyla)

	Program			Gerçekleşme			Yüzde olarak Gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu sektörü	343,8	222,2	566,0	274,8	183,6	458,4	79,9	82,6	81,0
Özel sektörü	1 756,9	1 915,7	3 672,6	2 024,4	1 896,9	3 921,3	151,2	99,0	106,8
TOPLAM	2 100,7	2 137,9	4 238,6	2 299,2	2 080,5	4 379,7	109,4	97,3	

TABLO : 430 — Yıllar İtibariyle Konut Yatırımları *(Milyon T. L.)*
(Cari fiyatlarla)

	DEĞER					Zincirleme endeks			
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu sektörü	. .	343,8	232,0	134,3	217,0	. .	67	58	161
Özel sektör	. .	1 756,9	2 000,0	2 300,0	2 300,0	. .	114	115	100
TOPLAM	. .	2 100,7	2 232,0	2 434,3	2 517,0	. .	106	109	103

3. *Tedbirler :*

a. Halk konutları standartlarının uygulanması izlenecek ve bu standartlara ilişkin en az ölçülerin imar yönetmeliklerine geçirilmesi için gerekli mevzuat değişiklikleri yapılacaktır. Şehircilik standartlarının tanımlanması ve parselâsyon esaslarının standartlara uydurulması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

b. Devlet İstatistik Enstitüsü bünyesinde konut istatistiklerinin tek elde toplanması ve milletlerarası standartlara uygunluğunun sağlanması için çalışmalar yapılacaktır.

c. Arsa spekülâsyonunu ve gecekonduların düzensiz yapımını önlemek için şehir plânlarında çevre alanlarının tesbiti ve gerekli görülen bölümlerin imar plânlarının yapılması ve bunların ucuz konut sahaları olarak açılması sağlanacaktır.

d. Emlâk ve Kredi Bankasının İmar ve İskân Bakanlığı fonlarından yapması gereken ödemelerdeki gecikmeler, gecekondu ıslah faaliyetlerini aksatmaması amacıyla önlenecektir.

e. Bakanlıklar ve kamu kuruluşları tarafından köysel yönlerde yapılmış konutlar ve diğer yapılardan kullanılmayanların ihtiyaç sahiplerine devredilebilmesi için gerekli malî, hukuki ve diğer tedbirler alınacaktır.

TABLO : 431 — 1966 Yılı Konut Yatırımları (Bin TL.)

Yatırımcı Kamu Kuruluşları	Devam Eden	Yeni	Toplam
Millî Savunma Bakanlığı	—	42 600	42 600
İçişleri Bakanlığı	1 000	4 640	5 640
Köy İşleri Bakanlığı	6 636	10 657	17 293
Gümrük ve Tekel Bakanlığı	—	362	362
İmar ve İskân Bakanlığı	44 525	56 548	101 073
GENEL VE KATMA BÜTÇE TOPLAMI			166 968
(15 milyon liralık kısmın afet işleriyle ilgili özel fondan karşılanacaktır.)			
MAHALLİ İDARE YATIRIMLARI			50 000
KAMU YATIRIMLARI TOPLAMI			216 968
ÖZEL SEKTÖR YATIRIMLARI			2 300 000
1966 YILI KONUT YATIRIMLARI TOPLAMI			2 516 968

EĞİTİM

1. Genel durum :

a. GİRİŞ :

Kalkınma Plânında eğitim alanında ortaya konan ilke ve hedeflerin ışığında yıllık programlarda öngörülen eğitim kapasitesi değişiklikleri ve tedbirlerle ilgili olarak, ortaya önemli sorunlar çıkmaktadır.

Üç yıllık uygulamanın sonucu, uygulayıcı kuruluşların, bu konuda gereken etkenliği kazanmadıklarını göstermektedir. Uygulayıcı kuruluşlarla birlikte tesbit edilen program hedeflerinden yıl sonunda büyük sapmalar görülmesi ve temel tedbirlerin alınmasındaki gecikmeler, etkileri ileriki yıllarda görülecek sorunlar doğurmakta, Kalkınma Plânı ilke ve hedeflerinin ne ölçüde anlaşılıp benimsendiği sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Eğitimin bu durumu, iktisadi gelişme ile sıkı ilişkisi yüzünden Kalkınma Plânının tümünün başarısını kısıtlıyacak niteliktedir.

Öngörülen eğitim yatırımlarının gerçekleşmesi veya gerekli öğrenci kapasitesine ulaşılması, eğer beraberinde belirli nitelik standartlarını getirmiyorsa bu durum, uygulamada başarıyı ifade etmemektedir. Öte yandan, eğitim yatırımları için öngörülen harcamalar tüm yapılsa da o yıl yaratılacak öğrenci kapasitesi çok defa gerçekleştirilmemekte ve mevcut kapasitenin zorlanmasına yol açmaktadır. Bu sonuç, eğitim yapılarında ekonomi sağlanamamasından ileri gelmektedir. Kapasite zorlamasının en belirli sonucu ise, öğretmen - öğrenci ve derslik - öğrenci oranlarını yükseltmesi ve eğitiminde beklenen nitelik düzelmesini imkânsız kılmasıdır. Bu, bütün öğrenim kademeleri için söz konusudur.

b. 1963, 1964, 1965 DURUMU :

(1) Eğitim politikası :

Yıllık Programlarda eğitim politikası ile ilgili tedbirler, kalkınmanın gerektirdiği insangücü ihtiyaçlarını karşılamak için başlıca kaynak olan eğitimin, bütün bölümlerinin Kalkınma Plânı hedeflerine uygun yönde gelişmesini sağlamak amacıyla öngörülmüştür. Devamlılık niteliği gösteren ve Kalkınma Plânının Beş Yıllık devresi içinde gerçekleştirilmesi söz konusu olan bu tedbirlerin uygulanmasına başlamada gecikmeler olmuştur. Bu tedbirlerle ilgili olarak uygulayıcı kuruluşlardan alınan bilgiler henüz değerlendirme yapmağa yetecek nitelikte değildir.

1963 yılı programında 222 sayılı İlköğretim Kanununun Plânlı dönemin gereklerine uyacak şekilde değiştirilmesini öngören tedbir, Millî Eğitim Bakanlığının bugüne kadar yeni tasarıyı yasama organına sunulacak şekilde hazırlayamamasından uygulanamamıştır.

(2) Burslar :

Burs imkânlarının artırılması için alınacak tedbirler, gerekli ödeneğin ayrılmaması dolayısıyla istenilen oranda gerçekleştirilememiştir.

Ayrıca, eğitimin bütün bölümlerindeki okullar için verilecek burs sayısının, Plân hedeflerine uygun yönde düzenlemek için, ilgili kuruluşlarca sağlanması gereken işbirliğini öngören tedbirin uygulaması da gecikmiştir.

(3) Eğitimin niteliği :

Eğitimin bütün bölümlerinde, öğrenci verimini yükseltmek, öğretmen - öğrenci oranlarını düzeltmek ve eğitim programlarını yeterli bir duruma getirmek amacıyla öngörülmüş tedbirlerin uygulaması istenilen ölçüde gerçekleştirilememiştir. Öğrenci veriminin düşüklüğü nedenlerinin araştırılması tamamlanmadığından, verimi yükseltmek amacıyla öngörülen tedbirlerin uygulanma sonucu alınamamıştır.

Öğretmen - öğrenci oranlarını düzeltmek amacıyla, mevcut öğretmen sayısını artırmakla ilgili olarak öngörülen tedbirlerin uygulanmasında yeterli sonuçlar alınamamıştır. Aynı konuyla ilgili olarak öğretmenlik mesleğini çekici bir duruma getirmek için öngörülen malî ve hukukî tedbirler, yürürlüğe yeni giren Devlet Memurları Kanunu çerçevesinde gerçekleştirilecektir.

Öğretmen yetiştiren okulların Türkiye'nin imkân ve ihtiyaçlarına uygun bir sistem içinde bulunmaları için gerekli araştırmaların yapılmasında Millî Eğitim Bakanlığı ve üniversiteleri sorumlu kılan tedbirin uygulaması sonucu, Ankara Üniversitesi tarafından Eğitim Fakülteleri Kanun tasarısı hazırlanmıştır.

Lise seviyesindeki meslekî ve teknik öğretim mezunlarının iş kollarında alacakları yetki ve sorumlulukların tesbiti için yürütülen araştırmalar devam etmektedir. Ancak bu çalışmaların sonucuna göre eğitim programlarında gerekli değişiklikler yapılabilecektir.

İki yıllık sanat enstitüsü mezunlarının kazandığı nitelik, teknisyen fonksiyonunu görmelerine yeterli olmadığından, eğitim sürelerinin uzatılması konusunda öngörülen tedbir bu öğrenim bölümünde sürenin üç yıla çıkarılmasıyla uygulanmıştır.

Orta ve alt derecede sağlık personelinin hizmet içinde yetiştirilmesini sağlamak amacıyla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının gerekli çalışmaları yapmasını öngören tedbirlerin alınması sonucu hizmet içi eğitim imkânları sağlanmış fakat bu imkânlarla eğitilen orta ve alt dereceli yardımcı sağlık personeli sayısı bu seviyede Kalkınma Plânında belirtilen toplam personel ihtiyacının çok altında kalmıştır.

Kız teknik öğretim programlarının yurdun sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarına uygun yönde geliştirilmesiyle ilgili tedbirlerin alınmasında başarılı adımlar atılmıştır. İnsangücü ihtiyaçlarının karşılanması yanında kız teknik öğretiminin, sosyal alanda istenen gelişmenin sağlanması bakımından da etkisi olmaktadır.

Kız teknik öğretim mezunlarını üretici duruma getirmek ve ekonomik faaliyetlerde fonksiyonel bulmak amacıyla yeniden düzenlenmekte olan öğretim programlarının uygulanmasına 1964 - 1965 ders yılında başlanmıştır.

(4) Eğitim yatırımları ve inşa maliyetleri :

Eğitim ve yapılarında maliyet düşürücü unsurlar olarak gözönünde bulundurulması gereken ve çeşitli bölgelere göre değişik tip projeler geliştirilmesini öngören tedbir, konuyla ilgili araştırmaların sonuçlanmamış olması nedenleriyle uygulanamamıştır.

Kullanılan yapı maliyet ve standartlarının programlarda belirtilen iktisadi ölçülere uygun olması önerildiği halde bu standartlar aşılmıştır.

Özellikle ilkokul yapımında, gönüllü katılmayı destekleme ve emanet usulünün tercih etme konusunda öngörülen tedbir, teknik zorlukların giderilememesi, merkez ve mahallî kuruluşlar arasında etkili bir işbirliğinin sağlanamaması ve konunun yeterince benimsenmemesi nedenleriyle beklenen ölçüde uygulanamamıştır.

İlköğretim yapıları mimarisi üzerinde maliyetin düşürülmesi yönünden, İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırmanın geliştirilerek 1964 yılı uygulamasına esas alınması öngörülmüş, fakat istenilen gelişme sağlanmadığından araştırma sonuçlarından uygulamada yararlanılamamıştır.

İlk ve orta öğretimde nüfus yoğunluğunu, hareketliliğini ve mevcut eğitim kapasitesini gözönüne alarak rasyonel derslik sayısını ve iktisadi kapasite büyüklüğünü sağlayacak projeleri tesbit etmek amacıyla yapılan araştırmalar devam etmektedir. Dolayısiyle bu tip projeler henüz hazır değildir.

(5) Eğitimde yaratılan kapasiteler :

Yıllık Programlarda eğitim sektörü için tesbit edilen yatırım miktarları belli kapasiteler yaratmak amacıyla öngörülmektedir. Yatırımların gerçekleşme oranlarındaki düşüklükler kapasite yönünden gelecek program yıllarında kapatılması güç geri kalmalara yol açmaktadır. Diğer eğitim dallarına da ayrılan yatırım ödenekleri gerçekleşme oranlarının düşük olduğu sürece yaratılacak kapasiteleri olumsuz yönde etkileyecektir.

(a) Yüksek öğretim :

Yüksek öğretimde mevcut kapasiteden en iyi yararlanabilecek sayıda öğrenci alınması, üniversitelere giriş sınavının tek bir değerlendirme merkezine bağlı olarak yapılması sonucu sağlanmaya çalışılmışsa da, alınacak ilâve öğrenci sayıları ile ilgili tedbirler gerçekleştirilememiştir. 1964 - 1965 ders yılı için yüksek teknik öğretimde 1 900 kayıt artışı sağlanması öngörüldüğü halde 939, yüksek öğretmen okullarında 800 kayıt artışı yerine 478 kayıt artışı sağlanabilmiştir. Bunların dışında, diğer yüksek öğretimde 1 500 öğrencilik bir kayıt artışı öngörülmüş ve bu sayıya yaklaşılmıştır.

(b) Orta öğretim :

Ortaokullar için öngörülen kayıt artışı 1964 - 1965 ders yılı için 14 000 iken bu sayıdan 5 700 fazla kayıt artışı sağlanmış, liselerde ise ilgili tedbirle öngörüldüğü gibi mevcut kapasitede kalınmıştır.

Meslekî ve teknik öğretimde kayıt artışlarında tedbirlerle öngörülen sayıya ulaşılamamıştır. Örneğin, 1964 - 1965 ders yılı için tarım okullarına yapılacak 500 yeni kayıt, gerekli kapasiteyi sağlayacak okul inşaatlarının

tamamlanmaması nedenleriyle gerçekleştirilememiş, lise seviyesindeki okullarda bir önceki ders yılına oranla 4 000 öğrencilik kayıt artışı, sınıf geçme yönetmeliğindeki değişiklik sebebiyle sağlanamamıştır.

(c) İlk öğretim :

İlk öğretimde okuma çağında olup da okula gidemeyen nüfusun öncelikle okula kavuşturulması amacıyla ve nüfusu 250 nin altında olan köylere, iskân politikasına uygun olarak 22 ilde yatılı bölge okulları inşa edilmiştir. 1964 - 1965 ders yılı için ilk öğretimde öngörülen 300 000 öğrenci artışı yerine okul inşa maliyetlerinin tesbit edilmiş standartları aşması sonucu, gerekli kapasite yaratılmadığından ancak 275 000 öğrencilik bir kayıt sağlanabilmiştir.

(d) Kapasitelerin genel görünüşü :

Kalkınma Planında çeşitli eğitim bölümlerinde yaratılacak kapasiteler toplam öğrenci sayıları olarak belirtilmiştir. 1963 - 1964 ve 1964 - 1965 ders yıllarında çeşitli eğitim bölümlerinde mevcut öğrenci sayıları Tablo 432 de görüldüğü gibi genelikle Kalkınma Planı hedeflerine ulaşmış ve aşmıştır.

TABLO : 432 — Eğitim Bölümlerindeki Kapasiteler

(Bin)

	1963 - 1964			1964 - 1965		
	Plân	Uygulama	Fark	Plân	Uygulama	Fark
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
İlk	3 567	3 626	+ 56	3 859	3 875	+ 16
Orta	387	394	+ 7	401	414	+ 13
Lise	96	97	+ 1	96	92	— 4
Lise seviyesinde mesleki ve teknik öğretim	60	67	+ 7	73	75	+ 2
Yüksek öğretim	63	77	+ 14	68	79	+ 11

Kaynak : Kalkınma Planı, Milli Eğitim Bakanlığı

(6) Değerlendirme :

Üç yıllık uygulama döneminde öngörülen tedbirlerin, yatırımların ve yaratılan kapasitelerin aralarındaki ilişkiler kurulmadan ayrı ayrı değerlendirilmesi ile ortaya çıkan sonuçlara dayanarak eğitimin başarısı hakkında bir genellemeye varmak mümkün değildir. Böyle bir genelleme yapabilmek için eğitim yatırımları, yaratılan kapasite ve öngörülen tedbirler arasında şu ilişkileri kurmak gereklidir.

(a) Planın öngördüğü çeşitli eğitim kademelerindeki toplam öğrenci sayıları yıllık uygulamalarda sağlanmış olsa da yıllık ek kayıt artışları istenilen seviyede gerçekleştirilememiş ve aynı zamanda sınıfta kalma oranlarının artması karşısında mezun sayılarının azalması sonucu verim düşmüştür.

(b) Öte yandan, toplam öğrenci sayısı olarak kapasite hedeflerine ulaşırken, bu kapasiteyi gerçekleştirmek üzere yapılması gereken yatırım-

larda maliyet düşürücü tedbirlerin alınmaması ve yatırım gerçekleşme oranlarının yüzde 100 e erişememesi derslik - öğrenci, öğretmen - öğrenci gibi nitelik standartlarının bozulmasına sebep olmaktadır.

(c) Orta seviyede meslekî ve teknik öğretim çeşitleri bölümlerinden mezun olan öğrenciler üzerinde Devlet Plânlama Teşkilâtınca yaptırılan bir araştırmanın ön bulgularına göre, ortalama olarak bu mezunların ancak yüzde 50 sinin mezun oldukları bölümleri karşılayan esas meslek kolunda çalıştıkları, geri kalanların mesleğini terketmiş, işsiz veya diğer meslek kollarında çalıştıkları tesbit edilmiştir. Teknik tarım ve bahçıvanlık okulu mezunlarının yüzde 25 i esas mesleğinde, orta sanat enstitüleriyle yapı enstitüleri mezunlarının ise yüzde 42 si esas mesleklerinde çalışır durumdadırlar.

Görülüyor ki meslekî - teknik öğretim dallarında, çeşitli iş kollarının talep ettiği nitelikte insangücünü eğitebilecek seviyede öğretim programları düzenlenmediği sürece mevcut öğretim kapasitesinden istenildiği ölçüde yararlanılamamaktadır. Eğitimin «sanayiin istediği sayı ve nitelikte eleman yetiştirme» fonksiyonu yetersiz kalmaktadır.

(d) Eğitim yatırımları ve kapasitesi yönünden başarılı bir uygulama sonucu, belli standartlara uygun olarak öngörülen hedeflere ulaşılmış olsa da yukarıda belirtildiği gibi gerekli sayıda ve nitelikte öğretmen sağlamak ve yetiştirmek için öngörülen tedbirler alınmadığı veya yeterli öğretim programları düzenlenmediği takdirde bir atıl kapasite doğmakta ve eğitimin niteliği düşmektedir.

(e) Yukarıda yapılan açıklamalar eğitim alanında karşılaşılan sorunların nedenini ortaya koymaktadır. Bu konuda önemli olan, eğitim yatırımlarının, yaratılacak kapasitelerin, eğitim niteliğini yükseltecek tedbirlerin, tümünün birlikte değerlendirilmesinin zorunluğudur. Böylece yapılmak istenen, gerekli sayıda ve nitelikteki insangücünün yetiştirilebilmesidir. Bu ancak sözü edilen konulardaki gayretlerin birbirleri ile tutarlı olarak yapılması sonucu sağlanabilir.

c. OKUMA - YAZMA SORUNU :

Türkiye'de okur yazar oranı, 1930 - 1960 döneminde yüzde 19,2 den yüzde 40,1 e yükselerek 30 yılda yüzde 21, yılda ortalama yüzde 0,7 bir artış göstermektedir. Yıllara göre bu orandaki değişmeler Tablo 433 de gösterilmiştir.

TABLO : 433 — Okur - Yazar Oranındaki Değişme

(Yüzde olarak)

1930	19,2
1940	22,4
1950	33,6
1960	40,1

Kaynak : Devlet Plânlama Teşkilâtı

Bu hız 1960 yılından sonra da aynen devam ederse Türkiye'nin yüzde 100 okur yazar oranına erişebilmesi ancak 90 yılda mümkün olabilecektir. Bu ise 2055 yılı demektir.

Harf devrimi ile «0» a inmiş bir okur yazar oranından, 1960 yılında yüzde 40,1 gibi bir orana ulaşmak bu konuda kazanılmış bir başarı ise de önümüzdeki yıllarda artan nüfusu da gözönüne alarak bu oranı daha büyük bir hızla büyütmek için gerekli eğitim kapasitesini artırmak kaçınılmaz olmuştur.

Bu amaçla, önce okuma yazma bilmeyen nüfusun büyüklüğünü ortaya koyarak bu konuda eğitim talebini tesbit etmek, bu talebi karşılayacak arz kaynaklarının neler olduğunu ve bunların kapasitelerine göre arz ve talebi karşılaştırmak zorunludur. Böyle bir karşılaştırma sonucu tesbit edilecek hedefe ulaşabilmek için arz kaynaklarının nasıl ve ne miktar geliştirilmesi gerektiği ortaya çıkacaktır.

Okuma yazma bilmeyen nüfusa okuma yazma öğretecek eğitim kaynakları ilk öğretim, yetişkinlerin eğitimi, ordu içinde eğitim olarak üç ana grupta toplanabilir. Okuma yazma bilmeyen nüfusun 1960 nüfus sayımı sonuçlarından alınan toplamının 12 ve daha yukarı yaş grubu ilk öğretim çağını geçirdiğinden ilk eğitim dışındaki okuma yazma öğretecek kaynaklar için talep olarak alınırsa, yıllık ölüm oranları da gözönünde tutularak 1963 yılında 12 ve yukarı yaşta okuma yazma bilmeyenlerin sayısının 8 850 000 kişi olduğu tesbit edilebilir. Bu potansiyel talep, ölüm oranları ile azalmakta, öye yandan her yıl artan nüfusdan ilkokullara giremeyenlerle artarak 1977 yılında 17,2 milyona varmaktadır.

TABLO : 434 — Okuma Yazma Durumundaki Gelişme

(Milyon kişi)

Yıllar	Geçmiş yıllardan kalan 12 yaşın üzerinde okuma yazma bilmeyen nüfus (1)	İlkokullara kaydolmamış ve okul çağını geçirmiş nüfus (2)	Toplam ilkokul çağını geçirmiş okuma yazma bilmeyen nüfus (3)
1963	8 850	—	8 850
1964	8 490	733	9 223
1965	8 136	1 502	9 637
1966	7 800	2 300	10 100
1967	7 400	3 119	10 519
1968	7 120	3 959	11 079
1969	6 800	4 816	11 616
1970	6 500	5 696	12 196
1971	6 300	6 590	12 890
1972	6 000	7 497	13 497
1973	5 800	8 421	14 221
1974	5 570	9 363	14 933
1975	5 350	10 323	15 673
1976	5 130	11 300	16 430
1977	4 900	12 999	17 199

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilâtı

Okuma - yazma bilmeyenlere, okuma - yazma öğretme yönünden bugünkü durumda sadece ilk öğretim arz kaynağı olarak alınsa ve bu eğitim dalında mezuniyet verimi yüzde 100 kabul edilse, bugün okumaya - yazma oranı yüzde 40 iken, 1977 de ancak yüzde 54 e varacaktır. Böylece ilk öğretim aracılığıyla sağlanacak artış yılda ortalama yüzde 1,1 olacaktır.

Bu durumda, her yıl eğitime başlama şansı olmayan nüfusu gözönüne alarak, yetişkinlerin eğitiminin ve ordu içindeki eğitimin kapasitesini tâyin etmek gerekmektedir. 1972 de 7 - 12 yaş grubu tüm olarak ilk öğretim imkânına kavuşturulacağına göre aynı yıl 13,5 milyon kişi de okul dışı eğitim görebilirse Türkiye'nin okuma yazma sorunu çözülmüş olacaktır. Her yıl mevcut potansiyel talebin ne kadar büyük kısmı bu yolla eğitilebilirse ertesi yıllara o kadar az okuma bilmeyen nüfus devrolunacak ve okuma yazma oranı kısa devrede büyüyecektir.

Bugün ilk eğitim dışında okuma yazma öğretme yönünden yetişkinlerin eğitimi ve ordu içinde eğitim kapasitesi okuma yazma bilmeyen nüfus miktarına göre her yıl silâh altına alınan erler sayısına bağlı olarak çok sınırlıdır. Örneğin, 1963 yılında orduda eğitim gören okuma yazma bilmeyenlerin toplamı 45 bin, yetişkinlerin eğitimi yolu ile eğitilenler 80 bin kişi olmuştur. Aynı yıl ilk eğitim dışında böyle bir eğitime ihtiyacı olan toplam nüfus 8,8 milyon kişi idi.

İlk eğitimin gelişmesinin Kalkınma Plânı hedeflerine uygun olacağı varsayımına göre ilk öğretim yaşını geçirmiş nüfus 1967 de 10,5, 1972 de 13,5, 1977 de 17,2 milyona varacaktır. İlkokul dışında kalan okuma yazma öğretecek kaynakların kapasitesini artan bir hızla genişletmenin önceliği böylece ortaya çıkmaktadır. Bu konuda bir kaynak olan halk dersanelerinin harf devrimine kadar uzanan bir geçmişi olduğu halde bu dersaneler yardımıyla okuma yazma öğretilen okul çağını geçirmiş yetişkinlerin sayısı sınırlı kalmaktadır. 1960 yılından sonra, yeniden ele alınan ve kapasitesi gelişen bu eğitim faaliyeti yine de sorunun büyüklüğüne oranla yeterli olamamaktadır. 1960 yılından bu yana yılda ortalama 200 bin kayıt yapılmış ancak bunlardan yine ortalama yılda 95 bin kişiye belge verilmiştir.

2. *Tedbirler :*

a. GENEL TEDBİRLER :

(1) İnşaat maliyetleri ve çeşitli bölgelerin şartlarına uygun inşaat tipleri ile ilgili araştırmaların uzaması bu konudaki kayıpları artırmaktadır. Bu bakımdan uzun süreli araştırmalar yanında kısa süre de etkili sonuçlar verecek araştırmalarla ilgili çalışmalara ivedilikle başlanacaktır.

(2) Bütün öğretim kademelerinde öğretmenlerden en iyi yararlanma bakımından optimal okul büyüklükleri tesbit edilecek ve yeni inşaatlar yanında mevcut okulların da bu büyüklüklere ulaştırılması sağlanacaktır.

(3) Bütün eğitim kademelerindeki öğretim programlarının teknik ve mesleki formasyonların gereklerine uydurulması için kısa sürede etkili tedbirler alınması gerekmektedir. Bu amaçla Millî Eğitim Bakanlığı ve çeşitli eğitim bölümlerinden mezun olanları istihdam eden kuruluşlar yetkililerinden kurulu bir kurul, öğretim programları ile iş ihtiyaçları arasındaki uygunluğu sağlamak için, 1966 yılı içinde sonuçları alınmak üzere,

çalışmalara başlıyacaktır. Teknisyen alanındaki insangücü açığının önemi gözönünde tutularak, erkek sanat enstitüsü mezunlarından akşam teknik okullarına devam edenlerin, pratik bilgilere yeterince sahip olmalarını ve teknisyen niteliğini tam olarak elde etmelerini sağlamak amacıyla ihtisas kollarında istihdamları Sanayi Bakanlığı ile Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanlığınca sağlanacaktır.

(4) Okul kitapları yayınları artırılarak bütün kademelerde ve özellikle yüksek öğretimde teknik yayınların mevcut öğretmen sıkıntısını bir ölçüde gidermek amacına yöneltilmesi gereklidir. Adı geçen yayınların öncelikle malî imkânları sınırlı olan öğrencilere ödünç olarak bir ders yılı için verilmesini sağlıyacak tedbirler alınacaktır.

(5) Eğitimde fırsat eşitliği ilkesinin gerçekleştirilmesi için en önemli araç olan burs imkânları bütün eğitim kademelerinde artırılacak, bu nedenle, ilgili bütçelere gerekli ödenekler konulacaktır.

(6) Devlet Memurları Kanununun Mart 1966 da yürürlüğe girecek hükümlerinden faydalanılarak öğretmenlerin bölgeler arasındaki dağılımının öğrenci ve okul kapasitesi dağılımına uygun hale getirilmesi sağlanacaktır.

(7) Köy İşleri Bakanlığına bağlanmış bulunan Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içinde çalışarak mevcut eğitim potansiyelinden okuma - yazma sorununu çözmede tam olarak yararlanacaktır.

(8) Gençliğin okul dışı zamanlarını değerlendirmede en önemli araçlardan biri olan spor konusunda Devlet Plânlama Teşkilâtının yapmakta olduğu çalışmalar 1966 yılında tamamlanacaktır. Bu alanda yapılmakta olan yatırımların, amatör sporu destekleyici ve gençliğin tesislerden fırsat eşitliği ilkesine uygun olarak yararlanmasını sağlayıcı yönde gerçekleştirilmesine çalışılacaktır. Spor - Toto kaynaklarının kullanılmasında bölgelerarası denge yanında bu ilke önemle gözönünde tutulacaktır.

b. KAPASİTE ARTIŞLARI İLE İLGİLİ TEDBİRLER :

(1) İlk öğretim :

(a) İlkokullarda 1966 - 1967 ders yılında 280 bin kayıt artışı sağlanacaktır.

(b) Öğretim programlarının işlikler ile ilgili bölümlerinin uygulanabilmesi için mevcut ve inşa edilecek okulların işlik teçhizatları yeterli seviyede tamamlanacak ve bu konuda öğretim programlarının uygulanmasına önem verilecektir.

(2) Ortaokullar :

1966 - 1967 ders yılında ortaokullarda 30 bin kayıt artışı sağlanacaktır.

(3) Liseler :

1966 - 1967 ders yılında liselerde 12 bin kayıt artışı sağlanacaktır.

(4) Mesleki ve teknik öğretim :

(a) Sanat enstitülerinde 1966 - 1967 ders yılında 7 bin kayıt artışı sağlanacaktır.

(b) Ortaokullara dayalı bir eğitim programına geçmek üzere erkek sanat enstitülerinin birinci devresi kaldırılacak, bu amaçla bu okulların birinci devresine bu yıl yeni kayıt yapılmayacaktır.

(c) Sanat enstitülerinin atelye çalışmalarında ilkokul işlikleri için gerekli teçhizat ile bütün öğretim kademelerinin ihtiyacı olan tüm teçhizatın yapılması sağlanacaktır. Bu faaliyetler için gerekli finansman ilgili dairelerin kendi bütçelerindeki ödeneklerle karşılanacaktır.

(d) Sağlık okullarında 1966 - 1967 ders yılında 500 kayıt artışı sağlanacaktır.

(e) Tarım okullarında 1966 - 1967 ders yılında 1000 kayıt artışı sağlanacaktır.

(f) Ortaokullara dayalı bir eğitim programına geçmek üzere birinci devresi kaldırılan ticaret liselerinin ikinci devresinde 1966 - 1967 ders yılında 2000 kayıt artışı sağlanacaktır.

(g) 3 yıllık ilk öğretmen okullarında 1966 - 1967 ders yılında 3000 kayıt artışı sağlanacaktır.

(5) Yüksek öğretim :

(a) Yüksek öğretmen okullarında 1966 - 1967 ders yılında 100 kayıt artışı sağlanacaktır.

(b) Yüksek teknik öğretimde 1966 - 1967 ders yılında 2 000 kayıt artışı sağlanacaktır.

(c) Yüksek öğretimde 1966 - 1967 ders yılında Tıp Fakültesinde 300, Veteriner Fakültesinde 200, Orman Fakültesinde 50, kayıt artışı sağlanacaktır.

TABLO : 435 — 1963 - 1964 Yılları Eğitim Yatırımları Program Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu *(Milyon T. L.)*
(1961 fiyatlarıyla)

	Program			Gerçekleşme			Yüzde olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu sektörü	674,6	795,9	1 470,5	554,8	736,6	1 291,4	82,2	92,5	87,8
Özel sektör	10,0	9,6	19,6	7,5	9,0	16,5	75,0	93,8	84,2
TOPLAM	684,6	805,5	1 490,1	562,3	745,6	1 307,9	82,1	92,6	87,8

TABLO : 436 — Yıllar İtibariyle Eğitim Yatırımları *(Milyon T. L.)*
(Cari fiyatlarla)

	DEĞER					Zincirleme endeks			
	1962	1963	1964	1965 (T)	1966 (T)	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu sektörü	..	674,6	830,9	803,6	898,4	..	123	97	112
Özel sektör	..	10,0	10,0	10,0	15,0	..	100	100	150
TOPLAM	..	684,6	840,9	813,6	913,4	..	123	97	112

TABLO : 437 — 1966 Yılı Eğitim Yatırımları *(Bin T. L.)*

Yatırımcı Kamu Kuruluşları	Devam Eden	Yeni	Toplam	
İstanbul Teknik Üniversitesi	3 000	13 900	16 900	
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	20 100	10 950	31 050	
Karadeniz Teknik Üniversitesi	16 165	310	16 475	
Atatürk Üniversitesi	11 903	4 660	16 563	
Ankara Üniversitesi	19 840	12 180	32 020	
Ege Üniversitesi	13 408	2 010	15 418	
İstanbul Üniversitesi	11 750	5 386	17 136	
İlk Öğretim Genel Müdürlüğü	14 950	290 900	305 850	
Orta Öğretim Genel Müdürlüğü	28 954	95 950	124 904	
Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü	39 550	19 450	59 000	
Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü	9 600	3 900	13 500	
Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü	42 859	13 200	56 059	
Ticaret Öğretim Genel Müdürlüğü	5 742	4 420	10 162	
Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü	—	1 490	1 490	
Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü	900	—	900	
Kütüphaneler Genel Müdürlüğü	3 170	1 730	4 900	
Din Eğitimi Genel Müdürlüğü	5 750	3 050	8 800	
Milli Eğitim Bakanlığı	151 475	434 090	585 565	
Tarım Bakanlığı	10 773	5 013	15 786	
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	16 430	960	17 390	
İçişleri Bakanlığı (Jandarma Gn. K.)	—	1 000	1 000	
Bayındırlık Bakanlığı (İstanbul Operası)	—	5 000	5 000	
Milli Savunma Bakanlığı	2 098	8 722	10 820	
Köy İşleri Bakanlığı	2 766	5 890	8 656	
GENEL VE KATMA BÜTÇE TOPLAMI				789 779
Kredi ve Yurtlar Kurumu	11 264	1 000	12 264	
İKTİSADİ DEVLET TEŞEKKÜLLERİ TOPLAMI				12 264
Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	28 795	12 475	41 270	
DÖNER SERMAYE TOPLAMI				41 270
MAHALLİ İDARELER YATIRIMLARI				55 000
KAMU YATIRIMLARI TOPLAMI				898 313
ÖZEL SEKTÖR YATIRIMLARI				15 000
1966 YILI EĞİTİM YATIRIMLARI TOPLAMI				913 313

SANAYİ İÇİNDE EĞİTİM

1. Genel durum :

Kalkınma Planında iktisadi ve sosyal amaçları gerçekleştirecek eğitim hedeflerine ulaşmada, «Sanayi İçinde Eğitim» temel araçlardan biri olarak düşünülmüştür. Sanayi içinde eğitim, özellikle sınai gelişmenin ihtiyacı olan yetişkin işçiyi kısa bir süre içinde karşılaması nedeniyle önem taşımaktadır.

Sanayi içinde eğitimin üç yıllık uygulamasından, bu konu ile ilgili çalışmaların Kalkınma Planında öngörülen hedeflere ulaşmaktan çok uzak olduğu anlaşılmaktadır.

Yetişkin işçi, ustabaşı ve teknisyen kademelerinde fonksiyonların tanımlanması ve bu fonksiyonların gerektirdiği eğitim usullerinin ve iş başında eğitim programlarının standard duruma getirilmesi yönündeki çalışmalara başlanmıştır.

Sanayi içinde eğitimle ilgili, 3457 sayılı Kanunda yapılacak değişiklik gerçekleştirilememiş, bu konuda diğer mevzuatın çıkarılması yolunda bir gelişme olmamıştır.

Sanayi içinde eğitim konusunda iki yıllık uygulamanın gelişmesi Tablo 438 de gösterilmiştir.

Ayrıca 1964 yılında Milli Eğitim Bakanlığıyla Çalışma Bakanlığının birlikte açtıkları 61 meslek kursuna 1 095 kişi katılmış ve bunlardan 728 kişi başarı göstermiştir.

Aynı yılda «Sanayide Eğitim Projesi» içinde 174 işyerinde işbaşında eğitim metodları ile 254 eğitim müdürü, 3 101 nezaretçi 3 007 yetişmiş işçi ve 581 çırak adayı eğitim görmüştür.

1964 yılında «Meslekî Eğitim Merkezi» nde açılan monitör kurslarında ise 280 kişi yetiştirilmiştir.

Buna karşılık Kalkınma Planında 1963 ve 1964 yıllarında toplam olarak 7 000 ustabaşı ve 70 000 yetişkin işçi eğitilmesi öngörülmüştür.

Yukarıda açıklandığı gibi Kalkınma Planı hedefleri yanında uygulama Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi sonuna kadar kapatılamıyacak ölçüde geri kalmıştır. Bu başarısızlığın nedenlerinden en önemlisi sanayi içinde eğitim sorumluluğunu taşıyan kamu kuruluşları arasında yeterli bir işbirliğinin sağlanamamış olmasıdır. İlgili kuruluşlar tarafından mevzuat yetersizlikleri ve malî imkânsızlıklar başarısızlık nedeni olarak gösterilmekle beraber önemli olan sanayi içinde eğitim konusunda mevcut potansiyelden en geniş ölçüde yararlanmanın sağlanabilmesidir.

TABLO : 438 — 1963, 1964 Yıllarında 3457 Sayılı Kanuna Göre Açılan Kurslar, Katılanlar ve Bitirenler

Kursun Adı	Açılan Kurs Sayısı (1)	Sona Eren Kurs Sayısı (2)	Açılan Kurslara Kayıtlar		Açılan Kurslara Devam Edenler		Kursları Bitirenler	
			Kadın (3)	Erkek (4)	Kadın (5)	Erkek (6)	Kadın (7)	Erkek (8)
Usta	34	34	2	787	2	561	2	479
Kalfa	43	52	108	1 226	49	827	33	600
Çırak	132	118	1 044	1 914	679	1 252	440	763
1963 YILI TOPLAMI	209	204	1 154	3 967	727	2 640	475	1 842
Usta	21	24	1	670	—	679	—	677
Kalfa	58	44	76	1 195	43	830	30	571
Çırak	110	119	648	2 007	617	1 192	460	761
1964 YILI TOPLAMI	189	187	725	3 872	660	2 691	490	1 799
GENEL TOPLAM	398	391	1 875	7 839	1 387	5 331	965	3 641

Kaynak : İş ve İşçi Bulma Kurumu.

2. Tedbirler :

a. İlgili kuruluşların sanayi içinde eğitim konusunda yetki ve sorumluluklarını tesbit ederken, sanayi içinde eğitimin örgün eğitim dışındaki tüm eğitim faaliyetleri içindeki yerini tanımlamak gereklidir. Bu alanda yapılmak istenen, istihdam sorununa bir çözüm yolu olarak iş öncesi eğitimi ve buna bağlı olarak işe yöneltme, sanayie girdikten sonra işçiye verilen sanayi içinde eğitim ve bu eğitimi verebilecek önder işçilerin (Monitör) yetiştirilmesidir. Kalkınma Plânında üzerinde özellikle durulan sanayi içinde eğitimdir. Bu eğitim, özelliği dolayısıyla işbaşında verilmek durumundadır. İşyerlerinin bu yönde eğitim vermelerini öngören 3457 sayılı Kanunun kapsamı genişletilecektir. Bu konudaki uygulamanın izlenmesi ve denetlenmesi Çalışma Bakanlığının sorumluluğu altında yürütülecektir.

b. İşyerinde yukarıda söz konusu edilen eğitimin verilebilmesi için kullanılması gereken önder işçilerin (Monitör) eğitimi, Millî Eğitim Bakanlığının elindeki teknik eğitim potansiyelinden ve mevcut meslekî eğitim merkezinden yararlanarak bu Bakanlıkça sağlanacaktır. 1966 yılında önder işçi (Monitör) yetiştirmek amacıyla Ankara dışında bir Meslekî Eğitim Merkezi daha kurulacaktır.

Millî Eğitim Bakanlığı, ayrıca, sanayi içinde eğitimin dışında, değerlendirilen işe yöneltme faaliyetlerinde, Çalışma Bakanlığı ile işbirliği yaparak mevcut teknik eğitim potansiyelinden yararlanacak kurslar açacaktır.

c. Bütün bu çalışmalarda, sanayiin insangücü ihtiyaçlarının, nitelik ve nicelik yönünden, gözönünde tutulması zorunludur. Çalışma Bakanlığı piyasa etüdleriyle eğitim alanlarını tanımlayıp Millî Eğitim Bakanlığına bildirecektir. Eğitim programlarının teknik gerekleri Millî Eğitim Bakanlığınca Sanayi Bakanlığı ile işbirliği yapılarak sağlanacaktır. Sanayi Bakanlığı, teknolojik gelişmeleri de gözönüne alarak, sanayie ve sanayi içinde eğitime ışık tutarak araştırmaları yürütecektir.

d. (a), (b), (c) tedbirleri Millî Eğitim Bakanlığı, Sanayi Bakanlığı ve Çalışma Bakanlığının bu konudaki içiçe sorumluluklarını ortaya koymaktadır.

Gereken işbirliğinin sağlanması amacıyla, 1963 yılında kurulan Sanayi İçinde Eğitim İcra Komitesinin görevlerini de almak üzere, Çalışma Bakanının yürütücülüğünde üç bakanlığın müsteşarlarından kurulu bir icra komitesi kurulacaktır. Bu komite çalışmalarına sanayi içinde eğitimin en yakından ilgilendiği konu olan prodüktivite sorunlarını da katmak üzere Millî Prodüktivite Merkezi Başkanı da katılacaktır.

KÜLTÜR FAALİYETLERİ

1. Genel durum :

1964 ve 1965 Yıllık Programlarında kültür faaliyetleri konusunda ortaya konan tedbirlerle önemli bir gelişme sağlanamamıştır. 1965 Programında belirtildiği gibi, kültür faaliyetlerinde istenen gelişmenin sağlanması, bu faaliyetlerin iktisadi ve sosyal kalkınma hedefleriyle birlikte düşünülmesi ve konunun bir bütün olarak ele alınmasına bağlı bulunmaktadır .

Bu alanda sorumluluk taşımakta olan çeşitli kuruluşlar arasındaki ilişki eksikliği ayrı ayrı programların, kalkınma ve kültürel gelişme hedeflerine uygun olsalar da, etkilerini sınırlı bırakmaktadır. Bu bakımdan ilgili kuruluşların çalışma alanlarının iyi tanımlanması yanında öngörülen fonksiyonlarını yerine getirecek insangücüne malî imkânlara ve yetkilere sahip olmaları da önem taşımaktadır.

Çeşitli kamu kuruluşlarının yurt çapında hızla değişen iktisadi, sosyal ve kültürel koşulları izliyebilmesi, gereken uyumu sağlıyabilmesi, dinamik bir araştırma ve faaliyet temposuna girmesine, gereken ölçüde ve güçte donatılmasına bağlıdır.

Kültür faaliyetlerinde merkezi kuruluşların sınırlı çalışmaları yanında mahallî idareler ve özel sektörün olumlu çabaları görülmektedir. Öte yandan Türk sanatçılarının yurt dışındaki başarıları bu alandaki potansiyeli göstermektedir ve «Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği» içinde Türkiye İran, Pakistan arasında geli[illegible]ilmekte olan kültürel bağlar Türk sanat ve kültürünün milletlerarası ortamda tanıtılması için olumlu bir başlangıç niteliğindedir. Yukarıda da açıklandığı gibi bu çabaların daha etkili sonuçlar vermesi, ilgililer arasında sıkı işbirliğine bağlı bulunmaktadır.

Kültür alanında önemli gelişmelerin sağlanmasına imkân verecek olan Millî Eğitim Bakanlığı kültür yayınlarının artırılması, kütüphanelerin geliştirilmesi, mevcut filimcilik potansiyelinden daha iyi yararlanılması, tiyatro ve orkestraların daha geniş çevreye hitap etmesinin sağlanabilmesi ve bu konuda desteklenmeleri, Türk folklorunun tanımlanması, eski eserlerden kültür amaçları için yararlanılabilmesi, resim, heykel, edebiyat, tiyatro ve müzikte güçlü kişilerin yetiştirilebilmeleri, kültür merkezlerinin açılması konularında önceki yıl programlarında ayrıntılı olarak açıklanan tedbirler sınırlı bazı başarılar dışında gerçekleştirilememiş, bu çalışmalara birbiri ile tutarlı ve çok yönlü nitelik verilememiş, hukukî destekler konamamıştır.

2. Tedbirler :

a. OKUMA (KİTAP VE KİTAPLIKLAR) :

(1) Millî Eğitim Bakanlığının yayınlarında sayı ve kalite olarak yeterli bir gelişme sağlanabilmesi için Devlet Kitapları Döner Sermayesi artırılacaktır.

(2) Millî Eğitim Bakanlığının klâsik tercümeleri ve tercüme dergileri yayınlarından mevcudu tükenmiş olanların yeni baskılarının yapılmasına öncelik verilecektir.

(3) Kütüphaneler Genel Müdürlüğü kütüphane yaptıran derneklere yardım görevi yanında, bu imkânlardan yoksun olan bölgelere okuma malzemesi ulaştırmak ve okuma zevkini aşılamak için çalışmalara başlıyacaktır.

b. FİLMCİLİK :

(1) Dökümanter filmler :

Millî Eğitim Bakanlığı Film Radyo - Grafik Merkezi insangücü ve finansman yönünden yeterli imkânlara eriştirilerek önceki yıl programında öngörülen görevini yapar duruma getirilecektir.

(2) Konulu filmler :

Konulu filmlerle ilgili tedbirleri gerçekleştirmek üzere hazırlanmış olan kanun tasarısı geliştirilecektir.

c. TİYATRO :

(1) Devlet tiyatroları :

Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğünün 1965 yılında başlamış olduğu geniş alanlara turneler düzenlemesi ve festivallere katılması çabalarına faaliyet hacmi artırılarak devam edilecektir.

(2) Belediye tiyatroları :

1965 yılında belediye tiyatroları ile ilgili alınması gereken tedbirler 1966 yılında tamamlanacakatır.

d. GENEL TEDBİRLER :

(1) İdari yönden sınırlı ölçüdeki desteğe rağmen yurt dışındaki faaliyetlerinde başarılar kazanan sanatçıların gayretlerinin çok yönlü tedbirlerle desteklenmesi ve Türkiye'nin sanat ve kültür potansiyelinin yurt dışında tanıtılması için, Dışişleri, Millî Eğitim ve Turizm ve Tanıtma Bakanlıkları işbirliği halinde çalışacaklardır.

(2) Türkiye'deki sanat ve kültür faaliyetlerine canlılık getirmek ve Türkiye'nin bu konudaki potansiyelini milletlerarası ortama tanıtmak amacıyla bir milletlerarası sanat ve kültür festivali düzenlenecek, turizm yönünden de değerlendirilecektir.

(3) Ekonomik ve sosyal gelişmenin tam olarak sağlanması artan ekonomik faaliyetler yanında geniş kitlelerin kültür seviyelerine bağlı bulunmaktadır. Bu amaçla 1966 yılında Millî Eğitim Bakanlığı kültür faaliyetlerini özel sektörde yürüten kuruluşlarla işbirliği yaparak «kitleye kültür götürme politikası» nın esaslarını ortaya çıkaracaktır. Bu politikanın amacı, imkânları sınırlı olan vatandaşları çeşitli güzel sanatlardan, millî ve milletlerarası kültür ürünlerinden yararlandırmak olacaktır.

ARAŞTIRMA

1. Genel durum :

Kalkınma Plânı, araştırma faaliyetlerinin, iktisadi kalkınmanın ve sosyal gelişmenin zorunlu kıldığı alanlara yöneltilmesini öngörmüştür. Bu konuda son üç yıllık uygulama istenen düzeye erişmemiştir.

Yeter sayıda araştırma yapılamaması araştırmacı personelini azlığı, araştırmacının toplum ve idare içinde ilgi ve takdir görmesini sağlıyacak ortamın bulunmaması ve araştırma fonlarının başka amaçlar için kullanılması gibi sebeplerden ileri gelmektedir. Bu konuda istenen gelişme, yukarıda açıklanan güçlüklerin giderilmesi yanında, sorumlu kuruluşların, araştırmanın önemini benimsemelerine de bağlı bulunmaktadır.

Kalkınma çabasını bilimsel ve teknik araştırmalarla desteklemek bakımından önemli bir sorumluluk taşıyan «Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu» kuruluş çalışmalarını tamamlamıştır. Kurumun kuruluş amacına göre örgütlenmesi araştırmaların kalkınma hedeflerine yöneltilmesinde başlıca araç olacaktır. Üniversite ve bakanlıklardaki mevcut araştırma kapasiteleri ve Atom Enerjisi Komisyonu, Elektrik İşleri Etüd İdaresi, Maden Teknik Arama Enstitüsü gibi kuruluşlar, bu çalışma düzeni içinde artan bir etki kazanacaklardır.

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumunun, üniversiteler, yüksek okullar, iktisadi devlet teşekkülleri, bakanlıklar ve özel sektörler kuruluşları üzerinde yapmakta olduğu bir incelemenin ön bulgularına göre yeter sayıda ve nitelikte araştırma yapılmama nedenleri olarak, araştırma personelinin nitelik ve nicelik bakımından yetersiz oluşu, eğitim sistemimizin yeni yetişenlerin araştırıcı yönlerini gereği kadar geliştirememesi, bilimsel araştırma özelliği taşımayan devamlı (Routine) incelemelerin vakit alması, üst ve alt kademe araştırmacılara mevcut personel rejimi içinde aynı kademede çeşitli kuruluşlarca farklı maaş ve ücret ödenmesi dolayısıyla yüksek bir personel dönümünün (Turnover) bulunması, araştırmanın faydalarına inanmış olan yüksek kademe personel ihtiyacı ve donatım eksikliği gösterilmektedir.

Yurdumuzda araştırma kurumlarının yeter sayıda olmayışı, başlıca araştırıcı kurumlar olarak üniversitelere önemli görevler yüklemektedir. Buna karşılık üniversitelerimizin kalkınma sorunlarına yönelmiş aratışma faaliyetlerinin ve bu tür araştırmaları yapacak araştırmacı personelin sayıca yetersizliği de ortadadır.

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumundaki kayıtlara göre, 1964 - 1965 ders yılında üniversitelerde araştırma yapan personel sayıları ve bu personelin kademeleri Tablo 439 da gösterilmiştir.

TABLO : 439 — Üniversitelerde Araştırmacı Personel

1964 - 65	Prof.	Doç.	Dr. Asistan	Toplam
İstanbul Üniversitesi				
Fen Fakültesi	33	35	37	105
Orman	15	11	11	37
Tıp	90	56	165	311
Eczacı	5	5	4	14
Ankara Üniversitesi				
Fen Fakültesi	23	14	17	54
Eczacı	7	2	4	13
Veteriner	27	27	13	67
Tarım	40	23	38	101
Tıp I. II	65	66	69	200
Ege Üniversitesi				
Fen Fakültesi	10	7	7	24
Tarım	14	3	22	39
Tıp	26	21	50	97
Atatürk Üniversitesi				
Fen, Edebiyat	1	1	3	5
Teknik Üniversite				
İnşaat	31	15	15	61
Mimarlık	15	14	4	33
Makina	26	17	6	49
Elektrik	21	6	2	29
Maden	11	8	6	25
Ortadoğu Teknik Üniversitesi				
Mühendislik	13	2	29	44
Fen, Edebiyat	8	3	8	19
Mimarlık	2	1	8	11

Kaynak : Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu

Üniversitelerin araştırma personeli üçgeninin tabana doğru genişlemesi gerekmekteyken, Tablo 439 da gösterildiği gibi, araştırma yapan personelin alt kademesi, üst kademeye oranla az sayıda olmaktadır.

Üniversitelere öğretim üyesi ve araştırmacı yetiştirmek amacıyla Birinci Plân döneminde 3 000 üniversite mezunun yurt dışında doktora yapması öngörüldüğü halde, 1963 ve 1964 uygulamaları sonunda yurt dışına bu amaçla 1 100 kişi yerine ancak 163 kişinin gönderilmesi sağlanabilmiştir. Buna, başvuranların azlığı kadar doktora yapmak isteyen kişilere uygulanan mevzuatın getirdiği ağır yükümlülükler de sebep olmuştur. Öte yandan, sınavların seyrekliği ve iyi duyurulmaması, yaş sınırının düşük oluşu, mali şartların adayların durumuna ve sınavların adayların ihtisaslarına uygunsuzluğu, yurt dışında kazanılacak ihtisas alanlarının dar tutuluşu da bu alandaki geri kalmanın nedenleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu alandaki geri kalmalar Kalkınma Plânının insangücü hedeflerini gerçekleştirmede karşılaşılan en önemli aksamadır.

2. *Tedbirler :*

a. Lise mezunlarının, yıllık kontenjan üniversite mezunları ile doldurulmadığı takdirde doktora için yurt dışına gönderilmesi, insangücü hedeflerinden lisans öğrenimi süresi kadar geç kalmağa yol açmaktadır. Bu bakımdan lise mezunlarının gönderilmesinden önce üniversite mezunlarının gönderilmesi için, yukarıda açıklanan dar boğazları giderici tedbirler alınacak, kontenjanların üniversite mezunlarıyla doldurulması için bütün gayretler harcanacaktır.

Bugünkü durumda, kendi hesaplarına yurt dışında doktora ve lisans öğrenimi yapmakta olan öğrenciler bu program çerçevesine alınarak, bu öğrencilere burs sağlanacaktır.

b. Araştırmacı eksikliğini gözönüne alarak yurt dışındaki üniversitelerde veya milletlerarası kuruluşlarda çalışmakta olan Türk vatandaşlarını belirli sürelerde yurt içindeki araştırmalarda veya üniversitelerde görevlendirmek için tedbirler alınacaktır.

ULUSLARARASI BİLİMSEL VE TEKNİK DAYANIŞMA

1. Genel durum :

Gelişmekte olan ülkeler, son yüzyılda, gelişmiş ülkelerin metot ve tekniklerini devralma ve kendi bünyelerine yerleştirme çabası içindedirler. Bu amaçla, yabancı uzmanlardan yararlanma yoluna gidildiği gibi, yetişen elemanların dış ülkelerde eğitim görmeleri de desteklenmektedir.

Bu konuda, ülkelerin öz kaynaklarına ek olarak teknik yardım da önemli bir araçtır. Son yıllarda bu konuda önemli gelişmeler görülmüş ve gelişmekte olan ülkeler kendi aralarında teknik işbirliği programları düzenleyerek yakın bir iktisadi ve sosyal işbirliğine girişmişlerdir. Bu konuda bir örnek de «Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği» çerçevesinde Türkiye, İran ve Pakistan'ın yaptıkları işbirliğidir. Bu durumda Türkiye'nin, sadece teknik yardım alan bir ülke olarak değil, aynı zamanda teknik yardım veren bir ülke olarak da düşünülmesi gerekmektedir.

Teknik yardım ve teknik işbirliğinin gittikçe önem kazanması üzerine Türkiye'nin bu alandaki politikasını ve çalışma düzenini kapsayan bir stratejinin geliştirilmesi yanında, Devlet Plânlama Teşkilâtı, Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı arasında sağlanan işbirliği önem taşımaktadır.

Kalkınma Plânı 1965 Yılı Programına göre teknik yardım taleplerinin derlenmesi, değerlendirilmesi, teknik yardımın nitelik ve nicelik yönünden ihtiyaçları karşılar bir seviyede olması ve Kalkınma Plânı'nın uzun vâdeli hedeflerine uygun bir şekilde programlanması ve teknik yönden programa esas olacak koordinasyonunun Devlet Plânlama Teşkilâtınca, gerekli yardımın sağlanması ve kullanılması gibi icrayla ilgili işlemlerin de Dışişleri ve Maliye Bakanlıklarınca yürütülmesi gerekmektedir. Teknik yardım konusunda böylece sağlanmak istenen düzen, çeşitli bakanlıkların ve kuruluşların ve ilgili kişilerin Türkiye'ye teknik yardım yapan uluslararası kuruluşlar ve ülkeler temsilcileriyle doğrudan doğruya kurdukları temaslar ve yaptıkları müracaatlar, mevcut teknik yardım projelerinde yaptıkları değişiklikler yurt yararına yürütülmek istenen politikayı zedelemektedir.

1965 Yılı Programı tedbirlernide belirtildiği gibi, çok yönlü bir değerlendirme çalışmasına, Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Devlet Plânlama Teşkilâtınca başlanmıştır. Yapılan ilk değerlendirmeler önemli bazı sorunları ortaya koymaktadır.

Teknik yardım programları içinde sağlanan uzmanlardan çalışma alanlarında çok defa tam olarak yararlanılamamaktadır. Bunun nedeni, Türkiye'nin talep ettiği uzmanların çalışma konularındaki ve seviyesindeki insangücünün, dünya üzerinde sınırlı sayıda olması ve yüksek seviyedeki uzmanlar sağlamağa teknik yardım veren kuruluşların imkânlarının yeterli olmamasıdır. Öte yandan uluslararası kuruluşlar ve ülkeler uzman adayı olarak çok defa tek isim bildirdiklerinden yardım talep eden bakanlıklar ve

kuruluşlar, uzmanı herhangi bir tercih hakkına sahip olmadan kabul etmek durumunda kalmaktadırlar.

Teknik yardım alan bakanlık ve kuruluşların uzmanlar için iş tanımı ve çalışma programı hazırlamamaları, gelen uzmanlardan tam yararlanmayı sınırlmaktadır. Uzmanlar için eş - uzman veya tercüman sağlanamaması veya sağlananların gerekli nitelikte olmaması verimi düşürmektedir.

Dış ülkelere gönderilenlerin eğitim programlarının uygulanmasında, adayların seçimi genellikle, yabancı dil bilgisi ve adayların daha önce görmüş oldukları öğrenim ve eğitim gözönünde bulundurulmadan yapıldığından, beklenen başarı elde edilememektedir. Adayların gittikleri ülkede kendileri için hazırlanan eğitim programlarının yetersiz kalması ise bu konudaki diğer bir sorundur.

Teknik yardım programları içinde yurt dışında eğitim görenlerin, dönüşlerinde eğitim gördükleri konularda çalışmaları teknik yardımın başlıca amaçlarındandır. Çeşitli kuruluşlarda eğitimden dönenlerin değişik konularda çalışma durumunda kalmaları faydayı sınırlamaktadır.

Türkiye'de bir konuda, yabancı ülkelerdeki ile eşit değerde eğitim imkânı olup olmadığı veya kuruluşların eğitim görmüş ve görmekte olan personelinin ihtiyacı karşılayıp karşılayamıyacağı araştırılmadan burs talebinde bulunulması teknik yardımı amaçlarından uzaklaştırmaktadır.

2. *Tedbirler :*

a. Bakanlıklar ve diğer kuruluşlar teknik yardım taleplerini Devlet Plânlama Teşkilâtına yapacaklardır. Teknik yardım taleplerinin kabul edilmesi ve teknik yardım programına alınmasından sonra yardımın sağlanması ve kullanılması gibi icrayla ilgili işlemler, teknik yardım veren uluslararası kuruluşlar ve ülkelerle teması sağlıyan Dışişleri ve Maliye Bakanlıklarının aracılığı ile yürütülecektir.

b. Çeşitli uluslararası kuruluşların ve ülkelerin Türkiye'ye teknik yardım imkânları, bakanlıklar ve diğer kuruluşların teknik yardım talepleriyle ahenkleştirilerek programlanması için Devlet Plânlama Teşkilâtına duyurulacaktır.

c. Uluslararsı bilimsel ve teknik dayanışma konularında ilgililere bilgi vermek ve programların yürütülmesindeki etkiyi artırmak amacıyla 1965 yılında başlanan seminerlere 1966 yılında devam edilecektir.

d. Dış ülkelere eğitime gönderilecek elemanların seçiminde belirli bir sistemin uygulanmasını sağlamak amacıyla kıstasları Dışişleri ve Maliye Bakanlıkları ile Devlet Plânlama Teşkilâtınca tesbit edilecek bir sistemin uygulanmasına 1966 yılında başlanacak ve bu amaçla adı geçen icracı kuruluşlardan başka her konuda ilgili kuruluş ve üniversite temsilcilerinin de katılacağı bir Değerlendirme Komitesi kurulacaktır.

e. Gerek yabancı uzmanların bağlı bulundukları uluslararası kuruluşlar veya ülkeler temsilcilerinden gerekse uzmanları istihdam eden teknik yardım projesi alan kuruluşlardan, uzmanların yaptıkları çalışmalarla ilgili «Değerlendirme Raporları» Devlet Plânlama Teşkilâtınca istenecektir. Ayni durum dış ülkelere eğitime gönderilen elemanlar için de söz konusu olup eğitim imkânı sağlayan uluslararası kuruluşlar veya ülkeler temsilcilerinden eğitim programlarının uygulanması ile ilgili «Değrelendirme Raporları» talep edilecektir.

SAĞLIK

1. Genel durum :

a. YILLIK PROGRAMLARIN NİCELİK HEDEFLERİ :

Sağlık yatırımlarının Yıllık Programlarda, Kalkınma Plânında öngörülen seviyenin altında kalması yanında yatırımların uygulamadaki geri kalışları da bu konuda Plân hedeflerine erişilememesine yol açmaktadır. Durum aşağıda ayrıntılı olarak incelenmiş ve Tablo 440 da karşılaştırmalar yapılmıştır.

(1) Sağlık ocakları :

1963 ve 1965 yıllarında sağlık ocaklarına ayrılması gereken yatırımlarda eksiklik vardır. 1964 yılında lojmanlara ayrılan yatırım çıkarılırsa sağlık ocağı yatırımı yine Plân hedefinin altında kalmıştır.

Kalkınma Plânında 15 yıllık devrede her yıl ortalama 300 ocak inşası öngörüldüğü halde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının ayrıntılı ve yerinde tesbit ettiği şartlara uygun olarak hazırladığı 15 yıllık sağlık ocakları programına göre, 1977 de Kalkınma Plânında 4 500 olması gereken sağlık ocağı sayısı 3 260 olmaktadır.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının programına göre 1963 te inşa edilen ocakların 1964 de ve 1964 de inşa edilenlerin 1965 te hizmete girmesi gerekmektedir. Bu durumda 1965 te 270 ocağın hizmette olması gerekir. 1965 Haziran ayında ise ancak 154 sağlık ocağı hizmettedir.

Bu verilerle durum şöyle özetlenebilir. Uygulamada hizmete girme bakımından büyük gecikme yoktur. Yıllık Programlarla verilen yatırımlarla yaratılacak sağlık ocağı sayısı üç yılda Kalkınma Plânı hedeflerinden büyük ölçüde ayrılmaktadır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Programı ile Yıllık Programlar arasında az fark vardır.

(2) Yataklı tedavi kurumları :

Kalkınma Plânına göre 1962 - 1964 arasında 5 750 yeni yatak kapasitesi öngörülmüştür. Hıfzısıhha Enstitüsünün yaptığı araştırmaya göre 1964 Mayıs ayında 77 400 yatak hizmette bulunmaktadır. 1962 yatak stoku 62 100 olduğundan net ilâve 15 300 dür. Yataklı tedavi kurumları yatırımları bu alanda Kalkınma Plânında öngörülen yatırımlarla, büyük farklılık göstermediği halde, bu kapasite artışı olmuştur.

Plânlı döneme girerken kapasite hesaplarına esas teşkil eden 1962 stoklarının kesinlikle hesaplanamamış olması, mevcut hastane birimlerine yatak eklenmesi görünen bu artışın nedenleridir. Kullanılan yatırımlarla ne ölçüde yeni kapasite yaratıldığı yukarıda açıklanan nedenlerle bulunamamaktadır.

TABLO : 440 — Sağlık Ocakları Sayısı *(Sayı Olarak)*

YILLAR	Plân (1)	Yıllık Program (2)	SSYB nın 15 Yıllık Programına Göre (3)	Plânla SSYB Program Farkı (4)	Yıllık Program ile SSYB Program Farkı (5)	Plânla Yıllık Program Farkı (6)
1963	300	200	173	127	— 27	— 100
1964	300	276	270	30	— 6	— 24
1965	300	141	192	108	— 51	— 159

Kaynak : Devlet Plânlama Teşkilâtı

(3) Yıllık programların nicelik hedeflerinin genel görünüşü

TABLO : 441 — Sağlık Programlarının Gelişmesi

Konu	1962 de Mevcut Birim	1964 Yılı Sonunda Plân Hedeflerine Göre Yapılacak Toplam Birim	1964 Yılı Sonunda Program Hedeflerine Göre Varılacak Toplam Birim	1964 Yılı Sonu İtibariyle Gerçekleşen Birim[a]	Açıklama
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Sağlık Ocağı	—	600	476	390 (1)	İnşaat biten birim sayısı
Sıtma Eradiksasyon Şubesi	328	328	328	328	
BCG Retest. Ekibi	3	7	7 (2)	7	
BCG Aşı Ekibi	70	90	90 (2)	90	Derneklerin yaptırdığı
Dispanser	104	104	112	127	Dispanserler nedeni ile artış fazladır.
Gezici Tedavi Ekibi	—	25	25 (2)	25	
Gezici Tarama Ekibi	—	—	—	10	
Trahom Savaş Tabipliği	35	60	60 (2)	25	
Cüzzam Savaş Dispanseri	8	12	12 (2)	11	
Hıfzıssıhha Enstitüsü	3	3	3	3	
İşçi Sağlığı Merkezi	—	5	—	—	Yeni İş Kanunu gereğince bu merkezlerin görevi Sosyal Sigortalar Kurumunun mevcut kuruluşları tarafından yapılmaktadır.
Depo ve Tamirhaneler	—	4			

TABLO : 441 — (Devamı)

Konu		1962 de Mevcut Birim	1964 Yılı Sonunda Plân Hedeflerine Göre-Yapılacak Toplam Birim	1964 Yılı Sonunda Program Hedeflerine Göre Varılacak Toplam Birim	1964 Yılı Sonu İtibariyle Gerçekleşen Birim	Açıklama
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Yataklı Tedavi Kurumları Yatak Sayısı	Sağlık ve Sosyal Yar. Bak.	33 500	36 100	36 100	38 900	Fazlalıklar başlangıç yılındaki envantör farkından, mevcut kurumlara yatak eklenmesinden ve standartlardaki değişikliklerdendir.
	Sosyal Sigortalar Kurumu	3 200	3 700	3 700	4 150	
	Diğer Kamu Kuruluşları (4)	21 000	21 900	21 900	25 650	
	Özel Sektör	4 400	6 150	6 150	5 700	
TOPLAM		62 100	67 850	67 850	74 400	
Sağlık Okulları	Halk Sağlığı Akademisi	1	1	1	1	
	Yüksek Hemşire Okulu	4	4	4	4	
	Sağlık Kolejleri	15	17	33 (5)	21	
	Köy Ebe Okulu	14	14	33 (5)	24	
	Tıp Fakültesi	3	3	5	6	
	Diş Hekimi Okulu	1	3			
	Eczacı Okulu	2	2	2	2	
	Hastane İdarecisi Okulu	—	1	1	1	
	Diyet Okulu	—	1	1	1	

(1) Hizmete giren 154 ocaktan bir kısmı mevcut binalardan faydalanarak hizmete girmiştir. İnşaatı biten ocaklar 1965 yılı içinde hizmete girecektir. 53 ocağın inşaatı devam etmektedir.

(2) Hedef yıllık programlarda rakam olarak gösterilmemiştir. Ancak öngörülen tedbirlerin bu hedefleri gerçekleştireceği düşünülmüştür.

(3) Buna ek olarak 12 depo ve tamirhane inşaat safhasındadır.

(4) Millî Savunma Bakanlığı yatakları dahildir.

(5) Bir kısmı inşaat safhasındadır.

NOT : Gerçekleşme sütununda görülen yatak sayıları, 1964 yılında Hıfzıssıhha Okulunda yapılan «1 Mayıs 1964 durumuna göre Türkiye'de mevcut sağlık kurumları» araştırmasından alınmıştır.

Kaynak : Devlet Plânlama Teşkilâtı.

Bu yüzden yatırımlarla hastane inşaatı maliyetleri arasında bir ilgi kurmak mümkün olamamakta ve yatırımların bu yönden değerlendirilmesi yapılamamaktadır.

Uygulamadan edinilen tecrübelere göre, hastane inşa eden çeşitli kurumların inşa maliyetleri birbirinden çok farklıdır.

Hastane inşaatı konusunda yapılmış çok az araştırma vardır ve bu konuda ayrıntılı araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu arada hastane inşaatında Türk Toplumunun bünyesine uygun fiziki standartların tesbit edilmesi önem taşımaktadır.

b. *YILLIK PROGRAMLARDAKİ TEDBİRLERİN DURUMU :*

(1) Sağlık ocakları ile birlikte köye götürülmesi gereken hizmetlerin koordinasyonu :

Bu konuda 1963, 1964, 1965 Programlarında tedbirler bulunmakla beraber uygulama başrılı olmamıştır. Oysa, sağlık ocaklarının fonksiyonlarını yapabilmeleri, köye, yol, okul, su, telefon, taşıma hizmetlerinin de birlikte götürülmesine bağlıdır. Yıllık programlarda bu hizmetlere yeterli yatırım ayrıldığı halde, hizmetleri yapan kuruluşların bölgelere verdikleri öncelikler farklı olduğu için koordinasyonda başarı sağlanamamıştır.

(2) Sağlık ocaklarının yapımıyla ilgili sorunlar :

İlk yıllar uygulanması, ocakların seçimi, sağlık ocaklarına ulaşabilme durumu, su ve yol bulunan yerlerde yapılması gibi unsurlar bakımından başarılı olmamıştır. Bölgelerde yeterli müteahhit bulunmasında güçlüklerle karşılaşılmıştır. Arsaların önceden mecut olmaması, ihalelerin geç yapılması, inşaat mevsiminin kısalığı, bölgeler arasında teknik eleman ve makina kaydırmanın güçlüğü gibi nedenlerle, uygulamada tıkanıklıklar olmuştur.

(3) Sağlık ocaklarının diğer sorunları :

Personelin seçimi ve eğitimi, göndermedeki gecikme, çalışma isteğinin yetersizliği, bölgede diğer hizmetlerde çalışanlarla sağlık personelinin ücret farkının yarattığı sorun gibi nedenler ve ocakların işler duruma getirilmesindeki teknik güçlükler, ilâç ikmali, ocaklara ve evlere gerekli sıhhi malzemenin ve teçhizatın verilmesifideki aksamalar hizmetin daha iyi kalitede görülmesini engellemiştir.

(4) Sosyalleştirmeyle ilgili sorunlar :

Sosyalleştirme programı ve sağlık sigortası hakkında ileriki yıllar uygulaması ile ilgili olarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Çalışma Bakanlığının beraberce yapacakları maliyet analizleri ele alınmamış, yalnızca Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı «Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesinin Gerektirdiği Harcamalar ve Programın Finansmanı» üzerinde bir etüt yapılmıştır.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Çalışma Bakanlığının sağlık hizmetlerin sosyalleştirilmesi ile sağlık sigortasının düzenli işlemesini sağlayacak tedbirleri almak üzere yapmakta oldukları çalışmalar sonuçlanmamıştır.

(5) Hastane hizmetleri :

224 sayılı Kanun gereğince Milî Savunma Bakanlığına bağlı kuruluşlar dışındaki kamu kesimi sağlık hizmetleri - ilgili kuruluşlarla birlikte hazırlanacak tüzükte gösterilen esaslar içinde - Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından yürütülecektir. Bu konuda Kalkınma Plânında ve Yıllık Programlarda tedbirler öngörülmüş ancak şimdiye kadar belirli bir gelişme sağlanamamıştır. Sağlık tesislerini satın alma bedeli ve kamu kesimi hastanelerini idare edecek kurumun statüsü konularında kuruluşların anlaşmaları mümkün olmamıştır.

(6) Sağlık personeli yetiştirilmesi ve istihdamı ile ilgili tedbirler :

Plânlı dönemin başında sağlık personeli yönünden önemli sorunlar tanımlanmıştır. Sağlık hizmetlerinin istenilen seviyede görülebilmesi için sağlık personeli sayı itibariyle yetersizdir. Mevcut olanlar da yurt içinde dengesiz dağılmışlar, daha çok büyük şehirlerde toplanmışlardır. Sağlık hedeflerini gerçekleştirebilmek için gerekli sayıda sağlık personelinin yeterli nitelikte ve zamanında yetiştirilmesi gereklidir. Çalışan hekimlerin yarıdan fazlası mütehassıs hekimdir. Bu durum, Kalkınma Plânında öngörülen sağlık programlarını engelleyici niteliktedir. Çok sayıda hekim de dış ülkelerde çalışmaktadır.

Yıllık Programlarda yukarıda gösterilen sorunlara çözüm yolu olacak tedbirler öngörülmüştür. Ancak gerek sağlık personelinin meslek içinde ve Türkiye'de çalışmasını sağlayacak tedbirler, gerekse hizmetler ve bölgeler arasında dengeli dağılımını sağlayacak tedbirler üç yıllık uygulama sonucu, sosyalleştirilmiş bölgelerdeki kısmi iyileşmenin dışında, başlangıçtaki durumu büyük ölçüde değiştirememiştir.

Çeşitli bakanlıkların çıkarmış oldukları tazminat kanunları daha çok gelişmiş bölgelerde personel istihdamına imkân verecek şekilde uygulanmaktadır. Öte yandan personel istihdamı ile ilgili olarak sadece tazminat kanunlarından faydalanmak yetersizdir. Bu konuda idari teşvik tedbirlerine de önem verilmesi gerekir.

Toplum hekimi yetiştirilmesi için ders programlarında yapılacak değişiklikler konusunda bütün tıp fakülteleri aynı ilgiyi göstermemiştir.

Sağlık personeli sorunlarının büyük kısmı yurdun genel şartları ile ilgili olup, bu şartların iyileşmesi ile birlikte ortadan kalkacak niteliktedir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı sağlık tesislerinde çalışan sağlık personelinin tam gün çalışmalarını sağlıyan tasarı kanunlaşmıştır. Diğer kuruluşlar da bu yola gitmektedirler.

(7) Halk sağlığı ile ilgili tedbirler :

Bulaşıcı hastalıklarla savaş programları genelikle başarılı yürütülmüştür.

Hıfzısıhha Okulu eğitim ve araştırma müessesesi olarak çalışmaktadır.

Çevre sağlığı şartlarının geliştirilmesi konusunda özellikle belediyelerin çalışmaları yetersiz kalmıştır.

2. *Tedbirler :*

a. SAĞLIK HİZMETLERİNİN SOSYALLEŞTİRİLMESİ İLE İLGİLİ TEDBİRLER :

(1) Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmeleri çalışmalarında hizmetin programlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi safhalarında, sağlık hizmetleri diğer kamu hizmetlerinden tecrit edilmiş olarak değil onlarla içiçe düşünülmelidir.

Köye hizmet götüren kuruluşlar arasında mutlak gerekli olan koordinasyon yanında sağlık ocakları yatırımlarının il içindeki dağılımında diğer alt yapı yatırımlarının özellikle yol ve içme suyu gibi mahallî hizmetlerin mevcut olduğu veya ilgili kuruluşlarca gerektiğinde sağlanacağı ifade edilmiş yerlere öncelik verilmesi zorunludur. Hizmetten beklenen faydanın elde edilebilmesi, sosyalleştirme yatırımlarına başlanmış bulunan illerdeki söz konusu altı yapı yatırımlarının tamamlanmasından sonra mümkün olacaktır.

Bu konuda, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, İmar ve İskân Bakanlığı, Köy İşleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı ilgili ve sorumludurlar.

Bu bakanlıkların yapacakları koordinasyon, merkezde, yıllık programların hazırlanışından ve uygulamanın yapıldığı illerde, valiler ve bakanlıkların illerdeki temsilcileri arasında olmak üzere iki safhada sağlanacaktır.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının yürütücülüğünde, ilgili bakanlıklar arasında yüksek kademeli bir komisyon merkezdeki koordinasyonu sağlayacak, ilkeleri tesbit edecektir. Yine bu çalışmalarla illerdeki İl Koordinasyon Kurulları tarafından il seviyesinde sağlanacak koordinasyonun esasları ve uygulaması konusunda karar verilecektir.

Çalışmalarda kaynak ve zaman israfının önlenmesi, köyde yaşama şartlarının elverişli duruma getirilmesi, toplum kalkınması ve bölgenin tüm kalkınması, temel ilke alınacaktır.

(2) Sağlık ocaklarının yapımla ilgili sorunları daha yüzeyde olup, madde (1) de söz konusu olan komisyon çalışmalarının ve üç yıllık uygulamanın ışığında, Bayındırlık ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının işbirliği ile çözümlenebilecek durumda görülmektedir. Sağlık ocaklarının bütün sorunları; özellikle yapımla ilgili sorunlar, madde (1) de söz konusu olan komisyonda ele alınacaktır.

(3) Sağlık personelinin uygulamanın gereklerine göre yetiştirilmesi amacıyla okul programlarında yapılan değişikliklere ilgili bütün okullar katılacaktır. Bu konuda, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, kendi okullarından sorumluluğu yanında üniversitelerle, yüksek okulların programlerinin geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

Sosyalleştirme bölgelerinde çalışacak sağlık personelinin seçiminde bu konuda çalışmaya gönüllü elemanların seçimine önem verilecektir. Personele gönderilmeden önce verilen kurslarda, toplum kalkınması, halkla ilişkiler, diğer personelle ilişkiler konuları üzerinde durulacaktır.

(4) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Sosyal Sigortalar Kurumu arasında yüksek kademede kurulacak bir komisyon şimdiye kadar sosyalleştirme ve Sosyal Sigortaların ilişkileri üzerinde yapılmış olan çalışmaları değelendirecek ve söz konusu çalışmaları 1966 yılı içinde tamamlayacaklardır.

b. HASTANE HİZMETLERİ İLE İLGİLİ TEDBİRLER :

(1) Kamu kesimindeki kurumlara ait sağlık hizmetlerinin bir elden yürütülmesini sağlayacak bakanlıklararası komisyon çalışmalarına devam edecektir.

(2) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının hastanelerin tiplerine göre servis, yatak, personel ve malzeme standardizasyonu konusunda tamamladığı çalışmanın ilgili diğer kurumlarda da uygulanabilme imkânlarının araştırılması için, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının yürütücülüğünde Sosyal Sigortalar Kurumu, Millî Savunma Bakanlığı ve diğer ilgili kamu kuruluşları 1966 yılı içinde çalışmalarını tamamlıyacak ve kararları uygulamaya başlayacaklardır.

c. ÇEVRE SAĞLIĞI İLE İLGİLİ TEDBİRLER :

Toplumun genel sağlık seviyesini yükseltmenin yanısıra, çevre sağlığı şartlarını iyileştirmek ve halkı bulaşıcı hastalıklardan korumak yönündeki gayretlerin artırılması, Türkiye'ye komşu olan ülkelerde ortaya çıkan salgın hastalıklar nedeniyle önem kazanmaktadır. Bu sorun, sağlık hizmetlerinin geliştirilmesinin ötesinde tedbirlerin alınmasını gerektirmekte, öte yandan sağlık hizmetlerinin dengesiz dağılımı sonucu özellikle belirli bölgelerde ağırlık taşımaktadır. Bu amaçla, 1966 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının yürütücülüğünde Adalet Bakanlığı, Millî Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, İmar ve İskân Bakanlığı ve Köy İşleri Bakanlığı öncelikle işbirliği sağlıyacaklar, alınması gerekli ayrıntılı tedbirleri tesbit ederek uygulayacaklar ve söz konusu tedbirlerin öncelikle uygulanmasını önliyen mevcut hukukî engelleri kaldıracak çalışmaları yapacaklardır.

TABLO : 442 — 1963 - 1964 Yılları Sağlık Yatırımları Program Hedefleri ve Gerçekleşme Durumu *(Milyon T. L.)*
(1961 fiyatlarıyla)

	Program			Gerçekleşme			Yüzde olarak gerçekleşme		
	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964	1963	1964	1963+1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu sektörü	194,3	198,3	392,6	116,4	163,8	280,2	59,9	82,6	71,4
Özel sektör	15,0	7,2	22,2	5,6	9,0	14,6	37,3	125,0	65,8
TOPLAM	209,3	205,5	414,8	122,0	172,8	294,8	58,3	84,1	71,1

TABLO : 443 — Yıllar İtibariyle Sağlık Yatırımları *(Milyon T. L.)*
(Cari fiyatlarla)

	DEĞER					Zincirleme endeks			
	1962	1963	1964	1965 T	1966 T	1963	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Kamu sektörü	..	124,2	181,3	246,0	289,1	..	146	135,6	117,5
Özel sektör	..	6,0	10,0	10,0	15,0	..	166,6	100,0	150,0
TOPLAM	..	130,2	191,3	256,0	304,1	..	146,9	133,8	118,8

TABLO : 444 — 1966 Yılı Sağlık Yatırımları

(Bin T. L.)

Yatırımcı Kamu Kuruluşları	Devam Eden	Yeni	Toplam
Milli Savunma Bakanlığı	6 370	20 827	27 000
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	86 350	98 150	184 500
Hudut ve Sahiller Sağlık Gn. Md.	—	2 152	2 152
GENEL VE KATMA BÜTÇE TOPLAMI			213 652
Sosyal Sigortalar Kurumu	45 780	19 610	65 390
İKTİSADİ DEVLET TEŞEKKÜLLERİ TOPLAMI			65 390
Mahilli İdare Yatırımları			10 000
KAMU YATIRIMLARI TOPLAMI			289 042
ÖZEL SEKTÖR YATIRIMLARI			15 000
1966 YILI SAĞLIK YATIRIMLARI TOPLAMI			304 042

SOSYAL HİZMETLER

1. Genel durum :

Sosyal hizmetler konusundaki imkânları artırıcı gayretler devam etmektedir. Ancak bu gelişmeler fiziki kapasitelere inhisar etmektedir.

Ankara'da inşa edilen 100 çocuk kapasiteli kreş ve gündüz bakımevi ile yine Ankara'daki 50 yataklı ve günde 250 sakat kişini rehabilitasyonunun yapılabileceği örnek rehabilitasyon merkezi tamamlanmak üzeredir.

Sosyal hizmetler alanında personel yetiştirilmesi amacıyla kurulmuş olan Sosyal Hizmetler Akademisi 1965 yılında ilk mezunlarını vermiştir.

Sosyal hizmetlerin etkisini artırması için gerekli olan tedbirlerin alınmasında ve hukuki desteğin sağlanmasında gecikmeler vardır.

Sosyal hizmetlerin ve fonların bir elden yürütülmesi amacıyla kurulması öngörülen Sosyal Hizmetler Kurumu ile ilgili tasarı, çocuk mahkemeleri kurulması konusunda Adalet Bakanlığınca hazırlanan tasarı, cezaevlerinden tahliye edilenlerin işsiz kalarak tekrar suç işlemelerini önlemek üzere böyle kişilere iş sağlanmasını öngören patronaj teşkilâtının kurulması ile ilgili tasarı kanunlaşmıştır.

Çocuk suçluluğunun önlenmesi konusunda Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı arasında işbirliği sağlanamamıştır.

2. Tedbirler :

a. Seminer, konferans, film, radyo ve basın gibi araçlardan yararlanarak ssoyal hizmetler konusunun halka tanıtılmasına çalışılacaktır.

b. Sosyal Hizmetler Akademisi mezunlarının ihtisas alanlarında çalışmaları sağlanacaktır. Bu amaçla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bu mezunları istihdam edecek kuruluşlarla temas sağlıyacaktır.

DİĞER KAMU HİZMETLERİ

Diğer kamu hizmetleri bölümü içinde harita, tapu - kadastro, idare binaları genel idare, ticaret hizmetleri ve mahallî idareler ele alınmaktadır.

1. Harita Tapu - Kadastro :

Arazi toplulaştırılması ile toprak mülkiyetini tanımlamak arazi ve zirai gelir vergisini âdil esaslara bağlamak, orman sınırlarını tesbit etmek ve yatırım projelerinin konumlarını sabit bir sistem bağlamak gibi amaçlarla topografik ve kadastro çalışmalarını kapsayan bir konudur.

Harita, tapu - kasatro konusunda başlıca hizmet alt bölümlerine göre üretim durumu Tablo 445 de gösterilmiştir.

TABLO : [illegible] — Harita Tapu Kadastro [illegible] Yıla Basılan Hizmet Alt Bölümlerine Göre Üretim Tahminleri

Ana Hizmetler	Birim	Miktar 1963 (1)	Miktar 1964 (2)	Miktar 1965 (3)	Miktar 1966 (4)	Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks) 1964 (5)	Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks) 1965 (6)	Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks) 1966 (7)	Genel Endeks 1962 = 100 (8)
1/25 000 ölçekli topografik harita	Pafta	63	86	65	50	136	75	77	79
1/5 000 ölçekli topografik harita									
Nirengi	Km²	8 352	12 102	11 634	12 600	144	96	108	151
Kıymetlendirme	Km²	4 786	8 447	15 960	18 120	176	189	114	378
1/5 000 ölçekli topografik haritalardan istifade ile tapulama (identifikasyon)	Km²	1 736	3 004	3 000	5 000	173	100	166	288
Klasik metodla tapulama	Km²	1 225	1 375	2 000	1 500	112	145	75	112
TOPLAM	Km²	2 961	4 379	5 000	6 500	148	114	130	219
Şehir kadastrosu	Parsel	57 889	47 653	45 000	50 000	82	94	111	86

Plân hedefleri ve üretimin karşılaştırılması Tablo 446 da yapılmıştır.

TABLO : 446 — Harita Tapu Kadastro Yurtiçi Talep Üretim Karşılaştırması

	Birim	Üretim 1963 (1)	Üretim 1964 (2)	Plân Hedefleri 1963 (3)	Plân Hedefleri 1964 (4)	Gerçekleşme % 1963 (5)	Gerçekleşme % 1964 (6)
1/5000 Ölçekli harita							
kıymetlendirme	Km²	4 786	8 447	12 000	20 000	40	42
İdendifikasyon	Km²	1 736	3 004	12 000	20 000	14	15
Şehir kadastrosu	Parsel	57 889	47 653	150 000	150 000	38	31

Tabloda da anlaşılacağı gibi 1/5000 ölçekli harita yapımı konusunda plân hedefleri yüzde 40 oranında gerçekleşmiştir. İdentifikasyon işleri ise harita yapımının yüzde 36 sı olarak gerçekleştirilebilmiştir. Mevcut kuruluşların değerlendirme kapasitesiyle karşılaştırıldığında identifikasyon kapasitesinin çok düşük olduğu görülmektedir. Şehir kadastrosu yönünden de Plân hedefleri 1963, 1964 yıllarında ortalama yüzde 34,5 olarak gerçekleşmiştir.

2. *İdare binaları :*

İdare binalarına ilişkin yatırımlar çeşitlilik, dağınıklık ve izleme zorluğu bakımından özellik taşımaktadır. Muhtelif yerlerde kamu hizmeti gören çeşitli kuruluşların idare binası ihtiyaçlarını toplu olarak düşünmek, devlet hizmetlerinin bir arada görülmesini sağlamak amacı ile birlikte çalışması mümkün devlet organlarının aynı idare binalarından faydalanması öngörülmektedir.

3. *Genel idare :*

Genel idare hizmetlerinin ve daireler arası müşterek idare hizmetlerinin görülmesi için zorunlu yatırım niteliğindeki harcamalar bu bahiste ele alınmaktadır.

4. *Mahallî idareler hizmetleri :*

Mahallî idareler üniteleri, il özel idareleri, belediyeler ve köy idareleri olarak örgütlenmiştir.

Günümüzün gelişen şartları içinde mahallî ihtiyaçlar nitelik ve nicelik bakımından daimî artan bir seyir takip etmektedir.

Diğer taraftan son yıllarda hızlı şehirleşme hareketi sermaye yoğunluğu yüksek mahallî hizmetleri artırırken, malî imkânsızlık dolayısıyla mahallî idareler bu hizmetleri yapamaz durumdadır.

Mahallî idarelerin gerek kuruluş gerekse görev ve malî imkânlarını düzenleyen mevzuatın günümüzün değişen şartlarına uygun olarak yeniden düzenlenmesi, mahallî idareler ve devlet arasında kamu görevlerinin paylaşılmasıyla ilgili mevzuat bakımından daha kesin ve açık kriterlerin ortaya konması zorunlu görülmektedir.

Mahallî idarelerin yatırım faaliyetleri çeşitli sektörleri kapsamaktadır. Mahallî idarelerin bu yatırımları ilgili sektörlerinde ele alınmıştır.

Burada 1966 da mahallî idare yatırım tahminlerinin alt sektörlere göre dağılımı Tablo 447 de gösterilmiştir.

TABLO : 447 — Mahalli İdareler 1966 Yılı Yatırımlarının Alt Sektörlere Göre Dağılımı

(Bin TL.)

Alt Sektörler	1966 Yatırım Tahmini (1)	Toplam Yatırım İçindeki % oranı (2)
Tarım	15 000	2,3
İmalât	10 000	1,5
Enerji	150 000	22,7
Ulaştırma	140 000	21,2
İçme suyu	120 000	18,2
Diğer belediye hizmetleri	85 000	12,9
Konut	50 000	7,6
Eğitim	55 000	8,3
Sağlık	10 000	1,5
Turizm	25 000	3,8
TOPLAM	660 000	100,0

5. *Yatırımlar :*

Diğer Kamu Hizmeti Sektöründe 1966 yıllık Programda öngörülen yatırımlar geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 448 de gösterilmiştir.

TABLO : 448 — Diğer Kamu Hizmetleri 1966 Yılı Yatırımları

(Milyon T. L.)

Cari Fiyatlarla

Sektörler	Değerler 1964	Değerler 1966	Değerler 1966	Zincirleme Endeks % 1965	Zincirleme Endeks % 1966
Harita Tapu Kadastro	24,7	25,1	23,2	101,6	92,8
İmar planları	1,0	5,1	7,5	510,0	147,0
İdare binaları	38,0	24,0	52,0	64,5	212,4
Genel idare		5,0	43,2	—	864,0
Sosyal hizmetler	5,9	3,6	3,9	72,0	108,3
Ticaret hizmetleri	15,7	12,0	33,8	76,4	281,6
Belediye hizmetleri	30,0	240,0	205,0	800,0	85,4
Şehir içme suyu	78,0	77,5	84,6	99,3	109,1
Köy içme suyu	70,5	96,0	132,6	136,1	138,1
Enfrastrüktür	60,4	148,6	286,0	246,0	192,4
Özel sektör	10,0	38,5	300,0	385,0	779,2
TOPLAM	333,3	675,9	1171,8	202,8	173,3

6. Tedbirler :

a. Harita tapu - kadastro :

(1) Kıymetlendirme ve identifikasyon kapasiteleri arasındaki dengesizliği gidermek için identifikasyon kapasitesinin artırılması yolunda gerekli tedbirler alınacaktır.

(2) Şehir kadastrosu konusunda, İller Bankasınca yapılmakta olan şehir ve kasaba haritalarından daha etkili bir şekilde faydalanılacaktır.

b. İdare binaları :

(1) Bundan böyle programlarda yer alan idare binaları yatırımları için yatırımın yapılacağı yerde idare binaları kapasite durumuna uygunluğunu kontrol bakımından yukarıda tanımlanan yatırımlara girişilmeden önce Maliye Bakanlığı, Milli Emlâk Genel Müdürlüğünden alınacak bilgi ve görüşler ile envanterler ilgili kurullarca kendi yatırım teklifleri ile birlikte Devlet Plânlama Teşkilâtına verilecektir.

(2) 1965 Programında öngörülen idare binalarına ilişkin proje standartları araştırması sonuçlarına göre en çok faydayı sağlıyacak ve en ucuz maliyetle gerçekleştirilebilecek tip projeler 1966 yılının ilk yarısı içinde hazırlanacaktır.

c. İçme suyu :

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Fırat ve Dicle Nehri arasında kalan köylere içme suyu sağlanması konusu Köy İşleri Bakanlığınca özel bir proje olarak ele alınacaktır. 4 yılda bitirilmesi öngörülen ve tutarı 60 milyon lira olarak hesaplanan projenin uygulanmasına 1966 yılı içinde geçilecek ve bu maksatla 15 milyon lira harcama yapılacaktır.

Projenin uygulanmasında, toplu yerleşme ünitelerine öncelik verilecek, ayrıca iktisadi yönden gelişmiş ve gelişmeye elverişli yerler de gözönünde bulundurulacaktır.

Uygulama programının hazırlanmasında Köy İşleri Bakanlığı Devlet Plânlama Teşkilâtı ile işbirliği yapacaktır.

d. Mahallî idareler :

(1) Mahallî idarelerin günümüzün şartlarına uygun bir şekilde yeniden düzenlenmesi için teşkil edilmiş komisyon tarafından yapılan çalışmalar bitirilerek araştırma sonuçları üzerinde bir değerlendirme yapılacaktır. Bu değerlendirmede mahallî ve resmî idareler arasındaki ve çeşitli mahallî idare üniteleri arasındaki görev bölümünün ana prensipleri tesbit edilerek kamu hizmetleri mahallî ve merkezî idareler arasında yeniden dağıtılacaktır. Bu arada mahallî idare ünitelerinin varlık nedenleri de gözönünde bulundurulacaktır.

(2) Mahallî idareler yapılmakta olan hazine yardımları konusu ile mahallî idarelerin ticarî ve sınaî teşebbüs gelirleri konusunda Programın Finansman Bölümündeki tedbirler bu bölümde de uygulanacaktır.

e. Vakıflar :

Mevcut vakıflar ve tesislerin geliştirilmesi ve dolayısiyle bu müessesenin toplum hayatında etkin bir yeri olmasını sağlamak amacıyla gerekli idarî, iktisadî, sosyal ve malî etütler yapılacaktır.

BÖLÜM V

PROGRAMIN FİNANSMANI

Kamu Sektörünün Finansmanı

1. Genel durum :

Kalkınma Planının dayandığı temel ilkelerden biri de «istikrar içinde kalkınma» dır. Bu temel ilke, programlarda öngörülen harcama ve gelir hedeflerine ulaşılmasını zorunlu kılmaktadır. Kamu sektörünün finansmanı, kalkınmada bu sektöre düşen fonksiyonlar ve kamu sektörünün Türk ekonomisindeki nisbi değeri bakımından özellikler göstermektedir. Memleketimizde kamu sektörü iktisadi istikrarın sağlanmasında, Plânda tesbit edilen yıllık yatırım hacminin gerçekleşmesinde, coğrafi ve sektörel ahengin sağlanmasında, özel sektöre öncülük yapılmasında, özel sektörün imkânlarını ve kapasitelerini aşan iktisadi faaliyetlerin harekete geçirilmesinde, ekonomide istihdam hacminin artırılmasında, kişiler arasında fırsat eşitliği ve âdil bir gelir dağılımının sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Memleketimizde bir yandan organik aşlamda kamu hizmetleri süratle gelişir ve Devlet modern yönde bütün müesseseleriyle büyürken, diğer yandan kalkınmanın ön şartlarını teşkil eden enfrastrüktür yatırımların yapılması, eğitim, sağlık ve tarım alanlarında önemli miktarlarda ve oranlarda yatırım niteliğini taşıyan cari kamu harcamalarının Plân öncesi devreye kıyasla hızlı olarak artması, kamu maliyesini Kalkınma Planımızda tesbit edilen hedeflerin gerçekleştirilmesinde birinci derecede sorumlu duruma getirmiştir.

Bu durum Plânda aşağıda açıklandığı şekilde nicelik ifadesini bulmuştur. Plân dönemi başında toplam kamu gelirlerinin gayrisâfi millî hasıla içindeki oranı yüzde 26,36 dan Plân döneminin sonunda yüzde 27,47 ye yükseltilecektir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi toplam kamu gelirlerinin sabit fiyatlarla yılda ortalama yüzde 9,3 artmasını gerektirmektedir. Ayrıca, kamu gelirleri içinde en önemli yeri alan vergi gelirlerinin yılda ortalama yüzde 10,8 oranında artarak, gayrisâfi millî hasılaya oranının 15,95 ten Plân dönemi sonunda yüzde 17,32 ye ulaşacağı öngörülmüştür.

Belirtilen bu hedeflere varılması için Kalkınma Planı, özellikle vergi gelirlerinin Planın ekonomik ve sosyal hedeflerini aksatmadan ve onlarla ahenkli olarak sağlanacağını varsaymıştır. Bu amaçla vergi sistemimizde reform yapılması, bu reform sayesinde vergi sistemimizin gerekli finansman ihtiyacını karşılayacak bir esnekliğe kavuşturulması, sektörler ve kişiler arasında vergi yükünün âdil bir şekilde dağılımı, vergi politikası yoluyla iktisadi kaynakların Plân hedef ve ilkelerine göre kullanımının sağlanması, lüks harcamaların vergi yoluyla kısıtlanması, verginin ferdi gayret ve çalışmaları ve bunun sonucu olarak gönüllü tasarrufları artırıcı yönde olması Plânda yer almış bulunmaktadır.

2. *Plân döneminde kamu sektörü finansmanının genel görünüşü :*

a. *Kamu gelirleri yönünden :*

Plâna hâkim prensipler çerçevesinde hazırlanan 1963 ve 1964 Programlarını aksatmadan uygulayabilmek için sözü edilen yıllarda geniş kapsamlı vergi tedbirleri alınmış ve ek vergi geliri sağlayacak kaynakların bulunmasına çalışılmıştır.

Bu çabalar yürürlükteki vergi kanunlarında önemli değişiklikler yapılması veya yeni kanunlar getirilmesi şeklinde olmuştur. Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunları ile Vergi Usul Kanununda yapılan değişikliklerle, tasarrufları ve yatırımları teşvik edici yatırım indirimi ve hızlandırılmış amortismanların uygulanması kabul edilmiş, verginin tarh ve tahsilini kolaylaştırmak, itirazları azaltmak maksadıyla idarece tarh ve uzlaşma hükümleri kanunda yer almış, ayrıca gelir vergisi taksitleri üçe, kurumlar vergisi taksitleri ikiye çıkarılmış, tarımda asgari kazanç esası kabul edilmiş; ortalama kâr hadlerinin ve asgari gider esasının daha geniş bir uygulaması ve nispetlerinin bugünkü şartlara uydurulması sağlanmış, vergi beyanlarının ilânı ile vergilendirme tekniğinde önemli gelişmeler vergi sistemimiz içine alınmıştır.

Gider Vergileri, Gümrük Vergisi, Arazi Vergisi, Bina Vergisi, Damga Resmi ve Harçlar Kanunlarında yapılan çeşitli değişikliklerle bu vergilerin daha verimli hale getirilmesine gayret edilmiş ve ayrıca yeni getirilen Dış Seyahat Harcamaları Vergisi, Motorlu Kara Taşıtları Vergisi, Emlâk Alım Vergisi, Değerli Kâğıtlar Kanunlarıyla Programlarda öngörülen ek finansman ihtiyacının karşılanmasına çalışılmıştır. Bu değişiklikler sonunda Tablo 449 da gösterildiği gibi vergi gelirlerinde önemli ölçüde artışlar elde edilmiştir.

TABLO : 449 — Genel Bütçe Gelirlerinde Yıllık Artış Oranları
(Yüzde Olarak)
(Cari Fiyatlarla)

	1962	1963	1964	1965 T
	(1)	(2)	(3)	(4)
— Vergi gelirleri	6,2	18,4	9,9	16,4
a. Vasıtasız vergiler	— 11,0	17,8	9,9	13,7
b. Vasıtalı vergiler	17,3	18,7	9,9	17,8
— Genel bütçe gelirleri	10,8	28,7	2,8	17,3
— Genel bütçe gelirleri (Karşılık paralar hariç)	4,1	23,1	8,4	16,2

Ancak, 1963 ve 1964 yıllarında kamu sektörü gelirlerinin artırılması konusunda gösterilen önemli çabalara rağmen toplam kamu gelirlerinin gayrisâfi millî hasılaya oranı Plânda öngörülen hedeflere ulaşamamıştır.

Tablo 450, kamu sektörü gelirlerinin ayrıntılı olarak Plân hedeflerine göre mutlak ve gayrisâfi millî hasılaya oranla geri kalmalarını göstermektedir. Tabloda görüldüğü üzere, toplam kamu gelirinin Plân hedeflerine göre geri kalmaları zamanla azalma eğilimi göstermektedir. Bu durum, Plân ve yıllık programlarda belirtilen tedbirlerin tam olarak uygulanması ve bu tedbirlerin etkenliğinin artırılması sonucunda kamu gelirlerinin Plân hedeflerine ulaşabileceğini ortaya koymaktadır.

Vergi gelirleri Plân döneminin ilk üç yılında devamlı artış göstermekle beraber, Plânda gayrisâfi millî hasılanın yüzdesi olarak öngörülen vergi gelirleri hedefine ulaşılamamıştır. Bu durum yıllık programlar da öngörülen vergi gelirleri ile ilgili tedbirlerin tam olarak veya zamanında alınamamış olmasından ileri gelmektedir.

Gerçekleştirilemiyen tedbirler arasında, tarım kazançlarının etkin bir şekilde gelir vergisi kapsamı içine alınamaması, bina ve arazi vergilerinin yapılacak genel bir tahrir sonunda mükelleflerin gerçek vergi ödeme gücü üzerine oturtulamaması, ulaştırma sektöründe mevcut vergi rezervinden tam olarak faydalanılamaması, Devletçe girişilen bayındırlık faaliyetleri sonunda özel mülklerde meydana gelen değer artışlarının vergilendirilememesi, vergi idaresi, denetimi ve malî kaza konularında programlarda öngörülen etkin tedbirlerin alınamaması sayılabilir. Öte yandan, vergi dışı kamu gelirleri Plânda öngörülen hedefleri devamlı olarak aşmaktadır.

Katma bütçeli kuruluşlara mahallî idareler Hazineden büyük miktar ve oranlarda yardım yapılmasına devam edilmiş ve sözü geçen kuruluşların ifa ettikleri hizmet, bu hizmetlerden yararlananlara ölçülebilir bir fayda sağladığı halde hizmet bedellerinin harc veya fiyatlar şeklinde daha yüksek bir seviyede tesbit imkânı bulunamamıştır.

Mahallî idareler kalkınmada kendilerinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilmek için yeterli gelir kaynaklarına kavuşturulamamışlardır. Çeşitli kuruluşlara ödenen iştirak giderlerinin kaldırılması ve belediye borçlarının Hazineye devri bu konuda mahallî idareler nisbi bir rahatlığa kavuşturacak ise de, sözü geçen idareler ancak giderlerinden tasarruf etmiş olacaklardır.

Tasarruf bonoları gelirlerinde de Plân hedeflerine tam olarak ulaşılamamakla beraber bu hedeflerden geride kalma her yıl azalma eğilimi göstermektedir.

Karşılık paralar ve proje finansman yoluyla sağlanan gelirler 1963 ve 1965 yıllarında Plân hedeflerini aşmış, 1964 yılında ise bu hedeflerin gerisinde kalmıştır. Bu kaynakların yapılan anlaşmalara paralel olarak istikrarsız bir özelliği bulunmaktadır.

İktisadî devlet teşekküllerinin amaçlarını, statülerini, finansman ihtiyaçlarını ve denetleme şekillerini düzenleyen 440, 441 ve 468 sayılı Kanunlar çıkarılmış ve yürürlüğe girmiş olmalarına rağmen, adı geçen kuruluşların zararları yeteri kadar azaltılamamış, ya da bunlar kârlı duruma geçirilememişler ve kendilerinden beklenen fonları yaratmakta geride kalmışlardır. Bu durum, kuruluşların işletme açıklarının kapatılması ve yatırımlarının karşılanması için genel bütçenin transfer ödemelerini artırmıştır.

Döner sermayeli kuruluşların amacı ekonomik faaliyetleri daha rasyonel yürütmek ve kamu fonlarından sağlanacak faydayı âzamileştirmek olduğu halde, bu kuruluşlar fon yaratmada ve bu fonları verimli alanlarda kullanmada yeteri kadar etken olamamışlardır.

Program ve proje kredilerinden sağlanan dış kaynakların tam olarak kullanılması, bir yandan dış kredilerin farklı şartlarda olmasından ya da öngörülen usullerin özelliğinden, öte yandan iktisadî devlet teşekküllerinin proje kredisi kullanma konusunda gerekli örgütleme ve karar tedbirlerini zamanında alamamalarından mümkün olamamıştır.

TABLO : 450 — Plândaki Kamu Sektörü Gelir Hedeflerinin Gerçekleşme Durumu *(Milyon T. L.)*
(Cari fiyatlarla)

Gelir kaynakları	1963			1964			1965		
	Hedef (Mutlak)	Gerçekleşme	Geride kalma	Hedef (Mutlak)	Gerçekleşme	Geride kalma	Hedef (Mutlak)	Gerçekleşme (T)	Geride kalma
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
KAMU GELİRLERİ :									
a. Vergi gelirleri	10 010	8 424	1 586	11 186	9 258	1 928	12 082	10 780	1 302
(GSMH %)	15,95	13,42	2,53	16,74	13,86	2,88	16,93	15,10	1,83
b. Diğer kamu gelirleri	1 092	1 433	— 341	1 142	1 379	— 237	1 192	1 440	— 248
(GSMH %)	1,74	2,28	— 0,54	1,71	2,06	— 0,35	1,67	1,78	— 0,11
c. Tasarruf bonoları	596	474	122	635	535	100	678	630	48
(GSMH %)	0,95	0,76	0,19	0,95	0,80	0,15	0,95	0,88	0,07
d. Karşılık paralar ve proje finansmanı	1 569	2 063	— 494	1 737	1 399	338	1 541	1 845	— 304
(GSMH %)	2,50	3,29	— 0,79	2,60	2,59	0,51	2,16	2,58	— 0,42
e. İktisadi Devlet Teşekkülleri öz kaynakları	747	816	— 69	1 062	1 033	29	1 120	850	270
(GSMH %)	1,19	1,30	— 0,11	1,59	1,55	0,04	1,57	1,19	0,38
f. Mahalli idareler	1 600	1 224	376	1 704	1 469	235	1 820	1 631	189
(GSMH %)	2,55	1,95	0,60	2,55	2,20	0,35	2,55	2,28	0,27
g. Kaynağı belli olmayan fonlar	929	—	929	200	682	— 482	499	900	— 401
(GSMH %)	1,48	—	1,48	0,30	1,02	— 0,72	0,70	1,26	— 0,56
TOPLAM	16 543	14 434	2 109	17 666	15 755	1 911	18 932	18 076	856
(GSMH %)	2,36	23,00	3,36	26,44	23,58	2,86	26,53	25,33	1,20

Not : Tablodaki gelir hedeflerinin tesbitine esas olan GSMH rakamları, cari fiyatlarla 1963 de 62 758,6, 1964 de 66 820,5 ve 1965 de 71 364,3 milyon T. L. olarak alınmıştır.

b. Kamu giderleri yönünden :

Kamu gelirlerinin Plân hedeflerinin gerisinde kalması kamu giderlerini kısıtlayıcı yönde etkilemiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak yıllık program uygulamalarında bütçe giderlerinde tasarruf sağlamak gerekmiştir. Gerçekten, 1963 ve 1964 malî yıllarında genel ve katma bütçelerin cari giderlerinde yüzde 7 ve yüzde 10 oranlarında tasarruf yoluna gidilmiş ve 1965 malî yılı içinde de belirli bir oranda tasarruf yapılması durumu ortaya çıkmıştır.

Plânlı dönemde, kamu yatırım ve cari harcamalarının Plân çerçevesinde rasyonel bir dağılımı söz konusudur. Bu sebeple bütçelerin programlara uygun olarak tasdik edilmesi ve uygulama sırasında ek ödenek, olağanüstü ödenek ve özel masraf kanunlarıyla büyütülmemesi temel ilkedir. Plânlı dönemde bu temel ilkeye tamamen sadık kalınmamış ve bu eğilim son yıllarda artmıştır. Tablo 451 de, bütçelerde yılı içinde yapılan değişiklikler ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Tablo 451 e göre, cari giderler için her yıl artan bir nispette ek veya olağanüstü ödenek verilerek programlarda tesbit olunan bütçe hedeflerinden her yıl artan bir ölçüde uzaklaşılmaktadır. Yatırım harcamaları için de cari giderler verilmektedir. Aynı durum sermaye teşkili ve transfer harcamaları konusunda da görülmektedir.

Toplam olarak bütçe rakamları yıl içindeki değişmelerle her yıl artan bir ölçüde değişmektedir. Bütçe rakamları 1963 de 344 milyon, 1964 de 509 milyon ve 1965 de 859 milyon artırılmıştır. Bu yönde bir gelişme hem programlarda kamu giderleri için koyulan hedeflerin kompozisyonunu değiştirmekte, hem de özellikle cari giderlerin Plânda öngördüğü seviyenin üzerine çıkmasına tesir ederek kamu maliyesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Kamu harcamaları hedeflerinin gerisinde kalınmasının bütün sebepleri kamu gelirlerinde tesbit edilen hedeflere ulaşılamamış olmasından ileri gelmemiştir. Harcamalarla ilgili mevzuat, özellikle Genel Muhasebe ve Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunları Plânlı devrenin ihtiyaçlarını karşılayacak hale getirilememiştir. Bu kanunlar, Devlet faaliyetlerinde emniyeti, sürate tercih ettiklerin, kamu harcamalarının karşılıkları hazır olsa bile zamanında yapılamamalarına bir ölçüde sebep olmuştur.

TABLO : 451 — Genel Bütçe Ödeneklerinde Yıl İçinde Yapılan Değişiklikler

(Milyon TL.)
(Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Ödenek Çeşidi	Bütçe	Yıl İçindeki Değişmeler	Yıl Sonu Ödenek Durumu	Bütçe Ödeneklerindeki Yüzde Değişmeler
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1963	Cari masraflar	8 164	269	8 433	3,3
	Yatırımlar	3 937	75	4 012	1,9
	TOPLAM	12 101	344	12 445	2,8
1964	Cari masraflar	6 640	242	6 882	3,6
	Yatırımlar	1 812	— 25	1 787	— 1,4
	Sermaye teşkili ve transferler	5 033	292	5 325	5,8
	TOPLAM	13 485	509	13 994	3,8
1965	Cari masraflar (a)	7 270	490	7 760	6,7
	Yatırımlar	1 836	99	1 935	5,4
	Sermaye teşkili ve transferler	5 316	270	5 586	5,0
	TOPLAM	14 422	859	15 281	6,0

(a) 1965 rakamları Ekim sonu itibariyle.

Kamu harcamalarında yatırım ve hizmet hacmini fiziki olarak gerçekleştirilebilmenin yolu bütçeleri fonksiyonel bütçeler çerçevesinde hazırlamak ve uygulamaktır. Bu konuda Plânlı devreden bu yana girişilen çalışmalar yeterli olmaktan uzak kalmıştır.

Öte yandan, Maliye Bakanlığı, masrafçı bakanlıkların harcama taleplerini kontrol yönünden yeteri kadar etkili olamamış, masrafçı dairelerin giderlerinde verimlilik sağlamak üzere eterli gayretler sarfedilmememiş ve bu dairelerin bütçelerindeki gereksiz giderlerin ayıklanması sağlanamamıştır.

Bu gelişmeler sonucunda, kamu kesimi gelir ve giderlerinin gerçekleşme durumu Program hedefleriyle karşılaştırmalı olarak Tablo 452 ve 453 de gösterilmiştir.

TABLO : 452 — Kamu Harcama Hedefleri ve Gerçekleşmesi

(Milyon T. L.)
(Cari Fiyatlarla)

	Genel ve Katma Bütçeler			Mahalli İdareler		İktisadi Devlet Teşekkülleri	Döner Sermayeler	Cari Giderler Toplamı	Yatırımlar Toplamı	Transferler Toplamı	Kamu Harcamaları Toplamı
	Cari	Yatırım	Transfer	Cari	Yatırım	Yatırım	Yatırım				
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
1. 1963 YILI :											
a. Program	7 160	3 024	2 864	939	501	1 941	266	8 099	5 732	2 864	16 695
b. Gerçekleşme	6 546	2 797	2 559	798	426	1 692	242	7 344	5 157	2 559	15 060
c. Geride kalma	614	227	305	141	75	249	24	755	575	305	1 635
d. Yüzde olarak gerçekleşme	91	92	89	85	85	87	91	91	90	89	90
2. 1964 YILI :											
a. Program	7 331	3 563	3 127	1 150	529	2 694	265	8 481	7 051	3 127	18 659
b. Gerçekleşme	6 785	3 062	3 048	1 006	463	1 805	265	7 791	5 595	3 048	16 434
c. Geride kalma	546	501	79	144	66	889	—	690	1 456	79	2 225
d. Yüzde olarak gerçekleşme	93	86	97	87	87	67	100	92	79	97	88
3. 1965 YILI :											
a. Program	7 800	3 930	3 570	800	575	2 909	286	8 600	7 700	3 570	19 870
b. Gerçekleşme (Tahmini)	8 050	3 800	3 100	1 112	519	1 950	286	9 162	6 555	3 100	18 817
c. Geride kalma	250	130	470	312	56	959	—	562	1 145	470	1 053
d. Yüzde olarak	103	97	87	139	90	67	100	107	85	87	95

Not : 1963 Yılı Genel Katma Bütçeler giderlerinin cari, yatırım ve transfer olarak ayırımı Maliye Bakanlığından alınmıştır. Mahalli idare cari giderlerine sermaye teşkili ve transfer harcamaları da dahildir.

TABLO : 453 — Kamu Gelir Hedefleri ve Gerçekleşmesi

(Milyan TL.)
(Cari Fiyatlarla)

	Genel ve Katma Bütçeler	Mahalli İdareler	İktisadi Devlet Teşekkülleri	Döner Sermayeler	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1. 1963 YILI :					
a. Program	12 563	1 440	856	266	15 125
b. Gerçekleşme	11 885	1 224	816	242	14 167
c. Geride kalma	678	216	40	24	958
d. Yüzde olarak gerçekleşme	95	85	95	91	94
2. 1964 YILI ;					
a. Program	14 020	1 679	1 454	265	17 418
b. Gerçekleşme	12 213	1 469	1 033	265	14 980
c. Geride kalma	1 807	210	421	—	2 438
d. Yüzde olarak gerçekleşme	87	87	71	100	86
3. 1965 YILI :					
a. Program	15 300	1 375	1 825	286	18 786
b. Gerçekleşme (Tahmini) (a)	14 340	1 631	850	286	16 817
c. Geride kalma	960	256	975	—	1 969
d. Yüzde olarak gerçekleşme	93	119	47	100	90

(a) Ekim 1965 sonunda elde edilen gelir rakamlarına göre yapılan ilk tahminlerdir.

3. *1966 Yılı kamu kesimi gelir ve gider dengesi :*

1966 yılına ait kamu sektörü gelir ve gider dengesi düzenlenirken aşağıdaki noktalar gözönünde tutulmuştur.

a. Kamu cari harcamalarının tesbitinde 1965 yılında çıkan özel harcama kanunlarının, sivil ve askeri personel reformunun getirmiş olduğu ek malî yükler hesaplanmış, kamu hizmetlerinin organik ve fonksiyonel gelişiminin zorunlu kıldığı harcamalarda normal bir artış hızı kabul edilmiştir. Bu hedeflerin tesbitinde cari harcamaların kontrollü bir şekilde artacağı ve kamu fonlarının âzami derecede tasarrufla ve rasyonel bir şekilde kullanılacağı varsayılmıştır.

Kamu kesimi cari harcamaları, 1965 Yılı Programına göre yüzde 20,6 oranında 1 milyar 750 milyon lira artmaktadır. Böylece cari harcamaların 1966 yılı gayrisâfi millî hasılası içindeki payı yüzde 13,6 olmaktadır. Toplam cari harcamaların yüzde 89,0 u genel ve katma bütçeler, yüzde 11,0 i mahallî idareler harcamalarıdır.

b. Ekonominin Plân hedeflerine uygun makro dengelerine göre hesaplanmış olan kamu sektörü yatırımları 1966 yılında 8 milyar 750 milyon liraya ulaşmaktadır. Böylece kamu yatırımlarında 1965 Programına göre yüzde 13,6 oranında 1 milyar 50 milyon liralık bir artış vardır. Toplam kamu yatırımlarında bu oranda bir artışın önemli bir nedeni, bundan önceki programlarda gerçekleştirilemiyen ve dış proje kredilerine bağlı büyük yatırımların 1966 yılında gerçekleştirileceğidir. Kamu yatırımlarının yüzde 55,0 ı genel ve katma bütçeler, yüzde 7,7 i mahallî idareler, yüzde 3,5 i döner sermayeli kuruluşlar ve yüzde 33,8 i de iktisadi devlet teşekkülleri tarafından yapılacaktır. Toplam kamu yatırımların n 1966 yılı gayrisâfi millî hasılası içindeki payı yüzde 11,6 olmaktadır.

c. Transfer harcamaları ve sermaye teşkili ile ilgi giderlerin tesbitinde, yılı içinde ödenmesi gereken devlet borçları, iktisadi devlet teşekküllerine hedef olarak verilen yatırımların Hazine tarafından karşılanacak kısmı, Hazinece adı geçen teşekküllere ödenmesi gereken işletme açıkları, özel ve kamu kuruluşlarına yapılacak malî transferler ve kamu yatırımlarının sebep olacağı istimlâkler gözönünde tutulmuştur.

Özel ve kamu kuruluşlarına yapılacak malî transferlerin tesbitinde, emekli aylıklarındaki artışlar ile T. C. Ziraat Bankası ve Halk Bankası sermaye artışlarının ve 1966 yılında kurulması öngörülen Özel Yatırım Bankasına verilecek 50 milyon lira sermaye payının bütçeye toplam olarak 280 milyon lira kadar bir ilâve yük getireceği tahmin edilmiş ve bunun dışında kalan kamu ve özel kuruluşlara yapılan transferlerin ise geçen yılki seviyesinde kalacağı öngörülmüştür.

İktisadi devlet teşekküllerine zarar karşılığı ve yatırımları için verilen miktarlar çıkarıldıktan sonra transfer harcamaları ve sermaye teşkili giderleri toplamı 2 milyar 973 milyon liraya ulaşmaktadır.

d. 1966 yılına ait kamu gelirleri tesbit edilirken ekonominin 1965 yılında göstereceği gelişme gözönünde tutulmuş ve 1966 yılında yüzde 7 kalkınma hızının gerçekleşeceği varsayılmıştır. Bu duruma göre, konsolide bütçe gelirlerinin 16 milyar 360 milyon lira olacağı, bunun 12 milyar 215 milyon lirasının 3 milyar 735 milyon lirası vasıtasız, 8 milyar 480 milyon

lirası vasıtalı vergiler olmak üzere vergi gelirlerinden, 2 milyar 145 milyon lirasının vergi dışı bütçe gelirlerinden, 2 milyar lirasının karşılık paralar ve proje finansmanından meydana geleceği tahmin edilmiştir.

1966 yılı gelir hedefleri, mahallî idarelerde 1 milyar 820 milyon lira, döner sermayeli kuruluşlarda 310 milyon lira, iktisadi devlet teşekküllerinde ise 435 milyon lirası proje kredisi 1 milyar 300 milyon lirası öz kaynaklardan olmak üzere 1 milyar 735 milyon lira olarak hesaplanmıştır.

Böylece kamu sektörünün Tablo 454 de görüleceği üzere toplam giderleri 21 milyar 963 milyon lira olmakta, toplam gelirleri ise 20 milyar 225 milyon liraya ulaşmaktadır. Bu durumda, 1966 Programı kamu sektörü gider hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için 1 milyar 738 milyon liralık ek finansmana ihtiyaç vardır. Bu açığın meydana gelişi şu şekilde değerlendirilebilir. Plân hedeflerine göre, 1966 yılında vergi gelirlerinde 670 milyon ve iktisadi devlet teşekküllerinin yaratacakları fonlarda 240 milyon lira geride kalınmıştır. Böylece bu iki kalemde gelir hedeflerinde geride kalma 910 milyon lirayı bulmaktadır. Öte yandan 1966 yılında genel ve katma bütçeli dairelerin yatırım dışı masrafları Plân hedeflerini 1 milyar 204 milyon lira aşmaktadır. Bu aşmanın 470 milyon lirası personel reformunun gerektirdiği gider artışlarından ve 734 milyon lirası da cari ve transfer giderlerinde Plânın öngördüğü seviyenin üzerine çıkılmasından meydana gelmektedir. Gerçekten Plâna göre 1966 yılında genel ve katma bütçeli dairelerin cari giderleri ile iktisadi devlet teşekküllerine yapılanlar hariç olmak üzere transfer giderleri hedefi 10 milyar 645 milyon lira iken 1966 Yılı Programında bu giderler personel reformu giderleri de dâhil olarak 12 milyar 53 milyon liradır.

TABLO : 454 — 1966 Yılı Kamu Kesimi Gelir Ve Gider Dengesi

(Milyon TL.)
(Cari Fiyatlarla)

	Genel ve Katma Bütçe	Mahalli İdareler	Döner Sermayeli İdareler	İktisadi Devlet Teşekkülleri	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
KAMU HARCAMALARI :					
1. Cari harcamalar	9 080	1 160	—	—	10 240
2. Yatırım harcamaları	4 829	660	310	2 951	8 750
3. Sermaye teşkili ve transferler	4 189	—	—	— 1 216	2 973
TOPLAM HARCAMALAR	18 098	1 820	310	1 735	21 963
KAMU GELİRLERİ :					
1. Vergi gelirleri	12 215	—	—	—	12 215
2. Vergi dışı bütçe gelirleri	2 145	—	—	—	2 145
3. Karşılık paralar ve proje finansmanı	2 000	—	—	435	2 435
4. Öz kaynaklar ve fonlar	—	1 820	310	1 300	3 430
TOPLAM GELİRLER	16 360	1 820	310	1 735	20 225
Ek finansman ihtiyacı	1 738	—	—	—	1 738
GENEL TOPLAM	18 098	1 820	310	1 735	21 963

4. Finansman açığının karşılanması :

Yıllık programlarda ortaya çıkan finansman açığının tam olarak karşılanması bir yandan ekonomide dengeli bir gelişmenin sağlanması, öte yandan da kamu sektörü hedeflerine ulaşılması bakımından zorunludur. Ayrıca bu finansman ihtiyacının karşılanmasında kullanılacak kaynakların, ilişkin olduğu yılın açığını tamamiyle kapatıcı ve gelecek yıllarda da vergi sisteminin esnekliğini artırarak doğması mümkün açıkları da önleyici nitelikte olması gerekir.

1966 yılında 1 milyar 738 milyon lirayı bulan ek finansman ihtiyacının tek bir kaynaktan karşılanması teknik bakımdan mümkün olamıyacağı için açığın kapatılmasında çeşitli kaynaklar ve bunların verimliliği gözönünde tutulacaktır.

1966 yılında iç borç ödemeleri önemli seviyeler ulaşacağından, bu kaynaktan yeniden borçlanma imkânları da artmaktadır. Bu bakımdan ek finansman ihtiyacının 450 milyon liralık bir kısmının iç borçlanma ile karşılanması mümkündür.

1966 yılında Plân hedeflerine göre vergi gelirlerinde geride kalınmış olması, yeni vergi gayretlerini zorunlu kılmaktadır. Ayrıca cari harcamaların Plân hedeflerini, özellikle Parlâmento tarafından yapılan tercihin sonucu olarak kabul edilen masraf kanunları sebebi ile, aşmış bulunması, bu harcamaların sağlam finansman kaynakları ile karşılanmasını gerektirmektedir. Bu amaçla vergi sistemimizdeki vergi rezervleri seferber edilerek bir yandan ek finansman ihtiyacı karşılanırken öte yandan vergi ahenkleştirilmesi, sektörler ve kişiler arasında vergi adaletinin sağlanması ve vergi hasılatının milî gelirdeki artışları daha yakından izlemesi imkân dahiline getirilecektir. Vergi konusunda alınacak tedbirler ve 1966 yılında yürürlüğe girecek en az geçim ve götürü gider indirimlerinin ertelenmesi ile bu kaynaktan ek finansman ihtiyacının önemli bir kısmının karşılanması beklenmektedir.

1966 yılında iktisadi devlet teşekküllerinin fon yaratmada plân hedeflerine göre geride kalmaları ve bu teşebbüslerin işletme açıklarının önemli ölçüde genel ve katma bütçeden karşılanması finansman ihtiyacını artırmaktadır. Bu sebeple 1966 yılında iktisadi devlet teşekküllerinde alınacak tedbirler ve özellikle fiyat düzenlemeleri, mevcut stokların eritilmesi ve dengesiz destekleme alımlarından kaçınılması yoluyla iktisadi devlet teşekküllerinin daha fazla fon yaratmaları sağlanacak ve böylelikle ek finansman ihtiyacı bu ölçüde azalacaktır.

GENEL VE KATMA BÜTÇELER

1. Genel durum :

Genel ve katma bütçeli kuruluşların Plânlı dönemden bu yana arzettikleri durum ve karşılaştıkları temel meseleler özellikle aşağıdaki noktalarda toplanmaktadır.

a. Genel bütçe, diğer kamu kuruluşlarının malî yükleri dolayısıyla kendinden beklenen fonksiyonları yerine getirmekte güçlük çekmektedir. İktisadi devlet teşekkülleri yatırım ve işletme açığı karşılıklarını genel bütçeden almakta, katma bütçeli kuruluşların gelirleri geniş ölçüde Hazine'den sağlanan yardımlarla karşılanmakta, mahallî idareler devlet vergilerinden pay almakta ve gayeli devlet yardımı görmektedirler. Genel bütçe ağır bir idare ve millî savunma masrafı altında bulunmakta ve öte yandan bütçeden yapılan transferler artış eğilimi göstermektedir.

b. Konsolide bütçe, genel mevzuat, vergi idaresi ve harcama usulleri bakımından Plânlı dönemde kendisinden beklenen dinamizmi gösteremememektedir.

c. Son yıllarda bütçeler yıllık programlara uygun olarak hazırlanmakta, ancak bütçenin kabul ve uygulama safhasında alınan ek ve olağanüstü ödenekler, Genel Muhasebe Kanununun 48 inci maddesine göre yapılan aşımlı ödemeler ve yıl içinde çıkarılan özel masraf kanunları bütçeyi büyütmektedir. Bu durum, uygulama sırasında finansman güçlüklerinin doğmasına yol açmaktadır.

d. Yıllık bütçelerin hazırlanmasında özellikle cari harcamaların aşırı derecede artmasına mâni olmak ve bütçelerin ekonomik yönden kontrolunu sağlamak üzere masrafcı kuruluşların gerçek ihtiyaçları yakından tesbit edilmemektedir.

e. Genellikle kamu gelirleri bütçede ongorulen hedeflere ulaşamadığından bütçe uygulamasında tasarrufa gidilmekte ve bu durum Plân ve Program hedeflerinin gerçekleşmesi bakımından olduğu kadar, kamu harcamalarında verimliliğin azalması yönünden de sakıncalı sonuçlar doğurmaktadır.

Genel ve katma bütçelerin 1966 yılı harcama ve gelir hedefleri Tablo 455 de gösterilmiştir.

2. Konsolide Bütçe giderleri :

Tablo 455 de görüldüğü gibi konsolide bütçe giderleri, bir önceki yıl program hedeflerinden 2 milyar 798 milyon lira bir artışla, 9 milyar 080 milyon lirası cari, 4 milyar 829 milyon lirası yatırım ve 4 milyar 189 milyon lirası da sermaye teşkili ve transfer gideri olmak üzere 18 milyar 098 milyon liraya ulaşacaktır. Böylece toplam giderlerdeki artış yüzde 18,3 oranında olmaktadır. Konsolide bütçe giderlerindeki artış oranları,cari gider-

lerde yüzde 16,4, yatırımlarda yüzde 22,5 ve sermaye teşkili ve transferlerde yüzde 17,7 dir.

Toplam giderlerin yüzde 50 si cari, yüzde 26 sı yatırım ve yüzde 24,4 de sermaye teşkili ve transfer giderleridir. Cari giderlerin yüzde 37 si gelişme cari giderleri, yüzde 63 ü de diğer cari giderlerdir.

TABLO : 455 Genel ve Katma Bütçeler Harcama ve Gelirleri

(Milyon TL.)
(Cari Fiyatlarla)

	1965 Program	1966 Program	Fark Mutlak	Fark %
	(1)	(2)	(3)	(4)
HARCAMALAR :				
1 CARİ HARCAMALAR :	7 800	9 080	1 280	16,4
a. Gelişme harcamaları	3 150	3 380	230	7,3
b. Diğer cari harcamalar	4 650	5 230	580	12,4
c. Personel reformu	—	470	470	—
2 YATIRIMLAR :	3 930	4 829	899	22,5
3 TRANSFER VE SERMAYE TEŞKİLİ :	3 570	4 189	619	17,7
a. Borç ödemeleri	1 875	1 572	— 303	— 19,2
b. Kamulaştırma	200	264	64	32,0
c. Özel ve kamu kuruluşlarına transferler	736	1 137	401	54,4
d. İktisadi devlet teşekkülleri	759	1 216	470	61,9
(1) İşletme açığı karşılığı	400	920	520	130,0
(2) Yatırımlar için	359	296	— 50	— 16,1
TOPLAM	15 300	18 098	2 798	18,3
GELİRLER :	14 200	16 360	2 160	15,2
1 VERGİ GELİRLERİ	10 800	12 215	1 415	13,1
a. Vasıtasız vergiler (a)	3 570	3 735	165	4,6
b. Vasıtalı vergiler (b)	7 230	8 480	1 250	17,3
2 VERGİ DIŞI BÜTÇE GELİRLERİ :	1 700	2 145	446	26,1
a. Tasarruf bonoları	525	720	195	37,1
b. Diğer bütçe gelirleri	622	860	238	38,2
c. Katma bütçe gelirleri	553	565	— 12	— 2,1
3 KARŞILIK PARALAR VE PROJE FİNANSMANI :	1 700	2 000	300	17,6
EK FİNANSMAN İHTİYACI	1 100	1 738	1 638	34,8

(a) 1966 yılında yürürlüğe girecek olan en az geçim ve götürü gider indirimlerinin 400 milyon lira kadar bir gelir kaybına sebep olacağı varsayılmıştır.

(b) Tekel İdaresi ve Şeker Şirketi vergi borçlarının tam olarak ödeneceği kabul edilmiştir.

Cari giderlerin artışı özellikle 1965 yılında çıkarılan kanunların bütçeye getirdiği yüklerden ve kamu hizmetlerindeki gelişmelerin cari giderlerde sebep olduğu normal büyümeden meydana gelmektedir. 1966 yılında cari giderlerdeki yüzde 16,4 artış, Plânda öngörülen ortalama yüzde 8,4 artış hızının çok üzerindedir.

1966 yılında gelişme cari giderleri hedefi olan 3 milyar 280 milyon lira, 1965 Yılı Program hedefinin yüzde 7,3 oranında artırılması ile tesbit edilmiştir. Diğer cari harcamalar hedefi olan 5 milyar 230 milyon lira ise 1965 Yılı Program hedefine milli savunma masraflarında zorunlu olarak doğan 250 milyon lira artış ve 1965 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilen yeni masraf kanunlarının ve kamu hizmetlerindeki normal artışların sebep olacağı giderler eklenerek bulunmuştur. Bu duruma göre diğer cari giderlerdeki artış 1965 Program hedeflerine göre yüzde 12,4 olmaktadır. Öte yandan sivil ve askerî personel reformlarının getireceği muhtemel ek gider olan 470 milyon lira gelişme ve diğer cari giderler toplamına eklendiğinde toplam cari giderler 9 milyar 80 milyon liraya ulaşmaktadır. Böylece 1966 yılında toplam cari giderlerdeki artış 1965 Programına göre yüzde 16,4 olmaktadır.

Konsolide bütçe yatırım giderleri 1966 yılında bir önceki yıl program hedefine göre 899 milyon liralık artışla 4 milyar 829 milyon liraya ulaşmaktadır. Böylece 1966 yılında kamu yatırımlarının yüzde 55 ini konsolide bütçe yatırımları teşkil etmektedir. Konsolide bütçe yatırımlarının 2 milyar 282 milyon lirası genel bütçeden 2 milyar 547 milyon lirası da katma bütçelerden yapılacaktır. Bu yatırımların 550 milyon lirası proje kredisine bağlı yatırımlardır.

Konsolide bütçenin transfer ve sermaye teşkili ile ilgili giderleri 1966 yılında 619 milyon lira artış ile 4 milyar 189 milyon liraya ulaşmaktadır. Bu artış, devletin borç ödemelerindeki 303 milyon lira azalmaya rağmen özellikle iktisadi devlet teşekküllerinin işletme açıklarının bütçeden karşılamasından, özel ve kamu kuruluşlarına yapılan trnasferlerden, 1965 yılında çıkmış olan kanunların bütçeye yüklediği yükten ve istimlak giderlerinin yatırımlara paralel olarak artışından ileri gelmektedir.

3. Konsolide Bütçe gelirleri :

1966 yılı konsolide bütçe gelirlerinin tahmininde, 1965 Ekim ayı tahsilâtına göre gelirlerin gelişme seyri ve vergi sistemimizin esnekliği gözönünde tutulmuştur. Bu durumda 1966 yılında konsolide bütçe gelirleri bir önceki yıl program hedeflerine göre 2 milyar 160 milyon lira artış ile 16 milyar 360 milyon liraya ulaşmaktadır. Bunun 12 milyar 215 milyon lirası vergi gelirleri, 2 milyar 145 milyon lirası vergi dışı bütçe gelirleri, 2 milyar lirası karşılık paralar ve proje kredisi gelirleridir. Böylece 1965 Yılı Program hedeflerine göre vergi gelirleri yüzde 13,1, vergi dışı bütçe gelirleri yüzde 26,1, karşılık paralar ve proje kredileri yüzde 17,6 artış ile toplam bütçe gelirleri yüzde 15,2 oranında artmaktadır.

Toplam konsolide bütçe gelirlerinin yüzde 75 ini vergi gelirleri, yüzde 13 ünü vergi dışı bütçe gelirleri ve yüzde 12 sini de karşılık paralar ve proje kredileri teşkil etmektedir. Vergi gelirlerinin yüzde 31 i vasıtasız, yüzde 69 u vasıtalı vergi geliridir. 1966 yılında bir önceki yıl programına göre vasıtasız vergiler yüzde 4,6 artış ile 3 milyar 735 milyon liraya ve vasıtalı vergiler yüzde 17,3 artış ile 8 milyar 480 milyon liraya ulaşmaktadır. Vasıtasız vergilerdeki artışın önceki yıllara göre düşük olmasının sebebi, 1966 yılında uygulanacak olan en az geçim ve götürü gider indirimlerinin meydana getireceği tahmin edilen 400 milyon lira gelir azalmasıdır.

Karşılık paralar ve proje kredileri, 1 milyar 450 milyon lirası karşılık para ve 550 milyon lirası proje kredisi olmak üzere 2 milyar lirayı bulmaktadır. Proje kredilerinin 50 milyonu genel bütçeli daireler, 500 milyon lirası ise katma bütçeli daireler tarafından kullanılacaktır.

1966 yılında konsolide bütçe gelirlerinin, 1964 yılında gerçekleşen gelirlere göre 4 milyar 147 milyon lira fazlasıyla yüzde 34,0 oranında artacağı öngörülmektedir. 1965 yılında gerçekleşmesi umulan miktara göre konsolide bütçe gelirlerindeki artış, yüzde 11,4 oranında 2 milyar 020 milyon lirayı bulmaktadır.

4. Genel ve Katma Bütçe ile ilgili tedbirler :

a. Bütçenin etkenliğini artıracak tedbirler :

(1) Genel Muhasebe ve Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunları gibi günün ihtiyaçlarına cevap vermeyen kanunlar üzerinde yapılmakta olan çalışmalar sonuçlandırılarak, bütçenin hareket kabiliyetini önleyen ve mevzuattan ileri gelen engeller ortadan kaldırılacaktır.

(2) Bütçe politikası para politikası ile ahenkli bir şekilde yürütülecek, nakit hareketleri ve zaman itibariyle denkleştirmeler harcama hedeflerinin geride kalmasına sebep olmıyacak şekilde düzenlenecektir. Bu konuda özellikle Hazinenin nakit hesabının tek bir hesapta toplanması ve izlenmesi sağlanacaktır.

(3) Kamu hizmetlerinin maliyetini artırıcı yöndeki cari harcamalar gözönünde tutularak mali kontrolün etkisi artırılacaktır. Özellikle Genel Muhasebe Kanununun ve bütçenin icracı daireler arasında bölünüşü bu açıdan ele alınarak gerekli tasarruflar sağlanacaktır.

b. Vergi gelirleri ile ilgili tedbirler :

(1) Vergi sistemimizi, verimlilik, etkenlik ve uygulama sonuçları bakımından esaslı bir incelemeden geçirerek hızla kalkınmamızı sağlayıcı, enflâsyon ve deflâsyon gibi dengesizliği önleyici bir nitelikte ele almak maksadıyla etkin ve süratli bir çalışma yapılacaktır.

(2) Vergi sistemimizin bünyesinde mevcut boşluklar ve bunlardan doğan vergi kaybı, mevzuatın bu açıdan ele alınmasıyla giderilecek ve bu konuda hazırlanacak tasarıların yıl içinde kanunlaşmasına çalışılacaktır.

(3) Vergi alacağının zamanında ve eksiksiz tahsiline önem verilecek, vergi ertelemelerinin amacına uygun olarak özel durumlarda uygulanması sağlanacak, bu durumlarda da vergi ertelemesine Bankalar Tanzim Komitesince tesbit edilen normal banka faiz nispeti uygulanacaktır.

(4) Kamu kuruluşlarının vergi borçlarını zamanında ödemeleri üzerinde önemle durulacaktır.

(5) Vergi ihtilâflarının vergi idaresi ile mükellefler arasında uzlaşma yoluyla çözümlenmesine önem verilecektir. Aynı zamanda malî kazanın daha hızlı işlemesini sağlamak için gerekli tedbirler alınacaktır.

(6) İtirazlar vergi tahsilâtını durdurduğundan itiraz eden vergi mükellefinin itirazını kaybetmesi halinde, tahsilâtın durduğu tarihten iti-

baren, vergi borcunun uygun faiz ilâvesi yoluyla ödenmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

(7) İthal rejimi dışında temin edilen eşyaların satışı alınacak yeterli tedbirlerle önlenecektir.

(8) Gelir ve kurumlar vergilerinin gelirin elde edildiği yıl içinde ödenmesini sağlayacak incelemelere başlanacaktır.

(9) Tarım kazançlarının gelir vergisi içinde etken bir şekilde vergilendirilmesi mümkün olmadığından yıl içinde genel bir yazıma başlanarak, arazi vergisinin gelir vergisini tamamlayıcı yönde kullanılması sağlanacak ve hazırlanmış olan Emlâk Vergisi Kanun Tasarısının kanunlaşmasına çalışılacaktır.

(10) Vergi denetimine özel bir önem verilecek ve denetimin öğretici yönü geliştirilerek etken bir denetlemeden beklenen sonuçlar gerçekleştirilecektir.

(11) Vergi denetiminin etkenliğini artırma bakımından Serbest Hesap Mütehassıslığı Kanun Tasarısının yıl içinde kanunlaştırılması konusu önemle ele alınacaktır.

MAHALLİ İDARELER

1. *Genel durum :*

Türkiye'de mahallî idare üniteleri il özel idareleri, belediyeler ve köy idareleri olarak örgütlenmişlerdir. Bu üniteler mahallî ihtiyaçların karşılanması ile ilgili hizmetleri yapmakla görevlendirilmiş olup, bu idarelerin gerek kuruluş gerekse görev ve malî imkânlarını düzenleyen mevzuatın yarım yüzyıla yakın bir tarihi vardır. Günümüzün değişen şartları ve kalkınmada mahallî idarelerden beklenen fonksiyonlar gözönünde tutularak bu idarelerle ilgili mevzuatın yeniden düzenlenmesi zorunlu görülmektedir.

Mahallî ve merkezî idareler arasındaki görev dağılımının günümüzün şartlarına uymaması ve bu idarelere yeterli gelir kaynaklarının sağlanmamış olması, mahallî idareleri görevlerini tam bir şekilde yapmama durumuna getirmiştir. Bunun sonucu mahallî idare görevleri zamanla büyük ölçüde merkezi idareye devredilmiştir. Bu arada son yıllardaki hızlı şehirleşme olayları, sermaye yoğunluğu yüksek mahallî hizmetleri artırırken, malî imkânsızlık dolayısıyla bu çeşit faaliyetlere giremeyen mahallî idareler hizmetleri yapamaz duruma gelmişlerdir. Görevleri ile oranlı gelir kaynaklarından yoksun olan mahallî idare üniteleri, hizmetlerin gerektirdiği kaliteli personeli çalıştıramaz olmuş ve bazan da hizmetleri yapabilmek için kendilerini ileri yıllarda büyük yük altına sokacak borçlanmalara girmişlerdir.

Mahallî idareler, bazı hizmetleri ticari ve sınai işletmeler kurarak yürütmektedirler. Ancak bu işletmeler genellikle ekonomik kurallara uyarak işletilmediklerinden ve hizmet tarifelerini serbestçe düzenleyemediklerinden zarar etmekte veya yeterli teşebbüs geliri sağlayamamaktadırlar.

Mahallî hizmetlerin yeterli şekilde yapılabilmesi için mahallî idarelerin yeniden düzenlenmesi konusunda yapılmakta olan çalışmaların bir an önce sonuçlandırılması gerekir. Bu çalışmalarda kamu hizmetlerinin mahallî ve merkezî idareler arasında dağılımına öncelik verilmelidir. Bu dağılım yapıldıktan sonra, Anayasa'da 116 ncı maddede belirtilen «mahallî idarelere görevleri ile oranlı gelir sağlama» ilkesi gözönüne alınarak malî tevzin esaslarına göre mahallî idarelere yeterli gelir kaynakları sağlanmalıdır. Öte yandan mahallî idarelerin ticari ve sınai teşebbüslerinin de ekonomik bakımdan sağlam temellere oturmasını sağlıyacak tedbirler alınmalıdır.

2. *Mahallî idarelerin gelir ve giderleri :*

Tablo 456, mahallî idarelerin gelir ve giderleri ile ilgili tahminleri göstermektedir.

Plân döneminde mahallî idarelerin gelir ve giderlerinde her yıl önemli artışlar olduğu tahmin edilmektedir.

TABLO : 456 — Mahalli İdareler Gelir ve Gider Tahminleri

(Milyon TL.)
(Cari fiyatlarla)

	1963 T	1964 T	% Artış	1965 T	% Artış	1966 Program	% Artış
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Gelirler	1 224	1 469	20,0	1 631	11,0	1 820	11,6
Giderler	1 224	1 469	20,0	1 631	11,0	1 820	11,6
Cari (a)	798	1 006	26,1	1 112	10,5	1 160	4,3
Yatırım	426	463	8,7	519	12,1	660	27,2

Bu artışta bina vergisindeki on yıllık bağışıklıktan istifade eden bina sayısının her yıl azalmasının ve bina ve arazi vergilerine uygulanan misil zamlarının büyük ölçüde rolü vardır.

Mahallî idare giderleri de gelirlerine paralel bir şekilde artmaktadır. Ancak cari giderlerdeki artış yatırımlara oranla daha fazla olmaktadır. 1966 yılında mahallî idare giderlerinde yüzde 11,6 oranında bir artış olacağı tahmin edilmiştir. 1966 yılında mahallî idare yatırımlarının önemli bir gelişme göstereceği tahmin edilmektedir. Gerçekten, Temmuz 1965 de çıkan kanunlar ile mahallî idarelerin ödeme zorunda oldukları kanuni payların büyük ölçüde kaldırılmış ve toplamı 1 milyar lirayı aşan belediye borçlarının konsolide edilmiş olması bu idarelerin 1966 yılında yatırımlara ayırabilecekleri fonları artırmıştır.

Mahallî idarelerin 1966 yılı gelir ve gider hedeflerinin çeşitli mahallî idare üniteleri arasındaki dağılımı Tablo 457 de gösterilmiştir.

TABLO : 457 — 1966 Yılı Mahallî İdareler ve Giderlerinin Çeşitli Üniteler Arasında Dağılımı *(Milyon TL.) (Cari fiyatlarla)*

	İl özel idareler	Belediyeler	Köyler	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)
Gelirler	360,0	1 276,0	184,0	1 820,0
Giderler	360,0	1 276,0	184,0	1 820,0
Cari (a)	250,0	826,0	84,0	1 160,0
Yatırım	110,0	450,0	100,0	660,0

(a) Sermaye teşkili ve transfer giderleri dahildir.

Mahallî idare üniteleri arasında en önemlisi belediyeler olup, 1966 yılında toplam mahallî idare gelirlerinin yüzde 70 inin belediyelere ait olacağı tahmin edilmektedir. Toplam gelir içinde il özel idarelerinin yüzde 20, sayıları 40 bine yaklaşana köylerin ise ancak yüzde 10 oranında bir yeri olmaktadır. Mahallî idare üniteleri arasında gelirlerine göre en fazla yatırım yüzde 54 oranı ile köylerde olacaktır. Bunu yüzde 35 ile belediyeler ve yüzde 30 ile il özel idareleri takip etmektedir. Köy idarelerinde yatırım oranının fazla olmasının sebebi, imece yolu ile köy yatırımlarında yapılan bedeni çalışmaların da para ile değerlendirilerek yatırımlar içinde gözükmesidir.

3. Tedbirler :

a. Mahallî idareleri yeterli gelir kaynaklarına kavuşturacak kanun tasarılarına, yeniden tesbit edilecek mahallî idareler, görevleri gözönünde tutularak İçişleri ve Maliye Bakanlıklarınca, son şekil verilecek ve bu tasarıların yıl içinde kanulnaştırılmasına çalışılacaktır.

b. Mahallî idarelere yapılmakta olan gayeli Hazine yardımları, malî yardım ve teknik yardım olarak düzenlenecek ve mahallî işgücü ve diğer imkânların mahallî hizmeteler en fazla ölçüde katılmasını teşvik edecek yönde dağıtılacaktır.

c. Mahallî idarelerin ticari ve sınai teşebbüslerinden teşebbüs geliri sağlamaları için bu işletmelerin tarife tesbitleri ekonomik ölçülere göre yapılacaktır. Tarife tasdikinde, maliyet altında fiyat tesbiti hallerinde gelir kayıplarının karşılığı gösterilecektir.

d. Mahallî idarelerin gelir ve giderleri ile ilgili istatistiklerin daha süratli toplanmasını sağlayacak tedbirler alınacaktır.

DÖNER SERMAYELİ DAİRELER

1. Genel durum :

Genel ve katma bütçeli daireler kamu hizmetlerini yaparken hizmetlerin özeliklerine göre döner sermayeli bazı işletmeler ve kurumlar meydana getirmektedirler. Bu döner sermayeli müesseselerin bir kısmı faaliyetleri sonucu çeşitli yatırım fonları yaratmaktadır. Bir kısmı ise gördükleri hizmetin gerektirdiği giderleri karşılayamamakta, genel ve katma bütçeli dairelerden yardım almaktadır.

Döner sermayeli müesseseler çeşitli sektörlerde faaliyet göstermektedir. Tarım Sektöründe, Orman Genel Müdürlüğü, Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü, Vetreiner İşleri Genel Müdürlüğü, Pamuk İşleri Genel Müdürlüğü, Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü ve Atatürk Orman Çiftliğinin döner sermayeli kuruluşları bulunmaktadır. Eğitim Sektöründe, üniversitelerdeki döner sermayelerden başka Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Basımevi - Devlet Kitapları döner sermayeleri ile öğretmen okullarının mesleki ve teknik okulların döner sermayeli müesseseleri vardır.

Sağlık Sektöründe, Sağlık Bakanlığına bağlı hastanelerde ve diğer çeşitli bakanlıklarda görülen hizmetlerin özelliğine göre döner sermayeli müesseseler kurulmuştur.

Çeşitli dairelere bağlı olarak teşkil edilmiş döner sermayelerin sayısı binin üzerindedir. Ancak bunlardan pek azı fon yaratabilmektedir. Bunların önemlileri, Orman Genel Müdürlüğü, Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü; Futbolda Müşterek Bahis Müdürlüğü, Atatürk Orman Çiftliği, Sağlık Bakanlığına bağlı hastaneler ve Topraksu Genel Müdürlüğü döner sermayeli müesseselerdir.

Tablo 458, döner sermayeli idarelerin 1965 ve 1966 yıllarındaki tahmini gelir ve giderlerini göstermektedir.

TABLO : 458 — Döner Sermayeli İdareler Gelir ve Gider Tahminleri

(Milyon TL.)
(Cari fiyatlarla)

	1965 T	1966 T
Gelirler	1 311,0	1 410,0
Giderler	1 311,0	1 410,0
Cari giderler	900,0	950,0
Yatırımlar	286,0	310,0
Katma bütçeye transferler	125,0	150,0

Tablo 458 de görüleceği üzere, 1966 yılında kamu yatırımlarının 310 milyon lirası döner sermayeli idareler tarafından gerçekleştirilecektir. Bu idarelerin işletme ve yönetim giderleri ise 950 milyon lira olacaktır. Döner sermayeli idarelerin bütün yatırımları ve cari giderleri kendi gelirleri ile karşılanmaktadır. Ancak bu idarelerin öz gelirleri arasında genel ve katma

bütçeden yapılan yardımlar da yer almaktadır. Bu sebeple döner sermayeli idarelerin öz gelirleri ile bütün giderlerini karşıladıktan başka genel ve katma bütçeye de transfer edilebilir bazı fonlar yaratmaları kamu sektörü yatırım hedefine ulaşılmasını kolaylaştıracaktır. 1966 Yılında döner sermayeli idarelerden katma bütçeli dairelere 150 milyon lira tutarında transfer yapılacağı tahmin edilmektedir. Bu transferlerin daha büyük miktarlara ulaşması için gerekli tedbirler alınması zorunludur.

2. *Tedbirler :*

a. Döner sermayeli idarelerin bağlı bulundukları kuruluşlarla Maliye Bakanlığı yetkilileri arasında müşterek bir çalışma yapılarak bu idareler arasında işletme, denetleme ve organizasyon bakımından bir birlikte sağlanacak ve bütün döner sermayeli kuruluşların belirli bir statüye göre yeniden düzenlenme imkânları araştırılacaktır.

b. Sosyal gayeli olanlar dışında, döner sermayeli idarelerin ekonomik faaliyetleri sonunda piyasaya arzettikleri mal ve hizmetlerin satış fiyatlarının maliyetin üzerinde olması temel ilke olarak kabul edilecek ve bu yol ile işletme fazlası temin edilecektir. Ayrıca bu idareler yönetim ve işletme giderlerinden âzami tasarruf yapacaklar ve böylece fonların daha fazla miktarda yatırımlara kanalize edilmesi gerçekleştirilecektir.

c. Döner sermayeli idarelerin daha iyi işletilmesi ve daha fazla fon yaratması için geçen yıl programlarında yer alan ve henüz gerçekleştirilmemiş bulunan aşağıdaki tedbirlerin 1966 yılında gerçekleştirilmesine çalışılacaktır.

(1) Gördükleri hizmetinin gereğine göre kendilerine sermaye verilmiş bulunan döner sermayeli idareler faaliyetlerini verimli işletmecilik ilkelerine göre yürüteceklerdir.

(2) Bu kuruluşlar muhasebe sistemlerini işletme muhasebesi esaslarını gözönünde bulundurarak teşebbüs bünyesine uygun şekilde ıslah edeceklerdir.

(3) Stokların gerekli seviyenin üzerine çıkarılmamasına ve kullanılmayan makine, hurda gibi kıymetlerin süratle değerlendirilmesine âzami dikkat gösterilecektir.

(4) Cari gider artışına meydan verilmeyecek, bu giderlerde âzami tasarrufu sağlayacak verimli işletmecilik tedbirlerinin alınması için her kuruluş bünyesinde gerekli çalışmalara başlanacak ve tedbirler alınacaktır.

(5) Fiyatları kendileri tarafından tâyin olunduğu halde devamlı şekilde zararla sonuçlanan faaliyet kollarında gerekli ıslahat tedbirleri alınacaktır.

İKTİSADİ DEVLET TEŞEKKÜLLERİ

1. Genel durum :

İktisadi devlet teşekküllerinin, devamlı zarar eden ve işletme açığı veren kuruluşlar olmaktan çıkarılarak kâr eden ve kaynak yaratan kuruluşlar durumuna getirilmeleri Kalkınma Plânının öngördüğü hedeflerden biridir. Bu hedefin gerçekleşmesi iktisadi devlet teşekküllerinin karma ekonominin kurallarına göre rantabilite ve verimlilik esasları içinde işletilmeleri ve kaynaklarını daha fazla kâr getiren sahalara yatırmaları ile mümkündür.

İktisadi devlet teşekkülleri ile ilgili bu hedeflerin gerçekleştirilememesi halinde ortaya önemli bir finansman meselesi çıkmaktadır. Devamlı zarar eden veya işletme açığı veren bu kuruluşlar bütçenin transfer harcamalarını artırmaktadır. Bu durum kamu sektörünün finasman gayretlerinin zorlanmasına veya yatırım imkânlarının azalmasına sebep olmaktadır. Öte yandan bu kuruluşların yeter ölçüde öz kaynak yaratmamaları dolayısiyle birbirlerine olan borçları artmakta, yeni borçlanmalara gidilmekte ve özellikle yatırımlar daha çok borçlanma yoluyla sağlanan finansman imkânlarıyla yapılmaktadır. Bu durum iktisadi devlet teşekküllerinin faiz ödemelerini artırmakta ve bunun sonucu maliyetler yükselmektedir.

Üç yıllık uygulama döneminde, iktisadi devlet teşekkülleri ile ilgili Plânda öngörülen hedeflerin devamlı olarak gerisinde kalınmıştır. 1962 yılından 1964 yılına kadar bu kuruluşlarca yaratılan kaynaklarda belirli bir artış olmasına rağmen, 1965 yılından itibaren kaynak yaratmaları olumsuz yönde gelişmektedir. Aslında bu durumu bütün kuruluşlar için genellemek mümkün değildir. Olumsuz gelişmeler daha çok önemli ölçüde işletme açığı veren bir kaç kuruluştan ileri gelmektedir.

Tablo 462 nin incelenmesinden de görüleceği gibi iktisadi devlet teşekkülleri ve benzeri kuruluşlarca yaratılan kaynaklar 1962 yılında 327 milyon 500 bin lira olduğu halde 1963 de 816 milyon liraya yükselmiştir. İşletmeci kurumların işletme açıkları ise 246 milyon 700 bin liradan 100 milyon liraya inerek önemli miktarda azalmıştır. Bunun nedeni Türkiye Çimento Sanayii, Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş. Petrol Ofisi gibi kuruluşların 1962 de işletme açığı verdikleri halde 1963 de işletme fazlası verir duruma gelmeleri ve ayrıca Makina ve Kimya Endüstrisi, Azot Sanayii gibi kurumların işletme açıklarının önemli miktarda azalmasıdır.

İktisadi devlet teşekküllerinin durumlarındaki olumlu gelişmeler 1964 yılında da devam etmiş ve işletmeci kurumların açıkları 100 milyon liradan 2 milyon 400 bin liraya düşmüştür .İşletmeci kurumların işletme açıklarının böyle önemli oranda azalmasının sebebi T. C. Devlet Demiryolları, Türk Hava Yolları gibi büyük miktarda işletme açığı veren ulaştırmacı kuruluşların açıklarının artmasına karşılık, diğer işletme açığı veren kuruluşların (Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu, Denizcilik Bankası,

Azot Sanayii) açıklarının önemli oranlarda azlamsı ve özellikle işletme fazlası veren bazı kuruluşların, (PTT, Etibank, Türkiye Kömür İşletmeleri) işletme fazlalarının da büyük ölçüde artmasıdır.

İşletmeci kuruluşların durumlarındaki bu gelişmelere paralel olarak tasarrufçu kurumlar tarafından yaratılan fonlar 1962 den 1964 e kadar devamlı artış göstermiştir. Özellikle Sosyal Sigortalar Kurumu ve Emekli Sandığınca yaratılan fonlarda önemli artışlar olmuştur. Buna karşılık T. Emlâk Kredi Bankasının yarattığı fonlar azalmıştır.

1964 yılına kadar devam eden bu olumlu gelişme yerine, 1965 yılında aşağıda sayılan sebeplerle olumsuz yönde bir hareket başlamıştır. Bu sebepler daha çok etkisini işletmeci kurumlar üzerinde göstermiştir.

Bu kuruluşların mal ve hizmet fiyatlarının tesbiti ve tarifelerinin düzenlenmesinde gerekli tedbirler alınmamıştır. Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş. özellikle pancar fiyatlarına zam dolayısiyle maliyetlerinin artmasına rağmen fiyatlarına zam yapamamış, ayrıca tüketimden fazla üretim yapılması sonucu önemli stok artışlarının da katılmasıyla büyük işletme açığı verir duruma düşmüştür. Bu kuruluşun 1966 yılında 463 milyon lira işletme açığı vereceği tahmin edilmektedir. Oysa bu kuruluş 1963 ve 1964 yıllarında işletme fazlası vermiştir.

Fiyat ayarlaması kısmen T. C. Devlet Demiryollarınca yapılabilmiş ve bu kuruluş 1965 yılında taşıma tarifelerini artırmıştır. Bu zamdan etkilenen Türkiye Kömür İşletmeleri ve Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri de fiyatlarına zam yapmışlarsa da bunların mamullerinin temel mallardan olduğu gerekçesiyle bu zamlar kaldırılmıştır.

Ayrıca, 1964 ve 1965 yıllarında yapılan toplu sözleşmeler de iktisadi devlet teşekküllerinin kaynak yaratmalarını belirli ölçüde etkilemiştir.

Tablo 462 nin incelenmesinden çıkan diğer bir sonuç da iktisadi devlet teşekküllerinden ulaştırma faaliyetlerinde bulunanların devamlı işletme açığı vermeleridir.

Bu ulaştırmacı kurumların işletme açığı vermelerinin nedenleri tarife ve fiyatların düşük olması yanında kapasite kullanılma durumunun yetersiz oluşudur. Türk Hava Yolları ne iç seferlerde, ne dış seferlerde uçakların istenilen ölçüde dolu olmasını sağlayamamaktadır. T. C. Devlet Demiryollarında kış mevsiminin belli dönemleri, bayram ve buna benzer kısa süreli tatiller dışında kapasitenin çok altında seferler yapmak zorunda kalmaktadır. Denizcilik Bankası Deniz Nakliyatı da gidiş dönüş olarak her zaman dolu sefer yapamamakta, gidiş veya dönüşte gemilerin boş olmasını önliyememektedir. Ayrıca diğer ülkelerin taşımacılarıyla yük taşıma ücretlerinde rekabet edememektedir.

İktisadi devlet teşekküllerinden işletme açığı verenler genellikle PTT dışında hizmet faaliyetinde bulunanlardır. Mal üretenlerden işletme açığı veren Makina ve Kimya Endüstrisi ve T. Şeker Fabrikaları A. Ş. dir.

Öte yandan iktisadi devlet teşekküllerinin toplam olarak kâr - zarar durumları Tablo 459 da yıllara göre karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

TABLO : 459 — İşletmeci Kurumların Kâr - Zarar Durumları

(Bin T. L.)

	1960	1961	1962	1963	1964	1966 Tahmin
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
ULAŞTIRMACI KURUMLAR : (a)						
Kâr	+ 118 674	+ 27 300	+ 23 500	+ 31 900	+ 49 100	+ 52 000
Zarar	— 172 504	— 243 300	— 294 100	— 431 900	— 431 400	— 339 859
TOPLAM	— 53 830	— 216 000	— 270 600	— 399 800	— 382 800	— 287 859
DİĞER KURUMLAR :						
Kâr	+ 590 529	+ 394 760	+ 425 400	+ 480 100	+ 648 400	+ 615 100
Zarar	— 168 148	— 36 300	— 143 400	— 113 200	— 104 900	— 217 380
TOPLAM	+ 422 381	+ 358 460	+ 282 000	+ 366 900	+ 543 500	+ 397 720
KONSOLİDE :						
Kâr	+ 709 203	+ 422 060	+ 449 400	+ 512 000	+ 679 500	+ 667 100
Zarar	— 340 652	— 279 600	— 438 000	— 544 500	— 536 800	— 557 239
TOPLAM	+ 368 551	+ 142 460	+ 11 400	— 32 500	+ 160 700	+ 109 861

(a) Denizcilik Bankası Deniz Nakliyatı A. Ş. hariç

Tablo 459 un incelenmesinde işletmeci kurumlardan ulaştırmacı olanların 1960 - 1964 döneminde kârlarının azaldığı buna karşılık zararlarının arttığı ve zararaların devamlı olarak kârlardan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ulaştırmacı kurumlar konsolide olarak 1960 yılında 53 milyon lira zarar etmelerine karşılık bu miktar 1963 yılında 399 milyon liraya yükselmiştir. 1964 yılında toplam zarar 383 milyon lira olmuştur.

Böylece ulaştırmacı kurumlar kaynak yaratmada devamlı olarak ve artan bir şekilde olumsuz etkide bulunmuşlardır. Buna karşılık diğer işletmeci kurumların kârları devamlı olarak zararlarından fazla olduğu için bu kuruluşların kaynak yaratımına olumlu etkisi olmuştur.

1963 yılı dışında bu kuruluşların kâr artıkları ulaştırmacı kurumların zarar artıklarından daha büyük olduğu için konsolide toplam 1960 dan 1962 ye kadar azalan miktarlarda olmakla birlikte toplam işletmeci kurumların kâr - zararlarının kaynak yaratmada katkısı olmuştur. 1963 yılında ise ulaştırmacı kurumların zarar artıkları diğer kurumların kâr artıklarından daha büyük olduğundan bu durum işletmeci kurumların kaynaklarını olumsuz yönde 325 milyon lira etkilemiştir.

1964 yılında işletmeci kurumlar yeniden kâr zarar durumlarıyla öz kaynaklara 160 milyon 700 bin lira katkıda bulunmuştur.

1966 tahminlerine göre diğer kurumların kâr artıkları 397 milyon 700 bin lira olduğundan ulaştırmacı kurumların 287 milyon 500 bin lira zarar artığına rağmen bütün işletmeci kurumların konsolide kâr - zarar toplamı 109 milyon 900 bin liraya ulaşacaktır.

Öte yandan bu kuruluşlar çeşitli sebeplerle özellikle projelerin zamanında hazırlanmaması, ihale ve döviz tahsisi gibi işlemlerin gecikmesi dolayısıyla beklenen yatırımları da gerçekleştirememektedirler. Gerçekten iki yıllık uygulamada önemli oranlarda geri kalmalar olmuştur.

Yatırımların gerçekleştirilememesi Yatırım Bankası fonlarının kullanılmasını etkilemektedir. İktisadi Devlet Teşekkülleri bu Bankanın kaynaklarını istenilen şekilde kullanmadıkları için Banka kaynakları atıl fonlar haline gelmekte ve Banka bu fonları işletebilmek için Hazine bonoları satın almak zorunda kalmaktadır. Banka'nın fonksiyonu bu değildir.

Tablo 460 1965 yılı Haziran ayı sonunda Devlet Yatırım Bankasınca İktisadi Devlet Teşekküllerine yatırım amacıyla açılan kredileri ve yapılan

TABLO : 460 — Ekim 1965 Sonuna Göre Devlet Yatırım Bankası Kredi Kullanma Durumu

LİMİT	Mukaveleye Bağlanan	%	Fiilen Ödenen	%
	(1)	(2)	(3)	(4)
1 077	415	70,08	516	47,91

Kaynak : Devlet Yatırım Bankası Krediler Müdürlüğü Ekim 1965 aylık durum.

fiili ödemeleri göstermektedir. Gerek açılan krediler, gerekse yapılan fiilî ödemeler İktisadi Devlet Teşekküllerinin Devlet Yatırım Bankasından 1965 yılında sağlayabilecekleri finansman imkânlarının çok gerisinde kalmıştır.

2. *Teşekküllerin 1966 Yılı öz kaynakları :*

İktisadi Devlet Teşekküllerinin 1966 yılında 1 Milyar 300 milyon liralık kaynak yaratacakları tahmin edilmektedir. Devlet Yatırım Bankası, Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve diğer tasarrufcu kurumlar tarafından yaratılacak fonlar da bu toplamın içindedir.

Yukarıda adı geçen tasarrufcu kurumların yarattıkları fonlar düşünülecek olursa, işletmeci kurumların 428 milyon liralık işletme açığı vermekte oldukları ve fon yaratamadıkları ortaya çıkmaktadır.

Tablo 461 de 428 milyon lira işletme açığının konsolide olarak ayrıntısı gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi 1966 yılında işletmeci kurumların kârlarının toplamı, zararların toplamından daha büyüktür. Böylece amortismanlar ve diğer başlığı altında toplanan aktifteki azalışlar ve pasifteki artışlarla birlikte kaynaklar toplamı 2 milyar 932 milyon lira olmaktadır.

Ödemeler kısmının incelenmesinde en büyük ödeme kaleminin borçlar başlığı altında toplandığı görülmektedir. Borçlar kalemi iç borçları konsolide borç taksitleri ve dış borçları kapsamaktadır. 1 milyar liraya yükselen bu kalem İktisadi Devlet Teşekküllerinin nasıl bir borç yükü altında olduklarını göstermek bakımından önemlidir. Kesin sonuçları alınmış, 1964 yılında ise, borç ödemeleri 647 milyon liradır. Bu borçlar kalemine Devlet Yatırım Bankasına yapılacak ödemeler de eklenirse bu kuruluşların borç yükünün ciddiliği daha belirli bir şekilde ortaya çıkar. Bu Bankaya yapılacak ödemelerle ödenecek borç miktarı 1 milyar 892 milyon liraya yükselmektedir.

TABLO : 461 — 1966 Yılı İktisadi Devlet Teşekküllerinin Konsolide Finansman Durumu

(Bin TL.)

	Kâr-zarar	Amortisman	Diğerleri	Toplam Kaynaklar	Vergi	Devlet Yatırım Bankası	Borçlar	Stok artışı	Diğer ödemeler	Toplam ödemeler	Fark
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
İşletmeci kurumlar	— 557 239										
	+ 667 100										
Tasarruf kurumları	+ 109 861	818 220	2 004 857	2 932 938	186 098	702 692	1 190 367	39 717	1 332 419	3 361 288	— 428 350
Genel Toplam	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	+ 1 727 100
										—	+ 1 298 750

İkinci önemli ödeme kalemi diğer ödemeler başlığını taşımaktadır. Vergi ödemeleri ve stok artışları ise önemsiz miktarlara ulaşmaktadır.

İşletmeci kurumların 1966 yılındaki ödemeleri (Kasa ve stok artışı ödeme olarak kabul edilmektedir) kaynaklarından fazla olacağından bu kurumlar sonuç olarak yukarıda da belirtildiği gibi 428 milyon çevresinde işletme açığı vereceklerdir. Ancak Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş. ve T. C. Devlet Demiryolları gibi önemli işletme açığı veren kurumlar toplamdan çıkarıldıktan sonra işletmeci kurumlar fon yaratır duruma geçmektedirler. Gerçekten bu iki kuruluşun işletme açıkları toplamı 931 milyon liraya ulaşmaktadır.

Bu duruma göre İktisadi Devlet Teşekkülleri 1966 yılında 1965 yılında programlanandan daha az kaynak yaratacaklardır. 1965 yılında bu kuruluşların 1 milyar 825 milyon liralık kaynak yaratacakları ön görülmüştü. Ancak 1965 yılında gerçekleşecek miktar programlanan miktardan önemli ölçüde az olacaktır. Bunun sebebi 1 milyar 825 milyon liralık kaynağın yaratılmasını sağlamak için Programda öngörülen tedbirlerin alınmamış olmasıdır.

Yapılan son tahminlere göre İktisadi Devlet Teşekküllerinin 1965 yılında yaratacakları kaynakların 850 milyon lira olacağı anlaşılmaktadır.

Kalkınma Planında 1966 yılı diliminde İktisadi Devlet Teşekküllerince yaratılacak öz kaynaklar gayrisâfi milli hasılanın yüzde 1 56 sı olarak 1 milyar 170 milyon liraya ulaşması öngörülmüştür. Bu duruma göre, İktisadi Devlet Teşekkülleri ve benzeri kuruluşların 1966 yılında yaratacakları öz kaynaklar geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 462 de gösterilmiştir.

TABLO : 462 - 1962 - 1966 Yıllarında İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Benzeri Kuruluşların Öz Kaynak Yaratma Durumları

(Bin TL.)

	1962 Fiili	1963 Fiili	1964 Fiili	1965 Program	1966 Tahmini
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Sümerbank Genel Müdürlüğü	- 1 200	+ 23 384	7 800	- 50 000	+ 27 800
Etibank Genel Müdürlüğü	- 116 800	+ 115 238	- 146 000	- 60 000	- 5 600
Türkiye Kömür İşletmeleri	+ 1 900	+ 18 410	+ 61 900	- 100 000	+ 2 000
Türkiye Demir Çelik İşletmeleri	- 57 300	+ 64 388	+ 63 000	+ 100 000	+ 69 700
Türkiye Çimento Sanayii A. Ş.	22 300	- 19 044	+ 29 900	- 20 000	- 500
Ankara Çimento Sanayii A. Ş.	+ 5 200	+ 6 714	+ 1 500	- 13 000	+ 1 700
Azot Sanayii T. A. Ş.	82 300	45 066	35 700	- 41 500	- 32 000
Makina Kimya Endüstrisi Kurumu	- 177 600	- 121 066	- 87 300	90 300	+ 350
Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları	+ 15 500	+ 11 585	+ 19 800	+ 30 300	- 29 500
Türkiye Petrolleri A. O.	+ 44 200	+ 80 898	- 30 800	- 117 000	+ 100 000
Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş.	95 300	- 7 326	- 4 800	—	453 000
Türk Hava Yolları A. O.	— 2 100	- 20 382	- 34 300	- 21 500	— 8 500
Denizcilik Bankası A. O.	- 9 000	51 157	8 300	- 50 000	- 80 300
D. B. Deniz Nakliyatı A. Ş.	+ 2 700	—	+ 4 700	—	- 25 000
Devlet Demiryolları İşletmesi	135 000	- 228 539	240 000	- 221 000	- 258 000
PTT İşletmesi	+ 24 000	+ 21 454	+ 53 200	- 100 000	+ 48 500
Toprak Mahsulleri Ofisi	+ 5 700	- 40 903	24 600	—	+ 100 000
Et ve Balık Kurumu	+ 4 600	+ 7 411	- 8 500	- 30 300	- 1 800
Petrol Ofisi	— 5 800	+ 13 589	500	+ 23 300	+ 500
Devlet Malzeme Ofisi	+ 5 400	8 126	+ 6 200	+ 16 000	+ 9 400
Zirai Donatım Kurumu	+ 2 000	+ 3 003	+ 8 900	+ 14 000	+ 7 900
Süt Endüstrisi Kurumu	—	—	— 2 500	+ 11 500	+ 8 000
Turizm Bankası	—	—	—	—	— 8 500

TABLO : 462 — (Devamı)

	1962 Fiili	1963 Fiili	1964 Fiili	1965 Program	1966 Tahmini
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Türkiye Radyo Televizyon Kurumu	—	—	—	+ 8 000	+ 26 700
Petrokimya	—	—	—	—	+ 87 000
Diğerleri	—	+ 6 500	—	+ 10 000	—
İşletmeci Kurumlar Toplamı	— 246 700	— 100 043	— 2 400	+ 382 800	— 428 350
İller Bankası	+ 141 300	+ 184 954	+ 148 900	+ 160 000	+ 141 900
T. C. Ziraat Bankası	—	+ 18 314	+ 10 400	+ 32 700	+ 20 000
Türkiye Emlâk Kredi Bankası	+ 44 900	+ 49 830	+ 5 300	+ 12 000	— 80 000
Vakıflar Bankası	—	+ 631	+ 1 500	+ 8 000	+ 700
Sosyal Sigortalar (İşçi Sigortaları) Kurumu	+ 99 980	+ 285 364	+ 395 500	+ 740 000	+ 651 500
Emekli Sandığı	+ 31 650	+ 287 102	+ 303 400	+ 245 500	+ 251 500
Devlet Yatırımları Bankası (Amortisman ve Kredi Sandığı)	+ 257 370	+ 112 000	+ 161 000	+ 244 000	+ 725 000
Diğerleri	—	—	+ 10 000	—	+ 16 500
Tasarrufcu Kurumlar Toplamı	+ 574 200	+ 916 295	+ 1036000	+ 1442200	+ 1727100
GENEL TOPLAM	+ 327 500	+ 816 152	+ 1033 600	+ 1825000	+ 1298750

3. *1966 yatırımları :*

1966 yılında iktisadi devlet teşekkülleri ve benzeri kuruluşların yatırım harcamaları 2 milyar 951 milyon lira olarak tahmin edilmiştir. Bu miktar geçen yılki 909 milyon liradan yüzde 1.9 oranında fazladır.

Tablo 463 de iktisadi devlet teşekkülleri yatırımları ve bunların gerçekleşme durumları gösterilmiştir.

TABLO : 463 — İktisadi Devlet Teşekkülleri Yatırımları

(Milyon TL.)
(Cari Fiyatlarla)

	1963		1964		1965	1966
	Program	Gerçekleşme	Program	Gerçekleşme	Program	Tahmini
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Yatırımlar	1 941,5	1 692,0	2 694,3	1 759,9	2 909,0	2 951,0
Gerçekleşme oranı	% 87,1		% 65,3			

Tabloda görüldüğü gibi iktisadi devlet teşekkülleri 1963 yılında yatırım hedeflerinin yüzde 87, 1 ini gerçekleştirebilmişlerdir. 1964 yılındaki gerçekleşme oranı yüzde 65,3 dür. 1964 yılındaki gerçekleşme oranının düşük olmasının sebebi bu yılda İktisadi Devlet Teşekkülleri ne yeteri kadar hazırlıklı ve organize olmadıkları halde 1963 den daha büyük bir yatırım hedefinin yüklenmesi; etüd, proje, teklif alma, ihale ve döviz tahsisi gibi işlerin gecikmesi ve ayrıca petro kimya kompleksi, Batman - İskenderun boru hattı, kraft selülozu ve kraft kâğıdı tesisleri v.b. 1964 harcaması 500 milyon liraya varan yatırım projelerine geç başlanmış veya hiç başlanmamış olmasıdır.

4. Yatırımların finansmanı :

İktisadi devlet teşekkülleri ve benzer kuruluşların 1966 yatırımlarının finansmanı Tablo 464 de diğer yıllarla karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

İktisadi devlet teşekkülleri nin 1966 yılında yapması öngörülen 2 milyar 951 milyon lira yatırımın 1 Milyar 300 milyon lirası kendi öz kaynaklarından 435 milyon lirası proje kredilerinden ve geri kalan 1 milyar 216 milyon lirası Bütçeden karşılanacaktır.

5. Tedbirler :

a. İktisadi devlet teşekkülleri nin 1966 yılında tesbit edilen kaynakları sağlayabilmeleri için, işletme açığı vermekte olan teşekküller bu açıklarını kapamaya veya azaltmaya çalışacaklar ve işletme açığı vermeyen diğer kuruluşlar da kaynaklarını artırmak için bütün imkânları kullanacaklar ve gerekli tedbirleri alacaklardır. Böyle iktisadi devlet teşekküllerinin yaratacakları öz kaynakların Program hedeflerine ulaşması sağlanacaktır.

Bu kuruluşlar açıkların meydana gelmesini ve kaynakların azalmasını gerektiren sebepleri teşhis edecekler ve buna göre alınması gereken uzun ve kısa vadeli tedbirleri Nisan 1966 sonuna kadar Devlet Planlama Teşkilâtına bildireceklerdir.

b. İktisadi devlet teşekkülleri ve benzeri kuruluşların kaynaklarını artırmaları için rasyonel çalışmaları temel ilkedir. Bu kuruluşlar fiyat ve tarife tesbitinde 440 sayılı Kanun gereğince kendilerine tanınan yetkileri kullanacak, Bakanlar Kurulunca tesbit edilecek temel mal ve hizmetler dışında fiyat ve tarifelerini serbestçe düzenleyeceklerdir.

TABLO : 464 — İktisadi Devlet Teşekkülleri Yatırım ve Finansman Durumları

(Milyon TL.)
(Cari Fiyatlarla)

	1962	1963		1964		1965	1966
	Gerçekleşme	Program	Gerçekleşme	Program	Gerçekleşme	Program	Program
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Yatırımlar	1 528,9	1 941,5	1 692,0	2 694,3	1 805,2	2 909,0	2 951,0
İDT öz kaynakları	+ 327,5	+ 856,0	+ 816,0	+ 1 453,7	+ 1 033,6	+ 1 825,0	+ 1 300,0
Finansman açığı	— 1 201,4	— 1 085,5	— 875,9	— 1 240,6	— 771,6	— 1 084,0	— 1 651,0
Proje kredileri	+ 191,1	+ 210,5	+ 266,9	+ 397,3	+ 95,1	+ 325,0	+ 435,0
Kalan açık (Bütçeden)	— 1 010 3	— 875,0	— 608,9	— 843,3	— 676,5	— 759,0	— 1 216,0

Bu maksatla Devlet Plânlama Teşkilâtının da katılacağı bir teknik komitece belli süreler için hangi mal ve hizmetlerin temel mal ve hizmetler olduğu tesbit edilerek Bakanlar Kuruluna sunulacak ve zaman zaman gözden geçirilecektir.

c. 1966 yılı yatırım hedeflerini gerçekleştirebilmek amacıyla İktisadi Devlet Teşekkülleri ile ilgili olarak alınması gereken bir diğer tedbirde bu kuruluşlarca daha fazla proje kredisi kullanılması ve halen kredileri sağlanmış projelerin de süratle gerçekleştirilmeğe çalışılmasıdır.

d. İktisadi Devlet Teşekküllerince stokların ekonomik bakımdan normal seviyelere indirilebilmesi için ayrıntılı incelemeler yapılması ve bu incelemeler sonunda fazla olarak tanımlanacak stokların süratle azaltılması ile ilgili tedbirlerin alınması gereklidir. Özellikle stok artış sebeplerinin ortaya konması üzerinde durulmalıdır.

e. İktisadi Devlet Teşekküllerinin verimli olmayan, diğer bir deyişle üretimle doğrudan doğruya ilgisi olmayan harcamalarını azaltmaları konusunda ciddi tedbirlerin alınması zorunludur. Bu kuruluşlar her türlü sosyal ve özellikle kamp faaliyetleri ile ilgili masraflarını artırmak eğilimindedirler. Bu konuda diğer önemli bir mesele de hizmetten yararlananlardan alınan ücretlerin maliyetlerin altında olmasıdır. İşletme açığı veren kuruluşların bir de ayrıca böyle üretim dışı faaliyetlerden zarar etmelerinin işletmecilik ve plân anlayışı ile bağdaştırılması imkânsızdır. Bundan dolayı bu kuruluşlar her türlü sosyal ve kamp faaliyetlerini zamanla azaltmalı, bu konuda yeni faaliyetlere girmekten kaçınmalı ve hizmetten yararlananlardan alınan ücretler gerçek maliyetleri seviyesine çıkarılmalıdır.

f. İktisadi Devlet Teşekkülleri 1966 Yılı Finansman Programının aksamaması için Devlet Yatırım Bankasına, Hazine ve diğer İktisadi Devlet Teşekküllerine olan borçlarını zamanında ve tam olarak ödeyeceklerdir. Diğer taraftan alacaklarının tahsili için gerekli her türlü çabayı göstereceklerdir. Ayrıca Hazine bu kuruluşların borç alacak ilişkilerini doğrudan doğruya düzenlemek için gerekli tedbirleri alacaktır.

g. İktisadi Devlet Teşekküllerinin yatırımlarını zamanında gerçekleştirememeleri kendilerine Bütçeden ve Devlet Yatırım Bankasından ayrılan fonların başka amaçlarla kullanılmasına yol açmaktadır. Bu bakımdan yılı içinde bu fonları kullanamayacak kuruluşların bu durumu zamanında Devlet Plânlama Teşkilâtı ve Maliye Bakanlığına bildirmeleri ve böylece bu kullanılmayan kaynakların yatırımlarını gerçekleştiren diğer kuruluşlara verilmesi sağlanmalıdır.

ÖZEL SEKTÖRÜN FİNANSMANI

1. Genel durum :

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının özel sektör finansmanının sağlam kaynaklara dayandırılması temel ilke olarak kabul edilmiştir. Böylece, özel sektör yatırımlarının da istikrar içinde kalkınma prensibine uygun bir şekilde yürütülmesi öngörülmektedir.

Özel sektörün Plânda öngörülen yatırım hedeflerini gerçekleştirebilmesi tasarrufların artırılması kadar mevcut kaynakların Plân hedeflerine uygun alanlara yöneltilmesine bağlıdır. Bu amaçla, yatırımların daha verimli alanlara akmasını sağlamak, lüks konut yatırımlarını vergilendirmek, millî gelirdeki artışların daha büyük bir kısmının yatırımlara gitmesini sağlamak, tasarrufları yatırımlara yönelten etken sermaye piyasası kurmak, bu piyasanın araçları olan Yatırım ve Kalkınma Bankalarını tesis etmek, mevcut bankaların orta süreli işletme kredisi vermelerini sağlayacak bir bankalararası kurum meydana getirmek gibi tedbirler düşünülmüştür. Özel sektör tasarruflarını dolayısiyle özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi için yatırım indirimi, hızlandırılmış amortisman müesseselerinin vergi sistemimiz içine girmesi ve yatırımların millî ekonomi yönünden istenen alanlara yöneltilmesi için daha aktif ve selektif bir vergi politikasının uygulanması da bu yönde alınacak tedbirler arasındadır.

Gerçekten 1963 yılından bu yana özel sektörün yatırım faaliyetleri mali istikrarı bozmadan yürütülebilmiştir.

Özel sektörün yatırım faaliyetlerini teşvik etmek üzere gelir ve kurumlar vergisinde yatırım indirimi, Vergi Usul Kanununda hızlandırılmış amortisman, Gümrük Kanununda gümrük vergisinin taksitlendirilmesi ve gümrük tarife ve cetvellerinin konjonktürel duruma göre ayarlanması, ihracatı geliştirmek amacı ile ihracatta vergi iadesi gibi müesseseler vergi sistemimiz içine girmiştir.

Diğer taraftan özel sektörün kredi ihtiyaçlarını karşılamak üzere, Sınai Kalkınma Bankasının imkânları artırılmış, Sınai Yatırım ve Kredi Bankası kurulmuş ve T. C. Ziraat Bankasının sermayesi 750 milyon liradan 1500 milyon liraya, Halk Bankasının sermayesi ise 150 milyon liradan 300 milyon liraya çıkarılmıştır.

Ayrıca, özel sektöre yatırım kredisi verecek «Özel Sektör Yatırım Bankası» kanun tasarısı da halen Türkiye Büyük Millet Meclisinde bulunmaktadır. Sermaye piyasasının teşkili ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Özel sektörün yapacağı yatırım miktarını tesbit için Devlet Plânlama Teşkilâtınca her yıl yapılmakta olan İmalât Sanayii anketi, 1966 yılı yatırımları Tablo 465 de 1965 yılı anket sonuçlarıyla karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

Toplam olarak, 1966 yılı Programında özel sektörce yapılacağı tahmin edilen yatırım miktarı 5 milyar 750 milyon liradır.

Yatırımların sektörler itibariyle dağılımı, sektör programları bölümünde ayrıntılı olarak verilmiştir.

TABLO : 465 — Özel İmalât Sanayii Yatırımları İç ve Dış Finansman İhtiyacı

(Milyon TL.)
(Cari Fiyatlarla)

	1965		1966	
	Değer	Yüzde	Değer	Değer
	(1)	(2)	(3)	(4)
Yerli sermaye	261,3	35	337,1	37
Yabancı sermaye	104,5	14	63,8	7
İç kredi	246,3	33	382,7	42
Dış kredi	134,4	18	127,5	14
TOPLAM	746,5	100	911,1	100

2. *Tedbirler ve uygulanacak politika :*

a. Sermaye piyasası :

(1) Sermaye piyasasının kurulmasını temin edecek kanun tasarısının 1966 yılı içinde yürürlüğe girmesi için gerekli çalışmalar yapılacaktır. Bu piyasanın etken bir şekilde çalışabilmesi için alınması gerekli diğer mali, iktisadi ve hukuki tedbirler zamanında alınacaktır.

(2) Halka açık Anonim şirketlerin yaygın hale getirilmesi, alınacak çeşitli tedbirlerle teşvik edilecek ve özellikle bu şirketlerde vergi farklaşmasına gidilecektir.

(3) Ereğli Demir Çelik hisse senetleri gibi kanunen Hazine portföyyünden çıkarılması zorunlu olan hisse senetlerinin satışında bu senetlerin halk tarafından satın alınmasına öncelik verilecek ve bu ilke karma teşekkülleri sermayelerinin artırılmasında ve yeni kurulacak şirketlerde de uygulanacaktır.

(4) Şirketlerde özel iştiraklerin teşviki için hisse senedine çevrilebilecek tahvillerin ihracı imkânları araştırılacaktır.

b. Kredi :

(1) Özel Sektör Yatırım Bankası Kanun tasarısının öncelikle kanunlaşmasına çalışılacak ve bankanın yeterli kaynaklarla faaliyete geçmesi sağlanacaktır.

(2) Sınai Kalkınma Bankası ve Sınai Yatırım ve Kredi Bankasının kredi verme imkânları arttırılacaktır. Özel sektörün Plân hedeflerine uygun olarak yapacağı yatırımlarla, geri kalmış bölgeler yatırımlarına bu bankaların farklı faiz nisbeti uygulanması için gerekli tedbirler alınacaktır.

(3) Özel sektör için daha geniş ölçüde dış proje kredisi temini için ilgili kuruluş ve teşebbüslerin daha fazla gayret göstermeleri sağlanacaktır.

(4) Özel sektörün orta vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılıyabilmek için, bankalar sisteminin kredi imkânlarının bu alana yöneltilmesi konusunda gerekli tedbirler alınacaktır.

(5) Toplam kredi hacminde önemli yeri olan Merkez Bankası kredilerinin dağılımında sınai kredilere ağırlık verilecektir.

PARA VE KREDİ POLİTİKASI

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

Beş Yıllık Kalkınma Plânında uygulanacak para ve kredi politikasının temel ilkeleri şu şekilde özetlenebilir.

Enflâsyona yol açmayacak bir para ve kredi politikası takip edilecektir. Moneter politika araçları enflasyonist veya deflasyonist eğilimleri önleyecek esneklikte kullanılarak, toplam para ve kredi hacmının ekonominin gelişen gerçek talebine uygun olması sağlanacaktır.

Kredilerin ekonomi içinde Plân hedeflerine uygun olarak optimum dağılımı temin edilmelidir. Bu konuda genellikle, çeşitli idari kararlarla dondurulmuş olan faiz hadlerinin iktisadi faize yaklaştırılmasına çalışılacaktır. Orta ve uzun vadeli yatırım kredisi veren müesseselerin imkânları arttırılacak ve yeni müesseseler kurulacaktır.

Bu temel ilkeler içinde, Yıllık Programlarla para ve kredi konusundaki sorunlara çözüm yolu bulunmaya çalışılmıştır.

1. *Para politikası :*

1962 ve 1963 yıllarında ekonomide monoter dengenin sağlanması konusunda belirli bir problem ortaya çıkmamıştır. Para ve kredi konusundaki çeşitli nicelikler, ekonomide nisbi bir fiyat istikrarını ve dengeyi sağlıyacak ölçüde gelişmiştir.

Diğer taraftan 1964 yılının ilk aylarında gelişen deflasyonist eğilimler moneter politika araçlarının etkili bir şekilde kullanılması zorunluğunu ortaya çıkarmıştır. Özellikle ekonomi dışı olaylar etkisiyle fertlerin banknot ve nakdi paraya karşı likidite tercihlerini arttırmaları, bir taraftan bankalardaki mevduatın ve dolayısıyle kredilerin gelişme hızına tesir etmiş, diğer taraftan da bankaların likit kaynaklarının azalmasına yol açmıştır. 1964 yılının ikinci yarısında vadeli mevduat karşılık nisbetleri yüzde 20 den yüzde 10 a düşürülmek, Merkez Bankası reeskont limitleri genişletilmek ve muamelelere kolaylık getirilmek suretiyle, para ve kredi politikası genişletici hedefler üzerine oturtulmuştur. Mali politika araçlarına paralel bir yönde alınan bu tedbirler, ekonomik faaliyetlerin hız kazanmasını sağlamıştır.

Para ve kredi alanındaki genel göstergelerin değişimi aşağıda kısaca özetlenmiştir.

a. *Para arzı :*

Para arzındaki gelişmeler Tablo 466 da gösterilmiştir. Mevsimlik hareketine göre, yılın ilk yarısında bir evvelki yıl sonu seviyesinde gelişen toplam para arzı, 1964 yılının ilk yarısında bu eğilimin dışında kalarak hafif bir düşme göstermiştir. Bu dönemde para arzındaki gelişmenin diğer bir özelliği de, fertlerin banknot ve ufak paraya olan likidite ter-

TABLO : 466 — Para Arzı 1962 - 1965

(Milyon T. L.)

		Banknot Ufak Para	Zincirleme Endeks	Kaydi Para Vadesiz Tasarruf Mevduatı	Zincirleme Endeks	Toplam Para Arzı	Zincirleme Endeks	
							Altı Aylık	Yıllık
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Aralık	1961	4 140	100	5 885	100	10 025	100	100
Haziran	1962	4 306	104	5 757	98	10 063	100	—
Aralık	1962	4 527	105	6 437	112	10 964	109	109
Haziran	1963	4 587	101	6 393	100	10 980	100	—
Aralık	1963	4 926	107	7 241	112	12 167	110	111
Haziran	1964	5 103	103	6 936	96	12 039	99	—
Aralık	1964	5 835	114	8 164	118	13 999	116	115
Mayıs	1965	6 003	103	8 413	103	14 416	103	—

cihlerinin artmış olmasıdır. Gerçekte, bu dönemde banknot ve ufak para artarken kaydi para ve vadesiz tasarruf mevduatı azalmıştır. 1963 Haziran'da banknot ve ufak paranın toplam para arzı içindeki oranı yüzde 41,6 iken, bu oran 1964 Haziran'ında yüzde 42,4 e yükselmiştir. 1964 yılının ikinci yarısından sonra alınan genişletici para politikası tedbirlerin sonucu olarak, bu dönemde toplam para arzı eski yıl seviyelerinin üstünde bir artış hızı kazanmış ve bu artış 1965 yılının ilk yarısında da devam etmiştir.

Ayrıca, 1965 in ilk yarısında fertlerin banknot ve ufak paraya olan likidite tercihleri de azalmıştır. Para arzının kompozisyonunda meydana gelen bu değişiklikler, kaydi para ve vadesiz tasarruf mevduatının 1964 yılının ilk yasında bir evvelki yıl sonu seviyesinin çok aşağısında gelişmesine ve dolayısiyle bankaların likiditesine olumsuz ölçüde tesir ederek kredi hacminin daralmasına yol açarken, 1965 in ilk yarısında kaydi para ve vadesiz tasarruf mevduatının aynı dönem için eski yıllar seviyesinin çok üstünde artmasına sebep olmuştur. Tedavül eden banknot ve ufak paranın bankalar sistemine dönüşü olarak tanımlayabileceğimiz bir değişiklik, 1965 yılında bankaların likidite ve kredi yaratma imkânlarını artırmıştır.

Toplam para arzındaki gelişmelerin önemli bir etkeni olan Merkez Bankası emisyon hacmindeki değişmeler ise Tablo 467 de gösterilmiştir.

TABLO : 467 — Emisyon Hacmi 1962 - 1965

(Milyon TL.)

Dönemler	Miktar	Zincirleme Endeks Altı Aylık	Yıllık
31/12/1961	4 783	100	100
30/ 6/1962	4 749	99	—
31/12/1962	5 122	108	107
30/ 6/1963	5 028	98	—
31/12/1963	5 581	111	109
30/ 6/1964	5 607	100	—
31/12/1964	6 611	118	118
30/ 6/1965	6 547	99	—

1962 ve 1963 yıllarında sırasıyla yüzde 7 ve yüzde 9 oranında artan emisyon hacmi 1964 yılında yüzde 18 oranında artmıştır. Öte yandan 1964 yılının ilk yarısında emisyon hacmi, para arzı kompazisyonunda meydana gelen değişikliğin sonucu olarak, mevsimlik hareketinin dışında hızlı bir artış göstermiştir. 1965 yılının ilk yarısında emisyon hacmi, 1962 ve 1963 yıllarında olduğu gibi evvelki yıl sonu seviyesinin altında kalmıştır.

b. Mevduat :

Toplam mevduattaki değişmeler Tablo 468 de gösterilmiştir.

TABLO : 468 — Bankalardaki mevduat
(Bankalararası Mevduat Hariç)

(Milyon TL.)

Dönemler	Miktar	Zincirleme Altı Aylık	Endeks Yıllık	Vadeli/Toplam Mevduat Oranı (Yüzde Olarak)
31/12/1961	8 276	100	100	16,2
30/ 6/1962	8 491	103	—	19,1
31/12/1962	9 418	111	114	15,8
30/ 6/1963	9 456	100	—	18,9
31/12/1963	10 516	111	112	19,7
30/ 6/1964	10 451	99	—	21,7
31/12/1964	12 010	115	114	19,4
31/ 5/1965	12 704	106	—	20,7

1962 - 1964 yıllarında toplam mevduattaki yıllık artış yüzde 14 civarındadır. Ancak, yılın ilk yarısında mevsimlik hareketin etkisi altında önemli bir artış göstermeyen toplam mevduat hacmi, 1964 ve 1965 yıllarının ilk yarısında bu eğilimin dışında bir hareket göstermiş, 1964 de azalırken 1965 te önemli oranda artmıştır. Bu değişmeler bankaların kredi yaratma imkânını 1964 de olumsuz ve 1965 te olumlu yönde etkilemiştir.

Diğer taraftan vadeli mevduatın toplam mevduata oranında 1961 ve 1962 yılları hariç önemli değişiklik olmamıştır.

c. Banka kredileri :

Tablo 469 da görüldüğü üzere 1962 ve 1963 yıllarında önemli oranlarda artan banka kredileri, 1964 yılının ilk yarısında bu eğilimin dışında bir hareket göstermiş ve bu dönemde bir evvelki yıl sonu seviyesinde kalmıştır.

1964 yılının ikinci yarısında alınan tedbirlerin sonucu olarak krediler bu dönemde hızlı bir artış göstermiştir. Bu artış 1965 yılının ilk yarısında da devam etmiştir.

TABLO : 469 — Banka Kredileri 1962 - 1965

(Milyon TL.)

Dönemler	Miktar	Zincirleme Endeks Altı Aylık	Yıllık
31/12/1961	8 324	100	100
30/ 6/1962	9 027	108	—
31/12/1962	10 362	115	125
30/ 6/1963	10 918	105	—
31/12/1963	11 886	109	115
30/ 6/1964	11 922	100	—
31/12/1964	13 454	113	113
31/ 5/1965	14 208	105	—

Kredi hacminin önemli etkenlerinden biri olan Merkez Bankası kredilerindeki gelişme ise Tablo 470 de gösterilmiştir.

TABLO : 470 — Merkez Bankası Kredileri 1962 - 1965

(Milyon TL.)

Dönemler	Miktar	Altı Aylık	Zincirleme Endeks Yıllık
31/12/1961	1 157	100	100
30/ 6/1962	1 238	107	—
31/12/1962	1 824	147	158
30/ 6/1963	2 544	140	—
31/12/1963	3 151	124	173
30/ 6/1964	3 138	99	—
31/12/1964	4 140	132	131
30/ 6/1965	4 105	99	—

Genellikle yılın ilk yarısında daha az, ikinci yarısında daha çok bir artma gösteren Merkez Bankası kredilerinin gelişimi, 1964 ve 1965 yıllarında bu eğilimin dışında olmuştur. Gerçekten, bu yılların ilk yarısında Merkez Bankası kredileri bir evvelki yıl seviyelerinin altında kalmıştır. Böyle bir değişiklik, Merkez Bankası kredilerinin daha artan bir ölçüde kamu sektörü finansmanında kullanılmasının ve bu sektörün kredileri ihtiyacının yılın ikinci yarısında belirmiş olmasının bir sonucudur. Böylece bu yıllarda, Merkez Bankası kredileri kamu sektörüne açılan kredilerin etkisiyle yılın ilk yarısında daralmakta yılın ikinci yarısında genişlemektedir. 1965 yılının ilk yarısında banka kredilerindeki gelişmenin, 1964 yılının aynı döneminde olduğu gibi kredi daralmasının etkisi altında kalmamış olmasının nedeni, 1965 yılında mevduatta meydana gelen hızlı artışın bankaların likiditesini artırmış olmasıdır.

Bankaların likidite durumları, hazır aktiflerinin (kasa+Merkez Bankasındaki serbest mevduat+tahviller cüzdanı) toplam mevduata oranı şeklinde Tablo 471 de gösterilmiştir.

TABLO : 471 — Bankalarda Hazır Aktif/Toplam Mevduat Oranı

(Yüzde Olarak)

	1963	1964	1965
	(1)	(2)	(3)
Ocak	12,2	9,7	13,2
Şubat	14,1	10,3	13,1
Mart	13,9	11,8	13,8
Nisan	11,6	10,8	11,6
Mayıs	11,1	10,1	11,3

Bu karşılaştırma bankaların likit durumlarının 1965 yılında 1964 yılına oranla önemli ölçüde arttığını ve 1963 yılının aynı ayları seviyesine ulaştığını göstermektedir.

Yukarıda kısaca özetlenen çeşitli göstergeler 1965 yılının ilk aylarında, para arzı, mevduat ve kredilerin mevsimlik hareketlerin dışında hızlı bir artış içinde bulunduğunu, bankaların likidite durumlarının para arzı ve kredi artışlarını etkileyecek ölçüde olduğunu göstermektedir. Bu durum 1965 yılının ikinci yarısında ortaya çıkacak mevsimlik gelişmeler karşısında, 1965 yılında para ve kredi hacmindeki toplam gelişmele-

rin moneter dengede enflasyonist baskılar yaratmıyacak şekilde yakından izlenmesini zorunlu kılmaktadır.

2. *Kredilerin dağılımı :*

Banka kredilerinin Kalkınma Plânında öncelik verilen sektörlerin gerçek ihtiyaçlarına uygun olarak dengeli bir şekilde dağılımı Plânlı dönemde önemli bir sorun olmakta devam etmiştir. Gerçekte, Merkez Bankası reeskont hadleri ve limitleri farklılaştırılmak, belli krediler üzerinde ihtisaslaşmış bankaların kaynakları artırılmak ve bu konuda yeni müesseseler kurmak suretiyle kredilerinin optimum dağılımı sağlanmaya çalışılmıştır. Özellikle tercihli sanayi kolları senetlerine, zirai senetler, ihracat finansman senetleri ve küçük sanat erbabı senetleri gibi düşük reeskont haddi uygulamasına Plânlı dönemde başlanılmış, tercih edilen kollarda Merkez Bankası reeskont limitleri önemli oranlarda artırılmıştır. Öte yandan, uzun vadeli yatırım kredileri veren Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının kaynakları artırılmış ve yine sanayi işletmelerinin orta vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamak üzere Sınai Yatırım ve Kalkınma Bankası kurulmuştur. Ayrıca Ziraat Bankası ve Halk Bankasının sermayeleri sırasiyle 750 milyondan 1,5 milyara ve 150 milyondan 300 milyona çıkarılarak ilgili sektörlerde kredilerin genişleme imkânları hazırlanmıştır. İktisadi devlet teşekküllerine proje esasına göre yatırım kredisi veren Devlet Yatırım Bankası faaliyete geçmiştir. Özel sektör yatırımlarının finansmanına yardım edecek geniş imkânlı Özel Yatırım Bankasının kurulması için hazırlanan kanun tasarısı T. B. M. M. ne sunulmuştur.

Ancak bu konuda gösterilen belirli çabalara rağmen kredilerin sektörler arasında Plân hedeflerine uygun, yeterli ve optimum bir dağılımı sağlanamamıştır. Mevcut kredi sistemi daha çok kısa vadeli krediler şeklinde olmakta ve özellikle ticaret sektörünün ithalât, ihracat ve ticari muamelelerini finanse etmekte devam etmiştir.

a. Özel sektöre açılan banka kredileri :

TABLO : 472 — Özel Sektöre Açılan Banka Kredileri

(Milyon T. L.)

					Toplam İçindeki Oranları			
	1962	1963	1964	1965 (a)	1962	1963	1964	1965 (a)
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Ticari krediler v. b.	5 310	5 872	6 242	6 593	59,6	57,8	54,3	56,0
Tarım kredileri	1 953	2 408	2 991	2 893	21,9	23,7	26,0	24,6
Sınai kredileri	334	385	485	524	3,7	3,8	4,2	4,5
Konut inşaat kredileri	1 131	1 294	1 528	1 482	12,7	12,7	13,3	12,6
Küçük sanat ve esnaf kredileri	183	202	247	272	2,1	2,0	2,2	2,3
TOPLAM KREDİLER	8 911	10 161	11 493	11 764	100,0	100,0	100,0	100,0

(a) Nisan sonu rakamları

TABLO : 473 Merkez Bankası Kredileri - Muameleler İtibariyle

(Milyon T. L.)

	1961	1962	1963	1964	1965 (a)	Toplam İçindeki Oranları 1961	1962	1963	1964	1965
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Ticari senetler	292	574	707	1 130	856	25,3	31,5	22,4	27,3	20,8
Sanayici ve Madenci senetleri	119	129	134	201	157	10,3	7,1	4,3	4,8	3,8
Küçük sanat ve esnaf senetleri	33	32	44	73	113	2,8	1,7	1,4	1,8	2,8
Hazine kefaletini haiz bonolar	265	316	943	1 191	870	22,9	17,3	29,9	28,8	21,2
Tarım senetleri	279	270	396	242	299	24,1	14,8	12,6	5,8	7,3
Hazine bonoları ve avanslar	169	503	927	1 303	1 810	14,6	27,6	29,4	31,5	44,1
KREDİLER TOPLAMI	1 157	1 824	3 151	4 140	4 105	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

(a) Haziran sonu rakamları

Özel sektöre açılan kredilerin takriben yüzde 55 i kısa vadeli ticari krediler şeklindedir. Tarım kredilerinin toplam krediler içindeki payı Plân döneminden itibaren yükselmeye başlamış olmakla beraber bu krediler sektörün ekonomi içindeki önemli payı karşısında yetersiz kalmaktadır. Kaldı ki tarım sektörüne açılan kredilerin önemli bir kısmı donmuş durumdadır. Özellikle orta ve uzun vadeli sınai krediler ile küçük sanat ve esnaf kredilerinde görülen küçük ölçüde artışlara rağmen, bu krediler sanayici ve küçük esnafın kredi ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak kalmış ve bu konuda toplam kredi hacmi içinde yapısal bir değişiklik yaratılamamıştır.

b. Merkez Bankası kredilerinin dağılımı :

Bugünkü uygulamada Merkez Bankası reeskont hadleri öncelik verilen sektörlere göre farklılaştırılmak suretiyle kredilerin dağılımı etkilenmeye çalışılmaktadır. Tarımsal ve tercihli sanayi kollarına ait senetlerle ihracat finansmanı ve küçük sanat ve esnaf senetlerinde reeskont haddi 5,25 diğer senetlerde 7,5 seviyesindedir. Ancak, Merkez Bankası Kredilerinin Tablo 473 de gösterilen dağılımı, öncelik verilen sektörlerin bu kredilerden istifade oranının zaman içinde azaldığını ortaya koymaktadır. Özellikle tarım senetlerinin toplam Merkez Bankası kredileri içindeki oranı 1961 yılında yüzde 24.1 den 1965 yılında yüzde 7.3 e düşmüş bulunmaktadır. Sanayici ve madenci senetleri içinde durum aynı yıllar itibariyle yüzde 10,3 den yüzde 3,8 e düşüş şeklindedir. Küçük sanat ve esnaf teşekküllerinin senetleri de toplam Merkez Bankası kredilerinin yüzde 2 si oranındaki gayet küçük payını devam ettirmektedir. Gerçekte bu durum, Merkez Bankası kaynaklarının artan bir ölçüde Hazineye ve kamu kuruluşlarının fiyat tanzimi ve stok tesisi muamelelerine yönelmiş olmasının bir sonucudur. Tablo 474 de Merkez Bankası kredilerinin bir açıdan dağılımı gösterilmiştir.

Merkez Bankasınca Hazineye açılan krediler 1961 yılında 50 milyon liradan 1 milyar 123 milyon bir artışla 1964 yılında 1 milyar 173 milyon liraya yükselmiş ve bu kredilerin toplam Merkez Bankası kredileri içindeki payı aynı yıllar yüzde 4.3 den 28.3 e çıkmıştır. Diğer taraftan fiyat tanzimi ve stok tesisi maksadıyla Tekel Genel Müdürlüğü, Toprak Mahsulleri Ofisi, Şeker Şirketi ve Tarım Satış Kooperatiflerine açılan kredilerde 1961 yılından 1964 yılına kadar 1 milyar 409 milyon lira artış kaydedilmiş ve bunların toplam Merkez Bankası kredileri içindeki oranı aynı yıllar için yüzde 36.9 dan yüzde 41.3 e yükselmiştir.

TABLO : 474 Merkez Bankası Kredilerinin Sektörlere Göre Dağılımı (Milyon T. L.)

	1961	1962	1963	1964	Toplam İçindeki Oranları 1961	1962	1963	1964
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
I. Hazineye Açılan Krediler	50	393	813	1 173	4.3	21.5	25.8	28.3
II. Fiyat ve Stok Tanzimi Kredileri	427	513	1 130	1 836	36.9	28.1	35.9	44.3
a. Tekel Genel Müdürlüğü	50	—	75	335	4.3	—	2.4	8.1
b. Toprak Mahsulleri Ofisi	215	316	868	856	18.6	17.3	27.6	20.7
c. Şeker Şirketi	86	171	109	150	7.4	9.4	3.4	3.8
d. Tarım Satış Kooperatifleri	76	26	78	486	6.6	1.4	2.5	11.7
III. Diğer Krediler	680	918	1 208	1 131	58.8	50.4	38.3	27.4
a. Resmi Sektör	151	143	144	129	13.1	7.8	4.6	3.2
b. Özel Sektör	529	775	1 064	1 002	45.7	42.6	33.7	24.2
TOPLAM KREDİLER	1 157	1 824	3 151	4 140	100	100	100	100

1964 yılında Tekel Genel Müdürlüğünün ve Tarım Satış Kooperatiflerinin özellikle tütün ve fındık alımları için Merkez Bankası kaynaklarından geniş ölçüde faydalanması, bu çeşit kredilerin hacmini büyük ölçüde artırmıştır.

Merkez Bankasının bankacılık sistemine genellikle reeskont yoluyla sağladığı kredi imkânlarının toplam krediler içindeki payı yukarda sözü edilen gelişmeler sonunda bir azalma göstermekte, bu oran 1961 yılında yüzde 58,8 den 1964 yılında yüzde 27.4 e düşmüş bulunmaktadır.

Merkez Bankasının resmi kuruluşların fiyat tanzimi ve stok tesisi muamelelerine tahsis ettiği kredilerin zamanla artış içinde bulunması, bu banka kredilerinin ekonominin prodüktif sahalarına yönelmesini engellemekte ve gerçek gelişmeye parelel olarak Merkez Bankası kanalıyla ekonomiye sağlanan nakdi genişlemenin dengeli dağılımını etkilemektedir. Diğer taraftan, fiyat tanzimi ve stok tesisi için açılan kredilerin donmuş krediler durumuna gelme eğilimi göstermesi, konsolidasyon zorunluğunu ortaya çıkarmakta ve resmi kuruluşların bu muamelelerinden doğan zararlarının Merkez Bankası tarafından yüklenilmesi sonucunu vermektedir.

II. 1966 YILINDA UYGULANACAK PARA VE KREDİ POLİTİKASI VE ALINACAK TEDBİRLER :

1. Para ve kredi politikasının genel esasları :

1966 yılında para ve kredi politikası, ekonomide moneter dengeyi sağlayacak ve kalkınma hızının gerçekleşmesine yardımcı olacak şekilde düzenlenecek ve kredilerin Plânda öncelik verilen sektörlerin ihtiyaçlarına uygun olarak dağılımı sağlanacaktır. Bu hedefe ulaşırken toplam para ve kredi hacminin ekonominin mevsimlik ve genişleyen gerçek ihtiyacına uygun olması sağlanacak ve bu amaçla Merkez Bankası reeskont haddi ve limitelerinden ve para politikasının diğer araçlarından yararlanılacaktır. Uygulanmakta olan kalitatif kredi politikası tedbirlerinde esneklik ve verimlilik sağlanacaktır.

Para ve kredi politikasının bu esaslar içinde yürütülebilmesinde Maliye Bakanlığı, Merkez Bankası, Bankalar Birliği ve Banka Kredileri Tanzim Komitesi ile Devlet Plânlama Teşkilâtı arasında yakın bir işbirliği kurulacaktır.

2. Para politikası ile mali politikanın ahenkleştirilmesi :

Para politikasının uygulanmasında kamu harcamalarının ve özellikle kamu kuruluşlarının destekleme alımlarının para politikasına etkileri izlenecek ve mali politika ile para politikasının ahenkli olarak yürütülmesi sağlanacaktır.

3. Reeskont hadleri ve limitleri :

Uygulanmakta olan reeskont hadleri 1961 yılından itibaren yürürlüktedir. Reeskont hadlerinin cari seviyesi bankaların Merkez Bankası kaynaklarını kendilerine tanınan limitlerin çok altında kullanmalarına yol

açmaktadır. Bu bakımdan reeskont ve faiz hadleri arasındaki ilişkiler yeniden gözden geçirilerek, bu hadlere esneklik kazandırılacak ve faiz hadlerinin de değişik şartlara intibak imkânları sağlanacaktır.

4. Merkez Bankası - Kamu Sektörü ilişkileri :

Merkez Bankası kaynaklarının artan bir ölçüde Hazine ve diğer kamu kuruluşlarının finansmanına tahsis eğilimi devam etmekte ve bu durum, para politikasının ekonominin gerçek ihtiyaçlarına uygun bir şekilde kullanılmasını kısıtlamaktadır. Merkez Bankasının kredi kontrolu alanındaki etkisini artırmak; Hazine, bankalar ve iş alemiyle bağlarını Planlı dönemin gerektirdiği süreye çıkarmak ve bu kurumu takviye etmek maksadıyla gerekli incelemelere başlanacaktır.

5. Hazine plâsman bonoları :

Son yıllarda, ticari bankaların mevsimlik atıl fonlarını kıymetlendirmek için Hazine plâsman bonolarına olan talepleri artmıştır. Ancak, bu bonoların bugünkü satış sistemi ve faizi tamamen idari kararlara bağlı kalmaktadır.

Hazine plâsman bonolarının satışlarına diğer memleketlerdeki örneklerine uygun bir esneklik ve düzen getirilecek, Hazine ve Merkez Bankasının işbirliği ile bu bonolara genel para ve kredi politikası içinde yer verilecektir.

6. Tarım kredileri :

Tarım kredilerinin genişlemesi ve bu sektörün ihtiyaçlarına uygun olarak kullanımının sağlanması ilgili kuruluşların işbirliği ile gerçekleştirilecektir.

a. Tarım kredi politikasının Plân ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmesi için Ziraat Bankasının sermayesi 750 milyondan 1,5 milyar liraya çıkarılmış bulunmaktadır. Banka sermayesine karşılık olarak 3202 ve 6117 sayılı Kanunlara göre bütçeden gereken ödemeler yapılacak ve Bankanın bu şekilde artan öz kaynaklarının Plân hedeflerine uygun istihsal potansiyeli olan alanlarda yatırım ve kontrollü krediler şeklinde kullanılması sağlanacaktır.

b. Tarım satış kooperatiflerinin müdahale alımları ve çeşitli kanun ve kararnamelerle verilen sosyal görevlerin sonucu olarak ortaya çıkan Ziraat Bankasının zarar ve alacaklarının zamanında ve eksiksiz olarak ödenmesi imkânı yaratılacaktır.

c. Ziraat Bankasınca tarım kredi kooperatiflerine açılan kredilere yüzde 5, tarım senetlerinin Merkez Bankasında reeskontuna yüzde 5,25 faiz uygulanmaktadır. Bu durum tarım kredilerinin genişlemesini etkilemektedir. Kredi faizi ve reeskont haddi arasındaki fark Ziraat Bankasının bu muamelelerden doğan asgari masrafını koruyacak şekilde düzenlenecek ve böylece zirai reeskont limitlerinin tam olarak kullanılmasını sağlayacaktır.

7. Sanayii kredileri :

a. Sınai işletmelere orta ve uzun vâdeli kredi veren Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ve Sınai Kredi ve Yatırım Bankasının kaynakları işletmelerin kredi taleplerini yeterli ölçüde karşılamaktan uzak durumdadır. Özel sektörün 1966 yılı sınai yatırım hedeflerinin gerçekleşmesi için, bu iki bankanın kaynaklarının önemli ölçüde artırılması zorunludur. Bulunacak iç ve dış kredi imkânlarıyla bu bankalar yeterli kaynaklara kavuşturulacaktır.

b. Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının kredi verdiği veya sermayesine iştirak ettiği kuruluşların hisse senetlerini halka intikal ettirmek konusundaki müsbet çalışmalarının daha hızlı gelişmesi sağlanacak ve ayrıca bu bankanın dış kredilerinden istifadesini artırmak bakımından röpor muamelelerinden istifade imkânları araştırılacaktır.

c. Yatırım kredilerinin geri kalmış bölgelere kaydırılması konusunda daha düşük bir faiz haddinin teşvik edici imkânlarından faydalanılacak ve bu konuda Devletin aracılığıyla Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ile Sınai Kalkınma ve Yatırım Bankasına sağlanan fonların, bu fonlar geri kalmış bölgelerdeki yatırım teşebbüslerinde kullanılması halinde daha düşük bir faizle verilmesi sağlanacaktır.

d. Madencilik sektörünün âcil kredi ihtiyaçlarına çözüm yolu bulmak amacıyla Madencilik Bankası kurulması konusundaki hazırlıklar en kısa zamanda tamamlanacak ve bankanın yeterli kaynaklarla faaliyete geçmesi sağlanacaktır.

e. Gemi onarım ve inşa kredilerinin gelişmesi için kurulmuş bulunan özel fon kaynakları, Hazine aracılığı ile sağlanacak, iç ve dış krediler ve tasarrufcu kamu kurumlarının ticari bankalardaki vâdeli mevduatının yatırılması ile artırılacaktır.

f. Gemi onarım ve inşa kredileri ile madencilik kredilerinin gelişmesi konusunda ilgili sektörlerin âcil ihtiyaçlarına çözüm yolu bulunamamıştır. Denizcilik Bankası ve Etibank emrinde özel fonlar kurularak bu kredilerin gelişmesi temin edilmelidir. Genel Bütçeden yapılacak transferler, Hazine aracılığı ile sağlanacak iç ve dış krediler ve tasarrufçu kamu kurumlarının ticari bankalardaki vâdeli mevduatının yatırılması suretiyle bu fonlara yeterli kaynak sağlanacaktır.

8. Küçük sanat ve esnaf kredileri :

1966 yılında küçük sanat ve esnaf kredilerinin toplam krediler içindeki payının önemli oranda artması genel bir politika hedefidir.

a. 699 sayılı Kanunla Halk Bankasının sermayesi 300 milyon liraya çıkarılmıştır. Bankanın sermayesine iştirak payı olarak Genel Bütçeden yapılacak transferlerin, küçük sanat ve esnaf erbabının yatırım kredilerine tahsis edilmesi sağlanacaktır.

b. Halk Bankasının reeskont yoluyla Merkez Bankasından kullanabildiği imkânlar, bu bankaya sağlanan reeskont limitinin çok altında kalmaktadır. Halk Bankası daha aktif bir kredi politikası uygulamak suretiyle, Merkez Bankası reeskont kredilerinden artan ölçülerde faydalanacaktır.

9. *Konut kredileri :*

Emlâk Kredi Bankası tarafından takip edilen konut kredileri politikasının, bankanın kendi imkânlarıyla karşılanabilir durumda olmaması Hazine kaynaklarının önemli ölçüde bu bankaya tahsis edilmesi sonucunu doğurmuştur.

a. Emlâk Kredi Bankasının uyguladığı kredi politikasının esasları yeniden düzenlenecek ve Hazine imkânlarının banka kanalıyla konut kredilerine tahsis edilmesi önlenecektir.

b. Yapı tasarrufu sisteminin şartları özellikle verilen kredinin vâdesi ve faiz haddi yönünden ele alınacak, sosyal mesken standartları dışında kalan konut kredilerinde faiz ve vâde farklılaştırılmasına gidilecektir.

c. Emlâk Kredi Bankasının aktifinde bulunan ticari ve sosyal amaçla yapılmış gayrimenkullerin satışları ve tasviyesi hızlandırılacaktır.

10. *Bankacılığımızın geliştirilmesi :*

Bankacılığımızın geliştirilmesi konusunda Merkez Bankasınca yürütülmekte olan ve bankacılığımızın bugünkü sorunlarını ve bunlara çözüm yolları getirecek çeşitli tedbir ve mevzuat değişikliklerini ortaya koyacak araştırma 1966 yılı içinde bitirilecektir. Bu araştırma neticelerine göre özellikle aşağıdaki konularda gereken tedbirler alınacaktır.

a. Bankacılığın masraflarının azaltılması, mevduat ve kredi faizlerinin ve banka komisyonlarının ekonomik ihtiyaçlara uygun olarak gözden geçirilmesi,

b. Mevduat sigortasının uygulanması ve 153 sayılı Kanunun uygulanmasına son verilmesi,

c. Bankaların israfları ile propaganda ve rekabet faaliyetlerinin önlenmesi, banka şubelerinin yurt içinde dengeli bir tarzda dağılmasının sağlanması,

d. Bankacılığımızdaki aşırı büyüme ve aşırı küçülme eğiliminin önlenmesi,

e. İktisadi Devlet Teşekküllerinin bankacılık faaliyetlerinin gözden geçirilmesi ve özellikle bu gruptaki bankalara kendi alanlarında ihtisaslaşma imkânlarının sağlanması,

f. Bankacılığımızın denetiminin uyarıcı ve koruyucu yönden yeniden düzenlenmesi,

g. Uygulamada önemli sorunlar ortaya çıkaran menkul rehni konusuna ve gayrimenkul teminatının kısıtlanması dolayısıyla ortaya çıkan meselelere ticari hayatın ve bankacılığın şartlarına uygun bir çözüm yolu bulunması,

h. Çekle ödeme sisteminin geliştirilmesi,

ı. 1931 yılında çıkan kanun ile düzenlenen T. C. Merkez Bankasının para ve kredi konusundaki görev ve yetkilerinin günün ve değişen ekonominin gereklerine göre yeniden düzenlenmesi.

FİYAT POLİTİKASI

1. Giriş :

Plân hedeflerine göre fiyat politikası ile güdülen sosyal ve ekonomik amaçlar şu noktalar etrafında toplanmaktadır.

a. Âdil ve kalkınmaya yönelmiş bir gelir dağılımının sağlanması,

b. Enflâsyon ve deflâsyon etkilerinden uzak, istikrarlı bir kalkınmanın gerçekleştirilmesi,

c. Kaynakların en rasyonel bir şekilde dağılımı ve kullanımının sağlanması,

d. Piyasa ekonomisinin normal işliyebilmesi için rekabetin teşvik edilmesi.

2. Plân döneminde uygulanan fiyat politikasının genel özellik ve nitelikleri :

Plânlı dönemde uygulanan Fiyat Politikası şu suretle özetlenebilir :

a. Bu dönemde fiyat istikrarının sağlanmasına ve korunmasına önem verilmiştir. 1963 yılında toptan eşya fiyat endeksinde yüzde 4,2 kadar bir artma, 1964 de binde 7 kadar bir düşme görülmüştür. 1965 in ilk yarısında belirli ölçüde bir yükselme olmuştur. 1964 de görülen hafif düşme, iktisadi faaliyetlerde meydana gelen yavaşlamanın sonucu olarak kabul edilebilir. Fiyat istikrarının korunması deyimi ile fiyat endeksinin hiç değişmiyeceği kasdedilmemektedir. Kalkınmakta olan bir ülkede genel fiyat seviyesinin yüzde 3 çevresinde değişmesi normal kabul edilebilir. Bu bakımdan ülkemizde meydana gelen fiyat değişmelerini bu açıdan değerlendirmek yerindedir.

b. Fiyat Politikası gelir dağılımı politikasının bir aracı olarak ve bazı gelir gruplarının lehine kullanılmıştır. Bu konu programdaki gelir dağılımı bölümünde ayrıca ele alınmıştır.

c. İhracatı artırmak ve sınai ürünlere dış pâzarlarda ihraç güçü kazandırmak amacı ile bu türlü malların maliyetlerine yük olan bir çok vergi resim ve harc'ın iadesini öngören 261 sayılı Kanun çıkarılarak 1964 yılında uygulamaya başlanmış ve böylece sınai malların, dış fiyatların, milletlerarası ticaretin gerekli kıldığı şartlara yaklaştırılmıştır.

d. Ekonomimiz içinde önemli bir yer tutan İktisadi Devlet Teşekkülleriinin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatlandırılması hem sosyal, hem de iktisadi yönden büyük önem göstermektedir. Bu kuruluşlara yatırılmış ve yatırılmakta devam edilen sermayenin ekonominin yararına işletilmesi beklenir. Bu husus kalkınmanın hızına ve gerçekleştirilmesine yaptığı etki nedeni ile üzerinde dikkatle durulması gereken özel bir konu olarak ele

alınmıştır. İktisadi Devlet Teşekkülleriyle Müesseseleri ve İştirakleri hakkında çıkarılan 440 sayılı Kanun, bu kuruluşların Plân ilkeleri içinde kalkınma çabasına ortak olmalarını, Plân hedeflerine varmak için gerekli fonların fiyat politikası yolu ile kuruluşların kendi içlerinde toplanmasına imkân verilmesini öngörmektedir. 1964 yılında yürürlüğe giren bu kanunla siyasi otoritenin, bu kuruluşların fiyat politikalarına müdahalesi sınırlandırılmış bulunmaktadır. Bakanlar Kurulu, ancak ana mal ve hizmetlerin fiyat politikasına karışabilecek ve iktisadi yüküne katlanmak şartı ile bunların fiyatlandırılmasında iktisadilik prensiplerinden farklı özel amaçlar güdebilecektir.

e. Yönetilen fiyatlardan serbest piyasa fiyatlarına doğru kayılması için gerekli ekonomik ortamın yaratılmasına çalışılmış, fiyat teşekkülü yoluyla pazarın dengeye kavuşmasında arz ve talep durumunun başlıca etken olması konusuna önem verilmiştir. Plân döneminden önceki yıllara özge fiyat kontrolü ve fiyatların serbest oluşuna engel olan hükümlere ve müdahaleci uygulamalara zamanla son verilmektedir.

f. Tütün, fındık, pancar, üzüm ve çay gibi tarımsal ürünlerde fiyat seviyesi destekleme alımları ile etkilenmiştir.

3. 1966 yılında izlenecek fiyat politikası :

Fiyat Politikasının çok yönlü ekonomik etkileri gözönünde tutulacak ve bunların genel amaç ve hedeflere aykırı sonuçlar doğurmaması için gerekli tedbirler alınacaktır.

a. Programın gelir dağılımı bölümünde fiyat politikasının kullanılması suretile erişilmesi öngörülen hususlar dikkatle gözönüne alınacaktır.

b. Tüketim mallarının hemen hepsi için serbest piyasa fiyatlarının teşekkülüne engel olacak doğrudan doğruya müdahalelerden kaçınılacaktır.

c. Tekel maddelerinin fiyatları, tüketim ve gelir dağılımı prensiplerinin ışığı altında Devlete yatırım fonlarının aktarılması sağlanacak şekilde, optimum tekel fiyatlarının bulunup uygulanması suretiyle tesbit edilecektir.

d. Ana tarımsal ürünlerin fiyatları bütün dünyada olduğu gibi, ülkemizde de serbest rekabet piyasasında oluşmamaktadır. Bu fiyatlar hükümetçe tesbit edilen destekleme fiyatlarının etrafında dolaşmaktadır. Öte yandan destekleme fiyatlarının tesbitinin gerek üretimin artırılması, gerekse gelir dağılımı yönünden ne derece önemli olduğu programın ilgili bölümlerinde açıklanmıştır. 1966 yılında bu konuda güdülecek politikanın ilkeleri şunlar olacaktır :

(1) Çeşitli ürünlerde uygulanan fiyat politikasının gerçek maliyetinin ne olduğu açıkca belli olmalıdır. Öte yandan, destekleme alımları yoluyla uygulanan fiyat politikasının, tarım üretiminin teşvikine ve gelir dağılımı politikasına ne derece uygun olduğu bir araştırma konusu yapılacaktır.

(2) Toprak Mahsulleri Ofisi, Et ve Balık Kurumu, Fiako Birlik, Cuko Birlik ve Tariş gibi müesseselerin başlıca mahsullerimizin değerlendirilmesi ve pazarlanması konularında gerekli sonucu alacak şekilde organize edilmeleri incelenecektir.

(3) Tarım sektöründe muhtemel fiyat dalgalanmalarını önleme çabalarına devam edilecektir. Öte yandan tarım sektöründe ürünler arasında denge sağlanmasında fiyat politikası, bir araç olarak kullanılacak, gerçek maliyetler gözönünde tutularak bir ürünün diğer bir ürün aleyhine destekleme fiyatlarıyla üretiminin artırılmasına meydan verilmiyecektir. Bu konuda şu hususlar özellikle ele alınacaktır :

(a) Çay alımı normal standartlar içinde olacak, fiyat politikası ile yalnız kalitenin yükselmesi teşvik edilecektir.

(b) Tütün alımlarında kaliteye ilk plânda önem verilecek, gereksiz teşvik sonucu olan üretimden, stok birikmelerinden ve zarara yol açacak fiyatlandırmalardan kaçınılacaktır.

(c) Fındık ürününün dünya fiyatları gözönünde tutularak, değerlendirilmesi yolu seçilecektir. Gereksiz stoklamalardan kaçınılacak, stoklamanın sonucu olan depolama, faiz gibi maliyet unsurlarının fiyatlandırma kararlarında etken olarak rol oynamaları sağlanacaktır.

(d) Nisbi fiyatların değişimi bir fiyat artışını haklı kılmadıkça tahıl fiyatlarında yeni değişiklik yapılmıyacaktır.

(e) Önceki yıllarda uygulanan fiyatlarla teşvik edilmiş olan şeker pancarı üretimi şeker maliyetinin yüksekliği yüzünden ihraç gücü olmıyan bu sınai mamulün büyük stoklar halinde muhafazasını gerektirmiştir. Bunun sonucu olarak ortaya finansman güçlükleri ve maliyetin daha da artması gibi yeni sakıncalar çıkmıştır. Şeker pancarı fiyatları düşürülmese bile bu fiyatların artırılmaması yoluna gidilecektir.

(f) İthal ikamesi amacı ile yurt içinde üretilmeye başlanan bir malın ithalâtının tamamen yasaklanması, bazan, imalâtçıya bir tekel gücü kazandırmakta ve bu hem tüketicinin, hem de genel olarak ekonominin zararına olmaktadır. Bu türlü malların, gerekirse, bir miktar ithalâtına dahi imkân hazırlanacak, kaliteyi yükseltip maliyeti düşürme çabası göstermeyen sanayicilerin kaynak israfına, yine iktisadi yoldan, engel olunacaktır.

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER

Birinci Beş Yıllık Plân döneminde dış ekonomik ilişkiler konusunda büyük ve önemli gelişmeler olmuştur. Ödemeler dengesi kalemlerinin normal eğilimlerinde belirli farklılıklar meydana gelmiş; Plân tahminlerine oranla ithalât ve ihracatta görülen büyük değişmeler yanında, işçi dövizleri gibi yeni kaynaklar sağlanmış, enfrastrüktür, off - shore'da ise son yıllarda önemli bir düşüş olmuştur.

Yıllık Programlarda yer alan tahminler, önceki yılların gelişmeleri ve Program yılı içinde beklenen muhtemel değişiklikler gözönünde tutularak yapılmaktadır. Bu bakımdan zaman zaman program tahminleri ile Plân tahminleri arasında farklılıklar meydana gelmektedir.

I. DÖNEM ORTASI DEĞERLENDİRME :

1. Dış ticaret :

a. İHRACAT :

Bilindiği gibi Birinci Beş Yıllık Plânın ana hedeflerinden biri, onbeş yıllık perspektif içinde dış ödemelerde dengeye ulaşmaktır. Bu hedefin gerçekleştirilmesi özellikle ihracat gelirlerinin artırılmasına bağlıdır. Bu amaçla Plân ve yıllık programlarla ihracat konusu dikkatle ele alınmış ve ihracatın artırılması için etkin tedbirler öngörülmüştür.

Plân ve yıllık programlarda ihracatla ilgili olarak yer alan tahminler ve bunların gerçekleşme durumları Tablo 490 da gösterilmiştir.

Tabloda görüldüğü üzere ihracat bakımından, Plân'da 1963 ve 1964 dilimleri için yapılmış olan tahminler, 1963 ve 1964 Yılları Programlarında hedef olarak alınmıştır.

Öte yandan 1965 Yılı Programında geçmiş yıllar gerçekleşmeleri gözönünde tutularak, bu yıl için yeni hedef tesbit edilmiş bulunmaktadır.

Tablo 490 da görüleceği gibi 1963 Yılı Programında yer alan ihracat tahmini 348 milyon dolar olup Plân hedefinin aynıdır. Ancak gerçekleşme bunun yüzde 5,8 (20,1 milyon dolar) üstünde olmuş ve ihracat 368,1 milyon doları bulmuştur. Bu artış fındık, pamuk, canlı hayvanlar, zeytinyağı, şeker, petrol mamulleri gibi maddelerimiz ihracatında meydana gelen yükselmelerden ileri gelmektedir. Bunun dışında önemli ihraç maddelerimizin fiyatlarındaki artışlar dolayısıyla, 1953 yılı 100 kabul edilerek hazırlanmış bulunan ihracat fiyat endeksi 1963 yılında, 1958 den beri en yüksek seviye olan 97 ye ulaşmıştır. Endeks 1958 - 1963 yılları arasında ortalama 88 civarında seyretmiş bulunmakta idi.

1964 Yılı Programında yer alan ihracat tahmini de Plân hedefine uygun olarak 375 milyon dolardır. Yıl sonunda, program tahminlerine göre ihracatta yüzde 9,5 (35,7 milyon dolarlık) bir artış meydana gelmiş bulunmaktadır. Artışın en önemli sebebi, tütün, pamuk, şeker, blister bakır gibi

maddelerimizin ihracatında meydana gelen önemli yükselmelerdir. Ayrıca 1964 yılında ihracat değerindeki artışta, ihracat fiyat endeksinin bir önceki yıla oranla dört puanlık bir artış göstermesininde etkisi olmuştur.

Bunlardandan başka, bugüne kadar ihracata konu teşkil etmeyen bir bir kısım mallar 1964 yılında ihracat listemizde yer almış bulunmaktadır. Bunların arasında, dış lâstikler, kalorifer kazanları ve aksamı, muslukçu eşyası gibi sanayi mamulleri de bulunmaktadır. Ayrıca, az miktarlarda ihraç etmekte bulunduğumuz pamuklu ve yünlü mensucat, cam ve camdan mamul eşya gibi mamullerimizde de bu yıl önemli sayılabilecek artışlar meydana gelmiştir.

İhracatımızda meydana gelen bu gelişmeler genellikle ihracatımızın strüktüründe bir değişiklik yaratmak ve zamanla tarımsal karakterli maddeler yerine tam ve yarı - mamul sanayi ürünleri ihraç etmek amacını güden Plân ve Program tedbirlerinin gerçekleştirilmesi yolunda yapılan ilk hâmleler olarak değerlendirilebilir.

Bu hedefe varabilmek ve sanayi ürünleri ihracatını teşvik etmek için Plân ve Programlarda yer alan tedbirlerden bugüne kadar gerçekleştirilmiş bulunan en önemlileri iki kısımda toplanabilir. Bunlardan birincisi, sanayi mamullerinin, imalâtı sırasında bünyesine girmiş bulunan vergilerin ihracat safhasında ihracatçıya iadesini öngören 261 sayılı İhracatta Vergi İadesi Kanununun uygulanmaya başlanmasıdır. İkincisi de ihraç edilecek mamullerin imalâtı safhasında ihtiyaç duyulan ithal malı ham ve yardımcı maddelerin ithalâtının liberasyon listesinden yapılmasını sağlayan sistemin uygulamaya konulmasıdır.

Bunlardan başka İhracatı Geliştirme Etüd Merkezinin ve Türk Standardları Enstitüsünün ihracatla ilgili çalışmalarının süratlendirilmesi konusundaki tedbirlerin gerçekleştirilmesi amacıyla çalışmalar yapılmaktadır. Öte yandan genel olarak, ihracatın teşviki amacıyla da, rejimin basitleştirilmesi ve formalitelerin azaltılması yönünde çabalar sarfedilmiş ve ihracatta oldukça geniş bir serbestiye gidilmiştir.

b. İTHALÂT :

Onbeş yıllık perspektif içinde, dış ödemeler dengesine ulaşılması amacıyla gerçekleştirilmesine çalışılan ihracat gelirlerinin yükseltilmesi, görünmeyenlerle ilgili kalemlerin artırılması yolundaki çabalar yanında, ithalâtımızda da kalkınma çabalarına paralel olarak artışlar öngörülmüştür. Özellikle, yeni yatırımlar ve bugünkü tesislerin bakım ve idamesi belli ölçüde yatırım malı ithalâtı için talep yaratırken, çeşitli kuruluşların ham madde ihtiyaçlarının karşılanması da zorunlu görülmüştür.

Bu arada, yükselen gelir seviyesinin, belirli bir ölçüde tüketim malları ithalât talebi yaratacağı da kabul edilmiştir.

Öte yandan, bu ihtiyaçların karşılanmasında, ithalâtın amaca uygun şekilde kontrol altında bulundurulması üzerinde durulmuş; ithalâtı ikame edici maddeler gözönünde tutularak döviz tasarrufu ilkesine önem verilmiştir. Bu görüşler ve esaslar altında hazırlanan yıllık ithalât programları ile gerçekleşmeler, Tablo 490 da görülmektedir.

Beş Yıllık Kalkınma Plânında, 1963 yılı için 567 milyon dolarlık ithalât öngörülmüştür. 560 milyon dolar olarak tahmin edilen 1962 geçiş

yılı ithalâtının 622 milyon dolar olarak gerçekleşmesi karşısında, 1963 yılı rakamının revizyonu gerekmiş; yıl içinde, 1963 ithalât rakamı, 632 milyon dolar olarak hesaplanmıştır. Ancak, aynı yıl içinde Ereğli Demir - Çelik Müessesesine ait yatırımlar ithalâtının hızla artması ve tahmini aşarak 79 milyon dolara yükselmesi ile, 1963 yılı ithalâtı, 687 milyon 600 bin dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu suretle, 1963 yılı ithalâtı, Plân'da yer alan 567 milyon dolara göre yüzde 21, yıl içinde yapılan revize tahmine göre ise yüzde 8,8 bir artış göstermiştir. Bu artışta ayrıca, 1962 yılında ithal edilen, ancak işlemleri 1963 te sona erdiğinden 1963 ithal rakamaları arasında yer alan 21 milyon 700 bin dolarlık buğday ithalâtının da etkisi olmuştur.

1964 yılı için Plân'da 627 milyon dolarlık ithalât öngörülmüşken, 1964 Programında ithalât, 640 milyon dolar olarak hesaplanmıştır. Bir taraftan Ereğli Demir - Çelik Müessesesi yatırımlarının, çoğunlukla 1963 te yapılmış olması, diğer taraftan bir kısım yatırımların gecikmesi sonunda 1964 yılı ithalâtı, Plâna göre yüzde 14,8, Programa göre ise yüzde 16 oranında bir eksiklikle ve 537 milyon 400 bin dolar olarak gerçekleşmiştir.

1963 yılı ithalâtının Plân ve Program rakamlarının üstünde, buna karşılık 1964 yılı ithalâtının Plân ve Program rakamlarının altında gerçekleşmesinin sebepleri, yalnız yukarıda belirtilen hususlar değildir. Bu yükseliş ve azalışın sebepleri, derinlemesine incelendiğinde, şu hususlar da göze çarpmaktadır.

Plân ve programlarda, ithalât tahminleri yapılırken, bir kısım tedbirlerin zamanında alınacağı öngörülmektedir. Ancak bu tedbirler, alınmadığı veya gecikerek alındığı takdirde gerçekleşen ithalât, şüphesiz, tahminlerden farklı olmaktadır. Örneğin, yurtta imal edilen, nicelik, nitelik ve fiyat bakımından memleket ihtiyaçlarını karşılayan malların listelerden çıkarılması, nitelik ve fiyat bakımından uygun, fakat nicelik bakımından memleket ihtiyacını karşılamıyan malların liberasyon listelerinden çıkarılarak ölçülü kotalar halinde tahsisli ithal malları listelerine alınması ve büyük döviz külfetine sebep olabilecek malların da tahsisli ithal malları listelerine konulması ile ilgili tedbirin alınmasındaki gecikmeler, özellikle 1963 yılı ithalâtının artmasına önemli surette etkili olmuştur.

Öngörülen bu tedbirlerin alınmasında meydana gelen gecikmeler sebebiyle, diğer kısıtlayıcı ve moneter tedbirlere başvurulmak zorunluluğu meydana gelmiş ve bunlar, büyük ölçüde ithalât rejimini etkilemiştir. Bu tedbirler arasında, 1963 yılı başında yayınlanan Onuncu Kota ile teminatların Merkez Bankasına devredilmesi öngörülmüş; liberasyon listesinden ithalâtçılar tarafından yapılacak talepler için teminat, yüzde 10 dan 20 ye çıkarılmış; sanayiciler için de yüzde 10 luk teminat konulmuş; komple taşıt araçları ile petrol mamulleri, iç ve dış lâstikler liberasyon listesinden çıkarılmıştır.

Ancak bu tedbirler, mal ve vesaik karşılığı ithalâtın 1963 yıl içinde doğurduğu döviz ve ödeme yükü ve dış yardımların gecikmesi sebebiyle meydana gelen güçlükler karşısında yeterli ölçüde etkili olmamış bu sebeple Onbirinci Kota ile şu tedbirler alınmıştır.

Daha önce «nakit veya Devlet tahvilini» kapsıyan «teminat» tamamen «nakit olarak tanımlanmış; teminatlar, tahsisli ithal malları listelerinde ithalâtçılar için yüzde 10 dan yüzde 20 ye çıkarılmış; sanayiciler için yüzde

10 oranında teminat konulmuş; liberasyon listelerinde yer alan teminatlar yüzde 10 ar artırılarak ithalâtçılar için yüzde 30 a, sanayiciler için de yüzde 20 ye çıkarılmıştır. Daha sonra bu tedbirlerin de gereken etkiyi sağlıyamadıkları dikkate alınarak 15 Kasım 1963 de yayınlanan 6/2353 sayılı Kararnameyle Liberasyon'daki teminatlar, sanayiciler için yüzde 40 a, ithalâtçılar için de yüzde 50 ye yükseltilmiştir.

Bu tedbirler, sonuç olarak özellikle Liberasyon Listelerinden olan istekleri azaltmıştır.

1964 yılı başında, bir yandan, daha önceki yıl ihracatının düşük bir seviyede gerçekleşmesi, öte yandan dış yardımların alınmasında meydana gelen gecikmeler nedeniyle, döviz rezervlerindeki nisbî darlık, moneter ve kısıtlayıcı tedbirlerin daha sıkılaştırılmasını gerektirmiştir. Gerçekten, Merkez Bankasının altın ve döviz ihtiyatları, 1962 yılı sonunda 79 milyon dolarken, 1963 yılı sonunda, Plânlı Dönemdeki en düşük seviyesi olan 36 milyon dolara kadar düşmüş bulunmaktaydı.

Bu sebeple, yeniden aşağıdaki tedbirler alınmıştır :

Liberasyon Listesindeki mallar, üç listeye ayrılmış; teminat nispetleri, sırasıyla, yüzde 50, 60 ve 70 e çıkarılmıştır. Bu uygulamada, sanayici ve ithalâtçı ayırımı da sona erdirilmiştir. Öte yandan, tahsisli ithal malları listesindeki teminatlar da ithalâtcılar için yüzde 30 a yükseltilmiş; sanayiciler için eski seviyesinde bırakılmıştır. Liberasyon listesinde yer almış bulunan 18 madde, bu defa, Plân ilkeleri ve tasarruf amacıyla tahsisli ithal malları listesine aktarılmıştır.

1964 yılının birinci döneminde liebrasyon listeleri için isteklerin tahminleri aştığı görüldüğünden bu defa, Onüçüncü Kota'da yukarıdaki tedbirler, daha da kısıtlayıcı yönde geliştirilmiştir. Bu arada teminat nispetleri, ikiye indirilen liberasyon listelerinde, yüzde 70 ve yüzde 100 e çıkarılmış; Liberasyondan yapılan mal taleplerinde, mal veya vesaik karşılığı ithalât şekli kaldırılmıştır.

Bu tedbirler sonunda, 1964 yılında liberasyon listelerinden yapılan tahsislerin toplamı, 1962 yılının 366, 1963 yılının 258 milyon dolarlık hacmine karşı, 1964 yılında 244 milyon dolara kadar inmiş bulunmaktadır.

Yukarıda ayrıntılı şekilde açıklanan sebepler yanında, Ereğli Demir - Çelik Müessesesi'nin 1964 te beklenen bir kısım ithalâtının 1963 yılında yapılması, surplus ithalâtının büyük bir düşme göstermesi ve proje kredilerinin kullanılmasındaki gecikmeler sonucunda 1964 yılı ithalâtı, programda öngörülen 640 milyon doların altında, 537 milyon 400 bin dolar olarak gerçekleşmiştir.

c. İTHALÂTIN KULLANILIŞ YERİNE GÖRE DAĞILIŞI :

İthalâtın, 1963 ve 1964 yıllarında kullanılış yerine göre dağılışı, 1961 ve 1962 yıllarıyla birlikte, Tablo 475 de gösterilmiştir.

TABLO : 475 — İthalâtın Kullanılış Yerine Göre Dağılışı

Yıllar	Yatırım malları		Ham maddeler		Tüketim malları		Toplam	
	Mil. $	%	Mil. $	%	Mil. $	%	Mil. $	%
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1961	185,3	36,4	207,9	40,8	116,3	22,8	509,5	100,0
1962	228,2	36,7	291,5	46,8	102,5	16,5	622,2	100,0
1963 Programı	237,0	41,8	247,0	43,6	83,0	14,6	567,0	100,0
1963	253,6	36,9	331,8	48,3	102,2	14,8	687,6	100,0
1961 - 1963 ortalaması	222,4	36,7	277,1	45,7	107,0	17,6	606,5	100,0
1964 Programı	280,0	43,8	280,0	43,8	80,0	12,4	640,0	100,0
1964	196,7	36,6	298,9	55,6	41,8	7,8	537,4	100,0

Buna göre, yatırım malları ithalâtı toplam ithalât içinde belli bir oranı, korumakta devam etmiştir. Bununla beraber, yatırım malları ithalâtı, 1963 yılında oran olarak düşük, fakat miktar olarak tahminden yüksek, 1964 yılında ise hem oran, hem de miktar itibariyle tahminlerden düşük gerçekleşmiştir.

Buna karşılık ham madde ithalâtı gerek oran, gerekse miktar itibariyle tahminlerin üstünde olmuştur. Tüketim malları ithalâtı ise, büyük ölçüde surplus maddeleri, özelliokle buğday ithalâtına bağlı bir seyir göstermiştir.

d. *DIŞ TİCARET DENGESİ :*

Tablo 484 de görüleceği üzere dış ticaret açığı 1963 ve 1964 yıllarında sırasıyla 319,5 ve 126 milyon dolar seviyelerinde gerçekleşmiştir. Yıldan yıla açıkta meydana gelen azalma, yukarıdaki bölümlerde sebepleri ayrıntılı olarak açıklanan ihracat ve ithalât seviyelerindeki değişmelerden ileri gelmektedir.

1963 Yılı Programında 219 milyon dolar olarak tahmin edilen dış ticaret açığı, bu yıl ithalâtta meydana gelen yüzde 21,3 (120 milyon 500 bin dolarlık) yükselme sebebiyle, yıl sonunda yüzde 45,9 (100 milyon 500 bin dolarlık) bir artış göstermiş ve 319 milyon 500 bin doları bulmuştur.

1964 Yılı Programında dış ticaret açığı 265 milyon dolar tahmin edilmişti. Ancak yıl sonunda ihracatta meydana gelen yüzde 9,5 (35 milyon 600 bin dolarlık) artış ve ithalâtta meydana gelen yüzde 16,0 (102 milyon 600 bin dolarlık) azalış sebebiyle, ticaret açığı yüzde 52,5 (139 milyon dolarlık) bir düşme göstermiş ve 126 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.

e. *GÖRÜNMEYEN KALEMLER :*

(1) Turizm :

Kalkınma Plânında, Turizm Sektörünün potansiyeli gözönünde bulundurularak bu alanda önemli ölçüde yatırım yapılması, propaganda faaliyeti ve diğer idari tedbirlerin alınması öngörülmüş bulunmaktadır. Bunların sonucu olarak turizm gelir - gider dengesinin 1963 yılında — 7 milyon dolardan, 1967 yılında + 20 milyon dolara yükseleceği tahmin edilmiştir.

Plânda turizm ile ilgili olarak yer almış bulunan tedbirlerin henüz gerçekleştirilememiş olması gözönünde bulundurularak 1963 Yılı Programında turizm gelir ve giderleri arasındaki farkın — 12 milyon dolar olacağı tahmin edilmişti. Yıl sonunda bu fark — 13 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

1964 Yılı Programında turizm ve seyahat gelirlerinin 21 milyon 600 bin dolar, giderlerinin ise 24 milyon 600 bin dolar olacağı tahmin edilmiş ve açığın Plân tahmini olan 3 milyon dolar seviyesinde kalacağı hesaplanmıştır. Ancak yıl içinde gelirlerde, tahminlere oranla meydana gelen yüzde 38 (13 milyon 300 bin dolar) düşüş, açığın 13 milyon dolar seviyesinde kalmasına yol açmıştır.

Bu konuda daha ayrıntılı tahlil ve incelemeler Programın «Turizm Sektörü» bölümünde yer aldığından hedeflerle gerçekleşmeler arasındaki farkların nedenleri ilgili bölümde izah edilmiş bulunmaktadır.

(2) İşçi gelirleri :

Yurt dışında bulunan işçilerin tasarruflarının resmî kanallardan yurda getirtilmesi konusunda sarfedilen çabalar ve 1964 yılı ortalarında alınmış bulunan tedbirler, olumlu sonuçlarını 1964 yılında son aylarında göstermeye başlamış ve işçi gelirlerindeki artış 1965 yılında da devam etmiştir.

İşçi gelirleriyle ilgili olarak 22 Temmuz 1964 tarihinde çıkan kanunla, işçi dövizlerinin, normal kurun üstünde bir değerden Türk parasına çevrilmesi imkânı sağlanmıştır. İşçi tasarruflarının transferinde kısa zamanda önemli bir artış sağlayan bu tedbirin yanında aynı kanunla yürürlüğe konan konut kredisi ve işletme kredisi tedbirlerinin ciddi bir etkisi olmamıştır.

Alınmış bulunan tedbirlerin sonucu olarak 1964 yılında yurda getirtilen işçi tasarrufları 8 milyon 100 bin doları bulmuş; 1965 yılının yedi ayında bu kanaldan sağlanan döviz gelirleri ise 26 milyon 500 bin dolar seviyesine erişmiştir. Bu bakımdan 1965 Programının ödemeler dengesi tablosunda 20 milyon dolar olarak tahmin edilen işçi gelirlerinin, yıl sonunda, tahminin çok üstünde bir seviyede gerçekleşeceği anlaşılmaktadır.

(3) Dış borç faizleri :

Tablo 478 de görüldüğü üzere Beş Yıllık Plân döneminde yılda ortalama 25 milyon dolar borç faizi ödeneceği öngörülmüştür. Faiz ödemeleri önceki yıllarda yapılmış dış borçlanmalara bağlı olduğundan, gerçekleşmeler, ödemeler dengesindeki tahminlere büyük ölçüde uymaktadır. 1963 yılında 31,5 ve 1964 yılında 31 milyon dolar borç faizi ödenmiş bulunmaktadır.

(4) Diğer görünmeyen kalemler :

Tablo 490 da görüldüğü üzere cari işlemler arasında yer alan «diğer görünmeyenler» kaleminde son yıllarda olumlu yönde büyük bir gelişme meydana gelmiş bulunmaktadır.

Gerçekten gerek Plânın 1963 yılı diliminde, gerekse 1963 Yılı Programında, bu kalemin gelir ve giderleri arasında 29 milyon dolarlık bir açık öngörüldüğü halde, yıl içindeki gelişmeler, diğer görünmeyenler kaleminde 16 milyon dolarlık olumlu bir fark meydana gelmesine yol açmıştır.

Bu bölümde yer alan çeşitli kalemlerden özellikle navlun, Devlet harcamaları, hizmet ve komisyon, liman, istasyon ve alan masrafları kalemlerinin gelirlerinde önceki yıllara oranla önemli artışlar meydana gelmiştir. Bunun dışında navlun, sigorta, hizmet ve komisyon giderlerinde görülen düşüşler de diğer görünmeyenler kaleminin yıl sonunda lehte bir fark yaratmasına yol açmış bulunmaktadır.

1964 yılında ise navlun, Devlet harcamaları, hizmet ve komisyon gelirlerindeki önemli düşüşler, buna karşılık, hibeler, Devlet harcamaları ve liman istasyon, alan giderlerindeki yükselmeler dolayısıyla diğer görünmeyenler kalemi ancak 5 milyon dolarlık bir lehte fark meydana getirmiştir. Bu durum 1964 Yılı Program tahmini olan 10 milyon dolara göre 15 milyon dolarlık bir olumlu gelişmeyi, fakat 1963 yılına göre 11 milyon dolarlık bir geride kalmayı ifade etmektedir.

(5) NATO ve Off - shore gelirleri :

1963 Yılında NATO ve Off - shore gelirleri, 22 milyon doları NATO, 27 milyon doları da Off - shore geliri olmak üzere 49 milyon dolardır. 1964 yılında ise 23 milyon doları NATO, 36 milyon doları da Off - shore (11,5 milyon dolarlık Alman avansı dahil) olmak üzere 59 milyon dolar olmuştur. Bu suretle gerçekleşen rakamlar, yapılan tahminlere uygun bulunmaktadır.

(6) Sermaye hareketleri :

(a) Özel yabancı sermaye :

Özel yabancı sermaye olarak memleketimize 1963 ve 1964 yıllarında giren aynî ve nakdî sermaye miktarı Tablo 476 da gösterilmiştir.

TABLO : 476 — 1963 - 1964 Yıllarında Memlekete Giren Özel Yabancı Sermaye *(Milyon Dolar)*

	1963	1964
	(1)	(2)
Petrol Kanununa göre	4,3	16,1
Nakdî olarak	2,0	2,0
Aynî olarak	2,3	14,1
6224 sayılı Kanuna göre :	10,5	7,5
Nakdî olarak	4,0	5,7
Aynî olarak	6,5	1,8
Diğerleri	6,2	1,4
TOPLAM	21,0	25,0

Kalkınma Plânın yabancı sermaye yatırımları, 25 milyon dolar olarak tahmin edilmiş; 1963 ve 1964 Programında ise bu rakamlar; sırasıyla 25 ve 35 milyon dolar olarak tesbit olunmuştur. Tabloda görüleceği üzere 1963 yılında 21, 1964 yılında ise 25 milyon dolarlık yabancı sermaye ithalâtı yapılmıştır.

(b) Proje kredileri :

1963 ve 1964 Yılı Programlarında proje krediler, sırasıyla, 68 ve 90 milyon dolar olarak hesaplanmıştır. Buna karşılık 1963 yılında proje kredileriyle ilgili 96 milyon 500 bin dolarlık ithalât yapılmış; 1964 yılında ise proje kredilerinden 36 milyon dolar kullanılmıştır.

(c) Konsorsiyum kredileri :

1963 ve 1964 yıllarında konsorsiyum kredileri adı altında taahhüde bağlanan, anlaşması yapılan ve kullanılan krediler, aşağıdaki Tablo 477 de gösterilmiştir.

Bu tabloda görüleceği üzere, 1963 yılı dış finansmanı için Program'da öngörülen 242 milyon dolara karşı IMF ve EMA dışında, ancak 165 milyon 800 bin dolarlık taahhütte bulunulmuş; bunun da 140 milyon 800 bin dolarlık kısmı, yılı içerisinde anlaşmaya bağlanabilmiştir. Öngörülen dış yardıma göre taahhüde bağlanan kısım yüzde 68,5, anlaşmaya bağlanan kısım ise yüzde 58,2 oranındadır.

TABLO : 177 — Konsorsiyum Pragram Yardımları

(Milyon Dolar)

	1963			1964		
	Taahhüt edilen	Anlaşması yapılan	Kullanılan	Taahhüt edilen	Anlaşmaası yapılan	Kullanılan
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Birleşik Amerika	76,0	76,0	56,0	76,6	76,6	39,1
Belçika	1,3	1,3	—	2,4	—	—
Batı Almanya	40,0	40,0	38,1	37,0	37,0	28,7
İngiltere	10,8	10,8	10,7	19,2	19,2	10,6
Avusturya	0,9	0,9	—	1,1	1,1	0,1
İtalya	10,0	10,0	10,0	12,0	—	—
Hollanda	1,8	1,8	0,8	2,5	—	—
Fransa	25,0	—	—	10,3	10,3	—
Lüksemburg	—	—	—	0,1	0,1	—
İsviçre	—	—	—	2,5	—	—
Norveç	—	—	—	0,5	0,5	—
Danimarka	—	—	—	0,5	0,5	—
	165,8	140,8	115,6	164,7	145,3	78,5
IMF	21,5	21,5	21,5	21,5	21,5	19,0
EMA	50,0	50,0	50,0	30,0	30,0	30,0
GENEL TOPLAM	237,3	212,3	187,1	216,2	196,8	127,5

Öte yandan, 1964 yılı için Programda öngörülen 215 milyon dolarlık dış yardım talebine karşı yüzde 76,6 oranla 164 milyon 700 bin dolarlık taahhütte bulunulmuştur. Anlaşması yapılan kısım ise 145 milyon 300 bin dolar olup istenen miktara göre, yüzde 67,6 oranındadır.

Anlaşması yapılan kredilerden 1963 yılında 115 milyon 600 bin dolar (Yüzde 82,1), 1964 yılında ise 78 milyon 500 bin dolar (Yüzde 54,0) kullanılabilmiştir.

Ayrıca 1963 yılında IMF den alınan 21,5 ve EMA dan alınan 30 milyon dolar tamamen yılı içinde kullanılmıştır. 1964 yılında IMF den alınan 21 milyon 500 bin doların 19 milyon doları, EMA dan alınan 30 milyon doların tamamı kullanılmıştır.

Konsorsiyum üyelerinin yardımlarının yetersiz olması sebebiyle birer finansman kaynağı olarak IMF ve EMA kredilerine başvurulmuştur. Böylece öngörülen dış yardımın 1963 yılında yüzde 87,7 si, 1964 yılında da yüzde 91,5 i sağlanabilmiştir.

IMF ve EMA kredileri dışındaki yardımlar, esas itibariyle bağlı krediler borç ertelemeleri ve cüzi miktarda ihracat garantilerinden meydana gelmiş olup bağsız yardım oranı düşüktür. Bu sebeple, programların finansmanlarında zaman zaman güçlükler çekilmiş; ithalâtı kısıtlayıcı tedbirlere başvurmak zorunluluğu ile karşılaşılmıştır.

(7) Dış borçlar :

Plân döneminde, ödemek zorunda olduğumuz dış borçlar, kalkınma çabalarını oldukça güçleştiren sorunlardan biri olmuştur. Gerçekten, dış borç ödemeleri, faiz ödemeleriyle birlikte ihracatımızın üçte birini teşkil etmiş; alınan dış yardımların önemli bir kısmı dış borç ve faiz ödemelerine karşılık olmuştur.

Öte yandan 1963 yılında ödenen dış borç ve faizler, Programda tahmin edilen dış yardımın yüzde 60,1 ini, gerçekleşen dış yardımın ise yüzde 68,5 ini teşkil etmiştir. 1964 yılında ise tahminin yüzde 65,6 sı, gerçekleşmenin de yüzde 71,6 sı olmuştur.

1962 - 1965 yılı dış borç ve faiz ödemeleriyle ihracat rakamları, Tablo 478 de gösterilmiştir.

Buna göre, Amerika - Kanada Bölgesine yapılan ihracat, gerek mutlak rakam, gerekse oran olarak, 1964 te 1963 e göre, bir yükselme göstermiştir. Ancak, 1963 deki düşüşe karşı, 1961 ve 1962 yılları, 1964 e uygun bir seviye izlemiştir. Amerika ve Kanada Bölgesine ihracatın yüksekliği ve düşüklüğü, esas itibariyle tütünden doğmaktadır. Bu sebeple, belirli bir seyir üzerinde durmak mümkün olmamaktadır. Ortak Pazar ülkelerine olan ihracatımızda, 1962 den bu yana nisbî bir azalma görülmektedir. Bu azalış, gerek oran, gerekse miktar itibariyle olmuştur. Anlaşmalı memleketlerin dağılıştaki payı, 1961 - 1964 arasında belli bir oran etrafında gerçekleşmiştir. Ancak, 1964 yılındaki ihracatın miktarı diğer yıllara oranla oldukça yüksektir.

TABLO : 478 — İhracat ve Dış Borç ve Faiz Ödemeleri

(Milyon Dolar)

	İhracat	Dış borç	%	Faiz	Toplam	%
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1962	381,2	97,3	25,5	29,3	126,6	33,2
1963	368,1	114,0	31,0	31,5	145,5	39,5
1964	410,7	110,0	26,8	31,0	141,0	34,3
1965 P	410,0	187,0	45,6	28,0	215,0	52,4
1962-1965 ortalaması	392,5	127,1	32,4	30,0	157,0	40,0

e. Dış Ticaretin Bölgeler Arasındaki Dağılışı :

(1) İhracat :

Plân Dönemine ait ihracat rakamlarının, bölgeler itibariyle dağılışı, dönem öncesiyle karşılaştırmalı olarak Tablo 479 da gösterilmiştir.

TABLO : 479 — İhracatın Bölgeler İtibariyle Dağılışı

	1961		1962		1963		1964	
Bölgeler	Mil $	%	Mil. $	%	Mil. $	%	Mil. $	%
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
EEC	128,5	37,1	154,2	40,4	139,8	38,0	137,6	33,5
EFTA	61,9	17,8	73,4	19,3	90,1	24,5	97,1	23,6
Amerika, Kanada	65,8	19,0	75,8	19,9	50,7	13,7	73,7	17,9
Diğer Serbest Bölge	42,7	12,3	40,8	10,7	39,7	10,8	42,4	10,2
TOPLAM	298,9	86,2	344,2	90,3	320,4	87,0	350,8	85,4
Anlaşmalı memleketler	47,8	13,8	37,0	9,7	47,7	13,0	59,9	14,6
GENEL TOPLAM	346,7	100,0	381,2	100,0	368,1	100,0	410,7	100,0

(2) İthalât :

1963 ve 1964 yılı ithalâtının bölgelerarası dağılışı, bundan önceki iki yılla birlikte Tablo 480 de gösterilmiştir.

TABLO : 480 — İthalâtın Bölgeler İtibariyle Dağılışı

Bölgeler	1961		1962		1963		1964	
	Mil $	%	Mil. $	%	Mil. $	%	Mil. $	%
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1. EEC	165,7	32,2	188,1	30,2	196,2	28,5	154,4	28,7
2. EFTA	92,4	18,2	102,1	16,4	111,4	16,2	89,7	16,7
3. Amerika ve Kanada	140,7	27,6	181,6	29,2	211,8	30,8	155,8	29,0
4. Diğer Serbest Bölge	50,0	9,8	77,9	12,5	85,1	12,4	74,7	13,9
TOPLAM	448,8	88,1	549,7	88,3	604,5	87,9	474,6	88,3
5. Anlaşmalılar	60,7	11,9	72,5	11,7	83,1	12,1	62,8	11,7
GENEL TOPLAM	509,5	100,0	622,2	100,0	687,6	100,0	537,4	100,0

Tablonun incelenmesi sonunda varılan sonuçlara göre, Amerika - Kanada Bölgesinden yapılan ithalât, özellikle surplus maddelerine bağlı bir eğilim göstermektedir. Ortak Pazar'dan yapılan ithalâtta ise, 1961 den bu yana, oran itibariyle bir azalma eğilimi bulunmakta, 1964 te toplam ithalât düşüklüğünün sonucu olarak, miktar bakımından da bir azalış görülmektedir. Buna karşı, Serbest Mübadele Bölgesi ile anlaşmalı memleketlerden yapılan ithalât, belirli bir oran izlemiştir.

II. 1966 YILI HEDEF VE TAHMİNLERİ :

1966 yılı ödemeler dengesi projeksiyonları ana hatlarıyla, Kalkınma Plânı ve bundan önceki yıllık programlarda kullanılan metoda dayanarak yapılmıştır.

1. İhracat projeksiyonları :

1966 yılı ihracat projeksiyonları yapılırken, ihraç mallarımızın potansiyelleri, sektörlerde beklenen gelişmeler, önemli ihraç maddelerimizin son on, oniki yıllık ihracat eğilimleri, normal eğilimin üstüne çıkmak ve ihracatı artırmak amacıyla bugüne kadar alınmış bulunan ve alınacak olan tedbirlerin etkisi ve rakip ülkelerin durumları gözönünde tutulmuştur. Özellikle dış pazarlarda, talebi artış eğiliminde olan malların üretimi ve ihraç edilebilir fazlalığın artırılması ve Ortak Pazar şartları konuları üzerinde önemli durulmuştur.

Kalkınma Plânında 1966 yılı için 427 milyon dolarlık bir ihracat öngörülmüş bulunmaktadır. Ancak son yıllardaki olumlu gelişmeler sonucu ihracatta 1964 yılında 410 milyon 700 bin dolarlık bir seviyeye ulaşılması ve 1965 yılının ilk yedi ayında yaklaşık olarak 229 milyon 300 bin dolarlık bir ihracatın gerçekleştirilmesi, 1966 yılında, Plân tahmininin 23 milyon dolar üstüne çıkılarak, 450 milyon dolarlık bir ihracat yapılacağını göstermiştir.

Yıllık programlar, bir önceki yılın ortalarında ve takvim yılı esasına göre hazırlandığından iki önemli güçlükle karşılaşılmaktadır. Bunlardan birincisi, ihracat mevsimi şartları ve gelişmeleri gereği kadar gözönüne alınamamaktadır. İkincisi içinde bulunulan yılın ve özellikle programın hazırlandığı yılın rekolte tahhminleri güvenilir olamamakta, bu da ihracatın yüzde 75 inden daha büyük bir kısmını tarım ürünleri teşkil eden bir memleket yönünden büyük güçlükler göstermekte ve yanılmalara yol açmaktadır. Bu bakımdan ihracat tahminleri normal hava şartlarının devam edeceği varsayımına dayandırılmaktadır.

1966 Yılı Programında da aynı metod ve varsayımdan hareket edilerek 450 milyon dolârlık bir ihracat öngörülmüştür. İklim şartlarında beklenmedik bir kötü gidiş olmadıkça, maddelerin potansiyelleri açısından bu hedefe varmak mümkün görülmektedir.

TABLO : 481 — 1966 Yılı İhracat Tahminleri

Maddeler	Miktar Bin Ton (1)	Değer Milyon TL. (2)
1. TARIM ÜRÜNLERİ :		343,8
a. Hububat, bakliyat ve gıda için kullanılan ürünler		9,8
(1) Arpa	15	0,8
(2) Mercimek	15	1,8
(3) Diğerleri	—	7,2
b. Meyvalar ve sebzeler :		96,0
(1) Fındık	55	55,0
(2) Kuru üzüm	60	20,0
(3) Kuru üzüm	25	5,6
(4) Portakal, mandalina	15	1,7
(5) Liman	13	1,5
(6) Diğer turunçgiller	1	0,1
(7) Yaş üzüm	10	1,0
(8) Diğerleri	—	11,1
c. Sanayide kullanılan ürünler ve orman ürünleri :		196,0
(1) Tütün	60	90,0
(2) Pamuk	170	98,0
(3) Diğerleri	—	8,0
d. Hayvancılık, balıkçılık ve avcılık ürünleri :		42,0
(1) Sığır (Baş)	130	7,0
(2) Koyun (Baş)	800	12,0
(3) Keçi (Baş)	350	3,5
(4) Yün	5	4,5
(5) Tiftik	4	7,6
(6) Taze balıklar	12	2,5
(7) Diğerleri		4,1
2. MADENCİLİK VE TAŞOCAKCILIĞI ÜRÜNLERİ:		18,5
a. Krom	425	8,5
b. Diğerleri	—	10,0
3. SANAYİ ÜRÜNLERİ		87,7
a. Blister bakır	12	12,0
b. Pamuklu mensucat	10	10,0
c. İncir ezmesi	8	1,2
d. Zeytinyağı	20	10,4
e. Petrol mamulleri	535	6,2
f. Ferrokrom	10	3,0
g. Şeker	81	6,6
h. Diğerleri	—	38,3
GENEL TOPLAM		450,0

2 *İthalât projeksiyonları :*

1966 ithalât ihtiyacı, program ve plândaki esaslara uygun olarak yine üç bölümde ele alınmış; yatırım malları, ham madde ve tüketim malları ihtiyacı ayrı ayrı tesbit olunmuş; ithalât ikamesinin düşülmesi ve surplus ithalâtının eklenmesiyle net ithalât tahminine varılmıştır.

a. Yatırım malları ithalâtının tahmininde 1959 - 1964 yılları yatırım malları ithalâtı ile toplam yatırımlar oranı ortalamasından hareket edilmiş; bulunan ortalama oran, 1966 toplam yatırımlarına uygulanarak brüt yatırım malları ithalâtı elde olunmuştur. Bu rakamdan 1966 yılı içinde muhtemel ikameler düşüldükten sonra net ithalât bulunmuştur. Buna göre, 1966 yılı için hedef olarak yatırım malları ithalâtı brüt 340, net 320 milyon dolar olarak hesaplanmıştır. Uygulanan ortalama oran, yüzde 21,5 tir.

b. Ham madde ihtiyacının tesbiti için, imalât sanayiindeki gelişme oranı, 1965 yılı ham madde ithalâtı tahminine uygulanarak brüt ihtiyaç bulunmuş; bundan ikameler düşülerek ve surplus ithalâtı eklenerek net ham madde talebi elde edilmiştir.

Buna göre, hesaplanan ham madde ihtiyacı, brüt 330 milyon dolar, net 325 milyon dolardır.

c. Tüketim malları ithalâtının ise, 80 milyon dolar olarak bir önceki yıl programında öngörülen seviyede gerçekleşeceği tahmin edilmiştir.

1966 yılı ithalâtı dağılımı Tablo 482 de gösterilmiştir.

TABLO : 482 — 1966 Yılında İthalâtın Ana Gruplara Göre Dağılımı

	Yatırım malları	Ham madde	Tüketim malları	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)
Brüt ithalât	340	330	65	735
İthalât ikamesi	— 20	— 25	— 5	— 50
	320	305	60	685
Surplus ithalât	—	20	20	40
Net ithalât	320	325	80	725

1966 yılı için öngörülen ithalâtın listeler ve kaynaklara göre dağılımında, özellikle, şu ilkelerden hareket olunmuştur.

a. Liberasyon listelerinden yapılacak ithalât, ekonomik genişlemeye paralel olmak üzere, bir miktar yüksek tutulmuştur.

b. Şimdiye kadar yayınlanan tahsisli ithal malları listesi, gerek hammadde, gerekse yatırım malları bakımından, ihtiyaca cevap vermekten çok uzak kalmıştır. Bu defa, talebi oldukça daha iyi şekilde karşılamak amacıyle, tahsisli ithal malları listesinden yapılacak ithalât, yüksek tutulmuştur.

c. Anlaşmalı Memleketlerden yapılacak ithalât da, ekonomik büyümenin bir sonucu olarak, geçen yıllara oranla, biraz yüksek tutulmuştur.

d. İthalâtın dağılışında yer alan diğer kalemler, Program'da öngörülen rakamlara dayanmaktadır.

TABLO : 483 — 1966 Yılı İçin Öngörülen İthalâtın Kaynaklara Göre Dağılımı

(Milyon Dolar)

	Yatırım malları	Ham madde	Tüketim malları	Toplam
Liberasyon	78	157	25	260
Tahsisli ithal malları	105	108	12	225
Anlaşmalar	27	40	13	80
Program İthalâtı	210	305	50	565
Özel yabancı sermaye	20	—	—	20
Enfrastrüktür	3	—	—	3
Bedelsiz İthalât	—	—	10	10
Proje kredileri	87	—	—	87
Normal İthalât	320	305	60	685
Surplus İthalâtı	—	20	20	40
Toplam İthalât	320	325	80	725

3. *Dış ticaret dengesi :*

İthalât ve ihracat tahminleri karşılaştırıldığında 1966 yılında dış ticaret açığının 275 milyon dolâr civarında gerçekleşeceği ortaya çıkmaktadır.

1966 yılı dış ticaret dengesi tahminleri, 1964 gerçekleşmesi ve 1965 Program tahminiyle karşılaştırmalı olarak Tablo 484 de gösterilmiştir.

TABLO : 484 — Dış Ticaret Dengesi
(1964 - 1966)

(Milyon Dolar)
(Cari fiyatlarla)

	Değer			Yüzde Değişmeler (Zincirleme endeks)	
	1964	1965 (P)	1966 (P)	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
İthalât	— 537,4	— 665,0	— 725,0	124	109
İhracat	410,7	410,0	450,0	100	110
Açık	— 126,7	— 255,0	— 275,0	201	108

Tabloda görüleceği üzere, 1966 yılında ihracatımız ithalâtımızın yüzde 62,1 ini karşılıyabilecektir. Bu oran, 1964 de yüzde 76,4 1965 Program tahminlerinde ise yüzde 61,7 dir.

4. *Görünmeyen kalemler :*

a. Turizm :

1966 yılında, turizm gelirlerinde bir miktar yükselme olacağı, fakat turizm dengesinin açık vermeye devam edeceği tahmin edilmektedir. 1966 yılında beklenen turizm gelir ve giderleri miktarı, önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak Tablo 485 de gösterilmiştir.

TABLO : 485 — Turizm ve Dış Seyahat Gelir ve Giderleri (1963 - 1966)

(Milyon Dolar)

	Değer				Yüzde Değişmeler (Zincirleme Endeks)		
	1963	1964	1965 (P)	1966 (P)	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Gelir	— 7,6	8,3	10,8	14,0	109	130	130
Gider	— 20,5	— 21,8	— 20,8	— 22,0	106	95	106
Denge	— 12,9	— 13,5	— 10,0	— 8,0	105	74	80

b. İşçi gelirleri :

Elde mevcut verilere göre 1966 yılında yurt dışında bulunan işçilerin sayısının 200 bin civarında olacağı tahmin edilmektedir. İşçilerin aylık ortalama net kazançları yaklaşık olarak 125 dolar, tasarrufları da 50 dolardır. Buna göre, 1966 yılında yurt dışında bulunan işçilerin, potansiyel olarak 100 milyon dolara yakın bir tasarrufları bulunacağı tahmin edilmektedir. Ancak işçilerimiz genellikle Türkiye'de kalan ailelerinin ihtiyaçları için döviz göndermekte, geri kalan tasarruflarını, dönüşte beraberinde ayni veya nakdi olarak getirme eğiliminde bulunmaktadır.

Bu faktörler açısından 1966 yılında yurda getirtilecek işçi gelirlerinin 70 milyon dolar seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Bu konuda, ilgili mali kuruluşların kolaylık ve sürat tedbirleri üzerinde durması, zorunlu görülmektedir.

c. Diğer görünmeyenler :

Ödemeler dengesinin görünmeyen işlemler içinde yer alan diğer önemli kalemleri, kâr transferleri, borç faizi ödemeleri, navlun, sigorta, devletin dış teşkilât gelir ve giderleridir. Bu kalemlerle ilgili tahminler, son yıllardaki durum ve 1966 yılında beklenen gelişmeler gözönünde tutularak yapılmıştır.

Buna göre, görünmeyen kalemler için yapılan tahminler Tablo 486 da gösterilmiştir.

TABLO : 486 — Görünmeyen Kalemler 1966 Tahminleri

(Mil. Dolar)

Borç faizi ödemeleri	— 31,0
Turizm, seyahat (Net)	— 8,0
Kâr transferleri	— 20,0
İşçi gelirleri	70,0
ABD Hükümeti TL. harcamaları (a)	8,0
Proje kredileri hizmet ödemeleri	— 6,0
Diğer görünmeyenler (Net)	10,0

(a) 1966 yılı surplus ithalâtının yüzde 20 si alınmıştır.

Böylece görünmeyen işlemlerin genel dengesinin 1966 yılında 13 milyon dolar olacağı tahmin edilmektedir.

d. Enfrastrüktür, Off-shore gelirleri :

NATO ile ilgili enfrastrüktür gelirleri ile Off-shore gelirlerinin 1966 yılında diğer yıllara nazaran daha az gerçekleşeceği tahmin edilmekte-

dir. Nato ve Off-shore gelirlerinin, 1966 yılında 6 milyon doları enfrastrüktür ve 12 milyon doları Off-shore geliri olmak üzere 18 milyon doları bulacağı anlaşılmaktadır.

Buna göre, hazırlanan cari işlemler dengeri Tablo 487 de gösterilmiştir.

TABLO : 487 — Cari İşlemler Dengesi (1964-1966)

(Milyon Dolar)

	1964	1965 (P)	1966 (P)
	(1)	(2)	(3)
CARİ İŞLEMLER DENGESİ	— 102	— 207	— 234
1. DIŞ TİCARET DENGESİ	— 126	— 255	— 275
a. İthalât	— 537	— 665	— 725
b. İhracat	411	410	450
2. GÖRÜNMEYEN KALEMLER	— 35	2	23
a. Borç faizi ödemeleri	— 31	— 28	— 31
b. Turizm ve dış seyahat (Net)	— 13	— 10	— 8
c. İşçi gelirleri	9	20	70
d. Kâr transferleri	— 5	— 6	— 20
e. Yabancı misyon TL. harcamaları	4	10	8
f. Proje kredileri hizmet ödemeleri	— 4	—	— 6
g. Diğer görünmeyenler (Net)	5	16	10
3. ENFRASTRÜKTÜR VE OFF-SHORE GELİRLERİ	59	46	18

Tablonun incelenmesinden görüleceği üzere, cari işlemler dengesinin 1966 yılında 234 milyon dolarlık açık vereceği tahmin edilmektedir. Bu miktar, 1965 Program tahminlerine göre, yüzde 13,0 (27 milyon dolar) oranında bir fazlalık ifade etmektedir.

5. Sermaye hareketleri :

Ödemeler dengesinin sermaye hareketleri bölümünde yer alan kalemlerin, 1966 yılı tahminleri, Tablo 488 de gösterilmiştir.

TABLO : 488 — Sermaye Hareketleri (1964-1966)

(Milyon Dolar)

	1964	1965 (P)	1966 (P)
	(1)	(2)	(3)
SERMAYE HAREKETLERİ :	141	207	234
— Dış borç ödemeleri	— 110	— 187	— 143
— Özel yabancı sermaye	25	25	27
— Proje kredileri	36	65	87
— Kredili İthalât	10	—	—
— Surplus maddeleri İthalâtı	28	40	32
— Bedelsiz İthalât	7	10	10
— Dış finansman ihtiyacı	145	254	221

1966 yılında ödenmesi gereken dış borçlar, 143 milyon dolardır. Bu borcun 56 milyon doları çok taraflı krediler, 87 milyon doları da iki taraflı kredilerdir.

1965 yılında tarımsal üretimdeki gelişmelere göre, 1966 yılı için surplus ithalâtı 40 milyon dolar olarak tahmin edilmektedir.

Öte yandan, özel yabancı sermayenin 27 milyon ve bedelsiz ithalâtın da 10 milyon dolar olacağı hesaplanmıştır.

1966 yılı içinde çeşitli projeler için 137 milyon dolarlık «Disbursement», yapılacağı, buna karşılık 50 milyon dolarlık peşin ödemede bulunulacağı tahmin edilmiştir. Buna göre proje kredilerinden net sermaye girişinin 87 milyon doları bulması beklenmektedir.

6. 1966 yılı ödemeler dengesi ve dış finansman durumu :

Yukarıda ayrıntılı olarak açıklanan dış ödemeler dengesine ait 1966 yılı tahminleri Tablo 489 da toplu olarak gösterilmektedir.

TABLO : 489 — 1966 Yılı Ödemeler Dengesi Tahminleri

	(Milyon Dolar)
1. CARİ İŞLEMLER :	— 234
a. Ticaret Dengesi	— 275
(1) İthalât	— 725
(2) İhracat	450
b. Görünmeyen kalemler	23
(1) Borç faizi ödemeleri	— 31
(2) Turizm ve dış seyahat (Net)	— 8
(3) İşçi gelirleri	70
(4) Kâr transferleri	— 20
(5) ABD Hükümeti TL. harcamaları	8
(6) Proje kredilerinden hizmet ödemeleri	— 6
(7) Diğer görünmeyenler	10
c. Enfrastrüktür ve Off-shore	18
2. SERMAYE HAREKETLERİ :	234
a. Dış borç ödemeleri	— 143
b. Özel yabancı sermaye	27
c. Surplus maddeleri (PL. 480)	32
d. Bedelsiz ithalât	10
e. Proje kredileri	87
(1) Eski proje kredileri	70
(2) Yeni proje kredileri	17
f. Dış finansman ihtiyacı	221
3. KISA VADELİ İHRACAT - İTHALÂT KREDİLERİ	—
4. REZERV HAREKETLERİ (— artış)	—
5. NET HATA VE NOKSAN	—

III. TEDBİRLER :

1. İhracatla ilgili tedbirler :

a. Kambiyo rejimimizde yer alan, hamule senetsiz ve konşimentosuz nakledilen ihraç mallarının bedellerinin peşin olarak yurda getirilmesi hükmü ihracatı zorlaştırıcı niteliktedir. Planın ana hedeflerinden biri, ihracatı artırmak olduğuna göre çeşitli çabaların yanında rejimde yer alan engelleyici hükümlerin de kaldırılması veya değiştirilmesi zorun-

lu bulunmaktadır. Bu bakımdan yukarıdaki hükmün muhtemel döviz kayıplarına yol açmayacak şekilde yeniden gözden geçirilmesi uygun görülmektedir.

b. Rejimde kredili ihracata yer verilmesi imkânları aranmalıdır. Böyle bir sistemin genellikle yeni malların, özellikle İhracatta Vergi İadesi Kanunu kapsamına giren sınai maddelerin ihracatına uygulanmasında fayda görülmektedir. Bu sistemin orta vadeli kredi konusunda alınacak tedbirler çerçevesi içinde uygulanması imkânları araştırılacaktır.

c. Serbest döviz sahasına yapılan ihracatta lisans ve tescil usullerinin prensip olarak uygulamadan kaldırılması esasen bundan önceki yıllar programlarında öngörülmüş bulunmaktadır. Ancak bir takım zorunluklar açısından halen bazı maddelere uygulanmakta olan tescilin asgari seviyede tutulması ve bunun,ihracatçılar ile doğrudan doğruya ilgili teşekküllere ve formaliteleri asgariye indirecek şekilde yapılması faydalı görülmektedir.

d. İhracatı Geliştirme Etüd Merkezinin, ihracat konusunda daha etkili bir faaliyet göstermesini sağlamak amacıyla, Merkez'e ayrı bir kişilik vermek ve bütçe ve finansman durumunu düzenlemek üzere hazırlanmış bulunan kanun tasarısı henüz bir sonuca bağlanmamış durumdadır. Tasarının en yakın zamanda kanunlaşması ve uygulamaya konması gereklidir.

e. İhracatçının uygun şartlarla ve yeterli miktarda kredi alması sağlanacaktır. Bu amaçla, kaynağını bankalar sisteminden ve diğer kuruluşlardan sağlayan bir ihracat bankası kurulması konusu incelenecektir.

f. İhrcatta gecikme yaratıcı formalitelerin kaldırılması esasen bundan önceki yıllık programlarda öngörülmüş bulunmaktadır. Gümrüklerdeki standart ve karantina kontrollarının ayrı ayrı merciler tarafından yapılması konusunun bu açıdan ele alınıp incelenmesi gereklidir.

g. Başlıca ihraç ürünlerimiz için üretim, stoklama, ulaştırma ve ihraç safhalarını kapsayacak şekilde genel ve devamlı politikalar tesbit edilecektir. Özellikle tütün, zeytinyağ ve orman ürünleri için 1966 yılında bu yönde çalışmalar yapılacak, sonuçlar ve alınması gerekli tedbirler ortaya konacaktır.

h. İşçi tasarruflarının yurda transferindeki usullerin daha da basitleştirilmesi konusundaki çalışmalar hızlandırılacak; öte yandan ilgili teşekküllerin, işçilerin gıda maddeleri ihtiyaçlarını karşılamak üzere yurt dışında satış müesseseleri kurmaları teşvik edilecektir. Ayrıca işçilerin gıda maddeleri ihtiyaçlarının Türkiye'den postalanması konusunda en geniş kolaylıklar sağlanacaktır.

i. 1964 yılı ortalarında Türkiye, İran, Pakistan arasında kurulmuş bulunan Bölgesel Kalkınma İçin İşbirliğinin yarattığı ortamdan faydalanmak üzere, üç ülke arasındaki ticari ilişkileri artırmak amacıyla rejim ve mevzuat yönünde çalışmalar yapılacak, sonuçlar ve alınması gerekli tedbirler ortaya konacaktır. Gereken hallerde bu konuda idari tedbirlere de başvurulacaktır.

j. Türkiye, İran, Pakistan arasındaki ticari ilişkileri artırmak amacıyla Bölgesel Kalkınma İçin İşbirliği çerçevesinde kurulmuş bulunan Ortak Ticaret Odasının en etkili bir şekilde çalışması sağlanacaktır.

Ortak Ticaret Odası, üç ülke arasında ticarete konu olacak maddeler üstünde etraflı çalışmalar yaparak sonuçlar ve alınması gereken tedbirleri en kısa zamanda ortaya koyacaktır.

k. Bölgesel Kalkınma İçin İşbirliği çerçevesinde çeşitli komitelerin çalışmaları ile RCD Planlama Konseyi ve Bakanlar Konseyinin almış oldukları kararların uygulanması konusundaki 3 er aylık devre raporları zamanında Devlet Planlama Teşkilâtına iletilecek ve söz konusu raporları, koordinasyonu sağlayan Dışişleri Bakanlığınca değerlendirilecektir.

l. Afrika ülkeleriyle ticaretin geliştirilmesi konusunda çalışmalar hızlandırılacak, bununla ilgili olarak bir ithalât - ihracat kuruluşu konusu incelenecektir.

m. Ananevi ihraç mallarımızdaki stokları eritmek, pazarlar arasında daha dengeli bir düzeye varmak, buna karşılık ekonominin lüzumlu gördüğü malları daha fazla ithal edebilmek maksadiyle, anlaşmalı memleketlere, özellikle Sovyetler Birliğine ihracatımız artırılacaktır.

2. *İthalâtla ilgili tedbirler :*

a. Merkez Bankası kanalıyla yapılan (Liberasyon İle Tahsisli İthal Malları Listeleri) ithalâtı, 485 milyon dolar olarak düzenlenecek ve liberasyon listeleri ile tahsisli ithal malları listeleri arasındaki dağılım, ham madde ihtiyaçlarının karşılanması, mal darlıklarının ve muhtemel fiyat yükselişlerinin önlenmesi esasları dikkate alınmak suretiyle yapılacaktır.

b. Tahsisli İthal Malları listelerine, yıllık yatırım kotası olarak, en az 60 milyon dolarlık bir kontenjan konulacak ve yıl içinde yatırımlardaki gelişmeye paralel olarak, döviz imkânları da dikkate alınmak kaydiyle, Yatırım Kotasına gerekli esneklik sağlanacaktır. Ayrıca bu kota'nın kamu sektörü ile özel sektör arasındaki dağılımı, sanayi yatırımlarındaki orana uygun şekilde yapılacaktır.

c. Yatırım Kotasında yapılacak tahsislerle ilgili, mal veya vesaik karşılığı ithalâtta, peşin ödeme şartı, bu tahsislerin niteliği icabı, kaldırılması gereği üzerinde durulacaktır.

d. Teminatlar, ithalât programı düzenlendiği sırada, ödemeler dengesindeki en son gelişmeler ile para ve kredi potilikasının genel hedefleri dikkate alınmak suretiyle, yeniden gözden geçirilecektir.

e. Bedelsiz ithalât konusunda iki yıldan fazla dışarıda kalmış olan işçi, serbest meslek erbabı ve devlet memurları ile benzerlerinin yurda ithal edecekleri ev eşyası ile diğer mallarından Gümrük Vergisi alınmaması hükmü kaldırılacaktır.

f. Gümrüklere gelmiş ve özellikle bedelleri transfer edilmiş rejim dışı malların değerlendirilmesi gayesini sağlamak ve prim yapan mallarla aradaki farkın ithalâtcıya intikal etmesini önlemek üzere gümrük ve kambiyo mevzuatı yönünden gerekli tedbirler üzerinde durulacaktır.

g. İthal malları konusunda zaman zaman duyulan darlıklar ve fiyat yükselmelerini önlemek maksadiyle, Tanzim ve İhtiyat Kotası, daha esnek ve yeterli hale getirilecektir.

h. Yeni kurulan veya gelişmekte olan sanayi kollarımızın karşılaşması muhtemel damping uygulamasını giderici mevzuatın hazırlanmasına başlanacaktır.

3. Kambiyo mevzuatı :

Türk Parası Kıymetini Koruma Kanunu Plânlı dönemin gereklerine göre ihtiyacı karşılayacak bir mekanizma haline getirilmek üzere etüdlere başlanacaktır.

4. Avrupa ekonomik topluluğu :

Avrupa Ekonomik Topluluğu ile yapılmış olan anlaşma gereğince hazırlık döneminden geçiş dönemine geçilmesi için yapılması gerekli çalışmalar hızlandırılacaktır.

TABLO : 490 — Tahmin ve Gerçekleşmeler

(Milyon Dolar)

	Plân Tahminleri					1963	1963 Gerçekleşme	1964	1964 Gerçekleşme	1965
	1963	1964	1965	1966	1967	Programı		Programı		Programı
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1. CARİ İŞLEMLER :	— 251	— 273	— 242	— 246	— 234	— 251	— 279,5	— 280	— 102	— 207
a. Ticaret dengesi :	— 219	— 253	— 236	— 248	— 247	— 219	— 319,5	— 265	— 126	— 255
(1) İthalât	— 567	— 627	— 630	— 675	— 704	— 567	— 687,5	— 640	— 537	— 665
(2) İhracat	348	374	394	427	457	348	368,1	375	411	410
b. Görünmeyen kalemler :	— 79	— 69	— 57	— 51	— 42	— 79	— 9	— 55	— 35	2
(1) Borç faizi ödemeler	— 28	— 24	— 29	— 16	— 12	— 28	— 31,5	— 30	— 11	— 28
(2) Turizm seyahat (Net)	— 7	— 3	2	10	20	— 12	— 13	3	— 13	— 10
(3) Kâr transferleri	— 15	— 17	— 20	— 25	— 30	— 10	— 1,5	— 12	— 5	— 6
(4) İşçi gelirleri	—	—	—	—	—	—	—	—	9	20
(5) Yabancı misyon masrafları	—	—	—	—	—	—	21,0	—	4	10
(6) Diğer görünmeyenler	— 29	— 25	— 20	— 20	— 20	— 29	— 16	— 10	5	16
(7) Proje kredileri hizmet ödemeleri									— 4	
c. Enfrastrüktür Off-shore :	47	49	51	53	55	47	49	40	59	46
2. SERMAYE HAREKETLERİ :	434	407	441	351	345	286	261	315	141	207
a. Dış borç ödemeleri	— 148	— 99	— 164	— 80	— 76	— 144	— 144	— 110	— 110	— 187
b. PL. 480	60	60	60	60	50	60	73	50	28	40
c. Özel yabancı sermaye	25	25	25	25	25	25	21	35	25	25
d. Ticari bedelsiz ithalât	—	—	—	—	—	—	5	—	7	10
e. Proje kredileri (AID, CIF, IDA)	349	322	356	276	270	68	106,5	90	46	65
f. Dış finansman ihtiyacı						277	169,5	250	145	254
3. NET HATA NOKSAN, REZERV HAREKETLERİ :	35	35	35	35	35	— 35	18,5	— 35	39	—

YENİDEN DÜZENLEME MESELELERİ

Giriş :

Plânlı Kalkınma çabalarının istenilen ölçüde ve tutarlı bir gelişme gösterebilmesi için toplumsal yapı ile ekonomik ve idari faaliyetleri yöneten kuruluşların bünyelerinde köklü değişikliklerin yapılması gerektiği Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının hazırlıkları sırasında ortaya çıkmış ve hedefler saptanırken söz konusu köklü değişikliklerin Plân dönemi içinde gerçekleştirileceği varsayılmıştır. Aslında ekonomik ve toplumsal sorunları bütünüyle etkiliyecek ana düzenleme tedbirlerinin yerine getirilmesinden sonra Plânlı döneme girmek uygulamayı kolaylaştıracak ve hedeflere daha yüksek bir oranda ulaşmayı mümkün kılacaktır. Hattâ Türk Plânı üzerinde yapılan bazı tedbirleri gerçekleştirildikten sonra Plân uygulamasına geçmenin yerinde olacağı görüşü ileri sürülmektedir.

Ancak, memleketimizde çözüm bekliyen önemli sorunların çokluğu ve bunların bir an önce ele alınması zorunluğu Plân uygulaması ile ana düzenleme çalışmalarını birlikte yürütmeyi gerektirmiştir. İmkânların sınırlılığı karşısında, iki hedefe birlikte ulaşmayı amaç güden bu metodun başarısı ise, sorumlu kuruluşların göstereceği çabaya bağlı bulunmaktadır.

Plân ortası dönemde, şimdiye kadarki çalışmaların değerlendirilmesi aşağıda yapılacaktır. Genel olarak söylenebilir ki yeniden düzenleme çalışmaları değişik konularda farklı gelişmeler göstermiş, bazı alanlarda önemli adımlar atıldığı halde diğer bazı alanlarda sonuç elde edilememiştir.

Öte yandan 1965 Yılı Programında, yeniden düzenleme çalışmalarının yeterli olmadığına değinilerek 1965 yılı çalışmalarının geçmiş yılların eksikliklerini giderici yönde olması ve öngörülen tedbirlerin noksansız yerine getirilmesi gerektiği belirtilmişti. Ancak, 1965 yılı Uygulama sonuçları, program hükmünün gerçekleştirilmediğini ortaya koymuştur. Bu ise reform ve organizasyon konusunda Plân ilkelerinin beş yıllık süre içinde tam olarak yerine getirilemiyeceğini bir ihtimal olarak ortaya çıkarmaktadır. Böyle bir gelişmenin de ekonomik ve toplumsal sorunların çözümünde darboğazların ortaya çıkmasına sebep olacağı tabiidir. Bu bakımdan, gecikmelerden meydana gelen önemli sakıncalar dikkate alınarak idarece, 1966 yılında yeniden düzenleme çalışmalarına büyük bir ağırlık verilecek ve geçmişteki gecikmelerin etkilerini imkân ölçüsünde azaltmağa çalışılacaktır.

İDAREDE YENİDEN DÜZENLEME

I. GENEL DEĞERLENDİRME :

İdarenin yeniden düzenlenmesi çalışmalarına Kalkınma Planının birinci dilimi olan 1963 Yılı Programının yürürlüğe konulmasından önce başlanmıştır. Gerçekten 6/209 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan Merkezi Hükümet Teşkilâtı Araştırma Projesi Yönetim Kurulu, Şubat 1962 de konuyu ele alarak, bir buçuk yıla yakın bir süre içinde yanmış olduğu araştırma sonuçlarını bir rapor halinde Hükümet'e sunmuştur. Merkezi Hükümet Teşkilâtının daha verimli bir kuruluşlar düzenine kavuşturulması ve kamu hukuku alanındaki gelişmelerden idarenin yararlanması konusunda ilişkin genel tavsiyeleri kapsayan raporun daha da geliştirilip Merkezi Hükümet Teşkilâtı içindeki birimlerin yeniden düzenlenmesi için ek çalışmalar yapılması gerekiyordu. Bu işin ne şekilde ve hangi çerçevede ele alınacağı da 1964 Yılı Programında belirtilmişti. Söz konusu Program hükmü uyarınca 5/6/1964 tarih ve 6/3167 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla, Merkezi Hükümet Teşkilâtı Araştırma Projesi Yönetim Kurulu Raporunun tavsiyelerini değerlendirmek, noksanlıklarını gidermek ve teşkilâtlanma, idari metotlar ve personel konularında gerekli tedbirleri tesbit ederek bunların gerçekleştirilmesini sağlamak üzere Devlet Planlama Teşkilâtı bünyesinde bir «İdareyi ve İdari Metotları Yeniden Düzenleme Komisyonu» kurulmuştur.

Komisyon Devlet Planlama Teşkilâtı Müsteşarının Başkanlığında, İstanbul ve Ankara üniversitelerinden üç öğretim üyesi ile Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Devlet Personel Dairesi, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü ve Devlet Planlama Teşkilâtı temsilcilerinden kuruludur. Komisyonun çalışmalarına başladığı 14 Temmuz 1964 tarihinden 1965 yılı sonuna kadar elde edilen sonuçları şu noktalarda toplamak mümkündür.

1. Merkezi hükümet teşkilâtının yeniden düzenlenmesine ilişkin çalışmalar :

a. İdari Teşkilâtın, zaman içinde değişen şartlara uygun bir gelişmeye imkân bulması ve beliren ihtiyaçlara cevap verecek bir bünyeye kavuşması esas olduğuna göre, teşkilâtlanmayı sağlıyacak mevzuatın da süratle hazırlanıp yürürlüğe konulması gerekir. Halbuki, Teşkilâtlanma kavramı içinde yer alan, yeni birimlerin kurulması, bazılarının ortadan kaldırılması, görev ve yetki tayini, kadrolar ihdası, birimler arası yatay ve dikey koordinasyonun sağlanması gibi konuların her birinin kanuni mevzuatla çözüm yoluna gidilmesi istenilen sürat ve nitelikte gerçekleşmesini zorlaştırabilir. Bu bakımdan, Anayasamızın sağladığı imkânlar çerçevesinde teşkilâtlanma işlerinin mümkün olduğu ölçüsünde idari metinlerle yürütülmesinin uygun olacağı Komisyonca benimsenmiş

ve bu konuda idareye tanınacak yetkinin kapsamının ne olacağı hususu araştırılarak bir rapor hazırlanmıştır.

b. Merkezi Hükümet Teşkilâtıyla ilgili diğer önemli bir konu da taşra kuruluşlarıdır. Gerçekten, bakanlık birimlerinin taşra kuruluşlarının memleket yüzeyinde dağılışları, hukuki statülere ve diğer kamu kuruluşlarıyla ilişkileri herhangi bir sistemden yoksun bir gelişme göstermiştir. Bu da bir yandan hizmetlerin rasyonel bir şekilde yürütülmesine engel olduğu gibi diğer yandan malzeme ve emek israfına sebep olmuştur. Bu alandaki şikâyetlerin nedenlerini tesbit ve alınması gerekli tedbirlerin niteliklerini tayin için Komisyona bağlı bir alt çalışma grubu, yaptığı geniş bir araştırma sonucunda hazırladığı raporu tamamlamıştır. Bakanlıklara ait tasarıların hazırlanması sırasında bu rapordaki tavsiyelerden geniş ölçüde yararlanılacaktır.

c. Komisyonca incelenip karara bağlanan diğer bir husus da şudur: Yürürlükteki mevzuatla; idarenin değişik kademelerince sonuçlandırılması mümkün ve faydalı olan ve mahiyetleri itibariyle bir hükümet politikasının tesbitini gerektirmeyen pek çok konular hakkında nihai karar verme yetkisi Bakanlar Kuruluna bırakılmıştır. Sayıları yüzleri bulan ve idarenin süratli ve tutarlı bir şekilde çalışmasını köstekleyen bu durum Bakanlar Kurulunu gereğinden fazla meşgul etmektedir. Bunu gözönünde bulunduran Komisyon yürürlükteki kanunları tarıyarak Bakanlar Kurulunca sonuçlandırılması öngörülen konuların değerlendirilmesini yapmış ve bunlardan pek çoğunun idari organlara bırakılması gerektiğine karar vermiştir.

d. Komisyon, Merkezi Hükümet Teşkilâtıyla ilgili çeşitli tasarıları da inceliyerek karara bağlamıştır. Bunlar arasında, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Teşkilât Kanunu tasarısı Bakanlar Kurulunun onayından da geçerek Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulmuştur. Tarım hizmetlerinin yeniden düzenlenmesi hakkında özel bir kurulca hazırlanan rapor da incelenmiş ve gerekli değişiklikler yapılarak kanun tasarısı hazırlanmak üzere ilgili Bakanlığa sunulmuştur.

2. *Mahalli idarelerin yeniden düzenlenmesi :*

Merkezi Hükümetin taşra kuruluşlarında olduğu gibi, Komisyona bağlı bir alt çalışma grupu tarafından mahalli idarelerin temel yapısı, görev ve yetki alanları, yatay ve dikey bağlantılar, denetleme usulleri ve merkezi hükümetle olan münasebetleri konularında geniş bir araştırma yapmış ve hazırlanacak mevzuata temel olacak tavsiyeleri içine alan rapor tamamlanmıştır.

3. *Çalışma metotlarının ıslahı :*

İdarenin yeniden düzenlenmesi, muhteva itibariyle, birimlerin organik yapısı ile bunların görev ve yetkilerinin sınırını tayin işi yanında, çalışma metotlarının ıslahı konusunu da içine alır. Bu nedenledir ki, İdareyi ve İdari Metotları Yeniden Düzenleme Komisyonu, çalışmalarını başında, ele alacağı işlerin tanımını yaparken, organizasyon ve metod konusunu, yerine getirmekten sorunlu olduğu görevin ana meselelerinden biri olarak kabul etmiştir. Bu alanda ilk olarak vatandaş-hükümet iliş-

kilerinin iyileştirilmesinde faydalı olacak ve vatandaşların daha az masraf, zaman ve emek sarfıyla işlerinin görülmesini temin edecek hususlara öncelik verilmiştir. İlk olarak, en çok şikâyet konusu olup idari bakımdan da faydasızlığı anlaşılmış bulunan ve süratle gerçekleştirilmesi mümkün hususlar tesbit edilip, bunlar üzerinde anket çalışmaları tamamlanmıştır. Alınan sonuçlara dayanarak hazırlanan teklifler, Başbakanlığa sunulmuştur. Ayrıca, idarenin her kademesinde genel bir eğilim olarak ortaya çıkan aşırı merkeziyetçilik ve bunun tabii bir sonucu olan lüzumsuz tekrar ve kontrollar ile dosya, evrak ve kayıt işlerindeki aksaklıkların da düzeltilmesi, komisyonun ilgilendiği başlıca meselelerden biri olmuştur. Ancak bu alanda komisyon genel ilkeler ve tavsiyeleri tesbitle yetinecek ve esas görev ileride devamlı bir hüviyet kazanacak olan merkezi organizasyon ve metod birimi ile Bakanlıkların geliştirme komitelerinin olacaktır.

4. *İdareyi ve idari metotları yeniden düzenleme konusunda hazırlanacak mevzuatla ilgili genel ilkeler :*

Yukarıda ana hatlarıyla da açıklandığı üzere İdareyi ve İdari Metotları Yeniden Düzenleme Komisyonu, idari reform çalışmalarına mehaz olacak araştırmaları tamamlamış, bazı temel hususlarda da görüşünü tesbit etmiştir. Çalışmaların bundan sonraki safhası mevzuat hazırlanmasıyla ilgilidir. Ancak, Komisyon, mevzuata hakim olacak ana ilkeleri tesbit edip, bunlar üzerinde Bakanlıklar, üniversiteler, meslek teşekkülleri ve konuyla ilgili diğer gerçek ve tüzel kişilerin görüş ve düşüncelerinin alınmasına, sonra da Bakanlar Kurulunun onayına sunulmasına karar vermiştir. Söz konusu genel ilkelerin Bakanlar Kurulunca onaylanmasından sonra, mevzuat çalışmalarının çerçevesi ortaya çıkmış olacaktır.

II. TEDBİRLER :

1. İşbirliği :

Kamu Hizmetlerinin daha verimli ve süratli yerine getirilmesi bakımından 1966 yılında Başbakanlık ve bakanlık kademelerinde aşağıdaki tedbirler alınacaktır.

a. Başbakanlık kademesinde :

(1) Bakanlar Kurulunca yerine getirilmesi gereken bazı işlemlerin idarenin alt kademelerinde sonuçlandırılmasını öngören ve İdareyi ve İdari Metotları Yeniden Düzenleme Komisyonunca teklif edilip Başbakanlıkça da uygun görülen tasarı en kısa sürede Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulacak ve yılın ilk yarısında kanunlaşması için çaba gösterilecektir.

(2) «İktisadi Kurul» ve «İktisadi Kurul Komitesi» kurulmasına dair 25 Kasım 1964 tarih ve 6/3981 sayılı Kararnamenin yürürlükten kaldırılması üzerinde durulacaktır.

(3) Bakanlar Kurulunun çalışmalarını kolaylaştırmak, Bakanlar Kurulunun daha çok genel politika meseleleriyle meşgul olmasına imkân

hazırlamak amacıyla İdareyi ve İdari Metotları Yeniden Düzenleme Komisyonunun 5/3/1965 tarih ve KD : 5011.01-5-65-688 sayılı yazısı ile Başbakanlığa intikal ettirilen teklifinde yer alan esaslar çerçevesinde «Bakanlıklararası İşbirliği ve Gözetim Kurulu» teşkil olunacaktır.

(4) Üç Yıllık Plân uygulaması, ortaya çıkan güçlüklerin, bir kısmının, görev ve yetki anlaşmazlıkları, iş bölümü uyuşmazlıkları, ve çeşitli konularda görüş ayrılıkları gibi özellikle teknik ve idari konularla ilgili olduğunu göstermiştir. Bu bakımdan «Bakanlıklararası İşbirliği ve Gözetim Kurulu» na yardımcı ve idari mahiyetteki problemleri teşhis ve giderme çarelerini arayan bir «Müsteşarlararası İşbirliği Komisyonu» kurulacaktır.

(5) Başbakanın Bakanlar arasında işbirliğini sağlama ve hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetme görevlerinde etkenliğin artırılması bu işlerle ilgili çalışmalarda sekreterya hizmetlerinin verimliliğine de belli ölçüde bağlı bulunmaktadır. Bu bakımdan Merkezi Hükümet Teşkilâtı Araştırma Projesi Yönetim Kurulu raporunun tavsiyesi ve İdareyi ve İdari Metotları Yeniden Düzenleme Komisyonunun kararına uygun olarak «Kabine Sekretaryası» kurulması konusu önemle ele alınacaktır.

(6) Uzun vadeli Plânların ve Yıllık Programların hazırlanmasında ve uygulama sonuçlarının değerlendirilmesinde olduğu kadar Plân hedeflerine etkide bulunacak kamu faaliyetlerinin koordinasyonunda da Devlet Plânlama Teşkilâtı etkin bir rol oynıyacaktır.

Bu maksatla Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulacak Kadro Konusunda gerekli tedbirler alınacak; Devletin İstatistik ve İktisadi haber alma servisleri süratle ıslah edilerek Devlet Plânlama Teşkilâtı ile organik bir bağ kurulması sağlanacaktır.

b. Bakanlıklar kademesinde :

Plân uygulamasında verimliliğin artırılması bakımından bakanlıklar, şu konulara önem vereceklerdir.

(1) Kendi görev sahasına giren politikanın tesbiti için gerekli teklifi hazırlamak uygulamanın etkinliğini artırmak ve engelleri gidermek için gerekli tedbirleri almak,

(2) Bağlı ve ilgili kurumlar arasında işbirliği sağlamak,

(3) Bakanlık merkez ve taşra teşkilâtları ile bağlı ve ilgili kuruluşlarda organizasyon ve metot çalışmalarını geliştirmek,

(4) Kendilerine tahsis edilen ödeneklerin sarfına maliyet analizleri yapmak,

(5) Projeler hazırlamak veya hazırlatmak,

(6) Bağlı ve ilgili kuruluşların hazırladıkları projeler üzerinde tercihlerini tesbit etmek,

(7) Bağlı ve ilgili kuruluşların finansman programlarını incelemek.

2. Mevzuat :

a. İdareyi ve İdari Metotları Yeniden Düzenleme Komisyonunca hazırlanıp Bakanlar Kurulunca onaylanan ana ilkeler çerçevesinde Mer-

kezi Hükümetin yeniden teşkilâtlanması için gerekli mevzuat yılın ilk yarısında Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulacaktır.

b. Yapılan araştırmaların ortaya çıkardığı bulgulardan yararlanarak ve hükümetçe kabul edilen ana ilkeler çerçevesinde hazırlanacak olan mahallî idarelerin yeniden düzenlenmesiyle ilgili tasarı yılın ilk yarısında Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulacaktır.

c. Mahallî idarelerin yüklendikleri hizmetler çağımızın ihtiyaçlarını karşılıyacak şekilde tanımlamak mahallî idareleri gerekli kaynaklarla donatmak, güçsüz mahallî idarelere güçlerini yükseltici yönde Devletin Teknik ve Malî yardımını gerçekleştirmek amacıyla gerekli tedbirler alınacaktır.

d. 1963 Yılı Programındaki hükümlere uygun olarak tarım hizmetlerinin yeniden düzenlenmesi, kurulan özel bir komisyonda araştırma konusu yapılmış ve bir rapor hazırlanmıştır. İdareyi ve İdari Metotları Yeniden Düzenleme Komisyonunca da incelenip üzerinde bir karara varılan rapordaki ilke ve tavsiyeler, uyarınca gerekli kanun tasarılarının 1965 yılı sonuna kadar hazırlanması mümkün olamamıştır. İşin önemi gözönüne alınarak, Tarım Bakanlığının yeniden teşkilâtlanmasını öngören tasarı 1966 yılının ilk yarısında Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulacaktır.

e. Köy İşleri Bakanlığı Teşkilât Kanunu üzerinde yapılan çalışmalar hızlandırılacak ve İdari Reform ilkelerine uygun olarak hazırlanacak tasarı 1966 yılının ilk yarısında Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulacaktır.

f. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Teşkilât Kanun Tasarısının biran önce kanunlaşması için hükümetçe gerekli izleme yapılacaktır.

g. İdareyi ve İdari Metotları Yeniden Düzenleme Komisyonunca bayındırlık, özellikle karayolları hizmetlerinin tasarrufu ve sürati azaltacak yönde bölünmesinin sakıncaları gözönünde tutularak gerekli tasarılar hazırlanacaktır.

3. Çalışma metotlarının ıslahı :

a. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Türk idaresinde çalışma metotlarının ıslahı konusunu devamlı bir iş olarak ele alıp, hizmetlerin daha kolay ve ekonomik bir şekilde yürütülmesi için yerine getirilmesi zorunlu tedbirleri tesbit edecektir.

b. Bakanlıklar bünyesinde kurulmuş olan geliştirme komiteleri, organizasyon ve metot birimleri çalışma metotlarının ıslahı üzerinde pratik tedbirler alacaklar ve elde edilen sonuçlardan diğer kuruluşların da yararlanmasını sağlıyacaklardır.

c. Kamu kuruluşları ile Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü işbirliği yaparak çalışma metotlarının ıslahı konusuna ağırlık veren kısa süreli eğitim programları düzenliyeceklerdir.

d. Bakanlık ve diğer kamu kuruluşlarında görevli müfettişlerin teftişlerinde organizasyon ve metot konusu üzerinde durmaları ve kendilerini de bu alanda gerekli tavsiyelerde bulunabilme yeteneğine sahip olacak şekilde eğitime tabi tutulmaları sağlanacaktır.

e. İdareyi ve İdari Metotları Yeniden Düzenleme çalışmaları içinde «Kırtasiyecilikle Savaş» çalışmaları hızlandırılacaktır.

KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİNİN YENİDEN DÜZENLENMESİ

1. Genel durum :

1964 yılı Mart ayında yürürlüğe giren 440 ve 441 sayılı Kanunlarla kamu iktisadi teşebbüslerinin yeniden düzenlenmesi ile ilgili ana mevzuat çalışmaları büyük ölçüde tamamlanmış bulunmaktadır.

440 sayılı yeni Kanun, kamu iktisadi teşebbüslerine iktisadi ve ticari alandaki fonksiyonlarının gerektirdiği hareket serbestisini ve karar alma süratini sağlamış bulunmaktadır. Bunun yanında yatırım ve finansman programları teşekküllerarası işletme koordinasyonu, denetleme ve personel konularında getirilen yeni ilkelerle teşekküllere rasyonel ve verimli işletmeciliğe yönelmek, daha fazla kaynak yaratarak sermaye birikimine hizmet etmek imkânları sağlanmış bulunmaktadır.

Kamu iktisadi teşebbüslerinin bir bütün halinde düşünülerek kaynaklarının Kalkınma Planında öngörülen alanlara yönelmesini sağlayacak müşterek bir fon kurulması yolundaki reorganizasyon tedbiri de Devlet Yatırım Bankasının kurulmasıyla gerçekleşmiş bulunmaktadır.

440 sayılı ana reorganizasyon Kanununun uygulanmasını düzenlemek üzere Kanunun 35 inci maddesinde öngörülen tüzük Maliye Bakanlığınca hazırlanarak 1964 Ağustos ayı içinde Danıştay'a gönderilmiştir. Ancak «Yönetim Kurulu» ile ilgili bir maddenin değiştirilmesi amacıyla tasarının hükümetçe geri alınması üzerine Danıştay incelemesi yapılamadığından tüzük uygulama alanına konulamamıştır.

Kanunun 20 ve 21 inci maddelerinde öngörülen Yüksek Denetleme Kurulunun özel kanunu henüz tasarı safhasındadır. Bu tasarının ve teşekküllerin personel konularını düzenliyecek tasarının süratle kanunlaşması ile ana kanunlar sistemi tamamlanmış olacaktır.

Teşekküllerin yeni çalışma düzenine intibakını ve organizasyonun teşekküller seviyesinde fiilen gerçekleşmesini sağlıyacak çalışmaların yürütülmesi ve koordinasyonu amacıyla iki yıllık bir süre için kurulmuş bulunan «İktisadi Devlet Teşekküllerini Yeniden Düzenleme Komisyonu» nun 1966 Mart ayında çalışmalarını bitirmesi gerekmektedir. Komisyon kanunla kendisine verilen görevlerden :

a. Teşekküllerin kuruluş kanunlarının 440 sayılı Kanundaki ilkelere uygunluğunun sağlanması,

b. Teşekküllerin faaliyet safhalarının tesbiti,

c. Teşekküllerin mali bünyelerinin incelenmesi (sermaye ihtiyaçlarını tesbit bakımından),

d. Mevcut teşekkül, kurum ve ortaklıklara verilmesi gereken hukuki bünyenin tesbiti;

konularındaki çalışmalarını tamamlamış bulunmaktadır.

e. (1) Teşekküllerin aktif ve pasiflerinin yeniden değerlendirilmesine ait esasların tesbiti,

(2) Muhasebe usullerinin ıslahı ve yeknesaklaştırılması için esaslar tesbiti,

(3) Teşekküllerin bünyesinde yapılması gerekli teknik ve idari ıslahata ait incelemelerin yaptırılması ve inceleme sonuçlarına göre gereken tedbirlerin tavsiyesi,

konularındaki çalışmalara devam etmektedir.

Yukarıda (a) dan (e) (2) ye kadar gösterilen konular Komisyona verilmiş olan spesifik konulardır. Komisyon bunları kanunla tesbit edilmiş olan iki yıllık süre içinde bitirmeye çalışmaktadır.

Teşekküllerin bünyesinde yapılması gerekli teknik ve idari ıslahatla ilgili olarak Komisyona verilen görevlerin çok geniş bir alanı kapsadığı ve her bir teşekkül için ayrı ayrı problemlerin tesbiti ve yerinden çözümlenmesini gerektirdiği açıktır. İki yıllık geçici bir süre için kurulan Komisyon, bünyesindeki çalışma gruplarını bu görev kapsamı içinde sevk ve idare fonksiyonlarına paralel olarak kurmuş olmakla birlikte teknik ve idari ıslahat alanında hedefe ulaşılması noksanlıklar ve alınması gerekli tedbirler hakkında rapor hazırlamak ve tavsiyelerde bulunmakla mümkün değildir. Bu bakımdan Komisyon sevk ve idarede verimliliği ve kârlılığı artırmak için yapılan çalışmalara, teşekküller elemanlarının eğitilmeleri, pilot çalışmalar, üst seviye idarecileri için seminerler ve tartışmalı konferanslarla - eğitim ve ikna metodlarıyla - yön vermektedir.

Esasen reorganizasyon çalışmalarının başarısı, teşekküllerde görev alan personelin ve özellikle sevk ve idare yerinde bulunanların yeni düzenin gerektirdiği tutum ve davranışları benimsemiş olmalarına bağlı bulunmaktadır.

1966 Mart ayında 440 ve 441 Sayılı Kanunlarla ilgili uygulama ikinci yılını tamamlamış olacaktır. Reorganizasyon çalışmalarının başlangıcının 154 Sayılı Kanunun kabul edildiği tarihe kadar uzandığı dikkate alınarak bu çalışmaların her kademesindeki sorumluların çabalarını artırmaları gerekmektedir.

2. *1966 çalışmaları :*

a. Kamu iktisadi teşebbüslerinin Kalkınma Planı ve 440 Sayılı Kanunun gerektirdiği ilkelere göre, kârlılık ve verimlilik içinde çalışmaları genel olarak bir anlayış ve davranış değişikliğini gerektirmektedir. Bu değişiklik teşekküller için olduğu kadar teşekküllerle ilgili diğer organlar bakımından da zorunlu bulunmaktadır. Bu amaçla Kalkınma Planında ve 1963, 1964 ve 1965 Yılları Programlarında öngörülen tedbirler eksiksiz olarak gerçekleştirilecektir.

b. İktisadi Devlet Teşekküllerini Yeniden Düzenleme Komisyonu :

(1) Devlet ve teşekkül iştiraklerinin devir ve tasfiyesi,

(2) Teşekküllerin aktif ve pasiflerinin yeniden değerlendirilmesi,

(3) Muhasebe usullerinin ıslahı ve yeknesaklaştırılması,

(4) Teşekküllerin bünyesinde yapılması gerekli teknik ve idari ıslahatla ilgili esasların tesbiti konularındaki çalışmaları sonuçlandıra-

caktır. Bu çalışmalarda Devlet Teşkilâtı ile diğer kamu kuruluşları Komisyona gerekli her türlü yardım ve işbirliğinde bulunacaklardır.

c. Teşekküllerin denetimi, personel statüsü ve politikası ile ilgili tedbirler 1964 ve 1965 Yılı Programlarında gösterilmiştir. Bu konularda hazırlanan tasarıların 440 Sayılı Kanunun getirdiği yeni anlayış içinde kanunlaşması sağlanacaktır.

d. Tanzimci Kuruluşlarla ilgili tedbir fiyat politikası bölümünde yer almıştır.

e. Orman konusunda reorganizasyonla ilgili tedbir orman sektörü bölümünde yer almıştır.

TOPRAK REFORMU
VE
TARIMSAL GELİŞME TEDBİRLERİ

GENEL DEĞERLENDİRME :

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, Tarım sektöründe tespit edilen hedeflerin gerçekleştirilmesi ve uygulamanın istenilen nitelikte olmasının tarımda bünye bozukluklarının giderilmesine ve tarım politikasını yöneten kuruluşların yeniden düzenlenmesine bağlı bulunduğu belirtilmiştir. «Müesseselerde Reform» başlığı altında ele alınan ve,

— İdari Teşkilât
— Tarım hizmetlerinin ıslahı
— Tarım kredisi
— Pazarlama
— Çiftçinin teşkilâtlandırılması
— Üretim artışının desteklenmesi

konularında gerekli tedbirleri öngören hükümlerle, esas itibariyle tarımda verim artışının sağlanması ve mülkiyetin dağılımında aşırı farklılığın giderilmesi amacı güdülmektedir.

Gerçekten, meselâ çok küçülmüş arazi parçalarının çiftçi elinde birleştirilmesi toplulaştırılması yapılmadan ve çiftçinin üretim öncesi ve üretim sonrası ihtiyaçları yeterli bir şekilde karşılayacak teşkilâtlanmayı gerçekleştirmeden, yapılacak yatırımlardan elde edilen faydanın istenilen ölçüde olması beklenemez.

Böyle olduğu halde, geçmiş üç yıllık süre içinde yukarda değinilen konuların herbiri üzerinde yapılan çalışmalar farklı gelişmeler göstermiş ve fakat hiçbirinde plân ve yıllık programlarda istenilen seviyelere ulaşılamamıştır.

İdari teşkilâtlanmayla ilgili meselelerin başında gelen Tarım Bakanlığı reorganizasyonu konusunda düzenlenen raporun tavsiyelerine uygun bir tasarı hazırlanamamıştır. Bunun tabii bir sonucu olarak da yayım ve bilgi toplama işlerinin yürütülmesiyle ilgili plân tedbirlerinin gerçekleştirilmesi mümkün olamamıştır.

Verimli bir organizasyonu ve bilimsel bir tekniği zorunlu kılan tarımsal kredi alanında çiftçi lehine alınacak iyileştirme tedbirlerinin yerine getirilmemiş olması da tarım sektöründeki uygulama aksaklıklarının bir diğerini teşkil etmektedir.

Plân ilkeleri ve öngördüğü tedbirler bakımından, toprak dağıtımının ötesinde bir anlamı bulunan ve en az toplulaştırma, kiracılık ve ortakçılık şartlarının iyileştirilmesi ve zaman içinde ortadan kaldırılması kooperatifçilik gibi müesseseleri içine alması zorunlu bulunan reform konusunda ise yapılan çalışmalar aşağıda ana hatlarıyla açıklanan nedenlerle yeterli olmamıştır.

1. Çok yönlü bir problem olan toprak reformu konusunda ön çalışmaları yapacak ve uygulamayı yürütmekten birinci derecede sorumlu olacak kuruluşun tanımlanmamış olması işlerin istenilen süratle yürümesine engel olmuştur. Mevzuatın hazırlanması işi Tarım Bakanlığınca yürütülürken bilgi toplama ve envanter çalışmaları Köy İşleri Bakanlığınca ele alınmış ve her kuruluş arasındaki iş birliği noksanlığı bir yandan duplikasyonlara yol açarken öte yandan bazı işlerin ortada kalmasına sebep olmuştur.

2. Çeşitli kamu kuruluşları ve özellikle Devlet Su İşleri, Topraksu, Toprak ve İskân Genel Müdürlükleri gibi daireler, yatırım öncesi araştırmalar mahiyetinde olmak üzere köy envanter çalışmaları yapmakta iseler de değişik amaçlarla işi ele almakta ve genellikle bu çalışmalar sınırlı envanter ve ekonomik fayda analizlerinden öteye geçmemektedir. Bu araştırmaların bir araya getirilmesi, tutarsızlıkların giderilmesi ve sosyal konularda çok noksan olan araştırmaların tamamlanması işin başarılı bir şekilde yürütülmesini sağlayıcı tedbirlerden olduğu bellidir. Halbuki şimdiye kadar bu mesele üzerinde gereken ağırlıkla durulmamış ve yapılan çalışmalarda Köy İşleri Bakanlığının mahdut bir iki ilde yürüttüğü araştırmalar ise ihtiyacı karşılamaktan uzak bulunmaktadır.

3. 1964 ve 1965 Programında öngörüldüğü şekilde tarım girdilerinin daha ucuza maledilmesi ve kredilerin vade ve faiz yönünden ele alınması konularında program hazırlıklarına ve hükümet kararlarına dayanak olarak olumlu bir çalışma yapılmamıştır.

1966 YILINDA ALINACAK TEDBİRLER :

Toprak reformuyla ilgili olarak 1966 yılında alınacak tedbirler şunlardır.

1. Reformu uygulamaktan sorumlu teşkilât ile ona bağlı araştırma dairesinin kuruluşunu sağlıyan mevzuat yürürlüğe girinceye kadar çalışmalar Tarım Bakanlığınca yürütülecektir.

2. Tapulama ve kadastro işlemlerinin tarımsal gelişme projelerinin gerçekleştirilmesindeki önemli etkisi gözönünde bulundurularak, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğünce tapulama faaliyetinin yapılacağı bölgelerin seçiminde ve önceliklerin tesbitinde Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ile işbirliği yapılacaktır.

3. Toprak reformunun ön hazırlıklarında kullanılacak ve çeşitli kamu kuruluşlarının elinde bulunan istatistiki bilgi ve envanterler Tarım Bakanlığında toplanıp değerlendirilecek ve noksanlarının tamamlanmasına çalışılacaktır.

4. Ürünlerin pazarlaması ve kredi arzı gibi iki amaca da hizmet edebilen kooperatiflerin gelişme imkânları üzerinde önemle durulacaktır.

5. Devletçe verilen çevirme ve yatırım kredileri işletmelerin takribi ödeme gücüne göre yeniden gözden geçirilecek ve çiftçi için daha uygun imkânların yaratılmasına çalışılacaktır.

6. Belli başlı tarım giderlerinin ucuzlatılması ve kredilerin vade ve faiz bakımından daha müsait şartlarla verilmesini sağlayıcı tedbirler üzerinde ilgili teşekküllerce gerekli incelemeler yapılarak ve 1967 Programında gözönünde bulundurulmak üzere gerekli tavsiyelerde bulunulacaktır.

KAMU SEKTÖRÜNUN TÜMÜYLE İLGİLİ DİĞER TEDBİRLER

I. GENEL DEĞERLENDİRME :

1. Personel meseleleri :

Kamu hizmetlerini yürütmekle görevli daireler ile iktisadi devlet teşekküllerinde çalışan personelin istihdam şartlarının günün ihtiyaçlarına uygun düşecek bir şekilde yeniden tesbiti işi 160 Sayılı Kanunla Devlet Personel Dairesine verilmiş bulunmaktadır.

Adı geçen dairece 1963 yılı ortalarına kadar yapılan çalışmalar sonunda, devlet hizmetinde görevli personelin işe alınma, sınıflandırma eğitim ve özlük haklarını kapsayan genel ilkeler tesbit edilerek Bakanlar Kurulunun 6/1701 sayılı Kararıyla onaylanmış ve 21 Mayıs 1963 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bu arada kamu sektörü personelinin, sayısını, niteliğini, maaş durumunu ve sosyal haklarını tesbit amacıyla yapılan personel sayısının sonuçları alınmıştır. Bakanlar Kurulunca kabul edilen genel ilkeler çerçevesinde ve sayım, anket, araştırmalar ile personel idaresi konusunda ihtisas sahibi, yerli ve yabancı uzmanların görüşlerinden yararlanarak hazırlanan Devlet Memurları Kanun Tasarısı 14/7/1965 tarihinde kanunlaşmıştı .

Geçmiş üç yıllık süre içinde kamu sektörünün personel istihdamı politikasında göze çarpan başlıca aksaklıklardan biri, bazı daire ve teşekküllerde lüzumundan fazla personel bulunması şeklinde ortaya çıkmıştır. Bazı kuruluşlar ise mevcudu daha da artırma eğiliminde görünmüşlerdir. Hiç bir görev tarifine dayanmayan, üstelik yetişmiş insangücünün israfına ve cari masrafların lüzumsuz bir şekilde artmasına sebep olan bu durumun önlenmesi için 1964 Yılı Programında gerekli tedbirler öngörülmüştü. Bu tedbirler uyarınca Devlet Personel Dairesi bünyesinde Maliye Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilâtı temsilcilerinin de katıldığı bir kadro komisyonu kurulmuştur. Bir yılı aşkın bir süredir çalışmalarına devam eden adı geçen komisyon çeşitli daire ve teşekküllerin kadro isteklerini incelemiş ve bunların gerçek ihtiyaç miktarına indirilmesi hususunda faydalı hizmetlerde bulunmuştur.

657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun yürürlüğe girmiş olması, yukarıda sözü edilen sayımın tamamlanması ve nihayet kadro komisyonunun çalışmaları personel reformu konusunda atılmış olumlu adımlar olduğu açıktır. Bunlara iktisadi devlet teşekkülleri ile mahalli idareler personelinin istihdam şartlarını düzenleyen tasarılar üzerinde yapılmış işler de ilâve edilirse personel meselelerinin çözümlenmesi için belirli hamleler yapıldığı ortaya çıkar. Bütün bunlara rağmen konunun her yönüyle başarılı bir sonuca ulaştırılması için geçmiş yıllar programlarında öngörülen tedbirlerin tamamen yerine getirildiği söylenemez. Henüz hiç ele alınmamış veya yarım kalan çeşitli işlemden, personel politikasının

yürütülmesine etkisi olacak önemde olanlarını şöylece özetlemek mümkündür.

a. 1964 Yılı Programında, kamu sektöründe çalışan personelin orta ve alt kademede olanlarının yetiştirilmeleri için hizmet içinde eğitime tabi tutulacağı tesbit edildiği halde bu tedbir 1965 yılı sonuna kadar gerçekleştirilememiştir.

b. Öğretmen yetiştiren eğitim kurumlarını bitirmiş ve halen başka hizmetlerde çalışan personelin öğretmenliğe dönmelerini özendirici tedbirler alınmamıştır.

c. Devlet Memurları Kanunu gereğince yapılacak sınıflandırmada Devlet Personel Dairesince kurumlara bilgi verici ve yol gösterici çalışmalar yeterli olmamıştır. Bu durum sınıflandırma da çalışmaların zamanında bitirilmesini güçleştirdiği kadar, yapılan işin istenilen nitelikte olmasına da engel olacak mahiyettedir.

d. Personel sıkıntısı çeken ya da yeni açılan müesseselere dışarıdan tayin yapılmadan önce kadro şişkinliği bulunan yerlerden aktarma yapılması hususunda bir sistem geliştirilmemiş ve yıllık programların bu konudaki tedbirleri yerine getirilmemiştir.

2. *Kamu kuruluşlarında verimlilik meselesi :*

Karma ekonomi düzeni içinde Kalkınma Planının hedeflerine ulaşabilmesi için gerek yatırımların gerçekleştirilmesinde gerekse ekonomik ve sosyal hayatın bütününü etkileyecek ana reformların yapılmasında başlıca sorumluluğu yüklenmiş olan kamu kuruluşlarının çalışma şartlarına yeni bir anlayışın hakim olması gerektiği yıllık programlarda kabul edilmiş ve bu amacın gerçekleştirilmesi için alınması öngörülen tedbirler de belirtilmiştir.

Geçen üç yıllık süre içinde söz konusu tedbirlerin gerçekleşme durumu aşağıda kısaca açıklanmıştır.

a. Günlük çalışma saatleriyle ilgili tedbirler :

(1) 1964 Yılı Programında, günlük çalışmaların süre bakımından yetersiz olduğu ve gelişmiş ülkelerde bile 40 - 44 saat çalışıldığı gerekçesiyle 40 saatten az olmamak üzere artırılacağı tesbit edilmiştir.

(2) Ayrıca, büyük şehirlerde kamu kuruluşlarının aynı saatlerde işe başlamaları ve bitirmeleri şehiriçi taşıma hizmetlerinde büyük zorluklar çıkardığı dikkate alınarak, aynı cins hizmet gören kuruluşlar bir grupta kalmak kaydiyle büyük şehirlerde işe başlama ve bitiş saatlerinin farklılaştırılacağı öngörülmüştür.

Ancak anılan iki tedbirden mesai saatlerinin artırılmasıyla ilgili olanı, Devlet Memurları Kanununda ele alınacağı gerekçesiyle, yerine getirilememiş; farklılaştırmayı öngören tedbir üzerinde sorumlu kuruluşlarca bir karara varılarak, kararname taslağı hazırlanmış ise de Bakanlar Kurulunda görüşülüp yürürlüğe konmamıştır.

Her iki tedbirde güdülen amacın, kamu sektöründe verimliliğin artırılması ve mevcut kapasitenin daha iyi değerlendirilmesi olduğuna göre, bunların yerine getirilmemiş olması Plân uygulamasına olumsuz etkide bulunmuştur. Ayrıca, mesai saatlerinin farklılaştırılmamış olması, bir

kısım kuruluşların büyük şehirlerde özel otobüs işletmelerine devam etmelerine sebep olmuştur. Bu ise Plân ilkelerince ve yıllık programlarda yer alan hükümlere aykırı düşmektedir.

b. Yıllık izinlerin tertibinde gözetilecek esaslar :

Plân uygulamasının ilk yıllarında, yatırım faaliyetlerinin ve arazi çalışmalarının yoğunlaştığı yaz aylarında özellikle sorumlu makamlarda bulunan kimselerin izne çıkması çalışma programlarının uygulamasını kösteklemiştir. Bunun önüne geçilmesi için sorumlu mevkide bulunan kişilerin inşaat mevsiminde izne çıkmamasını öngören tedbirlere 1964 Yılı Programında yer verilmiştir. Geçmiş iki yıllık dönemde tedbirin uygulanması konusunda bazı adımlar atıldığı ve durumun 1964 öncesi yıllarından daha iyi olduğu söylenebilirse de eski alışkanlıkların tamamen ortadan kalktığı ve yıllık izinlerin programlaştırılmasında program ilkesinin tam olarak gözönünde bulundurulduğu söylenemez.

c. Bir kısım cari harcamalarla ilgili tedbirler :

Kamu sektöründe, toplam kaynakların daha büyük oranda yatırımlara gitmesini sağlamak amacıyla, Kalkınma Planı, cari harcamalarda yıllık artışın sınırlılığı ilkesini kabul etmiş ve çeşitli sektörlere yatırım ödenekleri ayırımı yaparken bu ilkenin gerçekleşeceği varsayımına dayanmıştır. Ancak, bir kısım kuruluşların sözü edilen ilkeyle bağdaştırılması mümkün olmayan bir tutumu benimsemekte devam etmeleri karşısında 1964 ve 1965 Programlarında belli alanlarda bazı tedbirlerin alınması hükme bağlanmıştı. Bunlardan kamu kuruluşlarının özel otobüs işletmesini öngören tedbir, 1964 yılında geniş ölçüde yerine getirilmiş ise de, bazı kuruluşlar eski durumu devam ettirmede bir sakınca görmemişlerdir. Bu ise, otobüslerini servisten kaldıran kuruluşlara olumsuz bir örnek olmuştur. Gerçekten 1965 yılında yapılan gözlemler, tedbirin eski titizlikle uygulanmadığını ve bir kısım daire ve teşekküllerin yeniden otobüs işletmeye başladıklarını ortaya çıkarmıştır.

Motorlu taşıtlar konusunda 1965 Yılı Programında yer alan tedbirlerin uygulanmasının başarılı olduğu söylenemez. 257 Sayılı Taşıt Kanununu değiştiren tasarı henüz Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulmadığı gibi, genel bütçeye bağlı dairelerle, mahallî idarelerin taşıtlarının il ve ilçe kademesinde mahallî mülki âmirin sorumluluğunda tek elden yönetilmesini sağlayan mevzuat da çıkartılamamıştır.

Yönetim giderlerinde en yüksek tasarrufu sağlayıcı tedbirler üzerinde ne gibi işlem yapıldığı hususunda kuruluşlardan alınan devre raporlarında ayrıntılı bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak, geçmiş yıllarda bütçenin cari harcamalarında belli oranda yapılan tasarrufla bu tedbirin gerçekleştirildiği varsayılmaktadır.

d. Kamu sektörü konutları :

Kalkınma Planının konut sektörüyle ilgili bölümünde «Görevle ilgili zorunluklar ve belli sosyal amaçlar dışında kalan kamu sektörü konutlarının normal ölçülere göre kiraya verilmesi» öngörülmektedir. Ancak, bu tedbir şimdiye kadar yerine getirilmemiş, Plân ilkelerine aykırı hü-

kümleri içine alan ve 29 Mayıs 1965 tarih ve 11414 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 6/1752 sayılı Kararname ile yürürlüğe giren memur konutları yönetmeliğinin uygulanmasına devam edilmiştir. Bu durum, kamu konutlarından yararlanan bir kısım personelin özel kolaylıklardan yararlanması sonucunu doğurmakta ve böylece 6/1701 Sayılı Kararname ile kabul edilen Yeni Personel Rejimi ilkelerine aykırı düşmektedir. Ayrıca Hazine de her yıl önemli bir gelir kaynağından mahrum kalmaktadır. Belirtilmesi gereken başka bir husus da şudur; bugün kamu sektörü, sahip olduğu konutları çok düşük bedelle kiraya verirken ve hatta bunlardan bir kısmının aylık kira tutarı işletme masraflarını dahi karşılamazken, kendisi ihtiyacı olan binalar için özel şahıslara normal ölçülere göre kira ödemektedir. Gerçekten Devlet Planlama Teşkilâtınca bu konuda 1964 Yılı içinde yapılan bir araştırma, kamu sektörünün o yıl özel şahıslara yaklaşık olarak 50 milyon lira kira bedeli ödediğini ortaya çıkarmıştır.

Bu durumun düzeltilmesi için Başbakanlıkça yapılan tamimler ve ilgililer arasında düzenlenen toplantılardan 1965 yılı sonuna kadar bir sonuç alınamamıştır. Son olarak, Başbakanlık, Maliye, İmar ve İskân, Milli Savunma Bakanlıklarıyla, Devlet Planlama Teşkilâtı temsilcilerinden kurulu Komisyonca hazırlanan yönetmelik tasarısı iktisadi kurul'dan da geçtiği halde Bakanlar Kurulunca henüz yürürlüğe konamamıştır.

II. TEDBİRLER :

1. Kamu sektörü personelinin bütününü kapsayan bir şumullü hizmet içi eğitim programı hazırlanacaktır.

2. Öğretmen mesleğini çekici kılmak için 1965 Yılı Programında yer alan tedbirlerin yerine getirilmesi sağlanacak ve bu maksatla Milli Eğitim Bakanlığı ile Devlet Personel Dairesi etkin bir işbirliği yapacaklardır.

3. Büyük şehirlerde mesai saatlerinin farklılaştırılmasını öngören kararname tasarısı yılın ilk aylarında Bakanlar Kurulunca incelenerek yürürlüğe konulacaktır.

4. Kamu kuruluşlarının özel otobüs işletmeleri hususunda önceki yıllara ait programlardaki tedbirlerin uygulanmasına titizlikle devam edilecektir.

5. 237 Sayılı Taşıt Kanununu değiştiren ve genel bütçeye bağlı dairelerin taşra birimleri ile mahalli idare organlarına ait taşıtların il ve ilçe kademesinde mülki amirin sorumluluğunda yöneltilmesini öngören tasarıların yılın ilk üç ayında Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulması sağlanacak ve aynı yıl içinde kanunlaşması için çaba gösterilecektir.

6. Kamu sektörü konutlarının kiraya verilmesinde gözetilecek yeni kuralları tesbit eden yönetmelik tasarısı Bakanlar Kurulunca 1966 Mart'ına kadar kabul edilip yürürlüğe konacaktır.

7. Yurt düzeyinden kadro dengesi sağlanacak emniyet, asayiş, sağlık, eğitim ile ilgili yatırımların gerektirdiği cari harcamalar öncelikle gözönünde tutulacaktır.

ÖZEL SEKTÖRE REHBERLİK

1. Genel durum :

Plânda ekonomimizde önemli yeri olan özel sektörün kalkınma çabasına geniş ölçüde katılacağı, büyük ölçüde yatırımlara girişerek üretim kapasitesini artıracağı ve yatırımlarının gayri safi hasılaya oranının yüzde 6,6 dan Plân dönemi sonunda yüzde 8 e ulaşacağı öngörülmüş bulunmaktadır. Plânda öngörülen hedeflerin gerçekleştirilmesi, özel sektörün tasarruflarının artırılması kadar yatırımların Plân hedeflerine uygun alanlara yöneltilmesine bağlıdır.

Özel sektörün bu amaca uyan yatırımlarının artırılması bir yandan Devletin alacağı teşvik tedbirleri diğer yandan bu alanların neler olduğunun ve kamu yatırımlarının hangi yönlere akacağını bildiren programların sistemli şekilde özel sektörü aydınlatması ile mümkün olabilecektir.

Özel sektörün yatırımlarını teşvik etmek üzere, yatırım indirimi, hızlandırılmış amortisman, ihracatta vergi iâdesi gibi tedbirler alınmış ve kredi ihtiyacının artan ölçüde karşılanabilmesi için kredi müesseselerinin imkânları artırılmış, ayrıca özel sektöre yatırım kredisi verecek «Özel Sektör Yatırım Bankası» kurulması öngörülmüştür.

Özel sektörün gelişmesi için tedbirler alınırken yapılan anketler sonunda elde edilen bilgilere dayanılarak özel sektörün eğilimlerinin tesbitine çalışılmakta ve ayrıca kamu sektörünün hangi alanlarda yatırım yapacağı önceden belirtilerek özel sektör yatırımlarının en elverişli alanlara yönelmesine çalışılmaktadır.

2. 1966 yılı özel sektör yatırım tahminleri :

Özel sektörün yapacağı yatırımları tesbit etmek üzere yapılan anketlerle, geçmiş yıllarda gerçekleşen yatırımlara göre elde edilen tahminler bu sektörce 1966 yılında yapılacak toplam yatırımların 5 milyar 750 milyon liraya ulaşacağını göstermektedir. Buna göre 1965 yılında yüzde 9,6 artacağı tahmin edilen özel sektör yatırımlarının 1966 yılında yüzde 12 artış göstereceği anlaşılmaktadır. Bu duruma göre, özel sektör yatırımlarının gayrisâfi millî hasılaya oranı yüzde 7,6 ya ulaşacaktır.

1966 yılı özel sektör yatırım tahminlerinin sektörlere dağılımı Tablo 491 de gösterilmiştir.

1963 ve 1964 yıllarında çiftçilerin makine yatırımlarının, program tahminleri üstünde gerçekleşmesi ile meyvecilik, hayvancılık ve sulama konularında yapılan yatırımlar hakkında derlenebilen bilgilere dayanılarak özel sektör tarım yatırımlarının 1966 yılında 900 milyon liraya ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Madencilik alanında özel sektör yatırımlarında büyük kısmı (1966 da 150 milyon lira) yabancı petrol şirketlerinin arama, sondaj ve işletme yatırımlarına aittir. 1964 yılında 190 milyon olan bu yatırımların 1965 ve 1966 yıllarında verilen rakamda sabit kalacağı tahmin edilmektedir.

İmalât sanayii yatırım tahminleri Devlet Planlama Teşkilâtınca yapılan anketin sonuçları esas alınarak yapılmış bulunmaktadır. Anket sonuçlarına göre bulunan rakamlar özellikle kimya, makina ve taşıt imalâtı, madeni eşya ve demir - çelik sektörlerindeki gelişmeler gözönünde tutularak düzeltilmiş ve özel sektör 1966 yılı imalât sanayii yatırımları 1 milyar 200 milyon lira tahmin edilmiştir.

Enerji alanında özel sektör yatırımları Çukurova Elektrik T. A. O. nın Mersin termik ve Kadıncık hidrolik santrallarında devam eden yatırımlarından ileri gelmektedir.

Ulaştırma Sektöründe 1963, 1964 yıllarında özel sektörün program değerlerinin çok üstünde yatırım yaptığı tesbit edilmiş, 1960 yılı yatırımlarının 300 milyon lirayı bulacağı tahmin edilmiştir.

Turizm sektöründe 1966 yılında geçen yıllardan daha fazla özel yatırım oranı düşünülmüş, bu yatırımların gerçekleşmesi için sektör programları tedbirler bölümünde özellikle kredi imkânları ile ilgili hususlara yer verilmiştir.

Özel sektör konut yatırımlarını diğer üretken alanlara yöneltmek için alınan tedbirlerin etkisi gözönünde tutularak 1966 yılında bu alandaki yatırımlarda artış olmıyacağı tahmin edilmiştir.

Hizmetler grupunda yer alan yatırımlarda, 1966 yılında mahalli katılma payların ve özel yatırımlarının artacağı öngörülmüştür. Devletin belli hizmetlerin yürütülmesindeki katkısı daha çok bir önderlik, ve mahalli teşebbüsleri destekleme yönünde bir katkı olarak düşünülmekte, mahalli katılma paylarının süratle yükselmesini sağlıyacak tedbirlerin alınması zorunlu görülmektedir.

TABLO : 491 — Sektörlere Göre Özel Yatırımların Dağılışı

(Milyon T. L.)

	Program Hedefleri			Zincirleme Endeks			
	1963 (a)	1964 (b)	1965 (c)	1966 (d)	1964	1965	1966
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Tarım	400,0	600,0	730,0	900,0	150	122	123
Madencilik	105,0	240,0	200,0	220,0	229	83	110
İmalât sanayii	1 445,0	1 374,0	1 100,0	1 200,0	95	80	109
Enerji	20,0	48,0	110,0	100,0	240	229	91
Ulaştırma	60,0	140,0	350,0	500,0	233	250	143
Turizm	50,0	70,0	150,0	200,0	140	214	133
Konut	1 756,9	2 000,0	2 300,0	2 300,0	114	115	100
Hizmetler	10,0	10,5	40,0	300,0	105	381	750
Eğitim	10,0	10,0	10,0	15,0	100	100	150
Sağlık	15,0	7,5	10,0	15,0	50	133	150
TOPLAM	3 871,9	4 500,0	5 000,0	5 750,0	116	111	112

(a) 1961 fiyatlarıyla
(b) 1962 fiyatlarıyla
(c) 1963 fiyatlarıyla
(d) 1964 fiyatlarıyla

3. *Teşvik ve rehberlik konusunda tedbirler :*

Kalkınma Planında, özel sektör yatırımlarının artırılmasının büyük ölçüde, bu sektördeki tasarrufların mobilize edilmesine bağlı olduğu belirtilmiştir. Özel sektörde yapılacak direkt yatırımların gereği gibi mobilize edilmesi, bu sektördeki tasarrufların verimli alanlarda yapılacak yatırımlara yöneltilmesi ile yakından ilgili bulunmaktadır. Yatırımların istenilen verimli alanlara akmasını sağlamak üzere çeşitli vergi tedbirleri alınmış ve özel sektörün kredi imkânları belirli ölçüde artırılmıştır.

Özel sektör yatırımlarını teşvik ve özel sektöre rehberlik konusunda 1966 yılında aşağıda ayrıntılı olarak açıklanan tedbirlerin alınması ve uygulanması öngörülmüştür.

a. Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunlariyle kabul edilmiş bulunan yatırım indirimlerinin uygulanması için kanunda tesbit edilmiş olan şartlar bakımından en elverişli görülen sektörler ve çeşitli kollar Tablo 492 de gösterilmiştir. Bu sektörlerin yatırım indirimi veya reeskont kredilerinden faydalanmaları kapasite, kuruluş yeri ve tesisin rantabilitesi ağırlıkları ile irdelenecektir.

Belirtilen yatırım alanlarında ve gerektiği hallerde bunun dışındaki yatırım indirim talepleri kanunda öngörülen usullere göre incelenip sonuçlandırılacaktır.

b. 474 sayılı Gümrük Vergisi Kanunu ile kabul edilmiş bulunan yatırımlarda gümrük vergilerinin taksitlendirilmesinde de Tablo 492 esas olarak kabul edilecektir. Bu konular ve kanun dışında kalan talepler kanunda öngörülen usullere göre incelenip sonuçlandırılacaktır.

c. Banka Kredileri Tanzim Komitesinin 28/8/1964 tarih ve 143 sayılı Kararına göre belirli sanayi kollarında faaliyette bulunan sanayicilerin düşük faizli reeskont kredisinden faydalandırılmaları, konu edilen karara ekli liste ve gerektiği hallerde yıl içinde yapılan değişiklikler çerçevesinde yürütülecektir.

TABLO : 492 — Yatırım İndirimine Elverişli Olanlar

Sektörler	Sanayi kolları (1)
Tarım	Tarım ürünlerinin modern usullerle seçilmesi, ayrılması, ambalâjlanması için kurulacak tesisler, sulama, tavukçuluk, süt inekçiliği, balıkçılık
Kömür ve diğer madenler	Bu sektöre dahil bütün sanayi kolları, özellikle ihraç edilebilir madenler, bakır, borasit, manyezit, antimuan, mermer ve ayrıca yakıt ihtiyacının karşılanması yönünden linyit madenciliği
Et ve et mamulleri	Yan ürünleri değerlendirme tesisleri
Süt ve mamulleri	Pastörize süt, tereyağı, çocuk mamaları, ileri teknikte süt tozu ve her çeşit peynir üretim tesisleri

Sektörler	Sanayi kolları (1)
Konserve Sanayii	Meyva suları, konsantrasyon tesisleri ileri teknikte salça ve konserve fabrikaları, balık ve yan ürünlerini işliyen tesisler
Bitkisel yağlar	Margarin ve her çeşit bitkisel yağ fabrikaları
Tekstil ve giyim eşyası	Trikotaj ve hazır giyim sanayii
Orman Ürünleri İşleme Sanayii	Sert ve yumuşak ağaç işliyen kereste fabrikaları, ayakkabı kalıbı, ayakkabı çivisi, kurşun kalem, modern mobilya fabrikaları, kereste kurutma fırın tesisleri, kaplama fabrikaları, ağaç damıtma ve katran tesisleri
Kâğıt Sanayii	Karton, mukavva, kargılık kâğıt, oluklu mukavva imali
Lâstik Sanayii	Traktör lâstiği, lâstik boru, bant, transmisyon kolonları, sanayide kullanılan lâstik eşya imali
Deri-Kösele İşleme Sanayii	Pikle ve daha ileri safhada işleme tesisleri, kundura ve deri konfeksiyon sanayii
Basım Sanayii	Klişe atelyeleri, yaldızlı kâğıt, alüminyum selofan ve plâstik malzeme üzerine baskı yapan tesisler
Kimya Sanayii	Plâstik maddeler (polimerler), plâstikleştirici maddeler, kimsayal gübreler, pigmentler, boyar maddeler, suni ve sentetik elyaf, sülfürik asit fabrikaları, fotoğraf, sinema, röntgen filmleri imali, bor bileşikleri imali, Türkiye'de halen imal edilmeyen özellikle ham ve yardımcı madde niteliğindeki kimyasal maddeler imali
Metalden Başka Mamuller Sanayii	Hafif inşaat malzemesi, prefabrike hafif eleman imali, kulonlar, emprime ve telli cam tesisleri ve halen üretilmeyen cam mamulleri
Demir-Çelik ve Metalurji Sanayii	Plândaki sanayii politikasına uygun olarak yapılan metalurji tesisleri yatırımları.
Madeni Eşya Sanayii	Madeni halat ve sağlık cihazları imali Dizel ve benzin motorları, özel pompalar, dokuma sanayii makinaları, vantilâtör ve aspiratörler, kompresörler, sınai fırınlar, kaldırma ve taşıma makineleri, yol inşaat makineleri, gıda sanayii ve toprak hazırlama makineleri, tıp ve sağlık gereçleri, yol silindirleri, matbaacılık makineleri, dişli ve dişli kutular imalâtı, montaj sanayiine yerli katkıyı arttıracak her türlü tesisler

TABLO : 492 — (Devamı)

Sektörler	Sanayi kolları (1)
Tarım Alet ve Makinaları Sanayii	Traktör yerli imal oranını artırmak üzere yapılacak imalât ve diğer tarım alet ve makinaları imalâtı
Elektrik Makine ve Gereçleri Sanayii	Generatörler, güç transformatörleri, 10 HP den büyük elektrik motorları, dijonktür, seksiyoner, kontrol ve tevzi tabloları
Elektronik Sanayii	Elektronik cihazlar ve bunların imalinde kullanılan yardımcı malzeme ve cihazlar imalâtı
Depolama	Modern depolama ve muhafaza tesisleri
Turizm	Turistik müesseseler evsaf yönetmeliğine uyan ve lüks otel niteliği dışındaki bütün turizm yatırımları.
Enerji	Her cins ikincil enerji tesisleri

4. Tedbirler :

a. Özel sektör yatırımlarının Plân hedeflerine uygun alanlara dağılımını sağlamak üzere gerekli tedbirler alınacak, özellikle bu amaca uygun yatırımlar için gereken dövizin yeterli şekilde tahsis edilmesine çalışılacaktır.

b. Tarım ve sanayi ürünlerimizin ihracat imkânlarını artırmak bakımından standardizasyon, pazarlama ve tanıtma faaliyetlerine önem verilecek ve bu konuda özellikle, tanıtma faaliyetlerinin gerektirdiği masraflara ihracatçıların belirli ölçüde katılması imkânları araştırılacaktır.

c. Haksız rekabet şartlarının ve monopolitik gelişmelerin serbest rekabet düzenine olan olumsuz etkileri yakından izlenecek ve alınacak yeterli tedbirlerle önlenecektir.

d. Özel ve kamu sektörlerindeki müteşebbislerin bilinçli ve güvenilir danışma servislerinden yararlanmalarını sağlamak maksadıyla etüd, hesap, mühendislik bürolarının kurulması teşvik edilecektir.

YABANCI SERMAYE

I .GENEL DEĞERLENDİRME :

6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununun 1955 - 1964 yılları arasında uygulanmasından alınan sonuçların genel bir değerlendirmesini yapmağa elverişli bilgileri toplamak amacıyla Devlet Planlama Teşkilâtınca bir anket düzenlenmiştir. Bu ankete ilgili firmalarca verilen cevaplara göre hazırlanmış bulunan Tablo 494 de bahis konusu dönem içinde yabancı sermayenin ekonomik etkilerini toplu olarak görmek mümkündür. Hemen belirtmek gerekirki 11 çimento fabrikasına yüzde 1 ilâ yüzde 5 oranında katılan yabancı sermayenin bu özel durumunun analizlere olan etkisini gidermek amacıyla bunlar ve henüz işletmeye geçmemiş olan bütün teşebbüsler Tablo 494 dışında bırakılmıştır. Buna rağmen tabloya alınan firmaların yabancı sermaye payları toplamı 1954 - 1964 yılları arasında Türkiye'ye fiilen gelen yabancı sermayenin yüzde 84,5 ini teşkil etmektedir.

Tablo 495 de, teşebbüs sermayesi 100 olduğu takdirde Tablo 494 de yer alan bilgilerin yüzde olarak ifade ettiği büyüklükler gösterilmiştir.

Ankete cevap veren bütün teşebbüslerden 1964 yılında faaliyete geçmiş olanların sektörlere göre dağılımı Tablo 496 da görülmektedir.

Anket cevaplarının incelenmesinden çıkarılabilecek başlıca sonuçlar şöyle özetlenebilir :

1. İşletmelerin cesameti hakkında bir genelleme yapmak güçtür. Ancak büyük birikme 1 ilâ 10 milyon lira sermayeli işletmeler etrafında toplanmaktadır.

2. Teşebbüslerin genel karakteri yerli - yabancı karışımı olmalarında toplanmaktadır. 1955 yılında yüzde 51 yerli, yüzde 49 yabancı olan sermaye oranının 1964 yılında yüzde 40 yerli, yüzde 60 yabancı sermaye oranını aldığı Tablo 495 de görülmektedir.

Teşebbüslerden 12 tanesi yüzde 100 yabancı sermaye ile kurulmuştur.

3. Yabancı sermayenin ilgi duyduğu sektörlerin başında yüzde 30,7 oranıyla lâstik - plâstik imalâtı gelmekte ve bunu yüzde 15,1 ile hizmetler, yüzde 11,5 ile elektrik alet ve makinaları, yüzde 11,3 ile kimya sektörleri izlemektedir.

4. Bu güne kadar gelen yabancı sermayenin satış tutarlarının değerlendirilmesinde teşebbüslerin bir yandan ithal kısıtlamaları dolayısıyla yabancı mamuller rekabetinden ve öte yandan genellikle yerli rekabetten masun olarak ve ithalât olan hallerde yerli teşebbüsler gibi yüksek gümrük himayesi altında çalıştıkları unutulmamalıdır.

Buna rağmen Tablo 494 de görüleceği üzere yabancı sermayenin çeşitli yollardan transfer ettiği döviz miktarı önemli değildir. Bunun nedeni işletmelerin otofinansman yoluyla büyümeyi tercih etmeleriyle izah

olunmaktadır. Gerçekten 1964 yılı sonuna kadar transfer edilebilir kârlardan transfer edilmeyen kısımların toplamı 17 milyon 300 bin dolara ve sermayeye katılmayan haklardan transferi yapılmayan kısmının da 2 milyon 200 bin dolara ulaştığı Tablo 494 deki bilgilerden anlaşılmaktadır. Bu durum, çeşitli yönlerden üzerinde durulmayı gerektiren bir nitelik arzetmektedir.

a. Hukuki yönden 6224 sayılı Kanunun 3 üncü maddesi, kârların ana yabancı sermayeye eklenmesini Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesi kararına bağlı tutmuştur. Uygulamada genellikle bu şarta uyulmamakta ve işletmede bırakılan fonlarla fiilen sermaye artırımına gidilmektedir.

b. Ekonomik yönden yabancı sermaye iştirakiyle kurulan teşebbüslerin, Türkiye gibi gelişen bir ekonomideki artan talep şartlarına paralel olarak kontrolsüz büyümeleri bu teşebbüslerin karşısına yerli teşebbüslerin çıkma şansını zamanla azaltmaktadır. Bu durum yabancı sermayenin gelecekteki transfer edilecek kârlarını çoğaltma ve Türkiye'deki yatırılabilir fonları azaltma gibi bir eğilim gösterebilir.

5. Sermayeye katılmayan gayri maddi haklar dolayısiyle transfer edilebilir miktarlarda son yıllarda bir artma görülmektedir. Sermayeye oranı bakımından önemli olmamakla beraber genellikle artışlar üzerinden hesaplanan bu haklar, sermayenin ortalama üç misli artış hacmi yarattığı gözönünde tutulursa, ödemeler dengesini olumsuz yönde etkilemektedir. Gayri maddi haklar dolayısiyle bir bedel ödenmesi tabii karşılanmalıdır. Ancak, bunun sermaye iştirakiyle birlikte yürütmesi ödemeler dengesindeki ağırlığı artırmaktadır. Kaldı ki 6224 sayılı Kanunun 2 nci ve 4 üncü maddeleri birlikte mütalâa edildiği takdirde kanun koyucunun gayrimaddi haklara sermaye dışında ve 6224 sayılı Kanun çerçevesinde bir transfer statüsü tanımadığı görülmektedir. Nitekim Komite bu yoldaki uygulamaya son vermiş bulunmaktadır. Buna karşılık ortakların sermayeye ithal etmedikleri gayri maddi hakların kullanılmasından doğan bedellerin genel hükümler dairesinde transferine devam edilmektedir.

6. Yabancı sermaye ile kurulan firmaların yerli finansman kaynaklarından faydalanmaları tamamen serbesttir ve bu firmalar iç kaynakları rahatça kullanmaktadırlar. Gerçekten Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu kapsamına giren firmalara Türk Bankacılık sistemi tarafından açılan kredilerin 31/12/1964 tarihindeki toplamı 789 milyon lirayı ve bu kredilerden kullanılan miktarların toplamı ise 408 milyon lirayı aşmakta idi. Ticaret Bakanlığında mevcut bilgilere nazaran 1951 yılından 1964 sonuna kadar Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin toplam değerinin 341 milyon 300 bin lira olduğu hatırlanacak olursa bu rakamların önemi daha iyi anlaşılacaktır.

7. İmalât sanayiinde çalışanlardan ankete cevap veren firmaların tümünün 1960 yılından 1964 sonuna kadar yaptıkları toplam ihracat 338 500 dolardır.

8. Dış kredilerden faydalanma yolunda son yıllarda artan bir eğilim vardır.

9. Tablo 494 ve 495 in ortaya çıkardığı diğer bir gerçek de yabancı sermayenin gider vergisine konu teşkil eden alanlara yatırım yap-

madığıdır. Firmaların ödediği diğer vergiler, matrah artışlarıyla karşılaştırılınca yüzde 1 gibi son derece düşük bir oran elde edilmektedir.

10. Anket soruları arasında 6224 Sayılı Kanun kapsamına giren firmaların Türkiye'de karşılaştıkları başlıca güçlüklerin hangileri olduğuna verilen cevapların hemen hepsinde ithalât için yeteri derecede döviz tahsis edilememesi ve ikinci olarak işlerin komitelerde ve diğer resmi makamlarda bekleme sürelerinin uzunluğu ve vasıflı işçi sağlanmasında karşılaşılan sıkıntılar yer almaktadır.

11. Yabancı sermayenin kârlılık durumuna gelince, bunu «Kurumlar Vergisi matrahı/sermaye» oranı şeklinde tanımlarsak genel durum Tablo 495 de görülmektedir. Buna göre 1960 yılında yüzde 42,9 olan oran 1964 yılında yüzde 28 e düşmüştür. Ancak bahis konusu Tablo, Kurumlar Vergisi mükellefi olmayan firmaları da kapsamaktadır.

Aynı analiz üretime geçmiş bulunan kurumlar vergisi mükellefi firmalara göre yapılacak olursa Tablo 493 deki sonuçlara varılmaktadır.

TABLO : 493 — Kurumlar Vergisi Matrahı / Sermaye

Yıllar	Ortalama %	Medyan %	Üst kartil %	Alt kartil %
	(1)	(2)	(3)	(4)
1959	55	34	104	23
1960	52	27	81	10
1961	45	30	94	16
1962	57	52	86	16
1963	51	20	92	13
1964	36	38	70	14

Tablonun birinci sütunundaki yüzdeler o yıl için bulunan ağırlıklı ortalamalardır. daha ayrıntılı fikir vermek amacıyla her işletme için belirli yılın yüzdesi bulunmuş, büyükten başlayan bir sıralamayla en küçük rakama kadar dizildikten sonra medyan olarak ortadaki rakam alınmıştır. Üst kartil medyanın üstünde kalan serinin alt kartil ise medyanın altında kalan serinin ortasındaki rakamdır.

Tablo 493 deki serilerle elde edilen regresyon denklemleri ve doğrular grafik 1 de verilmiştir. Bunların incelenmesinden sermayenin verimliliğinin yüksek olduğu buna karşılık dört regresyon doğrusunun da eğiminin negatif olması nedeniyle ileriki yıllarda bu oranların düşme eğiliminde bulunduğu sonucuna varılabilir.

12. Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununun ortaya çıkardığı başka bir önemli problem de müracatların incelenme usulü ve alınan müsaadeleri gerçekleştirmede geçen fasılaların büyük olması, hatta bir çok hallerde yatırım müsaadelerinin hiç kullanılmamasıdır.

Gerçekten 1951 yılından 1964 sonuna kadar geçen 14 yıllık sürede verilen yatırım müsaadelerinin toplamı 1 milyar 81 milyon 296 bin 841 lira iken fiilen kullanılan miktarın 341 milyon 353 bin 250 lira olduğu Ticaret Bakanlığı kayıtlarından anlaşılmaktadır. Buna göre söz konusu dönem için gerçekleşme oranı yüzde 31,6 dır.

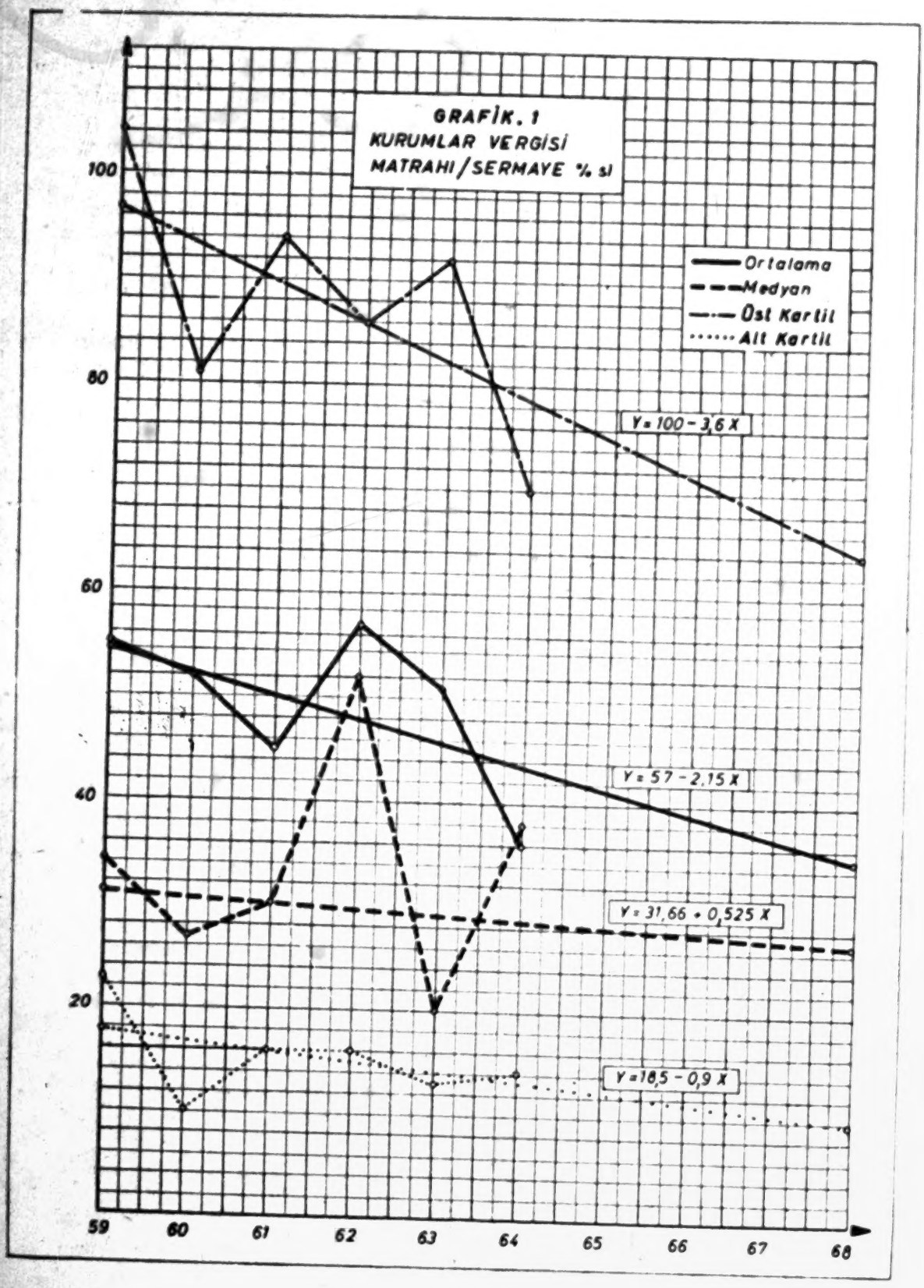
GRAFİK. 1
KURUMLAR VERGİSİ
MATRAHI/SERMAYE % si
Ortalama
Medyan
Üst Kartil
Alt Kartil
Y = 100 - 3,6 X
Y = 57 - 2,15 X
Y = 31,66 + 0,525 X
Y = 18,5 - 0,9 X
100
80
60
40
20
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68

Dönem içinde en düşük oran yüzde 7,1 iken 1956 - 1960 yıllarına isabet etmektedir. 1961 - 1964 gerçekleşme oranı yüzde 38,7 olmakla beraber verilen müsaadelerden pek azının kullanıldığını göstermektedir.

II. TEDBİRLER :

Liberal bir kanunun yürürlükte olmasına ve Türkiye'de çok yüksek kâr marjlarıyla çalışma imkânlarının mevcudiyetine rağmen, yabancı sermayenin ödemeler dengesindeki yeri önemli olmamıştır. Bunun başlıca nedenleri arasında yabancı sermaye politikasına açıklık kazandırılmamış olması gelmektedir. Bu durum karşısında aşağıdaki tedbirlerin alınması yerinde olacaktır.

1. Şimdiye kadar verilmiş olan müsaadeler teker teker gözden geçirilerek kullanılmayan müsaadelerin sahiplerine süre verilecek ve bu sürenin sonunda gerçekleştirilmeyen yatırım müsaadeleri iptal edilecektir.

2. Yeni müsaadeler, yatırımın gerçekleştirilmesine yeter bir süre için muteber olacak ve zorunlu sebep halleri dışında sürenin geçmesiyle kendiliğinden iptal olunacaktır.

3. Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesinin incelemelerini kolaylaştırmak ve süreleri kısaltmak amacıyla kanunun aradığı «Memleketin ekonomik kalkınmasına yardım» şartının bir hükümet kararı şeklinde tanımlanması yapılacak ve komitenin görevi yatırım talebinin bu tanıma uygunluğunu araştırmaktan ibaret olacaktır.

Bu kararda özellikle :

a. Hangi sektörlerde yabancı sermayenin kabul edileceği,

b. Fazla kapasite tanımları,

c. İhracata yönelme yolları belirtilecektir.

4. Yabancı sermayenin her türlü otofinansman yoluyla büyümesi Komitenin önceden müsaadesine tabi tutulacaktır.

5. Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesi kararında gösterilen alanlardan başka alanlarda faaliyet gösterilmesi kanuni müeyyideye bağlanacaktır.

6. Ortaklık ve patent hakları aynı teşebbüste birleştirilmeyecektir.

7. Yabancı sermayeniin Türkiye'deki yatırımları yerli sermaye ile ortaklık şeklinde geliştirilecek ve kârın plafone edilmesi imkânları araştırılacaktır.

8. Yabancı sermayenin yerli finansman kaynaklarından sınırsız olarak faydalanması, sermaye çoğunluğunun yerli müteşebbislerde olması haline inhisar ettirilecek, bunun dışındaki hallerde kredi rasyonları öngörülecektir.

9. Belirli sektörlerde müsaade verilirken belirli dönemler sonunda ihracata geçme şartı aranacak, bu yerine getirilmediği takdirde bazı memleketlerde olduğu gibi transfer edilecek kâr yüzdeleri sınırlandırılacaktır.

10. Yabancı sermayenin Türkiye'deki gelişmesinin sonuçları izlenmemektedir. Bu noksanı gidermek amacıyla istatistik bilgi toplama usulleri tesbit edilecek ve yıl içinde uygulamaya konulacaktır.

TABLO : 494 — Yabancı Sermayenin Yıllara Göre Ekonomik Etkileri

Vergiler	Birim	1955 (1)	1956 (2)	1957 (3)	1958 (4)	1959 (5)	1960 (6)	1961 (7)	1962 (8)	1963 (9)	1964 (10)
İşletme adedi	Aded	15	27	32	35	36	37	38	40	47	49
Sermaye toplamı	TL.	39 052	57 816	67 305	82 440	120 133	129 107	156 562	295 087	350 803	441 183
Yerli sermaye toplamı	TL.	20 000	27 383	30 419	42 249	59 235	64 867	69 214	120 059	145 718	174 284
Yabancı sermaye toplamı	TL.	19 052	30 433	36 886	40 191	60 903	64 240	87 348	175 028	205 085	266 899
Satışlar tutarı	TL.	74 312	108 862	161 100	276 153	432 489	629 191	624 182	769 915	1 033 926	1 392 812
Satışlar için ithalât	$	2 757	2 336	4 054	4 343	7 888	13 470	11 301	16 040	21 662	27 666
Yabancı ortağın transfer edebileceği kâr	TL.	2 996	4 593	7 215	9 903	19 888	23 813	20 866	35 208	43 540	42 604
Fiilen transfer edilen kâr	TL.	1 127	2 340	3 643	6 897	11 141	9 531	10 563	14 100	12 275	7 444
Yabancı personelin ücretlerinden transfer edebilecekleri miktar	$	97	61	46	38	83	64	61	69	84	178
Sermayeye katılmıyan gayrimaddi haklar dolayısiyle transfer edilebilir miktar	$	30	98	106	638	726	724	806	815	963	1 238
Sermayeye katılmayan gayrimaddi haklar transferi	$	6	98	94	66	491	399	414	232	585	1 520
Firmaların ödedikleri gider vergileri matrahı (Gümrükte alınan hariç)	TL.	1 724	18 310	5 685	5 622	7 111	9 357	10 482	12 204	13 521	17 474
Gider vergileri tutarı	TL.	168	2 705	1 369	1 492	1 729	2 086	2 405	2 885	3 036	3 510
Kurumlar vergisi matrahı	TL.	6 932	10 244	13 217	24 600	51 625	59 866	54 756	86 742	111 975	123 510
Kurumlar vergisi tutarı	TL.	693	1 024	1 321	2 459	5 167	11 905	11 041	17 432	22 527	24 702
Yabancı ortakların ödediği gelir vergisi matrahı	TL.	4 371	6 453	9 888	15 839	28 718	23 847	23 820	36 450	41 684	39 766
Yabancı ortakların ödediği gelir vergisi tutarı	TL.	656	1 013	1 525	2 399	4 382	5 114	5 187	7 723	8 196	7 206

TABLO : 495 — Toplam Sermaye = 100 Olarak Yabancı Sermayenin Yıllara Göre Ekonomik Etkileri

Vergiler / Yıllar	Birim	1955 (1)	1956 (2)	1957 (3)	1958 (4)	1959 (5)	1960 (6)	1961 (7)	1962 (8)	1963 (9)	1964 (10)
Sermaye toplamı	T.L.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Yerli sermaye toplamı	T.L.	51	47	45	51	49	50	44	41	41	40
Yabancı sermaye toplamı	T.L.	49	53	55	49	51	50	56	59	59	60
Satışlar tutarı	T.L.	190	188	239	335	360	487	399	261	295	316
Satışlar için ithalât	$	7,0	4,0	6,0	5,3	6,6	10,4	7,2	5,4	6,2	6,3
Yabancı ortağın transfer edebileceği kâr	T.L.	8,0	7,9	10,7	12,0	16,6	18,4	13,3	11,9	12,4	9,7
Fiilen transfer edilen kâr	T.L.	3,0	4,0	5,4	8,4	9,3	7,4	6,7	4,8	3,5	1,7
Yabancı personelin ücretlerinden transfer edebilecekleri	$	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Sermayeye katılmıyan gayri maddi haklar dolayısıyla transfer edilebilir miktar	$	0,1	0,2	0,2	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5	0,3	0,3
Sermayeye katılmıyan gayri maddi haklar transferi	$	0,1	0,2	0,2	0,1	0,4	0,3	0,3	0,1	0,2	0,3
Firmaların ödedikleri gider vergileri matrahı (Gümrükte alınanlar hariç)	T.L.	4,4	31,7	8,4	6,8	5,9	7,2	6,7	4,1	3,9	4,0
Gider vergileri tutarı	T.L.	0,4	4,7	2,0	1,8	1,4	1,6	1,5	1,0	0,9	0,8
Kurumlar vergisi matrahı	T.L.	17,8	17,7	19,6	29,8	42,9	46,4	35,0	29,4	31,9	28,0
Kurumlar vergisi tutarı	T.L.	1,7	1,8	1,9	3,0	4,3	9,2	7,1	5,9	6,4	5,6
Yabancı ortağın ödediği gelir vergisi matrahı	T.L.	11,2	11,2	14,7	19,2	23,9	18,5	15,2	12,4	11,9	9,0
Yabancı ortağın ödediği gelir vergisi tutarı	T.L.	1,7	1,8	2,3	2,9	3,6	4,0	3,3	2,6	2,4	1,6

TABLO : 496 — Yabancı Sermaye ile Kurulan Firmaların Sektörlere Göre Dağılımı

Sektör	Firma Adedi	Sermaye Tutarı		Yerli Sermaye		Yabancı Sermaye		Tüm sermayede yerli sermaye % si	Tüm sermayede yabancı sermaye % si	Yabancı ortak sayısı	Firmada Çalışanlar				
		Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%				İdari eleman	Teknik eleman	Kalifiye işçi	Düz işçi	Yabancı eleman
Madencilik	3	10 471 484	1,3	101 000	0,0	10 370 484	2,9	9	91	11	42	16	85	301	7
Tarım	1	1 000 000	0,1	490 000	0,1	510 000	0,1	49	51	1	11	17	28	—	2
Gıda	3	49 396 473	6,1	12 425 000	2,8	36 971 473	10,2	25	75	6	347	249	84	923	21
Tekstil	2	2 256 026	0,3	1 260 000	0,3	996 026	0,3	56	44	2	7	5	173	99	—
Kimya	16	48 975 238	6,1	7 792 974	1,8	41 182 264	11,3	16	84	31	362	98	139	611	28
Lâstik - plâstik	4	181 637 668	22,6	70 270 000	15,9	111 367 668	30,7	39	61	5	251	145	128	1 584	59
Metalden başka Mam.	14	241 800 000	30,1	233 215 500	52,9	8 584 500	2,4	96	4	14	606	139	1 161	1 578	1
Madenî eşya	8	51 567 973	6,4	25 595 600	5,9	25 972 373	7,2	49	51	21	136	56	245	1 381	9
Makine imalâtı	3	11 403 000	1,4	645 000	0,1	10 758 000	2,9	6	94	6	44	32	67	289	6
Elektrik alet ve makineleri	10	74 218 077	9,3	32 117 902	7,3	42 100 175	11,5	43	57	18	229	103	840	1 070	26
Taşıt montajı	3	52 826 249	6,6	41 549 611	9,4	11 276 638	3,1	79	31	5	119	70	520	310	1
Turizm	2	9 164 360	1,1	800 000	0,2	8 364 360	2,3	9	91	6	1	1	—	—	—
Hizmetler	5	69 308 000	8,6	14 562 500	3,3	54 745 500	15 1	21	79	10	74	50	147	47	12
TOPLAM	74	804 024 458	100,0	440 825 087	100,0	363 199 461	100,0	55	45	136	2 229	981	3 617	8 193	172

BOLÜM VI

TOPLUM KALKINMASI

1. Genel durum :

Kalkınma Planında ilkeleri tanımlanmış, 1963, 1964 ve 1965 Yıllık Programlarında da ayrıntıları açıklanmış olan Toplum Kalkınması çalışmaları, ağırlık noktaları ve ana strateji yönünden değerlendirmeye yararlı olacak sonuçlar vermiştir.

Merkezde ve mahalli kademelerde toplum kalkınması programının kapsamına giren bütün çalışmalar, 1965 Programında belirtilen amaçların ışığında incelenmelidir.

Topluluklarda sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmelere engel olan davranışları değiştirerek, gelişmelere yardımcı davranışları ve bunu sağlayacak ortamı yaratmak, halkın kalkınma çabalarına katılmasını sağlamak, topluluklarda kendi kendine ve karşılık yardım davranışının gelişebilmesi için gerekli örgütleşmeyi desteklemek, ilgili kuruluşların bilgi ve olanaklarının köy toplulukları şartlarının tümünü kapsayacak şekilde düzenlenmiş olarak kullanılmasını sağlamak, bugüne kadar yapılan çalışmaların hedefleri olmuştur.

1963, 1964 ve 1965 yıllarında seçilen uygulama alanlarında yapılan çalışmalar gözden geçirildiğinde, toplum kalkınması programının başarılı bir kalkınma aracı olarak yürütülebilmesinde bazı zorunlukların önemi ortaya çıkmaktadır.

Küçük toplulukların gerçeklerine ve sorunların uygun millî amaçların belirtilmesi, uygulama önceliklerinin sıralanması ve programların düzenlenmesi, uygulama sonuçlarının devamlı izlenerek gerekli düzeltme, düzenleme ve rehberliği nsağlanması önem taşımaktadır.

Sorunların böylece ele alınışı, millî kademede bu programlarla ilgili olan çeşitli bakanlık ve kuruluşların devamlı olarak uyumlu çalışmaları ve mahallî kademelerdeki uygulamaları daha yakından izlemeleri ve mahallî çalışmaları geliştirici yönde rehberlik yapmaları gereğini ortaya koymaktadır.

Uygulama sonuçları, millî kademedeki koordinasyon eksikliğini, buna karşılık mahallî topluluklardaki çalışmaların her safhasında halk katılmasının ilgili kuruluşlararası koordinasyondan daha gelişmiş olduğunu göstermektedir.

Uyumlu çalışmayı sağlayacak araçlardan en önemlisi eğitimdir. Küçük topluluklarda olduğu gibi çeşitli kademedeki sorumlu kişilerde de toplum kalkınmasının gerektirdiği davranış değişikliğini sağlayacak yoğun bir eğitim programına ihtiyaç vardır. Bugüne kadar çeşitli kademelerde uygulanmış olan eğitim programlarının toplum kalkınması uygulama alanlarındaki başarıları sınırlı olmuştur.

Eğitim programlarının, uygulama alanlarının koşullarına ve sorunlarına uygun, gerçekçi bir anlayışla hazırlanması millî ve mahallî kademelerde bütün ilgili kuruluşlarca benimsenerek uygulanması gerekmektedir.

Toplum kalkınması çalışmalarının gelişme hızı küçük toplulukların bu konudaki davranış ve gücüne bağlı olduğundan yıllık programlar içinde değerlendirilmelerinde güçlükler vardır. Bununla beraber mahallî kademelerdeki çalışmalarda, programların başlangıç safhasından itibaren, topluluklara girişkenlik hazandıracak bir desteğin ilgili kamu kuruluşlarınca sağlanması Kalkınma Planının yurt ölçüsünde daha başarılı olarak uygulanması imkânını verecektir.

Bu konuda, merkezi kamu kuruluşlarınca mahallî kademede yapılmakta olan plânlama çalışmalarının, toplum kalkınması stratejisine uygun olarak yürütülmesi ve toplum kalkınması gayretlerini destekleyici yönde yapılması zorunludur.

Söz konusu destek içine yıllık programlara sokulmamış, ufak mahallî projelere katılan halk gücünü artırmak amacıyla bugün çeşitli kuruluşların elinde bulunan «teşvik fonları»nın mevcut bütçelerin dışında mahallî koordinasyon kademelerince kullanılması ve iyi değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Toplum kalkınması programlarında beklenen sonuçların elde edilmesi, bu konuda yapılan çalışmaların devamlı olarak değerlendirilmesine ve bu değerlendirilmelere göre geliştirilmesine bağlıdır. Bu amaçla millî ve mahallî kademeler arasında bağdaşık bir haberleşme sisteminin iyi işlemesi gerekmektedir.

Özetle, bu durum toplum kalkınması konusunda yurt ölçüsünde bir uygulamaya götürebilecek yeterli bir stratejinin geliştirilmiş olduğunu, ancak olumlu bir davranış içinde olan toplumun gücünden yararlanılması için sorumluluk taşıyan kuruluşların Yıllık Programlarda kendilerine verilen görevleri yerine getirmeleri zorunluğunu ve devamlı bir değerlendirme çabasının programın gelişmesi için başlıca destek olduğunu ortaya koymaktadır.

2. Tedbirler :

a. Toplum kalkınması çalışmalarında görev alan kuruluşlar ve idarî kademelerin bu çalışmalardaki yerleri ve sorumlulukları açık ve kesin olarak belirtilecektir.

b. Yapılan çalışmaların sonuçlarına göre yeni programlara yön vermek ve öncelikleri tâyin etmek üzere değerlendirmeler yapılacaktır. Bu amaçla bir metod geliştirilecektir.

c. Değerlendirme sonuçları ışığında programın çeşitli yönleri, ilgili kuruluş ve idarî kademeler ile birlikte gözden geçirilecek, gerekli geliştirme tedbirleri alınacaktır.

d. Uygulamadaki millî ve mahallî kademelerde hazırlanan plân ve programlar arasında paralellik sağlamak, tıkanıklıkları ortaya çıkarabilmek ve gelişmeleri izlemek için ilgili kuruluşlar ve idarî kademeler arasında bağdaşık bir haberleşme sistemi geliştirilecektir.

e. Çeşitli kalkınma programlarının plânlama ve uygulama safhalarında halk katılması, bu konuların sorumluları tarafından gözönünde tutulacak ve yeni düzenleme tedbirleri için kamu kuruluşları ile halk arasındaki işbirliğini kuvvetlendirecek çözüm yolları aranacaktır.

f. Toplum Kalkınması alanındaki gönüllü kuruluşlar desteklenecek ve bu kuruluşlardan yararlanma yolları için programlar hazırlanacaktır.

g. Toplum kalkınması programlarının, başlangıçtaki yöneltme devresinden sonra, üretimi ve üretkenliği artırıcı yolda ve kırsal ekonominin gelişmesini sağlayıcı şekilde düzenlenmesine çalışılacak, özellikle kooperatifler, köyiçi ve köylerarası birlikler (Yol, içmesuyu, telefon ve TOPRAKSU gibi), mahallî ham maddelerin değerlendirilmesi, mahallî üretimin pazarlanması üzerinde durulacaktır.

h. Şehirsel Toplum Kalkınması pilot projeleri 1964, 1965 yıllarında yapılan çalışmalarla geliştirilen stratejiye göre yürütülecektir.

DENGELİ KALKINMANIN ARAÇLARI (a)
(UYGULAMALI PLÂNLAR)

I. Plân hedefleri ve stratejisinde yatırımların yurt sathında dengeli bir dağılım göstermesi esası kabul edilmiştir. Bu amaçla strateji üç aşama'lı bir metot tesbit etmiştir :

1 inci Aşama : Yatırımların kuruluş yeri kararlaştırılırken bu denge gözönünde tutularak, eşit avantajda görünen projelerden geri kalmış yerlerde yapılacak olanlar tercih edilecektir.

2 nci Aşama : Özel teşebbüs tarafından yapılacak olan yatırımların bu devrelere yönelmesi teşvik olunacak, kamu yatırımlarına öncelik tanınacaktır.

3 üncü Aşama : Mahallî plân ve çevre plânı esasına geçilecektir.

Birinci Beş Yıllık Plân bu strateji çerçevesinde hazırlanmış ve yurt düzeyindeki plân çalışmaları, «kaynak araştırması» «büyüme noktaları» ve «geri kalmış çevreler» etrafından toplanmıştır.

Kaynak araştırması, millî plânın sektör tahlilerini tamamlayıcı bir araç olarak ele alınmış ve yatırım öncesi irdelemeleri için etkin bir metot olarak kabul edilmiştir.

Büyüme noktaları olarak, bilinen potansiyelleri dolayısiyle, Antalya, Çukurova, Zonguldak (Ereğli), Marmara çevreleri seçilmiş ve girişilen iki pilot proje ile diğer fizik plânlama çalışmaları hem kaynak araştırması, hem yatırım öncesi irdelemeler, hem de çevre plâncılığı tecrübesi bakımından faydalı olmuşlardır.

Geri kalmış çevreler için plânın verdiği genel direktif, stratejideki birinci ve ikinci aşama olarak hemen faaliyete geçmek yönünde olmuştur.

Yıllara göre bu alandaki gelişmeyi Tablo 497 de görmek mümkündür :

TABLO : 497 — Geri Kalmış Çevre Yatırımları

(Milyon T. L.)

	1963	1964	1965
	(1)	(2)	(3)
Doğu ve Güneydoğu İllerindeki yatırımlar	568	1 110	1 638
Artış hızı	—	% 96	% 14,7
Toplam yatırım	5 250	6 300	7 100
Artış hızı	—	% 12	% 11,3

(a) Bu bölümde «uygulamalı», «fizik» ve «yersel» plânlar deyimleri eş anlamlı olarak kullanılmıştır. İleride bunlardan çokluk tarafından benimsenen terim kullanılacaktır.

Bu çevrelerdeki yatırımların toplam yatırım içindeki yeri 1963 de yüzde 10,8 iken 1964 de yüzde 17,6, 1965 de yüzde 23,1 olmuştur.

Ayrıca özel yatırımların özendirilmesi için yatırım indirim nispeti yüksek tutulmuş, finansman bakımından bir Yatırım Bankası kurulması çalışmaları tamamlanmıştır.

Ancak «geri kalmış yer» in tanımını yapmak için başlayan çalışmalar, bilgi toplamaktaki zorluk yüzünden uzun sürmüştür. Gerek toplum kalkınmasında izlenecek sırada daha tutarlı bir seçim yapabilmek; gerekse, Devlet bütçesinden yapılacak malî yardımları ve merkezin teknik yardımını yöneltmekte belirli bir kıstasa uymak için bu çalışmaları süratlendirmek zorunlu görülmüştür. Bunlar, 1966 yılında belli edilecektir.

II. Öte yandan İkinci Plân döneminin yıllık programlarında kaynak ve envanter araştırmalarını yurt düzeyine daha iyi sonuç alacak bir şekilde yaymak, koordinasyon, izleme ve bilgi derleme yönünden daha etkin bir aşamaya ulaşmak ve fizik plânlama tekniğinden sistemli bir şekilde yararlanabilmek için 1966 yılı bir hazırlık yılı olarak kabul edilmiştir.

Çalışmaların açıklığa kavuşturulabilmesi için çeşitli plân kavramlarının belirli terimlere göre tanımlanması zorunlu görülmektedir. Ayrıca bu plânlar arasındaki ilişkileri belirtmek, bunların Türk hukuk ve idare düzenindeki yerini seçmek gerekmektedir. Bir yapının mimarlık çalışmalarını gösteren kâğıtlara, bir devlet teşebbüsünün belli bir zaman için düşündüğü yatırımlar toplamına, bir şehrin istenilen yönde ve şekilde gelişmesi için kabul edilen disipline v. b. «plân» denilmektedir. Bunlar İktisadi ve Sosyal Kalkınma Plâncılığının yayılmasından önce yerleşmiş deyimlerdir.

Yurdumuzdaki Karayolları ve Devlet Su İşleri gibi kuruluşlar ve bazı bakanlıklar, bir çok memleketlerde olduğu gibi, hizmetlerin ve yatırımlarını belli varsayımlara dayandırılmış plânlara bağlamışlardır. İmar ve İskân Bakanlığı, çevre plâncılığı sahasında, ilk kuruluş yıllarından sonra çalışmalar yapmağa başlamıştır. İller Bankası da bazı iller ve belediyeler için benzer işler yapmaktadır.

1961 Anayasası ile yurdumuzun Plânlı Kalkınma dönemine girmiş bulunması, «millî plân» ve «mahallî plân» ile «fizik plân» ların karşılıklı yerlerinin seçik bir tarzda belirtilmesi, kaynak ve kapasite israfının önlenmesi ve yatırımların yurt düzeyinde dengeli bir şekilde dağılması yönlerinden de gerekli hale getirmiştir.

Anayasa'nın Devlete görev olarak verdiği Kalkınma Plânını, bu programda güdülen maksat bakımından, «toplam tasarruf - yatırım temeline dayalı, toplum yararı kıstaslı, sosyo - ekonomik plân» ifadesi ile diğerlerinden ayırmak kabildir.

Bu çeşit plânları yapmak ödev olarak yalnız Devlete verilmiştir (Anayasa madde 41). Mahallî idareler (Yani il özel idareleri, belediyeler ve köyler) isterlerse kendi sınırları içinde sosyo - ekonomik plânlar hazırlayıp uygulayabilirler. Şu kadar ki mahallî idarelerin Kalkınma Plânlarının, sosyal, ekonomik ve kültürel alanda Hükümetin genel siyasetini tesbit eden bir belge olan ve Devletin yapmakla ödevli bulunduğu kalkınma plânlarına uygun olması gereklidir. Gerek Devletin ve idarenin bütünlüğü ilkesi gerekse Anayasa'nın 129 uncu maddesindeki Plân bütünlüğünü koruma

zorunluğu, mahallî idarelerin plânlarının millî plâna uygun olarak onun verileri, direktifleri ve merkezin teknik kontrolu altında hazırlanmasını gerektirmektedir.

Birden çok ili içine alan çevrede «fizik plânlama» yalnız belli kamu hizmetlerin görülmesi amacı ile yapılabilir. Bunlar da sosyo - ekonomik plânların, yani devletin ve mahallî idarelerin plânlarının verilerine göre, arazi üzerinde çalışılarak geliştirilmiş yersel plânlardır. Şehir, havza ve bir kaç il içine alan çevre plânları ile karayolu, sulama, orman, turizm, sanayi bölgeleri gibi çok yönlü yahut tek sektörlü plânlar bunlardandır.

Hukuk ve idare düzenimize göre sosyo - ekenomik plânlar Anayasa'nın saydığı kamu tüzel kişilerinden devlete, il'e, belde'ye ve köye özgü olduğu halde fizik plânlar, ister kamu ister özel olsun, kişilerin ve kurumların, millî ve mahallî sosyo - ekonomik plânların verdiği direktiflere göre, işin gerektiği her coğrafi hudut içinde yapılabilirler.

Devlet, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânını kabul edilen stratejiye uygun olarak, merkezde dikey sektör çalışmalarına, Elektrik İşletmesi Etüt İdaresi ve Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü gibi kurumların yurt düzeyindeki araştırmalarına ve pilot bölge çalışmalarına ve nihayet proje değerlendirmelerine dayanarak yapmıştır. Bu çalışmaların etkenliğini taşrada örgütlenmek sureti ile kaynaklara en yakın noktaya kadar götürerek artırmak birinci plânda öngörülen bir yöntem amacıdır.

Öte yandan Devlet Plânlama Teşkilâtına 91 sayılı Kanun ve memleketimizde geliştirilen niteliği ile Plân, «fizik (Yersel) plânlama» çalışmalarını ve bunların sonuçlarını, izlemek ve çeşitli uygulayıcılar arasında koordinasyon sağlamak görevini de yüklenmiştir. Toplum kalkınması metodunun köylerin kalkındırılmasında bir araç olarak kullanılması yaygınlaşmakta ve bu konu ile ilişkisi olan bakanlıkların ve kamu kuruluşlarının çokluğu dikkati çekmektedir. Devletin yol, su, elektrik gibi mahallî ihtiyaçların karşılanmasında, teknik ve malî yardım şeklindeki yükü yıldan yıla nitelik ve nicelik olarak çoğalmaktadır. Merkezde iyi bir sosyo - ekonomik plân hazırlanması, mahallinden bilinçli, devamlı, sistemli, güvenilir bilgiler derlenmesini de zorunlu kılmaktadır.

Bütün bunlar Devlet Plânlama Teşkilâtının, merkez dışında, taşrada da örgütlenmesini gerektiren nedenlerdir. Şu kadar ki Millî Plân, sosyal ve ekonomik bütün kamu hizmeti dallarını, toplumun bütün tüketim ve tasarruf olaylarını toplam yatırımların etkilenmesini ve yöneltilmesini kapsadığı için, Anayasa, il'den büyük bir çevrede örgütlenmeğe müsaade etmemiştir.

Bu durum karşında İkinci Beş Yıllık Plân hazırlık çalışmaları ve Plân uygulamasındaki zorunlukları gözönünde tuturak, Devlet Plânlama Teşkilâtının çeşitli plânlama faaiyetleri bakımından görevlerini şöylece sıralamak mümkündür :

1. Devlet Plânlama Teşkilâtı Millî Plân içinde kullanılacak verileri tesbit etmek amacıyla il'lerde kaynak araştırması yapmalıdır. Bu araştırmalar diğer kuruluşların çalışmalarını ikinci defa yapmak için değil, çeşitli konulardaki faaliyetleri millî plân gereklerine yöneltmek ve tutarlı bir ilişki kurmak etrafında toplanmalıdır.

a. Toprak, maden, iklim, su ve insangücü gibi tabii, beşeri ve iktisadi kaynaklar konusunda araştırmaları yapmak ve bunların plânla ilişkisini kurmak,

b. Konjonktür mal ve hizmet akımı ile ilgili bilgi toplamak,

c. Ön proje tekliflerini değerlendirmek,

d. Uygulamanın izlenmesinde genel değerlendirmeye de imkân verecek şekilde, valiye yardımcı olmak,

e. İllerdeki plân koordinasyon kurulları ile ilgili işleri görmek,

f. İl seviyesinde özel teşebbüsü özendirici tedbirlerin niteliğini ve uygulama esaslarını tesbit ederek gereken hallerde özel teşebbüse teknik yardım sağlamak,

g. Mahalli plânları ve fizik plânlaması olmayan il vallilerinin danışmanı olarak yatırımların verimli konulara yönelmesinde yardımcı olmak.

2. Devlet Plânlama Teşkilâtı toplum kalkınması çalışmaları ile kalkınma plânları ve uygulamaları arasında ilişki sağlamak durumundadır.

3. Devlet Plânlama Teşkilâtı fizik çevre plânları ile mahalli plânların millî plâna uygun olmasını gözetmeli ve bunların hazırlanmasında teknik yardım yapmalıdır.

TEDBİRLER :

1. Devlet Plânlama Teşkilâtına yeni eleman alınıp bunlar il plân danışmanı ve Devlet Plânlama Teşkilâtı il bürosu personeli olarak yetiştirilecektir.

2. İllerde ve çevrelerde çeşitli merkezi idare kuruluşlarının yaptıkları fizik plân çalışmaları Devlet Plânlama Teşkilâtınca koordine edilecektir.

3. Plân hedefleri ve stratejisinde öngörülen dengeli kalkınmanın İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminde ikinci ve üçüncü aşamalara geçilebilmesi için gerekli hazırlıklar ve örgütlemeler 1967 yılı sonuna kadar bitirilecek şekilde geliştirilecektir.

BÖLÜM VII

UYGULAMANIN İZLENMESİ

1. Genel değerlendirme :

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının uygulanması yıllık programlarla düzenlenmektedir. Planlı Kalkınma döneminin ilk üç dilimini teşkil eden 1963, 1964 ve 1965 yılı programlarında üretim ve harcama hedeflerinin tesbitinden başka planın ekonomik ve sosyal hedeflerine ulaşması için alınması zorunlu tedbirler de açıklanmış bulunmaktadır. Bu tedbirlerin gerçekleştirilmesinden sorumlu kuruluşlar ile gerçekleşme süreleri de İcra Planında gösterilmiştir.

Plân uygulamasının Hükümet seviyesinde izlenip değerlendirilmesi işi 91 sayılı kanun hükümleri uyarınca Devlet Planlama Teşkilâtınca yerine getirilmektedir. Bilindiği üzere Devlet Planlama Teşkilâtının kurulması hakkındaki 91 sayılı Kanun, Teşkilâtı yürütme organlarından üçer aylık uygulama raporları almak ve bunları değerlendirerek Hükümete sunmakla görevli kılmıştır. Söz konusu raporlarda genel olarak, programda yer alan yatırım projeleri üzerinde yapılan nakti ve fiziki harcamalar miktarı, gerçekleşme oranı ve tedbirlerle ilgili yapılan işlemlerin durumları hakkında bilgi verilmektedir.

Kamu kuruluşlarından dönem raporları yoluyla elde edilen bilgilerin gerçeklere uygun olduğu kabul edilmekte ve bunlardan kendi içinde kontrol edilmesi mümkün olanların tutarlılığı aranmakla birlikte, toplanan bilgiler ayrıca teker teker kontrol edilmemektedir.

Durumları özellik arzeden ve devre raporlarının verilmesi zamanının beklenilmesi sakıncalı bulunan konularda Devlet Planlama Teşkilâtı meseleyi ayrı olarak ele alıp ara raporu halinde Yüksek Planlama Kuruluna intikal ettirecektir.

Yürütme organlarının kendi içinde plân çalışmalarını koordine etmek, organlarla planlama teşkilâtı arasındaki münasebetlerde aracı görevinde bulunmak ve bir kuruluşa bağlı çeşitli daire ve teşekküllerin raporlarını toplayıp bir bütün halinde ilk değerlendirmesini yaptıktan sonra zamanında Devlet Planlama Teşkilâtına iletmek amacıyla Kamu Kuruluşlarının belli kademelerinde planlama üniteleri kurulmuştur.

Ayrıca illerde, valinin başkanlığında, yatırımcı daire müdürleri, defterdar ve meslek teşekkülleri temsilcilerinden meydana gelen il koordinasyon kurulları teşkil edilmiştir. Bu kurullar, yıllık programlara göre illerde yapılacak yatırımların gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak, ortaya çıkan güçlükleri giderme çareleri aramak ve uygulama durumları hakkında ilgili bakanlık ve kuruluşlara rapor vermekle görevlendirilmişlerdir. Devlet Planlama Teşkilâtı il koordinasyon kurullarından gereken hallerde doğrudan doğruya bilgi alabilmektedir. Programlarda öngörülen yatırımların bütün memleket yüzeyinde yayılmış olduğu bellidir. Bu bakımdan taşrada bulunan ve işlerin yürütülmesinde sorumlu-

luk yüklenen görevlilerin plân hedefleri ve uygulama metodları üzerinde aydınlatılmalarının özel bir önemi vardır. Bunu sağlamak amacıyla geçmiş üç yılık süre içinde İçişleri Bakanlığı ve Üniversitelerin de işbirliğiyle çeşitli kademelerde yöneticiler seminerleri düzenlenmiştir.

Plânlı dönemin ilk üç dilimini kapsayan programların özel sektörle ilgili bölümünün izlenmesinde bazı gösterge ve araştırmalardan yararlanma yoluna gidilmiş bu da istenilen verimlilikte olmamıştır.

Kamu sektörü program uygulamasında olduğu gibi, yıl içinde çeşitli alanlardan özel sektör yatırımları için yapılan nakti ve fiziki harcamalar ile diğer işlemlerin durumu hakkında Devlet Plânlama Teşkilâtiyle işbirliği yapan bir örgütün özel sektör bünyesinde kurulmamış olması bu sektördeki izlemenin etkinliğini sınırlamıştır. Kuruluşlarca yayınlanan istatistik bilgiler, belediye ruhsatları, temel yatırım mallarının ithal ve üretim miktarlarının tesbiti, yabancı sermaye yatırımı ve yatırım indirim istekleri özel sektör yatırım faaliyetlerinin değerlendirilmesinde kullanılan başlıca göstergelerdir.

Uygulamanın izlenmesi konusunda dönem ortasında yapılan bir değerlendirme sonunda izlemin daha dinamik ve etkin bir şekilde yapılmasının zorunlu olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak hemen belirtmek yerinde olur ki, program uygulanmasındaki aksaklıkların zamanında ve isabetli bir şekilde tesbitinin yapılabilmesi idari mekanizmanın bunu gerçekleştirecek bir duruma gelmesine bağlıdır. Denilebilir ki, özellikle kamu sektöründe ve dolaylı olarak özel sektörde başarılı bir izleme ve değerlendirme işi belli bir ölçüde idarenin yeniden düzenlenmesi konusuyla ilgili bulunmaktadır. Halbuki gerek merkezi idarenin gerekse iktisadi devlet teşekkülleri ve mahalli idarelerin yeniden düzenlenmesi çalışmaları henüz sonuçlandırılamadığından özlenen etkili bir izlemenin yerine getirilmesi güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu itibarla, idari reformun en kısa sürede gerçekleşmesi bu bakımdan da önemli bulunmaktadır.

2. *1966 yılında uygulamanın izlenmesi :*

a. *İstatistik bilgilerinin toplanması :*

Yıllık programların hazırlanmasında ve uygulamanın izlenmesinde, özellikle özel sektörün faaliyetini yansıtan, istatistik bilgilerinin zamanında elde edilememesi önemli bir eksiklik olarak devam etmektedir.

Her türlü istatistik bilgileri toplamak ve kullanıcılara sunmakla görevli bulunan Devlet İstatistik Enstitüsü, Plânlama teşkilâtının bilgi ihtiyacını karşılama konusunda yeterli olmamaktadır. Enstitü tarafından yürütülen sayımlar ve yıllık anketler zamanında değerlendirilememekte, sonuçlar çok geç ortaya konduğu için, Devlet Plânlama Teşkilâtı aynı bilgileri sağlamak üzere başka kuruluşlardan yararlanmak zorunda kalmaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü plânlama çalışmaları için lüzumlu istatistik bilgileri sağlama konusunda, programın çeşitli bölümlerinde belirtilmiş bilgi toplama tedbirleri dışında, aşağıdaki tedbirlere öncelik verecektir.

(1) 1963 tarım sayımı sonuçları ile Enstitünün aynı yıla ait cari tarım istatistikleri arasında büyük tutarsızlıklar mevcuttur. Tarım ürünlerinin 1963 yılındaki üretim miktarları sayım sonuçları ile cari istatistiklerde birbirinden çok farklı rakamlar ortaya konulmuştur. Kullanıcı tarafından giderilmesi imkânsız olan bu karışıklığa çözüm bulmak üzere Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet Planlama Teşkilâtı ve Tarım Bakanlığı elemanlarının da katılacağı teknik bir komite aracılığı ile 1963 tarım sayımı sonuçları ile cari istatistiklerin karşılıklı değerlendirmesini yapacak ve 1963 yılı için tek bir rakam serisi vermeye çalışacaktır.

(2) 1964 yılı içinde uygulanan ve 1963 faaliyet yılını kapsayan sanayi ve işyerleri sayımı henüz ortaya konulmamıştır. Devlet İstatistik Enstitüsü 1963 ve 1964 yıllarında sanayide üretim faaliyetini gösteren istatistikler sağlıyamamış ve bu istatistikler Sanayi Bakanlığından elde olunmuştur. 1965 yılı için Devlet İstatistik Enstitüsü zamanında tedbir almak suretiyle sanayi istatistiklerini, Devlet Planlama Teşkilâtının ihtiyacını karşılayacak nitelikte sağlıyacak ve 1 Temmuz 1966 tarihinde Devlet Planlama Teşkilâtına verecektir.

(3) Milli gelir hesaplarını düzenleme çalışmaları hızlandırılacaktır.

(4) Enstitü aile bütçeleri anketlerini değerlendirmek suretiyle çevre geçinme endeksleri hazırlıyacaktır.

(5) Enstitü ruhsatiye veya kullanma izin kâğıdı belgelerine dayanarak yayınladığı aylık inşaat istatistiklerinde 1966 Ocağından başlıyarak kamu-özel ayrımını da yapacaktır.

b. Kamu sektöründe uygulamanın izlenmesi :

Kamu sektöründe uygulamanın izlenmesinden gözetilen amaç yıllık programlarda öngörülen yatırımların zaman, yer ve nitelik bakımından ne ölçüde gerçekleştiğini ve tedbirlerle ilgili işlemlerin yeterli olup olmadığını tesbit etmektir.

Anlaşılması ve yerine getirilmesi güç formalitelerden arınmış; değerlendirme ve hükümete gerekli tavsiyelerde bulunmada yararlı; kuruluşların planla ilgili faaliyetlerini gerçeklere en uygun bir biçimde yansıtan izleme metodunun geliştirilip uygulanması konusunda bugüne kadar olumlu adımlar atılmış ise de bu alanda doldurulması gerekli boşlukların olduğu da açıktır. Söz konusu boşluklar ve bunların giderilmesiyle ilgili tedbirleri şu noktalarda toplamak mümkündür.

(1) Bazı kuruluş kanunları, teşekküllerin yıl içinde bakan onayı ya da yönetim kurulu kararı ile yatırım tercihlerini değiştirme imkânını sağlamaktadır. Bu ise program hedefleri ve yatırımların sektörlerarası dengeli dağılımı ilkesini zedeleyici bir uygulamaya yol açmaktadır. 1965 yılı programındaki tedbire rağmen durumda bir düzelme olmadığından 1966 yılında kuruluşlar ve özellikle Maliye Bakanlığı bu nokta üzerinde önemle duracaklar ve kesin zorunluk olmadıkça yatırım tercihlerinde değişiklik yapmıyacaklardır.

(2) Bütün kuruluşlar, projenin hazırlık safhasından finansman ve uygulama safhasına kadar sonucu açıklayıcı ve yol gösterici nitelikte olmak üzere hazırlanmış bulunan «Yatırım ve Finansman Safhalarının Zamanlanması» hakkındaki not'a göre hareket edeceklerdir.

(3) Yatırımların gecikmesi nedenlerinden biri olan dış finansmanın sağlanmasındaki güçlükleri ortadan kaldırmak için, dış finansmanın sağlanmasında gözetilecek kurallarla ilgili bir not Maliye Bakanlığınca hazırlanacak ve ilgililere en kısa sürede ulaştırılacaktır. Yatırımcı daireler, dış finansmanla ilgili işlemlerini söz konusu nottaki esaslara göre yürüteceklerdir.

(4) 527 sayılı kanun, maliyeti artan veya aktarma ve ek ödenek ihtiyacı gösteren yatırım projeleriyle ilgili olmayıp daha çok sabit maliyette fakat süresinde bitirilememiş yatırımların yarım kalmasını önleyici hükümleri içine almaktadır. Uygulamada bu husus dikkate alınarak kanunun amaç dışı yorumlanması önlenecektir.

(5) Yıl içinde valilerle özellikle alt yapı yatırımlarından sorumlu kuruluşların yetkilileri arasında toplantılar düzenlenecek ve mevcut aksaklıkların giderilme çareleri üzerinde birlikte durulacaktır.

Bu toplantıların yer ve zaman ile gündemi konusunda İçişleri Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilâtı işbirliği yapacaklardır.